

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
Кафедра дошкільної освіти

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

IX Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції
(наукове електронне видання)

Випуск 14

Вінниця 2025

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
Кафедра дошкільної освіти

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**Збірник матеріалів
IX Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції**
у рамках проєктів Еразмус + Jean Monnet : Module
101085267 — SEEDUE4UA — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH
101085524 — EcoEdEU — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH
101085248 — PEGEU — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH
(наукове електронне видання)

Випуск 14

Вінниця 2025

Рекомендовано до друку вченою радою факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 9 від 23.04.2025 року)

Редакційна колегія:

Бадіца М.В.	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Карук І.В.	доктор філософії (PhD), доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Колеснік К.А.	доктор філософії (PhD), доцент, доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Колосова О.В.	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Король А.В.	доктор філософії (PhD), доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Кривошея Т.М.	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (<i>голова редакційної колегії</i>)
Пахальчук Н.О.	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Перетяга Л.Є.	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Савчук З.С.	кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Шикиринська О.В.	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Рецензенти:

Дичківська І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Цвєткова Г. Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

А 43 Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 26-27 березня 2025 р.) / за ред. Т.М.Кривошеї; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця, 2025. Вип. 14. 320 с.

A 43 Actual problems of the teacher's creative person forming in the context of continuity of preschool and primary education: Collection of the IX International Scientific Internet Conference (Vinnytsia, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 26-27 March 2025) / ed. T. Kryvosheya; Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Faculty of Preschool and Primary education. Vinnytsia, 2025. Issue 14. 320 p.

До збірника включені наукові статті з актуальних проблем професійно-творчої підготовки педагогів у контексті завдань реалізації наступності дошкільної та початкової освіти, які підготовлені викладачами і здобувачами вищої освіти України та зарубіжжя у межах наукового співробітництва.

Матеріали збірника адресовані викладачам і студентам ЗВО, педагогічним працівникам початкової школи та закладів дошкільної освіти, а також усім, хто цікавиться питаннями навчання й виховання дітей.

The collection includes scientific articles on actual issues of professional and creative training of teachers in the context of the tasks of implementing the continuity of preschool and primary education, prepared by teachers and students of Ukraine and the foreign countries within the framework of scientific cooperation.

The publication is oriented on lecturers and students of universities, teachers of primary school and institutions of preschool education, and everyone who is interested in problems of education and upbringing of children.

Статті публікуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПЕРСПЕКТИВНОСТІ Й НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
Котик Марина. Музична театралізація як засіб розкриття творчого потенціалу дітей у системі дошкільної та початкової освіти	9
Мальов Сергій. Підготовка майбутніх педагогів до формування естетичної компетентності дітей в контексті дошкільної та початкової освіти	12
Марусик Анастасія. Креативні технології формування англійської комунікативної компетентності молодших школярів в позаурочній діяльності.....	16
Старовойт Леся. Інноваційні підходи до творчої діяльності педагога в умовах наступності дошкільної та початкової освіти.....	19
Шпак Тетяна. Педагогічні умови формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.....	22
Юрченко Ольга. Перша навчальна книга дитини як відображення культури народу і основа морального виховання в Україні XVIII століття	25
Ярмошкіна Майя, Добролюбова Наталія. Розвиток логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку у процесі забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.....	30
РОЗДІЛ 2. ТВОРЧИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ДИТИНИ.....	34
Kolesnik Kateryna, Karuk Inna. Psychological and pedagogical principles of the formation of preschoolers' communicative competence in the process of organized and independent activity.....	34
Волос Тетяна. Розвиток моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку....	36
Гайдучок Ірина. Особливості розвитку монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	40
Гончарук Ольга. Творчість і творчі здібності дітей дошкільного віку: дефінітивний аналіз...	43
Грабівська Ольга. Використання творчих методів у проєктній діяльності для розвитку комунікативних навичок дітей дошкільного віку.....	45
Григор'єв Сергій. Особливості математичного розвитку дітей дошкільного віку в сучасних умовах.....	48
Гриценко Євгенія. Важливість інтеграції STEM-компонентів у повсякденну діяльність дитини	50
Громченко Кароліна. Педагогічні умови використання казок В.Сухомлинського у вихованні відповідальності дітей середнього дошкільного віку.....	51
Дунаєва Олена. Інноваційні технології як засіб розвитку пізнавальної активності старших дошкільників на заняттях з математики.....	54
Дячук Анастасія. Шляхи естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку.....	56
Заєць Леся. Ігрова діяльність як джерело виховання природничо-дослідницької культури дітей шостого року життя.....	59
Іщенко Людмила. Дитячо-батьківські взаємини як чинник формування обдарованої дитини.....	62
Каменчук Карина. Педагогічні технології як засіб формування ціннісних орієнтацій	65

дітей старшого дошкільного віку	
Корсун Діана. Театралізована діяльність як засіб розвитку емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку	69
Кравець Діана. Формування основ національно-патріотичного виховання в дітей дошкільного віку	72
Кривошея Тетяна, Безношук Інна. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку за допомогою прийомів фантазування Джанні Родарі.....	76
Маховська Марія. Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї	80
Містюк Вікторія. Художньо-естетичне виховання старших дошкільників як психолого-педагогічна проблема	83
Мороз Вікторія. Потенціал рухливих ігор у розвитку стресостійкості дітей старшого дошкільного віку	86
Нікітіна Тетяна. Особливості розвитку мовленнєвої компетентності старших дошкільників	89
Павлюк Вікторія. Напрями виховання емоційно-ціннісного ставлення дітей старшого дошкільного віку до соціальної дійсності	91
Перетяга Людмила. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі підготовки фахівців дошкільної освіти	94
Підбуцька Надія. Підготовка дітей дошкільного віку до навчання в школі як психолого-педагогічна проблема	100
Сивак Олена. Ігрове розвивальне середовище як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	102
Скугорова Сніжана, Ірина Форманюк. Народна гра як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку	105
Слюсар Олександра, Пахальчук Наталя. Роль фізичної культури у формуванні моральної цінностей дошкільників	109
Трач Тетяна. Формування комунікативної компетентності у дошкільників в процесі ігрової діяльності.....	110
Тарарак Наталія. Творче середовище дошкільного закладу: шлях до самовираження та гармонійного розвитку дитини	114
Толстяк Алла. Формування у дітей старшого дошкільного віку навичок цифрового громадянства як педагогічна проблема	117
Франчук Галина. Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників.....	119
Шевченко Надія. Інтеграція мистецьких технологій в освітній процес ЗДО як інструмент особистісного зростання дитини	122
Ящук Лариса. Теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.....	124

РОЗДІЛ 3. ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ.....	128
Бондар Катерина. Формування творчої активності вчителя початкових класів нової української школи	128
Войтас Алла. Розвиток ідей педагогіки партнерства: історико-аналітичний ракурс.....	131
Ілійчук Любомира. Творча активність учителя початкових класів як передумова	134

забезпечення якісної освіти в умовах нової української школи	
Імбер Вікторія. Вивчення фінансових понять у початковій школі: аспект наступності ..	137
Коваленко Катерина. Діяльнісна математика в початковій школі.....	139
Комарівська Надія. Забезпечення контролю за самостійною діяльністю здобувачів вищої освіти в структурі навчально-виховного процесу.....	142
Олександр Кушнір. Можливості використання штучного інтелекту в початковій освіті	145
Лавренюк Аліна, Любчак Людмила. Умови організації освітнього середовища групи продовженого дня в контексті ідей нової української школи	150
Лісіна Лариса, Коломоєць Ганна. Сучасні інструменти оцінювання	152
Мозуль Ірина. Як творчий учитель може перетворити звичайний урок на справжню освітню пригоду	156
Науменко Анастасія. Міжпредметна інтеграція як ефективний інструмент розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти	159
Пасіула Анастасія. Умови розвитку творчості в молодших школярів з порушеними соціальними зв'язками	162
Подольян Тетяна. Побудова занять з образотворчого мистецтва на інтегративній основі як педагогічна умова формування в молодших школярів естетичного сприймання	166
Польняк Ольга. Педагогічні умови формування арттерапевтичної культури учнів початкової школи	168
Прохніцька Ярослава. Шляхи розвитку зв'язного мовлення учнів школи I ступеня на уроках української мови	172
Рябець Олександра. Методика впровадження технології едьютейнмент на уроках «Я досліджую світ» в початковій школі	174
Федорчук Наталія. Гуманізм як пріоритет фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів	178
Франчук Наталія, Полупан Єлизавета. Лінгводидактичний аспект навчання молодших школярів морфеміки	182
Шеремет Ольга. Особливості інтеграції штучного інтелекту в мовну освіту молодших школярів	185

РОЗДІЛ 4. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ТВОРЧИХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 188

Бабюк Тетяна, Каньоса Наталія. Психолого-педагогічний аспект практичної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності дошкільна освіта	188
Басюк Наталія. Керування емоціями як основа формування мотивації до навчання у майбутніх учителів початкової школи	192
Брилін Борис, Тодосієнко Наталія. Сучасні підходи до формування творчої особистості вчителя музичного мистецтва в контексті євроінтеграції	194
Ватаманюк Галина. Педагогічні умови формування творчої активності майбутніх педагогів закладів дошкільної і початкової освіти	199
Виговська Ольга. Державно-суспільний контекст підготовки творчого вчителя: реалії та перспективи вищої педагогічної освіти	203
Кіт Галина. Творчий розвиток майбутнього вчителя початкової школи: відображення сучасних засад Європейського Союзу.....	217
Коробов Михайло. Формування фасилітаційної компетентності майбутніх фахівців як запорука творчої педагогічної діяльності	224
Проц Марта. Шляхи формування творчої компетентності майбутніх учителів	228

початкової школи	
Шуть Микола. Ігрова технологія творчого вчителя як умова реалізації продуктивної освітньої стратегії	230

РОЗДІЛ 5. ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ РІЗНИХ ТИПІВ І ФОРМ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧО ОРІЄНТОВАНОЇ ПАРАДИГМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Жовнич Олеся, Тертична Таїсія. Травма-чутливий підхід у формуванні безпечного освітнього середовища в умовах війни.....	234
Коваль Карина. Толерантність як концептуальна основа формування безпечного освітнього середовища.....	237
Корх Віра. Психологічний супровід дітей та педагогів закладів дошкільної освіти в умовах війни в Україні	239
Олійник Наталія. Особливості забезпечення психічного здоров'я молодших школярів.....	247
Шендрик Анатолій. Формування творчої особистості молодшого школяра в умовах війни: аспект психологічної безпеки як складника європейської освітньої стратегії.....	249

РОЗДІЛ 6. СТВОРЕННЯ ВІДКРИТОГО ЗЕЛЕНОГО СЕРЕДОВИЩА І ЗАХОДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ НА СВІЖОМУ ПОВІТРІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ТА УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ.....

Береженна Ліна, Зайнулліна Альона. Роль зеленого середовища в комплексній фізичній реабілітації дітей з особливими освітніми потребами.....	251
Левінець Наталія. Рухова активність дітей на свіжому повітрі як стратегія функціонування здоров'язбережувального освітнього середовища закладу дошкільної освіти	254
Чупріна Аріна. Роль фізичної культури у формуванні моральних цінностей дошкільників.....	257

РОЗДІЛ 7. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Баюрко Наталія. Інноваційні підходи до підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін в контексті екологічної освіти	261
Гусенко Анжеліка. Інтерактивні методи як засіб активізації пізнавальної діяльності дітей у процесі ознайомлення із природою	264
Колош Руфіна. Формування екологічної культури дошкільників через практико-орієнтовані проєкти	267
Фролов Дмитро. Актуалізація екологічної освіти та свідомості здобувачів освіти засобами екокритики	270
Цехановська Лілія. Екскурсії як ефективний метод екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.....	272
Якимова Анастасія. Засоби екологічного виховання старших дошкільників.....	276

РОЗДІЛ 8. СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У СЕРЕДОВИЩІ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ.....

Вирова Анастасія. Формування готовності вчителя початкових класів до організації творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.....	280
Горкушова Еліза. Соціальна інтеграція дітей з особливими потребами з сімей ВПО у нових територіальних громадах.....	284
Граб Оксана, Граб Олександр. Роль музичного інструментального виконавства у соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами	287
Давидюк Марина. Імплементація європейського досвіду соціальної інтеграції дітей з особливими потребами засобами волонтерської діяльності.....	291
Драбинюк Сніжана. Розвиток емоційного інтелекту в дітей з РАС як ключовий аспект їхньої соціальної інтеграції: практичні кейси з Європи	295
Казноха Вікторія. Науково-теоретичні аспекти проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.....	298
Колосова Олена. Впровадження інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти Японії	303
Коновальчук Іван. Методичний супровід інтеграції дітей в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти.....	307
Король Альона. Розробка інструментарію для оцінки розвитку дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку з метою виявлення особливих потреб.....	310
Обозюк Анастасія. Роль інклюзивних шкіл у соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами: досвід Швеції	314
Поясик Оксана. Педагогічний підхід до соціальної інтеграції дітей з особливими потребами в умовах Нової української школи.....	317

РОЗДІЛ 1. ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПЕРСПЕКТИВНОСТІ Й НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

МУЗИЧНА ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ У СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Котик Марина, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: І.Г. Барановська, кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

MUSICAL THEATRICALIZATION AS A MEANS OF UNVEILING CHILDREN'S CREATIVE POTENTIAL IN THE SYSTEM OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Kotyk Marina, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкрито вагомий вплив музики на формування творчості у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Автор аналізує основні методи та способи використання театральної діяльності в освітньому процесі, підкреслюючи її роль у розвитку емоційної сфери, творчого мислення, формуванні комунікативних навичок дитини.

Ключові слова: музична театралізація, творчий потенціал, дошкільна освіта, початкова освіта, емоційний розвиток, комунікативні навички.

Abstract. The article explores the significant impact of music on the development of creativity in preschool and early school-age children. The author analyzes the main methods and approaches to using theatrical activities in the educational process, emphasizing their role in the development of the emotional sphere, the improvement of communication skills, and the encouragement of children's creative thinking.

Key words: musical dramatization, creative potential, preschool education, primary education, emotional development, communication skills.

В умовах викликів сьогодення українська освіта продовжує розвиватися. В цей нелегкий для країни час, коли діти переживають сильні психологічні навантаження, мистецька творчість стає тим ключем, який дозволяє знаходити гармонію та внутрішній спокій.

Метою статті є обґрунтування потенціалу музичної театралізації як ефективного засобу розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасній освітній практиці.

Аналіз сучасних досліджень у сфері дошкільної та початкової освіти (Л. Аристової, І. Барановської, С. Васильєвої, С. Гаврилюк, Н. Гавриш, О. Граб, К. Завалко, Т. Коваль, В. Рагозіної, С. Садовенко, Ю. Якименко та ін.) вказує на глибокий інтерес учених до проблем розвитку творчих здібностей дітей засобами технологій мистецької інноватики, до пошуку шляхів впровадження в освітній процес новітніх та традиційних методів навчання. Дослідники одноставно підкреслюють важливість музично-театралізованої діяльності для творчого та емоційного розвитку дітей. Участь у театральних постановках, музично-ігрових композиціях допомагає не лише вивчати різні культурно-мистецькі форми, а й сприяє розкриттю творчого потенціалу дитини, розвитку креативності, емоційного інтелекту, рефлексії, творчому самовираженню.

Театралізація – це форма художньо-ігрової діяльності, в якій діти відтворюють різні життєві ситуації, образи, події за допомогою жестів, міміки, мовлення, рухів, гри. Музичну театралізацію ми розглядаємо як синтетичний вид діяльності, що поєднує драматичну,

музичну, хореографічну та інші діяльності. У процесі музичної театралізації відбувається інтегрований вплив на дітей, вони навчаються виразному декламуванню та читанню, пластиці рухів, співам, іграм на інструментах, метро-ритмічним рухам. «Незалежно від мови сценічного висловлювання театр є інтегрованим, синкретичним поглядом на світ, своєрідною моделлю цілісної мистецької палітри, в якому компоненти вистави доповнюють одне одного» [8].

Театралізація є стрижнем у роботі багатьох вихователів, учителів початкових класів, педагогів позашкільних закладів освіти. Елементи театралізації використовуються на музичних заняттях, святах, під час розваг та ігор. Починаючи з молодшої групи малюки із задоволенням зображують у невеликих сценках, музичних іграх звички тварин, імітуючи їх рухи та голоси. Поступово, з віком ускладнюються завдання з театралізованої діяльності. Діти залучаються до інсценування невеликих казок, поетичних текстів, пісень.

Як зазначають педагоги, перш за все, музична театралізація допомагає дітям розвивати емоційну чутливість, адже через виконання ролей та взаємодію з персонажами вони вчаться переживати різні емоції, співпереживати, набувають здатності глибше розуміти свої емоції та емоції інших людей, що є важливим аспектом формування здорових міжособистісних стосунків у процесі колективної творчості [1; 2; 4; 6].

Одночасно музична театралізація є ефективним засобом розвитку мовлення. Виконуючи невеликі етюди та ігрові вправи діти вчаться виразно читати текст, правильно інтонувати, розвивають артикуляцію і збагачують свій словниковий запас. Це, безсумнівно, позитивно позначається на розвитку мовленнєвих навичок, сприяє розкритості та впевненості, формує здатність імпровізувати та творчо підходити до виконання ролі.

Важливим аспектом є те, що музична театралізація сприяє формуванню соціальних навичок у дітей. Вона вимагає від них творчої співпраці, взаємодії з іншими учасниками вистави, а також уміння слухати і бути частиною творчого колективу.

Потрібно зазначити, що музична театралізація також стимулює розвиток пам'яті, уяви, творчих здібностей. Участь у музичній театралізації передбачає вивчення напам'ять текстів та реплік, запам'ятовування послідовності дій та рухів. Виконуючи ролі, діти створюють неповторні художні образи, послуговуючись своєю уявою, вчаться імпровізувати та творчо підходити до театралізованої гри [2; 4; 6].

Музична театралізована діяльність – це важливий інструмент для розкриття творчого потенціалу через фізичну активність, рух, музику та театр. Вона безпосередньо сприяє розвитку координації, пластичності рухів, виразної жестикуляції та міміки, що є ключовими елементами творчого самовираження дитини.

Заняття, що поєднують музику та театралізацію, допомагають дітям розвивати почуття ритму та слуху. Діти навчаються вільно рухатися під музику, що сприяє не лише розвитку фізичних здібностей, але й вдосконаленню креативних навичок через імпровізацію в русі. Вони здобувають досвід виразного самовираження через тіло, що є важливим аспектом розвитку їхнього творчого потенціалу.

Музична театралізація дає дітям можливість поєднувати музику, рух і театральне мистецтво, що сприяє формуванню комплексного підходу до творчості, коли дитина вчиться одночасно виражати себе через звуки, рухи та емоції. Це дозволяє дитині відкривати нові можливості для самовираження, розвивати індивідуальні таланти та навички, які в подальшому сприяють всебічному розвитку її творчого потенціалу [2].

Отже, музична театралізована діяльність – це важливий процес розкриття внутрішнього світу дитини, де кожен рух, кожен жест, кожен музичний момент сприяє розвитку творчої особистості.

У процесі організації музичних театралізацій надзвичайно важливу роль відіграє педагог, який не лише виконує функцію організатора, а й виступає в ролі наставника та творчого натхненника. Вихователю або вчителю має створити таку атмосферу, де кожна дитина відчуває себе вільною для самовираження і реалізації власних ідей у сценічних виставах. Завдання педагога полягає не тільки в навчанні основам театрального мистецтва, а

й у заохоченні дітей до пошуку нових, оригінальних ідей, тим самим стимулюючи їхній творчий потенціал. Залучаючи дітей до різних театралізованих активностей, педагог підтримує їхні ініціативи, пропонуючи нові можливості для творчого самовираження через втілення ідей в конкретні творчі дії.

Різноманіття форм музичної театралізації (від простих ігор і сценок до масштабних вистав) дозволяє організовувати освітній процес таким чином, щоб кожна дитина могла знайти свій унікальний спосіб творчого самовираження через мистецтво. Це дозволяє адаптувати методи навчання до індивідуальних потреб дітей, враховуючи їхні інтереси та рівень розвитку.

Окрім цього, музична театралізація є потужним засобом розвитку самооцінки та впевненості дитини. Кожен виступ перед глядачами, кожна роль дозволяє дитині пережити момент успіху, визнання, підтримки з боку однолітків та педагогів. Цей досвід формує в дитини впевненість у власних силах, здатність до творчого самовираження. Можна стверджувати, що музична театралізація – це дієвий інструмент розвитку як художніх здібностей, так і формування дитячої особистості, що здатна вільно і творчо взаємодіяти з навколишнім світом.

Таким чином, музична театралізація стає важливим засобом формування гармонійної, впевненої та креативної особистості. Вона допомагає дитині розвинути емоційний інтелект, покращити комунікативні навички, розширити уяву та навчитися ефективно взаємодіяти з іншими. Творча співпраця між дитиною, однолітками та вчителем створює сприятливе середовище для повноцінного творчого розвитку дитини та її успішної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Барановська І. Театр лялок в початковій школі. Вінниця: ВДПУ, 2015. 170 с.
2. Барановська І. Театралізована гра як засід художнього виховання дошкільників. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*. 2020. С. 218 – 221
3. Васильєва С.А., Гавриш Н.В., Рагозіна В.В. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Кропивницький: ІМЕКС – ЛТД, 2021. 226 с.
4. Гаврилюк С. Виховання естетичних почуттів дошкільників засобами театрального мистецтва *Пріоритети сучасної освіти і виховання в контексті завдань педагогічної науки*. Івано-Франківськ, 2003. С. 19–21.
5. Литвиненко І. Здатність людини справлятися зі своїми емоціями напряду визначає якість її життя. *Дошкільне виховання*. 2019. №3 (931). С. 4.
6. Тодосієнко Н. Л., Коваль Т. В., Граб О. Д. Арт-педагогіка в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: перспективи та творчий потенціал. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. Вінниця. 2024. Вип. 76. С. 19-27. <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped>
7. Щолокова О.П. Світоглядна спрямованість фахової підготовки вчителя мистецьких дисциплін. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Київ. 2017. Вип. 22(27). С. 3-8
8. Федотова А.О. Музичний театр як засіб формування художньо-творчого потенціалу молодших школярів. *Вісник*. 2015. № 125. С. 379 – 382.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ В КОНТЕКСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Сергій Мальов, аспірант,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник: Н.Л. Тодосієнко, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
(Україна).

TRAINING FUTURE TEACHERS TO FORM CHILDREN'S AESTHETIC COMPETENCE IN THE CONTEXT OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Serhii Malov, postgraduate student,

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається актуальна в педагогіці проблема підготовки майбутнього вчителя до формування естетичної компетентності молодших школярів в умовах сучасної вищої освіти. Від розвитку професійної компетентності майбутнього педагога залежить правильне формування у молодшого школяра естетичної компетентності, фрагментарного пізнання краси навколишнього світу. Під час проходження студентами педагогічної практики, навчання, аудиторної, позааудиторної роботи естетичні цінності інтеріоризуються успішно в особистісні цінності дітей та перетворюються на правила її поведінки.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель, естетична компетентність, молодші школярі, естетичні цінності.

Abstract. The article considers the current problem of training future teachers to form aesthetic competence of younger schoolchildren in the conditions of modern higher education. The development of professional competence of the future teacher depends on the correct formation of aesthetic competence in younger schoolchildren, fragmentary knowledge of the beauty of the surrounding world. During the students' pedagogical practice, training, classroom and extracurricular work, aesthetic values are successfully internalized into the personal values of children and transformed into rules of their behavior. Professional training of future primary teachers for formation of pupil's aesthetic competence.

Key words: professional training, future teacher, aesthetic competence, primary pupil, aesthetic values.

У світлі модернізації сучасної освіти, яка передбачає орієнтацію на особистиний розвиток дітей, їхніх здібностей у пізнанні і творчості формування естетичної компетентності є одним із найважливіших завдань виховання. Ефективність процесу забезпечує охоплення різних сфер культури, включаючи художню літературу, народну творчість, музичне мистецтво, театральне мистецтво, музичні твори, а також твори, які не стосуються науки. У реальній освітній практиці важливо, щоб більшість дітей ознайомилися з важливими першоджерелами, в основному з деякими творами художньої літератури. Таким чином, навчання як дошкільників, так і учнів початкової школи естетичної культури та розуміння її структури і змісту є надзвичайно важливим завданням. Це призвело до створення принципово нового підходу до підготовки педагогічних працівників як досвідчених професіоналів, які зможуть максимізувати свій потенціал у своїй кар'єрі. Отже, досліджувана проблема щодо формування естетичної компетентності педагогів дошкільної та початкової школи є дуже актуальною.

Багато вчених досліджують проблему розвитку естетичної компетентності особистості дитини, яка є актуальною в педагогіці. Дослідники Н. Ваганова, В.Гладуш, Я. Гойдош, Л. Масол, С. Марашко, Н. Миропольська, Г. Падалка, В. Рагозіна, Л. Рапацька, О. Рудницька, Р. Силко, Л. Старовойт, С.Фурманюк, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін. приділяли

значну увагу проблемі формування естетичної компетентності в контексті виховання і культури особистості, дітей та студентської молоді.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити, як майбутні педагоги – вихователі та вчителі початкових класів готуються до розвитку естетичної компетентності дітей у рамках професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати теоретичного аналізу проблеми формування естетичної компетентності дітей виявляють актуальність і значущість феномена естетичної компетентності в розумінні та особистому ставленні до краси довкілля, природи й мистецтва; посилену увагу науковців до питань оптимізації системи естетичної та педагогічної підготовки педагогів. Згідно із прийнятими визначеннями сучасних українських учених, компетентність – є підходом до існуючих знань як до «інструменту розв’язання життєвих проблем, прийняття рішень у різних сферах життєдіяльності людини, це узагальнена здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, вихованню, інтеграції у простір соціальних і культурних відносин, міжособистісної інтеграції та спілкування» [1, с. 138].

Отже, акцент припадає на аксіологічний і соціокультурний виміри, формування готовності до самостійної діяльності особистості відповідно до світоглядних поглядів і ціннісних орієнтацій, з одного боку. З іншого – соціокультурних координат, що підкреслює визначальні показники загальної життєвої компетентності, виділяє її інтегративність. «Структурна модель складається з таких компетентностей: методологічна, аутопсихологічна, психологічна, соціально-психологічна, громадянська, комунікативна, інформаційна, соціальна, рефлексивна, компетентність спільної творчості, професійна» [4, с. 108].

Відомо, що компетентність є готовністю до художньо-творчої самореалізації особистості, самоосвіти й самовдосконалення у духовній сфері і педагогіці мистецтва. Вона забезпечується предметними знаннями й уміннями, провідну роль серед яких відіграють сформовані саморегуляційні навички. Виявлення важливих цілей, самостійність планування і шляхи їх досягнення, раціональний розподіл сил під час мистецької діяльності та їх мобілізація, чіткий самоконтроль і самооцінювання самоорганізація, рефлексія та корекція саморозвитку є основними компонентами самоосвіти та творчої діяльності. Це передбачає змінений підхід до викладання мистецьких дисциплін з пізнавальної площини переважно до діяльно-творчої площини – суб’єкт-суб’єктної. Культурологічний тип парадигми є одним із аспектів модернізації мистецької освіти шляхом поступового формування взаємопов’язаних професійно-культурних і загальнокультурних складників. На думку О. Рудницької, «культура завжди залишається скарбницею досвіду, яку люди постійно збагачують. Кожний індивід живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою індивіда» [6, с. 110–111]. Починаючи з дошкільного закладу діти повинні отримувати завдання для самостійної роботи та поступово зменшити кількість керівництва викладачами, одночасно збільшуючи діяльність, яка стосується мистецтва.

Таким чином, науковці визначають чотири компоненти освітнього досвіду техніки навчання, які повинні добре засвоїти, знати та вивчати студенти: розуміння пізнавальної сфери діяльності, досвід виконання відомих завдань, творчої діяльності, емоційного і ціннісного ставлення до реальності, культурологічний підхід, щоб формувати шкільний потенціал вчителя. Таким чином, «процес виховання забезпечує трансмісію культури і перетворює освіту на її невіддільну частину» [8, с. 19]. Культура не може існувати поза естетичною складовою буття – краси, гармонії та досконалості, а також, «через культуру реалізується естетична самодетермінація особистості» [7, с. 13]. Естетична культура є вмінням трактувати та організувати естетичну компетентність, передбачити перспективу перебування людини в світі.

В сучасних дослідженнях висувається гіпотеза, згідно якої естетична культура, яка охоплює усі основні форми взаємодії людини зі світом, зокрема, це й предметно-практичні, і духовні, є для людства найціннішим естетичним досвідом. Учені, філософи, педагоги та літературознавці погоджуються, що естетична компетентність має функціональну структуру,

яка відрізняється від її складу, який включає окремі сфери естетичної діяльності. Як діяльність, що створює художні цінності та об'єктивує їх, мистецтво є основою естетичної компетентності. «Художня самодіяльність, народне мистецтво, фольклор, архітектура, дизайн, художня література тощо є елементами естетичної компетентності, що включає соціальні сфери життєдіяльності людей, такі як культура побуту та дозвілля» [9, с. 235].

Естетична здатність людини залежить від традицій і цінностей, які є частиною культури суспільства. Звернення мистецтва до інтересів суспільства, забезпечення державою певних умов для вільної художньої творчості кожної людини, послідовне всебічне залучення її до різних видів естетичної і художньої діяльності та перетворення цінностей світової художньої культури на духовний здобуток народу – це все елементи естетичної компетентності. Розвинена естетична чуттєвість, зокрема, естетичне сприйняття, переживання, емоції, почуття та чуттєва частина естетичного смаку і естетично розвинений розум, або інтелект (естетичний смак, раціональна частина, естетичний ідеал, естетичні потреби, погляди, переконання) є двома основними компонентами розвиненої естетичної компетентності особистості. Розвиток всіх компонентів естетичної свідомості – почуттів, поглядів, переживань, потреб і ідеалів, а також вмінь і навичок активно перетворювати речі в мистецтві, праці, побуті та міжособистісних стосунках є показниками рівня естетичної компетентності. Отже, естетична компетентність – це рівень опанування суспільством естетичної культури. Таким чином, співвідношення між естетичною компетенцією особистості та естетичною культурою суспільства визначається ступенем засвоєння особистістю естетичних цінностей. Сприйняття краси, почуття, потреби, ідеали та смаки є частиною естетичної компетентності. Вони визначаються розумовою, моральною, емоційною та духовною діяльністю людини і призводять до значних змін у її світосприйнятті, переконаннях і поведінці. Вони також сприяють розвитку естетичної діяльності особистості та всебічному розвитку її творчих сил і здібностей відповідно об'єктивним законам розвитку краси. Саме соціальна значущість речі, явища чи дії є основою естетики. В акті естетичного ставлення людина цікавиться навколишнім світом у зв'язку з її діяльністю та змістом життя. Естетичні емоції – це особливий психологічний відгук, реакція на явища навколишнього світу, які складають основу повсякденної естетичної свідомості.

На думку вчених, емоційні переживання, пов'язані з емоційними переживаннями та усвідомленням естетичних відношень, відомі як естетичні переживання. Елементи естетичної свідомості, такі як естетичне сприйняття, уявлення та враження, дуже близькі до цього значення. Найважливішою характеристикою особистісного становлення є естетичний смак, який показує рівень самовизначення людини. Естетичний смак не обмежується простою здатністю оцінювати красу, оскільки він закінчується привласненням або відкиданням культурної та естетичної цінності. Таким чином, визначення естетичного смаку – здатність людини вибирати естетичні цінності, що призводить до саморозвитку та самоформування. Однією з форм відображення об'єктивної дійсності є естетичний ідеал. Завдяки цьому відображення є активним, творчим процесом, а не пасивним. Це завжди пов'язано з здатністю відкинути непотрібне, привнесене та несуттєве і проникати в суть предмета. Основні, визначальні суспільні відносини, які визначають кожну людину в певному суспільстві, виявляються його «почуттєвим ідеалом». Спеціальні дисципліни гуманітарного циклу, такі як методики мистецьких дисциплін, етика та естетика тощо, є основою для розвитку естетичної компетентності.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки дозволяє вивчати зв'язки між навчальними предметами та окремими предметами. Поняття про навколишню дійсність формуються через перетворення інформації, що відображає об'єкти і явища в сукупності їх властивості. Відбувається певний інформаційний контакт майбутніх педагогів і розширення власного тезауруса особистості студентів. Отже, науковці стверджують, ефективність різних видів діяльності, включаючи й педагогічну, забезпечується адекватністю її інформаційної основи та усвідомленням суб'єктно-об'єктивних сторін педагогічної потреби.

Таким чином, готовність майбутніх фахівців до формування естетичної компетентності дитини передбачає інформаційно-мотиваційну спрямованість на означену діяльність, а саме: формування професійного та особистого інтересу до набуття естетичної компетентності, усвідомлення завдань формування естетичної компетентності у дітей; накопичення загальних знань про психологічні та педагогічні особливості формування естетичної компетентності молодших школярів; збагачення емоційно-рефлексивної реакції на об'єкти і явища навколишньої дійсності; усвідомлення їх естетичного та виховного потенціалу; розвиток здатності до формування, уміння і забезпечення асоціативної і образної обробки інформації; активізація художнього мислення майбутніх педагогів; усвідомлення доцільності та необхідності використання інтегративних зв'язків у системі навчально-виховної роботи з молодшими школярами. В процесі дослідження з метою формування естетичної компетентності студентів, майбутніх учителів практикувалися, проектні завдання, слайдлекції, практичні завдання, прес-конференції, які надавали змогу закріплення на практиці здобутих теоретичних знань. Доведено, що більшість студентів із задоволенням генерували нові ідеї, у них активізувався інтерес й активність, до пошуку нових ідей, потреба у створенні із них варіантів просторових об'єктів. Одним з цікавих основних методів формування естетичної компетенції студентів став метод інтегрованого навчання у формі розробки мистецьких проектів.

Для усвідомлення майбутніми учителями необхідності систематичного проведення роботи з формування у молодших учнів естетичної компетентності ми пропонуємо застосовувати різноманітні форми, методи, прийоми, щодо удосконалення підготовки майбутніх фахівців, зокрема, це: внесення до змісту навчальних курсів естетико-пошукових завдань; обговорення-диспут; пропонування під час проходження студентам виробничої педагогічної практики наступних видів роботи: розгляд сучасних програм для початкової школи з набуття естетичної компетентності дітей, визначення ступеня застосування педагогом інтегративних зв'язків у навчально-виховній роботі з дітьми з огляду на забезпеченість асоціативно-образною обробкою отриманої інформації в наступності у навчанні та вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Отже, розвиток естетичної компетентності в контексті професійних компетентностей майбутніх вчителів початкових класів є цілісним педагогічним процесом у процесі викладання нових дисциплін та виховної роботи. Рівень сформованості естетичної компетентності особистості визначається кількістю компонентів, а також ступенем їх вираження в діяльності та поведінці здобувачів. Для того, щоб збільшити ефективність формування естетичної компетентності, необхідно активізувати творче мислення студентів у контексті об'єднання наукових і художніх дисциплін під час підготовки до навчання та під час навчання.

Список використаних джерел

1. Життєва компетентність особистості: Наук.-методичний посібник. За ред. Л.В.Сохань, І.І.Єрмакова, Г.Г.Несен. Київ, 2003. Вип. 2. С.138.
2. Ільман В. В. Деякі аспекти вдосконалення професійної підготовки вчителя початкової школи: сучасні тенденції. Рідна школа. 2011. №1-2. С. 30–37.
3. Кривошея Т. М. Наступність у навчанні та вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині Я. А. Коменського. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка*: збірник наукових праць. 2009. № 28. С. 349–354.
4. Мальов С.В. Формування естетичної компетентності дітей молодшого шкільного віку: методичний посібник. Вінниця. Вид-во «Твори», 2024. 120 с.
5. Родигіна І. І. Компетентісно-орієнтований підхід до навчання. Харків: Видавнича група «Основа», 2005. 96 с.
6. Рудницька О. Культуровідповідність мистецької освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монограф. зб. ст. Київ, 2000. С. 108–133.

7. Тодосієнко Н. Л., Барановська І. Г. Формування мистецької компетентності дітей як необхідна складова професійної підготовки майбутніх учителів. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Київ. 2024. Вип. 32. С.115–124. <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.32.15>
8. Тодосієнко Н. Л., Коваль Т. В., Граб О. Д. Арт педагогіка в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: перспективи та творчий потенціал. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. Вінниця, 2024. Вип. 76. С. 19–27. <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped> <https://doi.org/10.31.652/2415-7872-76-19-2703.pdf>
9. Шевченко Ю.В., Дубяга С.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів до формування естетичної компетентності учня. *Збірник наукових праць Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогіка, 2014. № 1 (12). С. 235–238.

СПІЛЬНЕ МУЗИКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ТА ВИХОВАНЦІВ

Анастасія Марусик, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: І.Г. Барановська, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна).

JOINT MUSIC MAKING AS A MEANS OF FORMING THE CREATIVE PERSONALITY OF THE TEACHER AND STUDENTS

Marusyk Anastasiia, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається роль спільного музикування як ефективного засобу формування творчої особистості педагога та вихованців у контексті дошкільної та початкової мистецької освіти. Аналізуються теоретичні та практичні аспекти використання різних форм та методів музичної діяльності (вокальної, інструментальної, імпровізаційної) для розвитку творчих здібностей, комунікативних, рефлексивних, аналітичних та інтерпретаційних навичок.

Ключові слова: спільне музикування, ансамблеве музикування, творча особистість, творчий потенціал, музична діяльність, педагог, вихованці

Abstract. The article examines the role of joint music-making as an effective means of forming the creative personality of the teacher and pupils in the context of preschool and primary art education. Theoretical and practical aspects of using various forms and methods of musical activity (vocal, instrumental, improvisational) for the development of creative abilities, communicative, reflexive, analytical and interpretive skills are analyzed.

Key words: joint music-making, creative personality, musical education, creative abilities, musical activity, teacher.

У сучасній дошкільній та початковій мистецькій освіті особливо гостро постає питання розвитку творчої особистості. Творчість стає не лише засобом самовираження, але й необхідною умовою для успішної адаптації до змін, пошуку нестандартних рішень та розвитку інноваційного мислення. Музичне мистецтво, як потужний інструмент емоційного впливу, відіграє особливу роль у цьому процесі. Спільне музикування виступає не лише формою художньо-педагогічної колективної взаємодії, а й потужним засобом розвитку творчої особистості як педагога, так і вихованців. У процесі спільного музикування

формуються комунікативні, рефлексивні, аналітичні, інтерпретаційні навички, набуваються знання та цінний досвід художньо-полілогічної взаємодії, що передбачає осмислення музичного тексту, розвиток музичних здібностей, розкриття власного творчого потенціалу.

Дослідження у галузі музичної педагогіки та психології підкреслюють ефективність активних форм музичної діяльності для розвитку творчих здібностей дітей. Особливу увагу привертають праці, присвячені музичному вихованню та навчанню дітей, засновані на принципах елементарного музикування та імпровізації. Науковці Н. Мозгальова, К. Завалко, М. Гребенюк, Н. Рудь, І. Барановська, Т. Коваль, О. Поповська, Ю. Якименко, Л. Береженна та інші наголошують на важливості гармонійного поєднання музичного, розумового та творчого розвитку дітей у процесі ансамблевого музикування [1; 5, с. 139; 6]. Вони підкреслюють, що визнані у світі педагогічні системи раннього музичного розвитку та виховання дітей, зокрема К. Орфа, З. Кодая, Е.Ж. Далькроза, Ш. Сузукі, можуть ефективно сприяти розвитку музичних та творчих здібностей дітей, а також довольності пізнавальних процесів. О. Поповська та Ю. Якименко зазначають, що під час спільного музикування діти занурюються в музичний образ, відтворюючи уявне звучання за допомогою доступних акторських технік. Такий підхід не лише сприяє розвитку музичних здібностей, а й допомагає розкриттю творчого потенціалу кожної дитини [5, с. 141].

Музикування – це процес активного музичного самовираження, що охоплює вокальну, інструментальну та імпровізаційну діяльність. Особливого значення набуває спільне музикування, у якому учасники взаємодіють створюючи музику разом. Такий вид діяльності не лише розвиває виконавські навички, а й сприяє комунікативній взаємодії, емоційному збагаченню, формуванню творчої особистості.

Музикування поділяється на наступні види:

- вокальне – виконання пісень, хорових творів;
- інструментальне – гра на музичних інструментах;
- імпровізаційне – створення музики без попередньої підготовки.

Вокальне музикування характеризується активним використанням голосу, дикції, артикуляції. Основними методами роботи є розучування пісень, вокальні вправи, імітація звуків. Окрім розвитку музичного слуху та почуття ритму вокальна діяльність позитивно впливає на когнітивні процеси, а саме: пам'ять (запам'ятовування пісень, мелодій, нюансів виконання), увага (концентрація на одночасному вступі, ритмі, динаміці та інших деталях виконання), уява (пошук асоціацій, візуалізація музичних образів, емоційна виразність інтерпретацій).

Інструментальне музикування включає розучування мелодій, імпровізацію на інструментах, створення акомпанементу. Важливою його складовою є координація рухів, що забезпечує точне і виразне виконання. Педагог у цьому процесі вирішує кілька ключових завдань: вихованець має не лише автоматично відтворювати музику, а й усвідомлювати взаємозв'язки між музичними елементами, бачити та аналізувати власні помилки; формування мотивації та внутрішнього бажання покращувати свої навички.

Імпровізаційне музикування – це творчий процес, що розвиває фантазію, креативне мислення. Імпровізація в музиці реалізується через звукові ігри, ритмічні імпровізації та створення музичних образів. Проте ефективність імпровізаційного музикування залежить від попереднього рівня підготовки. Вихованці повинні мати базові знання та навички, що дозволяють їм не просто хаотично комбінувати звуки, а цілеспрямовано створювати виразні музичні образи.

Як зазначають дослідники К. Завалко, І. Барановська, О. Поповська, Т. Коваль, Ю. Якименко, спільне (ансамблеве) музикування корисне як для педагога, так і для його вихованців, оскільки створює атмосферу спільної творчої взаємодії, співпраці та емоційного обміну [1; 5, с. 142]. В процесі такого музикування кожен учасник має змогу знайти зв'язок між музикою та власними емоціями, співвіднести настрій твору із власним внутрішнім станом. У процесі ансамблевого музикування учасники вчаться слухати одне одного,

знаходити баланс між власною музичною партією та загальним звучанням, відчувати єдність колективу.

Особливе місце серед форм спільного музикування займає ансамблеве елементарне музикування, засноване на простих ритмічних, вокальних та інструментальних моделях. Використання елементарних музичних засобів (ритмічних ударів, повторюваних мелодійних фраз, імпровізаційних елементів) дозволяє залучати до творчого процесу навіть тих, хто не має розвинених музичних навичок.

Важливим компонентом спільного музикування є імпровізація, яка сприяє розкриттю індивідуальної творчості кожного учасника. Через імпровізаційні елементи вихованці отримують можливість вільно виражати свої емоції, експериментувати зі звуками, ритмами та гармоніями, що допомагає їм відчувати музику як живий, гнучкий процес, а не лише як точне відтворення нотного тексту.

Для педагога спільне музикування є не лише методом музичного виховання, це також цінний діагностичний інструмент. Спостерігаючи за вихованцями, він може помітити, як конкретний твір впливає на їхній емоційний стан, що допомагає краще зрозуміти причини можливих труднощів у виконанні. Наприклад, одна дитина може відчувати складнощі через недостатню технічну підготовку, тоді як інша – через те, що твір викликає у неї сум чи не зовсім відповідає її внутрішньому настрою чи світосприйняттю.

Принагідно зазначимо, що творчі здібності не є вродженими – вони потребують постійного розвитку та вдосконалення протягом усього життя. Однак самі по собі творчі здібності не гарантують формування творчої особистості. Людина може мати високий творчий потенціал, але не реалізувати його через брак мотивації, страх помилок або несприятливе середовище. Спільне музикування створює умови для подолання цих бар'єрів, сприяючи відкритості, експериментуванню та творчому самовираженню.

У процесі спільного музикування на елементарних музичних інструментах діти вчаться слухати та розуміти одне одного, взаємодіяти, проявляти ініціативу та імпровізувати. Для розкриття творчого потенціалу можна запропонувати різноманітні завдання. Наприклад:

- ритмічні ігри та імпровізації (виконання ритмічних патернів у групі, створення власних варіантів; «Музичний діалог» – імпровізація у формі питань і відповідей на ударних чи мелодичних інструментах);
- елементарне ансамблеве музикування (використання простих інструментів (блок-флейти, ксилофони, металофони, шумові та ударні) для колективного виконання нескладних творів, групове створення акомпанементу до знайомої мелодії за допомогою голосу, рухів або елементарних інструментів);
- вокально-інструментальні вправи (виконання пісень із поступовим ускладненням фактури: почергове введення голосів, додавання ритмічного супроводу, експериментування зі зміною тембру, динаміки та темпу виконання);
- колективна музична імпровізація (спільне створення мелодії або ритмічного супроводу на основі запропонованої теми чи настрою, імпровізаційні ігри «Звуковий пейзаж на основі звуконаслідування», «Ритмічний діалог»);
- музичні композиційні завдання (групове складання короткого твору з використанням знайомих ритмічних чи мелодичних мотивів, створення міні-оповідання або казки у музичному супроводі (з використанням імпровізованих звуків та звуків звуконаслідування)).

Такі завдання не лише розвивають творчі здібності, але й формують комунікативні навички, емоційну чутливість та впевненість у власних силах. Саме через спільне музикування дитина вчиться взаємодіяти з іншими, знаходити унікальні рішення та отримувати задоволення від творчого процесу

Різнманітні форми музичної діяльності, такі як вокальне, інструментальне та імпровізаційне музикування, особливо в ансамблевій формі та з використанням елементарних музичних інструментів, сприяють розвитку творчих здібностей, комунікативних, рефлексивних, аналітичних та інтерпретаційних навичок. Спільне

музикування створює сприятливе середовище для самовираження, експериментування та колективної творчості, що є важливим для формування творчої особистості. Для поглибленого розуміння та оптимізації процесу спільного музикування необхідні подальші дослідження, спрямовані на дослідження впливу спільного музикування на розвиток емоційного інтелекту та соціальної адаптації вихованців та вивчення впливу спільного музикування на розвиток творчого потенціалу педагога, його професійне зростання та особистісне самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Барановська І., Перевертень А. Музичне мистецтво як засіб активізації творчого потенціалу молодших школярів. *Актуальні проблеми мистецької підготовки*. 2019. Вінниця: Корзун Д.Ю., С. 3-7.
2. Беляєва О. О. Музично-педагогічні ідеї Карла Орфа та їх інтерпретація в сучасній музичній освіті. *Проблеми музичної освіти*. 2017. Вип. 26. С. 5-14.
3. Гребенюк М. Вплив методу К. Орфа на розвиток музичної творчості дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 1. С. 136-141.
4. Орф К. Schulwerk. Mainz: B. Schott's Söhne, 1963. 214 с.
5. Поповська О.А., Якименко Ю.І., Береженна Л.Ю. Елементарне музикування Карла Орфа як засіб розвитку довольності пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку з ознаками обдарованості. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. Вип. 24. С. 137-147
6. Рудь Н. П. Колективне музикування як засіб естетичного виховання учнів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 31. С.138-141.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Леся Старовойт, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

INNOVATIVE APPROACHES TO THE CREATIVE ACTIVITY OF THE TEACHER IN THE CONTEXT OF CONTINUITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Lesia Starovoit, Candidate of Pedagogy, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Анотація. У статті розглянуто інноваційні підходи до організації творчої діяльності педагога в контексті забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. Акцент зроблено на інтерактивних методах, інтеграції змісту, STEAM-освіті, арт-методиках, проєктній діяльності та цифрових технологіях як ефективних засобах формування цілісного й креативного освітнього середовища.

Ключові слова: інновація, творчість, наступність.

Abstract. The article discusses innovative approaches to the organisation of teacher's creative activity in the context of ensuring continuity between preschool and primary education. The emphasis is placed on interactive methods, content integration, STEAM education, art methods, project activities and digital technologies as effective means of forming a holistic and creative educational environment.

Key words: innovation, creativity, continuity.

Сучасна система освіти в Україні перебуває в умовах постійних змін і трансформацій, що зумовлює необхідність пошуку нових підходів до організації освітнього процесу. Одним із пріоритетних завдань є забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти як запоруки цілісного та безперервного розвитку особистості дитини.

У цьому контексті особлива увага спрямована на творчу діяльність педагога, яка є не лише професійною компетентністю, а й необхідною умовою для формування мотиваційного, емоційного й пізнавального комфорту дитини в перехідний період. Інноваційні підходи відкривають нові можливості для підвищення ефективності освітнього процесу й гармонізації переходу дитини із закладу дошкільної освіти до закладу загальної середньої освіти. Успішна реалізація таких підходів потребує не лише методичної підготовки, а й переосмислення педагогом своєї ролі як натхненника, наставника і фасилітатора освітнього процесу. Таким чином, дослідження інноваційних підходів до творчої діяльності педагога в умовах наступності є вкрай важливим і своєчасним, оскільки спрямоване на вдосконалення освітнього середовища, що відповідає запитам сучасного суспільства та розвитку дитини XXI століття.

У педагогічній науці поняття творчості розглядається як здатність до створення нового, оригінального, соціально значущого продукту. У контексті професійної діяльності педагога творчість виявляється в умінні розробляти нестандартні методи навчання, адаптувати освітній матеріал до індивідуальних особливостей учнів, ініціювати нові форми взаємодії з дітьми та колегами.

Ми погодуємось з думкою В. Сухомлинського, що творчість у педагогіці – це не привілей, а необхідна умова професійної діяльності, яка забезпечує живий і захопливий процес навчання. О. Савченко підкреслювала важливість творчої діяльності вчителя початкової школи у формуванні особистості молодшого школяра. Її праці акцентують на доцільності використання варіативних методик навчання та створенні умов для розвитку дитячої креативності. І. Зязюн, який розробляв філософсько-педагогічні засади педагогічної майстерності, трактував творчість як основу професійної культури вчителя, а педагогічну діяльність – як духовне творення. Н.Ничкало акцентує увагу на значенні інновацій та творчості в підготовці майбутніх педагогів, зокрема в умовах змін парадигми освіти. О. Пометун обґрунтувала необхідність активних, творчих форм взаємодії з учнями, зокрема через інтерактивні технології навчання.

Окреме місце займає розвиток креативності педагога як професійної якості. Вона проявляється у здатності генерувати нестандартні ідеї, виявляти ініціативу, гнучко реагувати на педагогічні ситуації, створювати позитивний емоційний фон для навчання [2].

У сучасних умовах ефективна творча діяльність педагога неможлива без постійного професійного розвитку, відкритості до нових технологій і тісної взаємодії з освітнім середовищем. Вона також тісно пов'язана з інноваційністю, тобто прагненням до вдосконалення змісту, методів і форм освітнього процесу відповідно до викликів часу.

У контексті дослідження інноваційних підходів до творчої діяльності педагога важливо враховувати проблему наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. Цей перехід є критично важливим етапом у житті дитини, адже саме в цей час змінюється не лише зміст і форма освітньої діяльності, а й сама роль дитини в освітньому процесі – від вільної гри до цілеспрямованого навчання. Тому творча діяльність педагога відіграє ключову роль: саме вона здатна стати тим інструментом, що забезпечує гнучке й м'яке перетікання освітнього процесу з однієї ланки до іншої. Інноваційні підходи – інтегроване навчання, проєктні методики, ігрові технології, застосування елементів STEAM – дають можливість побудувати навчання в початковій школі на знайомих для дитини дошкільних засадах, зберігаючи її інтерес, активність і відчуття безпеки.

Творчий педагог, який усвідомлює значення наступності, здатен не лише адаптувати зміст навчання до індивідуального рівня розвитку дітей, а й створити освітнє середовище, в якому дитина не втрачає вже здобутого, а навпаки – розвиває його в нових формах [5].

В умовах наступності дошкільної та початкової освіти особливого значення набуває пошук таких педагогічних рішень, які забезпечують плавний перехід дитини від гри до навчання без втрати інтересу, активності й креативності. Інноваційна творча діяльність педагога виступає засобом налагодження цього переходу і ґрунтується на поєднанні різноманітних сучасних підходів і технологій.

Одним із таких сучасних підходів є інтерактивність, яка передбачає активну участь дітей у процесі здобуття знань, постійну взаємодію з педагогом, однолітками й освітнім середовищем [3]. Серед ефективних методів – «мозковий штурм», рольові ігри, технології «кейс-методу», «акваріума», метод «ситуаційного моделювання». У дошкільному віці ці методи природно вплітаються в ігрову діяльність, а в початковій школі – стають основою для розвитку критичного мислення та комунікативних умінь. Творчий педагог, використовуючи інтерактивні методи, не просто передає знання, а стимулює дитину до самостійного пошуку відповідей, формує впевненість у власних діях.

Доповненням до інтерактивних методів є інтеграція змісту навчання, яка виступає потужним інструментом для розвитку цілісного сприйняття світу. Для дитини важливо, щоб нові знання були логічно пов'язані між собою, ґрунтувалися на реальному досвіді та викликали емоційне залучення. Інтегровані заняття дають змогу об'єднати елементи мовленнєвого розвитку, математики, природознавства, мистецтва, трудової діяльності навколо єдиної теми. Такий підхід особливо ефективний при реалізації креативних проєктів, проведенні тижнів тематичних занять, свят чи театралізованих дійств. Він стимулює педагогів до пошуку нових форм організації матеріалу, активує їхню уяву, що безпосередньо впливає на якість освітнього процесу [1].

У цьому контексті особливої уваги заслуговує модель STEAM-освіти (наука, технології, інженерія, мистецтво, математика), яка сприяє формуванню навичок міждисциплінарного мислення, творчого підходу до вирішення проблем, а також дає змогу педагогам урізноманітнити свою діяльність. У дошкільному та молодшому шкільному віці цей підхід реалізується через спостереження за природними явищами, досліди, конструювання, створення простих моделей [4].

Поряд із технічними складовими, не менш важливою є емоційна та естетична складова освіти, яку забезпечують арт-методики (малювання, ліплення, музика, театралізація). Вони сприяють емоційному розвитку дитини та є органічним полем для творчої самореалізації педагога. Арт-методи дозволяють навчати через емоції, образ, рух, що є природним способом пізнання світу для дитини [6].

Ще одним ефективним інструментом на етапі переходу від дошкілля до школи є проєктна діяльність. Вона дозволяє об'єднати кілька видів діяльності в межах спільної теми: діти можуть досліджувати, створювати презентації, розповіді, макети, проводити експерименти. Для педагога це — поле творчості в плануванні, організації й супроводі таких процесів.

І, нарешті, сучасна освіта неможлива без цифрової компетентності педагога, яка є однією з ключових. Використання цифрових інструментів не лише урізноманітнює освітній процес, а й розкриває нові можливості для творчості: візуалізація навчального матеріалу, інтерактивні ігри, створення електронних книжок, анімацій, освітніх відео тощо. Серед популярних платформ і сервісів, які використовуються педагогами: LearningApps, Padlet, Canva for Education, Google Workspace, Zoom, Classtime, Wordwall, Scratch, Mozaik Education. Їх інтеграція в освітній процес сприяє підвищенню мотивації дітей, формуванню цифрової грамотності, а також розширює інструментарій творчої діяльності самого педагога.

Таким чином, у сучасних умовах реформування освіти питання наступності між дошкільною та початковою ланками набуває особливої актуальності. Саме в цей перехідний період відбувається формування ключових засад навчальної діяльності, емоційної стабільності та мотивації дитини до пізнання. Забезпечити ефективний і м'який перехід можливо лише за умови творчої, гнучкої та інноваційної діяльності педагога. Творча діяльність є не лише особистісною характеристикою вчителя, а й педагогічною

необхідністю. Вона охоплює здатність до генерування ідей, варіативності методів, рефлексії та адаптації до потреб конкретної дитини. У свою чергу інноваційні підходи відкривають нові можливості для підвищення ефективності та емоційної привабливості освітнього процесу. Вони не лише розвивають творчий потенціал дітей, а й сприяють професійному зростанню педагога. Ключовим чинником успішної реалізації наступності є формування творчого освітнього середовища, що об'єднує зміст, форми, технології та простір у єдину систему, зорієнтовану на розвиток, комфорт і активну позицію дитини.

Список використаних джерел

1. Кравченко І. П. Інтегроване навчання в дошкільних навчальних закладах: методичні рекомендації. Київ: Видавничий центр «Академія», 2021. 156 с.
2. Литвиненко Т. О. Формування творчої особистості в контексті сучасної початкової освіти. *Педагогічний дискурс*. 2022. № 3. С. 47-54.
3. Любчак Л.В., Кривошея Т.М. Використання інтерактивних технологій навчання у фаховій підготовці майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. *«Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»*: зб. матеріалів XIV Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 7 листопада 2017 р. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 14. С.93-98.
4. Мельник С. П. STEAM-освіта в дошкільному та початковому навчанні: теорія і практика. Харків: Фоліо, 2023. 192 с.
5. Старовойт Л.В. Методика творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці: Дис... канд. наук: 13.00.02, 2009.
6. Brovchak, L. S., Starovoit, L. V., Likhitska, L. M., Todosiienko, N. L., & Shvets, I. B. Integrating music, drama and visual arts in extracurricular programs: enhancing psychological development in early schoolaged children. *Sapienza: International Journal of Interdisciplinary Studies*, 5(3), 2024. P.1-13

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Шпак Тетяна, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.А.Колеснік, докторка філософії (PhD), доцентка

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING THE READINESS OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION.

Shpak Tetiana, bachelor's student (master's student)

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто педагогічні умови, необхідні для успішного формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Проаналізовано ключові аспекти готовності, включаючи інтелектуальну, соціально-емоційну та психологічну підготовку. Визначено ефективні педагогічні стратегії та методи, спрямовані на розвиток у дітей необхідних навичок та якостей для успішного переходу до шкільного навчання.

Ключові слова: готовність до школи, старший дошкільний вік, педагогічні умови, навчання в школі, інтелектуальна готовність, соціально-емоційна готовність.

Abstract. *The article examines the pedagogical conditions necessary for the successful formation of readiness of children of senior preschool age for schooling. The key aspects of readiness are analyzed, including intellectual, socio-emotional and psychological preparation. Effective pedagogical strategies and methods aimed at developing in children the necessary skills and qualities for a successful transition to schooling are identified.*

Key words: *school readiness, senior preschool age, pedagogical conditions, schooling, intellectual readiness, social and emotional readiness.*

На сучасному етапі розвитку освіти, ключовим завданням дошкільної освіти є створення оптимальних педагогічних умов для всебічного розвитку дитини та її успішної адаптації до шкільного навчання. Проблема формування готовності дітей старшого дошкільного віку до школи залишається актуальною, особливо в умовах впровадження нових освітніх стандартів, які вимагають від дітей високого рівня розвитку.

Проблема готовності дитини до школи залишається актуальною в науково-педагогічних дослідженнях. Її вивченням займалися українські та зарубіжні вчені, зокрема: А. Богуш, Н. Бібік, Л. Іщенко, А. Капська, О. Кононко, Г. Костюк, Ж. Піаже, К. Ушинський Н. Шиліна та інші. Їхні роботи підкреслюють важливість педагогічних умов у формуванні готовності до школи. Однак питання комплексного аналізу соціально-педагогічних умов, які сприяють успішній адаптації дітей 6-7 років до навчання, потребує подальшого вивчення.

Метою даної роботи є визначення та обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Дослідження спрямоване на виявлення та аналіз тих педагогічних стратегій та методів, які максимально сприяють розвитку необхідних навичок та якостей у дітей для успішного переходу до шкільного навчання.

Проблема готовності дитини до школи є актуальною в сучасній психології, педагогіці та дошкільній освіті, і досліджується вченими протягом багатьох років. Це одне з ключових завдань у процесі навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку, який вважається перехідним періодом. Старший дошкільний вік характеризується переходом від ігрової діяльності до навчальної та формуванням позиції школяра.

Сучасні дослідження підкреслюють необхідність розглядати готовність до школи в ширшому контексті, враховуючи не лише інтелектуальний, але й соціально-емоційний та особистісний розвиток дитини. Особлива увага приділяється виявленню тих педагогічних стратегій та методів, які забезпечують розвиток не лише інтелектуальних, але й соціальних та емоційних навичок, необхідних для успішної адаптації до шкільного навчання.

Ключовою умовою успішного навчання в школі є всебічний розвиток дитини, особливо її психологічна готовність. Першочерговим елементом цієї готовності є інтелектуальна зрілість, що означає відповідний віку розвиток пізнавальних процесів.

Важливим аспектом успішного переходу до шкільного навчання є мотиваційна готовність дитини. Це передбачає формування позитивного ставлення до школи та навчання, а також бажання дитини прийняти нову соціальну роль учня.

Окрім мотивації, стан здоров'я дитини є ключовим фактором, що впливає на її успішність у школі. На жаль, спостерігається тривожна тенденція до погіршення показників здоров'я та фізичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

У контексті дослідження педагогічних умов формування готовності до школи, необхідно враховувати не лише інтелектуальні та мотиваційні аспекти, але й стан здоров'я дітей. Розробка ефективних педагогічних стратегій має включати заходи, спрямовані на зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей, а також на формування позитивної мотивації до навчання.

Аналіз досліджень показує, що готовність до школи включає фізіологічний, психологічний та соціальний аспекти, які взаємопов'язані та впливають на успішність навчання. Для успішного формування готовності дітей старшого дошкільного віку до

навчання в школі, педагогічні умови повинні забезпечувати комплексний розвиток цих аспектів.

Особлива увага приділяється психологічній готовності, яка складається з особистісної, інтелектуальної та емоційно-вольової складових. Особистісна готовність, що включає формування позиції школяра, є ключовою для успішної адаптації до шкільного життя. Педагогічні умови повинні сприяти розвитку у дитини позитивного ставлення до навчання, уміння дотримуватися шкільного режиму, виконувати завдання та адекватно оцінювати себе.

Формування навчальної мотивації, яка є частиною особистісної готовності, залежить від розвитку пізнавальної потреби та вміння працювати. Педагогічні стратегії повинні стимулювати інтерес до навчання та розвивати навички, необхідні для успішного засвоєння знань [2, с. 42].

Інтелектуальна готовність до школи передбачає розвиток зорово-моторних навичок та вміння працювати за зразком. Важливим аспектом є формування аналітичних здібностей, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та розвиток пізнавальних процесів через експериментування. У старшому дошкільному віці сприйняття стає більш диференційованим, розвивається увага, пам'ять та мислення.

У контексті педагогічних умов формування готовності до школи, необхідно організувати цілеспрямоване керівництво діяльністю дитини, враховуючи її вікові особливості та потреби. Це передбачає створення освітнього середовища, яке сприяє розвитку інтелектуальних навичок [5].

Педагогічні стратегії повинні включати використання різноманітних методів та прийомів, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів, аналітичних здібностей та експериментальних навичок. Важливо також урахувати індивідуальні особливості кожної дитини та створювати умови для її всебічного розвитку [3].

Аналіз наукової літератури показує, що готовність до школи – це комплексний показник розвитку дитини передшкільного віку, який включає набір навичок і якостей, необхідних для успішного навчання та адаптації до шкільного середовища. Цей комплекс включає фізіологічну, психологічну та соціальну готовність.

На основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду, можна виділити ряд ключових педагогічних умов, які сприяють ефективному формуванню готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі:

1. Створення розвивального освітнього середовища: забезпечення різноманітних видів діяльності (ігрової, навчальної, творчої), які сприяють розвитку пізнавальних процесів, мовлення, логічного мислення та соціальних навичок. Використання інтерактивних методів навчання, які стимулюють активність та самостійність дітей. Організація простору, що сприяє розвитку самостійності, ініціативи та творчості дітей.
2. Індивідуалізація та диференціація навчання: урахування індивідуальних особливостей кожної дитини, її темпу розвитку, інтересів та потреб. Застосування диференційованих завдань, які дозволяють кожній дитині працювати у власному темпі та досягати успіху. Створення ситуацій успіху для кожної дитини, що сприяє формуванню позитивної самооцінки та мотивації до навчання.
3. Формування соціально-емоційної компетентності: розвиток навичок спілкування, співпраці та взаємодії з однолітками та дорослими. Формування вміння контролювати свої емоції, розв'язувати конфлікти та адаптуватися до нових соціальних ситуацій. Створення атмосфери доброзичливості, підтримки та взаємоповаги в групі.
4. Співпраця з батьками: залучення батьків до освітнього процесу, надання їм інформації про особливості розвитку дітей та способи підтримки їхньої готовності до школи. Проведення консультацій, семінарів та тренінгів для батьків з питань

підготовки дітей до школи. Створення умов для активної участі батьків у житті групи та дошкільного закладу.

5. Розвиток фізичної готовності: організація рухової активності дітей, проведення фізкультурних занять та ігор на свіжому повітрі. Формування навичок здорового способу життя, правильного харчування та дотримання режиму дня. Проведення профілактичних заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я дітей.

На основі теоретичного аналізу наукових джерел та узагальнення практичного досвіду, можна стверджувати, що формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі є комплексним та багатоаспектним процесом. Успішна адаптація дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання залежить від комплексу педагогічних умов. Важливо не лише розвивати інтелектуальні здібності дитини, але й формувати її соціально-емоційну компетентність, мотивацію до навчання та забезпечувати фізичне здоров'я.

Для цього необхідно створювати розвивальне освітнє середовище, враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, активно співпрацювати з батьками та використовувати різноманітні педагогічні стратегії та методи.

Упровадження цих умов у практику дошкільної освіти сприятиме підвищенню якості підготовки дітей до школи та забезпечить їхню успішну адаптацію до нового етапу життя.

Список використаних джерел

1. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2000. 336 с.
3. Ковшар О.В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти: монографія. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2015. 270 с.
4. Пантюк Т.І. Суспільно-педагогічні детермінанти підготовки дітей до школи в Україні: теорія і практика (1945–2017 рр.): дис. докт. пед. наук. Дрогобич, 2018. 544 с.

ПЕРША НАВЧАЛЬНА КНИГА ДИТИНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРИ НАРОДУ І ОСНОВА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ XVIII СТОЛІТТЯ

Ольга Юрченко, старший викладач кафедри фізики і хімії

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди (Україна)

THE FIRST EDUCATIONAL BOOK OF CHILD AS A REFLECTION OF NATION'S CULTURE AND MORAL EDUCATION BASIS IN UKRAINE OF XVIII CENTURY

Olga Yurchenko, Senior Lecturer at the Department of Physics and Chemistry

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** В роботі проведено аналіз історичного досвіду одних з перших навчальних книг у контексті сучасних викликів української освітньої системи, як інструменту морального виховання та набуття базових навичок грамоти. Розкрито унікальний симбіоз освітніх і виховних функцій букварів XVIII століття, як поліфункціональних текстів, що поєднували завдання навчання грамоті з формуванням християнської моралі та патріотичних почуттів, демонструючи їхню роль у збереженні національної ідентичності. Звернута увага на трансформацію релігійних текстів у дидактичні посібники, де катехізисні формули поєднувалися з елементами світської педагогіки.*

Ключові слова: буквар, грамота, виховання, морально-релігійні чесноти, духовно-культурні цінності

Abstract. *The paper analyses the historical experience of some of the first educational books in the context of the current challenges of the Ukrainian educational system as a tool for moral education and the acquisition of basic literacy skills. The author reveals a unique symbiosis of educational and upbringing functions of eighteenth-century primers as multifunctional texts that combined the tasks of teaching literacy with the formation of Christian morality and patriotic feelings, demonstrating their role in preserving national identity. Attention is paid to the transformation of religious texts into didactic manuals, where catechetical formulas were combined with elements of secular pedagogy.*

Key words: *alphabet book, literacy, upbringing, moral and religious virtues, spiritual and cultural values.*

Сучасність ставить перед українським суспільством і педагогічною громадськістю проблему виховання різнобічно розвиненої молоді, яка буде в змозі продуктивно взаємодіяти із суспільством, сприймати духовні надбання попередніх поколінь нашого народу, оволодівати моральними чеснотами, притаманними українцям. У національній програмі «Освіта» наголошується, що одним із важливих шляхів удосконалення виховання підростаючого покоління є насичення змісту виховання культурно-історичними надбаннями українського народу. Отже, розв'язання освітянських задач, які стоять перед педагогами сьогодення, повинні спиратися на багатовіковий педагогічний досвід нашого народу.

Особливе місце в нашій історії займає XVIII століття, коли українці втратили державність, проте продовжували разом із освітньою діяльністю прищеплювати молоді потяг до навчання, створювали підручники для усіх ланок освіти, починаючи з початкової, спрямовували свої зусилля на виховання патріотичних почуттів і високих моральних якостей підростаючого покоління.

Метою роботи є аналіз змісту перших навчальних книг дитини як засобу морального виховання і формування загальнонавчального уміння читання протягом XVIII століття.

Першим середовищем, де відбувалася соціокультурна взаємодія поколінь, розпочиналося виховання, накопичувалися відомості про навколишній світ, відбувалася передача знань, була родина. Виховання і освіта кожної людини починається змалку в родинному колі з початком спілкування батьків з немовлям тією мовою, якою розмовляють в родині та яку людина потім буде вважати рідною, бо перші слова будуть почутими саме в сімейному, родинному колі. Перші почуті слова запам'ятовуються та співставляються з видимими предметами, образами, діями та згодом відтворюються малою людиною по пам'яті власними звуками.

Важливою особливістю Слов'янського письма була фонетична побудова Глаголиці, де кожному звуку була співставлена буква, що в майбутньому полегшувало промовлені звуки співставляти з накресленими в текстах буквами. За навчанням читати слідував крок учення письму, де на поміч були задіяні «цери» – залиті воском дерев'яні дощечки з вирізьбленими по периметру буквами, на яких по воску можна було писати самому спочатку букви, потім склади, а потім по складах слова.

З часів хрещення Київської Русі виховна і освітня діяльність у суспільстві здійснювалася релігійними діячами і формувалася в лоні церкви і спочатку була задача навчання грамоті у церковних школах, яке починалося з запам'ятовування молитов з Часослова, Псалтиря, Апостола шляхом повторення голосом за вчителем по рукописних текстах Святого письма. Така потужна основа виховання і навчання з часів хрещення Русі ґрунтувалася на тому, що християнська релігія «безкомпромісна в питаннях моралі ... і беззастережно спирається на інтелект» [1]. Тому цілком зрозумілою стає провідна ідея вітчизняної педагогіки, з часів зародження шкільного навчання в часи Київської Русі – ідея виховуючого навчання. Глибокий і всебічний аналіз проблеми виховуючого навчання в історії педагогічної думки здійснила у докторському дослідженні С. Т. Золотухіна, що стало

основою створення власної наукової школи, структуроутворюючим стрижнем якої є саме ця наукова праця [3]. Освіта обов'язково повинна сполучатися з виховною складовою в педагогічному процесі. Знаний педагог С. І. Миропольський (1842-1907) в роботі «Нарис історії церковно-парафіяльної школи від першого її виникнення на Русі до теперішнього часу» (1894 р.), підкреслюючи необхідність поєднання і раціонального співвідношення виховного і освітнього компонентів в педагогічному процесі, висвітлював напрямки соціально-педагогічної діяльності священників – перших учителів дитини: «...сприяння освіті народу релігійній, вкорінення у ньому християнської моральності та поширення у ньому розумової освіти». Перша навчальна книга в українській культурі відігравала унікальну роль не лише як інструмент освіти, але й як потужний засіб передачі культурних цінностей, традицій і формування морально-духовних основ молодого покоління. Букварі, катехізиси, часописи та інші навчальні книги цього періоду доповнювали функції освітнього матеріалу та морального кодексу, забезпечуючи збереження духовно-культурної спадщини в умовах складних політичних трансформацій. Навчальна література стала ключовим інструментом, через який формувалися основи національної педагогіки, що пізніше вплинуло на становлення модерної української освітньої системи.

Розглянемо внесок у букваристику XVIII століття Феофана Прокоповича (1681-1736 рр.). Феофан – видатний церковний діяч, філософ, богослов, певний час був настоятелем Київського братського монастиря та ректором Києво-Могилянської академії. Спадщина Феофана Прокоповича містить твори, які з одного боку, робили суттєвий внесок у розвиток освіти і науки, з іншого – його богословські трактати помітно впливали на ствердження основ православної культури, одночасно узгоджуючи їх з провідними ідеями Нового часу. Про специфіку поглядів мислителя сучасні вчені Д. П. Кирик і В. М. Нічик відзначають: «Йому потрібна була така теологічна інтерпретація православ'я, яка б не тільки допускала певну можливість розвитку науки, а й обґрунтовувала б пріоритет світського начала над церковним у суспільному і передусім державному житті» [6]. Філософ оригінально поєднав релігійний і науковий світогляд, доводячи необхідність використання раціонального мислення для пояснення певних релігійних питань. Зусилля Феофана Прокоповича були спрямовані на те, щоб навчання стало доступним не тільки представникам вищих шарів суспільства, а і охоплювало народні маси. Богослов бажав реалізувати ідею початкової освіти для всіх станів – навчати грамоті і простий народ. Він створив «Буквар словенський» (1704 р.) та «Перше вчення отрокам, у ньому ж літери та склади, коротке тлумачення законного десятослів'я, молитви Господньої, символу віри та десяти блаженств» (1720 р.). Слід зазначити, що вчений вважав необхідним не тільки передавати дітям релігійні істини, заперечуючи їх несвідоме повторення, а і заохочував дітей до їх обговорення.

Передмову до букваря «Перше вчення отрокам...» Феофан Прокопович присвятив викладу головних думок про навчання грамоті в сполученні з питаннями виховання. До головних задач, крім освоєння навички читання, богослов додав завдання давати дітям «добре виховання». В доповнення тих моральних настанов, які були висловлені в хрестоматійній частині букваря, Феофан радив дітям читати додаткові «книжиці», де зібрав проповіді Святих вчителів, в яких розповідав про «гріхи та чесноти», з доведенням поглядів на моральні якості, що ґрунтувалися на Святому Письмі. Поєднання освітнього і виховного компонентів Феофан Прокопович вбачав у тому, щоб діти отримувала добрі повчання, підтримував власні роздуми «отроків» над поняттями «добро» і «зло», «благодать» і «кара», «чесноти» і «гріх» тощо.

Крім того, вибір книг, які повинна читати молодь, потрібно скеровувати в бік книг, корисних для навчання і життя. Він підкреслював, що треба подбати, щоб механічне читання перетворювалося в усвідомлення прочитаного, потрібно навчати дітей читати вдумливо, розуміючи сенс поданого у тексті. Гуманітарій роз'яснював «отрокам» значення освіти, знайомив з основами наук, відомих на той час, в «книжницях», які радив читати дітям «на початку букварного свого вчення», розповідав про можливості реалізації їх освітніх здобутків для вибору роду занять, «про посади будь-якого чину». Феофан прагнув передати

«чадам» потяг до освіти протягом всього життя і бажав виховувати наполегливість в навчанні: «...прямим вченням освічена людина ніколи ситості не має в пізнанні своєму, але не перестане ніколи вчитися ...».

Розмірковуючи над проблемами пізнання, він вирішував актуальну для педагогіки задачу – формування чуттєвого образу предмету. Так, в трактаті, присвяченому богословському вченню про стан людини, яка пізнає світ, просвітитель прийшов до висновку, що образ предмету, що виникає у свідомості людини, формується завдяки дії цього предмета на органи відчуття людини, перш за все зорові. Викладач дав визначення першому етапу утворення поняття: «...В тілесному ж і власному розумінні образом вважається те, що має схожість з річчю і якийсь її вигляд» [7, с. 29]. Тобто, вчений показав, що об'єктивною основою створення образу предмету, явища в процесі мислення є сам предмет або явище, головні ознаки яких «схоплюються» розумом. Інший шлях утворення образу предмету, на думку вченого, передбачав «...зображення предметів, що закарбовуємо в пам'яті...» [6]. Можна зробити висновок, що вченим обґрунтований такий методичний підхід до вивчення азбуки, в якому кожній букві відповідав би образ предмета, назву якого дитина вже знала зі свого життєвого досвіду, при чому назва цього предмета починалася саме на цю букву.

Привертають увагу думки філософа про зв'язок мислення і мови. У запитально-відповідальній формі мислитель підкреслював їх зв'язок: «Бо чим допоміг би нам розум, коли б ми не могли висловити нашої думки?» [5]. В мові він вбачав засіб, за допомогою якого відображуються результати пізнавального процесу. Вчений вважав, що без внутрішнього мовлення людина не може проникнути у сутність речей, тому слід навчати дитину мислити, користуючись законами логіки. Отже, педагог виокремив ступені мислення – від чуттєвої основи мислення (відчуття, сприйняття, уявлення), через діяльність мислення людини, яка, на його думку, втілювалася у пошуку залежностей, що описують сутність взаємозв'язків предметів, явищ, завдяки чому розкривається їх зміст і з'являється можливість глибокого і широкого пізнання світу.

Зазначимо, що Феофан Прокопович створював підручники як для початкового навчання грамоті, так і підручники для вищої школи. Протягом усієї своєї освітньо-просвітницької, богословської, суспільної діяльності ним керувала відданість Батьківщині, народу, бажання сприяти їх розвитку. В промові до студентів «славної православної Могиллянської академії», ректором і професором якої він був, філософ палко промовляв до співвітчизників: «Вас закликає на громадські наради батьківщина, що так часто зазнавала спустошень; церква, яка не раз вела боротьбу з ерессю, благає вас взяти участь у полемічних дискусіях; сама слава кличе кожного з вас передати своє ім'я нащадкам, а цього успіху можна досягти тільки за допомогою красномовства» [5]. Шлях молоді до оволодіння знаннями, як справедливо вважав педагог, має бути наповнений її інтелектуальним зусиллям, поєднаними з утвердженням моральних чеснот: «... потрібно, щоб ми намагалися вкласти працю і зусилля рівні тому подиву, котрий кожний має перед красномовством, ... щоб вам кінець був кращий, ніж початок, то до цих перших зусиль ви додавайте ще більші, принаймні, рівні ... Адже ясно, що кожний має віддаватись такій справі з великою ретельністю» [5].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що Феофан Прокопович в навчальних книгах, створених ним, як у букварі, так і у підручниках для вищої школи, піклувався про розвиток мислення «отроків», формував високий загальнокультурний рівень, моральну свідомість молоді і виховував її патріотичні устремління. Своєю освітянською діяльністю він прагнув вибудувати підґрунтя для реалізації сміливої на той час передової ідеї всезагальної освіти.

Не меншої уваги заслуговує ще один приклад першої навчальної книги XVIII століття за авторством яскравого діяча церковного життя нашої країни свт. Іоанна Максимовича (1651-1715 рр.), просвітницька діяльність якого була довгою і плідною. Звернення до пастви свт. Іоанна за посередництвом друкованого слова було дієвим та затребуваним у суспільстві – повчальні настанови за нетривалий час витримали декілька перевидань. Так і в роботі

«Алфавіт зібраний, римами складений» (1705 р.) свт. Іоанн Максимович вклав не тільки відомості про букви, а і підняв важливі питання, які стосувалися морального початку в людині. Визнаючи за людиною свободу волі і право вибору між добром і злом, він спрямовував розв'язання цього морального питання по шляху узгодження волі людини з її божественним призначенням. Тобто, свободу свт. Іоанн розумів як Богом даровану людині здатність зберігати правильне спрямування волі на здійснення справедливих діянь як заради самої людини, спасіння її душі, так і для блага громади, що оточувала людину. Головний герой віршованого твору «Алфавіт зібраний, римами складений», як зазначає дослідниця С. С. Журавльова, «постає втіленням морально-етичного ідеалу, популярного в українській поезії кінця XVII – початку XVIII ст. (особливо серед представників Чернігівського літературно-філософського кола). Це людина, яка цілком свідомо обирає шлях доброчинності, терпіння, відречення від світських спокус» [2, с. 130].

Розповідаючи про житійні взірці святих, свт. Іоанн Максимович формував умови, в яких молодь вчилася оцінювати їх вчинки, підтримував наслідування цих діянь не тільки релігійними діячами, а і простими мирянами. Так, С. С. Журавльова зазначає, що «Олексій, чоловік Божий, виявляється ідеальним образом для реалізації свт. Іоанном Максимовичем розроблюваної митцями Чернігівського кола концепції «нової людини», мета існування якої гідна наслідування кожним християнином» [2, с. 131]. Свт. Іоанн Максимович за допомогою певних прийомів, зокрема, введення риторичних запитань, в яких проводилася паралель між діяннями подвижників віри і спрямуванням діяльності самого читача на благі справи, включенням символічно-алегоричного тлумачення в процесі змалювання образів святих та їх праведних діянь, пов'язаних із прагненням суспільного блага, безпосередньо впливав на почуття того, хто занурювався у твір «Алфавіт зібраний, римами складений». Свт. Іоанн, оповідаючи про змістовне наповнення житій святих, про взірці торування ними шляху до мети, задіяв емоційне сприйняття та переживання читача свого «Алфавіту». Сучасний дослідник творчості свт. Іоанна зазначає, що таким чином святителю в римованій формі вдалося розтлумачити читачеві «емоційний заряд для наслідування» [4, с. 199].

Підкреслимо, що свт. Іоанн формував розуміння та прийняття духовних цінностей, змальовував в уяві читача образи спонукальних бажань, навколо яких починало обертатися мислення особистості. Вони, в свою чергу, утворювали певний взаємозв'язок, що приводило до діяльнісного ставлення особистості до дійсності. Таким чином виховувалася «соціально зріла людина, сповнена життєвої мудрості» [8, с. 63], яка прагне досягти суспільного блага та здійснювалося перенесення «захоплення особистістю і подвигом святого зі сфери «мрійливої» у – практичну та діяльну» [4, с. 199]. Свт. Іоанн виховує бажання бути дієво причетним до власного оточення, до народу в цілому, і спрямовує практичне утвердження моральних чеснот в своїй діяльності не тільки в теперішньому часі, а і в майбутньому. Відомий дослідник проблеми святості і подвижників в слов'янській духовній культурі В. М. Топоров виокремлює значення постаті святого для суспільства, як такої, що «дозволяє тому, хто наслідує, поводити себе як наслідуваний, у його дусі, але стосовно нових обставин, і, відповідно, втілити в часі цьому і продовжити духовний досвід наслідування..., пов'язавши тим самим учора й сьогодні і – потенційно – завтра».

Підсумовуючи, наголосимо на тому, що свт. Іоанн в творі «Алфавіт зібраний, римами складений» разом із передачею відомостей про життя святителів формував позитивне ставлення до релігійних цінностей, сприяв формуванню ціннісних орієнтирів у молодого читача і мотивів його діяльності, результатом чого повинна стати діяльність молоді на користь ближнього, на користь усього суспільства.

Таким чином, аналіз змісту та функцій перших навчальних книг дитини дозволяє глибше зрозуміти процеси формування української культури та ментальності. Початкові навчальні тексти були не просто освітнім інструментом, але й засобом збереження та трансляції фундаментальних світоглядних принципів, етичних норм та релігійних концепцій, які визначали розвиток української ідентичності в періоди політичних та соціальних трансформацій. Релігійний компонент цих видань відображав центральну роль

християнських чеснот та гуманістичних ідеалів у формуванні української культури. Винятково актуальним для сучасної педагогіки є дослідження і творче використання досвіду, накопиченого протягом віків гуманітаріями, педагогами, вченими, які були укладачами підручників та створювали самобутні навчально-виховні концепції, особливо в аспекті пошуку ефективних підходів до формування ціннісних орієнтацій молодого покоління, спрямованих на інтелектуальний розвиток, оволодіння моральними чеснотами і патріотичними почуттями.

Список використаних джерел

1. Дух ранньохристиянської думки - Роберт Луїс Вілкен - Тека авторів - Чтиво. Чтиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Robert_Lewis_Wilken/Dukh_rannokhrystyianskoi_dumky/
2. Журавльова С. «Алфавит собранный, рифмами сложенный...» свт. Іоана Максимовича як явище агіографічної культури українського бароко : монографія. Бердянськ : БДПУ, 2012. 238 с. URL: <https://tinyurl.com/2x1k6ue4>
3. Історико-педагогічна школа професора Золотухіної С. Т. Pedagogy. URL: <https://www.kaf-pedagogy-hnpu.com/zolotuhina-1>
4. Лепахін В. Ікона та іконічність. Львів : Свічадо, 2001. 287 с. URL: <https://vdoc.pub/download/-11ie8hccd910>
5. При ритори́чне мистецтво. Книжка перша. Феофан Прокопович. Філософські твори. ІЗБОРНИК. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua/procop/proc106.htm>
6. Проблеми пізнання в творах Ф. Прокоповича. Феофан Прокопович. Філософські твори. ІЗБОРНИК. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua/procop/proc103.htm>
7. Прокопович Єлезар Ф. Богословське вчення про стан непошкодженої людини, або про те, яким був Адам у раю? / Твір Феофана Прокоповича, архієпископа Нова Града і Великих Лук. пер. з лат. Я. Євдокімов. М. Іздів. З. Петрова : У вільн. Друк. Пономар., 1785. 184 с.
8. Чорний О. Вчення про людину Чернігівського літературно-філософського кола (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Чернігів, 1998. 180 с. URL: https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6744/1/disser_Chorny.pdf

РОЗВИТОК ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНОЮ ТА ПОЧАТКОВОЮ ОСВІТОЮ

Майя Ярмошкіна, асистент кафедри дошкільної освіти
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

Добролюбова Наталія, асистент вихователя
Ружинський ЗДО №3 «Казка» Ружинської селищної ради (Україна)

DEVELOPMENT OF LOGICAL-MATHEMATICAL COMPETENCE IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF ENSURING CONTINUITY BETWEEN PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Maia Yarmoshkina, Assistant at the Department of Preschool Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Nataliia Dobroliubova, Assistant Educator
Ruzhyn Preschool Educational Institution No. 3 «Kazka» of Ruzhyn Town Council
(Ukraine)

Анотація. Розглянуто процес розвитку логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку в контексті забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. Проаналізовано педагогічні умови, методи та засоби, зокрема дидактичні ігри й інтеграцію діяльності, які сприяють формуванню базових математичних уявлень і підготовці до шкільного навчання. Висвітлено значення співпраці між педагогами, сім'єю та узгодженості освітніх програм для ефективного розвитку інтелектуальних здібностей дитини.

Ключові слова: логіко-математична компетентність, дошкільна освіта, початкова школа, наступність, дидактичні ігри, інтеграція.

Annotation. The study examines the development of logical-mathematical competence in preschool children within the framework of ensuring continuity between preschool and primary education. It analyzes pedagogical conditions, methods, and tools, including didactic games and activity integration, that facilitate the formation of basic mathematical concepts and preparation for school learning. The importance of collaboration between educators, families, and the alignment of educational programs for the effective development of a child's intellectual abilities is highlighted.

Key words: logical-mathematical competence, preschool education, primary school, continuity, didactic games, integration.

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується значною увагою до забезпечення якісної підготовки дітей дошкільного віку до навчання в початковій школі. Одним із ключових напрямів цієї підготовки є формування логіко-математичної компетентності, яка виступає основою для розвитку інтелектуальних здібностей, критичного мислення та здатності до розв'язання проблем. Логіко-математична компетентність охоплює не лише знання базових математичних понять, а й уміння застосовувати логічні операції, аналізувати, порівнювати, узагальнювати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. У контексті забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою цей процес набуває особливої актуальності, оскільки від якості підготовки на дошкільному етапі залежить успішність дитини на наступних рівнях навчання.

Формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, який потребує врахування вікових особливостей, психологічних закономірностей розвитку та педагогічних умов. На дошкільному етапі розвитку діти опановують початкові математичні уявлення через практичну діяльність, ігрові ситуації та взаємодію з навколишнім середовищем. У цей період важливо створити такі умови, які сприятимуть поступовому переходу від конкретно-образного мислення до абстрактно-логічного, що є основою для подальшого засвоєння математичних знань у початковій школі. Забезпечення наступності між цими рівнями освіти передбачає узгодженість змісту, методів і форм роботи, а також співпрацю між педагогами дошкільних закладів і вчителями початкових класів.

Одним із основних завдань дошкільної освіти в контексті розвитку логіко-математичної компетентності є формування у дітей уявлень про число, величину, форму, простір і час. Ці базові поняття стають фундаментом для опанування складніших математичних операцій у початковій школі. У дошкільному віці діти ще не здатні до абстрактного оперування цими категоріями, тому важливим є використання наочних засобів, практичних завдань і дидактичних ігор. Такі підходи дозволяють зробити процес навчання природним і доступним, враховуючи специфіку сприйняття інформації дітьми цього віку. Дослідження показують, що систематичне залучення дітей до логіко-математичної діяльності сприяє не лише розвитку інтелектуальних здібностей, а й формуванню мотивації до навчання, що є важливим чинником успішної адаптації до шкільного середовища [4, с. 165].

Наступність між дошкільною та початковою освітою передбачає не лише передачу знань і вмінь, а й створення цілісної системи розвитку дитини. У цьому контексті особливе значення має співпраця між ЗДО і сім'єю, оскільки саме в сімейному середовищі закладаються перші основи сприйняття математичних понять. Батьки, взаємодіючи з педагогами, можуть сприяти закріпленню знань, отриманих у ЗДО, через повсякденні ситуації, наприклад, під час підрахунку предметів, порівняння розмірів чи орієнтації у просторі. Така взаємодія дозволяє зробити процес навчання безперервним і гармонійним, що позитивно впливає на розвиток логіко-математичних здібностей дитини [1, с. 33].

У початковій школі акцент зміщується на систематизацію знань і формування умінь застосовувати логіко-математичні операції в навчальних завданнях. Проте без належної підготовки на дошкільному етапі цей перехід може бути ускладненим. Саме тому важливим є створення педагогічних умов, які забезпечують плавний перехід між цими етапами. До таких умов належать використання інтегрованих занять, які поєднують розумову та естетичну діяльність, а також застосування дидактичних ігор як засобу активізації пізнавальних процесів. Інтеграція різних видів діяльності сприяє розвитку уяви, творчого мислення та логічних здібностей, що є необхідними для засвоєння математичних понять [2, с. 93].

Дидактичні ігри займають особливе місце у формуванні логіко-математичної компетентності дошкільнят. Вони дозволяють у цікавій і доступній формі ознайомити дітей із базовими математичними операціями, розвинути навички класифікації, серіації та порівняння. Наприклад, ігри з конструкторами чи пазлами сприяють розвитку просторового мислення, а завдання на групування предметів за певними ознаками формують уміння аналізувати й узагальнювати. Такі види діяльності є природними для дошкільного віку, оскільки відповідають потребі дітей у грі як провідному виду діяльності. Водночас вони готують дитину до більш структурованого навчання в початковій школі, де ці вміння трансформуються у здатність розв'язувати задачі та працювати з абстрактними поняттями [3, с. 161].

Розвиток логіко-математичної компетентності також залежить від методів і підходів, які використовуються педагогами. Сучасні дослідження наголошують на необхідності впровадження інноваційних технологій і методик, які враховують індивідуальні особливості дітей. Наприклад, використання інтерактивних завдань, проблемних ситуацій і проектної діяльності дозволяє активізувати пізнавальну діяльність дошкільнят і стимулювати їхній інтерес до математики. Такі підходи сприяють формуванню не лише знань, а й умінь самостійно шукати рішення, що є важливим для подальшого навчання. Крім того, важливо враховувати психологічний аспект: у дошкільному віці мотивація до навчання значною мірою залежить від емоційного забарвлення діяльності, тому педагоги мають створювати позитивну атмосферу на заняттях.

Концепція Нової української школи (НУШ), яка впроваджується в системі початкової освіти, підкреслює важливість розвитку логіко-математичного мислення вже на етапі дошкільної підготовки. Згідно з цією концепцією, освіта має бути орієнтованою на компетентності, а не лише на знання. У контексті логіко-математичної компетентності це означає, що дошкільна освіта повинна формувати у дітей не тільки уявлення про числа чи форми, а й здатність застосовувати ці знання у реальних ситуаціях. Наприклад, уміння орієнтуватися в часі чи просторі, розподіляти ресурси чи планувати дії є практичними проявами логіко-математичних здібностей, які стають основою для успішного навчання в школі [6, с. 61].

Одним із викликів у забезпеченні наступності є недостатня координація між педагогами дошкільних закладів і вчителями початкової школи. Часто зміст і методи роботи на цих етапах не узгоджені, що може призводити до розриву в розвитку логіко-математичних умінь. Для подолання цієї проблеми необхідно розробляти спільні програми, проводити семінари та тренінги для педагогів, а також залучати батьків до процесу підготовки дитини

до школи. Такий підхід дозволяє створити єдиний освітній простір, у якому розвиток логіко-математичної компетентності відбувається послідовно й систематично.

Важливим аспектом є також діагностика рівня сформованості логіко-математичної компетентності у дітей дошкільного віку. Це дозволяє своєчасно виявити прогалини в знаннях і вміннях, а також скоригувати педагогічний процес. Діагностичні методики можуть включати спостереження за діяльністю дитини, аналіз результатів виконання завдань і бесіди з дітьми. Отримані дані стають основою для планування подальшої роботи, спрямованої на підготовку до початкової школи. Дослідження показують, що систематична оцінка рівня розвитку логіко-математичних здібностей сприяє підвищенню ефективності навчання [5, с. 181].

Отже, розвиток логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку у процесі забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою є важливим завданням сучасної педагогіки. Цей процес вимагає комплексного підходу, який поєднує використання дидактичних ігор, інноваційних методик, співпраці з сім'єю та узгодженості між різними рівнями освіти. Формування логіко-математичних здібностей на дошкільному етапі створює міцну основу для успішного навчання в початковій школі, сприяє розвитку інтелектуального потенціалу дитини та її адаптації до нових умов. У контексті сучасних освітніх реформ цей напрям роботи набуває стратегічного значення, оскільки від нього залежить якість підготовки молодого покоління до життя в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Годованюк М., Павлюк Т. Форми взаємодії ЗДО і сім'ї у навчанні дошкільників математики. *Наука, освіта, суспільство очима молодих*. Луцьк. 2017. С. 33-35.
2. Кривошея Т. М. Педагогічні умови реалізації взаємодії розумової та естетичної діяльності дітей початкової школи в процесі вивчення математики. *Молодий вчений*, Вип. 5.2 (57.2), 2018. С. 93–98.
3. Пагута Т. Дидактичні ігри як засіб формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку. *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Чернівці. 2021. 161 с.
4. Іщенко Л. В., Кривошея Т.М., Журавко Т. Психолого-педагогічні умови розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти. *Актуальні питання в сучасній науці*. №11(17). 2023. С. 874–885. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-874-885](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-874-885)
5. Сидоренко Т., Гришко О. Формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15544/1/42.pdf> . 2019. С. 181-185
6. Шикиринська О. Розвиток логіко-математичного мислення старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // *La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale*, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.

РОЗДІЛ 2.

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF PRESCHOOLERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF ORGANIZED AND INDEPENDENT ACTIVITY

Kateryna Kolesnik, doctor of philosophy, Ph.D, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Inna Karuk, Senior Lecturer, Associate Professor, Senior Lecturer
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Abstract. *The article examines the psychological and pedagogical principles of the formation of communicative competence of preschoolers in the process of organized and independent activity. The main approaches to the development of speech and social skills of younger children, which ensure effective communication in various life situations, are analyzed. The role of pedagogical support, the creation of optimal conditions for active interaction of children and the formation of positive motivation for communication are determined. Recommendations are given for the organization of the educational process aimed at the harmonious development of communicative competence in preschool age.*

Key words: *communicative competence, organized activity, independent activity, preschool children.*

The fundamental changes taking place in the educational and cultural space, the new socio-cultural situation, public requests and needs provide for the establishment of the priority of preschool education, the formation in society of the understanding of the early stages of a person's life as the most responsible period of personality formation.

Domestic and foreign scientists claim that the first step in the formation of communication skills is organized and independent activity, which begins from preschool age, as it is a sensitive period for the development of independence, responsibility, etc. The formation of communication skills in a preschooler in the process of organized and independent activity is the key to the education of a purposeful, mobile, creative personality.

At the current stage of the development of pedagogical thought, A. Bogush, N. Havrysh, N. Kalinina, I. Lapshina, L. Fedorenko and others addressed the problem of language development of preschool children. N. Gavrish, I. Dychkivska, T. Pirozhenko, T. Ponimanska, and others were involved in the development of practical methods of forming the communicative competence of preschoolers in the process of organized and independent activities and methodical recommendations for educators.

It is indisputable that no activity of a preschooler can be separated from communicative, since speech tasks can be implemented even in independent activities. The educator must organize the educational process with various types of activities to improve the speech skills of preschoolers, because without these skills, the child's harmonious development and further education at school are impossible.

For the harmonious development of a child, communicative speech is of great importance, since one of the important tasks of the educational process of a preschool education institution is the development of the ability to speak fluently, which is related to the general mental development of the child, the level of formation of logical, creative and imaginative thinking.

The educational direction «Child's Speech» provides for the child's assimilation of the culture of speech and communication, elementary rules of language use in various life situations.

Mastering language as a means of cognition and a way of specifically human communication is the most important achievement of preschool childhood [3, c. 18].

In the psychological and pedagogical literature, communicative competence is considered as the assimilation of ethno- and socio-psychological standards, stereotypes of behavior in various situations, as well as the level of mastery of the «technique» of communication.

Communicative means are used taking into account the communication situation, the impact on the verbal situation and the strategy of the communicative subject, that is, taking into account the pragmatic effect, excluding the possibility of the existence of isolated statements devoid of communicative properties. The actions of choosing and organizing language means are determined, first of all, by the content of the communicative intention, which is carried out in a certain social context [1, p. 32]. Considering communicative activity as a set of speech acts, we can note that a speech act is a fact within the process of communicative activity and therefore must obey all its inherent laws.

The role, importance and timeliness of methodically correctly formed communicative competence is extremely important, its necessity appears precisely in preschool age, because it is the main condition for further successful education at school. Both organized and independent forms of activity will be appropriate for the formation of a certain competence.

Independent activity is a specific way of organizing children's life activities, which unfolds in time free from organized forms of educational work (in the morning and evening hours, on walks, in other leisure moments), mostly on the initiative and at the request of the children themselves [2].

Independent activity in an organized environment is an effective form of speech development of preschoolers, during which children have the right to choose where, when and with whom to communicate. In the method of speech development of preschool children, the indicator of mastery of language means and their characteristics is of great importance: phonetics, lexical vocabulary, grammatical correctness. Thanks to these tools, children have a successful language interaction in communication, which forms the communicative competence of preschoolers. Because as practice shows, children will not be able to reveal their own «I», express their opinions and beliefs, if they are unprepared for a certain type of activity and with an insufficient supply of special knowledge.

The following types of independent children's activities are distinguished: playful, cognitive, labor, artistic (visual, musical, music-rhythmic, theatrical, artistic-speech), communicative-speech, movement, etc. They should be reflected in the work calendars of educators as independent play, independent cognitive, independent work and other activities [2].

Organized activity in a preschool education institution is a purposeful two-way process, during which the pedagogical influence on pupils is combined with the activity of the children themselves in learning about the world.

Organized forms of activity with children: classes, observations, conversations and conversations, games with rules, work assignments, shifts, collective work, conducting experimental experiments, individual work, holidays, entertainment, excursions, everyday processes: dressing, washing, eating, putting for sleep, shifts [2].

These two groups of work with preschoolers are quite successfully combined with each other, often children combine different types of independent activities with speech, for example, they draw and conduct a dialogue about their favorite cartoons, water flowers and sing their favorite song or recite a poem, play ball and discuss their sports preferences. It is important to remember that the systematic communication of children with adults and peers is a successful condition for the formation of life competence in all spheres and types of activity.

Thus, in the basis of pedagogical thought, the main attention was focused on the need to form preschoolers' communicative competence in the process of organized and independent activity. This is necessary for the development of their intellectual abilities, mental self-improvement, as well as further education at school.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
2. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки України «Про особливості організації діяльності закладів дошкільної освіти в 2018/2019 навчальному році». URL: http://centr.cv.ua/wp-content/uploads/2018/06/LMON_1_9-386.pdf.
3. Піроженко Т. О. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Київ: Видавництво, 2021. 56 с.
4. Karuk Inna, Kolesnik Kateryna, Kryvosheya Tetiana, Prysiashniuk Larysa, Shykyrynska Oleksandra. Organization of group activities of older preschool children in the process of experimenting. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 28 th - 29th, 2021.* 729-743.
5. Kolesnik Kateryna, Komarivska Nadiia. Children's speech development in the process of collective creative activity. *Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices: Materials of the Monthly International Scientific and Practical Conference / Gen. Edit. Olha Prokopenko, Aleksander Sapiński, Tallinn: Teadmus OÜ, 2022, P. 136-139.*

РОЗВИТОК МОРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тетяна Волос, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

DEVELOPMENT OF MORAL COMPETENCE OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN

Tetiana Volos, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти розвитку моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Проаналізовано сутність поняття моральної компетентності, її структурні компоненти та особливості формування в дошкільному віці. Визначено педагогічні умови та ефективні методи, що сприяють розвитку моральних якостей, уявлень та поведінки дітей 5-6 років. Представлено результати теоретичного аналізу досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців з проблеми морального виховання дошкільників. Запропоновано комплекс практичних рекомендацій щодо формування моральної компетентності дітей в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї. Обґрунтовано значущість взаємодії педагогів і батьків у процесі морального становлення дитини.

Ключові слова: моральна компетентність, моральне виховання, старший дошкільний вік, моральні цінності, моральна поведінка, педагогічні умови.

Abstract. The article examines theoretical and practical aspects of developing moral competence in senior preschool children. The essence of moral competence, its structural components, and formation peculiarities during preschool age are analyzed. Pedagogical conditions and effective methods contributing to the development of moral qualities, perceptions, and behavior of 5-6-year-old children are determined. The results of theoretical analysis of Ukrainian and foreign researchers' studies on preschoolers' moral education are presented. A

complex of practical recommendations for the formation of children's moral competence in preschool educational institutions and family settings is proposed. The importance of interaction between educators and parents in the process of a child's moral development is substantiated.

Keywords: moral competence, moral education, senior preschool age, moral values, moral behavior, pedagogical conditions.

Моральне виховання підростаючого покоління залишається однією з ключових проблем педагогічної науки та практики. В умовах стрімких соціокультурних змін, глобалізації та інформатизації суспільства особливої актуальності набуває питання формування моральної компетентності дітей, починаючи з дошкільного віку. Старший дошкільний вік є сензитивним періодом для закладання основ моральної свідомості, засвоєння моральних цінностей та розвитку відповідних поведінкових патернів.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає формування морально-етичної компетентності як один із пріоритетних напрямів освітньої роботи з дітьми дошкільного віку [2]. У цьому контексті особливої значущості набуває дослідження педагогічних умов та методів ефективного розвитку моральної компетентності дошкільників, врахування вікових особливостей дітей та сучасних реалій освітнього процесу.

Проблема полягає в необхідності систематизації теоретичних підходів до розуміння сутності моральної компетентності дошкільників та визначенні ефективних шляхів її формування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти та в умовах сімейного виховання.

Проблема морального виховання дітей дошкільного віку була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні засади морального розвитку дитини розкриті у працях І. Беха, Р. Павелків, які обґрунтували закономірності формування моральної сфери особистості в дитячому віці. Зокрема І. Бех зробив важливий внесок у розуміння стадіальності морального розвитку особистості, починаючи з дошкільного віку, розробив концепцію особистісно-орієнтованого виховання на основі морально-духовного розвитку дитини [3].

Сучасні дослідження проблеми морального виховання дошкільників представлені в працях О. Кононко, Т. Поніманської, О. Кошелівської, Т. Фасолько, Н. Гавриш, К. Карасьової, які розглядають моральне виховання як цілісний процес формування моральної компетентності дитини [6; 15]. Структуру моральної компетентності дошкільників та критерії її сформованості досліджували М. Федорова, Т. Поніманська, І. Княжева. У їхніх роботах моральна компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти [7; 13; 16]. Роль гри в моральному вихованні дошкільників висвітлено у дослідженнях С. Ладивір, А. Богуш, Н. Шкляр, які доводять ефективність ігрових технологій у процесі формування моральних якостей та норм поведінки [4; 10]. Проблему взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї в процесі морального виховання досліджували Т. Алексеєнко, О. Доукіна, Т. Кротова, які обґрунтували значущість створення єдиного виховного простору для послідовного та системного морального розвитку дошкільників [1].

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемі морального виховання дошкільників, питання цілісного формування моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичної розробки.

Метою статті є аналіз сутності, структури моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку та визначення ефективних педагогічних умов і методів її формування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Теоретичний аналіз наукових джерел дає змогу визначити моральну компетентність дитини старшого дошкільного віку як інтегративну особистісну якість, що характеризується наявністю в дитини моральних знань, уявлень, переконань, моральних почуттів та

відповідних поведінкових проявів, які відображають систему ставлень до себе, інших людей, природи, суспільства.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення досвіду роботи закладів дошкільної освіти можна визначити наступні педагогічні умови ефективного формування моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку:

- *Створення морально насиченого середовища* в закладі дошкільної освіти, яке передбачає атмосферу доброзичливості, поваги, справедливості, відповідальності, де педагоги демонструють зразки моральної поведінки, а матеріальне оточення (книги, картини, іграшки) стимулює моральний розвиток дітей.
- *Інтеграція морального виховання в різні види діяльності дітей* (ігрову, пізнавальну, комунікативну, трудову, художню). Особливого значення набуває сюжетно-рольова гра, яка, за даними досліджень вітчизняних науковців, є провідною діяльністю дошкільника та школою моральних стосунків [11].
- *Використання художньої літератури, мультимедійних засобів та інших видів мистецтва* для формування моральних уявлень та почуттів. Казки, оповідання, вірші, мультфільми з моральним змістом є потужним засобом впливу на моральну свідомість та почуття дошкільників.
- *Організація спільної діяльності та співпраці дітей*, що сприяє формуванню навичок взаємодії, взаємодопомоги, відповідальності, чесності, справедливості.
- *Забезпечення єдності вимог та підходів до морального виховання в закладі дошкільної освіти та сім'ї*, активне залучення батьків до процесу формування моральної компетентності дитини.
- *Використання проблемних ситуацій морального змісту*, які стимулюють моральні міркування, вибір та рефлексію дітей.
- *Створення умов для накопичення дітьми практичного морального досвіду* через організацію благодійних акцій, волонтерських проєктів, надання допомоги іншим тощо [12].

Для ефективного формування моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку доцільно використовувати комплекс методів:

- *Методи формування моральної свідомості*: етичні бесіди, роз'яснення, переконання, обговорення літературних творів, казок, мультфільмів, аналіз проблемних ситуацій, моральні дилеми.
- *Методи формування моральних почуттів*: приклад дорослих та однолітків, створення ситуацій емоційно-моральних переживань, використання художньої літератури та мистецтва для розвитку емпатії, співчуття, радості за успіхи інших.
- *Методи формування моральної поведінки*: вправлення в моральних вчинках, створення виховних ситуацій, сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, проєктна діяльність, колективна творча діяльність.
- *Методи стимулювання та корекції моральної поведінки*: заохочення, схвалення, похвала, приклад, педагогічна оцінка [13].

Ефективними формами роботи з формування моральної компетентності старших дошкільників є інтегровані заняття морального спрямування; ігрові заняття (сюжетно-рольові та театралізовані ігри); тематичні проєкти («Добрі справи», «Дружба», «Допомагаємо іншим» тощо); обговорення та інсценування літературних творів; моральні тренінги; екскурсії та спостереження; трудова та волонтерська діяльність; спільні з батьками заходи [14].

Критеріями сформованості моральної компетентності старших дошкільників є:

- повнота та усвідомленість моральних знань та уявлень;
- стійкість та глибина моральних почуттів;
- стійкість моральної поведінки в різних ситуаціях;
- здатність до морального вибору;
- здатність до морального самоконтролю та саморегуляції поведінки.

Узагальнюючи теоретичний аналіз проблеми формування моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку, можна зробити наступні висновки:

- Моральна компетентність дитини старшого дошкільного віку є інтегративною особистісною якістю, що включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти і виявляється в здатності дитини усвідомлювати моральні норми, цінності, правила, керуватися ними у взаєминах з оточуючими, здійснювати моральний вибір та регулювати свою поведінку відповідно до моральних вимог.
- Старший дошкільний вік є сензитивним періодом для формування моральної компетентності, оскільки характеризується розвитком довільності поведінки, рефлексії, супідрядності мотивів, емпатії, що створює психологічну основу для засвоєння моральних норм та формування моральних якостей.
- Ефективне формування моральної компетентності дошкільників забезпечується створенням відповідних педагогічних умов: морально насиченого середовища, інтеграції морального виховання в різні види діяльності, використання художньої літератури та мистецтва, організації спільної діяльності дітей, забезпечення єдності вимог закладу дошкільної освіти і сім'ї.
- Методи формування моральної компетентності дошкільників мають бути спрямовані на розвиток моральної свідомості, моральних почуттів та моральної поведінки, а форми роботи повинні відповідати віковим особливостям дітей та забезпечувати їх активну участь у моральному пізнанні та практичному застосуванні моральних норм.
- Важливою умовою ефективного формування моральної компетентності дошкільників є взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї, що передбачає педагогічну просвіту батьків, спільну діяльність педагогів, батьків і дітей, єдність вимог та підходів до морального виховання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці та експериментальній перевірці методики формування моральної компетентності дітей старшого дошкільного віку, створенні діагностичного інструментарію для визначення рівня її сформованості, а також дослідженні наступності у формуванні моральної компетентності на етапах дошкільної та початкової освіти. Важливим напрямом подальших досліджень є також вивчення впливу цифрових технологій та медіасередовища на моральне становлення сучасних дошкільників та розробка відповідних педагогічних стратегій.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко Т. Ф. Сімейне виховання: концептуалізація ідей теорії і практики: монографія. Київ. Знання. 2019. 235 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / за ред. О. Л. Кононко. Київ: Міністерство освіти і науки України. 2021. 37 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ. Либідь. 2019. 344 с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Моральне виховання дітей дошкільного віку засобами художньої літератури. Київ. Слово. 2017. 144 с.
5. Карасьова К. В. Ігрова діяльність сучасних дошкільників: навч. посіб. Київ. Інститут проблем виховання НАПН України. 2017. 182 с.
6. Колосова О.В. Виховання в учнів початкових класів гуманістичних цінностей *Нова українська школа в умовах викликів сучасності*: зб. тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 17-19.
7. Княжева І. А. Педагогічні умови розвитку моральної компетентності дошкільників. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 5. С. 127-138.
8. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. Київ. Світич. 2018. 208 с.
9. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. Київ. Освіта. 2018. 255 с.

10. Ладивір С. О. Виховання гуманних почуттів у дітей. Тернопіль. Мандрівець. 2019. 168 с.
11. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку: «Скарбниця моралі». Тернопіль. Мандрівець. 2018. 128 с.
12. Піроженко Т. О., Ладивір С. О., Карасьова К. В. Методичні засади вивчення та діагностування моральних якостей дитини дошкільного віку: методичний посібник. Київ. Слово. 2019. 136 с.
13. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ. Вища школа. 2018. 192 с.
14. Поніманська Т. І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку: монографія. Рівне. РДГУ. 2019. 356 с.
15. Фасолько Т. С. Технології розвитку моральних цінностей дітей. Хмельницький. ХНУ. 2020. 224 с.
16. Федорова М. А. Структура моральної компетентності дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти*. 2020. № 2. С. 54-58.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ірина Гайдучок, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.А. Колеснік, докторка філософії (PhD), доцентка
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF MONOLOGUE SPEECH OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

Iryna Haiduchok, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються особливості монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Автор описує та аналізує основні процеси розвитку мовлення старших дошкільників.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, монологічне мовлення, діти старшого дошкільного віку, спілкування.

Abstract. The article reveals the peculiarities of monologue speech of senior preschool children. The author describes and analyzes the main processes of speech development in senior preschoolers.

Key words: speech development, monologue speech, children of senior preschool age, communication.

Одним із основних завдань навчання та виховання в закладах дошкільної освіти є формування в дітей умінь чітко, правильно, лаконічно та зрозуміло висловлювати свою думку. Мовлення кожної людини складається з двох взаємопов'язаних сторін: культура мовних особливостей і культура процесу безпосереднього спілкування. Культура мовних особливостей характеризується багатством словникового запасу, правильною вимовою та стилістичною виразністю мовлення, до культури процесу спілкування можна віднести силу впливу слів, змістовність, зрозумілість, доказовість.

Розвиток правильного мовлення є основою для повноцінного гармонійного розвитку особистості дошкільників. Процес мовлення відображає емоційний стан дитини, мисленнєві

та розумові операції, є засобом соціалізації та самореалізації, чинником впливу на загальний розвиток. Існує взаємозв'язок та залежність розвитку мислення від розвитку мовлення; звуковимова є основою оволодіння грамотою та всіма іншими компетентностями; вона є ключовим засобом спілкування людей між собою; мовлення займає вагомe місце в діяльності дошкільників на всіх етапах їх розвитку та регуляції поведінки. Актуальність дослідження розвитку монологічного мовлення дітей дошкільного віку зумовлена пріоритетними напрямками основних положень Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті, а також положеннями Законів України «Про освіту» і «Про дошкільну освіту» та Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Ці документи спрямовані на модернізацію дошкільної освіти, оновлення її змісту, удосконалення форм, методів і підходів до навчання української мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування дітей.

Розвиток монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку є актуальною проблемою сучасної освіти. Г. Бондаренко зазначає, що «монолог починається з наміру, з мотиву висловлювання, що виникає на тлі потреби у спілкуванні» [3]. Відповідно до цього можна підкреслити необхідність створення як ключових навичок мовлення, так і мотивації дошкільників до монологу.

На даний момент науковці продовжують активно працювати та досліджувати різні аспекти проблем мовленнєвого розвитку дітей, зокрема й особливостей розвитку монологічного мовлення старших дошкільників. Це висвітлено в дослідженнях В. Бадера, А. Богуш, Г. Бондаренко, М. Васьуленка, Н. Гавриш, Л. Іщенко, К. Крутій, Т. Піроженко.

Результативність розвитку монологічного мовлення підпорядковується не тільки формі, але й змісту, методам, які використовуються в манері комунікації педагогів з дітьми. Під час проведення режимних моментів у ЗДО необхідно, щоб мовлення вихователя відповідало нормам літературної мови та розмовного мовлення, також варто дотримуватись чіткості вимови звуків, робити акцент на дикції, темпі розмови та виразності мовлення. Крім того, важливе місце займає емоційна мотивація, яку створює педагог, застосовуючи компоненти зверненого зв'язного мовлення, що сприяє залученню дитини до спілкування та комунікації, заохочує до використання різних форм монологу для висловлення своїх почуттів, бажань, думок. Систематично організовані заняття сприяють формуванню в дітей навички роботи з мовною інформацією, розвивають уважність до розв'язання складних мовних завдань і формують лінгвістичну чутливість до слова [4].

На п'ятому році життя значна увага зосереджується на словотворі та словотворчості. На шостому році – на простому аналізі структури речень і формуванні граматичної правильності в словозміні. А на сьомому році – на розумінні граматичних зв'язків між текстами, мовленнєвій творчості та самостійному конструюванні складних синтаксичних конструкцій. Групові та індивідуальні ігри з дітьми дошкільного віку, як правило, організовуються на базі програмного змісту й мають на меті закріплення пройденого матеріалу з урахуванням особистісних відмінностей. Важливо проводити ігри, вправи, заняття на матеріалі, який буде інтегрований в групові форми взаємодії. У таких випадках можна виділити дві мети: 1) підготовка до подальшої роботи окремих вихованців для того, щоб вони відчували себе більш впевнено; 2) поступово підготувати дошкільників до нових для них форм роботи [2].

Вагомим поштовхом у мовленнєвому розвитку стало практичне застосування монологічного мовлення. Слова узгоджуються в непрямих відмінках, але попри це частина дошкільників все одно потребує допомоги дорослих в переказі творів літератури, які вони вивчають. Мовлення старших дошкільників досягає високого рівня розвитку. Одним із найважливіших типів спілкування є комунікація та встановлення мовленнєвих контактів один з одним. Саме в цей період діалогічні форми спілкування набагато частіше перетворюються в монологічні, контекстові. Саме в старшому дошкільному віці діти навчаються складати розповіді з власного життєвого досвіду, про цікаві ситуації, іграшки, творчі розповіді на різну тематику, за картиною, розповіді-етюди, мініатюри та ін. Дитина

транслює у своїй мові зміст переглянутих мультфільмів, фільмів, театральних вистав, знайомих казок, історій. Важливим досягненням дітей старшого дошкільного віку є розвиток регульовальної та планувальної функцій мовлення. Вони вже здатні складати розповіді за планом і планувати подальшу мовленнєву діяльність [2, с. 255-256].

У закладі дошкільної освіти вихованців навчають двох основних форм монологу: самостійна розповідь й переказ. Вони мають певні відмінності, тому що у випадку самостійної розповіді дитина індивідуально обирає зміст і форму висловлення своїх думок, а у випадку переказу – основою для висловлювання-відтворення є літературно-художній текст, запропонований вихователем.

Науковиці А. Богуш, Н. Гавриш вважають: «Розповідь – це самостійно розгорнутий дитиною виклад певного змісту в будь-якій літературно-мовленнєвій формі» [2]. Це більш складний вид зв'язного мовлення порівняно з переказом, оскільки його зміст дитина формує самостійно.

На думку А. Богуш і Н. Гавриш: «Переказ – це виклад інформації своїми словами відповідно до літературного зразка твору» [2]. Під час переказу дитина запам'ятовує й застосовує у своєму мовленні емоційно забарвлені та образні слова й словосполучення з тексту, а також мовленнєві конструкції, зокрема граматичні структури та міжфразові зв'язки [2, с. 402-403].

Отже, можна зробити висновок, що монологічне мовлення – це підґрунтя повноцінного формування особистості дітей старшого дошкільного віку. Розвиток і формування правильного мовлення дитини є одним із важливих завдань сучасної дошкільної педагогіки. Рівень сформованості мовлення – це запорука інтелектуального, психо-емоційного розвитку дітей, а також їхнього мислення та уяви. Процес розвитку мовлення, зокрема монологічного, дозволяє дитині активно й невимушено вступати в процес соціальної адаптації, спілкування з однолітками та дорослими, доносити свої переконання, думки, бажання, отримувати безцінний соціальний досвід та вдало взаємодіяти з суспільством.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ МОН України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція».
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ: Вища шк., 2007. 542 с.
3. Бондаренко Г.М. Психолінгвістичні аспекти розвитку монологічного мовлення дітей дошкільного віку. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 1 (298), 2016.
4. Гра дошкільника: теорія та практика / Упор. Г.І. Григоренко. Київ: ЛПІС, 2018. 196 с.
5. Іщенко Л. Розвиток мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Київ, 2012. № 41. С. 139-144.
6. Колеснік К., Комарівська Н., Карук І., Пахальчук Н. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами театралізації. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2022? 17(2). Слов'янськ, 127-138. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.259997>
7. Кривошея Т.М., Колеснік К.А., Карук І.В., Похила С.С. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами художньої картини: інтеграція мовленнєвої та образотворчої діяльностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2024. Вип. 71. С. 82-90. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-71-1-245>
8. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2020. 244 с.

9. Inna Karuk, Kateryna Kolesnik, Tetiana Kryvosheya, Natalia Pakhalchuk, Svitlana Pokhyla Trends of implementation of research-experimental activities in preschool educational institutions of Ukraine in today's conditions. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION* : Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 24th, 2024. 16-26. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol2.7890>
<https://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/7890/6554>
10. Franchuk N., Karuk I., Imber V., Komarivska N., Kazmirchuk N., Koval T. Developing future primary school teachers' communication through pedagogy of partnership. *Journal of Education and Learning (EduLearn)* Vol. 18, No. 3, August 2024, pp. 607-615. DOI: <https://doi.org/10.11591/edulearn.v18i3.21668>

ТВОРЧІСТЬ І ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

Ольга Гончарук, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К. А. Колеснік, докторка філософії, доцентка
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

CREATIVITY AND CREATIVE ABILITIES OF PRESCHOOL CHILDREN: A DEFINITIVE ANALYSIS

Olha Honcharuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається дефінітивний аналіз понять творчості та творчих здібностей дітей дошкільного віку, як комплексу емоційних, інтелектуальних, мотиваційних якостей дитини, які дозволяють продукувати нові якісні ідеї. Метою роботи є систематизація знань щодо творчих здібностей задля комплексного розуміння креативних проявів дітей дошкільного віку та визначення навчального середовища до їх подальшого розвитку. Питання формування творчої особистості виникає ще в ранньому віці. Проаналізувавши наукову літературу, застосувавши педагогічне спостереження виділено основні компоненти творчих здібностей дітей дошкільного віку. Практичне застосування якісної ігрової діяльності грає ключову роль у розвитку креативності дошкільника.

Ключові слова: творчість, ігрова діяльність, особистісний розвиток, творча діяльність, креативність, дошкільний вік, уява.

Abstract. The article reveals a definitive analysis of the concepts of creativity and creative abilities of preschool children, as a complex of emotional, intellectual, and motivational qualities of a child that allow them to produce new high-quality ideas. The aim of the work is to systematize knowledge about creative abilities for a comprehensive understanding of the creative manifestations of preschool children and to determine the educational environment for their further development. The issue of forming a creative personality arises at an early age. After analyzing the scientific literature and using pedagogical observation, the main components of the creative abilities of preschool children were identified. The practical application of high-quality game activities plays a key role in the development of creativity in a preschooler.

Key words: creativity, play activities, personal development, creative activities, creativity, preschool age, imagination.

Однією з ключових компетентностей особистості в сучасному суспільстві є творчість. Тому питання розвитку творчих здібностей стає актуальним у педагогіці для дітей дошкільного віку. Такий етап у розвитку індивідуума можна назвати «віком можливостей». Дошкільний вік це сенситивний період, підвищеної чутливості сприйняття психічних функцій до зовнішніх чинників, які відповідають потребам дитини. Саме тоді виникає потреба самовиражатися, завдяки цьому розвивається уява та здатність креативно мислити. Метою дослідження є здійснення дефінітивного аналізу основних понять творчості та творчих здібностей дітей дошкільного віку, адже ці поняття багатозначні й потребують уточнення в контексті вікових особливостей.

Чимало науковців досліджували питання творчості. У педагогічному словнику термін «творчість» визначається як діяльність людини, що «здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення»; «явище, яке охоплює пізнавальну діяльність і дозволяє побачити деякі проблемні ситуації по-новому» [5, с. 216]. В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка зазначено, що «творчість – це активна людська, суспільно значуща діяльність, результатом якої є створення нового оригінального продукту» [3, с. 326]. Творчість – генерація нових духовних або матеріальних цінностей та ідей. Це можуть бути твори мистецтва, наукові дослідження, нові продукти, інноваційні технології, пошук нових рішень для подолання проблем і викликів. Ідея повинна бути унікальною, але вона базується на попередньому досвіді творчої особистості. Задум необхідно реалізовувати неочевидним креативним рішенням. Зазначивши найоптимальніші шляхи вирішення нових завдань, творча особистість може бачити світ у несподіваній перспективі, таким чином формується індивідуальний підхід та унікальний стиль у виконанні повсякденних завдань. Це забезпечує особистісний розвиток та успіх у багатьох сферах. Деякі науковці також вважають, що не менш важливою є «недіяльність» як один із способів творчості. За допомогою уяви дитина спроможна змінювати дійсність та трансформувати її. Таким чином відбувається глибше осмислення та краще пізнання реального.

На думку українського науковця І. Проценка творчі здібності займають найвищий щабель серед усіх умінь. Вдала творча діяльність приносить позитивні емоції, розуміння вагомості власних досягнень та визнання, що сприяє саморозвитку, реалізації власних задумів та розвитку емоційного інтелекту. Завдяки розвитку креативності в ігровій діяльності діти дошкільного віку мають можливість усвідомити свої можливості та втілити творчий потенціал.

Український психолог В. Моляко [6] зауважив низку компонентів для розвитку творчих здібностей. Когнітивний складник полягає в здатності дитини до спостереження та розвитку мислення. Емоційно-вольовий компонент поєднує мотиваційне зосередження зусиль спрямованих на досягнення реалізації конкретного завдання. Особистісний елемент проявляється в ініціативній схильності до самовираження.

Така побудова містить в собі природні передумови (задатки), набуті теоретичні знання та практичні навички, мотивація та характерологічні риси. Такі складові формують неповторний стиль та творчий потенціал. Об'єднання таких складових є основою саморегуляції та не тільки впливає на процес розвитку творчих здібностей, а й окреслює світогляд. Творча діяльність – це природний спосіб забезпечення реалізації індивідуальних творчих можливостей у соціальному культурному просторі.

Слід зауважити, що проаналізувавши наукові роботи Л. Сергєєва, О. Просіна, М. Ілляхова, В. Моляко визначено, що творчі здібності – це набуті навички, що формуються під впливом навколишнього середовища завдяки педагогічному впливу та не є вродженими. Креативність дітей дошкільного віку містить емоційні, інтелектуальні, мотиваційні та особистісні компоненти. З допомогою ігрової діяльності, створенню розвивального середовища, мотивації до експериментів та індивідуального підходу дорослого як партнера відкриваються безмірні можливості для розвитку творчих здібностей. Самостійний вибір та чергування діяльності зберігає постійний інтерес та сприяє швидкому розвитку без

перевтоми. Абсолютно кожна дитина талановита, тому важливо слідкувати за всебічним розвитком творчих здібностей у дошкільному віці та формувати гармонійну особистість.

Список використаних джерел

1. Богаченко В. В. Творчість як основний модус самовдосконалення особистості в умовах сучасних соціально-культурних трансформацій. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. робіт*. Вип. 57, 2014. С. 63-73.
2. Гейне Г. Про художню творчість. Київ: Мистецтво, 1988. 351 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник: Київ: Либідь, 1997. 326 с.
4. Горальський А. Теорія творчості: Львів: Каменярь, 2002. 144 с.
5. Іщенко Л. Розвиток мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Київ, 2012. № 41. С. 139-144.
6. Колеснік К., Комарівська Н., Карук І., Пахальчук Н. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами театралізації. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2022. 17(2). Слов'янськ, 127-138. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.259997>
7. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості: журнал Обдарована дитина: Київ: НАПНУ, 2004. С. 2-9.
8. Demchenko O., Bondar Y., Shykyrynska O., Komarivska N., Lyubchak L., Stakhova I., Dabizha L. Development of youth's creative abilities schoolchildren by BYOD technology. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION*. Proceedings of the International Scientific Conference May 27th-28th, 2022. (I volume)
9. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Prysiashniuk L., Shykyrynska O., Vyshkivska V., Komarivska N. The development of cooperation skills of senior preschoolers in the experimentation process. *Society. Integration. Education*, I, 2022. 404-414. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6838>
10. Koval T., Oliinyk N., Kryvosheya T., Khilya A. Application of Gamification in Higher Education: Training of Early Childhood and Primary Education Teachers in Ukraine. *Vide. Tehnologija. Resursi-Environ., Technol. Rsrc.*, 2024. 2, 183–187. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8051>

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ МЕТОДІВ У ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ольга Грабівська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: М.В. Бадіца, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USE OF CREATIVE METHODS IN PROJECT ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS OF PRESCHOOL AGE CHILDREN

Olha Hrabivska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається використання творчих методів у проєктній діяльності як засобу розвитку комунікативних навичок дітей дошкільного віку. Визначено ефективні методи, такі як рольові ігри, сторітелінг, арт-терапія та колективне моделювання, які сприяють формуванню взаємодії, емпатії та мовленнєвої активності

дітей. Доведено, що залучення дошкільнят до творчих проєктів стимулює їхню соціальну адаптацію, розширює словниковий запас і розвиває вміння висловлювати свої думки.

Ключові слова: творчі методи, проєктна діяльність, комунікативні навички, дошкільний вік, рольові ігри, сторітелінг, арт-терапія, соціальна адаптація.

Abstract. The article explores the use of creative methods in project activities as a means of developing communication skills in preschool-aged children. Effective methods such as role-playing, storytelling, art therapy, and collaborative modeling are identified as promoting interaction, empathy, and verbal activity in children. It is demonstrated that engaging preschoolers in creative projects stimulates their social adaptation, expands their vocabulary, and develops their ability to express thoughts.

Keywords: creative methods, project activities, communication skills, preschool age, role-playing, storytelling, art therapy, social adaptation.

У сучасній педагогічній практиці однією з ключових цілей є розвиток комунікативних навичок у дітей, зокрема дошкільного віку. Це важливий аспект їхнього соціального розвитку, оскільки комунікація є основою для взаємодії з однолітками та дорослими, а також для подальшого успішного навчання. Водночас, творчі методи в проєктній діяльності є одним із найбільш ефективних інструментів для стимулювання комунікативної активності дітей, оскільки вони створюють сприятливі умови для розвитку мовленнєвих, соціальних і емоційних навичок [1, с. 41-48].

Проєктна діяльність передбачає активну участь дітей у створенні продукту або вирішенні певного завдання, що може бути пов'язане з різними аспектами творчої роботи. Вона дозволяє дітям не тільки реалізувати свої ідеї, а й працювати в команді, вчитися співпрацювати, обговорювати та презентувати свої думки. У цьому контексті творчі методи, такі як рольові ігри, сторітелінг, колективне моделювання та арт-терапія, мають суттєве значення.

Рольові ігри є одним з основних методів розвитку комунікативних навичок у дошкільнят. Вони дозволяють дітям не лише розвивати мовлення, а й активно взаємодіяти з однолітками, враховувати їхні думки і потреби. Діти за допомогою цих ігор вчаться співпереживати, виражати свої емоції, а також розвивають соціальні навички через взаємодію з іншими учасниками гри.

Сторітелінг – це метод, який включає створення і розповідання історій. Цей метод дозволяє дітям не тільки розвивати мовлення, а й вчитися висловлювати свої думки в логічній послідовності, що є важливим для розвитку когнітивних і комунікативних навичок. За допомогою сторітелінгу діти вчаться слухати, розуміти почуте та відповідати на питання, що сприяє розвитку активного слухання.

Цей метод передбачає спільну діяльність дітей для створення певного проєкту чи продукту (наприклад, колективне малювання, створення макету). Взаємодія в групі дозволяє дітям обговорювати ідеї, ділитися думками, що сприяє розвитку не тільки мовлення, але й здатності до колективної роботи та спільного вирішення проблем.

Арт-терапія є методом, що включає використання мистецьких технік для самовираження та розвитку емоційної сфери дітей. Малювання, ліплення, музикування допомагають дітям виявляти свої почуття і думки без необхідності використовувати слова. Це важливо для розвитку емоційної грамотності та здатності до самовираження, що є необхідним компонентом комунікативних навичок.

сприяє розвитку мовлення, формуванню логічних зв'язків та навичок побудови тексту, а також розвиває уяву.

Спільне створення проєктів, малюнків або виробів з природних матеріалів допомагає дітям взаємодіяти, працювати разом для досягнення загальної мети, а також вчитися слухати одне одного і враховувати думки колег.

Малювання, ліплення та інші творчі завдання допомагають дітям виражати свої емоції, вчитися передавати свої думки через мистецтво, що, в свою чергу, розвиває їхні творчі здібності.

Організація театралізованих ігор чи невеликих вистав дає дітям можливість розвивати мовленнєві навички, впевненість у собі та вміння працювати в команді [7, с. 112-116].

Дошкільна освіта, як основа для подальшого розвитку, є однією з найважливіших ланок у цьому процесі. Вона визначає не лише базові навички, а й важливі соціальні та комунікативні якості дитини. Серед інноваційних підходів у дошкільній педагогіці особливу увагу варто приділяти використанню творчих методів у проєктній діяльності, які є важливими для розвитку комунікативних навичок малюків. Такі методи дозволяють дітям активно включатися в процес навчання, взаємодіяти одне з одним та застосовувати свої творчі здібності для досягнення загальних цілей.

Проєктна діяльність у дошкільній освіті є важливим інструментом для розвитку як мовленнєвих, так і соціальних навичок. Вона дає дітям можливість працювати в команді, що сприяє розвитку навичок співпраці, взаєморозуміння та комунікації. Водночас творчі методи, такі як рольові ігри, створення історій, малювання або театралізація, допомагають дітям розвивати фантазію, уяву та здатність виражати свої думки та почуття [4, с. 169].

Використання творчих методів має низку переваг, серед яких:

- Творчі методи створюють середовище, де кожна дитина може активно брати участь, що підвищує інтерес до навчання і допомагає краще засвоювати матеріал.
- Завдання, що вимагають уяви та нестандартного мислення, стимулюють дітей до розвитку своїх творчих можливостей.
- Колективна діяльність сприяє розвитку навичок спілкування, вміння слухати та висловлювати свої думки, що є важливими складовими комунікативної компетентності.
- Творчі методи допомагають дітям не тільки виражати свої емоції, але й розвивати впевненість у своїх силах.

Завдяки цим методам, проєктна діяльність стає не лише засобом навчання, але й важливим інструментом для розвитку важливих навичок, які допомагають дітям успішно адаптуватися до соціуму. Вона сприяє формуванню гармонійно розвинутих особистостей, готових до нових викликів.

Застосування творчих методів у проєктній діяльності дозволяє забезпечити комплексний підхід до розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільного віку. Творчі методи не лише активізують мовленнєву активність, а й сприяють розвитку соціальних, емоційних та когнітивних навичок. Вони допомагають дітям розвивати вміння виражати свої думки, слухати інших, взаємодіяти у групі та підтримувати діалог [5, с. 122].

Проєктна діяльність, що використовує творчі методи, може бути впроваджена в дошкільні навчальні заклади у вигляді спеціальних занять, майстер-класів, тематичних тижнів чи свят. Важливою умовою успіху є активне залучення вихователів, які повинні створити сприятливу атмосферу для творчої роботи, заохочувати дітей до експериментування і самовираження.

Список використаних джерел

1. Архипова С., Кушнірик Н. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2009. С. 41–48.
2. Бадіца М. В. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників засобами проєктної діяльності. Колективна монографія. Кривий Ріг, 2020. С.130.
3. Бадіца М. Розвиток творчих здібностей дошкільників засобом дидактичної гри. *Формування особистості дошкільника засобами освітніх технологій*. 2012. Вип. 1. С. 41-46.

4. Єфименко Л. М., Сосницька К. В., Поцелуйко О. Є. Особливості використання прийомів і методів розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. The 14 th International scientific and practical conference «Modern science: innovations and prospects». Stockholm. 2022. С. 169–172.
5. Жума Д. Формування культури спілкування у дітей старшого дошкільного віку за допомогою гри. *Наука. Освіта. Молодь*. 2023. С. 122–124.
6. Іщенко Л. Розвиток мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. *Психолого- педагогічні проблеми сільської школи*. Київ, 2012. № 41. С. 139-144.
7. Лебеденко Д., Кузава І. Особливості використання прийомів і методів для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4 (11). С. 112–116.
8. Колеснік К., Комарівська Н., Карук І., Пахальчук Н. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами театралізації. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2022. 17(2). Слов'янськ, 127-138. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.259997>
9. Кривошея Т.М., Колеснік К.А., Карук І.В., Похила С.С. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами художньої картини: інтеграція мовленнєвої та образотворчої діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2024. Вип. 71. С. 82-90. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-71-1-245>

10.

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сергій Григор'єв, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: М.С. Гордійчук, кандидат педагогічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна).

FEATURES OF MATHEMATICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN IN MODERN CONDITIONS

Serhii Hryhoriev, master's student

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Ukraine)

Анотація. Публікація присвячена аналізу процесу становлення математичних знань у дітей дошкільного віку. Описано еволюцію підходів до підготовки дітей в Україні, вказано на умови, що сприяють розвитку математичних навичок у малюків. Автор ділиться власними напрацюваннями у створенні програми розвитку з урахуванням принципів інтеграції та діяльності.

Ключові слова: формування математичних навичок, передматематичне навчання, пізнавальний розвиток дітей.

Abstract. The publication is devoted to the analysis of mathematical knowledge formation in preschool children. It describes the evolution of approaches to children's preparation in Ukraine, identifies the conditions that contribute to the development of mathematical skills in young learners. The author shares personal experience in designing a development program based on integration and activity-based principles.

Keywords: formation of mathematical skills, pre-mathematical learning, cognitive development of children.

Вивчення математики у дошкільному віці відіграє важливу роль у майбутньому шкільному навчанні дитини. Історично освітні програми передбачали лише початкове ознайомлення з числами та фігурами, орієнтуючись переважно на заняттєвий формат із домінуванням пояснень вихователя. Такий підхід часто нехтував ігровою природою дитинства, що призводило до ускладнень у подальшому засвоєнні шкільних предметів.

Сучасна педагогіка пропонує нове бачення: дошкільнята мають високий потенціал до навчання, а тому потребують змістовнішого й емоційно забарвленого освітнього процесу. Праці науковців (зокрема, Давидова В.В. та Приходько Ю.О.) вказують на цінність вільної діяльності як базису для гармонійного розвитку дитини.

У дослідженні виділено кілька ключових моментів, які сьогодні визначають ефективну математичну підготовку:

- системне засвоєння понять і категорій;
- формування гнучкого логічного мислення;
- розвиток умінь аналізувати, зіставляти, узагальнювати;
- забезпечення умов для індивідуального зростання кожної дитини.

Вимоги Базового компоненту дошкільної освіти передбачають знайомство з властивостями предметів, кількісними й просторовими характеристиками, логікою та причинно-наслідковими зв'язками.

У сучасних умовах важливим аспектом є впровадження цифрових ресурсів у дошкільну освіту. Інтерактивні ігри, мобільні додатки та онлайн-платформи дозволяють зробити процес ознайомлення з математичними поняттями цікавим і захопливим. Наприклад, застосування сенсорних екранів або освітніх додатків (як-от Moose Math, Montessori Numbers) сприяє розвитку візуального сприйняття, логічного мислення та дрібної моторики у дітей.

Із появою нової освітньої парадигми в Україні оновлюється й методика навчання. Акцент зміщується від репродуктивного засвоєння до активного дослідження матеріалу, що передбачає особистісно зорієнтований підхід.

Дитина має розуміти суть математичних знаків і понять, а не просто їх запам'ятовувати. Важливо формувати здатність бачити взаємозв'язки, аналізувати ситуацію та ухвалювати рішення.

Ефективне навчання неможливе без залучення родини. Батьки повинні бути поінформовані про цілі математичної освіти в закладі дошкільної освіти та залучені до спільних пізнавальних ігор, які сприяють закріпленню знань. Проведення домашніх міні-досліджень, побудова фігур з предметів побуту, спільні прогулянки з математичними завданнями (порахувати дерева, порівняти розміри машин тощо) – усе це формує у дітей позитивне ставлення до математики.

Професійна майстерність педагога полягає у використанні відповідних інструментів, що враховують вікові та індивідуальні особливості дітей. Сучасні освітні програми зосереджуються на творчості, розвитку здібностей та врахуванні культурного контексту. Особливе місце займає розвиток логічного мислення: завдання варіюються відповідно до інтересів групи, а навчальний матеріал адаптується до запитів конкретної дитини.

Список використаних джерел

1. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільників [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/formuvannya-logiko-matematichno-kompetentnosti-u-ditey-doshkilnogo-viku-175208.html>
2. Зайцева Л. І. Формування елементарної математичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку: дис. канд. пед. наук. Київ, 2022. 195 с.
3. Фрунза І. С. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Чернівці: ЧНУ, 2025. 118 с. Режим доступу: <https://archer.chnu.edu.ua>
4. Савченко О.Я. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Літера ЛТД, 2020. 368 с.
5. Крутий К. Л. Розвивальні методики для дошкільнят. Одеса: Фенікс, 2021. 296 с.

ВАЖЛИВІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ STEM-КОМПОНЕНТІВ У ПОВСЯКДЕННУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ

Євгенія Гриценко, здобувач ступеня доктора філософії

Науковий керівник: В.М. Гриньова, доктор педагогічних наук, професор
Харківський національний педагогічний університет (Україна).

THE IMPORTANCE OF INTEGRATING STEM COMPONENTS INTO A CHILD'S DAILY ACTIVITIES

Yevhenia Grytsenko, PhD Degree Candidate

Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University(Ukraine)

Анотація. В статті розкривається сутність STEM-освіти, важливість інтеграції STEM-компонентів у повсякденну діяльність дитини.

Ключові слова: STEM, дитина, освіта, дошкільники.

Absract. The article reveals the essence of STEM education, the manifestation of the child's use of skills and abilities to solve problems, to think outside the template.

Key words: STEM, child, education, preschoolers

У ХХІ столітті змінюється підхід до освіти дітей, що зумовлено швидким розвитком технологій та глобальними викликами. STEM-освіта розглядається як ефективний метод формування ключових компетентностей майбутнього. Однак особливу увагу варто приділяти її впровадженню вже на дошкільному етапі, адже саме в ранньому віці формується основа логічного мислення, пізнавальної активності та дослідницьких навичок.

Метою дослідження є визначення значущості інтеграції STEM-компонентів у повсякденну діяльність дитини, аналіз психолого-педагогічних основ та розробка рекомендацій щодо їх ефективного впровадження.

STEM-освіта є міждисциплінарним підходом, що об'єднує природничі науки, технології, інженерію та математику в єдиний процес навчання [1]. На думку сучасних дослідників, інтеграція STEM у дошкільному віці сприяє розвитку когнітивних здібностей, творчого мислення та здатності до вирішення проблем [2, с.296].

Ранні прояви STEM-активностей відбуваються у природному середовищі: діти аналізують природні явища, експериментують із матеріалами, будують прості конструкції, вивчають причинно-наслідкові зв'язки. Таким чином, STEM не повинен обмежуватися лише заняттями в межах формальної освіти, а має бути інтегрованим у повсякденну діяльність дитини. Інтеграція STEM сприяє розвитку мислення через природну цікавість дитини:

- експерименти з водою та світлом, спостереження за погодою, вирощування рослин допомагають зрозуміти основи фізики, біології, а будівництво з конструктора формує просторове уявлення та навички інженерного мислення;

- прості підрахунки, сортування предметів за розміром, визначення закономірностей, розпізнавання геометричних фігур у повсякденному житті допомагають розвинути математичне мислення. Дошкільники легко засвоюють базові концепції через гру, що створює позитивний досвід навчання математики;

- в умовах цифровізації інтеграція технологій у повсякденну діяльність дітей є ключовою. Використання інтерактивних панелей, навчальних застосунків, робототехніки (LEGO Education, BeeBot) сприяє розвитку алгоритмічного мислення та основ програмування.

STEM-освіта допомагає дітям самостійно шукати відповіді на запитання, висувати гіпотези та перевіряти їх експериментально. Це формує здатність до аналізу, логічного мислення та аргументованого обґрунтування власної думки. STEM-активності часто реалізуються у груповій роботі, що сприяє розвитку навичок комунікації, співпраці та спільного вирішення завдань. Діти навчаються домовлятися, розподіляти ролі та працювати в команді.

Інтеграція STEM-компонентів у повсякденну діяльність дитини є ефективним засобом розвитку пізнавальної активності, критичного мислення та соціальних навичок. Використання наукового підходу у повсякденному житті дошкільнят сприяє їхній готовності до навчання у школі, формує інтерес до науки і технологій та закладає основи для майбутнього інтелектуального розвитку [3, 63-93].

Подальші дослідження мають бути зосереджені на створенні методичних рекомендацій щодо адаптації STEM-освіти для різних вікових груп дошкільників, а також на аналізі ефективності інтегрованого підходу у різних освітніх середовищах.

Список використаних джерел

1. Bybee R. W. What Is STEM Education?. Science. 2010. Vol. 329, no. 5995. P. 996. URL: <https://doi.org/10.1126/science.1194998>
2. Winterbottom C. Integrating STEM and Service-Learning into a Classroom. Community-based transformational learning in early childhood settings. New York, 2024. P. 104–126. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003394082-9> . 36, 295–306.
3. Weber C. L., Boswell C., Behrens W. A. Identification for equal access and the assessment of learning progress. Exploring critical issues in gifted education. 2nd ed. New York, 2025. P. 63–93. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003380634-5>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК В.СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кароліна Громченко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF USING V. SUKHOMLYNSKY'S FAIRY TALES IN EDUCATING RESPONSIBILITY IN MIDDLE PRESCHOOL AGE CHILDREN

Hromchenko Karolina, higher education graduate "Master"

Анотація. В статті розкриваються педагогічні умови використання казок В.Сухомлинського у вихованні відповідальності дітей середнього дошкільного віку. Автор аналізує роль казок як інструменту морального розвитку дітей, зокрема в контексті формування відповідальності. Окремо виділено педагогічні умови, необхідні для ефективного використання казок, зокрема емоційне залучення дітей до казок, обговорення їх змісту, театралізовані ігри та практичне застосування уроків казок у реальному житті.

Ключові слова: казки В.Сухомлинського, виховання відповідальності, дошкільний вік, педагогічні умови, моральний розвиток, емоційне залучення.

Abstract. The article reveals the pedagogical conditions for using V. Sukhomlynsky's fairy tales in the education of responsibility in children of middle preschool age. The author analyzes the role of fairy tales as a tool for the moral development of children, particularly in the context of forming responsibility. The pedagogical conditions necessary for the effective use of fairy tales are highlighted, including the emotional engagement of children with the tales, discussing their content, theatrical games, and the practical application of the lessons from the tales in real life.

Key words: V. Sukhomlynsky's fairy tales, education of responsibility, preschool age, pedagogical conditions, moral development, emotional engagement.

Виховання відповідальності у дітей дошкільного віку є важливим етапом у розвитку особистості. Це ключова складова морального становлення дитини, що формує вміння приймати обґрунтовані рішення, усвідомлювати наслідки своїх вчинків та брати відповідальність за свої дії. Одним із ефективних методів виховання є використання казок, особливо казок В.Сухомлинського, які є не тільки джерелом моральних уроків, а й допомагають розвивати здатність до самостійного прийняття рішень, самоконтролю та відповідальності [3, с. 35]. Яка ж роль казок у вихованні відповідальності дітей середнього дошкільного віку?

Казки В.Сухомлинського займають важливе місце в педагогічному процесі, адже вони не лише захоплюють дитину, а й викликають у неї емоційний відгук, що сприяє глибшому засвоєнню моральних уроків. Вони формують у дітей усвідомлення важливості власних вчинків, викликають співпереживання до героїв, змушують замислюватися над правильністю вибору в складних ситуаціях. Особливістю казок Сухомлинського є їх доступність для дітей середнього дошкільного віку, що дозволяє дітям не лише розуміти, але й відчувати важливість моральних принципів, таких як відповідальність [5, с. 78].

Згідно з дослідженнями вітчизняних педагогів, казки є потужним засобом емоційного та морального впливу на дитину [1; 2; 3; 7]. Вони дозволяють не лише сформувати у дітей основи моральної відповідальності, а й закріпити ці принципи через переживання персонажів казки.

Для того, щоб казки В.Сухомлинського стали потужним засобом виховання відповідальності, необхідно створити певні педагогічні умови. Це охоплює як підготовку самого вихователя, так і створення освітнього середовища, яке стимулює розвиток моральних якостей у дітей. Розглянемо ці педагогічні умови.

Однією з основних педагогічних умов є емоційна залученість дітей до казки. Дитина повинна не лише слухати розповідь, але й переживати те, що відбувається з героями, співчувати їм і аналізувати їх вчинки. Важливо, щоб вихователь вмів емоційно подати казку, використовував міміку, жести, інтонацію, що дозволяє дітям зануритися в атмосферу казки [4, с. 45].

Другою педагогічною умовою ефективного виховання відповідальності дітей середнього дошкільного віку з використанням казок Василя Сухомлинського вважаємо проведення театралізованих ігор. Такі ігри, на нашу думку, є особливо ефективною умовою, оскільки діти через активне включення в рольові ігри краще усвідомлюють моральні уроки, навчаються відповідальності, адже вони самі стають частиною подій, що розгортаються на самій грі «на килимі» [1, с. 101].

Ще однією педагогічною умовою вважаємо використання проблемно-зорієнтованого підходу в процесі супроводу ознайомлення дітей середнього дошкільного віку з казками Василя Сухомлинського [6, с. 194]. Після того, як діти вислухають казку, потрібно провести бесіду, під час якої вони зможуть висловити свої враження, поділитися думками про героїв та їхні вчинки. Важливо, щоб дитина самостійно зробила висновки щодо того, чому герої вчинили саме так, і що можна було б зробити по-іншому. Саме в цьому і полягає реалізація проблемно-зорієнтованого підходу в процесі використання казок В.Сухомлинського як засобу виховання відповідальності дітей. Вихователь не дає готові відповіді, як потрібно вчинити в тій чи іншій ситуації, а вміло та майстерно задає дітям запитання, ніби «не розуміючи», як потрібно вчинити. Таким чином, створює для дитини проблему в пошуку рішення. Такий підхід дозволяє формувати навички критичного мислення та відповідальності за свої дії [2, с. 92].

Для того, щоб використання казок як засобу виховання відповідальності дітей середнього дошкільного віку стало більш дієвим, важливо залучати дітей до реальних життєвих ситуацій, де вони можуть застосувати отримані знання. Наприклад, після прослуховування казки про чесність, вихователь може запитати дитину, як би вона вчинила в

конкретній ситуації, коли треба сказати правду, а також як це вплине на її відносини з іншими людьми. Також вихователь може створювати реальні ситуації, в яких дитина зможе проявити чесність або ж використати ситуацію, що сталася у групі. Після прослуховування казки «Слухняний горобчик» В.Сухомлинського, вихователь може запитати дітей: «Уявіть, що ви гуляєте на вулиці і знаходите гроші. Що б ви зробили?» Це питання дозволить дитині замислитися над правильним вчинком і порівняти його з вчинком горобчика. Вихователь може наголосити, що так само, як і в казці, чужі речі краще повернути власнику або передати дорослим.

Розглянемо реалізацію педагогічних умов в процесі використання казок В.Сухомлинського у вихованні відповідальності дітей середнього дошкільного віку:

1. Казка «Як Іванко став господарем». Після прослуховування казки важливо обговорити з дітьми, як Іванко бере на себе відповідальність за свій дім і майбутнє. Вихователь може створити ситуацію, де кожна дитина повинна виконати певну роботу, яка потребує відповідальності – наприклад, поливати рослини у класі або доглядати за тваринами. Вихователь запитує, що б сталося, якби дитина не виконала своє завдання. Таким чином, діти зможуть зрозуміти важливість відповідальності в реальному житті. Приклад запитання: «Уявіть, що ви стали господарем цієї групи. Яку відповідальність ви на себе візьмете? Як ми разом подбаємо про наші рослини, іграшки, порядок?»

2. Казка «Гроза». У цій казці важливо підкреслити важливість взаємодопомоги. Вихователь може організувати групову гру, де діти повинні працювати разом для досягнення спільної мети (наприклад, побудувати «будиночок» з блоків або організувати допомогу одне одному при виконанні завдань). Під час гри вихователь ставить питання: «Що було б, якби ви не допомогли друг другу?» або «Як ви почувалися б, якби не отримали допомоги?». Це допоможе дітям усвідомити важливість підтримки один одного в складних ситуаціях. Приклад запитання: «Уявіть, що в нашому класі велика буря, і ми всі повинні разом врятувати наші іграшки або книги. Як ви допомагатимете один одному?»

3. Казка «Летюча миша». У казці порушується тема важливості ретельного вибору і відповідальності за свої рішення. Педагог може створити ситуацію, де діти повинні вибрати правильне рішення з кількох варіантів, наприклад, вибрати найкращий спосіб дій у разі допомоги другу чи вирішення спільної проблеми. Вихователь може поставити питання: «Що б сталося, якби ми вибрали не найкращий варіант?» або «Як ви відчуваєте себе після того, як зробили правильний вибір?» Приклад запитання: «Уявіть, що вам треба вибрати, як допомогти другові: чи поділитися іграшкою, чи пограти разом. Як ви зробите свій вибір і чому?»

Таким чином, казки Василя Олександровича Сухомлинського є надзвичайно важливим педагогічним інструментом для виховання відповідальності у дітей середнього дошкільного віку. Вони сприяють формуванню моральних основ, таких як чесність, самоконтроль, здатність до самооцінки і усвідомлення наслідків своїх вчинків. Для максимально ефективного використання казок необхідно створити умови для емоційного залучення дітей, активно обговорювати казки, використовувати рольові ігри та залучати дітей до реальних життєвих ситуацій, що сприятимуть закріпленню уроків казок на практиці.

Список використаних джерел

1. Гнатенко О.Б. Педагогічні технології у вихованні дітей. Київ: Академія педагогічних наук. 2019. С. 101.
2. Іваненко Т.В. Теорія та практика виховання дітей дошкільного віку. Одеса: Педагогічний університет. 2018. С. 92.
3. Петренко Л.М. Методи і засоби виховання дітей дошкільного віку. Київ: Видавництво «Школа». 2015. С. 35.
4. Сидоренко Г.В. Психологічні та педагогічні основи розвитку моральної відповідальності у дітей. Львів: Видавництво «Освіта». 2013. С. 45.

5. Сухомлинський В.О. *Серце віддаю дітям*. Київ: Веселка. 2000. С. 78.
6. Шикиринська О.В., Береженна Л.Ю. Технологія проблемно-діалогічного навчання як засіб розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції*. 2021. С. 193-196.
7. Шикиринська О., Петришина Т. Особливості науково-методичного забезпечення у закладах дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. 2023. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». Випуск 69. С. 100-107.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ

Олена Дунаєва, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Іщенко, доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH OF PRESCHOOLERS BY MEANS OF MNEMONIC TECHNIQUES

Olena Dunaieva, master`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається сутність пізнавальної активності дітей дошкільного віку та її зв'язок з розвитком логічного мислення. Аналізується використання дидактичних методик «Логічні блоки» З. Дьєнеша та кольорові палички Дж. Кюїзенера для розвитку логіко-математичної компетентності старших дошкільників.

Ключові слова: пізнавальна активність, дошкільний вік, логіко-математична компетентність, інноваційні технології.

Abstract. The article reveals the essence of cognitive activity of preschool children and its connection with the development of logical thinking. The use of didactic methods «Logical blocks» by Z. Dienes and colored sticks by J. Kuizener for the development of logical and mathematical competence of older preschoolers is analyzed.

Key words: cognitive activity, preschool age, logical-mathematical competence, innovative technologies.

Однією з актуальних у теорії і практиці дошкільного виховання є проблема пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Це пов'язано з тим, що активність є основною умовою для формування у дітей інтелектуальних якостей і найважливішим чинником навчання.

У нормативних документах, які регламентують діяльність закладів дошкільної освіти, зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти пізнавальний розвиток особистості визначено пріоритетним, а компетентності, сформовані у дитини в різних видах діяльності за освітніми напрямками створюють базу для збагачення та поглиблення змісту освіти на наступних рівнях освіти у початковій та середній школі [1, с. 5]. У період старшого дошкільного віку формується база для розвитку інтелектуальної сфери, що має ключове значення для успішного навчання в школі, закладаються основи спрямованості дитини на

пізнання, з'являється зацікавленість до окремих сфер оточуючого світу, виникає та розвивається пізнавальна активність.

Проблема пізнавальної активності є однією з важливих психолого-педагогічних проблем. У вирішенні проблеми активізації навчання та формування пізнавальної активності у дітей дошкільного віку значний вклад внесли психологи (Т. Дуткевич, В. Котирло, В. Кузьменко, С. Ладивір, О. Проскура, В. Онищук) та педагоги (Н. Баглаєва, Ю. Березіна, О. Брежнева, Л. Бородата, Л. Буркова, Я. Коменський, В. Лозова, О. Савченко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, К. Щербакова та ін.).

Таке визначення пізнавальної активності як «мобілізація інтелектуальних, морально-вольових сил на досягнення конкретної мети навчання, прояв самостійності, ініціативності, творчості у процесі діяльності» [7, с. 9] є найбільш розповсюдженим у сучасній психолого-педагогічній літературі.

Переважною кількістю науковців пізнавальна активність пов'язується з такою діяльністю, у якій дитина під час пізнання навколишнього світу прагне проявити свою індивідуальність, самостійність і спрямовує усі зусилля на досягнення позитивного результату [7, с. 9].

Проблема підвищення пізнавальної активності дітей дошкільного віку тісно пов'язана з розвитком логічного мислення. Тож постає необхідність у пошуку ефективних шляхів і засобів для оволодіння дошкільниками розумовими операціями мислення насамперед на заняттях за освітнім напрямом «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». За цим освітнім напрямом у дітей мають бути сформовані: предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька компетентності. А у зв'язку з тим, що саме логіко-математична компетентність, як правило, викликає найбільші труднощі у дітей і знижує інтерес до навчання, важливо здійснювати відповідний методичний супровід, який буде сприяти підвищенню зацікавленості дітей займатися математикою. З огляду на це, дедалі більшого значення набуває використання інноваційних технологій. Вони забезпечують інтерактивність, мотивацію до навчання та активізують пізнавальну діяльність здобувачів освіти. Успішне застосування інноваційних технологій у навчанні математики дозволяє зробити освітній процес більш цікавим, динамічним, ефективним та орієнтованим на індивідуальні потреби дитини.

На нашу думку, з метою формування у дітей дошкільного віку логіко-математичної компетентності, доцільно використовувати «Логічні блоки» за розробкою угорського психолога З. Дьенеша. У процесі різноманітних дій з блоками дошкільники опановують такі розумові вміння як: аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення та абстрагування; діти вчаться виявляти в об'єктах різноманітні властивості, називати їх, утримувати в пам'яті одну, одночасно дві або три властивості, а також узагальнювати об'єкти за цими властивостями. У роботі з логічними блоками діти також набувають перші уявлення про такі складні поняття як кодування і декодування інформації, логічні операції [3; 4; 6; 8].

Також ефективним для розвитку у дітей математичних здібностей та логічного мислення є проведення ігор з використанням набору кольорових паличок для лічби бельгійського науковця Дж. Кюїзенера. У набір входять чотиригранні палички у формі призми десяти різних кольорів довжиною від 1 до 10 сантиметрів.

Основними особливостями цього дидактичного матеріалу є: абстрактність, універсальність та висока ефективність. Палички доцільно застосовувати як для засвоєння дітьми дошкільного віку елементарних математичних уявлень так і для формування математичних понять: число, довжина, додавання, віднімання тощо.

Використовуючи вправи з паличками, у дітей формуються уявлення про кількісну та порядкову лічбу; з'ясовують взаємозв'язк між кількістю, числом і цифрою, що його позначає; засвоюють склад числа в межах 10, поняття числового ряду, порівнюють довжину, висоту, ширину, товщину предметів, будують послідовності й виконують найпростіші вимірювання [2, с.16].

Отже, однією з найактуальніших у теорії і практиці дошкільного виховання є проблема пізнавальної активності дітей дошкільного віку, оскільки активність є визначальною умовою для формування інтелектуальних якостей дітей і найважливішим чинником успішного навчання. Використання ігрових інноваційних технологій, таких як блоки З.Дьєнєша та палички Дж.Кюїзенера сприяє розвитку логічного мислення у старших дошкільників і спонукає дітей до активної пізнавальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / авт. кол-в: Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В. [та ін.]; наук. кер.: Т. О. Піроженко. Київ : Видавництво, 2021. 37 с.
2. Іщенко Л. В., Кривошея Т. М., Журавко Т. В. Психолого-педагогічні умови розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти. *Актуальні питання в сучасній науці.* №11(17). 2023. С. 874–885. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-874-885](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-874-885).
3. Кривошея Тетяна. Блоки Дьєнєша як засіб розвитку логічного мислення дітей у контексті європейських освітніх підходів. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій* : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 9 – 11 квітня 2014 р.) /за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. Вип. 3. С. 42 – 47.
4. Кривошея Т.М., Погонєць І.М., Гуренко Я.А. Формування логіко-математичної компетентності у дітей дошкільного віку із застосуванням авторських технологій: європейський контекст. *Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference.* Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2023. Pp. 308-315. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/GLOBAL-SCIENCE-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-5-7.10.23.pdf>
5. Нікітченко С. Проста геометрія з паличками Кюїзенера: заняття з математики для старших дошкільнят: *Палітра педагога*, 201. №1. с. 16-17.
6. Степанова Т. Навчання математики дітей різновікової групи з використанням методик Дж. Кюїзенера і З. Дьєнєша. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.* Серія «Педагогічні науки». 2016. №4. с.189-192.
7. Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність дитини. *Дошкільне виховання.* 1990. №11. с.8-9.
8. Ясенюк С., Котненко А. Блоки Дьєнєша для розвитку логіко-математичного розвитку дітей. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2010. №. с.59-64.

ШЛЯХИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анастасія Дячук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т.М.Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

WAYS OF AESTHETIC EDUCATION OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN

Anastasia Dyachuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У роботі розглянуто основні шляхи естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Особлива увага приділяється ролі мистецтва, народної творчості та діяльності педагога у формуванні естетичних почуттів і творчих здібностей дитини. Окреслено педагогічні умови, що сприяють розвитку емоційної чутливості, уяви та естетичного смаку дошкільників.

Ключові слова: естетичне виховання, дошкільники, мистецтво, творчість, фольклор, педагог.

Abstract: The paper examines the main ways of aesthetic education of children of senior preschool age. Particular attention is paid to the role of art, folk art and the activity of the teacher in the formation of aesthetic feelings and creative abilities of the child. Pedagogical conditions that contribute to the development of emotional sensitivity, imagination and aesthetic taste of preschoolers are outlined.

Key words: aesthetic education, preschoolers, art, creativity, folklore, teacher.

Естетичне виховання – це процес формування у дитини естетичного ставлення до навколишнього світу, розуміння краси природи, мистецтва, людських вчинків, що передбачає розвиток умінь бачити, оцінювати та відтворювати прекрасне [4].

У період старшого дошкільного віку (5–6 років), який є оптимальним для розвитку соціальних стосунків і поведінки, дитина стає надзвичайно чутливою до навколишнього світу, спостережливою, емоційно відкритою. В цей період формуються основи естетичних смаків, почуттів, здатності до світосприйняття і розуміння прекрасного [1, с. 3].

У старшому дошкільному віці естетичне виховання спрямоване на формування у дітей не лише естетичних почуттів, а й естетичних уявлень, смаків, здатності до творчості в різних видах діяльності. У цьому віковому періоді відбувається активне формування емоційної чутливості, уяви, сприйняття краси навколишнього світу та здатності до творчого самовираження. Саме в дошкільному віці дитина вперше усвідомлено починає помічати гармонію кольорів, форм, звуків, рухів, і саме цей досвід впливає на становлення її естетичного смаку, моральних цінностей та загального світогляду.

Одним із головних шляхів естетичного виховання дошкільників є ознайомлення з творами мистецтва, тому живопис, музика, література, театр є надзвичайно важливими засобами впливу на душу дитини. Через споглядання картин відомих художників, прослуховування музичних творів, читання казок і віршів дитина навчається розуміти й оцінювати красу, перейматися емоційним змістом твору, розвивати фантазію і мислення [3, с. 210-211].

Особливе значення має образотворча діяльність, адже малювання, ліплення, аплікація є не лише способами розвитку дрібної моторики та координації рухів, а й ефективними засобами естетичного самовираження дитини. Під час творчого процесу дитина передає власне бачення світу, настрій, емоції, тому важливо, щоб педагог не лише навчав технічним прийомам, а й мотивував до експериментування, створення оригінальних робіт, пошуку нових художніх засобів. Важливо також організовувати спільні творчі проєкти. Колективні малюнки, спільне створення театральної вистави, музичних номерів, конкурсів і виставок сприятимуть формуванню естетичних почуттів через співпрацю, де діти будуть поважати іншу думку, оцінювати результати спільної діяльності, підтримувати один одного.

Одним із важливих шляхів естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку є залучення їх до етнокультурної спадщини, зокрема до народного мистецтва та календарно-обрядового фольклору. Найбільш глибокий художньо-естетичний вплив на дітей мають саме ті елементи етнокультури, які вони можуть усвідомити та відтворити у власній творчій діяльності. Так, наприклад, участь у традиційних музичних обрядах, святах, піснях і танцях дозволяє дитині не лише сприймати красу, але й активно творити її, переживаючи емоційне піднесення, розвиваючи художній смак і уяву [2, с. 39-40].

Практика показує, що процес формування основ народної культури у старших дошкільників є найбільш ефективним за умови дотримання певних педагогічних принципів.

Насамперед, це поетапне формування емоційно-ціннісного ставлення до традиційної культури, тобто коли дитина вчиться не просто сприймати народні обряди чи звичаї, а й цінувати їх як частину свого національного коріння.

Ще одним важливим шляхом естетичного розвитку є створення умов для художньо-комунікативного спілкування дітей у процесі фольклорної діяльності. Спільне виконання народних пісень, участь у театралізованих дійствах, сприяє розвитку естетичних почуттів, формуванню комунікативних навичок, почуття колективізму та взаємопідтримки.

Особливу роль у цьому процесі відіграє використання етнопедагогічних методів, таких як імітація, ігрове моделювання обрядових ситуацій, метод «занурення» у народне середовище, які дозволяють дітям більш глибоко відчувати й зрозуміти зміст народної культури, її красу та цінність [2, с. 40].

Процес естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку неможливий без формування у них естетичного ставлення до природи. На це вказувала відома українська педагогиня Г.С.Тарасенко, яка розробила технологію милування природою, методику побудови художньо-естетичної бесіди за творами мистецтва, цікаві для дошкільників форми роботи в природі: театр природи, трудові справи в природі тощо [5; 6; 7; 8].

У процесі естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку важлива роль належить вихователю, який формує у дітей естетичні уподобання та розвиває їхні творчі здібності. Основними завданнями педагога є створення естетичного середовища в закладі, що сприяє формуванню художнього смаку; стимулювання дитячої творчості через різні форми мистецтва; використання різноманітних мистецьких методів, матеріалів та інструментів для самовираження; підтримка й розвиток індивідуальних здібностей кожної дитини; організація мистецьких заходів, виставок, концертів, які знайомлять дітей з багатством культурного життя; а також виховання емоційної грамотності через мистецтво, що сприяє розвитку емоційного інтелекту, навичок спілкування та співпраці у творчих колективах [3, с. 212].

Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку є важливим чинником гармонійного розвитку особистості, формування естетичного смаку, моральних цінностей, емоційної чутливості та творчого потенціалу. Воно реалізовується через ознайомлення з мистецтвом, залучення до образотворчої, музичної, театральної діяльності, спільні творчі проєкти, інтеграцію етнокультурних традицій, використання фольклору та народного мистецтва. Лише через системну й цілеспрямовану педагогічну діяльність можна забезпечити глибоке усвідомлення дітьми краси навколишнього світу, сформувати в них ціннісне ставлення до мистецтва та культури, що стане основою для подальшого розвитку особистості в шкільному віці.

Список використаних джерел

1. Березовчук А. Сутність та особливості формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. *Впровадження сучасних технологій в процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти*: збірник наукових праць, 2021. С. 3-9.
2. Бойченко Д. Шляхи естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом народної творчості. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи* : збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців, 2023. С. 38-42.
3. Возняк І. Зміст естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку. 2024. С. 209-213. URL: <https://surl.li/totvqu> (дата звернення: 19.04.2025).
4. Естетичний розвиток і естетичне виховання. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/3582/97/> (дата звернення: 19.04.2025).
5. Тарасенко Галина. Ведемо до природи стежинами поезії. *Дошкільне виховання*. 2019. № 5. С.12-15.
6. Тарасенко Г. С. Щоб серце відгукнулось на красу : середовищний підхід до організації освітнього процесу . *Дошкільне виховання*. 2015. № 6. С. 10-15.

7. Тарасенко Галина, Кривошея Тетяна, Нестерович Богдан. Формування у молодших школярів образу природи на засадах інтеграції. The XXI century education: realities, challenges, development trends: collective monograph / Ed.: prof. Hanna Tsvietkova. Hameln : InterGING, 2020. С.233-248.

<https://dwherold.de/onewebmedia/Monograph%20Tsvietkova%202020%20July.pdf#page=238>

8. Tarasenko H. S. Psychological and pedagogical peculiarities of formation the humanistic outlook of preschoolers during their interaction with nature. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. № 1 (37). Ч. II. С.82-86.
<http://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/issue/view/125>

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИХОВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Заєць Леся, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: М.В. Бадіца, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

PLAY ACTIVITY AS A SOURCE OF FOSTERING THE NATURAL-SCIENTIFIC CULTURE OF SIX-YEAR-OLD CHILDREN

Zaiets Lesia, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається значення гри як засобу виховання природничо-дослідницької культури старших дошкільників. З'ясовано вплив відкритого зеленого середовища для когнітивного розвитку дітей. Доведено, що поєднання європейських підходів у створенні безпечних та інтерактивних просторів з українськими традиціями взаємодії з природою може стати основою для формування гармонійного середовища для розвитку дітей.

Ключові слова: зелене середовище, ігрова діяльність, європейський вимір, українські традиції, взаємодія з природою, заходи на свіжому повітрі.

Abstract. The article highlights the importance of play for children's development and the creation of an open green environment for children outdoors, combining European experience and Ukrainian traditions. The integration of European approaches to creating safe and interactive spaces with Ukrainian traditions of interacting with nature can serve as the foundation for forming a balanced environment that promotes the holistic development of children.

Key words: Green environment, play activity, European dimension, Ukrainian traditions, interaction with nature, outdoor activities.

Гра є однією з ключових діяльностей дошкільників, що поєднує в собі навчальний і розвивальний потенціал. Ігрова діяльність не лише дає знання про природу, а є формою дослідницькі навички, уяву, логічне мислення, увагу та пам'ять. В процесі гри діти вчаться спостерігати, експериментувати, аналізувати та застосовувати отримані знання. Важливу роль у цьому процесі відіграє оточення, у якому перебуває дитина. Створення відкритого зеленого середовища сприяє гармонійному розвитку дітей, фізичного розвитку та прямого контакту з природою.

Проведення часу на свіжому повітрі є надзвичайно важливим для розвитку дітей. Відкрите зелене середовище сприяє зміцненню імунітету, допомагає формуванню координації рухів та рівноваги, знижує стрес, стимулює радість. Також прогресує

когнітивний зв'язок, що покращує подальше навчання та пам'ять, природне середовище надихає придумувати нові ігри, завдяки цьому розвивається уява та креативність, спостережливість за довкіллям тренує зорові та слухові органи чуття, увагу тощо. Покращується соціальний розвиток, спільні ігри формують навички комунікації, в іграх розвиваються лідерські якості та емпатія.

Створення відкритого зеленого середовища для дітей передбачає низку аспектів. Такий простір має бути в першу чергу безпечним та екологічно чистим. Інклюзивність створює умови доступності для всіх дітей, зокрема для тих, хто має обмежені можливості. Відведений простір для фізичних активностей, наприклад для бігу, стрибків, командних ігор, спільних проєктів, сприяє стимулюванню соціальної взаємодії. Насадження рослин з різними запахами, виглядом, текстурами та додаванням природних елементів, що включає сенсорні органи чуття. Встановлення зручних лавок та місць для спокійних ігор, створюють комфортну атмосферу для релаксації.

Заходи на свіжому повітрі мають бути легкими, цікавими та спрямованими на фізичний, когнітивний, соціальний розвиток. Можна організувати шлях перешкод, який діти повинні пройти, це розвиває координацію та фізичну витривалість. Ігри з м'ячем активізують моторику та увагу. Використання природних матеріалів у творчих іграх, таких як створення фортець, композицій, гра в піску розвиває фантазію. Збирання природних об'єктів (камені, шишки, листки) допомагає вивчати навколишнє середовище та стимулювати сенсорні органи чуття. Спостереження за довкіллям розвиває увагу, аналіз та спостережливість.

Гра є потужним інструментом для залучення дитини до світу культури та навчання її різноманітним життєвим навичкам. Вона допомагає м'яко коригувати цінності дитини, впливаючи на її поведінку в реальному житті, та сприяє вирішенню повсякденних проблем. Гра, також, сприяє формуванню дружніх стосунків між дітьми, даруючи їм радість, задоволення та щастя. Крім того, гра включає елементи інших видів діяльності, що збагачує досвід дитини та допомагає їй краще підготуватися до життя. У своїх іграх діти відображають суспільство, в якому вони живуть. Вони можуть відтворювати різні соціальні ролі та ситуації, включаючи як позитивні, так і негативні приклади.

Ігрові методи дозволяють сформулювати особистісне ставлення до природи, даючи можливість дитині відчути себе на місці природного об'єкта, зануритися в його простір, ситуацію чи обставини, активно діяти та самостійно приймати рішення.

У багатьох європейських країнах значну увагу приділяють створенню безпечних, інклюзивних і екологічних просторових середовищ для дітей. До прикладу, Лісові школи та дитячі садки у Великій Британії. Це не конкретні освітні заклади, а модель навчання на свіжому повітрі, що підтримують гру та готовність до ризику. Навчальний процес забезпечує безпечне та відкрите середовище, де діти можуть експериментувати та відкривати для себе щось нове.

Кожен такий дитячий садок індивідуальний, оскільки має свої розклади та підходи до навчання. Так, один з підходів лісових шкіл у Великій Британії використовує метод, за яким дітей раз на тиждень вивозять до лісу. Ця програма триває 6 тижнів, протягом цього часу вихователі спостерігають за розвитком дітей. Під час таких заходів, керівник оцінює сторони дитини, які потребують підтримки або ж допомоги.

Перш ніж приїхати з дітьми до лісу, вихователі повинні ретельно оглянути локацію, на якій вони будуть перебувати. У лісовій школі співвідношення дорослих до дітей перевищує, щоб забезпечити безпеку кожній дитині у лісі. Педагоги запитують у дітей, що б вони хотіли дізнатись чи дослідити у природі. Така взаємодія стимулює інтерес до навчального процесу. У них важливу роль відіграє розвиток стосунків дітей із собою, оточенням та природою. Вони усвідомлюють себе як частину навколишнього світу та навчаються гармонійно взаємодіяти з ним.

У квітні 2024 року в журналі JAMA Network Open було опубліковане дослідження під керівництвом Нісси Тоу-Гудман, яке вивчало зв'язок між проживанням поблизу зелених насаджень та психічним здоров'ям дітей. Дослідження охопило понад 2000 дітей,

народжених у період з 2007 по 2013 роки, які проживали в 41 штаті США. Результат показав, що в дітей від 2 до 5 років які мали зелені насадження поблизу житлових будинків, був порівняно знижений рівень депресії та тривоги.

Дослідження опубліковане в журналі *Environmental Health* у 2024 році, проведене Хейлхерст та її колегами. Дослідниками з'ясовано зв'язок між наявністю зеленого середовища біля місця проживання та поведінковим і психічним здоров'ям дітей віком від 4 до 6 років у штаті Теннессі, США. Вчені використовували три показники для оцінки зелених насаджень: рослини навколо будинку, відсоток території, покритої деревами, та відстань до найближчого парку. Матері оцінювали поведінку своїх дітей за допомогою стандартних опитувальників. Результати дослідження показали, що вищий рівень зелених насаджень навколо місця проживання був пов'язаний зі зниженням симптомів інтерналізації, таких як тривожність, сором'язливість та емоційна реактивність.

Створення відкритого зеленого середовища в Україні має глибоке коріння в національних традиціях. Українці з давніх часів шанобливо ставилися до природи, використовуючи її як елемент виховання та розвитку дітей. Наші предки придумували безліч цікавих ігор на свіжому повітрі, і навіть у сучасному світі діти залюбки грають їх.

Відомий педагог В. О. Сухомлинський підкреслював, що природа сама по собі не може розвивати та виховувати, тому дитину не можна залишати наодинці з нею в сподіванні, що вона стане моральною та розумною під впливом навколишнього середовища [1].

Завдяки національним традиціям, на території України розвиваються проєкти зі створення зелених зон для дітей, що сприяють їхньому гармонійному розвитку, а також допомагають встановити тісний зв'язок з природою. Наприклад, у місті Дніпро вже існує більше десяти спортивних майданчиків для дітей в зелених зонах міста. У місті Київ розроблено програми створення зелених зон, де діти можуть грати і займатися спортом [1]. Також у Києві є кілька парків та скверів, які підходять для дитячих екскурсій, зокрема Сирецький парк та Пейзажна алея. Проєкт «Еколенд»: ця програма включає використання еко-іграшок та еко-приладдя, створення ігрових майданчиків з еко-матеріалів, догляд за ахатинськими равликами та проведення бесід про довкілля. Окрім того, в Україні багато дошкільних та початкових освітніх закладів, що мають відведені зелені середовища для організації фізичних активностей та ігор на свіжому повітрі.

Взаємодія з природою є важливим фактором у розвитку позитивних рис характеру людини. Формування дбайливого ставлення до довкілля базується на високій екологічній культурі та знаннях, які необхідно прищеплювати з раннього віку. Для успішної екологічної освіти потрібна цілісна система безперервного навчання, спрямована на виховання екологічної свідомості особистості.

Отже, поєднання європейських підходів у створенні безпечних та інтерактивних просторів з українськими традиціями взаємодії з природою може стати основою для формування гармонійного середовища для розвитку дітей. Такий підхід не тільки сприятиме фізичному та соціальному розвитку дошкільнят, але й допоможе виховати в них екологічну свідомість та навички життя в гармонії з природним середовищем.

Список використаних джерел

1. Мельник Н. М. Європейський досвід виховання дітей в зеленому середовищі. *Онтологія світу: Розвиток і перспективи* 2023 [345-348]
2. MyFirst.Tech. (n.d.). *Growing green: Teaching kids about the environment, sustainable practices, and eco-friendly activities*. Retrieved from <https://www.myfirst.tech/blog/growing-green-teaching-kids-about-the-environment-sustainable-practices-and-eco-friendly-activities/>
3. Osvitoria.media. (2024, March 16). *Брудні та щасливі діти: що таке лісова школа у Великій Британії*. Retrieved from <https://osvitoria.media/experience/brudni-ta-shhaslyvi-dity-shcho-take-lisova-shkola-u-velykij-brytaniyi/>

4. Early Learning Nation. (2024, July). *Green spaces: A vital key to young children's mental well-being*. Retrieved from <https://earlylearningnation.com/2024/07/green-spaces-a-vital-key-to-young-childrens-mental-well-being/>

ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВЗАЄМИНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Людмила Іщенко, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна).

CHILD-PARENT RELATIONSHIPS AS A FACTOR IN THE FORMATION OF A GIFTED CHILD

Liudmyla Ishchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі дитячо-батьківських взаємин у сучасній сім'ї. З'ясовано роль цих взаємин на розвиток обдарованої дитини. Психологічні аспекти дитячо-батьківських стосунків розглядаються у зв'язку з проблематикою дитячої обдарованості.*

***Ключові слова:** обдарованість, дитяча обдарованість, індивідуальність особистості, дитячо-батьківські взаємини.*

***Abstract.** The article is devoted to the problem of child-parent relations in a modern family. The issue of this impact on the development of a preschool child has been clarified. The psychological aspects of child-parent relations are considered in connection with the problems of child giftedness.*

***Key words:** giftedness, child giftedness, individuality of the personality, child-parent relations.*

Сучасна ситуація у суспільстві характеризується економічною нестабільністю, соціальною напруженістю, високим темпом життя, що зумовлює виникнення труднощів і ризиків у внутрішньо-сімейних взаєминах, зокрема, між батьками та дітьми.

На етапі дошкільного дитинства розвиток дитини найбільш схильний до впливу сімейного мікросередовища. Виявлення батьками обдарованості своєї дитини покликане народжувати радісне очікування й готовність вирішувати пов'язані з цим проблеми.

Виховання в родині залишається найважливішим природним фактором. Батьки намагаються створити сприятливе середовище для всебічного розвитку особистості, її інтеграції в суспільство та адаптації в ньому. Саме батьки найчастіше є першими, хто помічає таланти своєї дитини. Вияв обдарованості у дитини може спровокувати різні реакції в самих батьків, що впливатиме на їхнє ставлення та взаємодію з дитиною. Радісне прийняття та готовність до вирішення пов'язаних із цим труднощів породжує стратегію здорового самосприйняття обдарованої дитини. Іншою реакцією може бути неготовність до відповідального батьківства такої дитини, відчуження або використання сильних сторін власної дитини. У такому випадку уявлення дитини про себе значно спотворюється [2].

Проблема дитячо-батьківських відносин розкрита у напрацюваннях таких українських та зарубіжних дослідників, як М. Бриль, Л. Гончар, Г. Крупник, О. Олійник, К. Тичина, Т. Яблонська, М. Ainsworth, S. Bell, G. Craig, R. G. Erskine, P. Harris, J. Nelsen, A. Russell.

Метою статті є розкриття особливостей впливу дитячо-батьківських взаємин на формування особистості дитини.

Сучасний аналітик Р. Ерскін зауважує, що змістова сутність особистості формується завдяки впливу дитячо-батьківських взаємин [4]. Батьківські стосунки найчастіше розглядаються як складний комплекс взаємодії батьків і дітей, які характеризуються високою значущістю для формування особистості дитини і знаходяться в процесі постійного розвитку (Е. Ейдемільлер, К. Текекс, Л. Шнейдер та ін).

При аналізі дитячо-батьківських взаємин виділяють такі категорії, як: батьківські позиції установки, моделі [3; 7]. Відзначається двоїстий характер виховної позиції батьків: з одного боку – вони повинні дбати про дитину, приймати, любити, а з іншого – контролювати та навчити її самостійності.

Педагоги виокремлюють різні типи взаємодій дитячо-батьківських взаємин, зокрема, модель активного батьківства. Ця модель перешкоджає розвитку ініціативності, самостійності та відповідальності дітей, стає причиною їх повільного дорослішання [5].

Емпіричні дослідження взаємодій сучасних батьків та дітей дошкільного віку виявили низку особливостей. Так, за даними В. Моляко [2], батьки, які, безумовно, люблять своїх дітей, проте, зазнають труднощів у співпереживанні, розумінні дитячих емоційних станів та врахуванні їх під час взаємодії. Спостереження також показали, що батьки не завжди виявляють ініціативу в спілкуванні з дітьми, мало співпрацюють з ними і не надають належної підтримки в розвитку їхньої самостійності.

Аналіз впливу певних стилів виховання батьків свідчить, що домінування гіперпротекції та авторитарного стилю, який пов'язаний зі зниженням самооцінки, підвищенням тривожності та недружелюбності сприяє підвищенню дитячої агресивності. Порушення дитячо-батьківських взаємин зумовлюють також прояви негативізму і впертості дошкільнят, маніпулятивного спілкування [3].

Для демократичного стилю взаємодії родини характерні прийняття дитини, взаємна довіра, врахування її задатків, схильностей, потреб, інтересів. Спілкування відбувається у формі діалогу на рівних позиціях батьків і дітей. Підсумком такого виховання є: засвоєння дитиною демократичних цінностей; гармонізація її уявлень про права та обов'язки; свобода та відповідальність; розвиток активності, ініціативності, допитливості, самостійності, доброзичливості, впевненості в собі.

Дитячо-батьківські взаємини можуть розглядатися як важливий фактор особистісного та соціального благополуччя дитини. Гармонійному розвитку дитини дошкільного віку сприяє стиль батьківського виховання, що характеризується емоційним прийняттям дитини, спрямованістю взаємодії на співпрацю, творчість, повагу, підтримку. [4].

Особлива роль батьків у розвитку обдарованості дитини-дошкільника неодноразово виокремлювалася дослідниками. У концептуальних положеннях В. Моляко [2] про творчу обдарованість підкреслюється значення творчого потенціалу як важливого чинника обдарованості, який закладений від народження і розкривається протягом життя (за сприятливих умов). Найбільш особистісно зацікавленими людьми в ранньому виявленні та розвитку обдарованих дітей, на думку психолога, є батьки. Батьки першими помічають ознаки обдарувань у малюка і від їхніх ставлень, любові до нього, віри у його можливості багато в чому залежить розкриття дитячого потенціалу.

Виявлення обдарованості дитини може викликати у батьків широкий спектр емоцій, і ці реакції можуть бути досить суперечливими, як позитивними, так і негативними. Схарактеризуємо їх.

Позитивні реакції батьків:

1. Гордість і радість (батьки можуть відчувати величезну гордість за свою дитину, радіючи її унікальним здібностям та потенціалу).

2. Надія та оптимізм (виявлення обдарованості може вселити в батьків надію на успішне майбутнє дитини, віру в її здатність досягти великих висот).

Негативні реакції батьків:

1. Тривога та страх (батьки можуть відчувати тривогу через відповідальність, пов'язану з вихованням обдарованої дитини, страх не впоратися з її потребами).

2. Відчуття провини: Батьки можуть відчувати провину, якщо вважають, що не приділяють дитині достатньо уваги або не створюють для неї необхідних умов для розвитку.

3. Надмірні очікування (деякі батьки, виявивши обдарованість у дитини, починають ставити надто високі вимоги, що може призвести до стресу та вигорання) [6].

Батькам важливо пам'ятати, що всі ці реакції є нормальними. Головне – це усвідомити свої емоції та знайти способи конструктивно їх подолати.

Виховання обдарованої дитини вимагає від батьків особливого підходу та стратегій. Ось основні з них [6].

1. Створення сприятливого середовища:

- підтримка допитливості (заохочуйте дитину ставити запитання, шукати відповіді, досліджувати світ);

- надання можливостей для розвитку (забезпечте доступ до книг, розвивальних ігор, гуртків, секцій, що відповідають інтересам дитини);

- створення атмосфери творчості (заохочуйте дитину до творчих занять, надайте їй матеріали та простір для творчості);

- підтримка самостійності (дозвольте дитині самостійно приймати рішення, вирішувати проблеми, розвивати самостійність).

2. Адекватне ставлення:

- прийняття індивідуальності;

- уникнення надмірних очікувань;

- підтримка емоційного благополуччя.

3. Розвиток навичок:

- розвиток творчого мислення;

- розвиток емоційного інтелекту.

4. Співпраця з фахівцями:

- консультації з психологом;

- співпраця з педагогами;

- участь у програмах для обдарованих дітей та ін.

У дошкільному віці в дитячо-батьківських взаєминах закладаються основи емоційного благополуччя обдарованої дитини та її успішності в майбутній соціальній взаємодії. Оскільки позиція батьків багато в чому визначає формування досвіду взаємодії обдарованої дитини з оточуючими, необхідна спеціальна робота з психолого-педагогічної освіти батьків.

Стосунки між дітьми та батьками – особливий різновид міжособистісного спілкування, адже їм властива велика емоційність почуттів для всіх учасників. Батьківська підтримка та любов є ключовими факторами успішного розвитку обдарованої дитини.

Список використаних джерел

1. Білик Т.С., Карук І.В., Колеснік К.А. Дитяче експериментування як засіб розвитку пізнавальної активності старших дошкільників. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб.наук.пр.Вип.11 (14) / редкол: Р.С.Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2019. С.96-99.
2. Моляко В. О. Проблеми психології творчості та розробка підходів до вивчення обдарованості. *Обдарована дитина*. 2002. № 4. С. 19-25.
3. Терещенко Л.А. Роль сім'ї у вихованні і розвитку обдарованої особистості. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. Збірник наукових праць. Випуск 5, 2011. С. 11-16.
4. Erskine R. G. Relational patterns, therapeutic presence: concepts and practice of integrative psychotherapy. Routledge, 2015. 400 p.
5. Craig G., Baucum D. Human development. Prentice Hall, 2001. 718 p.
6. Takacs C. Enjoy your gifted child. NeW Yorr. New York 1986 c. 142

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Карина Каменчук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING VALUE ORIENTATIONS IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN

Karyna Kamenchuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається роль педагогічних технологій як засобу формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. Аналізуються основні підходи до організації освітнього процесу, які сприяють розвитку моральних, соціальних та особистісних якостей дошкільнят. Окрема увага приділяється інтерактивним методам навчання, інформаційно-комунікаційним технологіям, проєктній діяльності та здоров'язберезувальним підходам, що забезпечують гармонійний розвиток дитини. Зазначено, що використання сучасних педагогічних технологій допомагає дітям не лише засвоювати знання, а й набувати важливих навичок соціальної взаємодії, відповідальності та співпраці, що є необхідною умовою їхньої майбутньої адаптації в суспільстві.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, педагогічні технології, інтерактивне навчання, проєктна діяльність, здоров'язберезувальні технології, інформаційно-комунікаційні технології.

Abstract. The article examines the role of pedagogical technologies in shaping the value orientations of older preschool children. It analyzes key approaches to organizing the educational process that contribute to the development of moral, social, and personal qualities in preschoolers. Special attention is given to interactive teaching methods, information and communication technologies, project-based learning, and health-preserving approaches that ensure the harmonious development of the child. It is noted that the use of modern pedagogical technologies helps children not only acquire knowledge but also develop essential skills in social interaction, responsibility, and cooperation, which are crucial for their future adaptation to society.

Key words: Value orientations, pedagogical technologies, interactive learning, project-based learning, health-preserving technologies, information and communication technologies.

Формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку є важливим завданням сучасної педагогіки. Саме в цей період закладаються основи світогляду, моральних норм та соціальної поведінки, які в подальшому впливають на формування особистості. Одним із ефективних засобів розвитку цих аспектів є використання педагогічних технологій, які дозволяють системно й цілеспрямовано виховувати у дітей позитивні установки, гуманістичні цінності та відповідальне ставлення до оточення.

Цінності – це певні уявлення про добро і зло, правильне та неправильне, що визначають поведінку людини в суспільстві. У дошкільному віці діти ще не можуть повністю усвідомлювати абстрактні поняття моральності, однак вони здатні переймати моделі поведінки дорослих, наслідувати їхні дії та засвоювати базові принципи взаємодії.

Поняття «цінностей» та «ціннісні орієнтації» детально аналізуються в наукових дискусіях. Філософські підходи пропонують різні трактування цих категорій, пояснюючи їхнє значення як у житті окремої людини, так і в суспільному розвитку.

Дослідники по-різному трактують поняття «особистісних цінностей» і «ціннісних орієнтацій», наголошуючи на їхній важливості у формуванні світогляду людини, її поведінкових моделей і мотиваційних установок.

Так, на думку Карасьової К., особистісні цінності – це ті життєві сенси, які людина свідомо приймає та керується ними у своїх діях та рішеннях. Вони виступають своєрідним

орієнтиром, що допомагає формувати внутрішню узгодженість особистості та визначати пріоритети [2].

Кононенко О. наголошує, що ціннісні орієнтації є частиною внутрішньої структури особистості, яка складається під впливом отриманого досвіду та пережитих ситуацій. Саме вони допомагають людині розрізняти суттєве й несуттєве у її житті, визначаючи, на що варто звертати увагу та які аспекти є другорядними.

У свою чергу Коваль Г. розглядає особистісні цінності як мотиваційні механізми, що сприяють реалізації загальноприйнятих суспільних ідеалів у поведінці індивіда. Вона підкреслює, що ці цінності не формуються у відриві від соціального контексту, а є похідними від тих норм і принципів, які притаманні певним соціальним групам [3, с. 25].

Піроженко Т. аналізує природу цінностей та ціннісних орієнтацій, зазначаючи, що останні є відображенням системи ставлень людини до соціальних цінностей. Вони не зводяться до реакції на окремі явища чи об'єкти, а формують загальну спрямованість поведінки. Ціннісні орієнтації не завжди проявляються у безпосередній діяльності, але вони віддзеркалюються в життєвих планах, переконаннях, принципах та ідеалах. Їх можна розглядати як важливий складник особистісної концепції світу, що визначає основний напрямок розвитку людини, її пріоритети та життєву стратегію. Вони проявляються не лише у словесних висловлюваннях і планах, але й у реальній поведінці [7].

Формування системи цінностей у старших дошкільників має кілька основних аспектів:

- соціально-моральний – навчання основним нормам поведінки в колективі, розвитку емпатії та поваги до інших;

- культурний – ознайомлення з традиціями, звичаями та культурною спадщиною;

- особистісний – розвиток самостійності, відповідальності та саморегуляції [6].

Для ефективного засвоєння цих аспектів важливо використовувати сучасні педагогічні технології, що допомагають зробити виховний процес цікавим і результативним. Педагогічні технології являють собою систему методичних прийомів, інструментів і засобів, які спрямовані на організацію освітнього процесу з метою досягнення конкретних освітніх результатів. У дошкільній освіті їхнє застосування враховує вікові особливості дітей, їхні інтереси та потреби, сприяючи гармонійному розвитку кожної дитини та формуванню її особистісних якостей [7].

Сучасний освітній процес ґрунтується на активній взаємодії між вихователями та дітьми. Одним із найбільш ефективних підходів до навчання в дошкільному віці є інтерактивні технології, що забезпечують безпосередню участь дитини у пізнавальній діяльності. Основна їхня мета – створити умови, за яких кожен вихованець не просто отримує знання, а й активно їх засвоює, розвиваючи мислення, мовлення та вміння працювати у команді. Залучення дітей до інтерактивного навчання передбачає організацію освітнього процесу таким чином, щоб вихователь і дитина виступали партнерами. Це дає змогу розвивати комунікативні навички, формувати здатність до самостійного прийняття рішень, сприяти розвитку творчого потенціалу та навичок розв'язання різних життєвих ситуацій.

Окреме місце в сучасній дошкільній освіті посідають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які дозволяють зробити освітній процес цікавішим, наочнішим і доступнішим для дітей. Використання таких інструментів сприяє розвитку пізнавальних здібностей, логічного мислення, уяви та комунікативних навичок. Важливим аспектом застосування ІКТ є їхня здатність сприяти формуванню базових компетентностей, які допоможуть дітям легше адаптуватися до шкільного навчання. Використання інтерактивних дошок, мультимедійних проєкторів, комп'ютерів, планшетів і спеціальних освітніх програм дозволяє урізноманітнити заняття, зробити їх більш динамічними та спрямованими на практичне засвоєння матеріалу. Наприклад, інтерактивні презентації, анімаційні ролики та освітні ігри допомагають дітям краще зрозуміти й запам'ятати навчальний матеріал, адже дошкільнята найкраще засвоюють інформацію через візуальні образи [1, с. 125].

Використання цифрових технологій у навчанні дозволяє також реалізувати індивідуальний підхід, адже навчальні програми можна адаптувати до рівня розвитку кожної дитини. Крім того, вони допомагають створювати комфортне освітнє середовище для дітей з особливими освітніми потребами, розширюючи їхні можливості для навчання та соціалізації. Проте важливо пам'ятати про необхідність дотримання балансу між використанням цифрових засобів та традиційними методами навчання. Педагоги повинні контролювати час, який діти проводять за екранами, а також відповідально підходити до вибору навчального контенту, щоб він відповідав віковим особливостям дошкільників [1, с. 128].

Проектний підхід у навчанні набув широкого поширення в закладах дошкільної освіти, адже він не лише сприяє набуттю нових знань, а й формує ціннісні орієнтації дитини. Проектна діяльність дозволяє дітям не просто отримувати теоретичні знання, а й застосовувати їх на практиці, розвиваючи ініціативність, відповідальність, здатність до співпраці та розуміння значущості соціальних цінностей. Головною перевагою проектного методу є можливість інтеграції різних видів діяльності: гри, творчості, комунікації та елементів дослідницької роботи. Це допомагає дітям краще засвоювати цінності та формувати власні уявлення про світ у природний для них спосіб. Наприклад, діти можуть долучатися до групових проектів, спрямованих на розвиток дружніх взаємин, взаємодопомоги, толерантності та емпатії. У процесі роботи вони вчаться домовлятися, знаходити спільні рішення та досягати поставлених цілей разом. Проектна діяльність у закладі дошкільної освіти часто включає різні інтегровані форми навчання, наприклад, створення колективних творчих робіт, організацію екологічних або благодійних акцій, театралізованих постановок. Такі методи дозволяють дітям не лише вчитися взаємодіяти в соціумі, а й розвивати уяву, ініціативність та інтерес до пізнання нового [2].

Технологія розвивального навчання (ТРН) відіграє важливу роль у сучасній дошкільній освіті, оскільки спрямована на створення умов для активного розвитку дитини через пізнання, творчість і самовираження. Головний акцент робиться не просто на засвоєння інформації, а на всебічне збагачення когнітивної, емоційної та моральної сфер. Особливо значущим є застосування цих технологій у процесі формування ціннісних орієнтацій, адже через гру, спілкування та навчальну діяльність діти засвоюють моральні та соціальні норми. Технології орієнтовані не лише на накопичення знань, а й на формування у дітей самостійності, ініціативності та відповідальності. Вихователь враховує особливості кожної дитини, її здібності, інтереси та потреби, допомагаючи сформувати власне бачення світу та систему цінностей. Відповідно до концепції Л. Виготського, навчання організовується так, щоб завдання були трохи складнішими за поточні можливості дитини, що стимулює її інтерес до пізнання й саморозвитку [3, с. 26].

Формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку ефективно відбувається через колективну творчу діяльність. Такий підхід передбачає активну взаємодію дітей у процесі спільної роботи, що сприяє розвитку навичок спілкування, співпраці та прийняття рішень. Участь у колективних завданнях допомагає дошкільникам розвинути цінності дружби, взаємоповаги, відповідальності та чесності. Робота в групах формує відчуття приналежності до команди, підвищує соціальну адаптованість та вміння діяти у спільноті [4].

Колективна творчість передбачає:

- заохочення дітей до висловлення власних думок та обговорення ідей;
- вміння вислухати інших і враховувати їхню позицію;
- розвиток емпатії та толерантності;
- навичку знаходити компроміси та діяти в інтересах спільної справи [7].

Реалізація творчих завдань здійснюється через різні форми роботи:

- створення спільних малюнків, апікацій – розвиває вміння працювати в команді, проявляти фантазію;
- участь у театралізованих виставах – допомагає засвоювати соціальні ролі, розвивати мовлення та емоційну виразність;

- групові ігри та проєкти – вчать дітей розподіляти обов'язки, співпрацювати та досягати результату разом [7].

Важлива роль у цьому процесі належить педагогу, який спрямовує дітей, допомагає їм знаходити шляхи вирішення завдань і підтримує їхню ініціативу. Вихователь не лише навчає, а й стає партнером у творчому процесі, мотивуючи дітей до активної взаємодії. Участь у таких формах діяльності позитивно впливає на самооцінку дітей, зміцнює їхню впевненість у власних силах. Спільний творчий процес дозволяє кожному відчути себе важливою частиною колективу, що закладає основи для подальшої соціалізації та формування моральних принципів.

Одним із важливих напрямів сучасної дошкільної освіти є збереження здоров'я дітей та формування у них відповідального ставлення до власного фізичного та емоційного стану. У процесі впровадження здоров'язбережувальних технологій вихованці набувають ціннісних орієнтацій, пов'язаних із турботою про себе та оточення, відповідальністю за власне самопочуття, усвідомленням важливості здорового способу життя. Ці технології об'єднують фізичний, психологічний, соціальний та духовний аспекти розвитку дитини. Вони передбачають комплекс заходів, спрямованих на підтримку здоров'я та засвоєння основних принципів гармонійного співіснування з навколишнім світом.

Основні напрями здоров'язбережувальних технологій:

- фізичний розвиток, котрий включає рухливі ігри, ранкову гімнастику, заняття з фізкультури;

- розвиток емоційного інтелекту за допомогою арт-терапії, вправ на саморегуляцію та розуміння емоцій допомагають дітям навчитися керувати своїми почуттями, формування навичок емпатії, підтримки, взаємодопомоги через інтерактивні заняття, спільні ігри та обговорення;

- формування екологічної свідомості через ознайомлення дітей із правилами збереження природи, участь в екологічних акціях («Посади дерево», «Очистимо довкілля»);

- розвиток усвідомлення зв'язку між здоров'ям людини та станом довкілля;

- робота з соціальними цінностями, колективні ігри, командні змагання сприяють вихованню взаємопідтримки та відповідальності за спільну справу, діти вчать співпрацювати, домовлятися, сприймати інтереси інших як рівноцінні власним [7].

Отже, формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку є одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки. У цей період закладаються основи моральних норм, соціальної поведінки та світогляду, які впливатимуть на подальший розвиток особистості. Використання педагогічних технологій, таких як інтерактивне навчання, інформаційно-комунікаційні методи, проєктна діяльність та здоров'язбережувальні технології, сприяє всебічному розвитку дитини та формуванню її усвідомлених життєвих цінностей. Різні підходи до організації освітнього процесу допомагають дітям не лише засвоювати знання, а й розвивати соціальні навички, емпатію, відповідальність, повагу до інших та готовність до співпраці. Особливу роль відіграє колективна творча діяльність, яка сприяє інтеграції дітей у суспільство, формує у них почуття єдності, толерантності та вміння діяти в інтересах групи. Запровадження педагогічних технологій у дошкільну освіту дозволяє створити сприятливе середовище для гармонійного розвитку дітей, їхньої пізнавальної активності та емоційної зрілості. Таким чином, ефективне використання даних технологій є запорукою виховання відповідальної, морально стійкої особистості, здатної адаптуватися до сучасного суспільства та будувати свої відносини на основі загальнолюдських цінностей.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. & Аліпа А. (2017). Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників засобами масової комунікації. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: збірник наукових праць ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет*. Вип. 5 (1). с. 122-131. URL: <http://www.irbis->

[nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&I209MAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/prptma_2017_5\(1\)_13.pdf](http://nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&I209MAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/prptma_2017_5(1)_13.pdf)
(дата звернення: 10.03.2025).

2. Карасьова К. (2014). Розвиток ціннісних орієнтирів старших дошкільників у самодіяльній грі. URL: http://lib.iitta.gov.ua/6218/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82_Microsoft_Office_Word.Pdf (дата звернення: 11.03.2025).
3. Коваль Г. Сутність поняття ціннісних орієнтацій. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 24-30.
4. Колосова О.В. Проблема формування загальнолюдських цінностей дітей у педагог. *Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського: збірник наукових праць*/ За ред. Тарасенко Г.С., Поясик О.І. та ін. Івано-Франківськ. НАІР. 2013. С. 261-266.
5. Кривошея Т.М. Педагогіка Василя Сухомлинського в гуманітарно-ціннісних вимірах ХХІ століття. *Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань*. Вип. № 4. Вінниця, 2008. С.5 - 8.
6. Пуйо О. (2019). До проблеми формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку засобами рухливої гри в закладах дошкільної освіти. *Народна освіта*. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2019_2_10 (дата звернення: 12.03.2025).
7. Піроженко Т. О. (2015). Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32305249.pdf> (дата звернення: 12.03.2025).

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Діана Корсун, здобувачка ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

THEATRICALISED ACTIVITY AS A MEANS OF DEVELOPING EMOTIONAL COMPETENCE IN CHILDREN OF ELDERLY PRESCHOOL AGE

Diana Korsun, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкрито важливість розвитку емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, проаналізовано структуру емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку, доведено ефективність застосування театралізованої діяльності в процесі розвитку емоційної компетентності дітей.

Ключові слова: емоційна компетентність, діти старшого дошкільного віку, театралізована діяльність, емпатія, емоційний інтелект

Abstract The article reveals the importance of developing emotional competence in senior preschool children, analyses the structure of emotional competence of senior preschool children, proves the effectiveness of the use of theatrical activity in the process of developing children's emotional competence.

Keywords: emotional competence, senior preschool children, theatrical activity, empathy, emotional intelligence

У сучасному світі розвиток емоційної компетентності особистості набуває особливої значущості. Це пов'язано з тим, що здатність розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоції, а також враховувати почуття інших людей є необхідною умовою ефективної взаємодії в суспільстві. Одна з головних переваг емоційної компетентності – це покращення міжособистісних відносин. Люди, які володіють цією навичкою, краще комунікують, запобігають конфліктам та швидше знаходять спільну мову з оточуючими. Це має особливе значення як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності.

Крім того, здатність керувати емоціями є важливим аспектом психологічного благополуччя. Сучасний ритм життя часто супроводжується високим рівнем стресу, і вміння підтримувати емоційну рівновагу допомагає уникнути вигорання, депресії та інших негативних наслідків. Ті, хто розвинув емоційну компетентність, демонструють вищу стійкість до труднощів і швидше адаптуються до змін.

У різні часи дослідники як із західних країн, так і з нашої вітчизняної наукової спільноти приділяли увагу питанням емоційної компетентності та її розвитку. Наприкінці ХХ століття у країнах Заходу активно почали вивчати дві споріднені концепції – «емоційна компетентність» та «емоційний інтелект». Останнє поняття виникло в ході досліджень соціального інтелекту та розглядалося такими вченими, як Дж. Гірфолд, Х. Гарднер і Г. Айзенк.

На сьогодні емоційний інтелект розглядається як самостійний науковий напрям, що набув широкого визнання. Значний внесок у його популяризацію зробив Д. Гоулман, який у 1995 році опублікував книгу «Емоційний інтелект». Ця праця сприяла формуванню уявлення про емоції як невід'ємну частину інтелекту людини та підкреслила важливість розвитку емоційної сфери для успішної соціалізації та професійної діяльності.

Не менш важливим, на думку Д. Гоулмана, є поняття «емоційна компетенція», яка дозволяє вправно застосовувати емоційний інтелект, дає можливість швидко пристосовуватись до змін, передбачати наслідки своєї діяльності, прагнути самовдосконалення. За твердженням Д. Гоулмана, емоційна компетентність – це здатність розпізнавати власні почуття й почуття інших людей з метою самомотивації, а також із метою управління власними внутрішніми емоціями й емоціями стосовно інших людей [2].

Зміст емоційної компетентності визначено у Базовому компоненті дошкільної освіти та становить орієнтування дитини в назвах і специфіці проявів основних емоцій, уміння передавати їх мімікою, жестами, словами; установлення причинно-наслідкових і смислових зв'язків між подіями життя, своїми переживаннями й виразом обличчя; уміння адекватно реагувати на різні життєві події, стримувати негативні емоції, співвідносити характер емоційної поведінки з її наслідками для навколишніх [1].

Особливої уваги потребує розвиток емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Саме в цей період формується здатність розпізнавати власні емоції, керувати ними та встановлювати гармонійні взаємини з однолітками й дорослими. Вміння висловлювати свої почуття, розуміти емоційний стан інших та адекватно реагувати на нього є основою для подальшої соціалізації дитини.

Розглянемо особливості емоційного розвитку дітей цього віку. Для дошкільнят характерним є формування емоційного інтелекту, який проявляється через такі риси: дитина має доброзичливе ставлення до оточення та до самої себе, усвідомлює власну цінність і почуття власної гідності. Вона охоче взаємодіє з дорослими та однолітками, активно бере участь у колективних іграх. Крім того, дитина здатна домовлятися, враховуючи інтереси інших, адекватно виражає власні емоції, демонструє впевненість у собі та прагне конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації.

Основними компонентами емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку є: емоційна обізнаність (здатність розпізнавати власні емоції, розуміти їх природу та причини); регуляція емоцій (вміння керувати своїми почуттями, контролювати емоційні реакції та знаходити способи заспокоєння); емпатія (здатність розуміти емоції інших людей, співпереживати та відповідно реагувати); емоційна виразність (навички адекватного

вираження своїх емоцій у спілкуванні); емоційна стійкість (здатність справлятися зі стресовими ситуаціями, зберігати позитивний емоційний стан у складних обставинах).

Розвинена емоційна компетентність у дітей старшого дошкільного віку сприяє формуванню впевненості в собі, вміння працювати в групі, толерантності та емпатії. Діти, які навчаються керувати своїми емоціями, легше адаптуються до нових умов, краще сприймають освітній процес та мають міцніші дружні зв'язки. Це, у свою чергу, допомагає їм уникати конфліктів і створювати позитивне соціальне середовище. Крім того, розвиток емоційної компетентності в дошкільному віці є важливим для попередження майбутніх емоційних труднощів. Діти, які вчаться справлятися зі своїми почуттями з раннього віку, менш схильні до тривожності, агресії та проблем у спілкуванні. Саме тому виховання емоційної грамотності має бути невід'ємною частиною освітнього процесу в дитячих садках та родині.

Одним із ефективних засобів розвитку емоційної компетентності є театралізована діяльність. Вона забезпечує дітям можливість емоційного самовираження, розширює спектр емоційних переживань та сприяє глибшому розумінню власних і чужих почуттів. У процесі театралізованих ігор дитина переживає різноманітні ролі, моделює різні життєві ситуації, навчається співчуттю, співпереживанню, розвиває уяву та творче мислення. Театралізована діяльність також стимулює мовленнєву активність, розвиває навички невербальної комунікації та впевненість у собі.

Залучення дітей старшого дошкільного віку до театралізованої діяльності дозволяє не лише розвивати їхню емоційну сферу, а й формувати важливі соціальні вміння, необхідні для подальшого успішного навчання в школі та адаптації в соціальному середовищі. Тому театралізовані ігри, вистави, драматизації є важливим педагогічним інструментом у виховній роботі з дітьми цього віку [3].

Серед найефективніших форм театралізованої діяльності для розвитку емоційної компетентності можна виділити:

- інсценізацію казок, яка сприяє знайомству дітей з емоційними ситуаціями, переживанню почуттів персонажів і бажанню передати їх через мову, міміку і жести;
- ляльковий театр, під час якого діти мають можливість програвати різні сценарії, не відчуваючи напруги, адже діють від імені іграшки;
- ігри-драматизації, які створюють умови для вираження емоцій, навчання співпраці, взаєморозумінню та самоконтролю;
- рольові ігри, які допомагають дітям засвоїти соціальні ролі, розвивають здатність до емпатії, рефлексії та конструктивного розв'язання конфліктів.

Педагогам і вихователям доцільно застосовувати театралізовані форми роботи як частину систематичного навчання та виховання. Важливо не лише проводити вистави, а й обговорювати з дітьми їхні почуття, емоції героїв, причини поведінки. Це сприяє глибшому розумінню емоційної сфери й формуванню емоційної грамотності [4].

Емоційна компетентність також відіграє ключову роль у професійній сфері. Вона є невід'ємною складовою ефективного лідерства, командної роботи та успішної кар'єри. Керівники, які розуміють емоції своїх співробітників і вміють правильно на них реагувати, створюють більш продуктивне та комфортне робоче середовище. Також важливо зазначити, що високий рівень емоційної компетентності сприяє розвитку емпатії. Це особливо актуально для спеціалістів, які працюють у сфері освіти, медицини, соціальної роботи та обслуговування, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з розумінням потреб і переживань інших людей.

З огляду на ці фактори, розвиток емоційної компетентності стає одним із ключових елементів успішного існування в сучасному суспільстві. Він допомагає не лише в кар'єрному зростанні, а й у створенні гармонійних стосунків та збереженні психічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Під науковим керівництвом Піроженко Т. О., авторська група: Байєр О. М., Гавриш Н. В., Левінець Н. В., Половіна О. А., Рейпольська О. Д. та ін. 2021. 38 с.
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект; пер. з англ. Гумецької Л. Харків : Віват (Серія «Саморозвиток»), 2019. 512 с.
3. Колосова О.В., Севастьянова Л.Ф., Рудишина О.С. Адаптація першокласників до шкільного життя засобами театралізації. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2), травень. С. 143-148.
4. Олійник О.М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2017. 163 с.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Діана Кравець, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.В. Мнищенко, доктор філософії (PhD), старший викладач,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

FORMATION OF FUNDAMENTALS OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Diana Kravets, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовано поняття національно-патріотичного виховання, визначено основні його складові; розкрито формування основ національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку; розглянуто основні завдання які висвітлені у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді та можливості їх впровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти; розглянуто патріотичне виховання як основу національно-патріотичного виховання, та розкрито основні принципи через які воно реалізується в практиці.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання; концепція національно-патріотичного виховання; дитина дошкільного віку; виховання; вихователь закладу дошкільної освіти

Abstract: The article analyzes the concept of national-patriotic education and defines its main components. It reveals the foundations of national-patriotic education for preschool children and examines the key objectives outlined in the Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth, along with the possibilities of implementing these objectives in the educational process of preschool institutions. The article also considers patriotic education as the basis of national-patriotic upbringing and highlights the main principles through which it is realized in practice.

Keywords: national-patriotic education; Concept of National-Patriotic Education; preschool child; upbringing; preschool educator

Зміни, що відбуваються в економічному, політичному та соціальному житті України, зумовлюють необхідність модернізації системи освіти, зокрема педагогічної. Відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти, ключовою метою державної освітньої

політики є створення умов для всебічного розвитку особистості, сприяння її творчій самореалізації, виховання покоління громадян, спроможних навчатися впродовж життя, зберігати й примножувати культурні надбання українського народу, а також зміцнювати демократичну, правову та незалежну державу як складову європейської й світової спільноти [8].

Однією з позитивних тенденцій сучасності є зростаючий інтерес суспільства до національної історії, народних традицій, побуту та обрядів, а також активне залучення дітей до їх пізнання в інтерактивний, неформальний спосіб.

У контексті оновлення соціально-економічного та культурного життя країни зростають очікування до рівня професійної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти. Сучасний фахівець у цій галузі має поєднувати глибокі професійні знання з широким культурним світоглядом, володіти практичними навичками для ефективного включення в соціальне життя, а також бути відкритим до постійного самовдосконалення як у професійній, так і в особистісній сфері.

Вимоги до сучасного педагога та рівня його підготовки окреслені у низці нормативних документів, зокрема Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах становлення української державності, Концепції національно-патріотичного виховання тощо. Зокрема, цільова комплексна програма «Вчитель» підкреслює, що саме педагог реалізує державну політику у сфері формування інтелектуального й духовного потенціалу нації, розвитку науки, культури, техніки, збереження та примноження культурних традицій, виховання людини майбутнього.

Питання формування патріотизму у дітей і молоді здавна було в центрі уваги провідних діячів української педагогіки, серед яких – Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Я. Ряппо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші [5; 6; 10; 11; 13]. У своїх працях вони висвітлювали як теоретичні засади, так і практичні аспекти патріотичного виховання, підкреслювали важливість народної основи у формуванні національної свідомості.

Сучасні підходи до національно-патріотичного виховання представлені в дослідженнях таких учених, як П. Щербань, К. Чорна, В. Кузь, Ю. Руденко, П. Кононенко, М. Стельмахович та інші.

Значну увагу цій темі приділяла також Софія Русова, яка підкреслювала виняткову цінність патріотичного виховання, вважаючи, що справжні громадяни – це ті, хто завжди готовий жертвувати власними інтересами заради досягнення важливої мети, будь то в науковій, політичній чи суспільній сфері [9, с. 162].

На сучасному етапі трансформації освітньої системи особливого значення набуває виховання громадянсько активної, патріотично налаштованої особистості. У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді окреслено ключові напрями цього процесу, що насамперед реалізуються у діяльності закладів дошкільної освіти. Основна мета Концепції полягає у формуванні молоді як свідомих громадян, які віддано працюють задля розвитку суверенної, демократичної, правової та соціальної держави. Така молодь має бути здатною гідно представляти національні інтереси, знати свої права та обов'язки, бути готовою захищати їх цивілізованими способами, підтримувати суспільну злагоду та конструктивну взаємодію, виявляти компетентність, конкурентоспроможність і прагнення до самореалізації як особистості, громадянин, професіонал і носій культурної спадщини [7].

До основних завдань, викладених у Концепції, належать: утвердження в свідомості дитини патріотичних ідеалів і переконань, поваги до історичного минулого та культурної багатоманітності України; виховання любові до української мови, шанобливого ставлення до державних законів, формування толерантного ставлення до представників інших культур; ознайомлення дошкільників із традиціями, культурою, звичаями українського народу; розвиток у дітей почуття патріотизму, чуйності, бережливого ставлення до природи тощо.

Реалізація цих завдань в освітньому середовищі сучасного ЗДО можлива через дотримання принципів, окреслених у Концепції: національної спрямованості, самоактивності та саморегуляції, полікультурності, соціальної відповідності, збереження історичної та соціальної пам'яті, міжпоколінної спадкоємності [4]. Діти готові до пізнання інформації про власну родину, національні традиції та звичаї, що формує в них почуття належності до рідного краю, своєї сім'ї та нації загалом.

У цьому контексті педагог є ключовою фігурою, адже саме його професійна підготовка впливає на ефективність функціонування ЗДО, якість упровадження інноваційних освітніх технологій та засобів навчання. Суспільство висуває нові вимоги до результатів дошкільної освіти, а сучасні умови педагогічної діяльності вимагають адаптації до розмаїття освітніх програм, змістового наповнення та використання новітніх технічних і цифрових засобів. Це актуалізує потребу в оновленні змісту та форм професійної підготовки вихователя. У зв'язку з цим у закладах вищої освіти впроваджуються навчальні дисципліни, що спрямовані на формування національно-патріотичних орієнтирів у майбутніх педагогів, адже саме особистість вихователя є рушієм освітніх змін.

К.Д. Ушинський наголошував на особливій місії вчителя, вважаючи його не лише провідником знань, а й посередником між високими ідеалами минулого та прийдешнім поколінням: «Учитель, який стоїть на рівні сучасної освіти, відчуває себе живим, активним членом організму, який бореться з незнанням і вадами людства... і розуміє, що його смиренна праця — одна з найнеординарніших справ в історії» [13].

Підготовка педагогів до реалізації завдань національно-патріотичного виховання базується на чинних законодавчих, концептуальних і програмних документах: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції педагогічної освіти, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Державному стандарті дошкільної освіти тощо.

До ключових понять національно-патріотичного виховання належать «національне виховання», «національна свідомість», «патріотизм», «національна ідея», «національний ідеал» та інші. Омелян Вишневецький підкреслював, що ці категорії становлять основу такого виховання, наголошуючи, що "...основою кожної нації є природна потреба в самозбереженні, самовдосконаленні та самооцінці шляхом побудови власної держави, саме з цієї причини кожна освіта завжди повинна бути національною" [1].

Згідно з положеннями *Енциклопедії освіти*, національне виховання дітей і молоді — це система формування світоглядних переконань, ідеалів і ціннісних орієнтацій, що базується як на традиційній народній педагогіці, так і на досягненнях української науки, культури та літератури. Його мета — формування в дітей почуття приналежності до нації, поваги до культурної спадщини, традицій і звичаїв, духовних основ українського народу [3].

У *Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття)* визначено, що основою національного виховання мають бути гуманізм, демократизм, єдність родинного і шкільного виховання, принципи спадкоємності між поколіннями [2]. Кінцевою метою є набуття молоддю соціального досвіду, засвоєння духовної спадщини народу, формування високого рівня міжетнічної культури, національної свідомості, духовної й моральної зрілості, а також правової та естетичної культури незалежно від етнічного походження.

В. Сухомлинський наголошував на важливості патріотичного виховання особистості, акцентуючи увагу на необхідності формування у дітей цінностей, пов'язаних із любов'ю до Батьківщини, рідної землі, своєї родини, української мови та повагою до історичної й культурної спадщини нації [6; 10].

У дошкільних закладах національно-патріотичне виховання реалізується різними засобами. Зокрема, у групових кімнатах створено тематичні куточки, де діти мають змогу ознайомитися з державними символами України — Тризубом, Прапором, Гімном. Також традиційними є виховні заходи, приурочені до важливих дат: Шевченківські вечори, свята

рідної мови, конкурси на краще виконання народної казки, екскурсії до музеїв. Окремо варто згадати заходи на підтримку захисників України, сімей загиблих воїнів тощо.

Головною метою патріотичного виховання у ЗДО є розвиток у дітей навичок використання української мови як у повсякденному спілкуванні, так і на початковому рівні письма. Формування патріотичних цінностей ґрунтується на ознайомленні з історією України, героїчними постатями козащини, здобутками в науці, спорті, культурі. У сучасних умовах національно-патріотичне виховання має бути наскрізним, базуватися на щирій любові до української ідентичності – мови, культури, традицій. Цей процес є тривалим і безперервним: він починається в родині, продовжується в дитячому садку, школі, закладі вищої освіти та супроводжує людину впродовж усього життя.

Патріотичне виховання – це складова гармонійного розвитку особистості. У процесі його реалізації вихователю слід зважати на індивідуальні особливості кожної дитини та її вікові потреби. Дошкільнята мають природну допитливість, прагнуть пізнавати навколишній світ, а отже – саме у цьому віці найдоцільніше формувати перші уявлення про національні цінності, світогляд та приналежність до народу.

У ході ознайомлення дітей із поняттями національної ідентичності важливе місце посідає формування національної свідомості. Як зазначав С. Томашівський, національна свідомість – це усвідомлення глибокого зв'язку з власним народом, з його культурою та традиціями [12]. Дітям необхідно пояснювати, що вона проявляється через знання й використання рідної мови, високу моральну культуру, шанобливе ставлення до звичаїв і любов до Батьківщини. Значну роль у цьому процесі відіграє освітній простір закладу дошкільної освіти, який має бути наповнений національним змістом та гуманістичними цінностями. Також важливою складовою виховання є святкування національних свят, відзначення історичних подій, до підготовки яких активно залучаються самі діти.

Одним із головних завдань сучасного дошкільного закладу є оновлення системи національно-патріотичного виховання в контексті традицій українського народу. Формування молодого покоління на основі культурної спадщини, звичаїв і цінностей української нації має стати основою виховного процесу. Національне виховання у сучасному вимірі покликане відігравати провідну роль у відродженні національної культури та ідентичності.

Список використаних джерел

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. 3-тє вид., доопрац. і доп. Київ, 2008. 566 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.) URL: www.infolibrary.com.ua/books-text-563.html
3. Доукина О.М. Национальное воспитание детей и молодежи. Энциклопедия освіти. Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ, 2008. 1040 с. С. 567–569.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді 2015 – 2019 рр. URL: [https:// sites.google.com/site/vihovnarobotaznz/koncepcia-nacionalno-patriotichnogo-vihovanna-ditej-i-molodi-2015-2019-r-r](https://sites.google.com/site/vihovnarobotaznz/koncepcia-nacionalno-patriotichnogo-vihovanna-ditej-i-molodi-2015-2019-r-r).
5. Кривошея Т.М. Особистісно-орієнтовані засади концепції національного виховання С.Ф.Русової. *Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасних освітніх закладів: збірник матеріалів регіональних педагогічних читань.* / Відп. за випуск: І.М.Лапшина, Н.Ю.Родюк,. Вип. 12. В.: ТОВ "Документ ПРИНТ", 2017. С.318-322.
6. Кривошея Т.М. Педагогіка Василя Сухомлинського в гуманітарно-ціннісних вимірах ХХІ століття. *Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань.* Вип. № 4. Вінниця, 2008. С.5 - 8.
7. Мазур К.В. Формування художньо-естетичного смаку в дошкільників як психолого-

педагогічна проблема. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Вінниця, 29-30 листопада 2017 року.). Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. с. 75-78.

8. Мельниченко І. М. Формування громадянської та національної свідомості особистості в поліетнічному освітньому середовищі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. №22-24. С. 39–52.
9. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002. Законодавчі акти України з питань освіти: за станом на 1 квіт. 2004 р. Верхов. Рада України, Ком. з питань науки і освіти. Київ, 2004. С. 279–294.
10. Русова С. Суспільні питання виховання. *Життя і знання*. 1929. Ч.6 (18). С. 161–163.
11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ, 1976. Т. 3 С. 7 – 279.
12. Томашівський С. З чого нам національноосвідомляться? *Учитель*. 1905. Ч.3. С. 25–28.
13. Ушинський К. Д. *Вибрані педагогічні твори* в 2т. Київ, 1949.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРИЙОМІВ ФАНТАЗУВАННЯ ДЖАННІ РОДАРІ

Тетяна Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент,
Інна Безношук, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE BY MEANS OF TECHNIQUES FANTASISING BY GIANNI RODARI

Tetiana Kryvosheya, candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Inna Beznoschuk, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку за допомогою прийомів фантазування, запропонованих італійським письменником Джанні Родарі («Кит і кіт», «Кола по воді», «Довільний префікс», «Фантастичне продовження», «Що потім?», «Скляні чоловічки», прийоми складання казок («Салат із казок», «Казки навиворіт», «Перебріхування казок»).

Ключові слова: творчі здібності, фантазування, Джанні Родарі, креативне мислення, уява, діти старшого дошкільного віку.

Abstract. The article reveals the peculiarities of the development of creative abilities of senior preschool children using fantasy techniques proposed by the Italian writer Gianni Rodari. («The whale and the cat», «Circles on the water», «Arbitrary prefix», «Fantastic continuation», «What next?», «Glass men», techniques for composing fairy tales («Salad of fairy tales», «Fairy tales inside out», «Fairy tales»).

Key words: creative abilities, fantasising, Gianni Rodari, creative thinking, imagination, children of older preschool age.

У сучасному світі, що стрімко змінюється, творчість перестала бути просто бажаною рисою, а перетворилася на ключовий фактор успіху як для окремих людей, так і для суспільства в цілому. У ХХІ столітті, що характеризується глобалізацією, технологічним

прогресом та постійними викликами, здатність до нестандартного мислення, генерації нових ідей та адаптації до змін стає абсолютно необхідною, тому актуальним стає розвиток творчих здібностей, як невід'ємної риси людини сучасної епохи. Творчі здібності стають рушійною силою гармонійного розвитку особистості, забезпечують успіх у професійній діяльності, дають можливість досягти успіху у творчих галузях тощо. Один з етапів, коли розвиток творчих здібностей є найбільш активним, є старший дошкільний вік. У цей час дошкільники вже усвідомлюють важливість занять, у межах яких розвиваються їх творчі здібності, усвідомлюють те, що саме вони роблять, їхня діяльність стає чіткішою та цілеспрямованою, тому виникає потреба в забезпеченні якомога ефективнішого розвитку творчих здібностей у старшому дошкільному віці. Одним із методів, який може стати в пригоді, є прийоми фантазування Джанні Родарі.

Наразі в наукових колах немає достатньої кількості досліджень, присвячених використанню цих прийомів для розвитку творчих здібностей. До окремих аспектів розвитку творчих здібностей дошкільника звертались: І. Бабій [1], Н. Грицюк, Н. Денис [3], Т. Коломоєць [5], Н. Кононенко, Д. Таран [6], О. Гевко, Л. Савченко [2], Т. Кривошея [7;8] та інші. Проте, у їхніх дослідженнях не звертається увага на використання прийомів фантазування Джанні Родарі.

Аналіз науково-педагогічної літератури дав можливість здійснити дефінітивну характеристику понять «здібності», «творчі здібності». Зокрема, Г. Дідич, під здібностями розуміє індивідуальні особливості людини, наявність яких дає можливість людині успішно здійснювати різні види діяльності, які полягають не лише в накопиченні знань, вмінь і навичок, але й сприяють оволодінню засобами та прийомами діяльності [4]. На сьогодні існує багато визначень поняття «творчі здібності», тому зазначимо деякі з них. Творчі здібності визначають як:

- стійкі властивості людини, що виявляються в її навчальній, виробничій та інших діяльностях і становлять необхідну умову її творчого розвитку;
- прагнення людини до нового, раніше не дослідженого, заперечення усталеного, високий рівень знань;
- комплекс індивідуально-психологічних властивостей особистості, які постають суб'єктивними умовами успішного виконання творчої діяльності [9].

Отже, творчі здібності – це особливі властивості людини, які характеризують її особистісні риси та визначають можливість та характер творчого розвитку, при цьому впливаючи на різні аспекти діяльності.

Також варто додати, що розвиток творчих здібностей дитини здійснюється протягом усього її розвитку на етапі дитинства, а також у процесі наступних етапів її формування. При цьому саме дитинство, а, отже, і старший дошкільний вік, є основним періодом формування творчих здібностей дитини. Здійснюється це в процесі мінімум трьох стадій: наочно-дійового мислення, причинного мислення та евристичного мислення. Тим самим зауважимо, що розвиток творчих здібностей є поступовим процесом, тож методи, які мають використовуватись, залежать від вікових та індивідуальних особливостей дитини [9].

Важливими ознаками розвитку творчих здібностей дошкільників є їх здатність створювати нове, продукувати нестандартні оригінальні ідеї та думки, як у власній діяльності, так і в спілкуванні, проявляти варіативність, гнучкість та самостійність мислення. У старшому дошкільному віці рівень розвитку творчих здібностей є вищим, аніж у молодшому віці. Пов'язано це і з індивідуально-психологічними та віковими особливостями дошкільників і методами формування творчих здібностей, які використовуються в ЗДО. Творчі здібності розвиваються не лише в процесі творчої діяльності, але й під час різноманітних занять, на яких діти виявляють нестандартне мислення, стають ініціаторами нових ідей, конструюють, моделюють за допомогою своєї фантазії.

Враховуючи це, ефективним методом розвитку творчих здібностей дошкільників є фантазування. Саме фантазування дає можливість уявити образ нового об'єкта чи існуючий об'єкт, який уявно переносить у нові умови. У такому випадку дошкільники реалізують

власні ідеї стосовно вдосконалення об'єкта та надання йому нових властивостей. Одним із ефективних шляхів розвитку творчих здібностей старших дошкільників є використання прийомів фантазування Джанні Родарі. Цей метод був розроблений відомим італійським дитячим письменником Джанні Родарі і описаний у його книзі «Грамматика фантазії. Введення в мистецтво придумування історій» (1973). Тут автор наводить власні погляди щодо творчої діяльності дитини й значення в цьому фантазії, яка, на його думку, є основою творчої діяльності та розвитку творчих здібностей [10].

У цій праці автор детально описав особливості таких прийомів фантазування: «Кола по воді», «Кит і кіт», «Фантастичне продовження», «Біном фантазії», «Довільний префікс», «Що потім?», «Скляні чоловічки», прийоми складання казок («Салат із казок», «Казки навиворіт», «Перебріхування казок») тощо. Тобто, його прийоми передбачають фантазування дитиною шляхом створення різноманітних історій та мовленнєвого представлення своїх ідей.

Так, прийом «Кола по воді» передбачає вибір слова, що складається з 5-6 звуків, а потім до кожного звука необхідно підібрати слово, яке починається з цього звука. Для того, щоб діти не забули, які вони підбрали слова, педагог розміщує відповідні малюнки. На основі цього дитина має створити оповідання з використанням усіх слів. Наприклад, слово «Річка» можна розкласти так: перший звук [р'], до нього можна підібрати слова – рій, ріпка, рік, Різдво; другий звук [і] – іграшка, індик та ін.; третій - [ч] – чашка, чарівник, чапля; четвертий – [к] – кавун, кит, косуля, ковбаса; п'ятий - [а] – акваріум, Андрій, альбом, ананас та ін. Наведемо приклад такої вигаданої казкової історії, в якій будуть використані слова: «рік», «індик», «чарівник», «кит», «альбом»:

«На березі далекого тихого моря цілий рік жив веселий індик. Він полюбляв плавати, досліджувати підводний світ і мріяв зустріти морського чарівника, про якого читав у казках.

Одного літнього дня, прогулюючись вздовж берега, індик побачив великого морського кита, що плив до нього. Вони швидко познайомилися, і кит показав загублений альбом з малюнками морських мешканців.

Друзі вирішили разом відшукати морського чарівника, який міг би допомогти повернути альбом. Саме так почалася їхня захоплююча подорож. Вони зустріли багато дивовижних мешканців моря і все-таки знайшли чарівника.

Прийом «Кит і кіт» передбачає вибір дитиною двох схожих за звучанням слів (наприклад, коза-коса, рис-рись та ін.), потім необхідно ці слова поміняти місцями, а далі – дати пояснення, як саме таке могло статись. Наприклад: коза весело бігала полем і їла траву. Тим часом, неподалік від неї хлопчик косив траву для своїх кроликів. Тільки він замахнувся, раптом здійнявся такий сильний вітер, що вихопив у нього з рук косу. Він поніс її далеко, туди, де паслася коза. Не встигла оглянутися коза, як її вітер теж підняв і почав кружляти, аж поки вона не опинилася в руках хлопчика...

Прийом «Фантастичне продовження» передбачає, що педагог називає початок реальної історії, а далі діти мають вигадати фантастичне та казкове продовження. Наприклад, педагог пропонує дітям уявити таку ситуацію: «Одного разу, гуляючи парком, Максимко знайшов маленьке кошеня, яке загубилося. Хлопчик забрав кошеня додому, годував і грався з ним. Вони стали найкращими друзями». Далі перед дошкільниками стоїть завдання придумати фантастичне продовження цієї історії. Наведемо приклад такого фантастичного розвитку подій: «Одного вечора, коли Максим заснув разом із кошеням, вони опинилися в чарівній країні. У цій країні мешкало багато тварин, які вміли розмовляти. Кошеня виявилось чарівним принцом, якого зла відьма перетворила на тварину, як і усіх мешканців країни. Кошеня попросило, щоб хлопчик допоміг їм віднайти чарівний кристал і зняти закляття. Хлопчик погодився. Довго мандрували Максимко й котик, щоб знайти кристал. Дорогою зустріли доброго дракона, який допоміг їм дістатися високої гори. Зрештою, мандрівники знайшли чарівний кристал та зняли закляття з усіх мешканців країни. Максиму подякували і він повернувся додому. Прокинувшись, хлопчик не знайшов свого

кошеняти, а на столі лежала чарівна кулька, яку варто лише потерти і з'явиться принц, який завжди готовий вислухати та прийти на допомогу».

Використовуючи прийом «Салат з казок», педагог має націлити дітей на те, що вони в своїй історії мають поєднати героїв з різних казок, а в «Казці навиворіт» – необхідно змінити характери героїв, наприклад, негативних героїв перетворити на добрих та ін. Наприклад: пригадайте казку «Колобок», як у ній розвивалися події і як вели себе головні герої. А тепер уявіть, що колобок нікуди не втікав, а був дуже ледачим. Він нікому не допомагав, а весь день лежав на дивані й дивився мультики.

Прийом «Довільний префікс» навчає дітей утворювати нові та незвичайні слова аби удосконалити предмети. Вихователь промовляє слово, а діти мають до нього додати «довільний префікс», щоб з'явилася нова ідея. Наприклад, меломаркер – музичний маркер, грає різні мелодії, коли ним малюєш, відеоолівець – перетворює в малюнок написане.

Прийом «Що потім?» дозволяє придумувати продовження відомих сюжетів із казок. Спочатку обирається казка та пригадується її сюжет, а потім потрібно придумати до неї продовження. Наприклад: Котик виманив усіх лисенят тай спіймав їх у мішок. Що потім? Як лисенята себе вели в мішку? (Можливо мама лисичка змогла їх визволити? А можливо, вони потоваришували з котиком та півником і завжди допомагали один одному?).

Прийом «Скляні чоловічки» передбачає, що діти повинні придумати країну, у якій живуть люди, зроблені з певного матеріалу та розповісти про неї. Наприклад, Мильна країна, Паперова країна, Водяна країна та придумати розповідь.

Діти дуже люблять казки, але не лише слухати, а й самим фантазувати та перекручувати. Одним із прийомів Джанні Родарі є «Перебріхування казок». Наприклад, у казці «Рукавичка» діти можуть сказати, що дід загубив не звичайну рукавичку, а рукавичку-пальчатку, у якій кожний пальчик знаходиться в окремому відділенні. Під час фантазування кожна тваринка може мати свою окрему кімнату. Саме з цього може розвиватися новий сюжет самої казки, ведмедику дісталася квартирка із найменшим пальчиком – мізинцем і тут звірі починають змагатися за краще місце під сонцем.

Всі з вищезазначених прийомів можуть бути дуже корисними для розвитку фантазії дошкільників, оскільки вони мають можливість проявити свою уяву, нестандартне мислення, ініціативність та інші важливі складові творчих здібностей. Створення таких цікавих ситуацій буде стимулювати дошкільників до фантазування, навіть тих, які соромляться проявляти свою творчість.

Отже, прийоми фантазування Джанні Родарі спрямовані на розвиток творчої уяви дитини в процесі створення різноманітних історій, роботи з вже існуючими казками та оповіданнями тощо. Використання прийомів фантазування Джанні Родарі можливе на заняттях з різних освітніх напрямів Базового компоненту дошкільної освіти, оскільки ці прийоми роблять заняття цікавими, а процес розвитку творчих здібностей – захопливим для дітей. Крім того, ці прийоми не потребують спеціального обладнання та додаткових умов, тому можуть бути використані у будь-якому закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Бабій І. В. Розвиток творчих здібностей дітей засобами образотворчого мистецтва. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7809/1/ROZVYTOK%20TVORChYKh%20ZDIBNOSTEI%20DITEI%20ZASOBAMY%20OBRAZOTVORChOHO%20MYSTETsTVA.pdf>.
2. Гевко О. І., Савченко Л. Л. Педагогічні аспекти формування творчих здібностей у старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти. *Педагогічні науки*. Збірник наукових праць 2021. №97. С. 22-29.
3. Грицюк Н. М., Денис Н. О. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i14/12.pdf>.
4. Дідич Г. Аналіз поняття «творчі здібності» та «імпровізація» у науковій літературі. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/konferentsii-2014-2015-nr/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya->

[2014/section-3/1253-](https://core.ac.uk/section/3/1253-analiz_ponyattya_tvorchi_zdibnosti_ta_kimprovizaciya_u_naukovij_literaturi)

[analiz_ponyattya «tvorchi zdibnosti» ta «improvizaciya» u naukovij literaturi.](https://core.ac.uk/section/3/1253-analiz_ponyattya_tvorchi_zdibnosti_ta_kimprovizaciya_u_naukovij_literaturi)

5. Коломоєць Т. Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284175.pdf>.
6. Кононенко Н. В., Таран Д. М. Розвиток творчих здібностей дошкільників як складова виховного процесу. *Інновації в професійній діяльності педагога: проблеми, теорія, практика* : матеріали міжнародної науково-практ. конф., 17–18 жовтня 2019 р. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. С. 148-150.
7. Кривошея Т.М. Розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку у процесі формування уявлень про форму предметів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 22-23 квітня 2021 р., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2021. С.20-24.
8. Кривошея Т.М., Фурманюк Ю. С. Розвиток уяви і фантазії в дітей старшого дошкільного віку в процесі конструювання з картону і паперу. *Scientific progress: innovations, achievements and prospects*. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2022. Pp. 200-206. URL: [URL: SCIENTIFIC-PROGRESS-INNOVATIONS-ACHIEVEMENTS-AND-PROSPECTS-6-8.11.22.pdf \(sci-conf.com.ua\)](https://www.mdpc-conf.com.ua/SCIENTIFIC-PROGRESS-INNOVATIONS-ACHIEVEMENTS-AND-PROSPECTS-6-8.11.22.pdf)
9. Пухно С. В., Харченко А. В. Розвиток творчих здібностей у процесі формування психологічної культури майбутніх вчителів. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2016. № 7-8. С. 229-235.
10. Gianni Rodari. The Grammar of Fantasy: An Introduction to the Art of Inventing Stories. Publishing house: Enchanted Lion Books. 2025. 168 p.

ВИХОВАННЯ ГУМАННОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО І СІМ'Ї

Марія Маховська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.В. Іщенко доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

EDUCATION OF HUMANE BEHAVIOR OF CHILDREN OF ELDERLY PRESCHOOL AGE IN THE PROCESS OF INTERACTION BETWEEN EDUCATION AND FAMILY

Maria Makhovska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається актуальність проблеми виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку та ефективність використання проблемних ситуацій у вихованні цієї якості у дітей.

Ключові слова: виховання гуманної поведінки, гуманні взаємини, старші дошкільники, проблемна ситуація.

Abstract. The article reveals the relevance of the problem of educating humane behavior in children of senior preschool age and the effectiveness of using problem situations in educating this quality in children.

Key words: *educating humane behavior, senior preschoolers, problem situation.*

Дошкільне дитинство важливий етап у духовно-моральному вихованні людини, період формування її ціннісних орієнтацій. Виховання гуманних почуттів та стосунків є одним із першочергових завдань формування особистості дошкільника. Стрижнем та показником моральної вихованості людини є її ставлення до людей та до самого себе, вміння розуміти іншого.

Проблема гуманних стосунків у наукових дослідженнях розглядалася в таких напрямках: значення спілкування в особистісному ставленні дітей дошкільного віку. (О. Кононко, В. Кузьменко); особливості формування у дошкільному віці ціннісного ставлення до однолітка (Т. Поніманська, Ю. Приходько); специфіка прояву гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Л. Артемова, В. Котирло); статева диференціація та міжособистісні взаємини в ранньому онтогенезі (Л. Карнаух, Т. Титаренко); роль художньої літератури у становленні гуманістичної спрямованості (Н. Химич). Становлення моральних почуттів як передумови формування гуманної поведінки обґрунтовано в працях В. Котирло, С. Кулачківської, С. Ладивір.

Саме в дошкільному віці дитина вперше знайомиться з соціальними нормами, які з віком починають регулювати її поведінку. Гуманістичні ідеї визнають цінність людини, її право на вільний розвиток, реалізацію здібностей. Дошкільний вік відрізняються вмінням реалізувати норми моралі у взаєминах з оточуючими [1, 2].

Протягом дошкільного віку в дітей активно розвивається самосвідомість, тобто дитина починає розуміти те, що вона являє собою, якими якостями володіє, чим викликане ставлення до неї оточуючих. Дедалі більше дитина починає усвідомлювати свої вчинки і їх наслідки. Поступово у дитини самосвідомість трансформується в самооцінку, коли вона здатна оцінити свої якості та можливості, досягнення та невдачі. Однак, у молодшому та середньому дошкільному віці діти ще не можуть оцінювати себе та інших самостійно, в основному вони просто повторюють судження дорослих. Тільки в старшому дошкільному віці діти починають чітко усвідомлювати свої переваги і недоліки, враховувати думки оточуючих. Ця зміна має велике значення для подальшого розвитку особистості та формування гуманних якостей, дотримання позитивних зразків, свідомого засвоєння норм поведінки. Крім того, дитина у старшому дошкільному віці починає навмисно використовувати у своїх цілях ставлення оточуючих до тих чи інших її якостей та вчинків. У цьому віці діти вже починають розуміти, наприклад, що впертість – це негативна якість, проте свідомо її виявляють, у ставленні до тих дорослих, які часто поступаються своїми принципами та правилами. Для того, щоб викликати любов та розчулити дорослого, дитина може свідомо демонструвати свої позитивні риси [2].

У старшому дошкільному віці стає доступним розуміння загальних принципів, зв'язків та закономірностей, що лежать в основі наукового знання. До кінця дошкільного дитинства дитина здатна засвоїти окремі факти про природу, залежність між організмом і навколишнім середовищем, потребою та поведінкою, між формою предмета та його функцією. Щоб досягти необхідного рівня пізнавальної діяльності, навчання дітей старшого дошкільного віку має бути спрямоване на активний розвиток мислення та орієнтуватися на «зону найближчого розвитку».

Головним напрямом розвитку гуманних почуттів у дошкільному віці є збагачення їхнього досвіду (емоційного, досвіду поведінки та взаємодії). *Емоційний досвід* включає: співчуття та емпатію, доброзичливість та чуйність, вдячність, справедливість, сором та провину. *Досвід поведінки та взаємодії* передбачає допомогу та підтримку, дружбу та товариську, уважність та повагу, розв'язання конфліктів [2].

Навіть трирічній дитині приємна похвала, а осуд засмучує. Але переживання трирічних дітей відносяться не до власних вчинків, а до оцінювання дорослих. Принаймні, засвоєння правил поведінки і цінностей, формування самооцінки дитини, переживання щодо дотримання цих норм формується у старшому дошкільному віці. Важливо зазначити, що цей

досвід є початковим і потребує постійного збагачення та розвитку протягом усього дошкільного віку. Дорослі відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для формування гуманних почуттів та стосунків у дітей [4].

Необхідно прагнути до того, щоб прояви позитивних якостей особистості дітей закріпилися у звичку, в автоматизовану дію, наприклад: підтримувати порядок, вітатись, добиватися результатів на заняттях тощо.

Для успішного закріплення позитивних особистісних якостей важливо, щоб мотиви, які спонукають дітей до дій, були значущими в їхніх очах, щоб ставлення до виконання цих дій було емоційно-позитивним [4, с. 54].

Дослідження вчених доводять ефективність використання проблемних ситуацій у вихованні гуманної поведінки дітей дошкільного віку. Активна пошукова діяльність дітей щодо вирішення проблемних ситуацій, на думку Т. Поніманської [5], сприяє творчому пізнанню навколишнього світу, засвоєнню культурних практик, розвитку соціальних компетенцій та емоційного інтелекту. Проблемні ситуації дозволяють змінити позицію дитини у пізнавальній діяльності та у взаємодії з іншими людьми з пасивної на активну. Вільно виражати свої думки дитина може за умови уважного і доброзичливого ставлення дорослого.

Отже, проблемна ситуація – це ситуація, що містить певну соціальну проблему, яка потребує розв'язання. Вирішуючи проблемну педагогічну ситуацію, дитина здійснює моральний вибір в умовах близьких до реального життя.

Активне використання проблемних ситуацій у вихованні гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку сприяє: *активізації мислення та уяви* (діти вчаться аналізувати ситуацію, прогнозувати результати різних варіантів поведінки); *розвитку емпатії та співчуття* (потрапляючи в ситуацію, де хтось потребує допомоги або переживає негативні емоції, дитина вчиться ставити себе на місце іншого, розуміти його почуття); *набуття досвіду прийняття рішень* (у процесі розв'язання проблемної ситуації дитина вчиться обирати оптимальний варіант поведінки, зважаючи на інтереси інших); *розвиток соціальних навичок* (у спільних обговореннях проблемних ситуацій діти вчаться висловлювати свою думку, слухати інших, аргументувати свою позицію); *усвідомлення відповідальності* (аналізуючи наслідки своїх дій або бездіяльності в проблемній ситуації, дитина починає розуміти свою відповідальність за власну поведінку та її вплив на інших); *створення мотивації до гуманної поведінки* (успішне розв'язання проблемної ситуації, отримання позитивного емоційного відгуку від оточуючих підкріплює бажання дитини діяти гуманно).

Застосування тієї чи іншої проблемної ситуації визначається її темою та змістом, відповідно до яких формулюються питання, що стосуються дій учасників даної ситуації, їх мотивації, переживань та почуттів, дотримання норм та правил. Дослідники виділяють такі типи проблемних ситуацій: конфлікту; несподіванки (незвичайна, парадоксальна); із вибором варіантів; ситуація з навмисно допущеною помилкою [5, с. 87].

На практиці в закладах дошкільної освіти використовують такі проблемні ситуації: умовно-вербальні, імітаційно-ігрові та реально-практичні. За змістом – ілюстративно-описові, колізійні, прогностичні, оціночні. Умовно-вербальні ситуації мають на увазі обговорення готових ситуацій, у яких життєві факти відбиваються у мовленнєвій формі. Це може бути обговорення літературного твору, картини, відеосюжету, випадки із життєвого досвіду. Імітаційно-ігрові проблемні ситуації організовуються у формі дитячої гри (гра-драматизація, режисерська, сюжетно-рольова), де дитина бере на себе роль будь-якого персонажа.

Реально-практичні проблемні ситуації створюються у різних видах дитячої діяльності – трудовій, руховій, художній тощо. Дітей ставлять перед необхідністю вибору між діями у своїх інтересах чи інтересах інших (наприклад, допомогти однолітку). Вихователь при цьому ставить навідні питання, спонукаючи дитину до пошуку вирішення проблеми. Ілюстративно-описові ситуації вказують на будь-який факт, який слід розпізнати відповідно до моральних цінностей, норм і віднести до певної категорії (правда-брехня, турбота байдужість тощо).

Оціночні ситуації розвивають попередній вид ситуацій та доповнюють називання моральної норми встановленням причинно-наслідкових зв'язків у вчинках та діях. Оціночна проблемна ситуація також передбачає адекватну оцінку вчинку, пояснення своєї позиції, виявлення мотивів поведінки та суджень інших учасників. Прогностичні ситуації характеризуються висуванням припущень, подальшим розвитком подій, поясненням дій героїв з погляду соціальних орієнтацій. Колізійні ситуації мають на увазі вибір правильної лінії поведінки та її мотивування відповідно до моральних норм і уявлень [5].

Отже, змалку дитина вчиться узгоджувати власні дії з інтересами інших людей, відповідати за свої вчинки. А результатом засвоєння і внутрішнього прийняття моральних норм, які набувають регулюючої сили та зумовлюють поведінку малюка, – є моральність, гуманність. Звичка гуманної поведінки визначається як складний спосіб поведінки, здійснення якого набуває для дітей характеру потреби діяти узгоджено, домовлятися, поважати колективний задум, підкорятися загальним правилам, вміти співпереживати, проявляти дружелюбність і взаємодопомогу та співчуття.

Список використаних джерел

1. Кононко О. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : (системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.
2. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів. Шкільний світ. 2005. № 45 (грудень). С.4-11.
3. Кривошея Т.М. Педагогіка Василя Сухомлинського в гуманітарно-ціннісних вимірах ХХІ століття. Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань. Вип. № 4. Вінниця, 2008. С. 5 – 8.
4. Мороз О. М. Критерії, показники та рівні сформованості гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 15 липня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.». 2021. С. 272-273.
5. Поніманська Т. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку : [монографія]. Рівне : РДГУ, 2006. 352 с.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Вікторія Містюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.В. Мнишенко, доктор філософії (PhD), старший викладач,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Viktoriia Mistiuk, master's student Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical
University (Ukraine)

Анотація: У статті розглянуто наукові підходи до організації художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сьогодення. Проаналізовано погляди вчених щодо змісту та завдань цього напрямку виховної роботи, а також окреслено ефективні педагогічні стратегії, що сприяють безперервному науково-

методичному супроводу художньо-естетичного розвитку в практиці дошкільного закладу освіти.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, художньо-естетичне виховання, розвиток творчості, діти дошкільного віку.

Abstract: The article analyzes the views of scientists on artistic and aesthetic education of preschool children in modern conditions and outlines the optimal pedagogical approaches for effective continuous methodological support in terms of the designated kindergarten.

Keywords: psychological and pedagogical support, artistic and aesthetic education, creative development, preschool children.

Глобальні трансформації у різних сферах життя, зростання темпів змін у суспільстві та розширення інформаційного простору впливають на активізацію особистості у процесі самопізнання, осмислення власної ролі в локальних і світових процесах. Умови сучасного буття вимагають якісних змін у підходах до формування особистості. У зв'язку з цим актуальності набувають питання розвитку творчих здібностей, формування креативного мислення, утвердження духовних цінностей, забезпечення умов для самореалізації та самовдосконалення особистості.

Сьогодні науковці підкреслюють вагоме значення художньо-естетичного виховання не лише для емоційного чи мистецького, а й для загального розвитку дитини. Результати досліджень українських та зарубіжних учених свідчать про те, що залучення дітей до мистецтва позитивно впливає на формування інтелектуальних, творчих і моральних якостей. Відтак мистецтво виступає потужним засобом впливу на гармонійне становлення особистості.

У контексті сучасної дошкільної освіти проблема художньо-естетичного розвитку є однією з ключових. Вона широко розглядається в працях відомих педагогів і психологів, зокрема таких як В. Сухомлинський, О. Савченко, Т. Поніманська, Л. Артемова, Н. Гавриш, Г. Балл, І. Бех, О. Кононко та інші. Їхні напрацювання формують теоретичне підґрунтя для організації ефективного естетичного виховання в умовах закладів дошкільної освіти.

Естетичне виховання є важливим чинником всебічного та гармонійного розвитку дитини. Його суть полягає у формуванні здатності до емоційного сприймання та осмислення прекрасного в мистецтві, природі, людських стосунках, а також у розвитку естетичних потреб і здатності до творчості. Естетичне виховання є складовою частиною цілісного виховного процесу, що сприяє формуванню в особистості вміння діяти згідно із законами краси у різних сферах життя.

Незважаючи на існування багатьох наукових трактувань поняття «естетичне виховання», їх об'єднує спільна суть: це процес педагогічного впливу, спрямованого на розвиток здатності до сприйняття і оцінки краси, формування естетичних ідеалів, смаків, потреб і нахилів до самостійної творчої діяльності. Такий вплив закладає основу для подальшого формування естетичної культури особистості та її активної участі у створенні прекрасного.

На думку Л. Артемової та Н. Гавриш, естетичне виховання охоплює кілька важливих аспектів:

- вплив естетично значущих елементів довкілля на формування особистості;
- залучення дитини до системи художньої культури;
- організацію спеціально спланованої діяльності, що сприяє поширенню знань про мистецтво та розвитку художньо-творчих здібностей у межах соціокультурного середовища [2, с. 65].

У дослідженнях Т. Фокіної наголошується, що художньо-естетичне виховання – це процес формування гармонійної, цілісно розвиненої особистості, яка володіє естетичною свідомістю, стійкими естетичними інтересами та потребами, здатністю до творчості й глибоким розумінням краси як у навколишній дійсності, так і в мистецьких творах [6, с. 36].

Кінцева мета естетичного виховання – формування особистості, яка не лише емоційно реагує на красу, а й прагне творити її у різних видах діяльності. Цей вид виховання виступає складовою частиною цілісного педагогічного процесу, орієнтованого на розвиток креативної особистості, здатної розрізняти прекрасне і потворне, створювати художні цінності, ґрунтуючись на почутті міри та смаку. У цьому процесі важливо розвивати емоційно-чуттєву сферу дитини, яка безпосередньо пов'язана з її моральним формуванням.

Завдання художньо-естетичного виховання полягає в розвитку здатності сприймати естетичні явища, формувати власне ставлення до них, естетичні смаки та ідеали, а також у стимулюванні потреби до художньої самореалізації. Особливої уваги потребує розвиток здатності дитини самостійно створювати естетичні продукти, знаходити красу в повсякденному житті й насолоджуватися нею.

Художньо-естетичне виховання, окрім формування ставлення до мистецтва та навколишнього світу, відіграє вагомий роль у загальному розвитку дитини. Воно сприяє моральному зростанню, збагачує знання про культуру, суспільство, природу. Заняття мистецького спрямування, в яких активно беруть участь діти, позитивно впливають на розвиток мислення, уяви, волі, зосередженості, організованості й самодисципліни.

Існує чимало підходів до визначення поняття «художньо-естетичне виховання», однак навіть поверховий аналіз дозволяє виділити основні складові цього процесу. По-перше, це системна педагогічна діяльність, спрямована на формування в дитини почуття прекрасного. По-друге, це розвиток здатності бачити красу у світі, у творах мистецтва, критично її оцінювати. По-третє, важливим завданням є формування художнього смаку. І по-четверте – стимулювання самостійної творчої активності, що сприяє створенню дитиною власного естетичного продукту.

Таким чином, різні підходи до розуміння сутності художньо-естетичного виховання визначають і різноманітність поглядів на його цілі. Саме тому означена проблема потребує поглибленого вивчення і вдосконалення з урахуванням сучасних освітніх умов та потреб розвитку особистості.

Художньо-естетичне виховання охоплює три основні напрями діяльності: ознайомлення з творами мистецтва, засвоєння знань у галузі мистецтвознавства, а також безпосередня участь у творчості. Результативність естетичного розвитку дітей з вираженими здібностями значною мірою залежить від дотримання низки методичних принципів. Зокрема, важливо враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей дошкільного віку, а також національні, культурні та регіональні традиції. Педагогу варто вміти відчувати психологічний клімат у групі, спостерігати за поведінкою дітей, помічати їхні емоції, реагувати на настрій, спробувати подивитися на себе очима дитини, визнавати власні помилки, щиро заохочувати дітей і приділяти увагу міжособистісним стосункам у колективі [2].

Одним із ефективних засобів всебічного розвитку особистості є залучення дітей дошкільного віку до різних форм художньо-естетичної діяльності, зокрема образотворчої, музичної, театралізованої та художньо-мовленнєвої. Такі види активностей сприяють емоційному збагаченню, викликають у дітей позитивні почуття – радість, натхнення, естетичне задоволення, знижують рівень тривожності й емоційної напруги. Діти охоче беруть участь у творчій діяльності, адже вона дає можливість самовираження, є для них однією з найулюбленіших форм активності та не викликає швидкої втомлюваності.

Художньо-естетична діяльність відіграє ключову роль у реалізації педагогічного процесу. Саме через неї діти знайомляться з культурними надбаннями як українського народу, так і світової спільноти, представленими у різних видах мистецтва. Така діяльність сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, формуванню моральних цінностей, розширенню емоційного досвіду, розвитку почуттів та естетичних вподобань. Вона також відкриває перед дітьми можливість для вільного вибору мистецького напрямку, формує естетичні смаки й уподобання, розвиває художні здібності.

Період дошкільного віку є надзвичайно сприятливим для формування естетичної культури, розвитку творчого потенціалу, емоційної чутливості та художніх смаків. Усе, що дитина засвоює в цей час, має глибокий вплив на її подальший розвиток. Естетичне виховання – це система цілеспрямованих педагогічних впливів, покликана пробуджувати в дитині відчуття краси, захоплення гармонією навколишнього світу, бажання творити та відкривати прекрасне.

Українські науковці (зокрема Л. Масол, Г. Тарасенко, С. Миронова) підкреслюють, що ознайомлення дітей з мистецтвом має розпочинатися з раннього віку. Важливо не лише знайомити дитину з творами, а й заохочувати її до активної участі у створенні мистецтва – виховувати не пасивного спостерігача, а творця.

Саме дошкільний вік є сенситивним періодом для сприйняття та розуміння краси, становлення художнього смаку, розвитку фантазії та творчих здібностей. На сучасному етапі особливої уваги потребує вчасне виявлення інтересів і нахилів дітей. Саме тому організація образотворчої діяльності у закладах дошкільної освіти має стати одним із пріоритетних напрямів, що вимагає активної участі всіх учасників освітнього процесу – адміністрації, методистів, вихователів, а також співпраці з батьками вихованців.

Список використаних джерел

1. Артемова Л. В. Теорія і методика виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. К. : Видавничий дім «Слово», 2008. 280 с.
2. Борин Г. Обдарована дитина: психолого-педагогічний аспект діяльності педагога в умовах ДНЗ. Матеріали II науково-практичної конференції «Соціальні трансформації у кризовий період». Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 33-37.
3. Варккі М. Дитина у світі творчості: Творче та естетичне виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2003. № 6. С. 57– 67.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку. Українське дошкілля. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 264с.
5. Тарасенко Г. С. Щоб серце відгукнулось на красу : середовищний підхід до організації освітнього процесу . *Дошкільне виховання*. 2015. № 6. С. 10-15.
6. Фокіна Т. Програма художньо-естетичного розвитку дошкільників. *Дошкільне виховання*. 1999. № 1. С.35-38.

ПОТЕНЦІАЛ РУХЛИВИХ ІГОР У РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вікторія Мороз, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FEATURES OF THE FORMATION OF MEDIA LITERACY CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

Victoria Moroz, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються особливості використання вихователем закладу дошкільної освіти рухливих ігор як засобу розвитку стресостійкості дітей старшого дошкільного віку. Акцентується увага на дотриманні педагогічних умов використання рухливих ігор для ефективного розвитку стресостійкості старших дошкільників, що охоплюють: систематичність проведення ігор упродовж дня; забезпечення позитивної

взаємодії між учасниками гри; оптимальне поєднання прийомів і методів педагогічного керівництва грою у її підготовчій, основній і заключній частинах.

Ключові слова: стресостійкість дітей старшого дошкільного віку, рухливі ігри, психоемоційний стан.

Abstract. The article reveals the features of the use of outdoor games by a preschool teacher as a means of developing stress resistance in children of senior preschool age. Attention is focused on compliance with the pedagogical conditions for the use of outdoor games for the effective development of stress resistance in senior preschoolers, which include: systematic conduct of games throughout the day; ensuring positive interaction between game participants; optimal combination of techniques and methods of pedagogical management of the game in its preparatory, main and final parts.

Keywords: stress resistance of children of senior preschool age, outdoor games, psycho-emotional state.

Воєнний стан, в якому перебуває Україна з 2022 року, накладає відбиток на психічний стан українських громадян. Особливо вразливими є дошкільники, оскільки діти в цьому віці ще не здатні оцінити та проаналізувати ситуацію, вони постійно піддаються стресу, що призводить до психосоматичних захворювань, неврозів, емоційного перевантаження та посттравматичних стресових розладів.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблемою формування стресостійкості займалися вчені В. Бодров, С. Гончаренко, Н. Гриньова, С. Іванова, Г. Кавиліна, Н. Кравчук, А. Маклаков (вивчення особливостей та чинників формування стресостійкості), А. Каракай, Н. Ковалевська, О. Ільїна, А. Пасічніченко (виокремлення та реалізація психолого-педагогічних умов формування стресостійкості), І. Луценко, А. Богуш, Л. Калмикова, В. Кузьменко, С. Поворознюк, О. Рейпольська (розроблення методики та технологій психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб).

Діти дошкільного віку надзвичайно вразливі та чутливі до зовнішніх негативних впливів, що можуть залишити невиправний слід в їхній психіці. Зазначені вище чинники й визначають важливість формування основ психологічної стійкості саме в дошкільному віці, щоб забезпечити продуктивне функціонування, динамічний розвиток та адаптацію особистості. У зв'язку з цим актуалізувалося питання пошуку ефективних способів формування стресостійкості дітей старшого дошкільного віку.

Метою нашої статті є висвітлення пошуку нових способів у формуванні стресостійкості дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану.

Поняття «стресостійкість» більшість науковців (зокрема, Л. Джаббарова, Н. Кравчук, Д. Максименко) розглядають у контексті цілісного процесу адаптації, пов'язуючи її із емоційною стабільністю. Як зазначають психологи [1;2;3], в організмі людини та старшого дошкільника, зокрема, між емоційним, психічним та фізичним станом існує діалектичний взаємозв'язок. Психічний стан може впливати на гормональний баланс, рівень стресу та імунну систему. Зокрема, негативні емоції та стрес можуть спричинити підвищений рівень гормонів стресу, таких, як кортизол, що в свою чергу може призвести до підвищеного артеріального тиску, серцевих проблем та інших фізіологічних реакцій. Позитивні емоції, оптимістичний настрій в свою чергу, сприяють покращенню фізичного стану дитини. Тобто, позитивні емоції забезпечують гармонію між психікою і фізичним станом дитини.

Як зазначають науковці [5], існують різні способи підвищення стресостійкості дітей дошкільного віку. Серед них природо терапія, кольоротерапія, лялькотерапія, арттерапія. Одним із ефективних засобів, на нашу думку, можуть бути також і рухливі ігри.

Аналіз наукової літератури (В. Ареф'єв, Є. Бондаревський, А. Борисенко, Г. Венгерський, В. Дмитрієв, Т. Круцевич, А. Сухарев, О. Томенко та інші) показав, що рухливі ігри в закладі дошкільної освіти застосовуються переважно з метою розвитку фізичної активності дітей. Проте, на нашу думку, рухливі ігри з успіхом можна

використовувати для розвитку стресостійкості дошкільників. У процесі рухливої гри діти відволікаються від проблем, що їх турбують, натомість покращується їх емоційний стан, забезпечується достатній рівень рухової активності; якщо рухливі ігри проходять на вулиці, то таким чином покращуємо стан здоров'я дитини [4].

З дітьми старшого дошкільного віку можемо для розвитку їх стресостійкості можна проводити такі рухливі ігри: «Світлофор», «Музичний світлофор», «Чай, чай, виручай», «Хованки», «12 паличок», «Горобці і ворони», «Мокра курка», «Рибалка і рибки», «Миша і кіт» та інші [4].

До прикладу хід гри «День і ніч»: «день» – діти бігають, «ніч» – завмирають і не рухаються. Хто продовжує рухатися, коли ніч, той вибуває з гри. Також можна використати гру «Кенгуру». Ця гра, окрім розвитку стресостійкості, сприяє також розвитку спритності й уміння працювати в команді [7]. Необхідний інвентар для проведення гри охоплює великі міцні мішки, свисток для ведучого, крейда. Усіх дітей, які будуть грати в цю гру, потрібно об'єднати в дві рівні команди. Потрібно також накреслити на підлозі дві лінії старту й фінішу; і розпочинаємо гру за допомогою свистка. Учасники кожної команди повинні зробити дві шеренги й стрибати в мішках від старту до фінішу та назад. Повернувшись на старт, учасник має передати мішок іншому гравцеві. Перемагає та команда, учасники якої першими пройшли дистанцію.

Максимальний вплив рухливих ігор як засобу розвитку стресостійкості дітей старшого дошкільного віку залежить від:

- забезпечення позитивної взаємодії між учасниками гри;
- систематичності проведення рухливих ігор упродовж дня;
- підбору комплексу рухливих ігор відповідно до вікових особливостей дітей [6].

Отже, у процесі рухливої гри в дітей старшого дошкільного віку покращується психоемоційний стан. Вихователь закладу дошкільної освіти може проводити рухливу гру після виходу дітей з укриття по завершенню повітряної тривоги, що сприятиме зняттю психологічної напруги і розвитку рухової активності. Створення вихователем зазначених нами вище педагогічних умов та систематичність проведення рухливих ігор сприятиме розвитку стресостійкості дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця. Нова Книга, 2004. 704с.
2. Кравчук Н. П. Особливості формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість вчителя : проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 31 (41). С. 119-123.
3. Максименко Д.С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. Київ: ТОВ «Центр учбової літератури». 2018. 192 с.
4. Пахальчук Н.О. Основи фізичного виховання дітей дошкільного віку. Ч. 1: навч.-метод. посіб. Вінниця, 2019. 80 с.
5. Шикиринська О., Мнищенко К., Петришина Т. Особливості формування стресостійкості дітей дошкільного віку. *Інновації в дошкільній та початковій освіті*. №1. 2024. С. 33-42.
6. Шикиринська О., Петришина Т. Особливості науково-методичного забезпечення у закладах дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. 2023. Вінниця: ТОВ «Друк плюс». Випуск 69. С. 100-107.
7. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Prysiazniuk L., Shykyrynska O., Vyshkivska V., Komarivska N. The development of cooperation skills of senior preschoolers in the experimentation process. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume I, May 27, 2022. 404-414. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6838>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Тетяна Нікітіна, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.Є. Перетяга, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університету імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SPEECH COMPETENCE IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Tetiana Nikitina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються особливості мовленнєвої компетентності старших дошкільників, що є ключовим аспектом їхньої готовності до шкільного навчання. Автор презентує аналіз компонентів мовленнєвої компетентності, таких як лексичний запас, граматична правильність, фонетична культура та здатність до зв'язного мовлення, а також розглядає їх роль у розвитку дитини. Пропонуються перспективи подальших досліджень у цій галузі, зокрема з урахуванням впливу сучасних технологій на розвиток мовлення.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, дошкільний вік, розвиток мовлення, комунікація, лексичний запас, граматики.

Abstract. The article reveals the features of speech competence of senior preschoolers, which is a key aspect of their readiness for schooling. The author presents an analysis of the components of speech competence, such as vocabulary, grammatical correctness, phonetic culture and the ability to coherent speech, and also considers their role in the development of the child. Prospects for further research in this area are expressed, in particular, taking into account the influence of modern technologies on speech development.

Keywords: speech competence, preschool age, speech development, communication, vocabulary, grammar.

Розвиток мовлення є ключовим елементом підготовки дітей до школи. В.Сухомлинський підкреслював важливість початку розвитку мовлення та виховання любові до рідної мови саме з раннього віку. Він створив унікальну методику навчання дошкільників читанню та грамоті. Для цього майбутні першокласники відвідували «школу радості» за рік до початку навчання, де на спеціальних «уроках мислення в зеленому класі» діти складали казки, розповіді та оповідання, спираючись на власні спостереження за природою[1]. Таким чином, розвиток мовлення є не лише засобом спілкування, а й інструментом пізнання світу, самовираження та взаємодії з оточуванням. Саме тому особливу увагу слід приділити формуванню мовленнєвої компетентності як фундаментальній навичці, що забезпечує успішну адаптацію.

Мовленнєва компетентність – це здатність правильно і точно використовувати мову в різних ситуаціях, виражаючи власну думку, бажання, наміри або прохання. Вона включає не тільки мовні засоби, але й міміку, жести, рухи, а також інтонаційні засоби для надання мовленню виразності. Мовленнєва компетентність є динамічною системою, яка формується, зважаючи на індивідуальні особливості розвитку кожної дитини. Вона забезпечує не лише вербальну комунікацію, а й включає розвиток мислення, уяви, пам'яті, емоційного інтелекту та соціальних навичок. Важливою складовою даної компетенції, на думку А. Богуш [2], є мовленнєві навички, що являють собою автоматизовані дії з мовним матеріалом (лексичним, фонетичним, граматичним) як у процесі слухання, так і в процесі говоріння.

Старший дошкільний вік (5-7 років) характеризується суттєвим прогресом у розвитку мовленнєвих навичок. Діти цього віку активно розвивають своє мовлення, яке стає більш складним і структурованим. У старших дошкільників швидко збільшується кількість слів, які

вони активно використовують. Лексичний запас стає більш диференційованим, з'являються нові слова. Діти починають правильно використовувати більш складні граматичні структури, включаючи часи дієслів, відмінкові форми, складносурядні та складнопідрядні речення та навчаються правильно вимовляти всі звуки рідної мови, що є важливою передумовою для успішної комунікації. Діти старшого дошкільного віку вже вміють адаптувати своє мовлення до ситуації спілкування, змінюючи стиль або тон, залежно від співрозмовника.

К. Крутій підкреслює, що моніторинг якості освіти, в тому числі дітей дошкільного віку, є сучасним інструментом для управління її рівнем. У національних доповідях про стан і перспективи розвитку освіти в Україні зазначено, що науково-методичний супровід дошкільної освіти є істотним компетентним чинником, який сприяє підвищенню її якості, що, у свій час, має прямий вплив на розвиток мовленнєвої якості старших дошкільників[4].

Н. Гавриш зазначає, що мовленнєві здібності дітей дошкільного віку виділяються на кілька видів:

- лексика, що полягає у використанні певного набутого словникового запасу;
- фонетична складова, що полягає у правильній вимові всіх звуків мови;
- граматики, що включає вміння правильно використовувати граматичні форми рідної мови;
- діалог, що включає здатність розуміти зв'язне мовлення та самостійно створювати зв'язний текст[3].

Формування мовленнєвої компетентності дошкільників залежить від багатьох чинників, серед яких важливу роль відіграють сім'я, педагоги, методи навчання та створення розвивального мовленнєвого середовища. Батьки є першими наставниками дитини, адже саме в родині дитина засвоює основи мовлення через спілкування, читання книг, обговорення подій і спільні ігри. Вихователі ж використовують різноманітні педагогічні методи: сюжетно-рольові ігри, загадки, драматизацію, складання розповідей та інші інтерактивні підходи, які сприяють активному збагаченню словникового запасу та розвитку зв'язного мовлення. Читання казок і художньої літератури розширює кругозір дитини, формує мовну інтуїцію та стимулює творче мислення. Важливим є і створення комунікативних ситуацій, де діти можуть використовувати мовлення у природних умовах – під час діалогів, обговорень, театралізованих вистав. Комплексний підхід до мовленнєвого розвитку, що поєднує родинне виховання, методи педагогів і природні ситуації спілкування, забезпечує гармонійне оволодіння мовою та сприяє успішній соціалізації дитини.

Швидкий та ефективний мовний розвиток у закладі дошкільної освіти є місцем для максимально розкриття потенціалу дитини. Це відбувається через її діяльність та комунікативні можливості. Без контакту неможливий розвиток психічних функцій і процесів, а також становлення особистості. Розвиток мовлення варто розглядати як реакцію на зростання комунікативних навичок.

Відповідно особливості мовленнєвої компетентності дошкільників включають аспекти, що вказують на готовність дитини до шкільного навчання та подальшого розвитку мовлення. Ключовими серед яких є: розвинена лексика та словниковий запас, граматична та фонетична культура мовлення, здатність до зв'язного мовлення, збагачені емоційно-виразні засоби мовлення.

Таким чином, мовленнєва компетентність старших дошкільників охоплює розвиток усіх аспектів мовлення: лексичного, граматичного, фонетичного, комунікативного та когнітивного, що забезпечує їхню готовність до шкільного навчання.

Перспективи досліджень у сфері мовленнєвої компетентності старших дошкільників можуть бути акцентовані на розробці нових методик і технологій, що сприяють інтеграції мовленнєвого розвитку з іншими аспектами навчання, такими як соціально-емоційний розвиток та критичне мислення. Подальші наукові дослідження також можуть включати аналіз впливу сучасних цифрових технологій на формування мовленнєвої компетентності,

що дозволяє врахувати потреби дітей у контексті швидко змінюваного інформаційного середовища.

Особливості мовленнєвої компетентності старших дошкільників є важливим аспектом їхньої загальної підготовки до шкільного навчання та адаптації в соціальному середовищі. Розвиток мовленнєвих навичок в цьому віці сприяє не лише вербальній комунікації, але й формуванню мислення, уяви, пам'яті та емоційного інтелекту. Мовленнєва компетентність охоплює кілька компонентів, таких як лексичний запас, граматична правильність, фонетична культура та здатність до зв'язного мовлення, що вказує на здатність дітей ефективно використовувати мову в різних комунікативних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти (для всіх вікових груп), 4-те вид., доопрац., і допов. Харків : Ранок, 2013. 190
2. Бондаренко Т.М. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина XX століття): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Корекційна педагогіка». Луганськ, 2008. 20 с.
3. Гавриш Н. Відбиття в мовленні дошкільників особливостей світорозуміння. *Дошкільна освіта*. 2010. № 2. С. 42–47.
4. Крутій К.Л. Педагогічний аналіз як функція управління дошкільним навчальним закладом: [монографія] Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Запоріжжя : ЛПІС, 2007. 235 с.
5. Ткаченко Л. П., Михальчук Л. І., Калюжна Є. М., Перетяга Л. Є. Інноваційні підходи до мовленнєвого розвитку дитини у дошкільній і початковій освіті. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2024. № 10 (44). С. 1035–1042. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/15646/15718> (дата звернення: 11.03.2025).

НАПРЯМИ ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ

Вікторія Павлюк, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Ю.Ф. Саврій, доктор філософії (PhD),

Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені
Михайла Грушевського» (Україна)

DIRECTIONS OF UPBRINGING THE EMOTIONAL -VALUE ATTITUDE OF SENIOR DIRECTIONS OF UP-BRINGING OF THE EMOTIONAL-VALUED ATTITUDE OF SENIOR PRE-SCHOOL CHILDREN TO SOCIAL REALITY

PREViktoriia Pavliuk, bachelor's student

Municipal Institution of Higher Education «Bar Humanitarian and Pedagogical College
named after Mykhailo Hrushevsky» (Ukraine)

Анотація. В статті розкрито сутність емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до соціальної дійсності, подані напрями реалізації освітньої роботи в межах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: емоційно-ціннісне ставлення, соціалізація, старший дошкільний вік, напрями виховання.

Abstract. *The article deals the essence of the emotional-valued attitude of senior pre-school children to social reality and presents the directions for implementing educational work within the kindergarten.*

Keywords: *emotional and value attitudes, socialization, senior preschool age, directions of upbringing.*

Формування емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до соціальної дійсності є важливою складовою соціалізації, що передбачає розвиток у дітей моральних почуттів, емпатії, відповідальності та усвідомлення норм суспільства. Як влучно зазначає доктор наук І. Бех: «емоційний розвиток дошкільника – одна з істотних умов ефективності процесу навчання та виховання» [1, с.6].

Сутність соціалізації залежить від процесу переходу соціальних норм у внутрішнє поле особистості. Цей безперервний і складний процес, залежить від взаємодії різних факторів, як стихійних, так і послідовних, що йдуть від суспільства, соціального довкілля, соціальної дійсності.

Соціальна дійсність – це конкретні події у суспільстві, спільноті, товаристві (у дошкільному закладі, сім'ї тощо), факти, взаємовідносини в певний період життєдіяльності суспільства та окремих людей. Ставлення до соціальної дійсності – своєрідна проекція цінностей, притаманних суспільству на певному етапі культурного розвитку. Процес становлення та розвитку людських потреб і ставлень обумовлений емоційними переживаннями, що базується на наявному фонді потреб, мотивів і ціннісного ставлення особистості. Досвід емоційно-ціннісного ставлення включає емоційні переживання, що відповідають потребам і системі цінностей певного суспільства, і відрізняються якісними характеристиками, динамічністю й об'єктами, на які спрямовані [2].

Виходячи з філософського та психологічного розуміння сутності цінностей та ціннісного ставлення, дослідниця В. Маршицька, розглядає емоційно-ціннісне ставлення старших дошкільників до соціальної дійсності як особливий вид суб'єктивного ставлення, що виявляється у емоційно забарвлених оцінних судженнях [2]. Оскільки людина не просто раціонально оцінює щось як важливе, але й переживає до цього позитивні або негативні почуття.

Отже, ціннісне ставлення – це позиція суб'єкта в системі суспільно-культурних відносин, які характеризують потреби особистості, її інтереси та ідеали. Ціннісне ставлення виявляє прагнення особистості, воно завжди емоційно-забарвлено та має осмислений зв'язок особистості з об'єктами навколишнього світу [3]. Це не просто думка чи оцінка, а глибоке усвідомлення значущості певного явища, що супроводжується прагненням діяти відповідно до своїх переконань і емоційним ставленням до об'єкта.

У процесі адаптації дітей до соціального середовища виникають виклики, пов'язані з їхньою спроможністю взаємодіяти з оточуючими та однолітками. Для дошкільників особливо важливо виробити навички спілкування та активної участі у групових заняттях. Як зазначає І. Бех, за належної організації діяльності дітей у колективі саме такої, яка «спрямована на досягнення соціально значущих результатів і передбачає співпрацю і взаємодопомогу, у малюків дуже рано починають формуватися найпростіші суспільні мотиви» [1, с.7].

Стимулювання активної участі дітей в групових заняттях передбачає використання різноманітних методів та прийомів. Один із ключових аспектів – створення стимулюючого середовища, де кожна дитина відчуває себе комфортно та вільно для вираження власних ідей та почуттів.

Вирішення проблем із взаємодією в групі вимагає індивідуального підходу до кожної дитини. Важливо стимулювати не лише фізичну присутність у заняттях, а й активну участь у спільній діяльності та спілкуванні з іншими. Особлива роль у цьому процесі належить вихователю, який через організацію ігор, бесід, інтерактивних вправ і спільної діяльності знайомить дітей із правилами поведінки в суспільстві, нормами взаємодії та культурними традиціями. Умови для такого розвитку створюються через інтеграцію морально-етичних тем

у заняття, використання казок, театралізованих ігор, що допомагають дітям зрозуміти цінність дружби, співчуття, поваги до інших.

До основних напрямів виховання емоційно-ціннісного ставлення до соціальної дійсності в умовах закладу дошкільної освіти відносимо:

1. Створення емоційно комфортного середовища: використання доброзичливого стилю спілкування між вихователем і дітьми; формування атмосфери довіри та підтримки у групі; врахування емоційного стану дітей та допомога у його регуляції.

2. Використання ігрових методів. Наприклад, сюжетно-рольові ігри («Сім'я», «Лікарня», «Магазин») для моделювання соціальних ситуацій. Ігри для розвитку емпатії («Опиши настрій», «Ласкаве ім'я», «Як відчувається герой?»). Ігри, які допоможуть розвивати у дошкільників soft skills та емоційний інтелект. («Навпаки», «Продовжуй казку», «Формула»). Дидактичні ігри («Добре – погано», «Як би поступив ти?») для розуміння соціальних норм.

3. Використання арттерапевтичних технологій. Казкотерапія – читання та обговорення казок, що виховують моральні якості і сприяють адаптації до ЗДО. Музикотерапія – слухання музики, що викликає певні емоції та сприяє розвитку емоційної сфери. Арт-терапія – малювання, ліплення, що допомагають виразити почуття та емоції.

4. Навчання емоційної грамотності. Обговорення почуттів та емоцій через запитання («Як ти відчуваєшся?», «Чому цей герой засмучений?»). Використання карток емоцій для розвитку розпізнавання почуттів. Формування вміння висловлювати свої емоції словами.

5. Ознайомлення з суспільним довкіллям. Екскурсії (до бібліотеки, магазину, пошти) для глибшого розуміння соціальних ролей. Зустрічі з представниками різних професій (лікар, поліцейський, пожежник). Проєкти на соціальну тематику («Моя сім'я», «Моє місто», «Як я можу допомогти?»).

6. Залучення батьків до співпраці. Проведення спільних заходів (родинних свят, екскурсій). Консультації для батьків щодо емоційного розвитку дітей. Домашні завдання у форматі гри («Що хорошого сталося за день?»).

Організовуючи роботу з виховання емоційно-ціннісного ставлення старшого дошкільника до соціальної дійсності за вищенаведеними напрямками, на наш погляд, можна ефективно вплинути на формування у дошкільників почуття співчуття, дружелюбності, відповідальності, розвинути навички комунікації, емоційної регуляції та соціальної адаптації, формувати усвідомлення дітьми соціальних норм, правил поведінки та моральних принципів, забезпечити гармонійний перехід до шкільного життя із сформованими соціальними компетенціями.

Таким чином, виховання емоційно-ціннісного ставлення старшого дошкільника до соціальної дійсності є багатограним процесом, який включає напрями освітньої роботи, що спрямовані на створення сприятливого середовища, розвиток емпатії, знайомство з моральними нормами та залучення до активної соціальної діяльності. Лише системний підхід до організації освітньої роботи в закладі дошкільної освіти дозволяє забезпечити гармонійний розвиток дитини як особистості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Зросити моральну особистість – головна турбота. *Дошкільне виховання*. 2015. №4. С.6–8.
2. Маршицька В. В. Технологія виховання емоційно-ціннісного ставлення до соціальної дійсності у старших дошкільників в умовах дошкільного навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(2). С. 31–44. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21(2)_5) (дата звернення: 20.03.2025).
3. Шкляєва Г. О., Бровата О. Б., Ільченко О. В. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у контексті формування соціокультурного світу дитини дошкільного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2023. № 40. С. 70–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2023_40_13 (дата звернення: 20.03.2025).

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Людмила Перетяга, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE TRAINING OF PRESCHOOL EDUCATION PROFESSIONALS

Liudmyla Peretyaha, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається сучасний стан використання штучного інтелекту здобувачами педагогічних спеціальностей. Проаналізовано рівень обізнаності та сфери застосування, а також виявлено основні проблеми та перспективи інтеграції ШІ в освітній процес. Представлено результати анкетування здобувачів факультету дошкільної і початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Окреслено потенційні напрямки використання ШІ в дошкільній освіті та запропоновано перелік інструментів ШІ для професійної діяльності фахівців дошкільної освіти.

Ключові слова: штучний інтелект, здобувачі освіти, педагогічна освіта, дошкільна освіта, цифрові технології, етичне використання ШІ.

Abstract. The article examines the current state of artificial intelligence (AI) usage by students of pedagogical specialties. It analyzes the level of awareness and areas of application, as well as identifies the main challenges and prospects for integrating AI into the educational process. The paper presents the results of a survey conducted among students of the Faculty of Preschool and Primary Education at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Potential directions for using AI in preschool education are outlined, and a list of AI tools for the professional activities of preschool education specialists is proposed.

Keywords: artificial intelligence, students, teacher education, preschool education, digital technologies, ethical use of AI.

Сьогодні одним із найпопулярніших понять у світі є *штучний інтелект* (ШІ). Активне використання якого розпочалось відносно недавно, хоча теоретичні основи формувалися з середини ХХ століття. Вперше цей термін *штучний інтелект* (ШІ) (англ. artificial intelligence) було введено в науковий обіг у 1956 році американським ученим Джоном Маккарті під час конференції в Дартмутському коледжі (США). Відтоді робились спроби впровадження штучного інтелекту в різні сфери життя людей.

Аналіз поняття «штучний інтелект» вказує на те, що це штучно створена система, яка імітує функції людського інтелекту і дозволяє обробляти великі обсяги даних, адаптуватися до заданих параметрів і виконувати завдання, що раніше були під силу лише людині.

Згідно з *Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 року*, «*штучний інтелект* визначається як організована сукупність інформаційних технологій, яка дозволяє виконувати складні комплексні завдання шляхом застосування наукових методів досліджень та алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи. Також зазначено, що ШІ може створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [1]. У сучасному світі технології штучного інтелекту стрімко інтегруються в різноманітні сфери життєдіяльності, зокрема, і в освіту [2; 4].

Метою статті є вивчення досвіду використання ШІ здобувачами освіти, а також аналіз інструментів ШІ для застосування у професійній діяльності фахівців дошкільної освіти.

Для цього було проведено анкетування студентів факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського, у якому взяли участь 33 здобувача першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Для достовірності отриманих даних анкетування проводилося анонімно. Результати анкетування показали, що всі здобувачі, продемонстрували високий рівень загальної поінформованості щодо ШІ. Цей факт свідчить про актуальність теми у молодіжному середовищі та зростання інтересу до цифрових технологій у сфері освіти.

На запитання «Коли Ви вперше почули про штучний інтелект?» відповіді здобувачів варіювалися у межах останніх п'яти років, з переважанням періоду 2022–2023 років. Ці дані свідчать, що масова поінформованість здобувачів про ШІ зросла переважно в останні 2–3 роки, що, пов'язано із розвитком ШІ-інструментів (зокрема ChatGPT), їх популяризацією у ЗМІ, а також із необхідністю дистанційної та змішаної освіти, яка активізувала використання цифрових технологій у навчальному процесі.

Аналіз відповідей на запитання «За яких обставин Ви вперше дізналися про штучний інтелект?» дозволив зрозуміти, що більшість здобувачів 24 особи (72,7%) дізналися про ШІ завдяки засобам масової інформації.

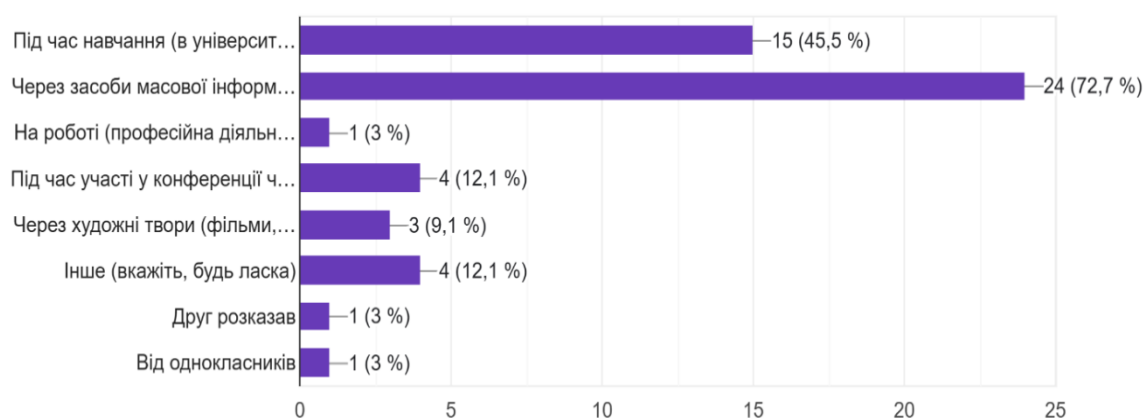

Рис. 1. Візуалізація відповідей здобувачів вищої освіти на запитання «За яких обставин Ви вперше дізналися про штучний інтелект?»

Звертає на себе увагу і той факт, що переважна більшість здобувачів активно використовують ШІ у процесі навчання. Аналіз відповідей студентів вказує на широкий спектр застосування: від пошуку, структурування інформації до допомоги у виконанні завдань, генерації ідей, створення зображень, а також перекладу текстів. Крім цього, ШІ використовується як інструмент для пояснення складних тем, створення таблиць, а також як засіб покращення комунікації. Лише кілька студентів зазначили, що не використовують ШІ або роблять це дуже рідко.

Аналіз відповідей здобувачів на запитання «Як Ви оцінюєте свій рівень знань про ШІ?» показав, що переважна більшість здобувачів 20 осіб (63,6%) вважають, що мають середній рівень знань про ШІ і вважають, що мають загальні уявлення про ШІ, а 10 здобувачів (30,3%) відзначили, що добре орієнтуються в основних поняттях та використанні ШІ, що вказує на високий рівень. У той час як лише 3 здобувача (6,4%) оцінили свій рівень як низький.

Рис. 2 Візуалізація відповідей здобувачів вищої освіти на запитання «Як Ви оцінюєте свій рівень знань про ШІ?»

Аналіз відповідей на запитання «У яких сферах Ви можете використовувати або взаємодіяти з технологіями ШІ?» показав, що переважна більшість здобувачів 18 осіб (54,5%) застосовують ШІ у навчанні (зокрема для написання текстів, перекладу, аналізу інформації), а 9 осіб (27,3%) у соціальних мережах.

Рис.3 Розподіл відповідей здобувачів вищої освіти на запитання «У яких сферах Ви можете використовувати або взаємодіяти з технологіями ШІ?»

Аналіз відповідей на запитання «Чи використовуєте ви штучний інтелект під час навчання в університеті? Як саме?» підтверджує активне застосування здобувачами ШІ у навчальному процесі. Абсолютна більшість респондентів зазначила, що використовують ШІ:

1. *Пошук та аналіз інформації* – багато здобувачів звертаються до ШІ для отримання довідкових матеріалів, уточнення понять або поглиблення знань.
2. *Допомога у виконанні завдань* – створення планів, розв'язання тестів, підготовка домашніх завдань, структурування інформації.
3. *Візуалізація та виконання творчих завдань* – генерація зображень, створення наочного матеріалу, презентацій тощо.
4. *Переклад.*
5. *Пояснення складних тем* більш доступною мовою.
6. *Генерація ідей* – ШІ використовується як інструмент для мозкового штурму та джерело інноваційних рішень.

Крім цього результати анкетування дозволили звернути увагу на *варіювання регулярності використання*, а саме: деякі здобувачі використовують ШІ регулярно, а інші – епізодично. У деяких відповідях здобувачів було відзначено обмежене розуміння або недовіра до можливостей ШІ.

Отримані результати свідчать про зростаючу роль ШІ у навчальному процесі. Звертають увагу і відмінності у частоті користування ШІ, а також розумінні функціоналу, що

вказуює на необхідність навчання здобувачів ефективного, етичного та свідомому використанню ІІІ в освітньому процесі.

У дослідженні С. Паламар та М. Науменко [3] відзначають, що здобувачі не завжди усвідомлюють етичні наслідки застосування ІІІ і тому важливо проводити ознайомлення з етичним використанням ІІІ в академічному середовищі.

Анкетування дозволило виявити, що хоча більшість здобувачів мають дуже фрагментарні знання щодо можливостей використання у подальшій професійній діяльності. Серед потенційних напрямів застосування можливо виділити:

- створення дидактичних ігор, візуального контенту, відео;
- індивідуалізація навчання (адаптація навчального матеріалу відповідно до потреб конкретної дитини);
- допомога у плануванні, підборі матеріалів, творчих ідей;
- генерація казок, коміксів, сценаріїв, озвучування текстів тощо.

У таблиці 1 подано перелік інструментів штучного інтелекту, які можуть допомогти фахівцям дошкільної освіти підвищити ефективність педагогічної діяльності (див. таб.1).

Таблиця 1

**Інструменти штучного інтелекту
для професійної діяльності фахівців дошкільної освіти**

Назва платформи	Характеристика платформи	Потенційні можливості для вихователів
Canva https://www.canva.com/	Онлайн-платформа для створення візуального контенту з елементами ІІІ (генерація дизайну, шаблони).	Створення яскравих дидактичних матеріалів, оформлення презентацій, візуалізація тематичних тижнів, ігор, тематичних куточків, святкових оформлень тощо.
ChatGPT https://chatgpt.com/ Copilot https://copilot.microsoft.com/ Claude https://claude.ai/	Інтелектуальні асистенти на базі ІІІ, здатні генерувати тексти, плани занять, вірші, сценарії, методичні поради, комунікаційні матеріали.	Адаптація матеріалу до вікових потреб вихованців; індивідуалізація підходу до дітей із особливими освітніми потребами (ООП).
StoryWizard.ai https://www.storywizard.ai/	Платформа для створення персоналізованих дитячих казок з ілюстраціями, використовуючи ім'я, тему, характер дитини.	Розвиток мовлення, індивідуальний підхід, казкотерапія, створення книжок для подарунків або презентацій.
Drawn AI https://openart.ai/	Генератор ілюстрацій персонажів за описом, зокрема фантастичних істот або сцен із казок.	Візуалізація дитячих розповідей, створення художньо-педагогічних проєктів, формування креативності та емоційного інтелекту.
VocalRemover.org https://vocalremover.org/uk/	Онлайн-інструмент з функціями штучного інтелекту для обробки аудіофайлів (видалення вокалу, зміна темпу,	Підготовка музичного супроводу до свят, логоритмічних занять, хореографічних постановок, індивідуалізація звучання під можливості дітей.

	тональності).	
Kiddle https://www.kiddle.co/	Безпечна пошукова система для дітей із фільтрацією контенту на базі ШІ.	Пошук інформації для занять з дітьми без ризику недоречного контенту; формування цифрової грамотності у дітей.
Twee https://www.twee.com/	AI-інструмент для вчителів англійської мови, що генерує вправи, вікторини, діалоги, ігри.	Можливість створення адаптованих вправ для ознайомлення дітей із іноземною мовою; інтерактивні ігри
Suno https://suno.com/home	Платформа для створення музики за допомогою штучного інтелекту	Створення пісень в яких повторюються певні звуки або слова, що дозволяє їх використовувати під час логоритмічних занять. Створення музики до казок або міні-вистав
AI Comic Factory https://aicomicfactory.com	Інноваційний онлайн-інструмент, який дозволяє створювати комікси за допомогою штучного інтелекту. Це відкриває нові можливості для вихователів дошкільної освіти, які прагнуть зробити навчання більш інтерактивним та захоплюючим.	Створення візуалізованих історій та казок Вихователі можуть вводити текстові описи сцен, персонажів або сюжетів, а AI Comic Factory перетворює їх у яскраві комікси. Діти можуть придумувати власні історії, які вихователі перетворюють у комікси. Це стимулює розвиток мовлення, креативного мислення та уяви.
Kazka.fin https://kazka.fun	Безкоштовний український онлайн-сервіс, який дозволяє створювати унікальні дитячі казки за допомогою штучного інтелекту.	Генерація казок українською мовою Вихователі можуть створювати казки, обираючи тему, головного героя та сюжетні елементи. Це дозволяє адаптувати казки до конкретних освітніх тем або інтересів дітей. Ілюстрації до казок Кожна згенерована казка супроводжується ілюстрацією, що допомагає візуалізувати сюжет та залучити дітей до читання. Це особливо корисно для розвитку уяви та мовлення у дошкільнят. Розвиток мовлення та грамотності. Діти можуть самостійно або з допомогою вихователя створювати казки, що сприяє розвитку мовлення. Формування національної

		свідомості Казки можуть бути спрямовані на виховання патріотичних почуттів та моральних цінностей. Під час семінарів вихователі створювали казки, які сприяють формуванню національної свідомості у дітей. Інтеграція в освітній процес. Kazka.fun використовується в освітніх заходах, таких як семінари та тренінги для педагогів, де учасники створюють власні казки та обговорюють методи їх використання в навчанні
Invideo AI https://invideo.io	Потужний інструмент для створення відео за допомогою штучного інтелекту. Завдяки простому інтерфейсу та широким можливостям, Invideo AI дозволяє створювати навчальні відео, казки, пісеньки та інші матеріали, що сприяють розвитку дітей.	Генерація навчальних відео з текстових підказок Invideo AI дозволяє створювати відео, вводячи лише текстовий опис. Платформа автоматично генерує сценарій, підбирає візуальні елементи, додає озвучення, субтитри та музику. Це ідеально підходить для створення відео на будь-яку освітню тему. Використання шаблонів для освітніх відео Платформа пропонує велику кількість шаблонів для створення освітніх відео, що дозволяє швидко адаптувати контент під конкретні потреби. Реалістичне озвучення та субтитри Invideo AI підтримує озвучення відео з використанням штучного інтелекту, що звучить природно, а також автоматичне додавання субтитрів, що робить відео доступнішими для дітей з різними освітніми потребами. Мобільний додаток для зручного доступу. Invideo AI доступний як мобільний додаток для Android та iOS, що дозволяє створювати та редагувати відео безпосередньо з мобільного пристрою.

Висновки. Інтеграція штучного інтелекту в систему педагогічної освіти є актуальним та необхідним кроком, що забезпечить підготовку сучасного, компетентного і відповідального фахівця, здатного ефективно працювати в умовах цифрової трансформації освіти. Водночас виявлені і прогалини у глибокому розумінні функціоналу ШІ та етичних аспектів його застосування.

Подальші наукові розвідки доцільно зосередити на аналізі ефективності інтеграції ШІ-інструментів у підготовку майбутніх педагогів шляхом упровадження експериментальних освітніх модулів або навчального курсу та моніторингу їхнього впливу на якість професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 2 грудня 2020 р. No 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06. 2025)
2. Коломієць, А. М., Кушнір, О. І. Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* – 2023. – Вип. 70. – С.45-57
3. Паламар С., Науменко М. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної чесності. Освітологічний дискурс, 1(44), 68–83. DOI: 10.28925/2312-5829.2024.15. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48609/> (дата звернення: 01.06. 2025)
4. Тронь Т. В., Макатер С. В., Перетяга Л. Є., Коновалов О. Ю. Інтеграція штучного інтелекту в освітню та наукову діяльність // *Інноваційна педагогіка.* – 2024. – Вип. 77. – С. 289–294. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/77/zmist.pdf> (дата звернення: 01.06. 2025).

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Надія Підбуцька, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В. Рябошапка, канд. пед. наук, доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна)

PREPARING PRESCHOOL CHILDREN FOR SCHOOL STUDY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Nadiia Pidbutska, master's student

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкривається актуальність проблеми підготовки дітей дошкільного віку до навчання в школі. Автор пропонує вирішувати дану проблему шляхом професійної підготовки майбутніх вихователів до використання діагностичного інструментарію для визначення готовності дітей до навчання в школі.

Ключові слова: підготовка, старші дошкільники, молодші школярі, діагностичний інструментарій, педагог.

Abstract. The article reveals the relevance of the problem of preparing preschool children for school. The author proposes to solve this problem by professionally training future educators to use diagnostic tools to determine children's readiness for school.

Key words: *preparation, older preschoolers, younger schoolchildren, diagnostic tools, teacher.*

Зміни в освітній галузі, зокрема, модернізація змісту освіти потребують якісно нового фахівця. Звичайно, змінюються підходи до професійної підготовки майбутнього педагога в умовах закладу вищої освіти. Такі зміни підвищують вимоги до педагога сучасної формації, зокрема, застосування інноваційних підходів і технологій в освітньому процесі, здатність до гуманізації та демократизації освітнього процесу на засадах «педагогіки партнерства» усіх суб'єктів педагогічної діяльності. Звісно, зростають і вимоги до педагога, який має бути здатним до прийняття нестандартних рішень та реалізації їх на практиці, до гуманізації освітнього процесу тощо [3; 6; 7; 9].

Сучасний ринок праці збільшує вимоги до рівня підготовки майбутнього педагога, який виявляється у високому рівні сформованості у вихователя системи професійних компетентностей, розуміння суспільного значення власної діяльності, здатності критично мислити та негайно реагувати на суспільні та професійні виклики; працювати в команді [5]. Сьогодні чималої уваги приділяється «педагогіці партнерства» – взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Так, сучасний вихователь має тісно співпрацювати із вихованцями та їх батьками, адміністрацією, колегами закладу дошкільної освіти, опановувати новітні освітні технології та застосовувати їх у роботі з дошкільниками.

Сьогодні, зважаючи на цілісність та безперервність системи освіти, дошкільна ланка виступає першою в освітній галузі та забезпечує підґрунтя для подальшої освіти; відіграє важливу соціальну роль та сприяє становленню та розвитку дитячої особистості.

Таким чином, актуальності набуває комплексна компетентна підготовка майбутнього фахівця з дошкільної освіти, який здатний критично та креативно мислити, швидко орієнтуватися в ситуації та приймати обґрунтовані рішення, зокрема володіє педагогічним інструментарієм для підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі та діагностики такої готовності. Ця задача реалізує завдання ефективної організації дошкільної освіти, забезпечує пошук шляхів оновлення змісту й удосконалення технологій освітнього процесу.

Упровадження Концепції «Нова українська школа» спричинило реформування усіх рівнів освіти, зокрема дошкільної, де превалює дитино-центрований освітньо-виховний процес та враховуються індивідуальні особливості кожного вихованця. Отже, для реалізації поставлених завдань щодо формування ключових компетентностей зростаючого покоління, важливо почати їх формувати ще в дошкільному віці, визначенню чого сприяє педагогічна діагностика готовності дитини до навчання у школі.

Проблема готовності до шкільного навчання на сьогоднішній момент виявляє гостру актуальність та необхідність її дослідження відповідно до вимог Нової української школи та Базового компоненту дошкільної освіти.

Проблему підготовки дітей до навчання у школі досліджували видатні вчені та провідні педагоги України та світу. З позиції психолого-педагогічних дисциплін це питання досліджували І. Адамек, Л. Артемова, С. Козлова та інші; власне питанням підготовки дітей до школи цікавились З. Борисова, О. Кудрявцева, І. Корякіна, О. Лобчук, О. Папач, Т. Постоян та ін. [8; 10]; проблему адаптації дитини до нових умов вивчали С. Максименко, В. Панок, Д. Ніколенко, Л. Подоляк, В. Котирло та ін. [1; 2]; використання особистісно орієнтованого підходу у підготовці дітей дошкільного віку до навчання в школі розглядали І. Бех, К. Крутий, Н. Лисенко, Т. Піроженко, О. Савченко та інші [4; 5; 6].

Проблема підготовки старших дошкільників до навчання в школі є доволі актуальною та має законодавче підґрунтя, зокрема Закон України «Про дошкільну освіту». Важливо не лише озброїти дошкільника навчальними знаннями, але й сформувати у нього готовність до навчальної діяльності (як нового провідного виду діяльності) та соціальної ролі школяра.

Вирішення даної проблеми закладене у психологічну підготовку дитини до нового: готовність до опанування нових знань, здатність до взаємодії з новим оточенням. Засобом

розв'язання може бути використання психолого-педагогічної діагностики, яка сприяє визначенню рівня сформованості дитини як молодшого школяра та відіграє провідну роль в організації освітньої діяльності молодших школярів. Вищезазначене передбачає якісну фахову підготовку майбутніх фахівців з дошкільної та початкової освіти, яка забезпечить здатність у педагогів до використання на практиці діагностичних технологій та здійснення аналізу результатів діагностики.

Зважаючи на вищезазначене, маємо визнати, що проблема комплексної підготовки дітей дошкільного віку до навчання в школі є досить актуальною в умовах сьогодення та потребує детальнішого вивчення як теоретичного її аспекту, так і практичного втілення у життя.

Список використаних джерел

1. Адаптація дитини до школи / упоряд. С. Д Максименко. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 96 с.
2. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби: методичні рекомендації / за наук. ред. В.Г. Панка Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/3210413.pdf>. (дата звернення 17.03.2025).
3. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 20.03.2025)
4. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Кн.2. Київ : Либідь, 2003. 344с.
5. Бешок Т. В. Компетентністний підхід в рамках Нової української школи. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи*: зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 20–24.
6. Крутий К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2 ч. Київ : Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.
7. Назаренко Г. І. Організаційно-педагогічні умови забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2002. 174 с.
8. Олійник І. В. Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі. Вісник Університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2017. № 2 (14). С. 84–89.
9. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. Харків : Основа, 2010. 360 с.
10. Тимош Ю. В. Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні та за кордоном. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи*: зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 357–359.

ІГРОВЕ РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Сивак, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.В. Іщенко, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

GAMING DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT AS A COHERENT SPEECH'S DEVELOPMENT TOOL FOR SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Olena Syvak, master's student

Анотація. У статті розкрито особливості впливу ігрового розвивального середовища на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано значення гри для активізації мовленнєвого розвитку дошкільників. Представлено методичні підходи до організації мовленнєво-ігрового простору в закладах дошкільної освіти. Доведено необхідність комплексного використання ігрових методів для розвитку зв'язного мовлення та формування мовленнєвої компетентності старших дошкільників.

Ключові слова: ігрове розвивальне середовище, зв'язне мовлення, дошкільний вік, мовленнєвий розвиток, ігрова діяльність.

Abstract. The article reveals the features of the influence of the game development environment on the development of coherent speech in children of senior preschool age, the importance of the game in activating speech activity and forming communicative skills. Methodological approaches to the organization of speech and game space in preschool institutions and at home are presented. The conclusion is made about the necessity in comprehensive use for comprehensive use of game methods in the development of coherent speech, which contributes to the socialization and cognitive growth of the child.

Key words: game development environment, coherent speech, preschool age, speech development, game activity.

Надважливим завданням дошкільної освіти, зумовленим реалізацією Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», є розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Проблему розвитку мовлення та його взаємозв'язок з ігровою діяльністю досліджували вітчизняні педагоги: Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Омельченко та ін.

Тема ігрового розвивального середовища як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку є актуальною в Україні ще з кількох причин:

1. Підготовка до навчання в Новій українській школі. Оскільки навчання в НУШ спрямоване на всебічний розвиток дитини, і добре розвинене мовлення дитини-дошкільника.
2. Роль гри у розвитку мовлення. Рольові, сюжетні, дидактичні ігри сприяють розвитку словникового запасу, граматичної правильності мовлення та вмінню висловлювати думки.
3. Психологічний комфорт дитини. Ігрове середовище створює сприятливу атмосферу для спілкування, знімає напруження, допомагає долати страхи, невпевненість та труднощі у спілкуванні.
4. Вплив цифровізації. Сучасні технології відкривають нові можливості для створення інтерактивних ігрових методик розвитку мовлення (мультимедійні ігри, мобільні додатки, віртуальна реальність).
5. Соціокультурні зміни. В умовах змін у суспільстві, особливо через воєнні події, значущість мовного розвитку зростає. Дітям необхідно навчитися ефективно висловлювати свою думку, спілкуватися з однолітками та дорослими.

Організуюючи ігрове розвивальне середовище важливо дотримуватися певних педагогічних умов, які сприяють розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників. Схарактеризуємо їх.

Насиченість предметно-ігрового середовища:

— забезпечення різноманітних іграшок, ігрових матеріалів, атрибутів для сюжетно-рольових ігор, дидактичних ігор, настільно-друкованих ігор, будівельного матеріалу тощо. Важливо, щоб ці матеріали стимулювали дитячу уяву, творчість та спонукали до спілкування;

— варіативність та гнучкість середовища (можливість трансформувати ігровий простір, змінювати ігрові осередки залежно від потреб дітей та освітніх завдань);

- доступність та безпечність (вільний доступ дітей до ігрових матеріалів, їх безпечність та відповідність віковим особливостям);
- естетичність та привабливість (створення комфортної та естетично привабливої атмосфери, яка б заохочувала дітей до гри).

Педагогічна взаємодія вихователя з дітьми в ігровій діяльності

Педагогічна взаємодія вихователя і дітей в організації ігрової діяльності включає:

- створення мотивації до спілкування в грі (вихователь може використовувати різні прийоми для заохочення дітей до взаємодії, обговорення ігрових задумів, розподілу ролей);
- участь вихователя в грі на позиції партнера, введення нових сюжетних ліній, ролей, предметів, що сприяє розширенню словникового запасу, розвитку діалогічного та монологічного мовлення;
- запитання, які спонукають дітей пояснювати свої дії, описувати персонажів, прогнозувати розвиток подій, розмірковувати над ігровими ситуаціями;
- створення ситуацій, у яких дітям необхідно детально розповідати про свої ігрові дії, пояснювати свій вибір, домовлятися з іншими учасниками гри;
- моделювання правильних зразків мовлення (вихователь використовує чітке, граматично правильне мовлення, коментує ігрові дії, називає предмети та явища, демонструє різні типи висловлювань (опис, розповідь, пояснення).

Створення сприятливої мовленнєвої атмосфери:

- створення ситуацій, у яких кожна дитина має можливість висловитися;
- уважне ставлення до дитячих висловлювань.

Реалізація цих педагогічних умов у процесі організації ігрового розвивального середовища сприяє активному розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, збагачує їхній словниковий запас, формує вміння будувати розгорнуті висловлювання, вести діалог та монолог.

Ігрове середовище дає можливість реалізувати завдання з розвитку мовлення, створює ситуацію успіху.

Для вдосконалення артикуляції дітям пропонують різні вправи: «Виправ Незнайка», «Назви і відгадай», «Вимов так, як я», ігри зі Звуковичками та Звукоїдом.

Розвитку фонематичного слуху сприяють ігри та вправи: «Відгадай, хто покликав», «Зіпсований телефон», «Відгадай звук», «Що як звучить?», «Упізнай, хто це». Для розвитку мовленнєвого дихання використовують ігри та вправи: здмухування «парашутиків» з кульбаб, надування гумових іграшок, повітряних кульок, ігри з паперовими кораблями, квітками, сніжинками.

У сучасних закладах освіти широко використовуються коректурні таблиці, розроблені Н. Гавриш, О. Безсоною. Кожна таблиця – це інформаційно-ігрове поле з різною кількістю клітинок (від 9 до 25), заповнених предметними картинками відповідно до певної теми. Тематична палітра досить широка і майже не змінюється в різних вікових групах, розширюється лише змістове наповнення, набір картинок, урізноманітнюються зв'язки між поняттями [4].

Активний словник дітей збагачується за допомогою ігор та вправ: «Я знаю п'ять назв...», «Четвертий зайвий», «Назви одним словом», «Чарівний мікрофон», «Скажи навпаки».

Чільне місце відводять завданням на словотворення: «Чиє дитинча?», «Великий – маленький», «Назви професію», «Хто це робить?», «Слова-родичі», «Додай слівце».

Важливими є ігри, які навчають поєднувати слова, складати речення, зокрема: «Зberi речення», «Я почну, а ти продовжуй», «Добре – погано».

Таким чином, саме через гру активно розвивається мовлення дітей, збагачується їх словниковий склад. Усе це є основною гармонійного розвитку дошкільнят, що гарантує успішне навчання в школі. Розвивальне ігрове середовище є не лише методом навчання, а й засобом психологічної адаптації та соціалізації дошкільнят.

Ігрове розвивальне середовище в сучасних закладах освіти має надзвичайно важливе значення для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Його вплив є багатограним і охоплює важливі ключові аспекти становлення комунікативної компетентності дитини.

Отже, для дошкільників гра є основною формою діяльності, яка викликає природний інтерес та бажання діяти. Саме в ігровій діяльності виникає нагальна потреба у спілкуванні з однолітками та дорослими. У сучасному закладі освіти ігрове розвивальне середовище є не просто місцем для розваг, а потужним інструментом для інтегрованого розвитку дитини, де мовленнєвий розвиток є одним із ключових аспектів. Створення якісного, різноманітного та стимулюючого ігрового середовища, а також уміле педагогічне керівництво ігровою діяльністю є важливими чинниками успішного розвитку мовлення дітей.

Список використаних джерел

1. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів ВНЗ. Київ : Слово, 2006. 304 с.
2. Бондаренко А. Зв'язне мовлення засобами наочного моделювання. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 6. С. 25–33.
3. Логвинчук С. Л. Дидактичні ігри, вправи, творчі завдання: розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників: методичний посібник Харків : Основа, 2013. 191 с.
4. Логвинчук С. Мовленнєва компетенція – засобами гри: ефективний досвід *Дошкільне виховання*. 2016. № 2. С. 11–15.
5. Омеляненко А. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 196 с.

НАРОДНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сніжана Скугорова, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Ірина Форманюк, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.А. Колеснік, докторка філософії, доцентка

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

EXCURSION AS A MEANS OF SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Snizhana Skuhorova, *master's student*

Iryna Formaniuk, *master's student*

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі проведення народних ігор на свіжому повітрі. Зроблено дефінітивний аналіз понять «мовлення», «гра». У статті описано народні ігри, які сприятимуть мовленнєвому розвитку дошкільників.

Ключові слова: мовлення, розвиток мовлення, гра, народна гра, діти дошкільного віку.

Abstract. The article reveals the features of speech development of children of senior preschool age in the process of conducting folk games in the fresh air. A definitive analysis of the concepts of «speech», «game» is made. The article describes folk games that will contribute to the speech development of preschoolers.

Key words: speech, speech development, game, folk game, preschool children.

Мовлення є основним засобом спілкування, пізнання світу та вираження власних думок. Саме в старшому дошкільному віці спостерігається інтенсивний розвиток мовленнєвих навичок, що має велике значення для подальшого навчання та соціалізації

дитини. Старший дошкільний вік характеризується суттєвим розширенням словникового запасу, удосконаленням граматичної будови мовлення, розвитком зв'язного мовлення та комунікативних навичок.

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку є однією з ключових проблем сучасної дошкільної лінгводидактики. Її важливість обумовлена пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти в Україні на XXI столітті, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Базовим компонентом дошкільної освіти. Ці документи орієнтовані на оновлення дошкільної освіти, зокрема на модернізацію змісту, удосконалення підходів, методів і технологій навчання дітей української мови, а також на формування культури мовлення й розвитку мовленнєвої комунікації.

Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку є предметом теоретичних і практичних досліджень таких відомих науковців, як А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калмикова, Г. Калмиков, К. Колеснік, Н. Комарівська, А. Король, І. Лапшина, Т. Піроженко та ін. Значний внесок у розвиток теорії гри, як засобу всебічного виховання розвитку дітей унесли Н. Бібік, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Любчак, Т. Поніманська [2; 4; 6; 7] та ін.

Актуальність питання розвитку мовлення дітей відображена в Базовому компоненті дошкільної освіти в межах освітнього напрямку «Мовлення дитини». Розвиток мовлення означає роботу над усіма його складовими: фонетичною, лексичною, граматичною, діалогічною та монологічною, а також над формуванням комунікативних навичок та умінь [1]. Цей документ передбачає засвоєння дошкільниками різних способів комунікації та наголошує на важливості створення педагогічних умов для розвитку мовлення через різноманітні види діяльності, характерні для цього вікового періоду.

Дослідниця Н. Трофайла зазначає, що розвиток мовлення сприяє реалізації таких умов: 1) постійна комунікація з дошкільником, що створює довіру до педагога та бажання взаємодіяти з ним; 2) задоволення потреби дитини в спілкуванні з іншими дітьми різного віку; 3) надання дітям достатньої кількості освітнього матеріалу, іграшок, книг, карток тощо.

Спілкування орієнтоване на задоволення важливої духовної потреби людини – потреби у взаємодії, прагненні пізнати себе та інших, що виявляється через мовленнєві оцінки, судження та висловлювання [2]. Спілкування має мотиви, зміст, засоби та результат, а предметом спілкування є інша дитина, яка одночасно виступає й суб'єктом спілкування. Упродовж дошкільного періоду мовлення виступає провідним засобом комунікації, перебуваючи в системі складних взаємозв'язків з іншими видами діяльності, що зумовлює їхнє формування та подальший розвиток [2].

Гра посідає важливе місце серед засобів розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Вона є однією з провідних форм дитячої діяльності, що використовується дорослими з метою соціалізації, формування навичок спілкування та налагодження взаємодії з предметним світом. У процесі гри відбувається активний розвиток особистості дитини, становлення психічних функцій, які в подальшому визначатимуть успішність навчальної, професійної діяльності та ефективність міжособистісної комунікації.

Вплив педагога на вибір ігрової діяльності дітей проявляється у підтримці їхньої зацікавленості, стимулюванні ігрової ініціативи та заохоченні до усвідомленого осмислення змісту й тематики гри. Гра займає важливе місце в системі розвитку мовлення дошкільників. Завдяки грі освітній процес відбувається природно, дитина без зусиль запам'ятовує нові слова, описує предмети та свої дії, що позитивно впливає на покращення її мовлення.

Гра створює комфортне середовище для мовленнєвого розвитку, оскільки вона спонукає дітей до активного спілкування, використання нових мовних конструкцій. У грі діти навчаються правильно будувати фрази, використовувати граматичні правила та розвивати логічне мислення, що сприяє формуванню чіткої та виразної мовленнєвої навички. Крім того, через гру діти не тільки засвоюють нові слова, а й розвивають творчі здібності, уяву та емоційний інтелект, що є компонентами повноцінного мовленнєвого розвитку.

У дитячих іграх чітко проявляється взаємозв'язок національної культури його народу та мови, а також взаємозв'язок пізнання, спілкування та діяльності дитини, що є основою

мовленнєво-ігрової діяльності. Ігрова, мовленнєва діяльності та спілкування тісно взаємопов'язані між собою, їх комплексне використання дозволяє досягти високого рівня мовленнєвих досягнень [5].

Народна гра є невід'ємною частиною національної культури та засобом передачі мовних традицій. Вона сприяє засвоєнню української мови через природну ігрову діяльність, розвиває здатність до діалогічного та монологічного мовлення, удосконалює звукову культуру мовлення.

Головною особливістю народних ігор є їхній мовний супровід: римовані примовки, лічилки, загадки, заклички, які не лише урізноманітнюють мовленнєвий досвід дитини, а й сприяють його збагаченню. Дошкільники засвоюють мелодику, інтонаційну виразність, темп і ритм мовлення, що позитивно впливає на їхню фонетичну культуру.

З дітьми молодшого дошкільного віку доцільно проводити наступні народні ігри: «Квочка», «Яструб і курчата», «Віночок», «Сірий кіт», «Кіт і миша», «Пов'яжи хустину», «Жили у бабусі», «Гуси», «Була в лісі», «Дідусь Макар», «Бабуся», «У сірого вовка», «Гуси, гуси додому», «Вовк і кози», «Сірий вовк».

З дітьми середнього дошкільного віку доцільно проводити наступні народні ігри: «Дрібушечки», «Хитрий пес», «Панас», «Рибка», «У латки», «У залізного ключа», «Лисиця і заєць», «Бездомна лисиця», «У зайчика», «Вовк і лисичка».

З дітьми старшого дошкільного віку доцільно проводити наступні народні ігри: «Птахи», «Кози», «Котики», «Піжмурки», «Бобер», «Рак-неборак», «А ми просо сіяли», «Женчикок-бренчикок», «Бери коня», «Редька», «У гороховій скрині», «У дзвона», «У воріт», «Пень», «Мишка», «Чаклун», «Ріпка», «Чабан», «Відьма», «Бочечка», «Пасти свинку», «Король», «Кіт Опанас».

Наведемо приклад народної гри «Мишка», яку можна використовувати під час організації ігор на свіжому повітрі з дітьми старшого дошкільного віку з метою активізації їх мовленнєвої діяльності..

Мета: учити дітей використовувати прийом перебіжок на коротку дистанцію. Розвивати мовлення, силу, координацію рухів, кмітливість, спритність, швидкість реакції. Виховувати інтерес до традиційних народних ігор, почуття гумору, доброзичливість.

Хід гри: діти вибирають поводиря або «кота», полічивши:

*У зеленому садку,
Сидить котик у холодку.
Лапкою чеше вус,
Язичком лиже пуз.
Хвостиком круть-верть,
Сіру мишку хан!*

«Мишки» стають у ряд. За чотири кроки одна від одної. «Кіт» підходить до першої та каже:

- *Мишко, продай місце.*
- *Не продам.*

Після цього «кіт» підходить до наступної дитини й повторює запитання. Почувши у відповідь фразу «Обернись спиною», він відходить на два кроки назад і повертається спиною до «мишок». У цей момент діти, які виконують ролі «мишок» і знаходяться поруч, швидко змінюються місцями. Завдання «кота» – якомога швидше зайняти вільне місце. Той учасник, якому не вдалося цього зробити, переходить у роль «кота».

Народна гра «Редька».

Мета: розвивати окомір, силу, координацію рухів, образне мовлення, фантазію, творчу уяву. Збагачувати словник дітей. Виховувати інтерес до традиційних народних ігор, почуття гумору, естетичні смаки.

Хід гри: спершу треба визначити, кому бути «сусідкою» або «сусідом». Гру розпочинаємо з лічилки:

Раз, два, три, чотири,

*А нас грамоти учили –
І читати, і писати,
І по двоє в ряд ставати.
Раз, два, три,
Геть іди!*

Дитина, на яку припадає останнє слово, виходить з кола. Решта учасників об'єднуються в пари, орієнтуючись на принцип взаємного вибору. Пари розміщуються одна напроти одної – сідають навпочіпки або, за можливості, стають на коліна. Усі пари шикуються рядами, на невеликій відстані одна від одної, імітуючи порядок, у якому росте редька на грядці. Після цього «сусідка» підходить до першої пари та ініціює діалог.

- *Бабо, дай редьки!*
- *Скопай грядку, то й знатимеш, звідки редька береться.*

«Сусідка» обходить учасників, які зображують «редьку», демонструючи рухи, що імітують процес перекопування грядки. Після цього вона переходить до наступної пари, продовжуючи мовленнєву взаємодію:

- *Бабо, дай редьки!*
- *Посади собі!*

Знову потрібно обійти «редьку» і продемонструвати, як її висаджують. З цим запитанням «сусідка» підходить до інших пар, а вони відповідають їй:

- *Полий собі.*
- *Посапай собі.*
- *Прополи собі.*

«Сусідка» показує, як це робиться, аж поки почує:

- *Вирви собі!*

Та пара, яка це проголошує, міцно тримається за руки, а «сусідка» хапає когось одного попідруки й намагається відтягнути від того, з ким він зчеплений руками. Якщо їй не вдається відірвати, вона продовжує йти зі своїм запитанням. А якщо все ж відірве, вона сідає на це місце, а її замінює той, хто не зміг встояти. Гра триває далі.

Під час народних ігор діти використовують різні засоби виразності, зокрема жести, міміку, рухи, пантоміміку, тембр та силу голосу. Дошкільники в грі мають можливість застосовувати свої наявні знання й здобувати нові, усвідомлюючи себе активними учасниками.

Отже, народні ігри є важливим засобом розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Вони сприяють збагаченню словникового запасу, удосконаленню звукової культури мовлення, формуванню комунікативних навичок та розвитку зв'язного мовлення. Використання народних ігор у практиці дошкільної освіти забезпечує гармонійний розвиток мовленнєвої компетентності дитини та підготовку її до подальшого навчання.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ МОН України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». URL: <http://surl.li/qjxo> (дата звернення: 20.10.2022).
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ: Вища шк., 2007. 542 с.
3. Гавриш Н. В. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3-8.
4. Колеснік К., Комарівська Н., Карук І., Пахальчук Н. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами театралізації. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип.17(2). Слов'янськ, 2022. С. 104-115.
5. Любчак Л.В., Колеснік К.А. Методика організації ігрової діяльності: практикум. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 115 с.

6. Kolesnik K.A. Psychology of interpersonal relationships of preschool age in a team. *Imperatives of civil society development in promoting national competitiveness: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. Volume I, December 13-14, 2018.* Batumi, Georgia: Publishing House «Kalmosani», 2018, p. 229-231.
7. Король А.В. Формування дистанційно-інтерактивного середовища підтримки батьків дошкільників з особливими мовленнєвими потребами: дис. ... доктора філософії. Київ, 2023. 304 с.

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНОЇ ЦІННОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ

Олександра Слюсар, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Наталя Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE ROLE OF PHYSICAL CULTURE IN THE FORMATION OF MORAL VALUES OF PRESCHOOL CHILDREN

Oleksandra Slyusar, master's student

Natalia Pakhalchuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** В статті подано аналіз поняття фізичної культури як засобу формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку. Розглянуто взаємозв'язок між фізичною активністю та розвитком моральних якостей, таких як відповідальність, дисциплінованість, чесність, взаємоповага та співпраця. Автор статті зазначає, що систематичне залучення дошкільників до фізичних вправ, рухливих ігор та спортивних занять сприяє не лише зміцненню здоров'я, а й вихованню моральної свідомості. Особлива увага приділена ролі педагога у створенні сприятливого середовища для гармонійного розвитку особистості дитини через фізичну культуру.*

***Ключові слова:** мораль, фізичний підхід, вихованням шляхом фізичної культури*

***Abstract.** The article presents an analysis of the concept of physical culture as a means of forming moral values in preschool children. The relationship between physical activity and the development of moral qualities, such as responsibility, discipline, honesty, mutual respect and cooperation, is considered. The author of the article notes that the systematic involvement of preschoolers in physical exercises, outdoor games and sports contributes not only to improving health, but also to the upbringing of moral consciousness. Special attention is paid to the role of the teacher in creating a favorable environment for the harmonious development of the child's personality through physical culture.*

***Key words:** morality, physical approach, upbringing through physical culture*

Формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку є одним із пріоритетних завдань сучасної дошкільної освіти. Особливе місце у цьому процесі займає фізична культура, яка не лише забезпечує гармонійний фізичний розвиток дитини, а й сприяє вихованню відповідальності, чесності, дисциплінованості, взаємоповаги та колективізму [2, с. 24]. Рухова активність є природною потребою дошкільників, тому саме через ігрові форми фізичного виховання можна ефективно формувати у дітей моральні цінності, які в подальшому визначатимуть їхню соціальну поведінку [5, с. 67].

Фізична культура створює умови для розвитку соціальних навичок, адже в процесі виконання вправ, спортивних ігор та естафет діти вчаться співпрацювати, підтримувати однолітків, дотримуватися правил і справедливо оцінювати власні та чужі досягнення [7, с.

35]. Колективні фізичні заняття формують навички комунікації, допомагають дітям усвідомлювати значення командної роботи та вчать приймати як перемоги, так і поразки з гідністю [3; 5; 7]. Особливу роль відіграє вихователь, який через рухливі ігри та спеціально організовану фізичну активність має можливість створювати ситуації морального вибору, у яких діти навчаються робити правильні вчинки, оцінювати поведінку інших і приймати відповідальні рішення [4, с. 56].

Формування моральних якостей у дошкільників значною мірою залежить від змісту фізкультурно-оздоровчої діяльності. Вправи, що передбачають змагання, сприяють розвитку почуття справедливості, чесності, дотримання правил. Ігри з партнерською взаємодією виховують у дітей емпатію, здатність допомагати одноліткам, повагу до суперника та вміння підтримувати друзів у складних ситуаціях [6, с. 89]. Крім того, заняття фізичною культурою сприяють емоційному розвитку дітей, навчають їх керувати своїми емоціями, проявляти витримку, наполегливість і самоконтроль [8, с. 102].

Таким чином, фізична культура відіграє важливу роль у моральному вихованні дошкільників. Організація рухової активності з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей сприяє вихованню моральних якостей, необхідних для їхньої подальшої соціалізації. Вихователь має використовувати різноманітні методи фізичного виховання для формування у дітей відповідальності, чесності, співпраці, взаємодопомоги та дисциплінованості. Саме гармонійне поєднання фізичного та морального розвитку дозволяє забезпечити всебічний розвиток особистості дошкільника, що є важливим завданням сучасної дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х книгах. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Вільчковський Е. С. Основи валеології: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Дутчак М. В. Теоретико-методичні основи фізичного виховання дітей дошкільного віку. Івано-Франківськ: Плай, 2007. 210 с.
5. Єрмаков С. С. Формування культури здоров'я дітей та молоді засобами фізичного виховання. Харків: ОВС, 2010. 152 с.
6. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. – Київ: Олімпійська література, 2017. 376 с.
7. Лях В. І. Рухливі ігри та методика їх викладання у дошкільних навчальних закладах. Київ: Освіта, 2012. 256 с.
8. Мартиненко О. В. Фізичне виховання у дошкільних навчальних закладах: навч.-метод. посіб. Львів: Світ, 2015. 180 с.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тетяна Трач, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.Є Перетяга, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університету імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN PRESCHOOLERS IN THE PROCESS OF GAME ACTIVITY

Анотація. У статті розкривається сутність поняття комунікативна компетентність дошкільників. Визначається вплив ігрової діяльності на формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: дошкільники, комунікативна компетентність, комунікативні навички, ігрова діяльність.

Abstract. The article reveals the essence of the concept of communicative competence in preschool children. It defines the impact of play-based activities on the development of communicative competence in older preschoolers.

Key words: preschool children, communicative competence, communication skills, play-based activities

В умовах сьогодення дошкільна освіта спрямована на створення умов для соціалізації та адаптації дітей з метою формування та розвитку комунікативних навичок у дітей. Однією з важливих проблем є формування комунікативної компетентності, яка передбачає майбутній розвиток дитини у суспільстві та подальше навчання [8]. Застосування ігрової діяльності як засобу розвитку комунікації є результативним підходом, що підтверджується сучасними науковими дослідженнями.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що *комунікативна компетентність* – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Комунікативній компетентності, як й іншим видам мовленнєвої компетентності потрібно навчати дітей вже з раннього віку. Ще до школи дитина повинна засвоїти відповідні мовленнєві знання, вміння та навички, необхідні їй для спілкування [4]. Структурними елементами комунікативної компетентності є: комунікативні знання, комунікативні уміння і комунікативні здібності.

Комунікативні знання – це знання, які навчають, що таке спілкування, які його види, фази, особливості та закономірності розвитку. Це знання про те, які існують комунікативні методи і прийоми, яку функцію вони виконують, які їхні можливості та обмеження.

Комунікативні вміння – це володіння складною системою зв'язків психічних і практичних дій, необхідних для доцільного регулювання діяльності наявними у суб'єкта знаннями та навичками.

Комунікативні навички – це набір вмінь, які дають можливість особистості ефективно взаємодіяти з іншими в різних соціальних ситуаціях.

С.Дан, Ж.Піаже, А.Ремі відзначали значення гри у розвитку комунікативних навичок у дітей. Проблема розвитку ігрової діяльності дітей докладно розглядалась в працях сучасних українських науковців А.Бурової, В.Бутенко, Н.Гавриш, О.Долинної, К.Колеснік [4], В.Кондратенко, С.Коноплястої, Л.Любчак, О.Низковської та ін. Ці науковці здійснили вагомий внесок у розуміння того, як ігрова діяльність може сприяти формуванню та розвитку комунікативних навичок у дітей. Проте залишається недостатньо дослідженим процес адаптації ігор до потреб дітей дошкільного віку, а також їх результативність у різних вікових групах та умовах освітнього середовища.

Будь-яка сфера життєдіяльності дитини дошкільного віку сповнена активно ігровою діяльністю, яка представляє собою специфічний вид діяльності, характерний для дитячого віку, в якому саме через гру відбувається пізнання навколишнього світу, розвиток креативності, мислення, уяви, фантазії та соціальних навичок. У педагогіці гру використовують водночас як метод навчання і виховання, що сприяє розвитку комунікативних навичок і творчого мислення. Дидактична гра є одним із видів ігрової діяльності та водночас формою організації взаємодії дорослого з дитиною, що зумовлює її своєрідність та неповторність

Використання ігрової діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти регламентується державними документами: Законом України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти, чинними освітніми комплексними та парціальними програмами. У Базовому компоненті дошкільної освіти введено окрему освітню лінію «Гра дитини», в якій висвітлено роль гри для втілення творчих задумів дітей дошкільного віку, їх пізнавальних, моральних, соціально-етичних потреб.

Освітня лінія «Гра дитини» визначає сформованість ігрової компетенції, що проявляється в інтересі дошкільника до відображення широкого кола об'єктів довколишньої дійсності, створенні ігрових задумів, розігруванні ситуацій у власних іграх, виборі гри, вмінні гратися самостійно та з однолітками на основі ігрового задуму [1]. У ньому зазначено, що втілення особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, соціокультурного та інтегрованого підходів, реалізації самостійної творчої діяльності дитини в освітньому процесі з урахуванням вікових особливостей психофізичного розвитку дітей, ігрової діяльності як провідної та принципу навчання через гру як наскрізного у взаємодії з дитиною [1].

У програмі «Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років», зазначається, що сучасний педагог – це мотиватор особистісного розвитку дитини. Освітня програма також окремо звертає увагу на ігровій діяльності як провідному виді діяльності для всього дошкільного дитинства, незамінному засобові розвитку дітей [3].

В освітній програмі розвитку старших дошкільників «Впевнений старт» виокремлено розділ «Ігрова діяльність», у якому розглянуто такі види ігор, як: рольові, дидактичні, народні, конструкторсько-будівельні, рухливі, настільно-друковані та ігри на розвиток креативності» [5].

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» вказано, що «в ігровій діяльності, як провідній, дитина різнобічно себе проявляє, відчувається безпечно, поводить самостійно, вчиться вчиняти на власний розсуд. Гра є важливим засобом стимуляції уяви, розвиває уміння дитини фантазувати, вигадувати, діяти в уявному плані» [2].

У програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» зазначено, що в умовах розвитку гри як провідної діяльності дошкільник зростає як соціальний індивід, творчо перевіряється у знайомі образи дорослих, реалізує моделі їх поведінки та взаємин; задовольняє потребу в грі, виражає в ній свої інтереси, набутий особистий досвід, творчо самовиражається» [9].

Формування комунікативної компетентності у дошкільників – один з вагомих напрямів у сучасній дошкільній світі. Адже саме через ігрову діяльність дітки найкращим чином опановують мовлення, вміння комунікувати та взаємодіяти як з ровесниками так і дорослими. Ось представлені основні види ігор, які істотно впливають на розвиток комунікативної компетентності, саме:

1. *Сюжетно-рольові ігри.* Вибір дитиною сюжету та наповнення гри дає їй можливість виражати себе та підлаштовувати ігрове середовище відповідно до своїх потреб та інтересів. Відомо, що сюжетно-рольова гра є невід'ємною складовою формування комунікативної компетентності та навичок старших дошкільників. Такий вид ігор сприяє розвитку діалогічного мовлення, здатність підтримувати розмову та наводити аргументи. Діти беруть на себе ролі (лікаря, продавця, мами, поліцейського) і взаємодіють у певній ситуації. Наприклад, під час сюжетно-рольової гри «Лікарня» – дитина проводить діагностику, «лікує» пацієнтів, ставить запитання, дає поради, а у процесі гри «Магазин» – вчиться вести діалог: продавець-покупець. В той час, як гра «Сім'я» дозволяє відтворити сімейні відносини і налагодити комунікацію.
2. *Ігри-драматизації* (інсценізація казок, оповідань, вигаданих історій) сприяють збагаченню словникового запасу, розвитку емоційної виразності та поставленої інтонації. Наприклад, інсценізація казок передбачає розподіл ролей, програвання реплік персонажів.

3. *Комунікативні ігри* мають за мету саме спілкування, домовленість, вміння слухати. Сприяють розвитку вміння ставити і відповідати на запитання, будувати зв'язну логічну розповідь. Наприклад, гра «Зіпсований телефон» – розвиває вміння уважно слухати, а «Вгадай, хто я?» – використання опису чи запитань, гра «Інтерв'ю» дозволяє дитині відчувати себе у ролі журналіста.

4. *Дидактичні ігри* – це спеціально створені ігрові ситуації з навчальною метою. Вони не лише цікаві за змістом, але й спрямовані на розвиток мовленнєвої активності, поповнення словникового запасу, формування діалогічного та монологічного мовлення. Особливо є корисними для дошкільників і молодших школярів.

Умовами ефективного та результативного формування комунікативної компетентності у дошкільників є:

1. Створення позитивного емоційного клімату (атмосфера довіри, підтримки, вільне висловлення думок, відсутність страху допустити помилку).
2. Індивідуально-орієнтований підхід (врахування віку, психологічних, мовленнєвих особливостей дитини, її характеру, інтересів та здібностей)
3. Активна ігрова діяльність (сюжетно-рольові, мовленнєві ігри, дидактичні ігри, що спонукають дітей до спілкування).
4. Багате мовленнєве середовище (у сім'ї, садочку, школі) сприяє розвитку мовлення через наслідування, діалог, обмін думками.
5. Мотивація до спілкування (створювати ситуації, коли дитина відчуватиме потребу щось сказати, пояснити, запитати).
6. Активна участь вихователя та інших педагогів в ЗДО у взаєминах з дитиною.

Висновки та перспективи. Використання гри є ключового засобом формування комунікативних навичок та вмінь, сприяє розвитку мовлення, соціальної адаптації та когнітивних здібностей у дошкільників. Гра є вираженням потреб дитини, утвердженням бажань до активності та самостійності, методом наслідування моделей поведінки дорослих в суспільстві, способом набуття навчального досвіду, розвитку творчості, пам'яті. Гра є не лише дитячою розвагою, але і вагомим інструментом для формування різноманітних аспектів дитячого розвитку. Вона сприяє розвитку когнітивних, емоційних та соціальних навичок, сприяє формуванню необхідно важливих цінностей та вмінь, а також розвиває фантазію, творчість та уяву.

Значимість ігрової діяльності для дітей полягає у тому, що вона дозволяє їм пізнавати світ, експериментувати, фантазувати, творити та розвивати свої здібності. Гра стимулює когнітивний розвиток дитини, сприяючи розвитку уваги, концентрації, пам'яті та логічного мислення. А також вона допомагає дошкільнику розуміти свої емоції, виражати їх та водночас контролювати, що є важливим сегментом психічного розвитку.

Отже, ігрова діяльність відіграє надважливу роль у формуванні комунікативної компетентності дошкільників, має позитивний вплив на розвиток різних аспектів особистості дитини та сприяє формуванню важливих навичок і цінностей.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція, від 12 січня 2021 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 15.04.2025).
2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
3. Дитина : освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г. Беленька, О. Богініч, В. Вертугіна [та ін.] ; наук. ред. Г. Беленька ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
4. Любчак Л., Колеснік К. Методика організації ігрової діяльності : практикум. Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. 196 с.

5. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. Гавриш, Т. Панасюк, Т. Піроженко, О. Рогозянський, О. Хартман, А. Шевчук] ; за заг. наук. ред. Т. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
6. Ремі А. Роль гри у розвитку дитини. Київ : Освіта, 2020. 201 с.
7. Савченко О. Інклюзивна освіта: сучасні підходи. Львів : Світ, 2022. 152 с.
8. Ткаченко Л. П., Михальчук Л. І., Калюжна Є. М., Перетяга Л. Є. Інноваційні підходи до мовленнєвого розвитку дитини у дошкільній і початковій освіті. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина».)*. 2024. № 10 (44). С. 1035–1042. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/15646/15718> (дата звернення: 15.04.2025).
9. Я у Світі : програма розвитку дитини від народження до шести років / О. Аксьонова, А. Аніщук, Л. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

ТВОРЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ШЛЯХ ДО САМОВИРАЖЕННЯ ТА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Наталія Тарарак, доктор педагогічних наук, професор
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна).

CREATIVE ENVIRONMENT OF A PRESCHOOL INSTITUTION: A PATH TO SELF-EXPRESSION AND HARMONIOUS CHILD DEVELOPMENT

Nataliia Tararak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine).

***Анотація.** У статті розглянуто значення творчого середовища у закладах дошкільної освіти як чинника самовираження та гармонійного розвитку дитини. Проаналізовано педагогічні умови створення сприятливого простору для розвитку креативності, емоційного інтелекту та соціальних навичок дошкільнят.*

***Ключові слова:** творче середовище, самовираження, гармонійний розвиток, дошкільна освіта, креативність, емоційний інтелект.*

***Abstract.** The article examines the importance of a creative environment in preschool institutions as a factor in children's self-expression and harmonious development. The pedagogical conditions for creating a favorable space for the development of creativity, emotional intelligence, and social skills in preschoolers are analyzed.*

***Key words:** creative environment, self-expression, harmonious development, preschool education, creativity, emotional intelligence.*

Сучасний світ висуває високі вимоги до особистості, серед яких важливу роль відіграють креативність, гнучкість мислення, здатність до самовираження та адаптації в соціумі. Важливість розвитку творчого потенціалу людини визначається вже на етапі дошкільного дитинства, оскільки саме в цей період формуються базові навички, світогляд та особистісні якості дитини. У зв'язку з цим створення творчого середовища в дошкільному закладі є ключовим фактором гармонійного розвитку особистості.

Творче середовище є основою для розвитку індивідуальності кожної дитини. Воно сприяє формуванню нестандартного мислення, розвитку уяви, вмінню висловлювати власні ідеї та емоції через різні види діяльності. Гармонійний розвиток особистості можливий лише за умов вільного творчого самовираження, що забезпечує комфортне психологічне середовище та підтримку дорослих.

Творче середовище дошкільного закладу – це сукупність матеріальних, соціальних та психологічних умов, що сприяють розвитку творчого потенціалу дитини. Воно охоплює: просторово-предметне середовище (облаштування групових кімнат, наявність різноманітних матеріалів для творчої діяльності); педагогічний аспект (методи та прийоми навчання, що стимулюють креативність); емоційно-психологічний клімат (підтримка ініціативності, відкритість до самовираження).

Середовище повинно бути динамічним, інтерактивним і стимулювати дитину до активного пізнання світу та розвитку власних здібностей.

Психологи та педагоги вважають, що творче мислення розвивається в процесі ігрової, художньої та дослідницької діяльності. До основних аспектів, що впливають на цей процес, належать:

- свобода вибору та ініціативність – дитина повинна мати можливість самостійно обирати види діяльності та засоби самовираження;
- роль гри у творчому розвитку – через гру діти опановують нові способи взаємодії, розширюють свій світогляд, формують нові ідеї;
- використання різних видів мистецтва – малювання, ліплення, музика, театральні постановки допомагають розкрити емоційний та естетичний потенціал дитини;
- підтримка з боку вихователя – педагог виступає не лише джерелом знань, а й мотиватором та наставником, що допомагає дитині розвинути власні здібності.

Гармонійний розвиток дитини можливий лише в умовах позитивного, сприятливого середовища, яке включає:

- емоційний комфорт (відсутність страху перед помилками, підтримка);
- соціальну взаємодію (співпраця з однолітками, спільна творчість);
- пізнавальну активність (дослідницька діяльність, проблемно-пошукові методи навчання).

Формування творчого середовища базується на кількох ключових компонентах, які взаємопов'язані між собою:

По-перше: просторово-предметне середовище – це облаштування фізичного простору, де дитина може проявляти свої здібності. Воно повинно містити зони для ігор, художньої діяльності, конструювання, експериментування, а також мобільні осередки, які можуть змінюватися відповідно до потреб дітей.

По-друге: педагогічне середовище – використання інноваційних методів навчання, що сприяють розвитку уяви, ініціативності, самостійності. Важливо застосовувати проєктні технології, інтерактивні методи та дослідницьку діяльність.

По-третє: емоційно-психологічний клімат – створення довірливих відносин між дітьми та вихователями, підтримка і стимулювання творчих проявів. Педагоги повинні навчати дітей висловлювати свої почуття, розвивати емоційний інтелект, сприяти доброзичливій атмосфері в групі.

Педагог-вихователь відіграє ключову роль у формуванні творчого середовища, оскільки саме він організовує діяльність дітей, створює сприятливу атмосферу для розвитку креативності. До основних аспектів роботи вихователя ми відносимо: мотивування дітей до творчої діяльності; створення цікавих завдань, що сприяють розвитку уяви; підтримку індивідуальності кожної дитини; використання методів, що стимулюють творче мислення, наприклад, мозковий штурм, евристичні бесіди, інтеграція мистецтва у навчальний процес.

Для гармонійного розвитку дитини важлива співпраця між вихователями, батьками та дітьми. Спільні заходи, майстер-класи, творчі конкурси допомагають розкрити потенціал дитини, розширити її можливості самовираження та сформувати позитивне ставлення до творчості. Батькам рекомендується залучатися до процесу творчого розвитку дитини, підтримувати її ініціативи та створювати сприятливу атмосферу для творчості вдома. Важливим є також спільне читання книг, відвідування театрів, музеїв, галерей, що розширює кругозір дитини та стимулює її естетичне сприйняття. Вихователі можуть організовувати

батьківські збори у форматі творчих майстерень, де дорослі дізнаватимуться про сучасні методики розвитку креативності. Крім того, важливо залучати батьків до спільних проєктів, які допомагають дітям бачити приклад творчого підходу в житті та діяльності дорослих.

Інтерактивні методи навчання сприяють активному залученню дитини в процес пізнання, стимулюють її уяву, розвивають комунікативні навички та творчий потенціал. До таких методів ми відносимо: проєктну діяльність, під час якої діти разом із вихователями створюють спільні роботи; творчі дискусії та обговорення ідей; експериментальну діяльність, що передбачає дослідження нових матеріалів, об'єктів, процесів; театралізовані ігри, які допомагають дітям виражати свої почуття та розвивати креативне мислення.

Арт-педагогіка передбачає використання мистецьких форм у навчальному процесі. Вона включає: малювання, ліплення, аплікацію та інші види образотворчої діяльності; музичне виховання, спів, гру на музичних інструментах; театральну діяльність, яка розвиває акторські здібності та сприяє вираженню емоцій.

Гра є основною діяльністю дошкільників, тому її використання у творчому вихованні є ефективним способом розвитку самовираження. Серед ігрових методів виділяють: сюжетно-рольові ігри, що допомагають дітям моделювати різні життєві ситуації; творчі ігри, де дитина може придумувати власні сюжети та персонажів; конструктивні ігри, які сприяють розвитку просторового мислення та уяви.

Об'єднання різних видів мистецтва допомагає розкрити різноманітні аспекти творчої особистості дитини. Наприклад:

- поєднання музики та малювання допомагає дітям висловлювати емоції через кольори;
- використання літературних творів у театральній діяльності розвиває мовлення;
- танцювальна імпровізація допомагає гармонійно виражати емоції та розвивати координацію рухів.

Формування творчого середовища в дошкільному закладі є необхідною умовою для гармонійного розвитку дитини. Використання інтерактивних методів, ігрових технологій, мистецьких дисциплін та арт-педагогіки сприяє розвитку креативного мислення, самовираження та позитивної соціальної взаємодії. Успішне впровадження цих методів можливе за умови активної взаємодії вихователів, дітей і батьків.

Отже, розвиток творчого середовища в дошкільних закладах є важливим чинником становлення гармонійної, креативної та самодостатньої особистості дитини. Формування відповідного середовища сприяє розвитку у дітей ініціативності, креативності, впевненості у власних силах та здатності до самовираження.

Важливу роль у цьому процесі відіграє вихователь, який повинен не лише створювати сприятливі умови для творчої діяльності, а й мотивувати дітей, підтримувати їхні ідеї та сприяти їхньому самостійному мисленню. Також велике значення має взаємодія з батьками, які можуть підтримувати дитину у творчому розвитку безпосередньо вдома.

Вбачаємо перспективи розвитку творчого середовища в дошкільних закладах у впровадженні сучасних методик, із інтеграцією мистецьких дисциплін у навчальний процес, з розширенням можливостей для творчого самовираження дітей через використання ігрових технологій, арт-педагогіки та інтерактивних методів. Інноваційні підходи до організації творчого середовища допоможуть виховати дітей, здатних до креативного мислення, комунікації та активної участі в соціальному житті.

Список використаних джерел

1. Курупаткін Л. М. Творчий розвиток дошкільників: навчальний посібник. Київ. 2010. 220 с.
2. Левін В. П. Теорія і методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. Одеса. 2010. 190 с.
3. Мацейко М. В. Творчість і самовираження дитини дошкільного віку. Львів. 2014. 160 с.

4. Павленко О. І. Творче середовище в дошкільному закладі: теорія і практика. Київ: Шкільний світ, 2015. 240 с.
5. Савченко Т. С. Формування емоційно-ціннісного ставлення до творчості у дітей дошкільного віку. Черкаси. 2015. 180 с.
6. Ткаченко В. О. Вплив педагогічних технологій на розвиток самовираження дітей дошкільного віку. Харків. 2014. 210 с.
7. Школяр Л. М. Психологія розвитку дітей дошкільного віку. Харків. 2013. 240 с.

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НАВИЧОК ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Алла Толстяк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF DIGITAL CITIZENSHIP KILLS IN ORDER PRESCHOOL CHILDREN AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Alla Tolstyak, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Стаття присвячена актуальній проблемі формування цифрового громадянства. У статті розглядається важливість розвитку вихователя в сучасному суспільстві, зокрема в контексті освіти та виховання цифрового громадянства.*

***Ключові слова:** цифрове громадянство, дитина, дошкільник, вихователь.*

***Abstract:** the article is dedicated to the pressing issue of forming digital citizenship. It discusses the importance of the educator's development in modern society, particularly in the context of education and the upbringing of digital citizenship.*

***Keywords:** digital citizenship, child, preschooler, educator.*

Наявність цифрової грамотності кожної людини – це наше сьогодні, адже у всіх сферах суспільного життя сьогодні використовуються цифрові технології. Розвиток цифрового середовища сучасного суспільства зумовлює необхідність цифрової грамотності кожної людини. Гаджети є реаліями життя дітей. Діти стикаються з ними, починаючи з раннього віку, спостерігаючи за батьками та рідними. Наслідуючи дорослих, діти з раннього віку починають користуватися планшетом, сенсорним телефоном, ноутбуком. Також сучасні діти переглядають мультфільми на YouTube, грають у віртуальні ігри, тобто є активними користувачами Інтернету. Вони перебувають у відкритому цифровому соціально-інформаційному просторі, що здійснює на них як позитивний так і негативний вплив. Іншими словами, сучасні діти є громадянами не лише реального світу, але й віртуального, цифрового світу. Питанням, що не викликає заперечень у наукових колах є те, що процес користування дітьми дошкільного віку комп'ютерними пристроями має відбуватися без шкоди фізичному та психічному здоров'ю дитини. Ще одним актуальним питанням педагогіки дошкільної освіти на сьогодні є формування в дітей навичок безпечного користування як пристроями, так і Інтернетом. Саме тому потрібно з найменшого віку починати знайомити дітей з можливими загрозами в Інтернеті, формувати вміння безпечного користування гаджетами [2]. Поряд із зазначеними проблемами, важливо пам'ятати й про розвиток емоційного інтелекту дітей під час взаємодії в цифровому світі [6].

Як зазначає дослідниця проблем дошкільної освіти О. Рейпольська, серед актуальних проблем формування цифрового громадянства варто називати й проблему нерозуміння

багатьох батьків важливості формування основ інформаційної культури та кібербезпеки дітей [4]. Батьки використовують планшет та телефон для того, щоб дитина не заважала їм вдома. Іншою проблемою є незнання батьків основ власної інформаційної безпеки. В Інтернеті на дитину чекають різноманітні загрози, такі, як сексуальний контент, спілкування з незнайомцями, повідомлення особистих даних та даних батьків.

Проведений нами аналіз наукових джерел, спрямованих на дослідження проблеми формування цифрової компетентності, умінь працювати з комп'ютером, формування основ безпечного користування дітьми Інтернетом, дозволило з'ясувати, що серед науковців не існує єдиної точки зору щодо трактування термінів «цифрова компетентність» та «цифрова грамотність», що відображено в нормативних документах. Згідно з редакцією Базового компоненту дошкільної освіти 2021 року в розділі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота», цифрова компетентність визначається як здатність використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології для задоволення власних потреб і вирішення освітніх та ігрових завдань на основі елементарних знань, умінь та позитивного ставлення до комп'ютерної та цифрової техніки [1, с. 26]. Відповідно до цього компоненту, одним із результатів освітньої роботи є розвиток цифрової компетентності та цифрової грамотності в дітей дошкільного віку. Наявність у дитини дошкільного віку цифрової компетентності з іншого боку, є умовою її цифрового громадянства.

З метою формування в дітей старшого дошкільного віку навичок безпечного користування Інтернетом та основ кібербезпеки, що є складовою цифрового громадянства, пропонуємо використовувати навчальний посібник із безпеки дітей в Інтернеті, що розроблений компанією Google у співробітництві з організаціями The Net Safety Collaborative та Internet Keep Safe Coalition [3]. Даний посібник було оцінено Науковим центром «Злочини проти дітей» Університету Нью-Гемпшир. Вихователь закладу дошкільної освіти та вчитель початкової школи можуть використати даний посібник для засвоєння дітьми основ знань про безпеку в Інтернеті. Посібник охоплює п'ять фундаментальних тем щодо цифрового громадянства та безпеки: ділися з обачністю (цифровий слід і відповідальне спілкування); не дай себе обманути (фішинг, шахрайство та надійні джерела); бережи свої таємниці (безпека в Інтернеті та паролі); круто бути доброзичливим! (боротьба з негативною поведінкою в Інтернеті); сумніваєшся? Спитай! (сумнівний контент та сценарії). Для того, щоб виконувати з дітьми практичні завдання, подані в посібнику, не потрібно мати спеціальні професійні навички та готувати спеціальне обладнання або інші ресурси. Крім того, матеріал, пройдений з дітьми, можна весело й цікаво закріпити на практиці завдяки пригодницькій онлайн-грі Interland, яку, за відсутності достатньої кількості гаджетів у закладі дошкільної освіти можна проводити, об'єднавши дітей у невеликі групи (3-5 дітей) [7].

Міжнародна спілка International Society for Technology in Education (ISTE) провела незалежний аудит посібника з безпеки дітей в Інтернеті та визнала його ресурсом, що допомагає підготувати дітей на рівні Стандартів ISTE 2021, а також відзначила грифом матеріалів підготовчого рівня (Seal of Alignment for Readiness).

Отже, нами розглянуто один із засобів, що може бути використаний для формування навичок цифрового громадянства дітей старшого дошкільного віку, а саме посібник з безпеки дітей в Інтернеті.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): Нова редакція: затв. наказом МОН України від 21.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Канарова О., Семеняко Ю., Шикиринська О. Забезпечення інформаційної безпеки дітей дошкільного віку в умовах сучасного медіапростору. *Молодь і ринок*. № 5/225. С.104-108.
3. Обачність. Пильність. Захист. Доброзичливість. Сміливість. Посібник з безпеки дітей в Інтернеті. URL: https://services.google.com/fh/files/events/bia_curriculum_2021_ua.pdf

4. Рейпольська О. Комп'ютерна грамота для старших дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. №9. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/918213>
5. Шикиринська О. Технологія Web-quest у формуванні професійної компетентності майбутнього вихователя ЗДО. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.)* / за ред. О.А.Голюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 330-333.
6. Шикиринська О.В., Мацюк А.В. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах цифрової медіаграмотності. *Теорія і практика використання інформаційних технологій в умовах цифрової трансформації освіти: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* / Упорядник: Твердохліб І.А. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 232-235.
7. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Prysiashniuk L., Shykyrynska O., Vyshkivska V., Komarivska N. The development of cooperation skills of senior preschoolers in the experimentation process. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume I, May 27, 2022. P. 404-414.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СПІЛКУВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Галина Франчук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.В. Іщенко доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського(Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING HUMANISTIC ORIENTATION OF COMMUNICATION IN SENIOR PRESCHOOLERS

Halyna Franchuk, aster's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розглядаються педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників. Визначено значення гуманістичного підходу в освітньому процесі дошкільних закладів та вплив середовища на розвиток гуманістичних якостей дітей.*

***Ключові слова:** гуманістична спрямованість, старші дошкільники, педагогічні умови, виховання, толерантність, емпатія.*

***Abstract.** The article examines the pedagogical conditions for the formation of a humanistic orientation in communication among older preschoolers. The significance of the humanistic approach in the educational process of preschool institutions and the influence of the environment on the development of children's humanistic qualities are determined.*

***Key words:** humanistic orientation, older preschoolers, pedagogical conditions, upbringing, tolerance, empathy.*

Формування гуманістичної спрямованості спілкування у старших дошкільників є одним із ключових завдань сучасної освіти, адже в діти старшого дошкільного віку активно засвоюють соціальні норми, навчаються основам етикету, формують свою особисту позицію у взаємодії з однолітками та дорослими, тому гуманістична спрямованість спілкування у

даному випадку відіграє ключову роль, адже вона передбачає доброзичливість, емпатію, толерантність, повагу до інших та взаємну підтримку.

Гуманістична спрямованість спілкування передбачає систему моральних цінностей та норм, що сприяють гармонійним взаєминам між людьми які ґрунтуються на повазі, довірі, рівності і справедливості. Гуманістична спрямованість також охоплює емпатію, здатність розуміти почуття іншої людини та співпереживати їй, прагнення до позитивної взаємодії з оточуючими, відсутність агресії та ворожості. Метою гуманістично спрямованого спілкування є задоволення потреби дитини у спілкуванні, співчутті, співпереживанні, розумінні, встановленні особистісних контактів [1].

К. Роджерс та А. Маслоу, представники гуманістичної психології, розглядають гуманістичну спрямованість як процес розкриття внутрішніх можливостей людини, її самореалізації та здатності до співпереживання. У педагогічній науці, зокрема у працях В. Сухомлинського, А. Макаренка та Ш. Амонашвілі, гуманістична спрямованість особистості визначається як результат морального виховання, що сприяє формуванню у дитини моральної свідомості та відповідального ставлення до суспільства [4, с. 6].

І. Куліш наголошує на тому, що гуманістична спрямованість спілкування є ключовим фактором у становленні гармонійних взаємин. Дослідниця підкреслює, що основою гуманістичного спілкування є повага до інших, незалежно від їхніх недоліків, толерантність і дотримання загальнолюдських моральних принципів, таких як довіра, чесність, відвертість, скромність, безкорисливість, любов, вдячність, милосердя та ввічливість. Вона також зазначає, що вміння дошкільника вибудовувати довірливі стосунки з вихователем і однолітками впливають на подальшу соціальну адаптацію та ефективність взаємодії з оточенням у майбутньому [2, с. 225].

Гуманістична спрямованість старших дошкільників проявляється у їхньому ставленні до інших, здатності розрізняти моральні категорії, такі як добро, зло та справедливість. Її формування залежить від різних чинників, основним з яких є родинне виховання. Відповідно сім'я виступає першим соціальним середовищем, де дитина засвоює моральні принципи, адже манера спілкування батьків, їхній приклад і поведінка формують базові орієнтири гуманістичного розвитку.

Важливу роль відіграє також освітній простір, оскільки саме він створює атмосферу взаємовіри, роботи в колективі, підтримки та співпраці, що сприяє розвитку гуманності у стосунках між дітьми. Крім того, великий вплив мають твори мистецтва, художня література, казки, оповідання та мультфільми, які містять морально-етичні сюжети, допомагаючи дітям усвідомити значення добра і зла, справедливості та взаємодопомоги.

Гуманістична спрямованість також розвивається через емоційну чутливість дитини та її здатність до співпереживання та емпатії. Відповідно важливими аспектами є моральна свідомість, що передбачає розуміння етичних норм і принципів, альтруїзм як прагнення допомагати іншим без очікування винагороди, а також повага до кожної людини, яка виражається у прийнятті інших такими, якими вони є, незалежно від їхніх особливостей чи недоліків [4, с. 8].

Для ефективного виховання гуманістичних якостей у дітей старшого дошкільного віку необхідно створити сприятливі педагогічні умови, при якому організація сприятливого соціально-емоційного середовища є основним фактором розвитку гуманного ставлення до інших. Адже атмосфера довіри, доброзичливості та взаємної підтримки допомагає дітям почуватися в безпеці, усвідомлювати цінність кожного члена групи. Крім того важливо, щоб педагоги були прикладом гуманного ставлення до дітей і між собою, а батьки підтримували цю культуру у сімейному середовищі.

Важливою умовою формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників є гра, яка є основним видом діяльності дошкільника у віці 5-6 років, адже саме через гру можна ефективно сформуванати гуманістичну спрямованість спілкування. Особливо корисними є рольові ігри, що допомагають дитині засвоювати соціальні ролі та норми взаємодії, сюжетно-рольові ігри, які моделюють реальні життєві ситуації та вчать дітей

співпрацювати, підтримувати один одного, а також ігри з правилами, що сприяють розвитку відповідальності, чесності та справедливості.

Художня література та використання казок відіграють важливу роль у формуванні моральних якостей дитини. Через літературні образи діти навчаються співчуттю, доброті, справедливості. Казки з моральним змістом, сучасні оповідання про дружбу, підтримку та взаємодопомогу, а також терапевтичні казки, що навчають дітей розв'язувати конфлікти гуманним шляхом, є ефективними засобами виховання, адже обговорення прочитаного дозволяє дітям усвідомити сенс моральних норм та сформувати власне ставлення до людських вчинків. Прикладом є народна казка «Кривенька качечка», в якій розповідається історія про качечку, яка стала товаришем для людей, що лишилися одні, але через недовіру вони втратили її. Даний твір вчить дітей розуміти значення довіри, терпіння та дружби, поважати особисті почуття інших людей та важливість подяки [3; 4, с. 40].

Приклади казок можуть сприяти навчанню дітей конструктивному вирішенню конфліктів, є важливою педагогічною умовою формування гуманістичної спрямованості. Розуміючи, що конфлікти неминучі у спілкуванні, тому важливо навчити дітей правильно їх вирішувати ще з юного віку. Для цього використовуються розбір конкретних ситуацій, коли дитина вчиться висловлювати свої емоції без агресії, а також ефективними будуть вправи на розвиток емоційного інтелекту, які допомагають дитині розпізнавати власні емоції та емоції інших.

Крім того, залучення дітей до колективної діяльності сприяє формуванню взаємоповаги та командної роботи. Участь у спільних проєктах, групових іграх та творчих завданнях допомагає дітям навчитися підтримувати одне одного, разом шукати рішення та брати на себе відповідальність за власні вчинки.

Варто зазначити, що роль педагога у формуванні гуманістичної спрямованості спілкування є ключовою, адже вихователь має бути прикладом толерантного та доброзичливого спілкування, створювати ситуації успіху, у яких кожна дитина відчуватиме себе важливою, застосовувати позитивне підкріплення для мотивації дітей до гуманного спілкування, а також проводити спеціальні заняття з розвитку комунікативних навичок та емпатії.

Формування гуманістичної спрямованості спілкування у старших дошкільників є важливим етапом їх подальшої соціалізації. Для цього необхідно створити сприятливе соціально-емоційне середовище, використовувати ігрові методи, художню літературу, навчати дітей конструктивному вирішенню конфліктів та залучати до колективної діяльності. Відповідно, успіх даного процесу значною мірою залежить від педагогів та батьків, які мають власним прикладом демонструвати гуманістичні цінності та підтримувати дітей у розвитку комунікативних навичок, адже гуманістично виховані діти виростають чуйними, доброзичливими людьми, здатними будувати гармонійні стосунки у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Козлюк О.А. Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників. *Наукові записки РДГУ*, 2015. Вип. 29. С. 130-133.
2. Куліш І. Д. Формування довіри дітей до дорослих в умовах війни. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2023. № 3. С. 220-230.
3. Пісоцький О.П., Пісоцька Л.М. Особливості виховання гуманних почуттів дітей 5–6 років у грі. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*, 2022. № 1. С. 69-75.
4. Степаненко К.В. Формування гуманістично спрямованої особистості шестирічної дитини засобом повчальних історій. *Кривий Ріг*, 2024. 81 с.

ІНТЕГРАЦІЯ МИСТЕЦЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗДО ЯК ІНСТРУМЕНТ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ДИТИНИ

Надія Шевченко, доцентка кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна)

INTEGRATION OF ART TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRESCHOOL EDUCATION AS A TOOL FOR A CHILD'S PERSONAL GROWTH
Nadiia Shevchenko, Associate Professor of the Department of Theory, Technologies, and Methods of Preschool Education, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine).

***Анотація.** У статті розглянуто інтеграцію мистецьких технологій в освітній процес закладів дошкільної освіти як ефективний інструмент особистісного зростання дитини. Проаналізовано можливості використання мистецьких практик для розвитку креативності, емоційного інтелекту та самовираження дошкільнят.*

***Ключові слова:** мистецькі технології, освітній процес, дошкільна освіта, креативність, емоційний інтелект, самовираження.*

***Abstract.** The article examines the integration of artistic technologies into the educational process of preschool institutions as an effective tool for children's personal growth. The possibilities of using artistic practices to develop creativity, emotional intelligence, and self-expression in preschoolers are analyzed.*

***Key words:** artistic technologies, educational process, preschool education, creativity, emotional intelligence, self-expression.*

Мистецькі технології в дошкільній освіті є важливим інструментом для гармонійного розвитку особистості дитини. Сучасний освітній процес потребує інноваційних підходів, які б забезпечували не лише засвоєння знань, а й сприяли формуванню творчих здібностей, емоційного інтелекту та соціальних навичок. Інтеграція мистецтва в освітню діяльність допомагає дітям дошкільного віку вільно виражати свої почуття, розвивати уяву та навички самовираження. З огляду на глобальні виклики та зміни в освіті, використання мистецьких технологій стає актуальним інструментом для підвищення якості освітнього процесу.

Метою дослідження є визначення переваг інтеграції мистецьких технологій у закладах дошкільної освіти та їх впливу на особистісне зростання дітей. Важливо окреслити методичні засади використання таких технологій, їхню роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості, а також запропонувати рекомендації для їх ефективного впровадження в практику.

Мистецькі технології – це сукупність інноваційних методів і прийомів, що базуються на використанні різних видів мистецтва для розвитку дитини. У педагогіці дошкільної освіти вони спрямовані на стимулювання творчості, естетичного сприйняття та емоційного вираження. Завдяки використанню таких технологій діти навчаються виражати свої почуття, сприймати світ через художні образи та розвивати креативне мислення.

Мистецтво має унікальну роль у формуванні гармонійної особистості. Емоційний розвиток забезпечується через усвідомлення краси та естетичних цінностей, соціальний – через співпрацю та комунікацію під час творчих занять, а когнітивний – через формування навичок аналізу, уяви та абстрактного мислення.

Інтеграція мистецтва в ЗДО базується на принципах наочності, інтерактивності та індивідуального підходу. Використання таких підходів, як казкотерапія, арттерапія, STEM-інтеграція, дозволяє створювати сприятливе середовище для гармонійного розвитку дітей, де мистецтво стає інструментом пізнання світу та самовираження.

Застосування мистецьких технологій у дошкільній освіті є важливим інструментом розвитку творчості, емоційного інтелекту та соціальної адаптації дітей. Завдяки інтеграції мистецьких методик у навчальний процес дошкільники отримують можливість не лише

здобувати знання, а й виражати свої почуття, розвивати уяву та вчитися співпрацювати в колективі.

Казкотерапія є ефективним методом для розвитку емоційного інтелекту та навичок комунікації. Під час занять діти слухають або створюють власні казки, що дозволяє їм проживати різні життєві ситуації у безпечному середовищі. Наприклад, інтегроване заняття «Дружба та взаємодопомога» передбачає спільне складання казки про героїв, які долають труднощі завдяки співпраці. Це сприяє формуванню позитивних моделей поведінки.

Арттерапія допомагає дітям виражати свої емоції через образотворче мистецтво. Малювання, ліплення та створення аплікацій є чудовими способами розвитку дрібної моторики, креативного мислення та самовираження. Наприклад, заняття «Кольоровий настрій» пропонує дітям зобразити свої почуття за допомогою кольорів, що сприяє розумінню власних емоцій.

Музикотерапія використовується для розвитку слухового сприйняття, ритмічності та емоційного стану дітей. Виконання пісень, гра на музичних інструментах або прослуховування мелодій допомагає малюкам розслабитися та покращити настрій. Наприклад, заняття «Звуки природи» включає прослуховування записів шуму дощу, співу птахів та вітру, що допомагає дітям розвивати увагу та уяву.

Інтерактивні методи навчання стимулюють активну участь дітей у процесі пізнання. Використання сюжетно-рольових ігор, театралізації та експериментів дозволяє дітям глибше засвоювати матеріал. Наприклад, проєкт «Подорож у світ мистецтва» передбачає знайомство з різними видами мистецтва через практичну діяльність: створення власних картин, інсценізацію відомих казок та гру на музичних інструментах.

Проєктні методи дозволяють дітям працювати над спільними завданнями впродовж певного часу. Наприклад, проєкт «Чарівний театр» включає створення лялькових вистав, де діти самостійно виготовляють декорації, пишуть сценарії та виконують ролі. Такий підхід розвиває мовлення, соціальні навички та креативність.

Відповідно до цього, для ефективної інтеграції мистецьких технологій у навчальний процес використовуються різноманітні засоби, а саме: малювання та ліплення сприяють розвитку дрібної моторики, фантазії та просторового мислення; музичні та театральні вистави допомагають дітям розвивати комунікативні навички та емоційну виразність; STEM-технології інтегрують мистецтво з наукою, дозволяючи дітям експериментувати, створювати інсталяції та моделі, що розвиває логічне мислення та творчість.

Застосування мистецьких технологій у дошкільній освіті сприяє всебічному розвитку дитини. Вони допомагають розвивати творчі здібності, стимулюючи уяву, фантазію та креативне мислення. Малювання, музика та театралізовані ігри сприяють самовираженню, дозволяючи дітям знаходити унікальні способи прояву своїх ідей.

У зв'язку з викладеним вище, важливим аспектом є формування емоційного інтелекту. Діти навчаються розпізнавати та виражати свої почуття через мистецтво, що допомагає їм краще розуміти себе та оточуючих. Це також зміцнює їхню впевненість у собі та полегшує процес соціалізації. Спільна участь у творчих проєктах сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та взаємодії з однолітками.

Мистецькі технології мають потужний позитивний вплив і на освітній процес. Вони підвищують інтерес до навчання, роблять його більш інтерактивним і захопливим. Завдяки гармонійному поєднанню мистецтва та навчання дошкільники розвиваються всебічно, отримуючи міцну основу для подальшого особистісного зростання.

Розвиток сучасних підходів передбачає використання інноваційних методів та цифрових інструментів, що дозволяють зробити мистецьку освіту ще більш захопливою. Впровадження інтерактивних дошок, віртуальної та доповненої реальності відкриває нові можливості для творчого розвитку дітей.

Зауважимо, що роль педагогів у цьому процесі є ключовою. Підвищення кваліфікації у сфері мистецької освіти дає змогу ефективніше використовувати сучасні технології та

методики. Важливим аспектом є співпраця з батьками та залучення ресурсів громади, що сприяє більшій інтеграції мистецтва в повсякденне життя дітей.

Таким чином, інтеграція мистецьких технологій у освітній процес сприяє гармонійному розвитку дошкільнят, допомагає їм краще розуміти себе та світ, а також формує основи естетичного сприйняття, креативності та комунікації. Для ефективного впровадження цих технологій у закладах дошкільної освіти педагогам рекомендується застосовувати інноваційні методи, активно взаємодіяти з родинами дітей та використовувати сучасні цифрові ресурси.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти: нова редакція : наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. Міністерство освіти і науки України. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Василевська О., Дворніченко Л. Казкотерапія як засіб психологічної роботи з різними віковими категоріями. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. Вип. 6.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум : навчальний посібник. Київ: Видавничий Дія «Слово», 2013. 448 с.
4. Данилюк І. В., Зольникова С. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Psychological journal*. 2019. Vol. 5, no. 6. С.161-173. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.6> (дата звернення: 15.03.2025).
5. Міністерство освіти і науки України. «Методичні рекомендації з художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку». Київ: МОН України, 2021.
6. Шевченко Н.О. Педагогічні умови формування почуття кольору у дітей дошкільного віку в образотворчій діяльності. *I Міжнародна науково-практична конференція «Modern methods for the development of science»* 09 – 11 січня, 2023. Хайфа, Ізраїль. 388 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Лариса Ящук, здобувачка ступеня вищої освіти рівня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Л.Є Перетяга, доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THEORETICAL PRINCIPLES OF THE DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH IN CHILDREN OF ELDERLY PRESCHOOL AGE

Larysa Yashchuk master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У роботі розглянуто особливості розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку та його значення для формування мислення та соціалізації. Визначено основні характеристики зв'язного мовлення та окреслено два основних види мовлення.

Ключові слова: зв'язне мовлення, ситуативне мовлення, контекстне мовлення, дошкільний вік, розвиток мовлення, комунікація, мовленнєві навички.

Abstract. The paper examines the features of the development of coherent speech in children of senior preschool age and its importance for the formation of thinking and socialization. The main characteristics of coherent speech are determined and two main types of speech are outlined.

Key words: coherent speech, situational speech, contextual speech, preschool age, speech development, communication, speech skills.

Розвиток зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку є однією з ключових проблем сучасної дошкільної педагогіки та психології, адже зв'язне мовлення виступає важливим чинником соціалізації, формування мислення, пізнання навколишнього світу та подальшого успішного навчання в школі. У цьому віці діти активно засвоюють норми спілкування, навчаються правильно будувати висловлювання, конструктивно та зв'язно викладати думки, що сприяє їх загальному інтелектуальному розвитку.

Зв'язне мовлення для дітей старшого дошкільного віку є об'єктом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема значний внесок у дослідження даного питання зробили А. Аніщук, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Гужанова, В. Дворецька, І. Іванча та ін.

У дошкільній лінгводидактиці термін «зв'язне мовлення» визначається як вид мовлення, що характеризується логічністю, послідовністю, цілісністю та завершеністю. Воно є засобом комунікації та самовираження, дозволяє передавати власні думки, почуття та наміри, здійснювати комунікативні функції, що є дуже важливими для дітей старшого дошкільного віку [4, с. 49-50].

Старший дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку мовленнєвої діяльності. Саме в цей час діти переходять від елементарного використання слів та фраз до побудови розгорнутих висловлювань, навчаються логічно будувати речення, використовувати різні стилі мовлення та збагачувати власний словниковий запас.

Відповідно, основними характеристиками зв'язного мовлення є:

- логічність, яка передбачає правильний зв'язок між частинами висловлювання;
- послідовність, що визначає дотримання смислового порядку подання інформації;
- цілісність, що формує єдність усіх складових частин висловлювання;
- завершеність, яка визначає наявність закінченої думки під час висловлювання.

Зв'язне мовлення виконує важливу роль у комунікації, головною функцією якої є передача інформації, що реалізується у двох основних формах – діалогічному та монологічному мовленні. Кожна з них має свої характерні особливості, що визначають зміст і підходи до їх розвитку. Лінгвістика розглядає ці форми як протилежні, оскільки вони мають різну комунікативну спрямованість, відрізняються за структурою, мовними засобами та психологічними характеристиками. Зв'язне мовлення поділяється на два основних види: ситуативне та контекстне.

Ситуативне мовлення безпосередньо пов'язане із конкретною ситуацією, у якій відбувається спілкування. Основною його особливістю є те, що висловлювання нерідко містять неповні думки, які стають зрозумілими лише за умови врахування ситуації, про яку йдеться. У ситуативному мовленні співрозмовники часто використовують допоміжні засоби комунікації: жести, міміку, інтонацію, вказівні займенники, завдяки чому вони можуть передавати зміст без необхідності детально формулювати всі свої думки словами. Таке мовлення найбільш поширене в побутовому спілкуванні, особливо серед дітей дошкільного віку, які ще не мають достатнього мовленнєвого досвіду для формулювання повних та логічно завершених висловлювань.

На відміну від ситуативного, *контекстне мовлення* є більш складним і не залежить від конкретних обставин чи допоміжних невербальних засобів, адже його зміст зрозумілий без додаткових пояснень, оскільки вся необхідна інформація виражена мовними засобами.

Формування контекстного мовлення вимагає від дитини чіткої побудови думки, логічного зв'язку між реченнями та використання різноманітних мовних конструкцій. Відповідно, даний вид мовлення характерний для розповідей, наукових і художніх текстів [6].

А. Богуш та Н. Гавриш зазначають, що на етапі старшого дошкільного віку, діти проявляють високу мовленнєву активність, яка виражається в підвищеній комунікативній ініціативності, бажанні вести діалог, ставити запитання та отримувати на них відповіді. Крім того, дітям цього віку властива балакучість і допитливість, що сприяє розширенню їхнього словникового запасу.

На етапі старшого дошкільного віку в словниковому запасі дітей з'являється багато узагальнюючих слів, що дозволяють їй краще розуміти та описувати навколишній світ. Тому діти починають засвоювати абстрактні поняття, що дає змогу оперувати більш складними категоріями, порівнювати предмети та явища за різними ознаками.

Крім того, важливим показником розвитку мовлення є здатність дитини правильно добирати синоніми та антоніми, що свідчить про зростання мовної гнучкості й поглиблене розуміння смислових відтінків слів. Також діти навчаються класифікувати предмети за їхніми властивостями, що сприяє розвитку логічного мислення та формуванню більш точних і змістовних висловлювань.

Попри досягнутий рівень мовленнєвого розвитку, старші дошкільники все ще не завжди правильно розуміють переносні значення слів. Наприклад, вони можуть сприймати фразеологізми буквально, не усвідомлюючи їхнього глибинного змісту, що пояснюється тим, що для усвідомлення переносного значення необхідний вищий рівень абстрактного мислення, який ще тільки починає формуватися у цьому віці [2].

А. Аніщук підкреслює, що в старшому дошкільному віці в дітей з'являється не лише потреба в спілкуванні, а й бажання бути зрозумілими для інших, що стає основним стимулом для вдосконалення мовленнєвих навичок [1; 4, с. 50].

Відповідно, щоб досягти взаєморозуміння з оточенням, дошкільники поступово починають будувати свої висловлювання більш осмислено, логічно та намагаються дотримуватися послідовності у викладі думок, використовують різноманітні мовні конструкції та збагачують свій словниковий запас. Цей процес сприяє формуванню вмінню не лише висловлюватися, а й слухати співрозмовника, що є важливою умовою ефективної комунікації.

Розвиток зв'язного мовлення в старшому дошкільному віці дає дитині змогу не лише ділитися інформацією, а й передавати власні почуття та емоції. Тому діти починають використовувати мовлення не тільки для опису навколишніх подій, а й для вираження власних переживань, формуванню оціночних суджень та встановленню причинно-наслідкових зв'язків. Збагачення словникового запасу дозволяє дитині більш точно передавати свої думки, тому, якщо раніше вона могла описувати предмети лише загальними словами, то тепер в її мовленні з'являються детальні характеристики, що робить висловлювання більш виразним і зрозумілим. Крім того, у цьому віці дошкільники починають активно застосовувати різні граматичні конструкції, що дозволяє їм будувати складні речення, що сприяє розвитку логічного мислення, адже дитина вчиться підбирати слова, дотримуватися правил синтаксису та використовувати різні мовні засоби для вираження своїх думок.

Ефективний розвиток мовлення дітей неможливий без активної участі батьків та педагогів, адже саме вони є головними носіями мовленнєвих норм і прикладом для наслідування. Спілкування з дорослими допомагає дитині збагачувати словниковий запас, засвоювати правила побудови речень і розширювати свої комунікативні можливості.

На нашу думку, одним із найефективніших способів розвитку мовлення є читання казок і художньої літератури. Читаючи тексти, діти знайомляться з різними висловами та стилістичними особливостями мови, що сприяє формуванню уявлення про правильну побудову висловлювань, а також стимулює розвиток уяви та творчого мислення. Не менш важливу роль відіграють діалогічні форми спілкування. Тому бесіди з дорослими допомагають дитині розвивати навички ведення діалогу, формулювання питань і відповідей, розуміння логіки розмови, тому в процесі такого спілкування дошкільники навчаються виражати свої думки, аргументувати власну позицію та враховувати думку співрозмовників.

Для розвитку зв'язного мовлення в дошкільників вихователь може використовувати різні методи та прийоми. Серед найефективніших – дидактичні та рухливі ігри, а також

фізкультхвилинки з мовленнєвим компонентом. З віком завдання поступово ускладнюються, що сприяє вдосконаленню мовленнєвих навичок дітей. Наприклад, для дітей старшого дошкільного віку буде доцільна гра «Назви лагідно», за якої дітям пропонують утворити зменшувально-пестливі форми іменників: Лист – листочок, ліс – лісочок. Або гра «Закінчи розповідь», коли вихователь починає розповідь, а дитина її логічно завершує [3, с. 136].

Розвиток зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку є важливим етапом їхньої підготовки до школи та подальшого життя. Ефективне формування мовленнєвих навичок можливе лише за умови використання комплексного підходу, що включає психолого-педагогічні методи, мовленнєву практику та активну участь дорослих у цьому процесі. Отже, застосування різноманітних методик, ігрових прийомів та вправ дозволяє розвивати мовлення дітей, формуючи їхню здатність до зв'язного, логічного та усвідомленого спілкування.

Список використаних джерел

1. Аніщук А.М. Мовлення як засіб самовираження старшого дошкільника: навч.-метод. посіб. для вихователів, практ. психологів, батьків та студентів дошк. від-нь пед. вишів; Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 113 с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. 2ге вид., допов. Київ: Слово, 2011. 704 с.
3. Дворецька В.П., Гужанова Т.С. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід. Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. С. 135-137.
4. Іванча І.В., Аніщук А.М. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 49-52.
5. Колеснік К., Комарівська Н., Карук І., Пахальчук Н. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами театралізації. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип.17(2). Слов'янськ, 2022. С. 104-115.
6. Лінгвістична характеристика зв'язного мовлення. URL: <https://studfile.net/preview/5602709/> (дата звернення: 11.03.2025).

РОЗДІЛ 3. ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Катерина Бондар, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Т.В.Філімонова, кандидат педагогічних наук, доцент,
Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова, (Україна)

FORMATION OF CREATIVE ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Kateryna Bondar, bachelor's student

V.O. Sukhomlynskyi Educational and Research Pedagogical Institute of the Admiral
Makarov National University of Shipbuilding, (Ukraine)

Анотація. У статті проводиться дослідження процесу формування творчої активності вчителів початкової школи в умовах реалізації концепції Нової української школи. Наголошується на ключовій ролі творчої діяльності педагога для забезпечення якісного освітнього процесу, всебічного розвитку учнів та впровадження сучасних стандартів освіти. Окреслено основні підходи до стимулювання і розвитку творчої активності педагогів, здійснено аналіз методів і форм роботи, що сприяють підвищенню професійних компетенцій, творчого мислення та схильності до інновацій. Зазначено також значущість ролі вчителя як ініціатора новаторських підходів у структурі навчального процесу, здатного ефективно реагувати на зміни в освітній сфері та суспільстві загалом.

Ключові слова: творчість, творча активність, творчий вчитель, вчитель початкових класів, Нова українська школа.

Abstract. The article examines the process of forming the creative activity of primary school teachers in the context of the New Ukrainian School. Particular attention is paid to the importance of teacher's creative activity for ensuring an effective educational process, pupils' development and implementation of modern educational standards. The main approaches to the development of teachers' creative activity are identified, methods and forms of work that contribute to the improvement of pedagogical skills, creativity and innovation of teachers are analysed. The role of the teacher as a creator of new approaches to the organisation of learning, who is able to adapt to changes in education and society, is also considered.

Key words: creativity, creative activity, creative teacher, primary school teacher, New Ukrainian School.

У контексті сучасних змін в освітній системі України, зокрема через реалізацію концепції Нової української школи, зростає потреба у створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу вчителів початкових класів. Творчість педагогів стає ключовим чинником для успішного застосування інноваційних підходів до навчання, стимулювання критичного мислення в учнів та розкриття їхніх особистісних можливостей. Водночас залишається актуальною проблема недостатнього використання творчих методів у педагогічній діяльності, що значною мірою обмежує як розвиток креативності в освітан, так і потенціал їхніх вихованців.

Ідеї та практична спадщина В. Сухомлинського привертала увагу багатьох науковців. Значна кількість досліджень, таких як роботи С. Білецької, А. Луцюка, В. Клименка та інших, фокусується на питаннях підготовки педагогів. Окремі аспекти вивчення

індивідуальності вчителя з позицій підходів В. Сухомлинського знайшли своє відображення в працях таких дослідників, як М. Антоненко, Л. Березівська, М. Богуславський, Л. Бондар, С. Геруля, М. Кодака, В. Лозова, Н. Ничкало, І. Прокопенко, О. Сараєва та інших. Тематика творчості педагога широко висвітлена у працях видатних учених, серед яких І. Зязюн, В. Паламарчук, О. Пехота, М. Поташник, О. Савченко, О. Сухомлинська, С. Сисоєва й чимало інших дослідників.

Творчість дозволяє людині активувати свої потреби, компетенції та інтереси, відкривати різні способи проявляти особисту діяльність. Це сприяє розвитку особистого значення, покращує себе та забезпечує незалежність у вирішенні творчих проблем. Багато дослідників підкреслюють важливість творчості як компонента особистого розвитку, вважаючи, що це через творчий процес, індивідуальність людей та його унікальний характер.

Аналіз праць з психології та педагогіки про творчість показує, що творчість - це процес створення нового продукту, який раніше не існувало. Зазвичай поняття «творчості» та «творчої діяльності» використовуються як синоніми. Однак освітня творчість має свої специфічні характеристики, відрізняючи її загальним визначенням творчості.

За словами В. Кліменко, творчість – це духовна діяльність, процес вирішення завдання та стану натхнення, хвороба енергетичного потенціалу людини, відкриття кордону тих, хто не знає і перетворює його на щось знайоме.

Представник педагогічної науки вивчав взаємозв'язок концепції освітньої творчості з його одночасними характеристиками та властивостями, розглядав стиль особистої діяльності як важливу особливість творчої особистості та вивчення механізму взаємодії творчого мислення та освітніх навичок. Крім того, вони звертають увагу на умови, методи та засоби для формування творчої особистості.

За словами С. Гонкаренко, педагогічна творчість — це початковий та ефективний підхід до вчителів вирішення навчальних завдань, включаючи теорію збагачення та практику освіти та навчання. Він включає різні аспекти освітньої діяльності, особливо впровадження колективної роботи учнів, колективної роботи, розробки особистості учня та розвиток стратегії та тактики освітніх робіт, щоб забезпечити повний розвиток особистості [2, с. 47].

Згідно з С. Сисоєвою, педагогічна творчість — це процес, який виражає саморозвиток та самовдосконалення вчителя в його фаховій роботі, де взаємодія між педагогом та учнями має спільний, творчий стиль. Авторка виокремлює кілька специфічних ознак педагогічної творчості вчителя:

- об'єктом діяльності є особистість дитини, що перебуває у безупинному розвитку;
- співтворчий характер взаємодії між педагогом та учнями;
- можливість появи суб'єктивної новизни та оригінальності як процесу, так і результату;
- обмеженість часу для творчої діяльності вчителя та учня в навчально-виховному процесі;
- вплив на педагогічну творчість різноманітних факторів, які важко передбачити [1, с. 9].

Для нашого дослідження мають значення компоненти вчительської підготовки до творчості, окреслені С. Сисоєвою. Вона, зокрема, визначає складові змісту такої підготовки за різними критеріями: за змістовим наповненням — досвідний, практичний та теоретичний; з огляду на методи навчально-пізнавальної роботи — дослідницький та відтворювальний; залежно від формату організації навчального матеріалу — аудиторний і позааудиторний. Розглянемо їх особливості докладніше.

Теоретичний компонент процесу підготовки майбутнього педагога до творчості в професії включає в себе глибоке ознайомлення з низкою важливих концепцій:

- визначення феномену педагогічної творчості та розуміння її унікальних особливостей.
- дослідження творчих навичок, їх класифікація, стадії формування, а також розробка ефективної системи вправ для їх розвитку.
- аналіз принципів та закономірностей формування креативної особистості учнів молодшого шкільного віку.
- осмислення ключових законів, що керують творчою діяльністю.
- вивчення теоретичних та методологічних основ організації освітнього процесу, який сприятиме розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Практичний компонент зосереджений на формуванні у майбутніх педагогів практичних навичок, потрібних для організації освітнього процесу, беручи до уваги творчий потенціал і рівень розвитку школярів. Значущим є також розвиток здатності самостійно оцінювати свій рівень педагогічної творчості.

Емпіричний компонент передбачає організацію процесу спостереження за творчою активністю учнів, під час якого визначаються закономірності та взаємозв'язки в педагогічному процесі.

Репродуктивний компонент навчально-пізнавальної діяльності включає в себе:

- виконання частково-пошукових завдань в типових умовах;
- оволодіння практичними навичками аналізу творчої діяльності учнів та вчителів;
- усвідомлення ключових понять і ідей кожної теми.

Пошуково-дослідницький компонент зосереджений на:

- опануванні міждисциплінарних концепцій;
- розумінні принципів педагогічного процесу, який націлений на розкриття творчого потенціалу учнів;
- набутті навичок передбачення та планування педагогічної роботи, спрямованої на формування творчої індивідуальності школяра;
- оцінюванні педагогічних ситуацій та фактів;
- розвитку здатності використовувати знання у нових обставинах та знаходити рішення педагогічних проблем;
- поглибленні власного досвіду з огляду на використання форм, методів та змісту навчання, враховуючи рівень творчих здібностей учнів.

Аудиторний компонент передбачає широкий спектр методів проведення занять зі студентами, зокрема лекції, практичні завдання, семінари та лабораторні роботи. Лекційні курси мають бути засновані на останніх досягненнях психолого-педагогічної науки, демонструючи шляхи застосування теоретичних знань у практичній роботі майбутнього вчителя.

Педагогічну творчість можливо інтерпретувати як процес, сфокусований на розвитку учня як активного учасника життєвого процесу (З. Левчук); як інтегровану характеристику особистості педагога, що включає професійні переконання, самосвідомість, педагогічне мислення та здатність до діагностики (З. Левчук); а також як процес, пов'язаний з аналізом педагогічного досвіду, вдосконаленням педагогічної майстерності, самопізнанням, особистим ростом та самовдосконаленням (І. Зязюн, Н. Кичук). Відтак, педагогічна творчість постає як взаємна творча взаємодія ключових фігур освітнього процесу – педагога та учня, результатом якої є їхній взаємний розвиток та особисте вдосконалення.

Відповідно до чинних стандартів підготовки вчителів, вчитель-майстер мусить бути індивідуумом з творчим мисленням, наділеним потужною професійною мотивацією, постійним стремлінням до самовдосконалення в професії, а також розвиненими професійними рисами та креативними навичками, що позитивно впливають на ефективність педагогічної роботи.

Творчий підхід в освітньому процесі передбачає від учителя таке:

- здатність до адаптації та інтеграції навчального контенту, застосовуючи нетрадиційні методики;
- готовність до створення авторських підходів до організації навчального процесу як в аудиторній, так і в позакласній виховній роботі;
- володіння методиками, прийомами та нестандартними формами організації творчої освітньої та виховної роботи з учнівською молоддю;
- схильність до педагогічних експериментів, пошуку нових шляхів вдосконалення навчального процесу з метою розвитку творчого потенціалу школярів [3, с. 183].

Отже, аби вчитель початкової школи міг розкрити свій творчий потенціал у роботі, йому необхідний набір ключових професійних рис, які стимулюють його особистісне та професійне зростання, а через нього – і розвиток дітей. Підготовку майбутніх педагогів до творчості у навчанні можна розглядати з двох позицій: як уміння та бажання вчителя підтримувати розвиток творчого мислення школярів, а також як неперервний процес самовдосконалення, покращення власної педагогічної майстерності. Зосередження на саморозвитку передбачає активне навчання самостійно, самовиховання та формування власного світогляду, що є фундаментом становлення особистості майбутнього вчителя.

Список використаних джерел

1. Кичук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. Київ: Либідь, 1991. 96 с.
2. Педагогічна майстерність: Підручник/ І.А.Зязюн та ін.; За ред., І.А.Зязюна.-2-ге вид., допов. І переробл. Київ: Вища шк. 2004. 422 с.
3. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

РОЗВИТОК ІДЕЙ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА: ІСТОРИКО-АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Алла Войтас, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.В. Людмила, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPMENT OF IDEAS OF PARTNERSHIP PEDAGOGY: HISTORICAL- ANALYTICAL PERSPECTIVE

Alla Voitas, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розглядається історико-аналітичний аспект розвитку педагогіки партнерства як одного з ключових напрямів сучасної освіти. Проаналізовано історичні передумови виникнення ідей партнерської взаємодії в педагогіці, починаючи з античних часів і до сьогодення. Висвітлено внесок видатних педагогів у формування концепції партнерської освіти. Окреслено сучасні принципи педагогіки партнерства та виклики, пов'язані з її впровадженням. Зроблено висновок про перспективність цього підходу для розвитку демократичного суспільства та ефективного навчання в умовах початкової школи.*

***Ключові слова:** педагогіка партнерства, початкова школа, співпраця, взаємодія.*

***Abstract.** The article examines the historical and analytical aspect of the development of partnership pedagogy as one of the key areas of modern education. The historical prerequisites for the emergence of ideas of partnership interaction in pedagogy, starting from ancient times and up*

to the present, are analyzed. The contribution of outstanding teachers to the formation of the concept of partnership education is highlighted. The modern principles of partnership pedagogy and the challenges associated with its implementation are outlined. The conclusion is made about the prospects of this approach for the development of a democratic society and effective learning in primary school conditions.

Key words: *partnership pedagogy, primary school, cooperation, interaction.*

Сучасні трансформаційні процеси в освіті спрямовані на створення комфортного навчального середовища, яке сприяє гармонійному розвитку особистості. Однією з ключових концепцій, що забезпечує таку взаємодію, є педагогіка партнерства – модель освітнього процесу, що ґрунтується на рівноправній, відкритій та довірчій співпраці між усіма його учасниками: учнями, вчителями, батьками та адміністрацією навчальних закладів.

Ідея педагогіки партнерства виникла не на порожньому місці. Її витoki лежать у дорогоцінному скарбі педагогічної спадщини вітчизняних і зарубіжних філософів, педагогів і психологів, які заклали основи гуманістичної педагогіки співробітництва.

Не беручись аналізувати феномен «педагогіки партнерства» з психологічної точки зору, зосередившись на кількох постатях, ми спробуємо докопатися до суті ідей, пов'язаних з гуманістичною традицією, окреслити історичний шлях, який пройшла педагогіка партнерства, визначити час та етапи її становлення і розвитку.

З появою в світовій педагогічній думці прогресивних ідей та цілісних теорій у становленні та розвитку педагогіки партнерства можна виокремити два періоди: підготовчий період та період повноцінного розвитку її ідей та концепцій.

Підготовчий період у становленні педагогіки партнерства визначається хронологічною межею, що простягається від античності (V століття до н.е.) до 80-х років XX століття. Цей період характеризується переходом від розрізнених ідей і думок античних філософів, педагогів і представників гуманістичної педагогічної думки про гуманне ставлення до дітей до системного вивчення окремих аспектів досліджуваного явища і появи наукових концепцій і теорій, які згодом лягли в основу теоретичної розробки педагогіки партнерства.

Перший етап, що тривав від античності (V ст. до н. е.) до п'ятдесятих років XX ст., ознаменувався філософським ученням.

Сократ (469-399 рр. до н.е.) закрив основи діалогічного навчання, використовуючи метод маевтики, що передбачав рівноправний пошук істини через запитання та відповіді.

Платон (427-347 рр. до н.е.) у своїх творах наголошував на значенні виховання через взаємодію та обговорення, а не лише на пасивному засвоєнні знань.

Арістотель (384-322 рр. до н.е.) визнавав важливість виховання, яке має враховувати природні нахили дитини, що вже передбачає певний рівень індивідуального підходу.

Важко дослівно знайти думки про партнерство, проте воно чітко простежується через проголошені ними принципи природовідповідності, необхідності індивідуального підходу до дитини в процесі навчання та виховання, врахування інтересів і духовних якостей дитини, нових цінностей.

Однак у середньовічній Європі домінувала догматична освіта, заснована на авторитаризмі та механічному зазубрюванні текстів. Учень сприймався як пасивний носій знань, а вчитель – як єдиний авторитет.

Період XVII-XIX століть – це період появи гуманістичних ідей, тому можна вважати підготовчим, оскільки він створив основу для формування концепції партнерської взаємодії, яка на той час ще не була систематизована.

Ян Коменський (1592-1670) розробив класно-урочну систему навчання, яка передбачала гуманістичний підхід до освіти та реалізацію основних принципів навчання.

Жан-Жак Руссо (1712-1778) у книзі «Еміль, або Про виховання» наголошував на важливості природного виховання та розвитку дитини у співпраці з наставником.

Йоганн Песталоцці (1746-1827) стверджував, що навчання має базуватися на любові, довірі та співпраці між учителем і учнем.

Фрідріх Фребель (1782-1852) заснував перший дитячий садок, де акцент робився на грі та рівноправній взаємодії дитини та вихователя.

На початку ХХ століття педагогіка партнерства отримала новий імпульс завдяки прогресивним ідеям Марії Монтесорі, Джона Дьюї, Василя Сухомлинського та ін. Марія Монтесорі розробила методику, що ґрунтувалася на активній ролі дитини у власному навчанні. Джон Дьюї виступав за демократичну освіту, що базується на співпраці між учителем і учнем. Антон Макаренко розвивав принципи колективного виховання, де педагог виступає як партнер у формуванні особистості вихованця. Гуманізм педагогіки Василя Сухомлинського полягає у визначенні цінностей дитини як особистості, її права на свободу, щастя, соціальний захист, створення умов для вияву її здібностей, стимулювання її внутрішніх сил до саморозвитку.

Сьогодні гуманізація стосунків стає велінням часу, адже гостро зростає роль самостійності людини, її здатності до творчого розв'язання завдань, уміння брати на себе відповідальність за доручену справу і прийняття рішень. Гуманізм – це особливий тип світогляду, в основу якого покладено переконання в безмежності людських можливостей та здібностей до самовдосконалення, прагнення свободи та захисту особистої гідності, використання права людини на щастя та задоволення її потреб, інтересів, гарантованих безпосередньо суспільством. В останній час у закладах освіти виникла потреба у створенні для дітей можливостей займати активну, ініціативну позицію – не просто засвоювати необхідний матеріал, а пізнавати світ, вступати з ним в активний діалог, самостійно шукати відповіді і не зупинятися на знайденому вирішенні.

У ХХІ столітті концепція педагогіки партнерства закріплюється в нормативних документах, зокрема в Концепції «Нова українська школа» (2016) та Законі України «Про освіту» (2017), де наголошується на взаємоповазі та рівноправності всіх учасників освітнього процесу.

Педагогіка партнерства допомагає створити атмосферу спонтанності та творчості, де оптимально реалізується потенціал кожного учня. Партнерство задовольняє потребу в турботі, зменшує стрес і, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше. Така форма відносин найкраще готує молодь до професійної діяльності та ролі активних громадян у відкритому світі.

Гуманізація стосунків, організація взаємин на засадах принципів педагогіки партнерства досить важлива в умовах початкової школи, адже саме в цей період закладаються основи моральної поведінки. Основними умовами гуманізації взаємин між учителем та учнями молодшого шкільного віку ми вважаємо:

- забезпечення єдності свободи вибору та морального обов'язку в умовах життєдіяльності школи;
- прилучення учнів до найскладніших моральних цінностей через зміст навчального матеріалу, аналіз ситуацій морального вибору, організації та проведення різних форм виховання;
- налагодження тісної співпраці педагога з батьками, неформальний контакт та вироблення спільних позицій щодо траєкторії розвитку дитини;
- відмови від будь-якого примусу і насильства над дитиною.

Педагогіка партнерства є важливим напрямом розвитку сучасної освіти, що має глибокі історичні корені та перспективи подальшого вдосконалення. Її успішна реалізація сприятиме формуванню активних, самостійних та відповідальних громадян, готових до життя в демократичному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Василюк А., Любчак Л., Кіт Г. Сучасні підходи до організації партнерської взаємодії між учнями початкової школи. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Інновації в дошкільній і початковій освіті*. Вінниця. 2024. № 1. С. 7-16.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. 2-е. Дрогобич: Коло, 2006. 608 с.
3. Любчак Л.В., Демченко О.П., Комарівська Н.О. Партнерство учителя початкової школи з батьками в організації дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Зб. наук. пр. Вип. 64. Київ-Вінниця, 2022. С. 116-125.
4. Савченко С. В. Педагогіка партнерства у проєкті Концепції «Нової української школи». [Електронний ресурс]. URL : : <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-67119769>.
5. Скиба М. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. URL : <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Любомира Ілійчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна)

CREATIVE ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS AS A PREREQUISITE FOR ENSURING QUALITY EDUCATION IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Liubomyra Iliichuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Анотація. У статті розглядається роль творчої активності вчителя початкових класів як ключового чинника забезпечення якісної освіти в умовах Нової української школи. Акцентовується увага на необхідності розвитку творчого потенціалу педагога для впровадження інноваційних підходів та креативних рішень у педагогічній діяльності. Визначено, що творча активність є важливою складовою професійної майстерності, яка сприяє ефективності та якості освітнього процесу.

Ключові слова: творчість, активність, творча активність, якість освіти, учитель, Нова українська школа.

Abstract. The article examines the role of creative activity of primary school teachers as a key factor in ensuring quality education in the context of the New Ukrainian School. The attention is focused on the necessity of developing the creative potential of educators to implement innovative approaches and creative solutions in pedagogical activity. It is determined that creative activity is an important component of professional mastery, which contributes to the effectiveness and quality of the educational process.

Key words: creativity, activity, creative activity, quality of education, teacher, New Ukrainian School.

Сучасна освіта в Україні зосереджена на створенні належних умов для забезпечення якісної освіти через впровадження інноваційних підходів, методик і технологій всебічного розвитку особистості дитини. Закон України «Про освіту» визначає якість освіти як один із

ключових пріоритетів освітньої політики, що вимагає від педагогів творчого підходу до педагогічної діяльності. Відтак творча активність учителя початкових класів набуває важливого значення як передумова здійснення ефективного освітнього процесу, створення інноваційного розвитку освітнього середовища, що відповідає вимогам НУШ.

Одним із шляхів підвищення результативності та вдосконалення якості освітньої системи є запровадження новаторських підходів в освіті, що підкріплюється творчим підходом вчителя до організації освітнього процесу. Інновації у сфері освіти нерозривно пов'язані із загальними тенденціями розвитку суспільства, глобальними викликами, інтеграцією знань та різними аспектами соціального буття. Цілком природно, що сучасна освіта вирізняється своєю інноваційністю – здатністю до змін і відкритістю до нововведень. Варто підкреслити, що впровадження інновацій в освіту потребує поступового оновлення змісту, методів, педагогічних технологій і засобів навчання, а також сформованої активної творчої позиції вчителя, його вміння застосовувати надбання педагогічної науки й практики, що безпосередньо впливає на якість освіти [4, с. 12]. З огляду на це, інноваційний розвиток сучасного освітнього закладу передбачає переосмислення світоглядних підходів, перехід від бачення освіти як простої передачі знань до її сприйняття як простору для формування особистості та визначального чинника економічного, політичного й соціального прогресу держави. Творча ініціатива педагога у поєднанні з впровадженням освітніх інновацій сприяє подоланню розбіжностей між традиційною системою освіти та вимогами суспільства до якісно нового рівня освіти [3, с. 17], що й визначає актуальність цього дослідження.

Сучасна реформа освіти запроваджує цілу низку стимулів, спрямованих на особистісний та професійний розвиток учителів. У рамках концепції Нової української школи, яка зосереджена на становленні особистості учня, виникають нові професійні завдання для педагога, який має виступати провідником якісних змін, бути носієм духовно-моральних цінностей, що знаходять відображення в його особистих якостях. Це підкреслює важливість готовності вчителя НУШ до творчої педагогічної діяльності. Творчий підхід в освіті сприяє ефективному втіленню різних моделей діяльності, дозволяючи вчителю самостійно визначати шляхи для реалізації своїх інноваційних ідей та втілювати їх на практиці. Творчий потенціал вчителя залежить від його світогляду, рівня загальної та професійної культури, що виявляється у вмінні майстерно організовувати освітній процес і формувати сприятливе та життєздатне освітнє середовище.

У психолого-педагогічній літературі термін «творчість вчителя» не має чіткого й остаточного визначення, а найчастіше використовується на інтуїтивному рівні. На сьогодні відсутнє єдине бачення сутності, структури, принципів організації та цілісного сприйняття творчості як педагогічного феномену. Йдеться про складне психолого-педагогічне явище, яке поєднує ключові аспекти професійної компетентності вчителя з індивідуальною здатністю до творчого підходу в педагогічній практиці. Педагогічна творчість проявляється в унікальному й результативному підході вчителя до вирішення освітніх завдань, що сприяє розвитку теорії та практики навчання й виховання. Досягнення творчих результатів можливе завдяки систематичним і цілеспрямованим спостереженням, проведенню педагогічних експериментів та осмисленому використанню кращих надбань педагогічного досвіду. У кінцевому результаті творчий педагогічний пошук може призвести до створення нових освітніх технологій, оригінальних концепцій, форм і методів виховання та навчання, а також нестандартних рішень в управлінні освітнім процесом [2, с. 326]. Сучасні дослідження вказують, що основа педагогічної творчості лежить у глибокому усвідомленні вчителем сутності своїх дій у контексті цілісної системи професійної діяльності.

Творчість стимулює пробудження потреб, талантів та інтересів педагога, спонукаючи його шукати різноманітні способи виявлення власної активності. Творчість відіграє ключову роль у становленні вчителя, формуючи його неповторну індивідуальність [7, с. 93]. З цього погляду, творчість можна охарактеризувати як: діяльність, у процесі якої людина створює нові об'єкти, властивості, моделі поведінки, способи взаємодії, ідеї та знання; як процес продукування результатів цієї діяльності; як прагнення до самовираження, втілення своїх

здібностей і життєвих перспектив; як активність, що має на меті не лише створення матеріальних чи духовних цінностей, а й розвиток самої особистості. Творчість виступає одночасно джерелом і інструментом для успішної самореалізації та самоактуалізації, мотивуючи людину до творчої професійної діяльності. У психолого-педагогічному контексті професійної діяльності вчителя базовою одиницею творчості є творча активність.

На сьогоднішній день питання творчої активності особистості досліджено досить детально, її розглядають як характеристику людини, як процес і як результат. Творча активність виступає системним явищем, що складається з взаємопов'язаних компонентів: творчості, творчих здібностей і творчої діяльності. Безумовно, що поняття «активність» і «творчість» перебувають у тісному зв'язку та взаємній залежності. Активність, як риса характеру, виражається у готовності й бажанні до самостійної діяльності. Професійне становлення, духовне, моральне й інтелектуальне зростання значною мірою залежать від рівня активності педагога. Активність визначається як характеристика, що відображає діяльність людини. З цього погляду творча активність являє собою наполегливу, цілеспрямовану й енергійну діяльність вчителя, що визначає суть творчості і, водночас, є проявом найвищого рівня її активності.

Творча активність є важливою рисою особистості, яка реалізується через діяльність і формує її динамічні межі. Існує кілька підходів до визначення поняття «творча активність»: 1) особистісний, який визначає її складну характеристику особистості; 2) діяльнісний, що розглядає творчість як інтегративний процес, який перетворює звичайну діяльність на креативний процес; 3) особистісно-діяльнісний, який характеризує активність як основну рису діяльності людини, що сприяє її професійному розвитку і зростанню [7, с. 94]. Важливо зазначити, що основою творчої активності є постановка і вирішення творчих завдань або проблемних ситуацій, а джерелом її виступає прагнення до саморозвитку і самореалізації. Відтак творча активність є складним утворенням особистості, що характеризує діяльність, виступає як її умова та результат. Водночас, це якість фахівця, яка формує структуру його професіоналізму. Творча активність є важливою характеристикою творчої особистості, визначає її здібності, забезпечує професійне зростання та розвиток. У той же час вона є стійкою характеристикою діяльності, яка забезпечує нестандартний підхід та креативне вирішення завдань у сфері освіти. У підсумку, творча активність є характеристикою, що об'єднує особистісні та діяльнісні аспекти людини [1, с. 110].

Творча активність відображає здатність особистості ефективно виконувати певні функції, займатися діяльністю та вирішувати завдання, що постають перед нею, виходячи із соціальних вимог або індивідуальних потреб. Професійна компетентність формується та проявляється у діяльності, тому її можна вважати багатовимірною характеристикою, яка включає в себе особистісні ресурси, що забезпечують продуктивну роботу вчителя. Зрозуміло, що здатність педагога до творчості визначається його ключовою якістю – творчою активністю, яка є важливим елементом педагогічних здібностей і невід'ємною складовою професійної майстерності. Творча активність розвивається за умов різноманітних соціокультурних впливів, а також у процесі професійної підготовки та подальшої професійної кар'єри. Вона проявляється через здатність створювати атмосферу креативності, аналізувати педагогічні проблеми, знаходити інноваційні та ефективні підходи до їх розв'язання. Творча активність має різноманітні прояви, такі, як самостійність, здатність до опанування як традиційних способів вирішення завдань, так і пошуку індивідуальних, оптимальних рішень нестандартних ситуацій. Таким чином, чітко виявляється діалектика педагогічного процесу: взаємодія вчителя та учнів стає творчою активною діяльністю, яка супроводжується розвитком мотивації, самостійності, інтелектуальних якостей, емоційних переживань тощо [5, с. 130].

Отже, творча активність учителя початкових класів є важливою передумовою забезпечення якісної освіти в умовах Нової української школи. Вона сприяє впровадженню інноваційних методик, розвитку індивідуального підходу до навчання та формуванню креативного середовища, яке мотивує здобувачів освіти до пізнання і саморозвитку. Творча

активність педагога, як системна характеристика, забезпечує високу ефективність освітнього процесу, оскільки дозволяє враховувати сучасні виклики, адаптуватися до нових умов та створювати сприятливі умови для навчання. Творча активність є тією рушійною силою, яка формує якісну, ефективну та конкурентоспроможну освіту в українських реаліях.

Список використаних джерел

1. Білоус О. С. Творча активність як важлива характеристика професіоналізму сучасного педагога музики. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2015. № 2 (10). С. 109–113.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
3. Ілійчук Л. Інноваційні педагогічні технології у контексті розвитку системи забезпечення якості освіти. *Acta Paedagogica Volyniensis.* 2024. № 3. С. 16–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.3>
4. Інновації в освіті : інтеграція науки і практики : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 492 с.
5. Ліщинська-Кравець Г., Мельник Г. Особливості формування творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій як структурного компонента їх педагогічної діяльності. *Молодь і ринок.* 2022. № 1 (199). С. 128–133.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Чорноус В. Теоретичні засади розвитку професійно-творчої активності майбутнього вчителя початкової школи. *Український педагогічний журнал.* 2020. № 4. С. 92–99.

ВИВЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПОНЯТЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: АСПЕКТ НАСТУПНОСТІ

Вікторія Імбер, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

LEARNING FINANCIAL CONCEPTS AT PRIMARY SCHOOL: THE ASPECT OF CONSEQUENCE

Viktoriia Imber, Phd in pedagogical sciences, docent of the Department of Primary school
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкриваються основні аспекти вивчення фінансових понять у дошкільному та молодшому шкільному віці. Описуються етапи забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою у фінансових питаннях. Автор презентує приклади завдань для дітей на знайомство з грошима як засобом обміну.

Ключові слова: фінансові поняття, молодші школярі, діти дошкільного віку, аспект наступності.

Abstract. The article reveals the main aspects of studying financial concepts in preschool and primary school. The stages of ensuring continuity between preschool and primary education in financial matters are described. The author presents examples of tasks for children to get acquainted with money as a means of exchange.

Key words: financial terms, primary school children, preschool children, aspect of continuity.

У сучасному світі фінансова грамотність стає невід'ємною складовою успішного майбутнього кожної людини. Забезпечення базового розуміння фінансових понять з раннього віку є критично важливим для формування відповідальної та обізнаної особистості. Початкова школа, як перший інституційний етап систематичного навчання, відіграє ключову роль у закладанні фундаменту цих знань.

Однак, ефективне впровадження фінансової освіти в початковій школі неможливе без урахування принципу наступності. Знання та навички, отримані учнями на цьому етапі, мають органічно перекликатися та доповнюватися змістом навчання у середній та старшій школі. Відсутність чіткої вертикалі у вивченні фінансових понять може призвести до фрагментарності знань, недостатнього розуміння складніших фінансових інструментів та, як наслідок, до зниження ефективності фінансової освіти в цілому.

Перехід від дошкільного до початкового етапу освіти є важливим періодом у розвитку дитини, і це також стосується формування первинних уявлень про фінансові поняття. Аспект наступності на цьому етапі полягає у плавному та поступовому розширенні знань та навичок, які діти отримали в дошкільному віці, та їхньому поглибленні у початковій школі.

У дошкільному віці діти знайомляться з фінансовими поняттями на інтуїтивному рівні через ігрову діяльність та спостереження за діями дорослих. Основні аспекти цього етапу включають:

- Усвідомлення цінності предметів. Діти вчаться розрізняти свої іграшки, одяг та інші речі, розуміючи, що вони мають певну цінність і їх потрібно берегти.
- Розуміння простих обмінів. У спільних іграх діти можуть обмінюватися іграшками або іншими предметами, що є першою формою розуміння торговельних відносин.
- Знайомство з грошима як засобом обміну (на побутовому рівні). Діти можуть бачити, як батьки розраховуються в магазині, отримують решту, але їхнє розуміння функції грошей ще обмежене.

Наведемо приклад завдання "Що ми купимо?"

Мета: Закріпити розуміння того, що гроші використовуються для придбання товарів.

Матеріали: Кілька іграшкових або намальованих предметів побуту (наприклад, хліб, молоко, фрукти, іграшка, книжка). Іграшкові гроші (монетки та купюри) або їхні заміники (наприклад, картонні кружечки). Невеличка "каса" (може бути коробка або тарілка).

Хід гри:

1. **Пояснення:** Вихователь каже дітям: "Ви вже бачили, як ми з вами ходимо до магазину і даємо гроші, щоб отримати різні потрібні речі. Сьогодні ми пограємо в магазин!"
2. **Розміщення "товарів":** Розкладіть іграшкові предмети на столі, імітуючи полиці магазину.
Кожній дитині дайте кілька іграшкових грошей.
3. **Завдання:** Запропонуйте дітям по черзі "піти до магазину" і "купити" один або два предмети.
4. **Процес "купівлі":**
 - Дитина підходить до "полиці" і обирає річ, яку хоче "купити".
 - Вихователь каже: "Щоб отримати цей продукт, тобі потрібно дати мені [кількість] ось таких монеток (показує іграшкові гроші)." (Кількість грошей має бути символічною та нескладною для розуміння дитини).
 - Дитина віддає потрібну кількість іграшкових грошей у "касу".
 - Вихователь віддає дитині обраний предмет.
5. **Обговорення:** Після того, як кілька дітей "зробили покупки", запитайте їх:
 - "Що ти купив/купила?"
 - "Що ти дав/дала продавцю, щоб отримати це?" (Наголошуйте на тому, що гроші були *засобом* для отримання бажаного).
 - "Навіщо потрібні гроші в магазині?" (Підведіть до розуміння, що без грошей ми не змогли б забрати товар).

Варіанти ускладнення: Вводимо поняття "решта". Якщо дитина дає більше грошей, ніж потрібно, поверніть їй частину іграшкових грошей. Призначте одну дитину "продавцем", щоб вона приймала гроші та віддавала "товар".

Це завдання допоможе дітям перейти від пасивного спостереження за використанням грошей до активного розуміння їхньої функції як засобу обміну на побутовому рівні.

Максимова О. наголошує, що у початковій школі ми опираємося на первинні уявлення та систематизуємо їх, вводячи більш конкретні поняття та навички [1]:

- Розширюємо розуміння молодшими школярами функції грошей. Діти дізнаються про гроші як універсальний засіб обміну, їхні різні форми (монети, банкноти).
- Ознайомлюємо учнів з поняттями "дохід" і "витрати". На простих прикладах (кишенькові гроші, витрати на шкільні потреби) діти вчаться розрізняти джерела надходження грошей та напрямки їх використання.
- Розвиваємо у дітей навички планування та обліку. Діти можуть вести прості записи своїх витрат і доходів, ставити невеликі фінансові цілі та планувати шляхи їх досягнення.
- Поглиблюємо розуміння молодшими школярами заощадження. Діти вчаться визначати пріоритети у своїх бажаннях, розуміти важливість відкладання грошей на майбутні потреби або більші покупки.
- Знайомимось з поняттям "бюджет". На простих прикладах (бюджет сім'ї на тиждень) діти можуть отримати уявлення про розподіл доходів на різні потреби.

Отже, забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою у фінансових питаннях передбачає: використання знайомих дітям образів та ситуацій, навчання в початковій школі має спиратися на попередній досвід дітей; поступове ускладнення понять, введення нових фінансових понять поетапно, спираючись на вже засвоєні знання; активне використання ігрових методів; співпраця між вихователями та вчителями.

Таким чином, плавний перехід від ознайомлення з фінансовими поняттями на побутовому рівні в дошкільному віці до більш системного їх вивчення в початковій школі є запорукою формування міцних основ фінансової грамотності, які стануть у нагоді дітям у їхньому подальшому житті.

Список використаних джерел

1. Максимова О. Фінансова грамотність у початковій школі. *Сучасна школа України*. 2018. № 4. С. 48-50.
2. Попова Н.Е., Імашева А.І. До проблеми формування фінансової грамотності учнів. *Перспективи розвитку науки та освіти: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. 2015. №13. С. 114-116.

ДІЯЛЬНІСНА МАТЕМАТИКА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Катерина Коваленко, асистент кафедри початкової освіти

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Україна)

ACTIVITY MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOL

Kateryna Kovalenko, Assistant of the department of primary education
State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається діяльнісний підхід до навчання математики в початковій школі, який сприяє глибокому засвоєнню математичних понять через інтерактивні методи та реальні життєві ситуації. Проаналізовано основні характеристики діяльнісного підходу до навчання математики в початковій школі, зокрема значущість, активність, соціальність, радість і мотивація, та як вони допомагають інтегрувати математичні концепти з реальним життям, стимулюючи молодших школярів до активної участі в освітньому процесі.

Ключові слова: початкова школа, діяльнісний підхід, математика.

Abstract. The article deals with an active approach to teaching mathematics in elementary school, which promotes deep learning of mathematical concepts through interactive methods and real life situations. The basic characteristics of the activity approach to elementary school teaching, including significance, activity, sociality, joy and motivation, and how they help integrate mathematical concepts with real life, stimulating younger students to active participation in the educational process are analyzed.

Key words: elementary school, activity approach, mathematics.

Сучасна початкова освіта спрямована на формування в здобувачів освіти не лише знань, а й умінь застосовувати їх у реальному житті. У цьому контексті дедалі більшої актуальності набуває діяльнісний підхід до навчання, який передбачає активне залучення молодших школярів до процесу пізнання через практичну, ігрову та дослідницьку діяльність.

Дослідженнями реалізації діяльнісного підходу в освітній діяльності займалися Г. Атанова, Н. Гузій, Н. Мирончук, Т. Молнар, О. Пасічник, А. Поденко, О. Пометун, Т. Хомуленко, Л. Шелестова, М. Шеремет, та ін..

З педагогічного погляду, діяльність людини є особливою формою активності, що призводить до змін як у зовнішньому середовищі, так і в самій особистості. Навчання – це активний процес, у якому засвоєння знань відбувається через діяльність, взаємодію та рефлексію. Діяльнісний підхід ґрунтується на внутрішній мотивації, що виникає не під тиском, а завдяки продуманій організації освітнього процесу. Отже, його метою є розвиток особистості як суб'єкта життєдіяльності, здатного ставити цілі, планувати їх досягнення, організовувати та контролювати виконання завдань, оцінювати результати й рефлексувати [2, с. 250].

Діяльнісне навчання, відкриті завдання та запитання, досліди та спостереження, самостійний пошук рішень, командна взаємодія мотивують молодших школярів до вивчення математики, відтак діяльнісний підхід є ефективним для опанування дитиною будь-якої теми не на поверхневому рівні, а на рівні усвідомлення [1, с. 4].

Однією з ключових проблем у навчанні математики в початковій школі є поверхневий рівень засвоєння знань, коли здобувачі освіти запам'ятовують лише окремі факти та визначення, не розуміючи їхнього практичного застосування. Наприклад, діти можуть знати, що шестикутник має шість вершин і сторін, але не усвідомлювати, чому саме ця форма є найефективнішою в природі та архітектурі. Аналогічно, вони можуть вивчити властивості трикутників, не розуміючи, чому ця геометрична фігура забезпечує максимальну стійкість конструкцій.

Натомість поглиблене навчання передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, а й їхнє практичне застосування, що сприяє формуванню глибшого розуміння математичних закономірностей. Коли здобувачі освіти аналізують, як шестикутники у бджолиних стільниках дозволяють економити віск, або досліджують використання трикутників у будівництві мостів, вони встановлюють зв'язок між абстрактними поняттями та реальним світом. Таким чином, діяльнісний підхід до навчання математики забезпечує усвідомлення знань та розвиток критичного мислення, що є основою для їхнього ефективного використання у практичних ситуаціях.

«LEGO Foundation» разом із провідними експертами з Університету штату Пенсильванія, Університету Темпла, Кембриджського університету і Гарвардського

університету визначили п'ять основних характеристик діяльнісного підходу – значуща, соціальна, активна, мотивуюча та радісна [3]. Розглянемо ці характеристики саме під час вивчення математики в початкових класах.

Засвоєння математичних знань у початковій школі значною мірою визначається рівнем їхньої значущості для здобувачів освіти. Значуща математична діяльність ґрунтується на інтеграції нових понять із попереднім досвідом дитини, що сприяє глибшому осмисленню числових залежностей, арифметичних операцій та геометричних структур. Важливим аспектом цього процесу є зв'язок навчального матеріалу з реальними життєвими ситуаціями, адже саме через прикладну цінність знання набувають практичного змісту та стають більш доступними для розуміння.

Одним із ключових механізмів формування значущості математичних понять є їх застосування у знайомих дітям контекстах. Зокрема, задачі на додавання й віднімання набувають практичної ваги, коли вони пов'язані з підрахунком коштів у процесі покупок, вимірюванням довжини предметів або розподілом ресурсів. Такий підхід забезпечує не лише засвоєння математичних операцій, а й розвиток логіко-математичного мислення, що є основою для подальшого навчання. Значущість математичних знань також визначається їхньою інтеграцією в міжпредметний простір, що дає змогу встановлювати взаємозв'язки між математикою та іншими сферами знань. Використання казкових сюжетів, інтерактивних методик, а також навчальних експериментів сприяє усвідомленню дітьми важливості математики не лише як освітнього компонента, а й як інструмента пізнання світу.

Розвиток математичної компетентності у початковій школі тісно пов'язаний із соціальною взаємодією, адже робота в парах чи групах дозволяє здобувачам освіти не лише ефективніше засвоювати навчальний матеріал, а й активно брати участь у спільному розв'язанні математичних задач, що стимулює когнітивну діяльність і підвищує мотивацію до навчання. Соціальна значущість математичного навчання виявляється у взаємодії між здобувачами освіти та педагогом, під час якої відбувається обмін ідеями, формулювання гіпотез, обговорення різних стратегій розв'язання задач. Спільний пошук розв'язків арифметичних і логічних завдань сприяє розвитку вміння аргументувати власну думку, аналізувати помилки та узгоджувати спільні рішення. Зокрема, робота в малих групах під час вивчення математичних тем, наприклад, складання числових виразів або побудова геометричних фігур, дозволяє молодшим школярам узгоджувати дії, співпрацювати та навчатися один у одного.

Формування математичної компетентності у молодших школярів неможливе без активної взаємодії з навчальним матеріалом. Ефективне засвоєння математичних понять передбачає як ментальну, так і фізичну активність, що виявляється через спостереження, аналіз, порівняння та практичне застосування знань у різних ситуаціях. Залучення молодших школярів до активного пошуку математичних закономірностей сприяє розвитку аналітичного мислення та розуміння числових структур. Наприклад, робота з реальними об'єктами (рахівниця, геометричні фігури, кубики) дозволяє дітям фізично взаємодіяти з абстрактними математичними поняттями, що сприяє їх кращому засвоєнню. Виконання математичних квестів або інтерактивних ігор допомагає молодшим школярам не лише зміцнювати когнітивні навички, а й зберігати високу мотивацію до навчання.

Процес оволодіння математичними знаннями є найбільш ефективним, коли здобувачі освіти мають змогу самостійно досліджувати, висувати гіпотези, випробовувати різні стратегії розв'язання задач і робити висновки. Математика в початковій школі має бути не лише засобом засвоєння правил і алгоритмів, а й простором для експериментування, що формує вміння аналізувати, знаходити помилки та виправляти їх без страху перед невдачею.

Залучення дітей до процесу відкриття математичних закономірностей через ігрові та дослідницькі методи підвищує їхню внутрішню мотивацію. Наприклад, розв'язування задач із кількома можливими підходами, створення власних математичних історій або пошук нестандартних способів обчислення стимулюють дітей до активного мислення й творчого пошуку. Коли молодші школярі можуть спробувати кілька варіантів розв'язання і самостійно

дійти правильного висновку, вони отримують відчуття успіху, що зміцнює їхню впевненість у власних силах та сприяє сталому інтересу до математики.

Важливу роль у процесі засвоєння математичних знань відіграють й позитивні емоції, адже відчуття радості сприяє підвищенню мотивації, активізує когнітивні процеси та полегшує сприйняття нового матеріалу. Створення радісної атмосфери на уроках математики можливе через використання ігрових методів, нестандартних задач, інтерактивних вправ та творчих підходів до розв'язання математичних проблем. Наприклад, математичні квести, змагання, робота з цікавими сюжетами або інтеграція математичних завдань у казковий контекст роблять освітній процес захопливим і мотивуючим. Коли здобувачі освіти отримують задоволення від пізнання, вони проявляють більшу наполегливість у виконанні завдань і глибше занурюються в дослідження числових закономірностей.

Отже, діяльнісний підхід у навчанні математики в початковій школі забезпечує глибоке засвоєння знань, розвиток критичного мислення та формування практичних навичок у молодших школярів. Поєднання теорії з реальними ситуаціями, використання інтерактивних методів, командна взаємодія та дослідно-експериментальна діяльність сприяють усвідомленому опануванню математичних понять. Здобувачі освіти не лише запам'ятовують інформацію, а й навчаються аналізувати, аргументувати, шукати нестандартні рішення та працювати в колективі. Важливу роль відіграє емоційний аспект навчання, адже позитивні переживання підвищують мотивацію та стимулюють пізнавальну активність. Таким чином, діяльнісний підхід робить уроки математики цікавими, ефективними та значущими для реального життя здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Діялісна математика. Методичний посібник із фасилітації уроків математики в початковій школі / The LEGO Foundation. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 208 с.
2. Пометун О. І. Діялісний підхід. *Енциклопедія освіти*. 2021. С. 250-251.
3. Рейчел Паркер, Бо Ст'ерне Томсен Діялісний підхід у школі. *Біла книга The LEGO Foundation*. 2019. 39 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА САМОСТІЙНОЮ ДІЯЛІНІСТІЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Надія Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

PROVISION OF CONTROL OVER THE INDEPENDENT ACTIVITIES OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE STRUCTURE OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Nadiia Komarivska, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Vinnytsia
Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Анотація. У статті акцентовано увагу на зміні ролі самостійної роботи в умовах сучасної освітньої парадигми, що передбачає розвиток самостійності, відповідальності та здатності до безперервного навчання. Розглянуто функції педагогічного контролю (навчальну, контролюючу, діагностичну, мотиваційну, розвивальну, виховну), його види та форми реалізації. Обґрунтовано необхідність системного, цілеспрямованого контролю за самостійною діяльністю здобувачів вищої освіти з урахуванням специфіки навчальної дисципліни та індивідуальних особливостей.

Ключові слова: самостійна діяльність здобувачів, педагогчний контроль, освітній процес.

Abstract. *The article focuses on the changing role of independent work in the conditions of the modern educational paradigm, which involves the development of independence, responsibility and the ability to continuous learning. The functions of pedagogical control (educational, controlling, diagnostic, motivational, developmental, educational), its types and forms of implementation are considered. The need for systematic, targeted control over the independent activities of higher education students is substantiated, taking into account the specifics of the academic discipline and individual characteristics.*

Key words: *independent activities of students, pedagogical control, educational process.*

У сучасних умовах реформування освіти виникає низка нових завдань, пов'язаних із підвищенням якості підготовки фахівців. Зросли суспільні очікування щодо рівня професійної та педагогічної підготовки випускників. У ХХІ столітті перед учителями постають нові, значно складніші виклики, зумовлені динамічними змінами в суспільстві, стрімким розвитком інформаційних технологій, оновленням змісту освіти та зростанням вимог до якості професійної підготовки. Сучасний педагог повинен не лише володіти ґрунтовними фаховими знаннями, а й постійно активізувати свій інтелектуальний потенціал, удосконалювати педагогічну майстерність, адаптуватися до змін та впроваджувати інновації.

Виконання цих завдань передбачає систематичне оновлення й збагачення методів навчання, пошук ефективніших організаційних форм освітнього процесу, раціональний добір дидактичних засобів відповідно до потреб і можливостей здобувачів освіти. Майбутній педагог має бути здатним до педагогічної рефлексії, творчого осмислення власної діяльності, а також до формування в здобувачів загальної середньої освіти навичок самоосвіти й самореалізації в умовах безперервного навчання впродовж життя.

Для досягнення цих цілей потрібне удосконалення навчально-виховного процесу та пошук нових підходів до взаємодії між викладачем і здобувачем. Насамперед йдеться про переорієнтацію цієї взаємодії на розвиток самостійності, самоорганізації та саморозвитку здобувача.

У сучасних нормативних документах самостійну роботу студентів визначено як провідний засіб засвоєння навчального матеріалу поза межами обов'язкових занять. Якщо раніше вона розглядалася як важливий, але допоміжний елемент навчального процесу, то сьогодні їй відведено ключову роль у системі вищої освіти. Це зумовлює необхідність створення відповідних умов для формування в здобувачів навичок самостійного навчання, що є основою безперервної освіти та самоосвіти [6].

Здатність особистості самостійно шукати та опановувати професійно значущі знання й компетентності, а також творчо застосовувати їх у різноманітних ситуаціях є важливою характеристикою, що формується впродовж усього життя, а найбільш інтенсивно – у період навчання. Саме це пояснює посилену увагу науковців (І. Бендера, Я. Болюбаш, І. Гавриш, В. Луценко, М. Москалець, І. Шимко та ін.) до вивчення особливостей організації самостійної роботи студентів, а також до пошуку ефективних шляхів, засобів, методів і прийомів її реалізації, управління та самоуправління цим процесом.

Самостійна робота студентів має бути науково обґрунтованою, чітко спланованою та реалізованою найбільш доцільними способами відповідно до поставленої мети. Вона виконується на основі завдань, сформульованих викладачем, під його методичним супроводом, але без прямої участі з його боку. Після отримання загальних інструкцій та обов'язкових консультацій здобувачі повинні навчитися самостійно організовувати, планувати й виконувати свою роботу, здійснювати контроль і самооцінку досягнутих результатів. Проте основна відповідальність за контроль самостійної діяльності студентів, безперечно, покладається на викладача.

Контроль, перевірка та оцінювання результатів самостійної роботи є невід'ємними складниками навчально-виховного процесу. Без них неможливо забезпечити повноцінну

педагогічну взаємодію між викладачем і здобувачем, а також об'єктивно оцінити рівень засвоєння знань. Система методів навчання обов'язково має включати методи контролю й самоконтролю, які спрямовані на оцінювання ефективності навчально-пізнавальної діяльності.

Педагогічний контроль розглядається як система науково обґрунтованого моніторингу результатів навчальної та виховної діяльності здобувачів. Суть педагогічного контролю полягає у своєчасному відстеженні та оцінюванні процесу засвоєння знань, аналізі отриманих результатів, виявленні тенденцій, прогнозуванні розвитку навчального процесу й прийнятті на цій основі відповідних управлінських рішень.

Контроль за самостійною діяльністю студентів, як підкреслюють науковці М. Гушеватий, С. Литвиненко, В. Шахов, виконує низку важливих функцій, серед яких:

- контролююча функція – передбачає перевірку рівня сформованості знань, умінь і навичок здобувачів;
- навчальна функція – сприяє реалізації освітніх цілей, узагальненню та закріпленню засвоєного матеріалу;
- діагностично-прогностична функція – дає можливість викладачеві на основі результатів оцінювання коригувати подальший навчальний процес, удосконалюючи методику викладання;
- попереджувальна функція – дозволяє здобувачам виявити рівень відповідності власних досягнень установленим вимогам, що своєчасно сприяє усуненню виявлених прогалин;
- стимулююча та мотиваційна функція – формує позитивні внутрішні спонукання до навчання: здобувачі реагують на оцінювання, сприймаючи позитивну оцінку як заохочення, а негативну – як сигнал до активізації зусиль;
- оцінювальна функція – забезпечує виявлення рівня пізнавального інтересу, ступеня активності та результативності навчальної діяльності здобувачів;
- розвивальна функція – стимулює інтелектуальну активність, сприяє розвитку пізнавальних процесів, зокрема пам'яті, уваги, логічного мислення;
- виховна функція – сприяє формуванню в здобувачів почуття відповідальності, самостійності, дисциплінованості, наполегливості, а також адекватної самооцінки.

Таким чином, проблема контролю виступає центральною у всіх дидактичних системах. Як зазначається у джерелах, «усі інновації, які претендують на статус нової дидактичної системи, так чи інакше розв'язують питання контролю» [7, с. 112].

На жаль, у сучасній освітній практиці переважає підсумковий контроль, який зазвичай обмежується фіксацією окремих елементів знань, умінь і навичок студентів. Такий підхід не дає змоги сформувати повне уявлення про результати навчальної діяльності, а також позбавлений індивідуального підходу до здобувачів освіти. Особливо гостро ця проблема виявляється на молодших курсах. Лише регулярний, системний контроль здатен підтримувати навчальну активність студентів, зосередженість на змісті навчального матеріалу, а також підвищувати відповідальність при виконанні індивідуальних і самостійних завдань.

Слід зазначити, що контроль у навчальному процесі спрямований не лише на визначення рівня сформованості знань, умінь і навичок здобувачів або їхньої професійної готовності, а й виступає показником професійної майстерності викладача, його наукової ерудиції та рівня педагогічної вимогливості.

Отже, контроль за самостійною роботою студентів може здійснюватися в різних формах: попередній, поточний, тематичний, періодичний, підсумковий та заключний. Для реалізації цих видів контролю необхідно використовувати різноманітні методи: усне опитування під час аудиторних занять, індивідуальні консультації, колоквіуми, тестування, виконання самостійних і контрольних робіт, перевірка рефератів, творчих завдань, мікродосліджень тощо. Обрання виду, форми та часу проведення контролю значною мірою

залежить від специфіки навчальної дисципліни. Доцільним є розроблення таких способів контролю, які, за умови мінімальних витрат часу, забезпечують об'єктивне й повне оцінювання якості навчальної підготовки та її результатів.

Список використаних джерел

1. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. Київ: Компас, 1997. 64 с.
2. Зварич І. Проблема удосконалення контролю і оцінки знань студентів. *Рідна школа*. 2000. № 10. С.43-45.
3. Комарівська Н. Дослідницька діяльність – важлива складова фахової компетенції майбутнього вчителя. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Зб. наук. пр. Випуск 17. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. С. 343-346.
4. Литвиненко С.А. Оцінка якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія Педагогіка та психологія*. Вип.184. 2003. С. 69-73.
5. Організація самостійної роботи студентів з педагогіки: [посібник] / В. І. Євдокимов, Т. П. Агапова, І. В. Гавриш, В. В. Луценко. Харків: ХДПУ ім. Г. Сковороди, 2000. 160 с
6. Про затвердження Положення про організацію освітнього процесу у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. URL: <https://vspu.edu.ua/content/position/p114.pdf>
7. Шахов В.І., Гушеватий М.М. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія Педагогіка і психологія*. Вип. 6. Ч.2. 2002. С.112-115.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Олександр Кушнір, аспірант

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

POSSIBILITIES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PRIMARY EDUCATION

Olexandr Kushnir, postgraduate

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена аналізу можливостей використання штучного інтелекту в початковій освіті України. Розглядаються сучасні інструменти й платформи на основі ШІ, які можуть бути ефективними для вчителів початкових класів — як українського, так і міжнародного походження. Детально охарактеризовано функціональні можливості таких сервісів, як «На Урок», MozaBook, Classtime, EdEra, МійКлас, GIOS, а також ChatGPT, Google Classroom, Kahoot!, Canva, Adobe Express, Magic School, Redmenta тощо. Наведено приклади успішного впровадження ШІ у школах Бельгії, Китаю та можливі шляхи адаптації цих рішень в українських умовах. Робота підкреслює важливість індивідуалізації та мотивації в навчальному процесі за допомогою цифрових технологій.

Ключові слова: штучний інтелект, початкова освіта, персоналізоване навчання, цифрові технології, На Урок, MozaBook, Classtime, EdEra, МійКлас, GIOS, ChatGPT, Google Classroom, Kahoot!, Quizlet, Canva, Adobe Express, Magic School, Redmenta, Century Tech

Abstract. The article explores the possibilities of implementing artificial intelligence in primary education in Ukraine. It examines modern AI-based tools and platforms that can be useful for primary school teachers, both domestic and international. The functional capabilities of services such as “Na Urok,” MozaBook, Classtime, EdEra, MiyKlas, GIOS, as well as ChatGPT, Google Classroom, Kahoot!, Canva, Adobe Express, Magic School, and Redmenta are described in detail. The paper provides examples of successful AI applications in primary schools in Belgium and China and discusses how similar approaches can be adapted to the Ukrainian educational context. The study emphasizes the importance of personalized learning and motivation through digital technologies.

Keywords: artificial intelligence, primary education, personalized learning, digital technologies, Na Urok, MozaBook, Classtime, EdEra, MiyKlas, GIOS, ChatGPT, Google Classroom, Kahoot!, Quizlet, Canva, Adobe Express, Magic School, Redmenta, Century Tech

Штучний інтелект (ШІ) стрімко трансформує різні сфери нашого життя, зокрема й в освіту, що відкриває нові можливості для поліпшення навчального процесу [1; 2]. Особливо актуальним є дослідження потенціалу ШІ в контексті початкової освіти, де впровадження інноваційних технологій може сприяти підвищенню якості навчання та розвитку учнів відповідно до вимог сучасного цифрового суспільства [3 – 6].

Одним із корисних напрямів є створення захоплюючих навчальних матеріалів. ШІ може допомогти вчителям генерувати різноманітний контент, включаючи історії, завдання та інтерактивні вправи. Платформи на основі ШІ можуть створювати тексти для слайдів презентацій, таблиці на основі заданих джерел інформації для вивчення нового матеріалу. ШІ може генерувати зображення та озвучувати текст, що робить навчальні матеріали більш привабливими та зрозумілими для дітей. Для розвитку творчих навичок учнів ШІ може пропонувати ідеї для написання казок, дописування розпочатих сюжетів та складання віршів. Також можлива генерація аудіо для прослуховування учнями літературних творів.

На сьогодні існує велика кількість інструментів та платформ на основі штучного інтелекту, які можуть бути корисними для вчителів початкових класів в Україні [7 – 12]. Ці інструменти охоплюють широкий спектр функцій, від створення навчальних матеріалів до автоматизації рутинних завдань та персоналізації навчання.

Серед україномовних платформ варто відзначити такі:

На Урок: Ця платформа пропонує інструменти ШІ для створення різноманітних навчальних матеріалів, включаючи тести, презентації, зображення та аудіо. Вона також надає можливість перекладу та автоматизованої перевірки знань.

MozaBook: Інтерактивна платформа з 3D-анімаціями, відео та візуальними матеріалами, яка використовує ШІ для адаптації навчальних матеріалів до рівня учнів та створення індивідуальних навчальних програм.

Classtime: Платформа для онлайн-тестування з українським інтерфейсом, яка забезпечує автоматичну оцінку відповідей та швидкий аналіз успішності учнів.

EdEra: Освітня онлайн-платформа з курсами для учнів і вчителів, яка використовує ШІ для пропонування персоналізованих маршрутів навчання та відстеження прогресу учнів.

МійКлас: Українська платформа для інтерактивних завдань і тестів з автоматичною перевіркою результатів, що дозволяє ефективно працювати з великими групами учнів.

GIOS: Інтерактивна платформа для вивчення математики онлайн з елементами ШІ.

Серед міжнародних платформ, які можуть бути корисними в українському контексті, вважаємо такі:

ChatGPT: Універсальний чат-бот на основі ШІ, який може допомогти вчителям у підготовці матеріалів, генерації ідей та поясненні складних тем.

Google Classroom: Інтегрує ІІІ для оптимізації керування класом, розподілу завдань та виставлення оцінок.

Kahoot!: Інтерактивна навчальна платформа з функціями ІІІ для створення захоплюючих вікторин та ігор.

Quizlet: Використовує ІІІ для створення персоналізованого навчального процесу за допомогою карток та адаптивного навчання.

Canva: Пропонує безкоштовні інструменти дизайну на основі ІІІ для створення візуально привабливих навчальних матеріалів.

Adobe Express: Спеціально розроблений для освітян продукт з використанням ІІІ для творчих завдань.

Magic School: Платформа ІІІ для освітян з понад 50 інструментами для планування уроків, диференціації навчання та спілкування з батьками.

Redmenta: Платформа для створення навчального контенту на основі ІІІ, яка генерує різноманітні завдання за завантаженим текстом.

Для кращого розуміння функціональних можливостей та застосування цих інструментів у початковій школі, пропонується наступна порівняльна таблиця 1:

Таблиця 1

Інструмент/ Платформа	Ключові функції	Підтримка української мови	Потенційні застосування в початковій школі
На Урок	Створення навчальних матеріалів, переклад, генерація зображень, автоматизоване тестування, аналіз успішності	Так	Створення тестів та опитувань, генерація ілюстрацій до уроків, підготовка презентацій, переклад інструкцій та завдань, отримання аналізу успішності учнів для персоналізації навчання.
MozaBook	3D-анімації, відео, візуальні матеріали, адаптація контенту до рівня учнів, створення індивідуальних навчальних програм	Так	Використання інтерактивних візуальних матеріалів для пояснення складних тем, адаптація складності завдань, створення індивідуальних планів навчання для учнів з різними потребами.
Classtime	Онлайн-тестування, автоматична оцінка, аналіз успішності	Так	Проведення інтерактивних тестів та вікторин, отримання миттєвого зворотного зв'язку про розуміння матеріалу учнями, виявлення проблемних тем для коригування навчання.
EdEra	Онлайн-курси для учнів і вчителів, персоналізовані маршрути навчання, відстеження прогресу	Так	Використання готових навчальних курсів для доповнення основної програми, надання учням індивідуальних траєкторій навчання відповідно до їхнього рівня та інтересів, моніторинг прогресу учнів у вивченні матеріалу.
МійКлас	Інтерактивні завдання та тести, автоматична перевірка результатів	Так	Створення та використання інтерактивних завдань для закріплення вивченого матеріалу, автоматична перевірка знань учнів, економія часу вчителя на перевірці письмових робіт.

ChatGPT	Генерація тексту, ідей, відповіді на запитання, пояснення складних тем	Так	Створення казок та оповідань для уроків мови, генерація ідей для творчих завдань, допомога у поясненні складних понять простими словами, відповіді на запитання учнів під час індивідуальної роботи.
Google Classroom	Керування класом, розподіл завдань, виставлення оцінок	Так	Організація навчального процесу в онлайн-форматі, зручне розповсюдження завдань серед учнів, централізоване зберігання навчальних матеріалів, спрощення процесу оцінювання та надання зворотного зв'язку.
Kahoot!	Створення інтерактивних вікторин та ігор, аналіз відповідей у реальному часі	Так	Проведення захоплюючих навчальних ігор для повторення та закріплення матеріалу, отримання миттєвої інформації про рівень засвоєння знань учнями, використання ігрового формату для підвищення мотивації до навчання.
Canva	Інструменти дизайну для створення презентацій, інфографіки, навчальних матеріалів	Так	Створення візуально привабливих слайд-шоу, плакатів, роздавальних матеріалів для уроків, використання готових шаблонів та елементів дизайну, що значно спрощує процес підготовки.
Magic School	Понад 50 інструментів ШІ для планування уроків, диференціації навчання, спілкування з батьками, генерації жартів, персоналізації навчання	Ні	Планування навчальних занять з урахуванням індивідуальних потреб учнів, створення різноманітних завдань для учнів з різним рівнем підготовки, полегшення комунікації з батьками за допомогою готових шаблонів повідомлень.
Redmenta	Розробка навчального контенту на основі ШІ, генерація завдань, вступу до уроку та рефлексії за завантаженим текстом	Так	Швидке створення різноманітних завдань на основі наявного навчального матеріалу, автоматичне генерування вступу та заключної частини уроку, що допомагає структурувати заняття та економить час вчителя.

Ця таблиця надає лише невеликий огляд доступних інструментів. Вчителі можуть досліджувати ці та інші платформи, щоб знайти ті, які найкраще відповідають їхнім потребам та навчальним цілям. Важливо також враховувати, що деякі міжнародні платформи можуть мати обмежену підтримку української мови, що може бути важливим фактором при виборі інструменту для використання в українських початкових школах.

Хоча впровадження штучного інтелекту в початкових школах все ще перебуває на відносно ранній стадії, вже існують приклади успішного його використання як за кордоном, так і в Україні.

У Бельгії (Фландрія) близько 700 шкіл з 2020 року використовують AI-платформу від британської компанії Century Tech для персоналізації навчання. Ця платформа адаптує навчальний матеріал до індивідуальних потреб кожного учня, дозволяючи їм навчатися у

власному темпі. Система аналізує прогрес учнів та розробляє індивідуальні навчальні плани, що, за твердженням компанії, економить вчителям в середньому 6 годин на тиждень.

У Китаї (Шанхай) в одній з початкових шкіл використовуються спеціальні трекери на основі AI для моніторингу рівня концентрації уваги учнів під час уроків. Дані з трекерів надходять до комп'ютера вчителя та батьків, що дозволяє відстежувати залученість дітей до навчального процесу.

В Україні школи можуть використовувати платформу «На Урок» для створення інтерактивних уроків та персоналізованих завдань для учнів, використовуючи вбудовані інструменти ШІ.

Вчителі можуть застосовувати «MozaBook» для адаптації навчальних матеріалів до різних рівнів підготовки учнів, використовуючи можливості ШІ для створення індивідуальних навчальних програм.

Платформа «Classtime» може використовуватися для проведення автоматизованого тестування та отримання аналізу успішності учнів, що допомагає вчителям оперативно реагувати на потреби класу.

Ці приклади демонструють, що штучний інтелект вже знаходить своє застосування в початкових школах, допомагаючи персоналізувати навчання, підвищувати залученість учнів та надавати вчителям нові інструменти для ефективної роботи. Подальший розвиток та впровадження ШІ-технологій в українських початкових школах може відкрити ще більше можливостей для покращення якості освіти.

Отже, штучний інтелект відкриває перед початковою освітою нові горизонти, дозволяючи зробити навчання більш доступним, адаптивним та інноваційним. Проте для ефективного впровадження таких технологій необхідне не лише технічне забезпечення, а й відповідна підготовка педагогів, критичне осмислення етичних аспектів використання ШІ та формування державної політики підтримки інновацій у школах. Таким чином, впровадження ШІ має стати не лише технологічним, а й соціально-педагогічним процесом, що враховує інтереси дитини, вчителя та суспільства загалом.

Список використаних джерел

1. Коломієць, А., & Кушнір, О. (2023). Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, (70), 45-57.
2. Коломієць А. М., Жовнич О. В. Можливості штучного інтелекту як інноваційної педагогічної технології. *Освіта для цифрової трансформації суспільства : монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 526 с. С.260-271.*
3. Al-Qaysi N., Al-Emran M., Al-Sharafi V., Mundher Z., Mahmoud M., Ahmad A. Generative AI and educational sustainability: Examining the role of knowledge management factors and AI attributes using a deep learning-based hybrid SEM-ANN approach. *Computer Standards & Interfaces*. 2025. Volume 93, 103964.
4. Jagušt T., Botički I., Hyo-Jeong So H.-J. Examining competitive, collaborative and adaptive gamification in young learners' math learning. *Computers & Education*. 2018. Volume 125, P.444-457.
5. MozaBook: платформа інтерактивного навчання. – Режим доступу: <https://www.mozaweb.com>
6. На Урок: освітня платформа для вчителів. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua>
7. EdEra – Освітній проект. – Режим доступу: <https://www.ed-era.com>
8. Kahoot! – Режим доступу: <https://kahoot.com>
9. Онлайн школа математики GIOS – Режим доступу: <https://gioschool.com>
10. Classtime - Режим доступу: <https://www.classtime.com>
11. МійКлас - Режим доступу: <https://www.miyklas.com.ua/>
12. OpenAI – ChatGPT. – Режим доступу: <https://chatgpt.com>

УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Аліна Лавренюк, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Людмила Любчак, кандидатка педагогічних наук, доцентка.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CONDITIONS FOR ORGANIZING THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE EXTENDED DAY GROUP IN THE CONTEXT OF THE IDEAS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Alina Lavreniuk, master's student

Lyudmila Lyubchak, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: у статті розкриваються особливості організації освітнього середовища групи продовженого дня в умовах школи першого ступеня. Робиться акцент на ролі вихователя у створенні розвивального освітнього середовища, реалізації принципів особистісно-орієнтованого навчання.

Ключові слова: освітнє середовище, початкова школа, група продовженого дня, організація режиму.

Abstract. The article reveals the peculiarities of organizing the educational environment of an extended day group in a first-level school. The emphasis is on the role of the educator in creating a developmental educational environment and implementing the principles of personality-oriented learning.

Key words: educational environment, elementary school, after-school group, organization of the regime.

Головною метою реформування сучасної освітньої системи є створення Нової української школи – школи ХХІ століття, де взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу будується на основі співпраці, взаєморозуміння та партнерства з батьками.

Згідно з Концепцією виховання дітей та молоді в Україні, початкова школа має на меті всебічний розвиток і виховання дитини, що здійснюється через набуття досвідом комунікації та співпраці у різних видах виховної діяльності. Особлива увага приділяється самовираженню учнів, використанню креативно-творчих методів роботи та створенню сприятливих умов для розвитку особистості [5].

Усе це охоплює група продовженого дня, яка є важливою складовою виховного процесу, що сприяє створенню оптимальних умов для відпочинку, навчання та всебічного розвитку дітей. Вона гармонійно поєднує навчальну та виховну діяльність як у межах уроків, так і в позаурочний час. Враховуючи вікові особливості учнів, група продовженого дня сприяє їхньому інтелектуальному, моральному, естетичному, фізичному та духовному становленню, забезпечує умови для продуктивної діяльності та розкриття індивідуальних здібностей, інтересів і творчого потенціалу кожної дитини [4, с. 3].

Організація та функціонування груп продовженого дня регулюється низкою нормативно-правових документів, таких як: Наказ МОН України від 25.07.2018 №677 «Про затвердження порядку створення груп продовженого дня у державних закладах загальної середньої освіти» (Зареєстровано Міністерством юстиції України 24.07.2018 №865\32317), лист МОН України від 30.08.2018 №1\11-9224 «Щодо функціонування груп продовженого дня в закладах загальної середньої освіти», закони України «Про освіту», «Декларація прав дитини», «Конвенція про права дитини», «Про позашкільну освіту», «Про загальну середню освіту» [1, с. 4].

Основною запорукою формування освітнього середовища у групі продовженого дня є вихователь. Вихователь відіграє ключову роль у наданні освітніх послуг учням, створюючи

умови для виявлення та розвитку їхніх здібностей, талантів і зацікавлень. Під час режимних занять педагог забезпечує сприятливе середовище для гармонійного розвитку учнів – фізичного, інтелектуального та творчого.

Однією із ключових цілей вихователя у Новій українській школі є забезпечення умов, які сприяють самовираженню, самореалізації та самоствердженню кожного учня, зокрема через різні види діяльності [3].

Використання сучасних інтерактивних технологій, методів і форм навчання є не самоціллю, а слугує інструментом для створення сприятливого середовища в групі. Воно сприяє співпраці, взаєморозумінню та доброзичливій атмосфері, допомагає розкривати творчий потенціал, як вихователя, так і вихованців. Завдяки цьому кожна дитина отримує можливість розкрити свої здібності, проявити інтерес до навчання й творчості, відчувати радість пізнання. Це дозволяє реалізувати принципи особистісно-орієнтованого навчання, де в центрі освітнього процесу знаходиться дитина, а головною метою педагога є формування гармонійно розвиненої особистості [2, с. 56].

Ефективність роботи групи продовженого дня характеризується не тільки якістю планування, а й правильністю організації режиму. Раціонально побудований розпорядок дня сприяє підвищенню успішності учнів, підтриманню їхньої працездатності, та запобіганню перевтомі. Їх систематичне дотримання виховує в учнів такі важливі риси як дисциплінованість, акуратність, організованість.

При плануванні режиму необхідно враховувати такі ключові аспекти:

- відповідність режиму віковим особливостям дітей;
- педагогічно обґрунтоване чергування різних видів діяльності;
- збалансований розподіл часу на навчання, харчування, відпочинок, позакласні та позашкільні заходи, а також максимальне перебування дітей на свіжому повітрі;
- чітка організація роботи дитячого колективу та єдність вимог до дітей і постійний контроль за їхньою діяльністю [4, с. 5].

Група продовженого дня є важливим компонентом сучасної освітньої системи, який сприяє всебічному розвитку учнів у рамках Нової української школи. Вона виконує важливу роль у гармонійному поєднанні навчальної та виховної діяльності, що дозволяє розвивати інтелектуальні, фізичні, моральні та творчі здібності дітей. Її успішна робота залежить від злагодженого поєднання освітніх, виховних та організаційних аспектів, які разом створюють оптимальне середовище для розвитку кожного учня.

Список використаних джерел

1. Авторська робота на тему «Організація групи продовженого дня» [Електронний ресурс] // На Урок. URL : <https://naurok.com.ua/avtorska-robota-na-temu-organizaciya-grupi-podovzenogo-dnya-242051.html>. (Дата звернення: 20.03.2025).
2. Дмитрів Н. Організація групи продовженого дня в умовах Нової української школи [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. URL : https://svit.gov.ua/download/Dmytriv_NUSH.pdf. (Дата звернення: 18.03.2025).
3. Лядобрюк Л. Організація освітнього процесу у групах продовженого дня [Електронний ресурс] // Інститут післядипломної педагогічної освіти. 2022. URL : <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2022/01/4.%D0%9B%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf>. (Дата звернення: 12.03.2025).
4. Методичні рекомендації: організація групи продовженого дня [Електронний ресурс] // Всеосвіта. URL : <https://vseosvita.ua/library/metodicni-rekomendacii-organizacia-gpd-168302.html>. (Дата звернення: 12.03.2025).
5. Сучасні підходи до організації освітнього процесу у групах продовженого дня в умовах впровадження Нової української школи [Електронний ресурс] // Всеосвіта. URL : <https://vseosvita.ua/library/sucasni-pidhodi-do-organizacii-osvitnogo-procesu-u-grupah-podovzenogo-dna-v-umovah-vprovadzenna-novoi-ukrainskoi-skoli-245075.html>. (Дата звернення: 18.03.2025).

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНЮВАННЯ

Лариса Лісіна, доктор педагогічних наук, професор
Ганна Коломоєць, кандидат фізико-математичних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет (Україна)

MODERN ASSESSMENT TOOLS

Larisa Lisina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Anna Kolomojets, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті проаналізовано особливості застосування нетрадиційних інструментів оцінювання навчальних результатів; доведено, що стандартизоване тестування є найбільш значущою частиною, але не єдиною складовою оцінювання; з'ясовано сутнісні характеристики нетрадиційних інструментів оцінювання, розкрито педагогічні умови ефективного застосування портфелю індивідуальних освітніх досягнень та тесту-есе.

Ключові слова: інструменти оцінювання, стандартизовані тести, нетрадиційні інструменти оцінювання.

Abstract. The article analyzes the features of the use of non-traditional assessment tools for learning outcomes; proves that standardized testing is the most significant part, but not the only component of assessment; identifies the essential characteristics of non-traditional assessment tools, reveals the pedagogical conditions for the effective use of a portfolio of individual educational achievements and an essay test.

Keywords: assessment tools, standardized tests, non-traditional assessment tools.

Протиріччя між потребою в нових інструментах оцінювання навчальних результатів, та відсутністю на сьогодні в Україні апробованої системи об'єктивного вимірювання навчальних досягнень учнів, викликає нагальну потребу у створенні сучасних та ефективних засобів освітнього моніторингу. Одним із головних шляхів розв'язання цієї проблеми МОН України бачить у розробці та впровадженні стандартизованого тестування. Слід зазначити, що американські та європейські дослідники (К. Інгенкамп, 1991; А. Літл, М. Локхед, В. Чайнапа, 2007) вважають, що стандартизовані тести заслуговують на критику, приводячи такі аргументи: 1) тестування вимагає стандартизації умов і тому породжує певну штучність; 2) зміст тестів часто не узгоджується зі специфікою та нюансами шкільних програм; 3) однорідні тести, особливо об'єктивні, не враховують індивідуальних особливостей учнів. Попри певні напрацювання науковців у царині оцінювання якості освіти, переважна більшість українських педагогів орієнтується переважно на тестовий контроль знань учнів, не знаходячи йому належної заміни.

Ми не заперечуємо значення тестового контролю для підвищення якості освіти. Головною функцією тестів успішності є вимірювання навчальних досягнень учнів, тому тести є значущими для діагностики навчального процесу, створюючи умови для його корекції. Друга важлива функція тестів успішності, полягає в мотивуванні й спрямовуванні навчання. Цілком справедливо можна зазначити: якщо учні заздалегідь поінформовані про тестування і тести будуть належним чином вимірювати досягнення важливих завдань курсу, то їхній мотиваційний та спрямовуючий вплив буде особливо вагомим. Стандартизовані тести виконують й інші важливі функції в сучасній школі: так, процес конструювання тестів спонукає вчителя глибоко осмислювати навчальні цілі курсу та виражати їх мовою конкретні операційні завдання, що сприяє уточненню змісту освіти та вимог до навчальних досягнень. Крім аналізу освітніх цілей, стандартизовані тести дають змогу забезпечити зворотний зв'язок із метою корекції та підвищення ефективності навчального процесу. Процес тестування з подальшим обговоренням його результатів може мати значний навчальний ефект.

Проте, як засвідчує існуюча практика, чим більшої ваги набувають тести, особливо стандартизовані, тим частіше виявляється, що вони «диктують», яким має бути зміст навчання, звужуючи й обмежуючи його. Оскільки вчителі змушені основну частину навчального часу витратити не на системне засвоєння знань, а на підготовку учнів до виконання тестів, це породжує серйозні проблеми для всіх суб'єктів освітнього процесу. Фактично це означає зведення навчального процесу до виконання стандартних вправ, спрямованих на поліпшення результатів майбутнього тестування. Надмірна орієнтація школи на тести й тестування, а не на особистість учня, призводить до певного обмеження автономності та творчості вчителя, вносить елемент рутинності у його діяльність, заважає враховувати у процесі навчання інтереси та нахили дітей.

Стандартизоване тестування як система оцінювання, за визначенням В. Ландсмана, «... повинне бути відкритим для подальшого удосконалення, оскільки будь-яка, навіть дуже добре розроблена оцінна процедура, ніколи не може бути ідеальною. Це передбачає постійне доповнення, оновлення, «підживлення» розробленої моделі новими науково обґрунтованими даними, вдосконалення оцінних процедур відповідно до нових запитів суспільства, завдяки чому система зовнішнього оцінювання в Україні може ефективно функціонувати на перспективу».

На наш погляд, тестова дилема не має швидких і однозначних відповідей, про що свідчить багаторічний досвід країн, які використовують стандартизовані тести. Але є те, що варто враховувати, запроваджуючи цей досвід в освітньому просторі України: 1) не допускати зловживання тестами або їх результатами; 2) усвідомлювати об'єктивні можливості і недоліки тестів, та не очікувати від них більшого, ніж вони можуть дати; 3) використовувати такі тестові завдання, які б не тільки перевіряли оволодіння учнями навчальним матеріалом, але й спонукали їх мислити; 4) прагнучи отримати оперативні й об'єктивні результати, пам'ятати про те, що інформація, одержана тестовим шляхом, ніколи не може бути повною і всеосяжною.

Слід зазначити, що, згідно з загальноєвропейською і світовою освітньою теорією і практикою, стандартизоване тестування є найбільш значущою частиною, але не єдиною складовою оцінювання, і не є вирішальною ознакою всієї системи моніторингу освіти. Тому, навіть за умов урахування досвіду застосування тестів успішності в інших країнах, актуальною є проблема пошуку нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів у школах України, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета статті – провести дидактичний аналіз особливостей застосування нетрадиційних інструментів оцінювання навчальних результатів.

Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання таких *завдань*: а) проаналізувати основні процедури та підходи щодо оцінювання навчальних досягнень; б) з'ясувати сутнісні характеристики нетрадиційних інструментів оцінювання; в) розкрити педагогічні умови ефективного застосування портфелю індивідуальних освітніх досягнень та тесту-есе.

Аналіз закордонного досвіду й вітчизняної практики свідчить, що важливим інструментом розв'язання сучасних освітніх завдань є оцінювання виконання завдань учнями в природних ситуаціях, а не шляхом застосування об'єктивних тестів (А. Літл, М. Локхед, С. Скоробогатко, В. Чайнап).

Прибічники такого підходу вважають, що акцент на індивідуалізації навчання, на автономному, креативному і незалежному мисленні несумісний із сучасною практикою тестування. Більшість традиційних тестів вимагають прямолінійного мислення, вибору однієї правильної відповіді. Все це негативно відбивається на розвитку дитини. Навчання спрямовується на відтворення вивченого матеріалу, а не на розвиток креативного мислення і самостійного логічного осмислення.

На противагу вимірюванню навчальних досягнень учнів методом стандартизованого тестування, процесуальне оцінювання полягає в оцінці здатності застосовувати отримані

теоретичні знання, й передбачає визначення умінь учнів у процесі виконання практичних завдань.

Процесуальне оцінювання містить різноманітні процедури та підходи, зокрема: оцінювання розвитку, публічний іспит, портфоліо, тест-есе.

Оцінювання розвитку – це форма процесуального оцінювання, своєрідна спроба документування усієї інформації про реальний прогрес учня (К. Ингенкамп). За такою формою оцінюється реальний прогрес удосконалення здібностей, а не рівень досягнень порівняно з іншими учнями. В оцінюванні розвитку здебільшого використовується детальний список певних очікуваних чи бажаних поведінкових змін, які вважаються критеріями прогресу. Найчастіше використовуються так звані контрольні листи, які з певною послідовністю фіксують конкретні досягнення чи здібності у різних галузях.

Портфоліо (portfolio) – систематичне письмове відображення досягнень. В портфоліо входять зразки учнівських робіт, часто виділені самими учнями. У початкових класах портфоліо складається з малюнків, тематичних творів, прикладів найпростіших обчислень, тестів, загадок, що оцінюють прості мисленнєві здібності. В старших класах портфоліо включає не тільки зразки ранніх робіт, але й більш систематизований список робіт із певних предметів. Корисно також мати активне портфоліо, яке містить проекти, що знаходяться у розробці. З цього робочого портфоліо учні та вчителі вибирають найкращі проекти, які згодом увійдуть до загального портфоліо. Прихильники портфоліо бачать у ньому щось набагато більше, ніж просто альтернативний спосіб оцінювання або набір робіт учнів. З нього можна отримати інформацію про всі найважливіші зміни, що відбуваються з учнем. Отже, портфоліо служить не стільки інструментом оцінювання, скільки індикатором інтересів і специфічних навичок учня, а також особливостей його мислення.

Основними перевагами портфоліо є те, що вони включають учнів в активну роботу над своїм майбутнім, допомагають їм краще розвивати самооцінні уміння, роблять менш самовпевненими з приводу оцінок, які їм виставляють, сприяють співпраці між учнями, батьками і вчителями (В. Уокер).

В сучасній педагогічній практиці розрізняють портфоліо різних видів: практико-орієнтовані (в основі аналіз практичної діяльності); проблемно-орієнтовані (в основі – рішення проблеми); тематичні (в основі – аналіз різних аспектів теми).

Грунтуючись на дослідженнях фахівців у даній області (І. Загашев, С. Заїр-Бек) ми пропонуємо таку структуру портфоліо учня:

1) «офіційні документи» – здійснюється моніторинг освітнього процесу, шляхом опису індивідуального розвитку, творчої активності, навчального стилю й інтересів кожного учня; у цей розділ входять результати олімпіад, сертифікати учасника і призера конкурсів, різного роду практик;

2) «практичні завдання й творчі роботи» – представлені дослідницькі й творчі роботи учня, виконані ним, як у процесі освоєння основного курсу, так і додаткових еклектичних курсів; саме ця частина портфоліо відбиває спрямованість інтересів учня й доповнює результати підсумкової атестації;

3) «відгуки, рекомендації й самозвіти» можуть бути представлені у формі відгуків на творчі роботи, самоаналізу і самооцінки учня, його рефлексії на власну діяльність, як навчальну, так і позашкільну діяльність за інтересами.

На нашу думку, портфоліо дозволяє вирішити два основні завдання: 1) простежити індивідуальний прогрес учнів, що досягається у процесі навчально-пізнавальної діяльності (і, що важливо, без прямого порівняння з досягненнями інших учнів); 2) оцінити його навчальні результати і доповнити результати тестування та інших традиційних форм контролю. У цьому випадку підсумковий документ портфоліо може розглядатися як аналог атестата, свідчення про результати тестування (або виступати поряд з ними).

Термін *essay question* («екзаменаційне питання») широко використовується для означення всіх завдань, що передбачають відповідь у вільній формі, з урахуванням питань, що вимагають від екзаменованого не тільки розгорнутих відповідей (подібно до творів чи

есе), але й таких, на які він повинен дати коротку словесну або числову (наприклад, у вигляді розв'язання математичної задачі) відповідь. На противагу стандартизованим тестам – тести-есе вимагають від учня побудови власної відповіді й вираження її власними словами.

Тест-есе складається з відносно небагатьох, здебільшого загальних питань, що вимагають поширених відповідей, і під час його виконання учні більшу частину свого часу витрачають на обдумування і написання. Тест-есе надає свободу для вираження своєї індивідуальності учневі та свободу особистих уподобань тому, хто оцінює результати тесту.

Стандартизований тест уможливорює вгадування та інколи заохочує до нього; тест-есе уможливорює списування та інколи заохочує до нього; розподіл числових балів, отриманих за тест-есе, може значною мірою контролюватись учителем; натомість в об'єктивному тесті він майже повністю визначається самим тестом.

Тест-есе може використовуватися для вимірювання будь-якого важливого навчального досягнення, яке тільки здатний виміряти письмовий тест; він здатний спонукати учнів до вивчення і розуміння принципів, організації та інтеграції ідей, до використання знань для розв'язання проблем;

Як і будь-які інші форми завдань, альтернативні мають свої переваги й недоліки, проте абсолютизація навчальної функції стандартизованих тестів, що призводить до їхнього «диктату» стосовно змісту навчання, зменшує можливості об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів.

Теоретичне дослідження дозволяє нам зазначити, що на сучасному етапі розвитку української школи існує певна абсолютизація навчальної функції тестів, що призводить до їхнього «диктату» стосовно змісту навчання. Ми пропонуємо освітянам апробувати нові підходи до оцінювання навчальних результатів: стандартизовані тести разом з оцінюванням розвитку (публічний іспит, портфоліо, тест-есе). Спираючись на експериментальний досвід викладання, можна виділити такі *педагогічні умови* ефективного використання нетрадиційних форм оцінювання в школі: регулярність застосовування; різноманітність форм завдань; адекватне відображення у кількості та типах завдань цілей і змісту навчання; оптимальний рівень складності; об'єктивність здійснення та підведення підсумків процедури оцінювання; забезпечення достатнього часу для виконання завдань більшістю учнів.

Важливе місце у подальших дослідженнях відіграватиме: визначення методики підрахунків результатів оцінювання навчальних результатів, аналіз інших форм тестових завдань, обґрунтування педагогічних умов ефективного застосування сучасних інформаційних технологій у процесі оцінювання навчальних досягнень учнів.

Список використаних джерел

1. Інгенкамп К. Педагогічна діагностика. Київ: «Дельта», 1991. 240 с.
2. Ландсман В. А. Характеристика моделі зовнішнього стандартизованого тестування в умовах України. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць / заг. ред. В. І. Євдокимова, О. М. Микитюк. Харків: ХДПУ, 2003. Вип. 20.
3. Нове в оцінюванні освітніх результатів: міжнародний аспект [А. Літтл, М. Локхед, В. Чайнапа та ін. ; пер. І. С. Добрякова] ; за ред. А. Літтл, Э. Вулф. Київ:» Просвіта», 2008. 367 с.
4. Чорна Н. В. Оцінювання навчальних досягнень учнів методом тестування в педагогіці США : Дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2005. 188 с.

ЯК ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ МОЖЕ ПЕРЕТВОРИТИ ЗВИЧАЙНИЙ УРОК НА СПРАВЖНЮ ОСВІТНЮ ПРИГОДУ

Ірина Мозуль, кандидат педагогічних наук, доцент

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка,
вчитель англійської мови Сопицької філії Есманьської ЗОШ I-III ступенів (Україна)

HOW A CREATIVE TEACHER CAN TURN AN ORDINARY LESSON INTO A TRUE EDUCATIONAL ADVENTURE

Iryna Mozul, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
English Teacher, Sopych Branch of Esman Secondary School, Grades I-III (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається, як творчий підхід до навчання може перетворити звичайний урок у початковій школі на захоплюючу освітню пригоду. Авторка пропонує різноманітні методи і стратегії, які сприяють активному залученню учнів до процесу пізнання та розвитку їхніх творчих здібностей. Окрема увага приділяється інтерактивним технологіям, міждисциплінарному підходу, проєктній діяльності та емоційному залученню здобувачів початкової освіти, що забезпечує ефективне засвоєння матеріалу. Стаття також наголошує на важливості створення комфортної та мотиваційної атмосфери для розвитку критичного мислення та соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: початкова школа, освітній процес, навчання, учитель, педагог, учні, здобувачі початкової освіти, вихованці, діти молодшого шкільного віку, урок, творчий підхід, освітня пригода.

Abstract. The article explores how a creative approach to teaching can transform an ordinary lesson in elementary school into an engaging educational adventure. The author suggests various methods and strategies that encourage active student involvement in the process of learning and the development of their creative abilities. Special attention is given to interactive technologies, interdisciplinary approaches, project-based activities, and emotional engagement of elementary education learners, which ensure effective mastery of the material. The article also emphasizes the importance of creating a comfortable and motivating atmosphere for the development of critical thinking and social skills in younger schoolchildren.

Keywords: elementary school, educational process, teaching, teacher, students, elementary education learners, pupils, younger schoolchildren, lesson, creative approach, educational adventure.

Творчий підхід до навчання є однією з ключових складових ефективного освітнього процесу. Вчитель, який прагне зробити навчання цікавим і захоплюючим, здатен перетворити будь-який урок на справжню освітню пригоду, що мотивує учнів до глибшого пізнання світу. Такий підхід забезпечує не лише ефективне засвоєння знань, але й формує у дітей активну, креативну позицію щодо навчання та життя, допомагаючи розвивати критичне мислення, самостійність і творчі здібності.

Індивідуалізація навчання є важливим елементом творчого педагогічного процесу, який забезпечує врахування різних темпів і стилів навчання учнів. Особливо важливою ця складова є на початковому етапі навчання, де діти мають різні рівні розвитку і сприйняття. Творчий вчитель вміє адаптувати методи навчання до потреб учнів, обираючи такі форми роботи, які максимально залучають кожного учня.

Наприклад, при вивченні теми «Тварини нашого краю» вчитель може запропонувати учням створити проєкт, що включає не тільки інформаційний постер, а й моделі або міні-експозиції, які презентуються класу. Такий підхід дозволяє дітям працювати в групах, де кожен може проявити свої сильні сторони: хтось досліджує матеріал, хтось працює з

творчими матеріалами, а хтось відповідає за презентацію. Це сприяє не тільки розвитку знань, а й колективної роботи та самовираженню.

У громадянській освіті та соціальних дисциплінах творчий підхід проявляється через завдання, які допомагають учням осмислити роль громадянина в суспільстві. Наприклад, при вивченні теми «Правила поведінки в громадських місцях» вчитель може організувати рольову гру, в якій учні виступають у ролі різних персонажів (покупець, продавець, громадський активіст), що вирішують ситуацію конфлікту в магазині. Це допомагає дітям не лише осмислити моральні аспекти взаємодії, а й розвивати соціальні навички, навчаючи їх взаємоповаги і правильних дій у суспільстві.

Для англійської мови творчий підхід можна продемонструвати через індивідуальні проекти. Наприклад, учні можуть створити власний буклет, де вони розповідають про своє улюблене хобі або сім'ю, використовуючи нові лексичні одиниці. Це дозволяє їм працювати над власними інтересами і вивчати мову у практичному контексті, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок і творчого підходу до використання англійської мови.

Інтерактивні технології стають важливим інструментом творчого вчителя, оскільки вони дозволяють створювати більш динамічні, наочні й цікаві уроки. Використання цифрових платформ, інтерактивних дошок, програм для створення мультимедійних проектів відкриває нові можливості для пізнання. Наприклад, у вивченні теми «Кліматичні зони» вчитель може залучити учнів до створення власних карт на інтерактивних платформах, де діти не тільки вивчають факти, а й на практиці опановують технології створення карт, використовуючи сучасні мультимедійні інструменти.

Для вивчення англійської мови творчий вчитель може використовувати онлайн-ігри, які дозволяють учням практикувати нові слова або вирази в інтерактивному режимі. Наприклад, учні можуть грати у гру, де вони повинні відповідати на питання про свою сім'ю чи улюблені заняття англійською мовою. Це не лише підвищує цікавість учнів до уроків, але й сприяє покращенню їхніх мовних навичок через інтерактивні вправи.

У громадянській освіті інтерактивні технології можуть бути використані для дослідження соціальних проблем. Наприклад, учні можуть створювати інтерактивні презентації, де досліджують різні соціальні проблеми або права дітей, і використовувати мультимедійні ресурси для глибшого осмислення та обговорення таких тем. Такі завдання допомагають дітям розвивати навички аналізу, презентації та критичного мислення.

Емоційна складова навчання є важливою для створення глибокого зв'язку між учнями та матеріалом. Коли діти емоційно залучені до процесу навчання, вони не лише краще засвоюють інформацію, але й розвивають свою здатність до самостійного мислення. Творчий вчитель використовує казки, театралізацію, рольові ігри та інші методи для того, щоб уроки не перетворювалися на сухе запам'ятовування фактів, а стали захоплюючими пригодами, що захоплюють уяву дітей.

Наприклад, під час вивчення теми «Охорона природи» вчитель може організувати рольову гру, де учні виступають у ролі екологів, природоохоронців чи громадських діячів, які вирішують актуальні питання збереження природи. Такі ігри не лише зацікавлюють дітей, а й вчать їх важливості проблеми охорони довкілля, розвиваючи емоційне усвідомлення значущості пізнаного.

У громадянській освіті можна використовувати емоційні активності для розуміння прав та обов'язків громадянина, що важливо для формування відповідальної особистості. Наприклад, під час вивчення теми «Права дітей» вчитель може показати учням відео з реальними історіями про порушення прав дитини та організувати дискусію, щоб діти могли обговорити, як захистити свої права у різних ситуаціях. Такий підхід допомагає дітям краще зрозуміти актуальність теми та відчувати емоційний зв'язок з пізнаним матеріалом.

Для англійської мови емоційне залучення можна забезпечити через використання веселих ігор або пісень. Наприклад, під час вивчення теми «Сім'я» можна заспівати пісню англійською мовою, що допомагає дітям не лише краще запам'ятовувати нові слова, а й сприяє розвитку позитивного емоційного ставлення до навчання.

Творчий вчитель часто використовує міждисциплінарний підхід, об'єднуючи знання з різних предметів для розв'язання комплексних завдань. Це дозволяє учням бачити зв'язок між різними галузями науки, що є важливим аспектом сучасного освітнього процесу. Завдяки інтеграції різних предметів, учні можуть розвивати ширше розуміння світу і використовувати набуті знання для розв'язання реальних життєвих проблем.

Наприклад, при вивченні теми «Місяць» можна інтегрувати знання з астрономії, математики та мистецтва. Учні не тільки вивчають фізичні властивості Місяця, а й розраховують його орбіту, створюють творчі роботи, пов'язані з місячними фазами, а також представляють свої досягнення в мультимедійних проектах. Це дозволяє учням поглиблено і різноманітно підійти до вивчення теми, а також розвиває критичне і креативне мислення.

Для вивчення англійської мови можна використовувати міждисциплінарний підхід, коли учні працюють над проектами, що поєднують мову з іншими предметами. Наприклад, у процесі вивчення теми «Моя країна» учні можуть досліджувати історичні факти, культурні традиції, а потім створити презентацію англійською мовою, де вони презентують інформацію про свою батьківщину, використовуючи нові лексичні одиниці.

Залучення учнів до проектної діяльності є важливим аспектом творчого підходу. Проектні роботи, дослідження реальних проблем, розв'язання практичних завдань надають учням можливість проявити самостійність, ініціативу і командну роботу. Такі завдання сприяють розвитку в учнів навичок аналізу, синтезу та узагальнення отриманої інформації.

Наприклад, при вивченні теми «Моя родина» учні можуть створювати проекти, в яких вони розповідають про традиції своєї родини, порівнюють їх з іншими культурами і презентують свої роботи у вигляді виставки або презентацій. Цей підхід допомагає дітям не лише розвивати пізнавальні здібності, але й сприяє розвитку соціальних навичок через співпрацю в групах.

Для громадянської освіти проектні роботи можуть бути спрямовані на вивчення важливих суспільних питань. Наприклад, учні можуть створити проект на тему «Як ми можемо покращити екологічну ситуацію в нашому місті?», де вони досліджують екологічні проблеми, пропонують шляхи їх вирішення та представляють свої пропозиції громаді.

Творчий вчитель також орієнтується на створення психологічно комфортної атмосфери в класі, що важливо для розвитку не лише інтелектуальних, але й соціальних та емоційних навичок учнів. Вміння працювати в команді, підтримувати однокласників, бути відкритим до нових ідей — це важливі аспекти, які розвиваються через активну участь учнів в освітньому процесі.

Наприклад, у групових проектах учні не тільки працюють над завданнями, а й вчаться взаємодіяти, обговорювати ідеї, розподіляти обов'язки та допомагати одне одному. Такий підхід не лише стимулює пізнавальну активність, але й сприяє розвитку важливих соціальних навичок, які знадобляться учням у майбутньому.

Для англійської мови важливою є робота в групах, де учні мають змогу обговорювати свої ідеї англійською, що покращує комунікативні навички. Наприклад, у проекті на тему «Мої друзі» учні можуть працювати разом, щоб створити спільну презентацію про своїх друзів, використовуючи англійську мову для опису різних аспектів особистості своїх товаришів.

Отже, творчий підхід до навчання дозволяє вчителю створити динамічне, емоційно насичене та пізнавальне навчання, яке буде цікаве та корисне для учнів на всіх етапах їхнього розвитку і перетворити звичайний урок на захопливу освітню пригоду, яка не лише забезпечує глибоке засвоєння знань, але й мотивує учнів до подальшого пізнання. Використовуючи інноваційні методи, інтерактивні технології, емоційну залученість та міждисциплінарний підхід, вчитель здатен створити умови для розвитку критичного мислення, творчих здібностей та самостійності учнів. Врахування індивідуальних особливостей учнів, активізація їхнього потенціалу та створення позитивної навчальної атмосфери є основними складовими успішного навчання, яке дозволяє учням не лише здобути знання, але й розвинути вміння застосовувати їх у реальному житті.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Дидактика: підруч. для студ. вищих пед. навч. закл. Київ: Либідь, 2005. 264 с.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. Київ: Укр. Вид. спілка, 1997. 441 с.
3. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Освіта України, КНТ, 2008. 528 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. Н. М. Бібік. Київ: Літера «ЛТД», 2019. 208 с.
6. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
7. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 141 с. URL: https://nvk-licey.at.ua/_ld/0/2_BTn.pdf
8. Пометун О. І. Інтерактивні методи навчання. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
9. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб./ за ред. О. І. Пометун. Київ: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.
10. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2013. 504 с.
11. Скрипченко О. В., Волинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Каравела, 2008. 400 с.
12. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2014. 224 с.

МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анастасія Науменко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Ю.Петрик, кандидат педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет (Україна)

INTERDISCIPLINARY INTEGRATION AS AN EFFECTIVE TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF PRIMARY EDUCATION STUDENTS

Anastasiia Naumenko, master's student

Berdiansk State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті здійснено аналіз можливостей міжпредметної інтеграції та доведено її значущість у процесі формування критичного мислення здобувачів початкової освіти. Автор висвітлює методичні підходи до проведення інтегрованих уроків та реалізації проектної діяльності, акцентуючи увагу на їх ефективності для розвитку аналітичних здібностей, навичок аргументації та застосування набутих знань у різних навчальних і життєвих ситуаціях.

Ключові слова. міжпредметна інтеграція, критичне мислення, здобувачі початкової освіти, інтегроване навчання, проектна діяльність.

Abstract. The article analyses the possibilities of interdisciplinary integration and proves its importance in the process of forming critical thinking of primary education students. The author highlights methodological approaches to conducting integrated lessons and implementing project activities, focusing on their effectiveness in developing analytical skills, argumentation skills, and applying the acquired knowledge in various educational and life situations.

Key words. *Interdisciplinary integration, critical thinking, primary education students, integrated learning, project-based learning.*

Критичне мислення є однією з ключових навичок сучасної освіти, що сприяє комплексному засвоєнню знань, глибокому аналізу інформації, постановці запитань, формулюванню обґрунтованих висновків та практичному застосуванню набутих здібностей у реальному житті. Одним із найефективніших підходів до розвитку цієї навички є міжпредметна інтеграція, яка забезпечує цілісне сприйняття навчального матеріалу через поєднання змісту різних дисциплін. У сучасній початковій школі інтегрований підхід допомагає учням не лише встановлювати зв'язки між предметами та усвідомлювати значущість отриманих знань, а й активно розвиває критичне мислення шляхом обмірковування, порівняння, синтезу та рефлексії.

Теоретичні аспекти формування критичного мислення здобувачів початкової освіти висвітлювалися у наукових працях А. Байрамова, С. Вєсклера, А. Липкіної, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло, О. Шквир та ін. Водночас питання організації інтегрованого навчання, зокрема і в початковій школі, досліджували Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Жиренко, М. Іванчук, М. Кононенко, Е. Мельник, О. Муращенко, М. Сова, О. Савченко, Г. Федорець, Р. Шиян та ін., що підкреслює актуальність даної теми у сучасній педагогічній науці.

Мета статті – розкрити особливості міжпредметної інтеграції як ефективного інструмента розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти на прикладі вправ з підручника.

Міжпредметна інтеграція є ефективним педагогічним підходом, що сприяє формуванню цілісного світогляду здобувачів початкової освіти завдяки взаємопов'язаному вивченню змісту різних дисциплін у межах однієї теми, проєкту або завдання. Такий підхід не лише активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів, а й розвиває ключові когнітивні навички, зокрема аналіз, синтез та практичне застосування знань у різних контекстах [4].

Інтеграція змісту дисциплін може реалізовуватися через різні форми навчання в початковій школі, серед яких особливе значення мають інтегровані уроки та проєктна діяльність. Інтегровані уроки передбачають поєднання знань з різних предметів, наприклад, математики й природознавства або української мови й мистецтва. Проєктна діяльність, у свою чергу, сприяє формуванню дослідницьких і творчих навичок молодших школярів, оскільки вони виконують комплексні завдання, що охоплюють декілька навчальних предметів.

Однією з ключових переваг міжпредметної інтеграції є розвиток критичного мислення, яке забезпечується через встановлення логічних зв'язків між різними галузями знань і формування вміння застосовувати отримані знання у нестандартних ситуаціях [2].

Критичне мислення потрактовується як здатність аналізувати інформацію, ставити запитання, робити логічні обґрунтовані висновки, визначати причинно-наслідкові зв'язки та оцінювати аргументи [3].

Міжпредметна інтеграція сприяє формуванню цих навичок через такі механізми: розвиток аналітичного мислення та навичок порівняння – здобувачі початкової освіти навчаються аналізувати інформацію з різних джерел, порівнювати факти та встановлювати закономірності; формування дослідницьких умінь – інтегровані уроки стимулюють допитливість, заохочують учнів не лише запам'ятовувати інформацію, а й ставити запитання та самостійно знаходити відповіді; підвищення рівня аргументації – здобувачі початкової освіти вчаться висловлювати власну думку, використовуючи міждисциплінарні знання для її обґрунтування; опанування роботи з інформацією – молодші школярі розвивають навички пошуку, перевірки та аналізу інформації, вчаться розрізняти достовірні й недостовірні джерела.

З метою підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу на уроках в початковій школі та практичної ілюстрації впливу міжпредметної інтеграції на розвиток критичного мислення здобувачів початкової освіти пропонуємо розглянути конкретні приклади завдань

із підручника «Я досліджую світ» (автори: Т. Гільберг, С. Тарнавська, Н. Павич) для 4 класу, частина 2 [1] (див. табл. 1).

Таблиця 1

Природознавство та технології Проект «Африканський велетен» <i>Вам знадобляться:</i> сім аркушів кольорового двостороннього паперу, дві смужки паперу білого кольору завширшки 1 см 5 мм та завдовжки 10 см, пара декоративних очей, ножиці, олівець, клей ПВА. Виконуйте послідовно. 1. Нанесіть клей по краю вздовж аркуша кольорового паперу. З'єднайте два краї так, щоб вийшов циліндр. Виготовте п'ять таких циліндрів. За допомогою клею з'єднайте чотири циліндри між собою – це будуть ноги. 2. Складіть аркуш паперу вздовж навпіл та розріжте по лінії згину. Нанесіть клей по верхньому краю ніг та приклейте одну частину розрізаного аркуша, накриваючи ноги зверху, – це буде тулуб. 3. На тулуб приклейте п'ятий циліндр – це буде голова слона. 4. З двох аркушів паперу виріжте два круги – вуха. Приклейте їх до голови заду. 5. Відріжте смужку паперу завширшки 2 см та завдовжки 15 см. Приклейте її на середину голови – це буде хобот. Закрутіть кінець смужки догори. 6. Відріжте смужку паперу завширшки 2 см та завдовжки 10 см. Приклейте до тулуба – це буде хвіст. Закрутіть за допомогою олівця кінець смужки догори. 7. Приклейте очі. 8. Із смужки паперу білого кольору виріжте 10 елементів для ніг. Наклейте їх на ноги. Презентуйте свій виріб перед однокласниками. Обговоріть у класі, чи варто утримувати слонів у зоопарках. 	Проект «Африканський велетен» поєднує знання з природознавства (вивчення тваринного світу, зокрема слонів) із технологічними навичками (робота з папером, створення моделі тварини). Здобувачі початкової освіти не лише отримують інформацію про велетенських наземних жителів, а й практично закріплюють її, що сприяє глибшому усвідомленню. Так, молодші школярі розвивають навички проєктної діяльності, уміння працювати з інструкціями та аналізувати отримані результати.
Природознавство та інформатика Мініпроект «Що допомагає нам отримувати інформацію про Всесвіт» 1. Використовуючи різні джерела інформації, підготуйте розповідь про сучасні астрономічні прилади. 2. Доберіть малюнки й фото цих приладів. Дізнайтеся, які дослідження проведено за їхньою допомогою. 3. Підготуйте презентацію або напишіть замітку до шкільної стінної газети. 4. Презентуйте своє дослідження перед однокласниками.	Мініпроект інтегрує знання про астрономічні прилади з інформатичними навичками (пошук інформації, робота з фото, підготовка презентації або газетної замітки). Учні навчаються критично оцінювати інформацію, відбирати релевантні матеріали, працювати з цифровими ресурсами, що сприяє розвитку медіаграмотності.
Природознавство та українська мова Що таке екологічні проблеми Які зв'язки існують у природі? Що відбудеться, якщо ці зв'язки порушаться? Які екологічні проблеми турбують людей сьогодні? З кожним роком на Землі кількість населення зростає. Зростають і потреби кожного жителя Землі. • Пригадайте, що таке потреби. Які бувають потреби? Наведіть приклади. Чи часто змінюються ваші потреби? Для задоволення потреб населення постійно зростає кількість фабрик і заводів. А це призводить до екологічних проблем. <i>Екологія</i> – це наука, яка вивчає зв'язки у природі. Якщо зв'язки порушуються, виникають екологічні проблеми. Екологічні проблеми – негативні наслідки, спричинені зміною природного середовища в результаті діяльності людини.	Під час вивчення теми «Екологічні проблеми» здобувачі початкової освіти не лише отримують знання з природознавства, але й розвивають мовленнєву компетентність: формують власні думки, аналізують і висловлюють судження. Обговорення екологічних проблем сприяє розвитку критичного мислення учнів через необхідність аргументації та висловлення власної позиції з обов'язковим обґрунтуванням.

Природознавство та мистецтво

Театралізуйте ситуації у групах.

1. Незнайомець постукав у двері й просить впустити його до помешкання.
2. Вам телефонує незнайомка й розпитує про дорослих членів родини.

139

Подане завдання на театралізацію ситуацій розкриває питання безпеки та критичного мислення в умовах реальних життєвих ситуацій. Воно демонструє ефективність міжпредметної інтеграції природознавства та мистецтва на уроках у початковій школі, розвиваючи в учнів навички аналізу, комунікації та усвідомлення особистої безпеки.

Отже, міжпредметна інтеграція є ефективним інструментом розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти. Завдяки поєднанню змісту різних дисциплін молодші школярі не лише глибше засвоюють навчальний матеріал, а й розвивають аналітичні навички, уміння аргументувати власну позицію та застосовувати знання у нестандартних ситуаціях. Інтегровані уроки та проєктна діяльність сприяють формуванню системного мислення, дослідницької активності та здатності до самостійного ухвалення рішень. Використання міжпредметної інтеграції у початковій школі робить освітній процес більш цілісним, практикоорієнтованим і здатним підготувати учнів до викликів сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.) : ч. 2. Київ : Генеза. 2021. 160 с.
2. Петрик К. Ю., Коваль К. В. Міжпредметна інтеграція як ефективний засіб формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти. *Science, innovations and education: problems and prospects*. Abstracts of the 14th International scientific and practical conference (August 25–27, 2022). CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. pp. 237–240. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/08/SCIENCE-INNOVATIONS-AND-EDUCATION-PROBLEMS-AND-PROSPECTS-25-27.08.22.pdf>
3. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. *Молодь і ринок*. 2019. №4 (171). С. 27–31.
4. Якимчук А., Колупасєва Т. Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті. *Наука, освіта, суспільство очима молодих*, 2019. С. 165–167.

УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ

Анастасія Пасіула, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т. Яковишина, кандидат педагогічних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет (Україна)

CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY IN PRIMARY SCHOOLCHILDREN WITH DISRUPTED SOCIAL RELATIONS

Anastasia Pasiula, master's student

Rivne State University of the Humanities (Ukraine)

Анотація. Наукова розвідка розкриває проблему розвитку творчості у молодших школярів з порушеними соціальними зв'язками. Аналізується зміст поняття «творчість» та забезпечення якості освітнього процесу для здобувачів з особливими освітніми потребами. Виокремлено педагогічні умови розвитку творчості дитини молодшого шкільного віку з

обмеженими соціальними зв'язками та зроблено висновок про її важливість у процесі самовдосконалення здобувачів.

Ключові слова: дитина з порушеними соціальними зв'язками, початкова школа, творча діяльність, творчість.

Abstract. The scientific research reveals the problem of developing creativity in junior schoolchildren with disrupted social relations. The content of the concept of 'creativity' and ensuring the quality of the educational process for students with special educational needs is analysed. The pedagogical conditions for the development of creativity of a primary school child with limited social ties are highlighted and a conclusion is made about its importance in the process of self-improvement of students.

Key words: child with impaired social relations, primary school, creative activity, creativity.

Сучасний заклад загальної середньої освіти з огляду на завдання реформування освіти в Україні покликаний готувати творчу особистість, здатну до вирішення проблем, діяти та приймати рішення в умовах невизначеності. Тому проблеми формування творчої особистості здобувачів початкової школи в процесі навчання набувають на сьогоднішній день особливої актуальності, що підтверджується у дослідженнях О. Барної, О. Жигайло, Є. Заїки, В. Качур, О. Кульчицької, Н. Мусіяки, В. Павленко, В. Прит, А. Фрадинської, Т. Яновської. На сучасному етапі спостерігається підвищений інтерес до проблем виявлення та розвитку творчості та творчих здібностей дітей з обмеженими соціальними зв'язками, а також умов їх виховання на рівні закладу загальної середньої освіти та сім'ї.

У сучасній науці існує багато різних визначень поняття «творчість». Розглядаючи різні трактування поняття «творчість», можна визначити спільні ознаки, що виділяються більшістю дослідників: процес діяльності, внаслідок якого створюються нові об'єкти та духовні цінності (В. Моляко) [7], самовираження (І. Біла) [1], мислити оригінально, нестандартно, незвично (О. Видра) [2].

Визначення поняття «творчість» можна розглядати як характеристику діяльності, яка виступає в особливому її виді – діяльності в галузі мистецтва, літератури, науки, чи діяльності, що проходить шлях розвитку та вдосконалюється, переходить на новий, більш якісний рівень. В. Моляко наголошує, що випереджає творчу діяльність процес пізнання, засвоєння знання про предмет, який буде змінений [7].

На думку І. Білої, творчу діяльність варто розуміти не тільки як створення нових оригінальних продуктів, що мають високу суспільну цінність, але й ту діяльність в результаті якої набувається щось нове, оригінальне, що в тій чи іншій мірі виражає індивідуальні нахили, здібності та індивідуальний досвід [1]. О. Видра підкреслює, що в процесі творчої діяльності відбувається зміна реальності (створення культурних, духовних цінностей, нових прогресивніших форм управління, виховання) і самореалізація особистості, в ході якої пізнаються та вдосконалюються людські можливості [2].

Відповідно до поглядів С. Максименка, творчість є людською діяльністю зі створення якісно нових матеріалів та духовних цінностей. Для цього людині потрібна сукупність властивостей та якостей, що дають змогу успішно здійснювати діяльність творчого характеру, шукати оригінальні, нестандартні рішення у різних її видах [6].

Н. Ільїна та С. Мисник вказують, творчість передбачає створення продукту, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю, що передбачає наявність у людини, що його створює певних здібностей, мотивів, знань і умінь [5].

В. Прит, А. Фрадинська зазначають, що діти з обмеженими соціальними зв'язками теж мають різні здібності, таланти, як і їхні однолітки, тільки для їх розвитку потрібна спеціальна допомога та підтримка [9].

Найважливішою умовою розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку з обмеженими соціальними зв'язками С. Загурська передбачає створення для них спеціального корекційно-розвивального середовища, що забезпечує адекватні умови та рівні з

однолітками можливості для отримання освіти. Необхідна організація низки заходів щодо вирішення цього питання [4].

В якості основних завдань, які необхідно розв'язати при організації корекційно-розвивального середовища виокремлюють створення педагогу умови для роботи, розробка програм розвитку творчості молодших школярів із обмеженими соціальними зв'язками, педагогічна діагностика, забезпечення творчого розвитку, створення умов успіху, організація конкурсів, вікторин, виставок за участю дитини.

Створення педагогу умови для роботи передбачає науково-педагогічний супровід, допомогу та підтримку. Щоб розвивати творчість дітей, вчитель сам має бути яскравою та творчою особистістю, прагнути до саморозвитку та самовдосконалення, відкриття нових методів та форм творчого спілкування, застосування нових технологій.

Розробка програм розвитку творчості молодших школярів із обмеженими соціальними зв'язками дуже важлива, адже найбільшого успіху у розвитку дитини можливо досягти тоді, коли є програма, що відповідає її потребам та можливостям. Тому, на думку Н. Пов'якель та Т. Розової, розвиток та підтримка творчості молодших школярів з обмеженими соціальними зв'язками є спільною роботою психолога, педагогів та батьків. Важливо програмно визначити основні завдання та напрями роботи з дітьми [8].

За словами Л. Дерев'яної, педагогічна діагностика проводиться для того, щоб визначити рівень розвитку творчих потенціалів в дітей із обмеженими соціальними зв'язками. Вона здійснюється з допомогою різних методів дослідження. Проведення первинної педагогічної діагностики забезпечить розв'язання таких завдань як виявлення дітей із творчими здібностями, здійснення диференційованих та індивідуальних підходів до творчого розвитку та виявлення обдарованості у дитини [3].

Забезпечення творчого розвитку здійснюється через різноманітні види творчої діяльності. Як зазначають В. Прит, А. Фрадинська, завдання педагога полягає в тому, що створювати оптимальні умови для виховання творчої особистості, пропонувати різноманітні творчі завдання у порядку наростання складності, постійно знаходити оптимальні навантаження для дітей, тим самим заохочувати ініціативу, активність, даючи змогу дітям розвиватися самостійно, висловлювати свої творчі ідеї, підтримувати подолати труднощі допомагаючи розвивати волю дитини, її уяву, поважаючи інтерес дитини [9].

За словами Л. Дерев'яної, для створення умов успіху педагог повинен застосовувати сукупність педагогічних засобів, що сприяють формуванню адекватної, досить високої самооцінки, яка б стимулювала молодших школярів до діяльності. Застосування різноманітних прийомів та технологій покликане забезпечити появу в дитини відчуття себе визнаною і затребуваною. Таким дітям необхідне визнання їхнього успіху. Тому створення ситуацій успіху – необхідна умова у розвиток обдарованості [3].

На думку В. Прит та А. Фрадинської, для розвитку творчості дітей з порушеними соціальними зв'язками необхідна організація конкурсів, вікторин, виставок за участю дитини. Проведення таких заходів сприятиме розвитку особистісних особливостей самої дитини, її самоставлення та самоповагу, віру у свої можливості, готовність до подолання труднощів. Такий підхід допоможе дитині знайти себе, знайти можливості для самореалізації. У процесі самореалізації дитина вдосконалює свої творчі навички, позитивна динаміка дає їй змогу ставати успішною в сфері, де вони розвивається, і відчувати внутрішнє щастя, самозадоволення особистих потреб [9].

Як вказують В. Прит та А. Фрадинська, грамоти, дипломи, сертифікати, отримані дітьми з обмеженими соціальними зв'язками на різноманітних конкурсах, виставках, фестивалях, є підтвердженням того, що кожна дитина затребувана, має творчі здібності [9].

Розглянемо педагогічні умови розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку з обмеженими соціальними зв'язками. На думку Л. Дерев'яної, кроком до успішного розвитку творчості у дітей з обмеженими соціальними зв'язками стає робота над впровадженням у освітній процес вправ (фізичні, ігрові) та завдань, спрямованих на розвиток дрібної моторики [3].

Другою умовою розвитку творчості дитини молодшого шкільного віку з обмеженими соціальними зв'язками Н. Пов'якель та Т. Розова називають створення благополучної обстановки, яка має бути спрямована на випереджальний розвиток. Ці діти потребують особливої уваги, тому важливо розуміти, що дитина в умовах турботи, підтримки починає проявляти себе активніше. Необхідне таке середовище, яке стимулювало б дітей до творчої діяльності [8].

Третя умова розвитку творчості дитини з обмеженими соціальними зв'язками, за словами С. Загурської, потребує виявлення дитиною максимального напруження та зусиль, що потребують цілеспрямованості, терпіння, вміння подолати перешкоди [4].

Отже, творчість відіграє у житті молодших школярів з обмеженими соціальними зв'язками особливу роль. Будь-яке, навіть незначне, досягнення дитини молодшого шкільного віку з обмеженими соціальними зв'язками має колосальне значення для її подальшого розвитку. Наявність творчого хобі чи розваги за підтримки зі сторони батьків та педагогів сприятиме розвитку високоінтелектуальної та творчої особистості дитини, які допоможе визначити таланти та стимулювання до нових успіхів. Тому прагнення розвитку творчості молодшого школяра з обмеженими соціальними зв'язками є одним із актуальних завдань системи освіти. Оскільки діти виявляють підвищену активність у пошуку нових знань і відчуттів, то педагогам слід надати їм цю допомогу, тобто сприяти їхньому особистісному та творчому розвитку.

Список використаних джерел

1. Біла І. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 136 с.
2. Видра О. Багатовимірний цілісний підхід до психології обдарованості і творчості особистості. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. Костюка НАПН України. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2015. Вип. 11. Т. VI. С. 41-47.
3. Дерев'яна Л. Роль креативних освітніх методик у процесі творчої самореалізації особистості. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Педагогіка*. 2019. № 2. С. 12-14.
4. Загурська С. Розвиток креативності як психолого-педагогічна проблема сучасної освіти. *Народна освіта*. 2020. № 1 (40). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6028
5. Ільїна Н., Мисник С. Загальна психологія: теорія та практикум. Суми: Університетська книга, 2017. 464 с.
6. Максименко С. Загальна психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 272 с.
7. Моляко В. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2013. №. С.2-9.
8. Пов'якель Н., Розова Т. Практична психологія креативності: Навчальний посібник [для студентів психологічних спеціальностей]. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. 321 с.
9. Прит В., Фрадинська А. Особливості розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С. 156-159.

ПОБУДОВА ЗАНЯТЬ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА НА ІНТЕГРАТИВНІЙ ОСНОВІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ

Тетяна Подолян, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.С. Бровчак, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

STRUCTURING VISUAL ARTS LESSONS ON AN INTEGRATIVE BASIS AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE FORMATION OF AESTHETIC PERCEPTION IN YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Tatyana Podolian, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Інтеграційний підхід дозволяє організувати практичну образотворчу роботу школярів з опорою на їх готовність активного включення в естетичне сприйняття творів різних видів мистецтва, в ігрову ситуацію з метою поглиблення уявлень про виразні особливості літератури, музики, живопису. Зазначається, що інтеграція є ефективним засобом естетичного розвитку молодших школярів, формуючи їхнє естетичне сприйняття дійсності. Підкреслюється важливість гармонійного поєднання раціонально-логічного та емоційно-образного мислення для повноцінного сприйняття художніх творів.

Ключові слова: інтегративний підхід, молодші школярі, естетичне сприйняття, образотворче мистецтво, педагогічні умови.

Annotation. The integrative approach enables the organization of practical artistic activities for schoolchildren, relying on their readiness to actively engage in the aesthetic perception of works from various art forms and in a playful situation to deepen their understanding of the expressive features of literature, music, and painting. It is noted that integration is an effective means of fostering the aesthetic development of younger schoolchildren, shaping their aesthetic perception of reality. The importance of harmoniously combining rational-logical and emotionally-imaginative thinking for the comprehensive perception of artistic works is emphasized.

Keywords: integrative approach, younger schoolchildren, aesthetic perception, visual arts, pedagogical conditions.

Інтеграція нині є глобальною тенденцією, що характеризує зміст освітнього процесу на різних етапах шкільної освіти, її теорію і практику. Вона виникла на тлі своєї протилежності – диференціації усіх галузей людської діяльності, внаслідок зростаючого обсягу знань та вимог. Поглиблення процесу диференціації наук, мистецтв, різних видів діяльності є однією з причин, що ведуть до протилежного ефекту – прагнення цілісності, інтеграції знань з різних галузей [1].

У сфері педагогічної науки термін «інтеграція» використовується у значенні зближення та зв'язку наук поряд із процесом їх диференціації. Інтеграція – це цілісне уявлення про знання, загальний підхід до цієї цілісності, що може бути представлена через комплекс методів, об'єднаних у систему, яка дозволяє виявити взаємозв'язки та взаємодію складових елементів знання один з одним [3].

Під інтегрованим підходом до організації навчання, на думку багатьох дослідників [2; 5; 6; 7; 10], розуміється впровадження ідей інтеграції, які стосуються кожного з компонентів педагогічного процесу відповідно до тих чи інших цілей та завдань навчання, виховання та розвитку, що зумовлює підвищення рівня цілісності освітнього процесу. Підставою для інтеграції є компоненти педагогічного процесу: цілі, зміст, засоби, методи. Всі елементи педагогічного процесу утворюють інтегровану цілісність, що значно складніша, ніж проста сума її складових компонентів та їх характеристик. У нашому дослідженні компонентами інтеграції виступають різні види мистецтва (література, музика, фотографія, дизайн) та образотворча діяльність, що спрямовані на вирішення загального завдання естетичного

розвитку особистості молодшого школяра, зокрема формування його естетичного сприймання дійсності. Інтеграція літератури, музики та образотворчого мистецтва в освітньому просторі уроку в початковій школі створює ситуацію «злиття художніх енергій» цих видів мистецтва. Це важливо з позиції отримання учнями повноцінного емоційного досвіду естетичного сприймання світу та художньої творчості [10].

Мислення сучасних людей характеризується синтетичністю [1]: на відміну від усіх попередніх поколінь, наразі виникла потреба охоплення не окремих явищ буття, а єдиної картини світу. Важливою складовою такого підходу до сприймання навколишнього середовища, явищ культури є гармонія раціонально-логічного та емоційно - образного мислення, вміння естетичного сприйняття, творча уява, художній смак, вміння під час освоєння творів мистецтва переводити їх з однієї модальності в іншу [9].

Таким чином, формування естетичного сприймання як однієї з важливих складових естетичного виховання молодших школярів у процесі образотворчої діяльності буде проходити ефективно на засадах інтеграції літературного, музичного та художнього змісту освіти.

Стає очевидним: щоб вести дітей шляхами творчого розуміння мистецтва, необхідно знати, яким чином впливають різні види мистецтва, як методично правильно має вчитель побудувати інтегративні зв'язки на уроці образотворчого мистецтва з метою естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Для повноцінного сприйняття художнього образу, представленого у творі будь-якого мистецтва, необхідна наявність як логічного, так і емоційно-образного мислення. Перше забезпечує раціонально усвідомлене розуміння змісту, особливостей розвитку сюжету, допомагає розкрити образи та характери персонажів, друге – створює можливість відчувати, пережити ситуацію, зрозуміти суть характеру та вчинку героя на інтуїтивному рівні [5; 6].

Допомогти молодшим школярам в освоєнні вмінь естетичного сприймання дійсності здатні зорові образи живописних та графічних творів, художні образи, створені за допомогою слів поетами, за допомогою нот – композиторами.

Література, як і інші види мистецтва, має на меті створення виразного художнього образу, але робить це лише їй властивими засобами. У змісті літературного твору автор використовує *слово* для створення художніх образів, відтворення різних характерів, відображення життєвих ситуацій. На малюнку художник для відтворення форми використовує *лінію*. За допомогою прямої руху та натиску графічного інструменту передається характер героїв та навколишнього середовища. Якість лінії: «плавна, хвиляста, ніжна або колюча, спокійна або нервова – викликає різні відчуття, що впливають на емоційні переживання глядача» [8, с. 89].

Характер літературного чи музичного твору, художня позиція митця диктують поету та композитору вибір засобів творчості. На мальовничих полотнах, в одному випадку, образи статичні, художник ніби зупинив миттєвість на них; на інших – реальність немов виростає, розвивається; у третьому випадку використовується декоративна подача матеріалу. Різноманітні напрями штрихів і ліній перетину допомагають художнику створити відчуття руху [6].

Незважаючи на те, що в кожного мистецтва своя, характерна для нього мова, існують загальні засоби художньої виразності – це композиція, форма, ритм, фактура [3].

Як бачимо, інтеграція мистецтв у навчальному процесі зумовлює взаємопроникнення елементів, що мають «генетичну» спорідненість. Усвідомлення учнями молодшого шкільного віку цієї спорідненості мистецтв і, водночас, своєрідності засобів мови кожного з видів мистецтв, що беруть участь в інтеграції, збагачує їх можливості естетичного сприймання дійсності, творів мистецтва і їх синтезу.

Аналіз науково-методичної літератури [1; 3; 5; 6; 10] дозволив узагальнити умови, за яких виникає інтеграція різних видів мистецтв та образотворчої діяльності на уроці в початковій школі. Співіснування явищ з взаємним впливом у певних зонах, зі збереженням власних особливостей кожного виду мистецтва та діяльності відбуваються за умов сценарію

уроку, в якому засоби виразності, що слугують розкриттю образу, взаємопроникають один в одного, основні структурні складові теоретичної частини заняття наповнені змістом образотворчої діяльності, водночас процес практичної діяльності збагачений за рахунок поглиблення уявлень учнів про «мови» різних видів мистецтва.

У процесі інтеграції різних видів мистецтва та образотворчої діяльності виникає поле активного засвоєння універсальних здібностей особистості школяра. Взаємозв'язок образотворчої діяльності з іншими елементами інтеграції створює в дітей молодшого шкільного віку особистісно значущі для кожного мотиви діяльності, що забезпечує продуктивність творчих зусиль. Інтеграція всіх цих елементів уроку образотворчого мистецтва стимулює розвиток здатності дітей до естетичного сприймання навколишнього середовища і творів мистецтва.

Список використаних джерел

1. Блудова Ю. О. Художньо-естетичне виховання як один з основних чинників гармонійного розвитку особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 40. С. 64-70.
2. Бутенко В. Г. Художньо-естетична освіта молоді та шляхи її модернізації. *Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. ст. Серія: Педагогічні науки*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. С. 18-23.
3. Данько Н., Павлушенко Н., Васько О. Здійснення педагогічної інтеграції на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 5 (109). С. 45-59.
4. Заровська Г. Формування естетичних цінностей молодших школярів на уроках мистецтва. *Молодь і ринок*. 2022. № 2 (200). С. 150-152.
5. Колягін Ю.М., Алексєнко О.Л. Інтеграція шкільного навчання. *Початкова школа*. 2019. № 9. С. 28-31.
6. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі / за ред. Л. М. Масол. Харків: Ранок, 2006. 256 с.
7. Миропольська Н., Ничкало С., Рагозіна В. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : навч. посіб. Тернопіль: Богдан, 2006. 240 с.
8. Печерська Є. П. Уроки образотворчого мистецтва в початкових класах: навч. посібник. Київ: Либідь, 2011. 272 с.
9. Сбітнева О.Ф. Особливості естетичного виховання у молодшому шкільному віці. *Початкова школа*. 2014. № 3. С. 26-30.
10. Суботницький І. М. Естетичне виховання молодших школярів через формування естетичних почуттів засобами мистецтва. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2020. Випуск 74. С. 58-60.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АРТТЕРАПЕВТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Ольга Польняк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т.Яковина, кандидат педагогічних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет (Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ART THERAPY CULTURE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Olga Polnyak, master's student

Rivne State University of the Humanities (Ukraine)

Анотація. У публікації порушується актуальна проблема формування арттерапевтичної культури молодших школярів. Розкривається зміст поняття «арттерапевтична культура учнів початкової школи», схарактеризовано види арттерапевтичних технік, які успішно застосовуються в сучасній початковій школі. У висновках наголошується, що формування арттерапевтичної культури в початковій школі сприяє гармонійному розвитку особистості, емоційному благополуччю та покращенню соціалізації дитини.

Ключові слова: артпедагогіка, арттерапевтична культура, арттерапевтичні техніки, початкова школа, творча діяльність.

Abstract. The publication raises the topical issue of forming the art therapy culture of primary school students. The content of the concept of 'art therapy culture of primary school pupils' is revealed, the types of art therapy techniques that are successfully used in modern primary school are characterised. The conclusions emphasise that the formation of art therapy culture in primary school contributes to the harmonious development of the individual, emotional well-being and improvement of the child's socialisation.

Key words: art pedagogy, art therapy culture, art therapy techniques, primary school, creative activity.

Соціальні процеси, які мають місце у сучасному українському суспільстві початку нового тисячоліття, ставлять перед вітчизняною педагогікою нові завдання освіти і виховання підростаючого покоління, зокрема виховання засобами мистецтва. У системі освіти мистецтво зазвичай сприймається як найважливіший засіб естетичного розвитку та формування здобувачів. У фундаментальному процесі розвитку особистості естетичному вихованню належить винятково важлива роль, оскільки воно закладає основи світогляду за рахунок позитивних естетичних емоцій. Сьогодні мистецтво набуває особливого значення не лише як засіб розвитку та становлення особистості, а й як ефективний інструмент збереження здоров'я учнів, профілактики різних порушень і захисту дитячої психіки від агресивного впливу навколишнього середовища.

Сучасні освітні та виховні завдання зумовлені складністю й багатогранністю проблем сучасного світу, в якому зростає та формується нове покоління. До цих викликів належать війна та її наслідки, загострення соціальних конфліктів, що підвищують рівень психологічної напруги в суспільстві, вплив науково-технічного прогресу, який спричиняє екологічні проблеми, забруднення довкілля, техногенні катастрофи, стрімке зростання інформаційних потоків тощо. Усе це значно впливає на розвиток дітей, що виявляється у зниженні рівня їхнього фізичного та психічного здоров'я і певних особливостях вікового розвитку.

Таким чином, система освіти зіштовхується з необхідністю розширення напрямів психолого-педагогічної корекції для учнів початкової школи. Це передбачає, зокрема, активне впровадження інноваційних педагогічних методик, спрямованих на всебічний розвиток інтелектуального та творчого потенціалу дітей.

Відомо, що мистецтво має цілющу силу ще з давніх часів. За свідченнями провідних українських педагогів О. Савченко [4], О. Сороки [5] та ін. мистецтво сприяє розвитку механізмів психологічного захисту від шкідливих зовнішніх впливів середовища, формуванню арттерапевтичної культури школярів ЗЗСО та молодших класів, зокрема.

На сьогодні виникла нагальна потреба в удосконаленні та організації педагогічного процесу в початковій школі з метою збереження психологічного здоров'я учнів, особливо молодших класів, які через вікові особливості є найбільш вразливими до негативного впливу зовнішнього середовища та потребують особливого психологічного захисту. Війна та складні умови, в яких зараз функціонує українська школа, ускладнюють ефективно вирішення цих завдань, що зумовлює необхідність наукової розробки нових підходів до їх подолання.

Актуальність цього дослідження полягає у вивченні педагогічних умов формування арттерапевтичної культури учнів початкової школи, що потребує посиленого акценту на збереженні їхнього здоров'я в умовах війни.

Формування арттерапевтичної культури молодших школярів розглядається в соціально-психолого-педагогічному аспектах [2; 3]. З одного боку, у зв'язку з освоєнням молодшими школярами арттерапевтичної культури як частини загальнолюдської культури і переведення її в особистий досвід, що сприяє інтеграції особистості молодшого школяра в сучасну культуру та його соціалізації, з іншого, у зв'язку зі стимулюючою роллю мистецтва у розвитку особистості учня, що включає в себе – навчально-естетичний потенціал мистецтва в освітньому процесі ЗЗСО, що сприяє максимальному розвитку дитини, формуванню її мотивів і цінностей. Весь перерахований вище комплекс взаємодій здійснюється з метою профілактики порушень і збереження психологічного здоров'я дітей, а також корекції негативних психоемоційних станів.

І. Підласий зазначає, що арттерапевтична культура учнів початкової школи – це комплекс сформованих у молодших школярів емоційно-естетичних, творчих і комунікативних навичок, що розвиваються через використання арттерапевтичних методів в освітньому процесі [3, с. 45].

Арттерапевтична культура учнів початкової школи включає:

- емоційно-естетичне сприйняття – здатність виражати емоції та почуття через мистецькі засоби (малюнок, музика, рух, театр);
- творчу самореалізацію – розвиток уяви, образного мислення, вміння створювати власні художні твори;
- психологічний комфорт – уміння долати стрес, страхи та внутрішні конфлікти за допомогою арттерапевтичних технік;
- комунікативну компетентність – здатність взаємодіяти з однолітками та вчителями через мистецьке самовираження [1, с. 69].

Артпедагогіка є ефективним засобом комплексного формування особистості дитини, сприяючи не лише засвоєнню культурних знань, розвитку здібностей і творчого потенціалу, а й гармонійному вихованню через об'єднання різних мистецьких елементів. Використання нових технік у роботі з дітьми допомагає спрямовувати їх до добра, краси та внутрішньої рівноваги.

Однією з ключових складових артпедагогіки є арттехнології, які поєднують у собі як безпосередній зв'язок із різними видами мистецтва, так і вплив на емоційний стан дитини, її соціальні знання. Вони сприяють гармонізації внутрішнього світу школярів, допомагаючи їм адаптуватися до змін та емоційно регулювати свої переживання.

З погляду розвитку художньо-естетичної творчої свободи, розглянемо такі види арттехнологій, які можна реалізовувати в умовах початкової школи:

- 1) бібліотерапія,
- 2) музикотерапія,
- 3) драматерапія,
- 4) лялькова терапія,
- 5) казкотерапія,
- 6) малюнкова терапія.

Бібліотерапія як один із напрямів арттехнологій базується на силі мови та її здатності впливати на емоційний стан людини. Цю методику можна застосовувати різними способами залежно від індивідуальних психологічних особливостей учня. В її основі лежать твори різних літературних жанрів – від малої прози до поезії.

Драматерапія та імаготерапія є формами рольової гри, що сприяють розвитку голосу, сценічної пластики, уяви, емоційного вираження та здатності до імпровізації. Такі методики допомагають дітям глибше розуміти свої почуття та взаємодіяти із соціальним середовищем.

Лялькотерапія є однією з найпоширеніших арттехнологій, що активно використовується в сучасній арттерапії та педагогіці. Вона розкриває значення ляльок як

засобу формування рольової поведінки, зниження емоційної напруги, корекції поведінкових відхилень і розвитку соціальних навичок. Лялькотерапія розглядається як інноваційний педагогічний інструмент, що може мати різні форми – корекційну, пізнавальну, нормативну тощо. Вона часто поєднується з драматерапією та імаготерапією, оскільки в центрі цих методик стоїть процес створення та осмислення образу, що відіграє ключову роль у формуванні особистості. Лялькотерапія підходить для всіх вікових груп, проте її роль, значення та функції варіюються залежно від віку дитини [7].

Ця цікава арттехнологія реалізується індивідуально і в групах. Лялькотерапія має різнобічний вплив на регуляцію емоційних розладів та поведінки дитини, а також сприяє за допомогою ляльок самопізнанню. Ляльковий театр дає молодшим школярам можливість позбутися відчуття самотності, комплексів та сприяє самовираженню. Тут найкращим варіантом може стати інтерактивний театр.

Театралізований формат лялькотерапії дозволяє об'єднувати різні види мистецтва, зокрема музику, живопис, танці, літературу та акторську гру, що сприяє всебічному розвитку та соціалізації дитини. Участь молодших школярів у театральних постановках не тільки допомагає їм приміряти різні ролі, а й розширює уявлення про різні життєві ситуації та середовища.

Сценарій лялькотерапії – це сукупність спеціально розроблених заходів, які педагог створює разом із дитиною для розвитку її комунікативних навичок, розуміння емоцій оточуючих та формування здатності до адекватного реагування в соціальних ситуаціях. Завдяки цьому методу можна ефективно коригувати рольову поведінку молодших школярів, допомагаючи їм подолати самотність, сором'язливість, а також мовленнєві труднощі, такі як заїкання чи мовленнєве гальмування, що можуть стати перешкодою для успішної соціалізації та вплинути на психоемоційний стан дитини.

Зв'язок дитини з лялькою формується з раннього віку, і рольова гра часто відображає сімейні стосунки, моделі поведінки та взаємозв'язки між членами родини. У таких іграх можуть бути присутні як внутрішньосімейні, так і міжсімейні ролі, що сприяє глибшому розумінню соціальних відносин і формуванню емоційного інтелекту.

Для ефективного застосування рольового підходу важливо спершу визначити соціальний статус, який дитина надає своїй ляльці під час гри, а також її ціннісно-орієнтаційну функцію. Завдяки цьому соціальний статус дозволяє «програвати» відповідні ролі, формуючи уявлення про них на основі реального досвіду спілкування з дорослими.

Казкотерапія передбачає використання різних типів казок, зокрема рецепторних, фантастичних, дидактичних тощо. Діти можуть не лише читати готові історії, а й створювати власні – малювати казкові сюжети, писати тексти або відтворювати їх у вигляді театралізованих сцен. Казковий світ допомагає розвивати здатність приймати альтернативні рішення, проявляти гнучкість і креативність у складних ситуаціях. Окрім цього, казка може слугувати інструментом діагностики особистісних проблем.

Виховна цінність казок є надзвичайно важливою, оскільки вони дають дитині змогу познайомитися з протилежними сторонами світу: красою та потворністю, добром і злом, людяністю та жорстокістю, реальністю та фантастикою. Через казкові образи дитина засвоює моральні орієнтири та вчиться відрізняти позитивне від негативного.

Малюнкова терапія є ефективним методом розвитку творчих здібностей, у якому колір, форма, лінія та образи взаємодіють із візуальними відчуттями дитини, стимулюючи її уяву та сприяючи вільному мисленню. Сучасні техніки ізотерапії допомагають дітям не лише розкривати свій художній потенціал, а й краще розуміти власні почуття, досліджувати внутрішній світ, виявляти емоційні труднощі, а також усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони. Завдяки цьому методу дитина стає більш відкритою у спілкуванні та здобуває навички самовираження.

Музикотерапія, яка включає ритмотерапію, вокальні вправи, прослуховування музики та інші форми, займає важливе місце серед арттехнологій. Вона сприяє розвитку асоціативного мислення, допомагає учням початкової школи знижувати рівень стресу та

зміцнювати емоційну стійкість. Окрім того, зростає зацікавленість у дослідженнях, що вивчають вплив звукових вібрацій музичних інструментів на відновлення роботи різних систем організму, що відкриває нові перспективи в терапевтичній практиці.

Індивідуально-психологічні та соціально-психологічні характеристики учнів початкової школи відіграють ключову роль у виборі арттерапевтичних методів, що відповідають їхнім потребам. З педагогічної точки зору використання різних арт-терапевтичних технологій сприяє формуванню в дітей механізмів самопізнання, підвищенню самооцінки, розвитку емоційної свідомості, здатності до саморозуміння та самоприйняття. Крім того, такі методи допомагають учням навчитися співпереживати, усвідомлювати власну соціальну відповідальність і встановлювати гармонійні стосунки з оточуючими.

Таким чином, формування арттерапевтичної культури в початковій школі сприяє гармонійному розвитку особистості, емоційному благополуччю та покращенню соціалізації дитини. Усі запропоновані види арттехнологій мають цінне значення при розвитку та формуванні особистості молодших школярів і не повинні ігноруватися з точки зору педагогічної спрямованості процесів навчання та виховання.

Список використаних джерел

1. Богданова О. Основи педагогіки: навчальний посібник. Київ: Академія, 2020.
2. Коренівська В., Атаманчук Н. Застосування арт-терапії в освітньому процесі сучасної початкової школи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. № 34. С. 119-123.
3. Підласий І. Педагогіка: новий курс: підручник. Київ: Вища школа, 2019.
4. Савченко О. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2019.
5. Сорока О. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7 (51). С. 156-165.
6. Філатова Л., Радченя І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арттерапії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35, Т. 6. С. 215-221.
7. Яковишина Т. Лялькотерапія як напрям артпедагогіки у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Педагогіка». Вип. 2(30). 2024. С. 1459-1469.

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ярослава Прохніцька, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І.А. Стахова, доктор філософії (PhD), доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

WAYS OF DEVELOPING COHERENT SPEECH OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Yaroslava Prokhnitska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті наголошено на проблемі розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи. Представлено шляхи розвитку зв'язного мовлення: використання інформаційно-комунікаційних технологій, ігор та ігрових вправ, налагодження інтеграційних зв'язків тощо.

Ключові слова: зв'язне мовлення, учні початкової школи.

Abstract. *The article focuses on the problem of developing coherent speech of primary school pupils. Ways of developing coherent speech are presented: the use of information and communication technologies, games and game exercises, establishing integration links, etc.*

Key words: *connected speech, primary school pupils.*

Розвиток зв'язного мовлення учнів початкової школи є важливим етапом у процесі соціалізації та розвитку особистості загалом. Розвинене зв'язне мовлення дозволяє школярам чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, почуття та ідеї. Уміння будувати зв'язні висловлювання сприяє налагодженню стосунків з однолітками та дорослими. Зв'язне мовлення є необхідною умовою успішного навчання в школі, воно дозволяє дітям розуміти навчальний матеріал, висловлювати свої думки усно та письмово, брати участь у навчальних дискусіях, вільно комунікувати у будь-яких мовленнєвих ситуаціях. Використання різних освітніх методів, форм, прийомів на уроках української мови стимулює мовленнєву активність школярів, допомагаючи їм оволодіти такими важливими навичками як ведення діалогу та монологу, творче та детальне переказування, пояснення, дискутування, обговорення, що сприяє виробленню чіткого, послідовного, логічно правильного висловлювання.

Питанням розвитку зв'язного мовлення учнів школи I ступеня займалися І. Лапшина, І. Козак, Н. Комарівська, К. Колеснік, Н. Франчук та інші. У нормативних документах (Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти, типових освітніх програмах) наголошено на важливості розвитку зв'язного мовлення як ключової складової комунікативної компетентності молодших школярів.

Один з найефективніших шляхів розвитку зв'язного мовлення молодших школярів – це використання інформаційно-комунікаційних технологій, які зараз стають важливою частиною освітнього середовища. Інтерактивні дошки, спеціалізовані освітні програми та мобільні застосунки істотно полегшують засвоєння мовленнєвих навичок завдяки відео і аудіо-матеріалам. У своїх працях В. Імбер обґрунтовує використання освітніх платформ («Learning.app», «WorldWall», «Всеосвіта», «Розумники», «eKidz», «ClassDojo») для розвитку особистості загалом та її зв'язного мовлення, зокрема [5, с.34].

У наукових дослідженнях К. Колеснік та Н. Комарівська для розвитку дитячого мовлення пропонують пізнавальні вправи, рольові ігри на складання діалогів, ігри-драматизації та ігри-інсценізації. Участь у таких іграх значно покращує комунікативні здібності та сприяє невимушеному засвоєнню нових мовленнєвих прийомів [1, с. 127]. Особливе місце серед потужних шляхів розвитку зв'язного мовлення учнів посідають творчі завдання, зокрема складання казок, створення віршів чи написання коротких оповідань. Вони заохочують дітей проявляти уяву, розвивати креативність і знаходити нестандартні рішення. Крім того, ці завдання дозволяють учням відкрито виражати власні почуття й переживання, що важливо для емоційного та особистісного розвитку.

Методика проєктної діяльності також займає вагоме місце серед шляхів розвитку зв'язного мовлення. Робота над груповими проєктами дозволяє учням обговорювати ідеї, аналізувати інформацію та презентувати власні результати [4, с. 43]. Така діяльність не тільки сприяє вдосконаленню мовленнєвої компетентності, а й формує навички взаємодії в колективі, розвиває критичне мислення, сприяє творчому підходу до вирішення задач. У своїй діяльності ми пропонуємо такі види проєктів: «Моя улюблена книжка», «Красуня весна», «Моє шкільне життя», «Моя Україна», «Митці нашого краю» тощо.

Інтеграційні процеси демонструють ефективність у поєднанні різних дисциплін для розвитку зв'язного мовлення. Наприклад, вивчення природничих наук через мовлення (опис кругообігу води в природі, коментування процесу росту рослин, оперування науковими фактами з астрономії, природознавства тощо), інтеграція математичних та мовленнєвих завдань (робота з складними числівниками, правильне наголошування цифр, мір ваги та довжини) або застосування мистецьких елементів (використання репродукцій картин, музичних та літературних творів) сприяють глибшому сприйняттю матеріалу й

удосконаленню зв'язного мовлення [3, с. 48]. Розвиток мовлення у контексті реальних життєвих ситуацій є ще одним важливим новаторським шляхом. Створення завдань і ситуацій, наближених до повсякденного життя, дозволяє учням усвідомити значущість мовлення в реальному середовищі, що додає їм мотивації до навчання.

На нашу думку, комбінація різноманітних методик з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини дозволяє адаптувати освітній процес до реальних умов життя, забезпечуючи формування стійкої мовленнєвої бази. У результаті застосування комплексу різних шляхів до розвитку зв'язного мовлення молодших школярів покращується чіткість, інтонаційна виразність мовлення дітей, покращується логічність та послідовність викладу інформації.

Отже, розвиток зв'язного мовлення молодших школярів значно підвищують ефективність та привабливість навчального процесу. Застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, ігрових методів, проектною роботи та творчих завдань не тільки сприяє вдосконаленню мовленнєвих навичок, але й активно формує критичне мислення, креативність та здатність співпрацювати у команді. Такий формат навчання стимулює учнів до більш активної участі, створюючи умови для самовираження та глибшого усвідомлення отриманих знань.

Список використаних джерел

1. Колеснік К., Комарівська Н., Присяжнюк Л., & Стахова, І. Значення спільної діяльності для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2022, 2(17), С. 127-138.
2. Комарівська Н., Колеснік К., Франчук Н., Стахова І. Літературознавчі основи вивчення творів різних жанрів дітьми старшого дошкільного й молодшого шкільного віку. Наукові записки: [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України, Укр. держ. Ун-т імені Михайла Драгоманова; упор. Л.Л. Макаренко. Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2025. Випуск CLIX (159). С. 74-82.
3. Лапшина І.М., Комарівська Н.О. Використання елементів сучасних інноваційних технологій у формуванні інтересу до дитячої літератури у дітей дошкільного віку. *II Міжнародна науково-практична інтернет конференція «Інноваційні технології в дошкільній освіті»*. Переяслав-Хмельницький, 2019. С.44-48.
4. Комарівська Н. Формування культури мовленнєвої поведінки молодших школярів на уроках рідної мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. Вип. 43. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД*, 2015. С. 43-47
5. Імбер В., Карук І., Колеснік К. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у створенні освітніх ситуацій під час групової діяльності з дітьми дошкільного віку. *Kaunas: Izdevniecība «Baltija Publishing»*, 2018. С. 34-40

МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕДЮТЕЙНМЕНТ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Олександра Рябець, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.І.Телецька, кандидат біологічних наук,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Україна)

METHODOLOGY OF IMPLEMENTING EDUTAINMENT TECHNOLOGY IN THE LESSONS “I EXPLORE THE WORLD” IN PRIMARY SCHOOL

Oleksandra Ryabets, master's student

Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються особливості методики впровадження технології едьютейнмент на уроках «Я досліджую світ» в початковій школі. Розглянуті дидактичні, технічні та матеріальні засоби технології едьютейнмент, які рекомендується використовувати при плануванні занять курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: едьютейнмент, освітній процес, вчитель, початкова школа, гра, методика, спостереження.

Abstract. The article examines the specifics of the methodology for implementing edutainment technology in the lessons of "I explore the world" in elementary school. The didactic, technical and material means of edutainment technology that should be used when planning classes in the course "I explore the world" are considered.

Key words: edutainment, educational process, teacher, elementary school, game, methodology, observation.

Однією з сучасних інноваційних педагогічних методик є технологія едьютейнмент, яка суттєво підвищує ефективність освітнього процесу за рахунок поєднання технік із навчання та розваг. Широкі можливості для впровадження технології едьютейнмент в початковій школі дають уроки «Я досліджую світ», оскільки сам по собі цей навчальний предмет передбачає дослідження оточуючого світу через цікаві, інтерактивні та практичні форми навчання. Основною метою предмета «Я досліджую світ» є розвиток у молодших школярів навичок дослідницької діяльності, розширення їх знань про оточуюче середовище та формування пізнавального інтересу. Перш ніж розглянути методику використання технології едьютейнмент, коротко охарактеризуємо особливості викладання предмету «Я досліджую світ»:

- інтеграція декількох освітніх сфер – природничої, історичної, громадянської, соціальної, здоров'язбережувальної, технологічної, що вимагає цілісного розгляду явищ, предметів, об'єктів, подій;

- формування предметних та ключових компетентностей, які визначені у Державному стандарті початкової освіти, що потребує створення належних умов для самостійного здобуття знань учнями початкових класів в практичній діяльності, набуття ними особистого досвіду та застосування його в реальних життєвих ситуаціях;

- формування учнями початкових класів дослідницьких умінь в пошуковій діяльності, для чого потрібне практичне виконання різноманітних дослідницьких завдань в колективній та індивідуальній роботі;

- формування учнями початкових класів соціальних навичок, що відбувається в процесі взаємодії, комунікації, співпраці, використання активних методів навчання та групової роботи [2, с. 58].

Урок «Я досліджую світ» із використанням технічних засобів едьютейнменту слід будувати у формі командної роботи (парної чи групової), в ході якої кожен з учасників зможе генерувати цікаві ідеї, доводити їх, пропонувати нестандартні рішення проблемних ситуацій, тобто такий урок «Я досліджую світ» слід проводити з урахуванням можливостей учнів до самостійного спостереження, міркування, узагальнення побаченого і почутого. Використання засобів едьютейнменту на уроках «Я досліджую світ» сприяє активізації інтересу учнів у засвоєнні навчального матеріалу та забезпечує достатній рівень мотивації, яка здатна викликати інтерес до вирішення завдання, а також вдосконалює навички самостійної пошукової діяльності учнів, розвиває ініціативність і відповідальність за результати своєї навчальної діяльності [6, с. 75].

Вчитель на уроці «Я досліджую світ» повинен зацікавити учнів змістом навчальної роботи і для цього можна використовувати методи едьютейнменту. Наприклад, використовувати такі дидактичні засоби едьютейнменту, як настільні, рольові, сюжетно-рольові, ділові, театралізовані ігри, схеми, тести, кросворди, практичні завдання, ситуації для обговорення, аналізу, вирішення проблеми. Прикладами таких занять можуть бути: Гра

«Асоціативний куш» (Н. Карабінович); Гра «Де в природі є вода» (С. Іванюк); Гра «Склади речення» (О. Лоюк); Гра «Фантастичні ситуації» (О. Лоюк) (Уяви себе квіткою); Гра «Порівняй вчинки казкових осіб» (О. Лоюк); Вправа «Правила чеснот» (О. Лоюк); Гра «Подорож у минуле» (О. Лоюк) та інші. Елементи гри відповідають основній меті едьютейнменту – навчати та розважати дітей. Так, сюжетно-рольовими, діловими іграми відтворюються відповідні дії та відносини дорослих. Крім того, такі ігри можна проводити поза школою в природних умовах (парк, магазин, спортивний комплекс, музей, кафе, галерея) для відтворення реальних життєвих умов, набуття учнями індивідуального досвіду, вирішення проблемної ситуації. Використовуючи театральні ігри, вчитель може запропонувати учням розіграти певний літературний твір чи історичну подію в ролях, за допомогою виразних засобів (жестів, інтонації, міміки, ходи, пози) відтворити літературні чи музичні твори так, щоб можна було зрозуміти сенс подій, що зображуються, характери та почуття героїв. Урок-гру найчастіше проводять у формі змагання, коли формуються дві команди, між якими проводиться інтелектуальний «поєдинок», який передбачає здатність учасників цих команд довести свою першість, наприклад, надаючи правильні відповіді на питання вікторини чи конкурсу [8, с. 105].

Важливо відмітити, що ігри до технології едьютейнмент будуть відноситися тільки в тому випадку, коли: учні будуть самі пропонуватимуть для гри сюжети, правила, ролі; гра буде відбуватися поза межами школи, тобто в тих умовах, які відповідають сюжету гри; під час гри учні отримують нові знання та уміння; учні грають без примусу, за власним бажанням [7, с. 62]. Відповідно для цього вчитель повинен придумати та запропонувати теми, сюжети для гри, які б відповідали темі навчального матеріалу, що вивчається на уроці «Я досліджую світ», продумати правила гри, можливі місця її проведення, необхідне для її проведення обладнання, передбачити способи об'єднання учнів у групи та вирішення певної проблемної ситуації.

Методи едьютейнменту на уроках «Я досліджую світ» також можуть містити елементи проблемності та передбачати здатність учнів ставити проблемно-пошукове завдання та висувати різні варіанти його вирішення, будувати гіпотези та робити наукові припущення. Вчитель може давати певні підказки-асоціації учасникам команд у формі запитань для кращого пригадування ними змісту пройденого матеріалу, розвитку критичного, логічного, асоціативного мислення. Для цього можна використовувати диспути, дискусії, зокрема методи круглого столу, мозкового штурму, методи «прес» та «асоціативний куш». Наприклад, урок на тему праці та професії має будуватися таким чином, щоб збагачувати не лише знання, уміння і навички учнів, але й сприяти їх позитивному емоційному відношенню до праці, формуванню у них працелюбності. Для цього вчитель має підібрати на уроці різноманітні види діяльності для учнів, підтримуючи достатній діапазон їхньої рухової активності. Цілі такого уроку і їхні реалізація мають співвідноситися із принципом поєднання теорії і практики. Для цього можна використовувати екскурсії на різні виробництва, кафе, лікарні, що допоможе учням отримати наочне уявлення про ту чи іншу професію [4, с. 95].

Урок «Я досліджую світ» із використанням едьютейнменту доцільно проводити в комфортній атмосфері поза межами школи, в місцях, де можна отримати певну інформацію відповідно до теми уроку, побачити можливості її використання в реальних життєвих умовах, зрозуміти важливість володіння певними уміннями та навичками на практиці. Такими місцями можуть бути: бібліотеки, музеї, галереї, кафе, спортивні комплекси, магазини, супермаркети, ігрові зони, офіси, аптеки, їдальня, вулиця, парк, природа. Наприклад, для вивчення основ здорового харчування, основних математичних дій (додавання, віднімання), розуміння міри ваги, об'єму, можна провести заняття «Я досліджую світ» в їдальні або в магазині (супермаркеті). Спортивні комплекси чудово підійдуть для ознайомлення учнів початкових класів із основами здорового способу життя, адже тут вони можуть спостерігати за будовою м'язів спортсменів, вимірювати різні показники (швидкість, кількість разів, рухи) під час виконання різних фізичних вправ. Під час прогулянки вулицями

міста, знайомства з архітектурними пам'ятками, відвідування музеїв, можна проводити уроки по вивченню історії міста, його історичного минулого. В галереї чи виставковому центрі учні можуть не лише отримати та закріпити знання про кольори, але й ознайомитись із видами зображувального мистецтва. Відвідування пекарні, кондитерської, фабрики ялинкових іграшок, станції технічного обслуговування дозволить учням ознайомитися із різними виробничими процесами. Однак учителю слід пам'ятати, що такі заходи до технології едьютейнменту будуть відноситися тільки в тому випадку, коли учні будуть їх активними учасниками, а не лише пасивними спостерігачами. Тому вчитель повинен заздалегідь продумати різні завдання для виконання учнями, які передбачають спостереження, самостійне отримання знань, вирішення певної проблемної ситуації, закріплення умінь та оформлення результатів.

Важливе значення має використання технічних мультимедійних засобів едьютейнменту, які використовуються на уроках «Я досліджую світ». До таких засобів відносяться електронні навчальні ресурси (електронні підручники, посібники, енциклопедії, книги, навчальні цифрові програми й тренажери, мультимедійні дошки, інтернет-ресурси); персональні комп'ютерні ресурси (комп'ютерні ігри); аудіовізуальні засоби (мультфільми, слайди, презентації, навчальні радіо- й телепрограми, відеофільми); веб-технології (віртуальні екскурсії, веб-квести) [1, с. 42]. Саме сукупність усіх цих технічних мультимедійних засобів едьютейнменту дає можливість зробити процес навчання у початкових класах яскравим, динамічним, емоційним, що важливо для дітей даного вікового періоду, яким властиве наочно-образне мислення, нестійка увага, підвищена емоційність. Наприклад, використовуючи мультимедійні підручники на уроках «Я досліджую світ», вчитель може за допомогою QR-коду чи посилання запропонувати учням прослухати спеціально підібрані по тематиці уроку музичні твори або, наприклад, спів пташок, подивитися мультфільм, відеоролик, малюнки за темою, яка вивчається. За допомогою віртуальних екскурсій вчитель може показати учням надбань українських та світових музеїв, зоопарків. Знову ж таки, слід пам'ятати, що перелічені інструменти до технології едьютейнменту будуть відноситися тільки в тому випадку, коли учні не лише будуть пасивними глядачами, слухачами чи спостерігачами, а будуть активними учасниками, тобто обговорювати побачене чи прослухане, відтворювати його, створювати власний мультимедійний продукт, тим самим збагачуючи свій особистий досвід. Важливо також, щоб пропонована вчителем діяльність захоплювала школярів, викликала інтерес, бажання отримувати інформацію, бачити її практичне застосування у власному досвіді. Для цього вчитель повинен продумати завдання для активної участі, активного перегляду, гри, практичного виконання завдань стосовно власного створення мультимедійних продуктів на основі пройденого матеріалу, використовуючи он-лайн сервіси, які надають подібні можливості дітям молодшого шкільного віку [6, с. 75].

Таким чином, впровадження технології едьютейнменту на уроках «Я досліджую світ» сприяє підвищенню зацікавленості та мотивації учнів до навчальної діяльності, робить освітній процес більш різноманітним, захоплюючим, доступним. Вчителю при використанні технології едьютейнменту на заняттях «Я досліджую світ» слід врахувати те, що зміст навчального матеріалу повинен бути цікавим, учні повинні самостійно вирішувати проблемне завдання, перевагу слід надавати ігровим, розважальним формам навчання, а заняття проводити поза межами школи.

Список використаних джерел

1. Волинець В. Використання технологій віртуальної реальності в навчанні. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2021. № 2. С.40–47.
2. Гільберг Т. Г. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах ЗЗСО на засадах компетентісного підходу. Навчально-методичний посібник. Т. Гільберг, С. Тарнавська, Н. Павич. Київ. Генеза. 2019. 256 с.

3. Іванюк С. В. Формування ключових компетентностей і наскрізних умінь у початковій школі на уроках «Я досліджую світ». URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvannna-klucovih-kompetentnostej-i-naskriznih-umin-u-pocatkovij-skoli-na-urokah-a-doslidzuu-svit-472318.html>
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посібн. авт. укл.: О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2019. 136 с.
5. Люк О. В. Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство» : навч.- метод. посіб. Умань : Візаві, 2021. 237 с.
6. Сухопара І. Г., Тимошук М. Особливості застосування технології едьютейнмент на уроках «Я досліджую світ». *Молодий вчений*. 2021. №10 (98). с. 73-76.
7. Хіврич С. Використання прийомів едьютейнмента на теренах сучасної української освіти та регіональному рівні. Ціннісні засади реалізації ідей Нової української школи: тези наук.-практ. конф., Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2019. с. 61–65.
8. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект: посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А. М., 2017. 220 с.

ГУМАНИЗМ ЯК ПРІОРИТЕТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Наталія Федорчук, кандидатка педагогічних наук, завідувачка кафедри педагогіки,
психології та фахових методик
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»
(Україна)

HUMANISM AS A PRIORITY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Natalia Fedorchuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of
Pedagogy, Psychology, and Professional Methods (Ukraine)
Municipal Institution of Higher Education «Bar Humanitarian and Pedagogical College
named after M. Hrushevsky» (Ukraine)

***Анотація.** В статті обґрунтовано актуальність фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів в контексті філософії гуманістики, висвітлено погляди здобувачів освіти на особистість вчителя та його професійну діяльність.*

***Ключові слова:** гуманізм, гуманізація освіти, гуманістична спрямованість.*

***Abstract.** The article substantiates the relevance of the professional training of future primary school teachers in the context of the philosophy of humanism. It highlights the views of students on the personality of the teacher and their professional activity.*

***Keywords:** humanism, humanization of education, humanistic orientation.*

Відповідно до Державного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» серед загальних компетентностей сучасного фахівця визначено його здатність «діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина» [5].

Аби освіта нині стала могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу та відтворення продуктивних сил України, слід забезпечити її гнучкість, адекватність сучасним освітнім європейським реаліям та світовому рівню. Тому необхідно сформувати нову генерацію педагогічних кадрів та підвищити їхній професійний і загальнокультурний рівень.

С. Гончаренко основним завданням освітян вважав «забезпечення «гуманізації освіти як центральної складової нового педагогічного мислення» [4, с. 76]. Науковцем визначено

основні шляхи гуманізації освіти: формування взаємин співробітництва між усіма учасниками педагогічного процесу; виховання в його учасників морально-емоційної культури взаємовідносин; формування в учнів емоційно-ціннісного досвіду розуміння людини; створення матеріально-технічних умов для нормального функціонування педагогічного процесу, що виховує гуманну особистість [4, с. 76].

Звісно, не можливо створити гуманну школу без гуманного вчителя – педагога, основою професійної діяльності та педагогічної взаємодії якого є система гуманістичних цінностей і переконань. Відтак, пріоритетом фахової підготовки майбутніх педагогів в закладах вищої освіти має бути забезпечення їх готовності до здійснення професійної діяльності на філософсько гуманістичних засадах.

Постає важливе запитання: «Який він, гуманний вчитель?».

«Ми всі знаємо, яким має бути педагог. А от яким він бути не повинен? Ви, Учителю, не маєте права не бути ЛЮДИНОЮ! Ваша особиста амбіційність не повинна стати педагогічною! Поступіться нею дитячій безтурботності, ненавмисній бешкетності – тобто справжньому Дитинству! Дитина ніколи не полюбить людину, яка її не поважає, не цінує і не сприймає як ОСОБИСТІСТЬ. Невже так важко подивитися в дитячі очі, побачити там відкрите дитяче серце і хоча б спробувати зрозуміти дитячу душу?! Невже Ви забули, шановний Учителю, що колись і Ви були звичайною дитиною?! Чому ж збайдужіла Ваша душа до дитячого сміху, пустощів та щирої посмішки?! Чому Ви не пускаєте дитину у свою душу?! Чи Вам важко спуститися до неї зі свого педагогічного п'єдесталу?! Я дивлюся на Вас і, попри все, звертаюся з безмежною шаною – на ВИ, – як до Педагога; і з великою надією на те, що колись і Ви звернетесь до мене не просто як до дитини, а як до УЧНЯ-ОСОБИСТОСТІ – на Ви! І я вірю: Ви змінитесь! Ви станете справжнім ПЕДАГОГОМ!» [6, с. 4].

Виходячи із теорії гуманізму освіти та трактування гуманістичної позиції педагога, І. Бех говорить про необхідність розуміння, визнання і прийняття дитини [1, с. 37-75].

Дослідниця І. Бужина говорить про важливу рису педагога – його гуманістичну спрямованість як комплексну властивість особистості, що характеризується ступенем сформованості в неї гуманістичних якостей, єдності свідомості і гуманістичної поведінки, гуманістичних відносин [2, с. 23]. Саме такий педагог буде здатним до формування гуманістичних взаємин із школярами.

Науковець Г. Васянович переконаний, що «кожен учитель, формуючи у дитині світ добра, не може уникнути у своїй діяльності «добро-зустрічі», «добро-слова» та «добро-дії» [3, с. 86-188]. Він застерігає: «...не слід забувати, що діти інтуїтивно відрізняють справжню доброту від псевдобдоброти» [3, с. 107], яка може мати різні варіанти в педагогічній практиці: удавана доброта, корислива псевдобдоброта, конформний тип псевдобдоброти [3, с. 107-112].

Педагог, співпрацюючи з учнями, має пам'ятати про свою моральну відповідальність як «особистісну якість, яка полягає в усвідомленні моральної потреби до виконання соціальних норм, здатність вільно прийняти справедливую оцінку скоєних вчинків, давати своїм діям самооцінку з позицій гуманності; справедливість» [3, с. 86-188]; про «щастя, честь, гідність та совість» [3, с. 86-188].

Красномовним свідченням інтуїтивного усвідомлення і бачення окресленої проблеми є описані студентами КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» спогади на тему: «Я згадую: ми спілкувалися...», наприклад:

– «Ми часто гралися в дитинстві у «школу». І завжди були суперечки: хто буде учителем? Коли ж така роль випадала мені, я завжди копіювала свою учительку початкових класів Л.І. – її мову, поведінку, суворість у слові, доброту і любов в очах» [6, с. 99].

– «Мої спогади про спілкування з учнями дуже теплі та дорогі мені. Саме учні навчили мене бути терплячою та тактовною, стриманою та поміркованою. Саме від них я набралася мудрості щирих взаємин та віри у себе. Я вдячна своїм юним педагогам за цей щедрий подарунок!» [6, с. 152];

– «Я згадую, якою інколи нетерплячою та нестриманою була з учнями, як не

розуміла їх дитячих витівок, як не уміла їм пробачати, як називала деяких учнів «втраченими». Зараз мені страшенно соромно за цю першу професійну помилку. Тепер я переконана, що основне правило для учителя – це вірити в дитину! Якою б вередливою та непосидючою вона не була, якої б школи не завдала іншим – вірити! Як би не було важко – ніколи не опускати руки! І вона зміниться, бо у неї вірили! Пам'ятаймо: не має «втрачених» дітей!» [6, с. 152].

Студенти формулюють низку «табу», заборон учителя в професійному спілкуванні: насильство, мстивість, невірноваженість, зарозумілість, моральна неохайність, упередженість, злопам'ятство, суб'єктивність, зверхність, неухважність, ігнорування, зневага до учня як співрозмовника, корисливість, лайливість, нахабність, дратівливість, зухвальство, некоректність, невірноваженість, розголошення на загальне, нецензурність, «сюсюкання», лицемірство, глузування, відсутність взаємопідтримки та взаємоповаги, невміння вислухати, байдужість, егоїзм...» тощо [6, с. 152].

Створюючи модель гуманного педагога, студенти визначають наступні його риси: «особистісний та педагогічний гуманізм, повага до самого себе та своїх співбесідників (учнів та їх батьків, колег та оточуючих), визнання неповторності особистості іншої людини, її індивідуальності та корисності у світі, любов до дітей, уміння пробачати, терпіти і чекати, діяти за законами моралі, створювати атмосферу любові та турботи для розвитку дитини, забезпечувати її душевний спокій, вірити у дитину» [6, с. 152].

Важливою для них є педагогічна етика як: «...вміння бачити, розуміти і поважати дитячу душу»; «...безмежна віра в людину, в добре починання в ній»; «...вміння педагога своїм дорослим серцем з усією повагою та шаную почути думку, що виходить із серця дитини»; «здатність поважати учнів, не принижувати їх, не підвищувати голос на вихованців» [6, с. 153].

Прослідковується глибоке усвідомлення майбутніми вчителями основоположних ідей гуманістики та педагогічної етики. Вони не просто перераховують характерні ознаки поведінки, характеру вчителя, його педагогічної позиції загалом, а наповнюють їх своїм суто особистісним професійно-етичним змістом:

– «І хоч зараз чомусь не вірять у чудо та казку, я все ж хочу бути в майбутньому феєю – доброю, справедливою, ніжною, порядною та чесною, працюючою та відданою, завжди усміхненою та щирою. Бо тільки тоді я буду гідною носити високе ім'я «Людина» і почесне звання «Вчитель»;

– «Усім серцем прагну, щоб невід'ємною частиною мого професійного та особистого життя стала доброта, яку я хочу по краплинці переливати в душі своїх веселих, щебетливих учнів... Якщо не палатиме вогонь доброти в душі учителя, то доріжка до дитячих сердець учнів назавжди залишиться переметеною снігами зла»;

– «Я вірю, що, досягнувши професійної досконалості, обов'язково отримаю від життя найбільший і найсвятіший дар – людське щастя»;

– «Мені відома основна формула вчительського успіху, яку я вже давно відкрила у праці мудрих педагогів і постійно переконуюся в її правдивості. Втім, ця формула загальновідома, бо є (принаймні має бути!) провідною зорею у житті кожної людини, незалежно від її професії. І звучить вона просто: «Любов» [6, с. 153].

Красномовними є розуміння ними педагогічного обов'язку та професійної мети вчителя:

– «На світі хочу я порядно жити, за кодексом добра творити, дітей виховувати і рости. Я хочу бути вірним другом учню, радником йому в хвилину скрути. Я мрію дарувати йому надію – в добро, в людей і в Україну»;

– «Учитель! Пам'ятай до віку: в твоїх руках – майбутнє світу!»; «Час та прогрес відкидають деякі професії в історичний архів. Та серед небагатьох незмінних величин є одна найвища – учитель. І через століття він так само заходитиме в клас і нестиме в дитячі душі вічні істини та цінності: «Батько, Мати, Вітчизна, Народ, Добро, Любов, Дружба. Буде нести

все добре, мудре, вічне, залишаючи в кожній дитячій душі часточку свого серця» [6, с. 153].

Моделюючи уявний портрет терплячого педагога, студентка говорить словами прохання: «Я прошу терпіння – до непослуху, тактовності – до грубості, любові – до ненависті. Я прошу сил здолати у душі дитини страх та недовіру, завоювати її любов та відкритість. Я прошу застерегти мене від насильства та надмірної нервовості, черствості душі та скам'яніння серця» [6, с. 154].

Вартим уваги є створений студенткою Кодекс педагогічної етики: «У праці завжди пам'ятай: любов й повага – два закони. Їх ти ніколи не минай, долаючи важкі дороги. Обернеться в стократ тобі нелегка праця педагога, коли в душі посієш ти у вихованця добре слово! І пам'ятай, що ти – сіяч, в твоїх руках маленька доля. Ти не згуби її, не втрач – вона ж, як квітка, серед поля. Дороговказом у житті хай буде мудрість ця єдина: любов й повага – то основа, з яких з'являється Людина!» [6, с. 154].

Відтак, робимо висновок, що майбутні педагоги мають сформовану професійну позицію, засновану на засадах гуманістики, почуттях поваги, любові до дітей, власної честі та гідності, усвідомлюють вимоги до особистості учителя та його професійної діяльності.

Вони закликають: «Ми, як майбутні учителі, повинні бути прикладом для підростаючого покоління, тому повинні все знати, розуміти дітей і любити їх, мати прекрасну мову, гарне ставлення до дітей, взаєморозуміння, бути їм прикладом в усьому» [6, с. 154].

Тому викладачі закладів вищої освіти повинні забезпечити належні умови для підготовки здобувачів освіти, що володітимуть такими професійними рисами та компетентностями, що дозволять їм провадити якісну фахову діяльність у сфері початкової освіти відповідно до сучасних викликів сьогодення та глобальних освітянських тенденцій, вимог демократичного суспільства до особистості та професійної діяльності педагога на основі філософії гуманістики.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. К. : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. 280 с.
2. Бужина І. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». К., 2004. 42 с.
3. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посібник. Львів : Норма, 2005. 344 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
5. Державний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
6. Дусь Н. А. Основи педагогічного спілкування вчителя початкових класів [Текст] : монографія. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 224 с.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ МОРФЕМІКИ

Наталія Франчук, кандидатка педагогічних наук, доцентка
Елизавета Полупан, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

LINGUISTODIDACTIC ASPECT OF TEACHING YOUR JUNIOR SCHOOLCHILDREN MORPHEMICS

Nataliya Franchuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Elizaveta Polupan, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Анотація. У статті розглянуто лінгводидактичні підходи до навчання морфеміки в початковій школі як важливої складової формування мовної компетентності молодших школярів. Проаналізовано основні принципи подання навчального матеріалу про морфему як одиницю мови, що має форму і значення. Обґрунтовано необхідність поєднання теоретичного й практичного компонентів у процесі навчання, що сприяє усвідомленому засвоєнню мовного матеріалу. Наголошено на ролі вправ, побудованих на зіставленні слів, як ефективного методу розвитку мовленнєвих навичок.

Ключові слова: морфеміка, початкова школа, молодші школярі, морфема, лінгводидактика, мовна компетентність.

Abstract. The article considers linguodidactic approaches to teaching morphemics in primary school as an important component of the formation of language competence of younger schoolchildren. The basic principles of presenting educational material about the morpheme as a unit of language that has form and meaning are analyzed. The need to combine theoretical and practical components in the learning process, which contributes to the conscious assimilation of language material, is substantiated. The role of exercises based on the comparison of words as an effective method of developing speech skills is emphasized.

Keywords: morphemics, primary school, younger schoolchildren, morpheme, linguodidactics, language competence.

Оволодіння здобувачами початкової освіти знаннями про будову слова є важливою складовою розвитку мовлення та формування мовної компетентності. Розуміння морфемної структури слів дає змогу школярам глибше усвідомлювати їх значення, правильно вживати у власному мовленні, а також сприяє вдосконаленню навичок читання і письма. Ознайомлення з морфемною будовою слів відіграє важливу роль у мовному розвитку, оскільки дозволяє учням глибше пізнати морфологічну організацію слова, установлювати смислові зв'язки між спорідненими лексемами, точніше розуміти їхню семантику та доречно використовувати у висловлюваннях.

Розділ «Будова слова» є органічною частиною курсу граматики української мови в початкових класах. У процесі його опрацювання здобувачі засвоюють граматичні закономірності, що стосуються словотвору та походження слів, учаться правильно добирати граматичні форми, розрізняти мовні явища. Саме цей розділ виступає підґрунтям для подальшого оволодіння складнішими мовними рівнями – морфологією й синтаксисом.

Проблематика вивчення будови слова висвітлена в наукових працях М. Вашуленка, Т. Біленької, Т. Горбунцової, С. Дорошенка, К. Пономарьової, Т. Скрипченко та інших дослідників. Провідні фахівці у сфері лінгводидактики наголошують, що ефективний розвиток мовлення учнів пов'язаний із глибоким розумінням значення слова, чого можна досягти шляхом засвоєння ключових понять морфеміки та словотвору (О. Мельничайко, Т. Потоцька та ін.).

Опанування теми «Будова слова» забезпечує здобувачів початкової освіти необхідними знаннями, уміннями й навичками, які формують основу для подальшого пізнання мовної системи в середній і старшій школі. Український учений і методист М. Вашуленко підкреслює, що початковий курс української мови має пізнавально-практичну спрямованість [1], тобто він поєднує теоретичні знання з практичними вміннями. Це дає можливість не лише засвоїти основи мовної системи, а й активно застосовувати їх у процесі мовленнєвої діяльності, що сприяє глибшому розумінню мовних явищ і формуванню комунікативної компетентності.

Як розділ граматики, морфеміка займається вивченням морфемного складу слів та закономірностей їх побудови відповідно до правил поєднання морфем [3, с. 7]. Інше трактування цього поняття полягає в розумінні морфеміки як системи морфем, які виділяються в складі слова й функціонують у мові згідно з певними моделями сполучуваності.

Традиційно морфеміку розглядають як складову морфології – розділу граматики, що аналізує внутрішню будову слова та його приналежність до граматичних класів. Основним предметом морфеміки є дослідження морфем, їх функціональна класифікація, способи поділу слів на морфemi, закономірності їх поєднання в межах слова, а також зміни, що відбуваються в морфемній структурі.

Морфема (від грец. — «вигляд», «форма») – це найменша одиниця слова, що має значення й не підлягає подальшому поділу [3, с. 8]. Вона несе певне лексичне чи граматичне значення та відтворюється в мовленні за зразками, характерними для конкретної мови. На відміну від повноцінного слова, морфема не має самостійного лексичного значення, не оформлена граматично й не функціонує ізольовано в синтаксисі; вона існує лише в поєднанні з іншими морфемами. Лише завдяки правильному сполученню морфем у межах слова забезпечується передача відповідного лексичного чи граматичного змісту.

Морфемна структура слова становить упорядковану систему взаємопов'язаних елементів, що розміщуються відповідно до їхньої функції в організації слова як цілісної одиниці лексичного й граматичного рівнів мови [3, с. 8].

Попри те, що Державний стандарт початкової загальної освіти не передбачає на цьому етапі навчання глибокого ознайомлення учнів із синонімією та омонімією на морфемному рівні, важливо організовувати спеціальні мовні спостереження. Такі спостереження сприяють усвідомленню учнями того, що в українській мові існують слова, де афікси з різним фонемним складом можуть виражати однакове значення. Наприклад, у словах «підійшов» і «приплив» афікси передають значення наближення, а в «водичка», «грибок», «донецка» – значення пестливості [2].

Окрім цього, варто звертати увагу на випадки, коли той самий афікс має різне значення. Зокрема, у словах «сусідка», «українка» суфікс -к- позначає жіночу стать, у «книжечка», «пісенька» – указує на зменшуваність і пестливість, а в «горошина», «квасолина» – на одиничність, тоді як у «верховина» – на збільшуваність. Такий підхід допомагає збагатити словниковий запас здобувачів початкової освіти, розвинути мовленнєву точність і варіативність, а також сприяє швидкому та вдалому добору слів у різних ситуаціях спілкування.

Вивчення основ морфеміки починається в третьому класі, проте вже у другому класі учні знайомляться з поняттям «слова-родичі» [1]. Аналізуючи слова, що належать до одного словотвірного гнізда, діти усвідомлюють, що значення цих слів можна пояснити за допомогою одного спільного слова і що в них присутня спільна частина зі стабільним значенням. Наприклад, слова «вечоріє» (настає вечір), «вечірній» (той, що відбувається ввечері), «ввечері» (із настанням вечора) пов'язані через слово «вечір» – частину доби перед ніччю, і всі вони мають спільну частину «вечір-», що об'єднує їх за змістом.

Щоб запобігти неправильному розумінню дітьми поняття спільнокореневих слів, які можуть бути лише схожими за звучанням або лише за змістом, доцільно пропонувати для аналізу приклади з коренями, подібними за значенням, наприклад: *горе* – *біда*, *йти* –

крокувати, смішний – веселий. Також слід звертати увагу на слова, схожі за звучанням, але різні за значенням: *носик – носити, лисиця – листя*. Такий зіставний аналіз, організований учителем, допомагає дітям зробити висновок, що спорідненими є лише ті слова, які мають спільну частину та пов'язані за змістом.

На наступному етапі навчання вводиться поняття «корінь слова» як спільна частина, що об'єднує споріднені слова. Здобувачам надається визначення однокореневих слів як таких, що мають один і той самий корінь. Водночас формуються синонімічні зв'язки між поняттями «спільнокореневі» й «однокореневі» слова, а також розвивається здатність здобувачів добирати споріднені слова та виокремлювати в них корінь. Для формування цих навичок можна використовувати різні завдання: дібрати до заданого слова простіше за змістом та структурою однокореневе; знайти в тексті або групі речень слова, що мають спільний корінь; підкреслити корінь у ряду споріднених слів; утворити нові слова від заданого кореня. Цей етап логічно продовжує роботу, розпочату ще під час навчання грамоти, коли діти вчилися помічати однакове написання кореня в споріднених словах. Також саме на цьому етапі відбувається засвоєння орфограм на ненаголошені голосні та парні приголосні за дзвінкістю/глухістю в коренях, але вже не на фонемному, а на морфемному рівні.

Подальше вивчення морфемної структури слова включає ознайомлення з закінченням як змінною частиною слова, яка служить для вираження граматичних зв'язків у реченні. Це поняття подається через спостереження за змінами закінчення у формах однини й множини. Завдяки таким спостереженням учні доходять висновку, що зміна закінчення не впливає на лексичне значення слова, а лише змінює його граматичну форму. Таким чином формується розуміння ролі закінчення в структурі слова як елемента, що вказує, наприклад, на число. Одночасно з цим учні вчаться виділяти закінчення шляхом порівняння слова з його різними формами. Крім того, важливо ознайомлювати дітей із словами, у яких закінчення не виражене фонетично – так званими словами з нульовим закінченням. Хоча розгляд таких форм не є обов'язковим згідно з навчальним стандартом, без цього дітям буде складно коректно розрізняти слова, які не мають закінчення, та слова, де воно виражене нульовою морфемою. Згідно з методикою, ознайомлення із закінченням зазвичай починають із фонемно виражених форм, а вже потім переходять до аналізу випадків нульового закінчення [1].

Для формування знань і навичок, пов'язаних із закінченням, доцільно застосовувати завдання на зміну форми слова відповідно до заданого значення, виявлення закінчення та визначення його граматичної функції, побудову речень із поданих початкових форм слів, виписування різних форм одного слова з тексту або словника з подальшим порівнянням, а також складання зв'язного висловлювання з використанням форм одного слова як засобу зв'язку. Таке поетапне накопичення знань про закінчення сприяє подальшому глибшому розумінню граматичних зв'язків між словами під час вивчення морфології, дозволяє усвідомити граматичну роль частин мови, а також важливість і смислове навантаження закінчення для мовної системи.

У початкових класах поняття основи слова, як правило, не формулюється, проте практика показує, що молодші школярі досить швидко засвоюють це поняття і користуються відповідним терміном на практиці. Усвідомлення основи слова дозволяє учням упевнено відрізняти форми слова від однокореневих слів.

Наступним кроком у вивченні будови слова є ознайомлення з префіксами й суфіксами як словотворчими афіксами, а також спостереження за формотворчими морфемами. Поняття префікса й суфікса учні засвоюють через зіставлення однокореневих слів із різними префіксами та суфіксами, доходючи висновку, що відмінності у значенні пояснюються частинами слова, які стоять перед або після кореня. Після аналізу таких прикладів учням вводяться терміни «префікс» і «суфікс» [1].

Під час подальшого спостереження за словами учні встановлюють, що префікс – це значуща частина слова, яка стоїть перед коренем (або іншим префіксом) і бере участь в утворенні нових слів, а суфікс – це значуща частина слова, що стоїть після кореня (або

іншого суфікса) й також виконує словотворчу функцію. Для закріплення знань про префікси й суфікси доцільно використовувати такі завдання: утворіть від поданих слів однокореневі за допомогою префіксів або суфіксів; замініть у тексті слова на однокореневі з іншими префіксами чи суфіксами, зберігаючи зміст; утворіть слова, що означають початок чи завершення дії, професію, предмети різних розмірів; випишіть із тексту слова з префіксами та суфіксами, виділіть ці морфеми.

Для продуктивної організації навчання з морфеміки необхідно враховувати, що морфема як елемент мовної системи поєднує форму (звукову або буквену вираження) та зміст (лексичне чи граматичне значення) [1]. Виокремлення морфеми відбувається шляхом виявлення спільного звучання й значення в різних словах. Наприклад, морфема -ач- у словах «силач», «читач», «перекладач» указує на особу за видом діяльності чи професією. Однак у словах «вимикач» і «нагрівач», хоча морфема -ач- теж присутня, вона вже пов'язана з предметами, а не з людьми. Такі спостереження сприяють кращому розумінню структури слова й допомагають уникати помилок під час морфемного аналізу.

Також у багатьох коренях спостерігається явище чергування звуків. І хоча вивчення цих закономірностей не входить до програми початкової школи, варто їх враховувати, оскільки вони можуть створювати труднощі в засвоєнні правильного написання слів.

Отже, опанування морфемної будови слова в початкових класах є важливою складовою формування мовної компетентності здобувачів початкової освіти. Лінгводидактичний підхід передбачає поєднання теоретичного матеріалу з практичними вправами, що дозволяє дітям не лише вивчати морфеми як основні одиниці мови, а й ефективно використовувати ці знання в мовленні. Таким чином, методика вивчення морфеміки в початковій школі забезпечує ґрунтовне засвоєння матеріалу та сприяє розвитку мовленнєвих умінь, які є базою для подальшого опанування української мови.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
2. Держаний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
3. Плющ М. Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. І. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Підручник. Київ: Вища шк., 2005. 286 с.
4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
5. Росенко Л. М., Торчинська Т. А. Методика навчання української мови у початковій школі: практикум: посіб. для студ. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2021. 148 с.

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МОВНУ ОСВІТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ольга Шеремет, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.І.Попова, кандидат педагогічних наук, доцент

Бердянський державний педагогічний університет (тимчасово переміщений до м. Запоріжжя)
(Україна)

FEATURES OF INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LANGUAGE EDUCATION OF YOUNG SCHOOLCHILDREN

Olga Sheremet, master's student

Анотація. У статті розглядаються особливості інтеграції штучного інтелекту в мовну освіту молодших школярів. Застосування технологій штучного інтелекту сприяє персоналізації навчального процесу, розвитку комунікативних навичок та підвищенню мотивації учнів. Аналізуються переваги та можливі виклики впровадження таких інструментів у початковій школі.

Ключові слова: штучний інтелект, мовна освіта, молодші школярі, персоналізація навчання, цифрові технології, комунікативні навички.

Abstract. The article discusses the features of integrating artificial intelligence into language education for primary school students. The application of artificial intelligence technologies contributes to the personalization of the learning process, the development of communication skills, and the increase in student motivation. The advantages and potential challenges of implementing such tools in primary education are analyzed.

Keywords: artificial intelligence, language education, primary school students, learning personalization, digital technologies, communication skills.

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в мовну освіту молодших школярів відкриває нові можливості для розвитку навчального процесу, створюючи інноваційне та адаптивне середовище, що відповідає потребам сучасного учня. Застосування ШІ в освітній сфері дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, сприяючи персоналізації навчання, що є важливим аспектом для забезпечення ефективності навчального процесу.

Однією з основних переваг інтеграції ШІ є можливість адаптувати навчальний матеріал до рівня знань і темпу засвоєння кожного учня. Використання технологій штучного інтелекту дає змогу створювати навчальні програми, які підлаштовуються під індивідуальні потреби дітей, забезпечуючи не тільки засвоєння базових мовних навичок, але й глибше розуміння матеріалу. Така персоналізація дозволяє кожному здобувачеві вчитися у зручному для нього темпі, що є важливим для запобігання відставання від навчальної програми чи, навпаки, перенавантаження [1].

ШІ також сприяє розвитку комунікативних навичок учнів. Інтерактивні технології на основі штучного інтелекту дають можливість молодшим школярам практикувати мовні навички через діалоги з віртуальними асистентами, що дозволяє дітям активно взаємодіяти з навчальним матеріалом. Такий підхід не тільки розвиває мовну компетенцію, але й створює умови для формування навичок спілкування в різних контекстах, що є важливим для розвитку соціальних здібностей учнів. За допомогою інтерактивних завдань, які використовують ШІ, діти можуть безпосередньо брати участь у навчальному процесі, розвиваючи не лише мовні, а й критичні та аналітичні здібності.

Інтеграція ШІ в мовну освіту також допомагає підвищити мотивацію учнів до навчання. Технології ШІ дозволяють створювати більш захоплюючі та динамічні навчальні матеріали, що можуть зацікавити дітей і зробити процес навчання більш веселим і цікавим. Використання віртуальних асистентів, інтерактивних платформ і освітніх ігор сприяє створенню навчальної атмосфери, яка заохочує дітей до самостійного навчання та подальшого розвитку своїх навичок. Оскільки учні активно взаємодіють з технологією, вони відчувають себе більш залученими до процесу навчання, що позитивно впливає на їх мотивацію [2].

Водночас впровадження ШІ в мовну освіту молодших школярів стикається з певними викликами. Одним із основних аспектів є недостатня підготовленість педагогічного складу до ефективного використання новітніх технологій. Учителі мають пройти додаткове навчання для того, щоб правильно інтегрувати ШІ в навчальний процес і використовувати його на максимальний ефект. Крім того, виникають технічні труднощі, такі як доступ до необхідного обладнання або обмежена інфраструктура в деяких навчальних закладах, що може обмежити можливості використання ШІ [3].

Ще одним важливим питанням є вплив технологій на соціалізацію дітей. Віртуальні асистенти та інтерактивні навчальні платформи можуть зменшити кількість безпосереднього спілкування між учнями, що може вплинути на розвиток їхніх соціальних навичок. Тому важливо, щоб застосування ШІ в класі не заміняло традиційне спілкування та взаємодію між учнями, а доповнювало і розвивало ці процеси.

Незважаючи на виклики, що виникають при інтеграції ШІ, перспективи для його розвитку в мовній освіті молодших школярів виглядають дуже обнадійливо. Завдяки постійному розвитку технологій та їх вдосконаленню, в майбутньому можна очікувати ще більш інтерактивних, доступних і ефективних інструментів для навчання, які дозволять створювати персоналізовані навчальні досвіди для кожного учня. Важливо, щоб ці технології не лише покращували освітній процес, а й сприяли всебічному розвитку дітей, включаючи їх соціальні навички, емоційний інтелект та здатність до критичного мислення [4].

Отже, інтеграція штучного інтелекту в мовну освіту молодших школярів відкриває нові горизонти для вдосконалення навчального процесу, зокрема через персоналізацію, розвиток комунікативних навичок і підвищення мотивації учнів. Водночас важливо враховувати виклики, пов'язані з підготовкою педагогів та технічними обмеженнями, а також забезпечити баланс між технологіями та традиційним методом навчання для забезпечення гармонійного розвитку учнів.

Список використаних джерел

1. Дубовик С. Г., Семеній Н. О. Застосування сучасних онлайн-сервісів із метою розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку. *«Вісник науки та освіти»*. 2024. № 5 (23). С. 232-245.
2. Яковлева В. А. Дослідження використання методів штучного інтелекту у адаптивному навчанні учнів початкової школи : пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти на другому (магістерському) рівні, спеціальність 122 Комп'ютерні науки. Харків, 2025. 90 с.
3. Сич М. В. Трансформація освітнього процесу за допомогою технологій ШІ. URL: https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_OLA.pdf#page=256
4. Товканець Г. В., Твердохліб Л. Ю. Використання штучного інтелекту в підготовці вчителів початкових класів у контексті реалізації концепції нової української школи. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11994/1/The_use_of_artificial_intelligence_in_the_training_of_primary_school_teachers_in_the_context_of_implementing_the_concept_of_a_new_Ukrainian_school.pdf

РОЗДІЛ 4. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ТВОРЧИХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Тетяна Бабюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна)
Наталія Каньоса, кандидат психологічних наук, доцент
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна)

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT OF PRACTICAL TRAINING OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE SPECIALTY OF PRESCHOOL EDUCATION

Tetiana Babiuk, Candidate of Pedagogy, Associate Professor
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Nataliia Kanosa, Candidate of Psychology, Associate Professor
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

***Анотація.** В статті розглядається професійна підготовка здобувачів вищої освіти спеціальності Дошкільна освіта в умовах виробничої практики. Представлено психолого-педагогічний аспект, який реалізовується в умовах різних видів практики.*

***Ключові слова:** практика, психолого-педагогічний аспект, здобувачі вищої освіти, дошкільна освіта, пізнавальна, діяльнісна і соціальна сфери.*

***Abstract.** The article examines the professional training of higher education applicants in the specialty of Preschool Education in the conditions of industrial practice. The psychological and pedagogical aspect, which is implemented in the conditions of various types of practice, is presented.*

***Key words:** practice, psychological and pedagogical aspect, higher education students, preschool education, cognitive, activity and social spheres.*

Сучасні трансформації в освіті, зумовлені соціальними, економічними та геополітичними змінами, висувають нові вимоги до професійної підготовки педагогічних кадрів. Зокрема, особливі уваги потребує система підготовки фахівців дошкільної освіти, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи особистості, формуються перші уявлення про світ, соціальні навички та емоційний інтелект. Відтак, професійна діяльність вихователя потребує не лише ґрунтовних знань і вмінь, але й високого рівня психологічної зрілості, емоційної стабільності, емпатії, толерантності, відповідальності.

Практична підготовка є провідною складовою освітнього процесу у вищій школі, що забезпечує формування професійної компетентності здобувачів освіти. Саме в умовах безпосереднього занурення в педагогічне середовище майбутній фахівець має можливість реалізувати набуті знання, сформувані педагогічну майстерність, навчитися працювати з дітьми, батьками та колегами. Практична підготовка здобувачів покликана забезпечити встановлення безпосереднього зв'язку між теорією та практикою дошкільної освіти, оскільки тільки в умовах реальної професійної діяльності відбувається інтеграція теоретичних знань і практичних умінь, що забезпечує оволодіння ними професійними компетентностями [2, с. 4].

Впродовж навчання у закладі вищої освіти здобувачі не лише здобувають необхідні знання з фахових дисциплін, а й формують і розвивають важливі психологічні якості, позитивне ставлення до майбутньої професії, що вплине на їхню готовність до професійної самореалізації як майбутніх фахівців [1; 2; 4]. На думку А. Тимченко, «...професійно-

педагогічна підготовка майбутнього педагога є інтегративною системою, яка поєднує відносно самостійні, але взаємозалежні і взаємообумовлені системи підготовки: спеціально-наукову, психолого-педагогічну, загальнокультурну, кожна з них виконує специфічні завдання. Усі підсистеми професійної підготовки становлять інтегративну цілісність, яка підпорядкована загальній меті і полягає у формуванні всебічно розвиненого, компетентного педагога; дотриманні загальних принципів та єдиної внутрішньої організації; взаємозв'язку та взаємозалежністю структурних елементів і активно взаємодіє із зовнішнім середовищем» [6, с. 431]. Лише в процесі активної діяльності розкривається справжня суть особистості, через що педагогічна практика посідає чільне місце в підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти. Педагогічна практика, як зазначає І. Зязюн, створює реальні можливості для формування готовності здобувачів до здійснення освітньо-виховної роботи з дітьми, потреби здобувати і застосовувати нові теоретичні і методичні знання й одночасно засвоювати передовий педагогічний досвід [5, с. 31]. У ході практичної підготовки та аналізу діяльності і досвіду своїх наставників у здобувачів формується власний стиль педагогічної діяльності, розвиваються уміння творчо вирішувати різні педагогічні ситуації, здійснювати особистісно-орієнтований підхід до кожної дитини.

Основні завдання практики передбачають поглиблення та закріплення теоретичних знань здобувачів; формування та розвиток професійно-педагогічних умінь, навичок і кваліфікаційних характеристик фахівців; розвиток педагогічної свідомості та важливих особистісних якостей у майбутніх вихователів; підвищення професійної культури; освоєння основ педагогічних технологій та технік; навчання методам аналізу педагогічного досвіду та його впровадження у практику; формування творчого мислення та індивідуального стилю професійної діяльності, а також дослідницького підходу до неї; професійну орієнтацію і виховання, розвиток інтересу до педагогічної діяльності та роботи з дітьми; здобуття вмінь здійснювати диференційований та індивідуальний підхід до дітей; оволодіння методиками вивчення дітей і дитячих колективів; розвиток потреби в педагогічній самоосвіті та безперервному самовдосконаленні; професійну діагностику відповідності обраній професії.

Професійна підготовка здобувачів вищої освіти складається з двох основних складових: пізнавальної, діяльнісної. Пізнавальна складова відображає теоретичну підготовку здобувачів під час освітнього процесу в університеті, а діяльнісна – практико-орієнтоване навчання здобувачів у період практики. Результатом реалізації діяльнісної складової є розвиток професійних компетентностей, які сформувалися в період теоретичної підготовки – професійних знань майбутньої роботи в реальних виробничих умовах. Професійна освіта в університеті – це оволодіння ціннісними орієнтаціями в рамках професії, усвідомлення в ній смислів, мотивів і цілей, зближення орієнтирів людини і професійної групи на основі готовності до професійної діяльності. Для забезпечення професійної підготовки здобувачів за спеціальністю «Дошкільна освіта» виникає потреба у впровадженні психолого-педагогічного аспекту у професійну підготовку здобувачів.

Під час організації різних видів практики необхідно враховувати педагогічні, психологічні та соціальні аспекти, оскільки здобувачі працюватимуть з дітьми різного віку і різних соціальних категорій, зокрема з дітьми із сімей зі складними життєвими ситуаціями, дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій. Процес опанування професією, оволодіння переліком знань, умінь і навичок відбувається поступово: з рівня емоційного сприйняття і співпереживання до раціонального (пізнавального) осмислення сенсу обраної професії. Соціальна та освітня сфери передбачають інтерактивний рівень взаємин, взаємодій і взаємовпливів фахівця з різними віковими і соціальними категоріями дітей в складних життєвих ситуаціях. Саме тому ми надаємо великого значення психолого-педагогічній та соціальній готовності здобувача вищої освіти до сприйняття змісту професійної діяльності обраної професії [3, с. 249]. В умовах практики здобувач на психолого-педагогічному рівнях формує такі нові формації: усвідомлення професійної етики; необхідність прийняття достатньої особистої відповідальності при формуванні цілей, завдань і пошуку оптимальних рішень в майбутній професійній діяльності; прийняття себе як майбутнього фахівця;

прийняття особистої відповідальності за свій індивідуальний професійний саморозвиток. Усвідомлення здобувачами себе як майбутніх фахівців можливе за умови прийняття ними педагогічного, психологічного та соціального значення професійно значущих особистісних якостей вихователя, керівника закладу дошкільної освіти, де здобувач проходить практику.

Освітньо-професійною програмою Дошкільна освіта другого (магістерського) рівня вищої освіти передбачено виробничу педагогічну практику в закладах дошкільної освіти, виробничу організаційно-методичну практику в закладах дошкільної освіти та виробничу переддипломну практики. Психолого-педагогічні аспекти включено в робочі програми усіх видів практики.

Метою педагогічної практики в ЗДО та організаційно-методичної практики в ЗДО є формування практичних умінь і навичок організовувати різні форми діяльності з дітьми у закладі дошкільної освіти; забезпечити готовність здобувачів до самостійного планування та практичного пізнання закономірностей педагогічної діяльності, оволодіння способами її організації; бачення перспективи свого професійного становлення [2, с. 26]. Під час цієї практики здобувач отримує емоційні переживання щодо обраної професії [4]. Програма практики включає педагогічні завдання: ознайомлення із закладом дошкільної освіти, структурою керівництва, організацією взаємодії з іншими інституціями, формування системи педагогічних умінь для виконання трудових функцій вихователя ЗДО (планування освітньо-виховний процесу, передбачення результатів педагогічного впливу, здійснення роботи з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, організація педагогічного спілкування, удосконалення форм партнерської взаємодії з батьками тощо), функцій вихователя-методиста ЗДО (здійснення методичного супровіду освітньо-виховного процесу в ЗДО, консультативно-методична допомога сім'ям у вихованні дітей, спостереження й аналіз освітньо-виховного процесу, визначення ефективності педагогічного впливу тощо), функцій директора ЗДО (ініціювання й організація ефективних форм роботи з педагогічним колективом, внесення коректив відповідно до вимог державних стандартів щодо змісту діяльності ЗДО, налагодження стосунків з представниками різних соціальних інституцій, згуртування усіх учасників педагогічного процесу та забезпечення командної роботи та творчого підходу до вирішення освітньо-виховних цілей тощо) [2; 4].

Робоча програма включає завдання психологічного характеру. Практика сприяє активному формуванню професійної ідентичності, розвитку комунікативних навичок, здатності до самоаналізу, рефлексії, прийняття рішень у складних ситуаціях. Важливою умовою ефективної професійної підготовки є врахування психологічної готовності здобувача, яка передбачає:

- розвиток емоційного інтелекту (емпатії, саморегуляції, розуміння емоцій інших);
- усвідомлення мотивації до професії, формування позитивного ставлення до педагогічної діяльності;
- здатність до стресостійкості, особливо в умовах роботи з дітьми, що пережили травматичний досвід;
- формування позитивної Я-концепції педагога, що впливає на самооцінку, впевненість, здатність будувати ефективну взаємодію.

Психологічна підготовка відображається в усіх етапах практики: від спостереження до самостійного проведення занять і організації освітнього процесу. Зміст цих завдань включає визначення взаємодії дитини з сім'єю, суспільством (ЗДО, найближче соціальне середовище), державою (система взаємодії громадянина і держави в рамках законодавчого поля). Здобувачі визначають особистісну мотивацію до спілкування, взаємодії з дітьми, усвідомлюють рівень емоційної толерантності (емпатії, толерантності) до дітей з ООП та дітей, які мають досвід вимушеної міграції та психологічних травм, спричинених війною, усвідомлюють рівень здатності до саморегуляції власної поведінки та контролю над своїми емоціями та настроєм [1; 4].

В перелік завдань практик входять аналіз педагогічних, психологічних і соціальних проблем дитини; організація навчальної діяльності дітей; вивчення професійних стандартів «Вихователь закладу дошкільної освіти», «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти».

При виконанні завдань переддипломної практики у здобувачів формується дослідницька компетентність. Програма роботи цього виду практики передбачає апробацію основних теоретичних положень і практичних рекомендацій, творче впровадження в практику роботи ЗДО кращі здобутки в галузі дошкільної освіти, формування особистісних рис, соціально та професійно значимих якостей, громадянської та національно-патріотичної позиції, розвиток умінь аналізувати й оцінювати власну діяльність та коригувати її на основі рефлексії, саморозвиток та самоудосконалення.

Результатом практичної підготовки здобувача вищої освіти зі спеціальності Дошкільна освіта є наступне ціннісно-смісловне усвідомлення: формування цінності професії для суспільства, держави; формування особистісного бачення та усвідомлення себе як особистості у сфері даної професійної діяльності; формування професійного оптимізму щодо себе як майбутнього фахівця в галузі дошкільної освіти. Отже, професійна готовність відображає процес включення молодого фахівця в середовище закладу дошкільної освіти, в систему міжособистісних взаємовідносин певного виробничого колективу, в ході якого відбувається напрацювання стандартів соціально-професійного мислення і поведінки відповідно до системи цінностей і групових норм цього колективу.

Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на вивчення ефективності конкретних методів практичної підготовки, аналіз впливу психологічної зрілості здобувача на якість взаємодії з дітьми, а також на розробку інноваційних моделей наставництва в умовах закладів дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Зміст і методичні засади організації психолого-педагогічної практики у закладах вищої педагогічної освіти: науково-методичні рекомендації / Уклад. Ю.В. Грищенко, Н.О. Філіпчук. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ, 2022. 122 с.
2. Методичні рекомендації з практичної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка: навч.-метод. посіб. / уклад. Н.Г. Каньоса, Т.Й. Бабюк. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. 240 с.
<http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8154>
3. Мкртічян О. Формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 33. Т. 2. С. 247–253. https://www.apfn-journal.in.ua/archive/33_2020/part_2/41.pdf
4. Опачко М.В., Попадич О.О. Матеріали педагогічної практики (психолого-педагогічний аспект): метод. посіб. Ужгород: УжНУ, 2020. 54 с.
<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/39280>
5. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
6. Тимченко А.А Роль педагогічної практики у формуванні деонтологічної компетентності майбутніх педагогів. Молодий вчений. № 5 (45) травень, 2017. С. 430–435.

КЕРУВАННЯ ЕМОЦІЯМИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Наталія Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

EMOTIONAL MANAGEMENT AS A BASIS FOR FORMING MOTIVATION TO LEARN IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Nataliia Basiuk, candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of primary education and culture of professional language, Ivan Franko Zhytomyr State University (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається питання керування емоціями майбутніх учителів початкової школи з метою підвищення у них рівня сформованості мотивації до навчання. Здатність керувати емоціями розглядається як навичка емоційного інтелекту особистості. Описуються методи підвищення навчальної мотивації студентів, які реалізуються завдяки впливу на їх емоційну сферу та формування у них навичок керування власними емоціями.

Ключові слова: емоції; мотивація до навчання; емоційний інтелект; форми і методи навчання і виховання; майбутній учитель початкової школи; професійна підготовка.

Abstract. The article reveals the issue of managing the emotions of future primary school teachers in order to increase their level of motivation for learning. The ability to manage emotions is considered as a skill of emotional intelligence of the individual. Methods of increasing students' learning motivation are described, which are implemented through the influence on their emotional sphere and the formation of their skills in managing their own emotions.

Keywords: emotions; motivation for learning; emotional intelligence; forms and methods of teaching and education; future primary school teacher; professional training.

Головне завдання, яке сьогодні постає перед закладами вищої освіти, що здійснюють професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи, - підготувати висококваліфікованого, вмотивованого й конкурентоспроможного фахівця. Успіх його розв'язання залежить від рівня сформованості позитивної мотивації до навчання у здобувачів вищої освіти. Чим він вищий, тим кращих результатів можна досягнути.

Проблема мотивації навчальної діяльності є однією з найгостріших проблем у психолого-педагогічній науці. Особливо знизився рівень мотивації студентів з початком війни. На заняттях у студентів можна спостерігати негативні емоційні стани, такі як: знижені показники настрою і самопочуття, відсутність активності та інтересу, емоційну відстороненість, пригніченість, апатію, відчуття втоми від життя. Цілеспрямований вплив на емоційну сферу майбутніх педагогів дозволить зберегти позитивний настрій та віру в майбутнє, підвищити мотивацію, зосередитись на тому, що дійсно важливе, – на навчанні.

Проблему формування мотивації до навчання вивчали В. Богословський, Л. Василенко, А. Виноградова, В. Галузьяк, Д. Ельконін, Є. Ільїн, С. Максименко, М. Мільман, О. Савонько, М. Сметанський, В. Шахов та інші. Роль емоцій у навчальному процесі вивчали А. Алексюк, Ю. Бабанський, Н. Бібік, Б. Друзь, С. Кириченко, О. Киричук, Н. Скрипченко та інші науковці. На мотиваційну функцію емоцій вказували Р. Ліпер, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, П. Янг. Зокрема, Р. Ліпер вважав, що емоційні процеси виконують роль мотивів, оскільки спонукають до діяльності й активності. Він виділяв фізіологічні й емоційні мотиви. Фізіологічні мотиви викликаються внутрішнім станом організму або зовнішніми стимулами. Емоційні мотиви залежать від психічних процесів. К. Ізард доводив мотивуючий вплив на людину базових емоцій і підкреслював, що мотиваційну систему утворюють десять базових емоцій: радість, сум, гнів, відраза, презирство, страх, сором, зніяковілість, провина, подив, інтерес. Є. Ільїн, визнаючи, що емоції впливають на мотивацію, підкреслював, що вони є лише одним з мотиваторів, які впливають на прийняття рішення і поведінку.

Здатність мотивувати себе до діяльності, зокрема й навчальної, разом зі здатністю управляти емоціями, є структурними складовими складного конструкту – емоційного інтелекту. Мотивувати себе – означає бути здатним створювати у собі відповідні емоційні стани, які спонукають до певного виду діяльності, тобто використовувати емоції як засіб впливу на когнітивні структури. Як показали дослідження [1], в мотиваційній сфері осіб з високим і низьким рівнями емоційного інтелекту спостерігаються значні відмінності. Особи, які демонструють високий рівень розвитку емоційного інтелекту, більше націлені на результат, ніж на процес діяльності, що властиво для осіб з низьким рівнем. Вони здатні докладати вольових зусиль для досягнення мети, прагнуть до самовдосконалення й саморозвитку, проявляють ініціативу й інтерес до творчої активності, мають вищий рівень прагнень і спонукань у життєвій і професійній сферах, виявляють інтерес до інших людей.

Емоції інтересу, радості, здивування, задоволення від засвоєння нових знань, що виникають в процесі навчання, наповнюють енергією, позитивно впливають на результативність і на загальне ставлення до навчання. Вони поліпшують концентрацію уваги, сприяють інтенсивному запам'ятовуванню, підвищують активність, запускають механізми творчого мислення й генерування інноваційних ідей. Внаслідок досягнення навіть незначних позитивних результатів з'являється відчуття успіху, бажання його повторити. Це штовхає на нові досягнення. Виникає бажання вчитися, займатися самоосвітою, працювати над покращенням своїх професійних компетентностей і професійно значущих якостей. У той же час негативні емоції страху, занепокоєння, роздратування, тривоги спричиняють втрату зосередженості, інтересу, стомлюваність, що призводить до зниження і навіть зникнення мотивації і негативно позначається на продуктивності навчальної діяльності. Неспроможність якнайкраще виконати навчальні завдання, яка набуває систематичного характеру, здатна породити у студентів занижену самооцінку, невпевненість, почуття малоцінності.

Отже, управління емоціями можна розглядати як ефективний інструмент впливу на мотиваційну сферу особистості майбутнього вчителя початкової школи. Підвищення рівня мотивації до навчання цілком можливе шляхом здійснення впливу на його емоційну сферу та формування у нього навичок керування власними емоціями.

Важливу роль у створенні позитивних емоцій зацікавленості відіграє емоційна насиченість змісту навчального матеріалу та емоційна його подача викладачем. Останнє визначається емоційно-образним мовленням та спрямуванням комунікативної поведінки педагога. Під комунікативною поведінкою розуміється єдність мовлення та невербальної поведінки (жести, рухи, вираз обличчя, міміка тощо). Мовлення викладача характеризується доброзичливим тоном, емоційно збагачене, інтонаційно виразне, що допомагає захопити увагу слухачів і створити оптимальну передачу навчальної інформації.

Для того, щоб викликати у студентів позитивні емоції до навчальної діяльності і стимулювати внутрішню мотивацію, під час навчання використовуються різноманітні методи та прийоми стимулювання навчальної діяльності. До них відносяться метод емоційного стимулювання навчальної діяльності, метод створення ситуації новизни у навчанні, метод створення ситуації успіху, метод заохочення та інші. Метод емоційного стимулювання навчальної діяльності реалізується через використання прийомів цікавих аналогій, наведення прикладів з життя шкільних буднів учителя початкової школи, прикладів з життя відомих педагогів та інших знаменитостей, які досягли значних успіхів у житті, постановку проблемних запитань, показ цікавих дослідів, ознайомлення з парадоксальними фактами, прийому «еврика» - створення ситуацій для інтелектуальних відкриттів.

Використання методу створення ситуації новизни у навчанні полягає у наведенні спеціально підібраних прикладів, фактів, ілюстрацій, які містять нові, невідомі аспекти вже відомих явищ, чим викликають посилений інтерес.

Для стимулювання позитивних емоцій і формування мотивації успішного навчання важливо застосовувати метод створення ситуації успіху, який має виховний потенціал.

Емоційне переживання успіху формує впевненість у власних силах, створює бажання оволодіти новими знаннями з метою самореалізації, розвиває почуття відповідальності й обов'язку, мобілізує активність. Вплив емоції успіху на професійно-особистісне становлення майбутнього педагога незаперечний. Науковцями І. Волковим, В. Караковським, А. Лутошкіним, А. Макаренком, Н. Щурковою розроблено значний арсенал ситуацій успішного навчання і виховання: ситуація авансування довірою, ситуація невимушеного примусу, емоційного зараження, ситуація творчості, ситуація успіху. У випадку їх використання головним стимулом до навчання стає радість від пізнання нового та емоція успіху.

Метод заохочення, який реалізується через емоційну підтримку, похвалу, подяку, усмішку, підбадьорення, заохочення до дій за допомогою міміки, жестів, рухів, демонструє впевненість викладача у здібностях і можливостях студента. У студента він виховує ініціативність, відповідальність, самосвідомість і, найголовніше, - стійкість у боротьбі з труднощами.

Одним з ефективних способів керування емоціями майбутніх фахівців початкової школи й активізації пізнавальної діяльності є використання на заняттях інтерактивних технологій навчання. Включення здобувачів освіти у спільну діяльність через організацію роботи в групах, парах, рольових дискусій, ділових ігор, квестів, складання діалогів дає можливість не тільки глибоко засвоїти навчальний матеріал, але й пережити широку палітру емоцій, емоційно відчувати партнера по комунікації і відносно цієї інформації керувати зовнішнім вираженням власних емоцій. Окрім того, такі стратегії допомагають отримати майбутнім вчителям початкової школи досвід соціальної взаємодії та командної співпраці.

З метою формування у студентів навичок керування власними емоціями важливо регулярно здійснювати самоаналіз власного «Я», використовувати вправи на рефлексію, працювати над управлінням часом, засвоювати техніки саморегуляції (медитацію, позитивне мислення, фізичну активність), встановлювати реалістичні цілі.

Таким чином, врахування емоційного компоненту у змісті фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи та систематичне й цілеспрямоване формування у них навичок керування емоціями як важливих навичок емоційного інтелекту сприятиме розвитку мотиваційної сфери загалом і підвищить рівень сформованості їх мотивації до навчання.

Список використаних джерел

1. Грисенко Н. В., Бойко Ю. А. Мотиваційна сфера осіб із різними рівнями емоційного інтелекту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Вип. 2, т. 1. С. 31–37.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Борис Брилін, доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, (Україна)

Наталія Тодосієнко, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, (Україна)

MODERN APPROACHES TO FORMING THE CREATIVE PERSONALITY OF A MUSIC TEACHER IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Boris Brylin, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Nataliia Todosiienko, Candidate of Pedagogy, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито сутність сучасних підходів до формування творчої особистості майбутнього педагога, трактування поняття творча діяльність, розглядається основний зміст інноваційної діяльності учителя музичного мистецтва як складової його професійної підготовки. Також, запропоновані методи активізації, художні прийоми, різні форми роботи з дітьми. Окреслені головні перспективи подальших пошуків і наукових розвідок з даної проблематики, які будуть стосуватися цікавих новітніх творчих методичних прийомів і знахідок.

Ключові слова: творча діяльність; професійна підготовка; інноваційні методи, прийоми, форми навчання; художньо-творчі технології.

Abstract. The article reveals the essence of modern approaches to the formation of the creative personality of a future teacher, the interpretation of the concept of creative activity, the main content of the innovative activity of a teacher of musical art as a component of his professional training is considered. Also, activation methods, artistic techniques, various forms of work with children are proposed. The main prospects for further searches and scientific explorations on this issue are outlined, which will concern interesting new creative methodological techniques and findings.

Keywords: creative activity; professional training; innovative methods, techniques, and forms of learning; artistic and creative technologies.

У зв'язку з розвитком мистецької освіти в Україні актуальною проблемою сьогодення визначається орієнтація на оновлення організаційних форм і змісту навчання та виховання, художньо-емоційне освоєння дійсності через естетичні судження, ідеали, естетичні погляди та мистецьку творчість, фундаментальні цінності та новітні технологічні процеси у загальному контексті європейської інтеграції. І тому, модернізація сучасної освітньої системи є найважливішим чинником інтеграції інноваційних технологій, спрямованих на підвищення результативності навчання. Мистецтво постає одним із видів духовного пізнання дійсності людиною, що формує її готовність до творчої перебудови навколишнього світу й самої себе. На відміну від інших сфер суспільної свідомості – науки, політики, моралі, мистецтво задовольняє універсальну потребу людини естетично сприймати об'єктивний світ

В сучасній вищій школі значні здобутки у галузі професійної підготовки учителів до діяльності у сфері музичного мистецтва належать таким науковцям як І. Зязюн, Л. Коваль, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Семашко, В. Черкасов, О. Щолокова, але інноваційні методики навчання дітей різних вікових категорій, творча інноваційна діяльність педагога у сучасній освіті – важлива складова освітнього процесу розглядається недостатньо глибоко. Інновації в мистецькій освіті – є природною та необхідною умовою розвитку творчої особистості майбутнього вчителя відповідно до потреб людини та суспільства. Сприяючи збереженню культурних цінностей, інновації несуть в відмову від застарілого, закладають основи соціальних перетворень, підходи щодо визначення сутності інноваційної педагогічної творчої діяльності.

Мета статті – формування творчої особистості майбутніх вчителів музичного мистецтва у інноваційних методиках роботи зі школярами в контексті євроінтеграції.

В сучасній педагогіці творча інноваційна діяльність є цілеспрямованою педагогічною діяльністю, заснованою на застосуванні та осмисленні власного педагогічного досвіду. За допомогою впровадження нової педагогічної практики, порівняння і вивчення навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, цей творчий процес спрямованих на підвищення якості освіти, планування і реалізації педагогічних нововведень [1].

Європейські стандарти та євроінтеграція в мистецтві, науці та освіті розглядаються в дослідженнях О.Бондачук, О.Глушко, Н. Зоріана, Ю.Романенкової, Я. Тведохлібової. Це соціально-педагогічний феномен, що відображає творчий потенціал кожного педагога. Готовність педагога до творчої інноваційної діяльності слід розуміти як сформованість

необхідних для цієї діяльності особистісних якостей: працездатність, відповідальність, вміння витримувати дію сильних подразників, високий емоційний статус, готовність до творчості. А також спеціальних якостей: знання нових технологій, усвідомлене оволодіння новими методами навчання, уміння розробляти проекти, вміння аналізувати.

Інноваційна діяльність викладачів дозволяє мати певний рівень свободи педагогічних дій. Пошукова робота є новаторською, часто здійснюється за межами існуючих практик і лише частково може регулюватися та контролюватися існуючими інститутами. Таким чином, свобода творчості повинна поєднуватися з високою особистою відповідальністю особи, яка шукає інновації. У сучасному світі учитель музичного мистецтва має працювати як викладач, вихователь, організатор освітнього процесу та консультант батьків. У процесі навчання музичного учителю слід виховувати в учнів бажання стати значимою і неповторною особистістю в музичному мистецтві. Він повинен допомогти учням знайти унікальні, самобутні способи вирішення музично-творчих завдань і дозволити учням вільно використовувати свої творчі можливості заради себе та інших. Варто зазначити, що «майбутні митці можуть використовувати комп'ютери та музичні програми як допоміжні технічні засоби як у професійній діяльності, так і в процесі навчання школярів» [3, с. 67].

На сьогодні в музичній освіті активно відбувається пошук нових педагогічних методик. «Музичне мистецтво відкривається перед дитиною як процес становлення художнього образу через різні форми художнього втілення – літературні, музичні, образотворчі. Інформаційно-комунікаційні технології необхідно впроваджувати в навчальний процес» [5, с. 108]. На сучасному етапі неможливо забезпечити рівний доступ до високоякісної освіти для всіх учнів без використання інформаційно-комунікаційних технологій. Учитель повинен впроваджувати нові підходи до навчання в сучасному світі. Зростає роль музичного мистецтва як вагомого засобу творчого розвитку і виховання дитини в освітньому процесі, що підтверджує важливу необхідність застосування мистецької діяльності дітей в початковій школі, що вдосконалює і розвиває творчі здібності та формує загальну естетичну культуру, важливим кроком постає також «наступність у навчанні та вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку» [2, с. 349], естетичне виховання молодого покоління.

Отже, збагачення емоційного та естетичного досвіду учнів, інтересів і поглядів у процесі спілкування з музикою та розвиток універсальних якостей особистості дитини в процесі музичної творчості є основними цілями виховання в школі. Використання інформаційних технологій на уроках музики значно сприяє розвитку особистості дитини в цілому, особливо її творчих здібностей. Одним із найбільш стійких напрямків розвитку процесу творення нашого часу є використання сучасних комп'ютерних технологій у навчанні. Сучасні технології можуть підвищити мотивацію студентів. Крім того, музика, як і будь-який інший предмет, є предметом творчості, а також низки потреб до творчості, самореалізації та вдосконалення.

У роботах О.Базелюка, Л.Масол, Ю.Петеліна, О.Тарачевої, Г.Тараєвої розглянуто питання щодо використання на уроках музичного мистецтва мультимедійних технологій. Методика використання мультимедійних технологій для розвитку пізнавального інтересу підлітків на уроках музичного мистецтва була розроблена на основі вищезазначених психолого-педагогічних і методичних напрацювань. «Завдяки використанню інформаційних технологій діти можуть брати участь у творчій роботі. Це може включати пошукову роботу під час вивчення народної творчості, української музичної культури та творчості композиторів світу. Крім того, результати роботи можна оформити у вигляді проєктів, які стосуються певних тем» [1, с. 20].

Існує багато програм, які можна використовувати на уроці музичного мистецтва задля роботи з комп'ютером. Їх можна умовно розділити на такі групи: музичні ігри, аудіотехніка, музичні конструктори, музичні енциклопедії, навчальні програми та програми для співу карооке. ІКТ можна використовувати в уроках музики у вигляді доповідей, проєктів комп'ютерних презентацій PowerPoint або просто зорової низки. Метою використання цих

форм є створення комфортного середовища навчання, у якому діти взаємодіють. Електронні презентації до уроку, які використовуються в класі, дозволяють учням краще побачити ілюстративний матеріал або ознайомитися з творчими роботами.

Сучасні дослідження доводять, що діти бачать музику як процес створення художніх образів через різні форми художнього втілення, такі як література, музика та живопис. Іде опора на виявлення зв'язків між музикою та її життям. Урок музики – це урок мистецтва, який розвиває всі психічні процеси, включаючи мислення, сприйняття, пам'ять, увагу, а також музичні здібності, такі як тембровий слух, відчуття ритму та музичне мислення.

На уроках музичного мистецтва та художньої культури використовують сучасні інформаційні технології, включаючи ресурси, доступні в Інтернеті. Діти можуть зацікавитися мультимедійними навчальними програмами з музичного мистецтва і художньої культури, електронними музичними енциклопедіями, сучасними універсальними енциклопедіями та музикою, завжди дізнатися щось цікаве, «подорожуючи в різні світи і епохи» завдяки інформації на комп'ютерних дисках. Усе це сприяє практичному застосуванню ідей, які допомагають ефективно вирішувати проблеми в освіті та досягати нового рівня навчання. Використання мультимедійних засобів презентацій дозволяє більш ретельно вибирати матеріал, підвищує якість візуального ряду та дозволяє виводити на екран, таблиці та схеми, необхідні терміни; набір і редагування тексту під час написання рефератів. Комп'ютер дозволяє створювати якісний набір тексту, включаючи редакторську правку, верстку та розміщення репродукцій у тексті, що робить доповіді та виступи учнів більш наочними та цікавими.

На уроках музичного мистецтва можна використати різні методи. Вони є актуальними в системі мистецької освіти. Це насамперед метод бесіди та розповіді, метод наочності, ігровий метод. Також, варто застосувати методи порівняння і зіставлення, узагальнення, метод «емоційного заряду», художньо-педагогічної драматургії, забігання наперед і повернення до вивченого матеріалу. Також різні форми навчання: індивідуальну роботу, роботу в групах, колективну роботу, роботу в парах; інтерактивні методи навчання, такі як мікрофон, дерево знань, ланцюжок, мозковий штурм, чистий аркуш, асоціативний куш і навчання за допомогою навчання. З метою досягнення результатів дослідження нами було здійснено підбір, розробку й апробування комплексу методів, методик формування та активізації естетичного сприймання дітей молодшого шкільного віку, а також емпіричне визначення становлення естетичних цінностей, формування художньо-естетичної оцінки, розвитку творчої діяльності учнів.

Досвід роботи в малих групах корисний для розвитку здатності брати участь у дискусіях. Більшості учнів легше висловитися в невеликій групі, і цей метод дозволяє заощадити час, оскільки він відповідає вимогам вислуховування кожної дитини в великій групі. Завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій вчителі прагнуть покращити процес навчання, реалізувати концепції розвиваючого навчання та покращити форми та методи організації навчального процесу. Це сприяє переходу від механічного засвоєння знань до оволодіння здатністю самостійно отримувати нові знання.

Впровадження нових методів і ресурсів навчання визначає підвищення якості освіти. Мультимедійні технології значно підвищують ефективність активних методів навчання в усіх формах організації навчального процесу. Завдяки своїй інтерактивності, гнучкості та інтеграції різноманітних типів мультимедійної навчальної інформації мультимедіа є надзвичайно корисною та корисною навчальною технологією. Отже, використання ІКТ на уроках музики робить урок пізнавальним, різноманітним і, що найважливіше, сучасним. Учень змінив свою роль на уроці, перетворившись з пасивного слухача на активного учасника процесу навчання та розвиваючи позитивне ставлення до предмета.

Зростання нового покоління в епоху інформації вимагає абсолютно нових методів навчання у контексті формування творчої, високодуховної особистості дитини, культури естетичного сприймання молодших школярів та оволодіння цілісною системою знань про мистецтво в позакласних формах виховної роботи. Для сучасного навчання музики

комп'ютери та інформаційні технології є життєво важливим кроком до виховання гармонійної сучасної особистості. З'являється можливість проводити «нестандартні» уроки музичного мистецтва за допомогою використання інтерактивних технологій. Комп'ютерні технології можна використовувати на уроках музичного мистецтва послідовно та систематично. Це полегшує управління творчим розвитком учнів, формування спеціалізованих знань у процесі навчання та розвиток особистості в музиці; також дозволяє використовувати можливості сучасних методів навчання; реалізовувати в початковій школі інтегровану модель організації мистецької діяльності, коли у дітей пробуджується інтерес до цінностей мистецтва.

Отримані результати виявили певні зміни та позитивну динаміку досліджуваної інноваційної творчої діяльності вчителя музичного мистецтва. Результати експерименту показали зростання рівня естетичного сприймання, формування художньо-естетичної оцінки, включення в практичну мистецьку діяльність.

Вищезазначені підходи до навчання допоможуть майбутнім вчителям музичного мистецтва вільно володіти сучасними технологіями в музичній освіті, які поєднують емоції та розумову діяльність у навчанні, допоможуть розвинути творчу індивідуальність учнів. Використовуючи представлені вище методи та форми роботи на уроках музичного мистецтва, педагог не лише робить урок цікавим, а й виховує у своїх вихованців якості, що необхідні для сучасного світу: креативність, винахідливість і мобільність. Подальші дослідження означеної проблеми передбачають пошук інших форм, методів і прийомів інноваційної творчої діяльності вчителя музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Ільман В. В. Деякі аспекти вдосконалення професійної підготовки вчителя початкової школи: сучасні тенденції. Рідна школа. 2011. №1-2. С. 30–37.
2. Кривошея Т. М. Наступність у навчанні та вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині Я. А. Коменського. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка: збірник наукових праць*. 2009. № 28. С. 349-354.
3. Мальов С.В. Формування естетичної компетентності дітей молодшого шкільного віку: методичний посібник. Вінниця. Вид-во «Твори», 2024. 120 с.
4. Рудницька О. Культуровідповідність мистецької освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монограф. зб. ст. Київ, 2000. С. 108–133.
5. Тодосієнко Н. Л., Коваль Т. В., Граб О. Д. Арт педагогіка в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: перспективи та творчий потенціал. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2024. Вип. 76. С. 19–27. <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped> <https://doi.org/10.31.652/2415-7872-76-19-2703.pdf>
6. Інноваційна діяльність URL: https://pidruchniki.com/84363/ekonomika/innovatsiyna_diyalnist
7. Інноваційна діяльність вчителів музичного мистецтва URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01000582_0.html#text
8. Впровадження інноваційних технологій у викладанні мистецьких дисциплін URL: <http://galyna-andriyash.edukit.kr.ua/news/id/30>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Галина Ватаманюк, кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING CREATIVE ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION INSTITUTIONS

Halyna Vatamanyuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer, Department of Theory and Methods of Preschool Education
Ivan Ohienko Kamyanets-Podilskyi National University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються педагогічні умови, які сприяють розвитку творчої активності майбутніх педагогів дошкільної і початкової освіти, аналізуються ефективні методи та підходи до її формування, а також визначається значущість цієї якості для професійної діяльності.

Ключові слова: творча активність, здобувачі вищої освіти, майбутні педагоги, педагогічні умови, креативність, освітнє середовище.

Abstract. The article examines pedagogical conditions that contribute to the development of creative activity of future teachers of preschool and primary education, analyzes effective methods and approaches to its formation, and also determines the significance of this quality for professional activity.

Keywords: creative activity, higher education students, future teachers, pedagogical conditions creativity, educational environment.

Зміни життя в суспільстві вимагають від освітян нових підходів до вибору педагогічного інструментарію у професійній діяльності, застосування якого сприяло б формуванню особистості, здатної швидко реагувати на зміни, приймаючи адекватні рішення, здобувати знання й застосовувати їх у реальному житті, створювати нові продукти життєдіяльності, самостійно розв'язувати проблеми. Сформувати таку особистість зможе лише творчо активний педагог у спеціально створених для цього умовах шляхом удосконалення й урізноманітнення педагогічного інструментарію. Сенситивним періодом закладання підвалин для освоєння багатогранності людського буття є старший дошкільний і молодший шкільний вік. Тому сучасна система дошкільної і початкової освіти висуває високі вимоги до професійної підготовки майбутніх вихователів і вчителів, які мають не лише володіти знаннями з педагогіки та психології, а й мати високий рівень творчої активності, що є запорукою ефективної організації освітнього процесу та забезпечення якісної освіти зростаючим поколінням.

Творчість педагога – це професійна якість, суть якої полягає в здатності видозмінювати відоме й адаптувати його до вікових та індивідуальних особливостей кожного вихованця; винаходити щось нове, проявляти гнучкість у виборі засобів впливу на дитину; це пошук нестандартних способів розв'язання освітніх завдань. Активність – це якість, що проявляється в діяльності особистості щодо зміни довкілля відповідно до власних потреб, поглядів, цілей; це умова розвитку, здатність виступати джерелом змін; категорія, що має місце у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні [3, с. 30-31]. Поняття «творча активність» у педагогічній науці розглядається з погляду кількох підходів - особистісного (як складна, комплексна характеристика особистості); діяльнісного (як інтегративна категорія, що перетворює діяльність у творчий процес); особистісно діяльнісного (коли активність є важливою характеристикою діяльності творчої особистості, що забезпечує їй професійний зріст і саморозвиток) [2 с. 292]. Узагальнивши ці погляди «творчу активність» розглядаємо як процес систематичного й цілеспрямованого саморозвитку особистості у пізнанні й перетворенні довкілля на основі засвоєння багатств матеріальної та духовної

культури, що виявляється у широкому спектрі емоційних, інтелектуальних і характерологічних властивостей, які дозволяють діяти творчо під час вирішення проблемних ситуацій чи освітніх завдань, і забезпечують унікальність, ефективність та позитивний результат творчої діяльності. Виникає творча активність на основі потреби, що спонукає до творчого процесу. Потреба у здійсненні творчих перетворень – показник високого рівня розвитку особистості. Творча активність проявляється у здатності знаходити нестандартні підходи до роботи зі всіма учасниками освітнього процесу, використовувати інноваційні методи та сприяти гармонійному розвитку дитини. Формування творчої активності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти і вчителя початкової школи є важливим аспектом професійної підготовки, оскільки саме від їхнього креативного потенціалу залежатиме якість освітнього середовища і саме педагог відіграє ключову роль у розвитку дітей, стимулюючи їхню допитливість, самостійність та креативність.

Проблемі професійної підготовки майбутніх педагогів присвячені праці таких учених, як І. Бех, І. Біла, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Поніманська, В. Сухомлинський та ін. Про розвиток творчого потенціалу майбутніх педагогів дошкільної і початкової освіти, їх творчої активності йдеться в дослідженнях Л. Божович, А. Капської, Н. Кічук, С. Максименка, М. Мороз, Г. Костюка, А. Погорілої, О. Половіної, С. Сисоевої, С. Якименко та ін. Учені суголосні в думці, що для успішного розвитку творчої активності майбутнього педагога необхідно створити необхідні педагогічні умови, які сприятимуть розкриттю його творчого потенціалу, розвитку ініціативності, гнучкості мислення та вміння застосовувати інновації в роботі з дітьми.

Основними таким умовами, на наш погляд, є такі як: мотиваційно-ціннісне забезпечення освітнього процесу, розвиток педагогічної творчості через активні методи навчання, створення креативного освітнього середовища, професійна самореалізація та розвиток рефлексивних навичок, практико-орієнтована підготовка. Розглянемо сутність кожної з цих умов.

Педагогічна умова *«Мотиваційно-ціннісне забезпечення освітнього процесу»* передбачає формування у здобувачів освіти позитивного ставлення до педагогічної діяльності, усвідомлення значущості творчої активності в освітній роботі, стимулювання інтересу до пошуку нових педагогічних ідей. Реалізації цієї умови сприяють вступні бесіди викладачів під час вивчення освітніх компонентів, зустрічі із педагогами-практиками, відвідування заходів, проведених за участю педагогів-практиків, масових заходів за участю дітей, перегляди відкритих занять з дошкільниками тощо.

Позитивному ставленню майбутніх педагогів до педагогічної діяльності сприятиме: зацікавленість в навчанні та розвитку своїх студентів викладач, його увага, турбота про них, розуміння, позитивне спілкування та підтримка; навчання, що стимулює (цікаві та активні методи навчання – ігрові технології, проекти, дослідницькі завдання, групова робота, робота в парах, відкриті обговорення, інтелект-шоу типу «Що? Де? Коли?», «Ти – мені, Я – тобі», квести, воркшопи, творчі й ділові ігри, бінарні лекції (викладач у парі зі здобувачем/педагогом-практиком, педагогом-з іншого вузу, гостьові лекції), захоплюючі бесіди викладача про професію і своє ставлення до неї, про різні життєві ситуації, що стосуються дітей, батьків вихованців, спільні спогади про дитинство, ситуації з життя, у яких важлива роль належить педагогу, наведення яскравих прикладів під час лекцій із власного педагогічного досвіду та досвіду інших педагогів, залучення здобувачів освіти до методичних та наукових заходів, присвячених проблемам дошкільного/шкільного дитинства – семінарів, вебінарів, конференцій, круглих столів, івентів, залучення до участі в олімпіадах, конкурсах наукових робіт тощо). Це дозволяє стимулювати інтерес студентів, покращити засвоєння ними матеріалу та розвивати критичне мислення; визнання досягнень та успіхів здобувачів освіти, підтримка їхніх цілей та прагнень. Коли студенти бачать, що їхні зусилля та досягнення отримують визнання та підтримку, вони стають більш зацікавленими та мотивованими.

Педагогічна умова «Розвиток педагогічної творчості через активні методи навчання» передбачає використання в освітньому процесі ЗВО інтерактивних методик: тренінгів, кейс-методів, дискусій, дебатів, організації творчих майстерень та лабораторій, залучення здобувачів освіти до участі у проєктній діяльності тощо. Ефективними в особистій практиці стали проведення майстерок «Розмалюю писанку», «Акторське тренування», «Секрети ляльководіння», «Емоційний розвиток дітей засобами інноваційних технологій і видів мистецтва», «Практика ігрової майстерності», «Практика входження в художню картину», «Таємниці Терпсіхори», «Лялька-берегиня», «Подаруй речі друге життя» тощо.

Педагогічна умова «Формування креативного освітнього середовища» передбачає створення атмосфери довіри, взаємопідтримки, співпраці учасників освітнього процесу, використання методів і технологій що спонукають їх до пошуку, висунення й реалізації оригінальних ідей; забезпечення доступу до сучасних джерел освітньої інформації, активізацію групової й комунікативної діяльності студентів. Мета реалізації цієї педагогічної умови – виявити творчий потенціал майбутнього педагога, максимально розвинути його й активізувати у професійній діяльності. Результативність формування активно-творчої особистості майбутнього фахівця можлива тоді, коли стійкою буде інтелектуальна активність учасників освітнього процесу, спостерігатиметься єдність думки та дій у використанні освітніх інновацій, творчо поєднуюватимуться традиційні й інноваційні технології у викладанні дисциплін, навчання буде не предметним, а особистісно-орієнтованим і спрямованим на досягнення конкретних освітніх цілей та засвоєння конкретних дій.

Засобами, що сприяють розвитку дивергентного мислення, є спеціальні вправи й техніки, які розширюють діапазон мислення здобувачів освіти і спонукають до пошуку різних варіантів рішень. Це – мозковий штурм, завдання на асоціативне мислення, візуальні техніки, ігрові методи, що характеризуються наявністю ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності. Використання ігрових методів у викладанні фахових освітніх компонентів сприяє активізації мислення й поведінки здобувача освіти; емоційно насичує та прискорює процес засвоєння знань та умінь, спонукає до обов'язкової взаємодії здобувачів освіти між собою та з викладачем, до самостійного прийняття рішення. Функції ігрової діяльності у професійній підготовці здобувачів освіти – спонукальна (викликає інтерес до навчання); комунікативна (сприяє засвоєнню елементів культури спілкування майбутніх педагогів); самореалізації (надає можливість реалізуватися кожному учаснику гри); розвивальна (розвиток пізнавальних і психічних процесів); розважальна (задоволення від гри); діагностична (виявлення недоліків у знаннях, уміннях, поведінці); корекційна (внесення позитивних змін у структуру особистості майбутніх фахівців) [1, с. 106].

З огляду на спосіб вироблення певної навички у здобувача освіти, виокремлюють такі види ігор: ігри-вправи (кросворди, ребуси, вікторини); ігрові дискусії (колективне обговорення спірного питання з метою виявлення різних поглядів на проблему встановлення істини); ігрові ситуації (базуються на проблемній ситуації, спонукають до аналізу, формулювання висновків, прийняття рішень); рольові ігри (відтворення будь-якої ситуації в «ролях», що допомагає долати психологічний бар'єр спілкування між викладачем і студентом); ділові ігри (моделювання діяльності щодо розв'язання проблеми та прийняття рішення) [3, с. 103].

Педагогічна умова «Професійна самореалізація та розвиток рефлексивних навичок» спонукає здобувачів освіти до рефлексії як засобу вдосконалення професійної майстерності, самооцінки власної діяльності та пошуку шляхів вдосконалення, створення й використання портфоліо та ведення педагогічного щоденника. Рефлексія (процес аналізу своїх дій, вчинків та реакцій на події з метою зрозуміння себе й свого оточення) та самооцінка (оцінка власних навичок, здібностей та досягнень) покликані допомогти людині розвиватися, вдосконалювати себе та досягати поставлених цілей шляхом активізації власних дій і творчого потенціалу. Портфоліо дозволяє зберігати й відображати різноманітні досягнення, ідеї та методи роботи з дітьми, що дає можливість відстежувати свій професійний розвиток,

рефлексувати над своєю практикою та постійно вдосконалюватися. Також портфоліо може слугувати інструментом для обміну досвідом з іншими студентами, а під час роботи – з колегами, бути доказом професійної кваліфікації.

Найбільш сприятливою педагогічною умовою формування творчої активності майбутнього вихователя та вчителя початкових класів є *«Практико-орієнтована підготовка»*. Саме під час практики активізуються творчі можливості педагога, дієвими стають творчі здібності, запускається процес дивергентного і креативного мислення. На практичних і лабораторних заняттях здобувачі освіти працюють з уявною дитячою аудиторією, моделюють розвивальне середовище, фрагменти занять, сценарії свят і розваг, бесіди, створюють продукти образотворчої діяльності, виготовляють ігрову й театральну атрибутику, моделюють театральні костюми та їх елементи, оформляють ширми, музично-ритмічними рухами відтворюють музичні та ігрові образи, відтворюють на папері уявні образи і ситуації після прослуханої музики, виготовляють ляльки (берегині, ляльки-персони), дидактичні посібники, книги, лепбуки, беруть участь у конкурсах стендів, плакатів, коміксів, малюнків, виставок, продумують варіанти їх оформлення та подачі іншим. Перебуваючи на педагогічній практиці, здобувачі освіти закріплюють і вдосконалюють ці вміння. Їх творчий досвід збагачується і під час перегляду й аналізу різних форм роботи педагогів-практиків, під час ознайомлення із їхніми творчими доробками.

Широким полем активізації творчості є виконання індивідуальних (творчих) завдань під час практики типу: «зmodelуйте..., розробіть..., створіть..., запропонуйте свою ідею щодо..., відтворіть у таблиці чи схемі, продемонструйте продукт творчої діяльності під час захисту практики» тощо. Під час практики, здобувачі освіти беруть участь у методичних заходах, ділових і рольових іграх, майстер-класах (іноді й самі їх проводять для дітей чи їхніх батьків), всеможливих акціях, розважальних заходах, де виступають в ролі казкових персонажів у сюрпризних моментах, беруть участь у роботі творчих і проблемних груп в ЗДО, методичних об'єднань. Доречним буде проведення творчих конкурсів, індивідуальних та колективних форм роботи творчого характеру (інсценізації, створення реклам, синквейна, настільних ігор тощо).

Отже, щоб підготувати активно-творчого педагога, який зможе навчити творити не одне покоління дітей, потрібно створити в закладі вищої освіти всі необхідні для цього умови, популяризувати завдання творчого характеру під час вивчення освітніх компонентів професійного спрямування, надавати творчу свободу кожному здобувачу освіти у виборі способів вирішення завдань і проблемних ситуацій, організовувати заходи, що спонукають до творчості, проявляти інтерес з боку педагогів, використовувати засоби заохочення, які б спонукали майбутніх педагогів до активності і дій.

Список використаних джерел

1. Дімітрова-Бурлаєнко С. Креативне освітнє середовище як чинник формування готовності студентів технічних університетів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2018. № 1 (15) 104. С. 102–107. https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-03/PedPsy_1_15_2018.pdf.
2. Дорофей С. Творча активність як мотиваційний компонент у системі підготовки спеціаліста до творчої професійної діяльності. С. 201–301. <file:///C:/Users/I/Downloads/160118-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-349957-1-10-20190319.pdf> (дата звернення: 11.03.2025р.).
3. Кравець Н. Гречановська. О. Ігрові технології навчання як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу ВНЗ <https://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/F6FE4446-41BA-4A4A-8C25-CFBC65AF921C.pdf> С. 1–5
4. Соціологія: терміни і поняття : навчальний словник-довідник/ За заг. ред. В. М. Пічі [Н.В. Ковалісько, Ю. Ф. Пачковський, О. І. Пташник-Середюк та ін.]. Львів: «Новий Світ-2000», 2020р. 658 с.

**ДЕРЖАВНО-СУСПІЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ТВОРЧОГО ВЧИТЕЛЯ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Ольга Виговська, кандидат педагогічних наук, доцент, директор, головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу
«Директор школи, ліцею, гімназії»
Всеукраїнський центр сприяння
суспільному розвитку імені Миколи Пирогова (Київ, Україна)

**STATE AND SOCIAL CONTEXT OF CREATIVE TEACHER TRAINING: REALITIES
AND PROSPECTS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION**

Olha Vyhovska, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, director, Editor-in-chief of the All-Ukrainian scientific-practical journal "Principal of school, lyceum, gymnasium",
All-Ukrainian Center for Assistance
Social Development named after Mykola Pirogov (Kyiv, Ukraine)

Анотація. У статті розкрито особливості актуальної для сучасної педагогічної освіти авторської концепції творчої педагогічної діяльності. Стрижневою темою статті – адекватність підготовки українського вчителя глобальним викликам сьогодення. Наголошується на тому, що підготовка таких творчих учителів – це реальний внесок педагогічних вишів у державне будівництво України.

Ключові слова: український учитель-педагог, творча педагогічна діяльність, підготовка творчого вчителя, суб'єктність вчителя, віртуальний полілог, рефлексивний етап, університетська педагогічна освіта, перспективні напрями реальних змін в освіті України.

Abstract. The article reveals the peculiarities of the author's concept of creative pedagogical activity, which is relevant for modern pedagogical education. The core topic of the article is the adequacy of Ukrainian teacher training to the global challenges of today. It is emphasized that the training of such creative teachers is a real contribution of pedagogical universities to the state building of Ukraine.

Key words: Ukrainian teacher-pedagogue, creative pedagogical activity, training of a creative teacher, teacher's subjectivity, virtual polylogue, reflective stage, university teacher education, promising directions of real changes in Ukrainian education.

Коли цьогоріч у мережах прочитала про цю конференцію, учасниками якої ми всі й стали, відразу й зрозуміла, що це мій захід, бо в самій його назві йшлося про творчу особистість педагога, а це проблема всього мого професійного життя, а ще до того ж було й заявлено, що мова піде про «актуальні проблеми такого формування педагога». Коли думала про що мені розповісти колегам, то в уяві відразу з'явилась книга "Після трьох вже пізно", її автор – засновник фірми «Соні» Масари Ібуку, яка колись захопила мене насамперед своїм попередженням, що після 3-х буде пізно. «Чому так?» – подумалось тоді. Автор пояснив, що «до віку трьох років розвиток клітин головного мозку малечі вже завершений на 70-80 %». Мені також імпонувала основна мета його теорії – запобігти появі нещасливих дітей. У сьогоденнішніх українських реаліях досягнення такої мети вкрай актуальне і важливе, бо на початок 2022 р. Україна опинилась, за рейтингом Galup, у 10-ці найнещасніших країн Світу. Тож переконана, що дошкільна освіта має всі можливості забезпечити дитину такою освітою, яка б розвинула її глибокий розум і здорове тіло, виховала її тямущою і доброю. Сьогодні, коли в арсеналі маю власну «Педагогічну концепцію Людини», яка була розроблена завдяки уважному, зацікавленому моєму спостереженню за моїм 1-м онуком від народження до 2-3 років. Цією концепцією я спростовую відоме твердження психологів, що людина народжується індивідом й т. ін., тож і довожу, що людина народжується вже індивідуальністю й на цьому пропоную іншу методику природовідповідної роботи з дитиною, на кшталт Я.А. Коменському, К.Д. Ушинському, так і В.О. Сухомлинському, в ній головним інструментом роботи з дітьми є спостереження [1, с. 41-47]. Тож заявлене

Масари Ібуку, що мозок дитини до 3-х років вже сформовано на 70-80%, лише підтверджує винятковість дитини-індивідуальності, а не індивіда, тож і мою авторську концепцію. Вочевидь, працювати педагогам з дошкіллям, безумовно, найвідповідальніше завдання! Зрозуміло, що роль цієї роботи значна й для отримання у майбутньому бажаної якості українського суспільства!

Ми ж з вами, колеги, опікуємось підготовкою вчительства. Розхожа фраза *«лише творчий вчитель може виховати творчу дитину»* – правильна, тому, вочевидь, актуальним завданням педагогічного виша є виховання творчого студента й насамперед як майбутнього вчителя, одним словом – **метою педагогічного виша стає підготовка творчого вчителя!**

Для науково-освітньої аудиторії все ж нагадаю, що для відбудови нашої держави у післявоєнний час та вирішення накопичених протягом всього часу нашої державності безлічі/купи тяглих, до того ж доленосних проблем, серед яких і проблеми освіти, ми потребуватимемо достатню кількість творчих громадян, здатних генерувати надзвичайні ідеї, найкращі та більшої ефективності для швидкого вирішення зазначених вище – актуальних і тяглих – проблем. Тому наша з Вами, колеги, робота з підготовки творчих учителів – це наш реальний внесок у державне будівництво, у трансформацію укладу країни, тож – у її щасливе майбуття!

Певним внеском, просвітницьким, можемо вважати й Міжнародну науково-практичну Інтернет-конференцію «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», що зініційовано й вже неодноразово проведено (цьогоріч вдев'яте!) кафедрою дошкільної освіти Вінницького ДПУ імені Михайла Коцюбинського. Така *ініціатива кафедри*, вочевидь, стала *надзвичайно затребуваною освітянською спільнотою, а хотілося б, щоб і загалом – українським суспільством!* За останньої умови українська освіта, як галузь, мала б більше шансів стати пріоритетною для державотворення країни, наслідком чого й статус освітян (від вчителів до науковців) став би високим, адекватним освітянській місії у високорозвинених державах, лідерів світового прогресу! Сподіваюся, що таке невдовзі й станеться! Безумовно, не без допомоги кожного з нас! **Такий результат міг би стати нашою спільною перемогою!**

Ознайомившись з публікаціями вчених і викладачів за попередніми збірниками тез і статей кафедри початкової освіти Вінницького виша, наголошу: цікаві й різноманітні пропозиції щодо форм і методів організації та здійснення навчального процесу для студентів, як майбутніх учителів – переважають проектні форми, які й студентів зацікавлюють, й результати їх підготовки, справді, покращуються. Уводяться додатково до програми різноманітні курси, «вибіркові», зрозуміло – з єдиною метою поліпшення підготовки майбутніх учителів. Важливим стало й запозичення досвіду ЄС, зокрема стосовно обдарованих дітей, ставлення до яких в Україні протилежне тому, що запозичуємо: ніколи обдарована дитина не розглядалася у нас на рівні інклюзії, але ж «рацію» очевидне.

Подумалось, от якби зібрати все, що нароблено нашими вченими для поліпшення підготовки майбутніх українських учителів, й на основі цього виробити єдину державну програму для їх підготовки, може тоді б і позбулися тих негараздів стосовно готовності українських вчителів, які маємо на сьогодні, а як наслідок **отримали б оздоровлену дитячу та молодіжні аудиторії, тож і в цілому українське суспільство як свідомого суб'єкта державотворення.**

Якщо, за даними дослідників, із системи педагогічної освіти **виокремити основні причини гальмування реформаційних процесів освітньої галузі, її осучаснення**, то найбільше дорікань припаде саме на якість підготовки сучасних учителів.

Зазначу деякі з них: неготовими до роботи на рівні сучасних вимог визнають себе **68 %** учителів, а **2%** відчувають себе „зовсім не готовими”, **65,4%** опитаних вважають недостатньою практичну підготовку, **48,6%** – методичну підготовку, **61,4%** – психолого-педагогічну підготовку. Молоді вчителі відчувають найбільші труднощі в організації індивідуальної роботи, вирішенні конфліктних ситуацій, проведенні виховних заходів, у роботі з батьками. **Готовність учителя до нових функцій навчального процесу в**

контексті освіти особистісно орієнтованого типу, а це: вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості, вміння працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, підручників, змісту, форм навчання тощо – **взагалі є проблематичною**.

Такою ж є й готовність учителя до цілісного бачення дитини, забезпечувати системний розвиток школяра в контексті викладання конкретного предмету, до системного бачення світу, готовність **органічно поєднувати навчальний та виховний процеси**. Щодо здійснення вчителями нових функцій педагогічної діяльності, то зазначені труднощі є спільними як для студентів, так і для досвідчених педагогів. [8]

Вочевидь, **підготовку сучасних учителів як компетентних професіоналів слід визнати малоефективною**, бо вона не забезпечує майбутніх учителів головним – готовністю/уміннями компетентісно здійснювати сутнісну (автентичну) педагогічну діяльність на професійному рівні, бути адекватними вимогам сьогодення, стати визнаним лідером у плеканні громадян, які спроможуться утвердити державу на світовому рівні, та й у країні наведуть лад, щоб ми жили серед мудрих, розумних людей у шанованій світом державі. **Останнє складає суть найвагомішого протиріччя між усвідомленням сьогоденної місії Українського Вчителя**, тож і завдань, які покладаються на нього наявними «дражливими» та доленосними проблемами суспільства, так у Звіті НАН України [11] йдеться про «розколоту націю», неконсолідоване суспільство, з одного боку, а з іншого – про **неготовність учителя бути компетентним професіоналом, що унеможлиблює будь-яку його дію в напрямі здійснення означеної місії**, як і взагалі педагогічної діяльності в контексті інноваційної освіти.

Тож одним із завдань нашого дослідження було з'ясування причин такої **неготовності бути компетентним професіоналом**: нездатність учителів через людську їх неспроможність, або не навченість, тощо. Нагальною проблемою стало з'ясування саме того, що є спільним або відмінним у підготовці вчителя українським вишем, так і у здійснюваній ним педагогічній діяльності у школах України: що саме спричинює його некомпетентність і непрофесіоналізм, зокрема, під час проведення уроку як основної форми навчально-виховного процесу.

У результаті проведеного аналізу, можу заключити: надзвичайно запущена проблема підготовки вчителя саме на державному рівні (неналежне фінансування, через яке й знешкоджено відбір майбутніх педагогів та ін.). У той же час науковцям, як і вчителям, радять, брати за приклад вчителів-блогерів, тож і почуватися творцями й самостійно творити все, що буде корисним усім суб'єктам вишівської й шкільної освіт. Таке можливе для індивідуального рівня, але для держави – це не вихід: державницькі проблеми через відсутність належних умов для освіти, як галузі, залишаться й лише накопичуватимуться!

У цій статті автор робить спробу познайомити колег якраз з однією ідеєю такого ж рангу, на жаль, як вище зазначено, щоб проінформувати колег щодо можливостей виправлення стану з українським вчительством, бо переконаний, що вчитель не лише колись має бути Таким та Отаким, а реально вже сьогодні може стати таким, на якого зможе сподіватися наше суспільство, якого очікуватимуть діти України!

Єдина умова цього розкривається словами відомого хірурга, педагога-реформатора Миколи Пирогова: *«Обираючи цей шлях, прийдеться багатьом вихователям спочатку перевиховувати себе»*. Тоді як вишам варто пам'ятати наступну слушну думку С.Т. Шацького, коли він категорично заявляв, що «не на творчість покладатись треба, а *треба вчити вчителів робити цю роботу!*»

Головний сенс статті – з'ясувати, чи можливо підготувати такого вчителя під час його навчання у виші?

Справа в тому, що існує загальновідома позиція, що лише в шкільній практиці вчитель навчиться здійснювати свою педагогічну діяльність, а виш має забезпечити йому всі необхідні для цього знання, тож діяльності він/виш і не вчить! Автор своєю багаторічною викладацькою роботою, а також проведеним ним з кінця 1995 по 2020 роки лонгітюдним 25-

річним дослідженням з проблеми підготовки сучасного вчителя, який здатен відповідати всім викликам сьогодення, зробив спробу довести протилежне, тому цією статтею й знайомить своїх читачів з деякими результатами діагностичного та формуючого експериментів власного дослідження. Фактично **автором доведено, що такого вчителя підготувати можливо, навіть саме під час навчання майбутнього вчителя у виші, якщо виконати ряд обов'язкових умов** й зокрема: в основу такої підготовки, у першу чергу, покласти авторську концепцію творчої педагогічної діяльності [4].

Ремарка автора. Дивно: вчитель відповідає за виховання нації (принаймні, до сьогодні так і думає держава, хоча реальності – інші!), тому від нього й залежить у якому ми суспільстві будемо жити. Такий вчитель виховує і навчає молодь, яку усталено, й справедливо, вважаємо майбутнім кожної нації. Тоді, як **сам Учитель, як Людина, нікого й не цікавить!** Винятком є лише розхожа фраза *«Лише творчий вчитель може виховати творчого учня»*. Якщо так, то який же він наш творчий вчитель та хто і де його такого й має нам підготувати? Ми, навіть, не маємо жодної діяльності серед номенклатури педагогічних діяльностей, яка б стосувалася вчителя як людини!

Тому вирішили утвердити статус учителя, повернути його насамперед у шкільну освіту як її суб'єкта. Для цього запропонували **саме педагогічній освіті**, в лоні якої і має готуватися такий вчитель, розроблений нами новий вид педагогічної діяльності – **творчу педагогічну діяльність** (далі скорочено – ТПД). Тоді у шкільній освіті серед інших видів діяльностей вчитель буде здійснювати ТПД, під якою ми розуміємо насамперед систему суб'єктно-суб'єктної взаємодії вчителя та учнів у цілісному навчально-виховному процесі.

Творча педагогічна діяльність – це діяльність, *спрямована на розвиток і саморозвиток її суб'єкта – вчителя. Це діяльність, під час якої на правах цілі та результату*, а також за рахунок засобів педагогічної діяльності (далі скорочено – ПД, метою якої, як відомо, є створення оптимальних умов для розвитку учнів) **творюється її суб'єкт – учитель**¹. [4; 5].

¹Зверніть увагу! Про всі компоненти ТПД, детально і ґрунтовно «від А до Я», викладено у різних статтях нашого часопису. Де їх шукати, як знайти? У списку літератури до цієї статті під 5-им номером – стаття, яка на с. 92 й с. 93 містить посилання на інші статті автора, що й здатні познайомити з усіма тонкощами та родзинками – технологіями, методами й методиками реалізації/здійснення ТПД, тож і задовольнити будь-який зацікавлений попит щодо суті ТПД та його складових компонентів! Там безліч ідей, думок, рекомендацій, концепцій, технологій і оригінальних соціально-фізичних задач з реакціями та думками щодо їх ролі у викладанні фізики самих учнів, як і багато іншого, що спроможне й вас, Колеги, спровокувати до віртуального полілогу. *Щиро на це й сподіваюся!*

Наголошу на головному: лише у творчій педагогічній діяльності вчитель дійсно є її суб'єктом – самостійним та відповідальним за всі наслідки своїх дій, бо у всіх, без винятку, її компонентах він є їх творцем.

У цій статті уперше в науково-педагогічному просторі автор представляє цілісну особистість вчителя, як творчу особистість, у двох його іпостасях – **Учитель-функція та Педагог-місія**. Підкреслюю, що уперше, бо мною не виявлено наукових праць, де б цілісна особистість вчителя представлялась у двох його, вище зазначених, іпостасях.

Проведено також і системно-комплексний аналіз отриманих нами результатів раніше проведених власних досліджень з наступних проблем: *по-перше*, чому в шкільній практиці так і не впроваджується особистісно-орієнтоване навчання, прихильницею якого я була довгий час; *по-друге*, так само заявлене вище стосується й людиноцентристської освіти; *по-третє*, яка головна проблема вчительського «вигорання»; і *наостанок*, чому наша боротьба за зміну статусу освіти як галузі, а також статусу вчителя й викладача завершилась несподіваним результатом – ефектом *«дежавю»*. Відповіді на 1-е питання – детально розкрито у [3]; на друге – [2; 7]; на 3-є – [3]. Останньому, 4-ому, присвячено аналітичний матеріал про 1-й форум освітянських керівників (2008 р.). [6].

Проведення системно-комплексного аналізу отриманих нами результатів власних досліджень (1-4) дозволило виявити найважливіший засадничий елемент для ПД, зокрема і для ТПД, і в той же час – найслабший, найпроблемніший, який часто, як з'ясувалося, стає причиною великих негараздів у ПД, як для самого вчителя, так і його вихованців. **Ним стало спілкування!**

До того ж, проведенням аналізом стану педагогічної практики в українських школах підтверджено, що *«спілкування як уміння вчителя»*, є головним підґрунтям для будь-якого різновиду педагогічної діяльності, окрім того, на ньому базується педагогічна майстерність вчителя. Несподівано, саме вчительське спілкування виявилось найпроблемнішим, як і недосяжним для більшості сучасних вчителів. Зупинимось на ньому детальніше.

Так, досліджуючи проблему підготовки творчих учителів, виявили, що вчительській творчості притаманно два полярних стани – *«апогею»*, як піку/вершини творчості (можна його порівняти й з *«акме»*), а також *«вигорання»*, коли причиною останнього часто ставало **неналежне спілкування, насамперед учителів і дітей**. Таке спілкування, з одного боку, характеризує синдром «вигорання», а, з іншого, діагностує його. Наше розуміння поняття «спілкування» таке саме, як у Антуана де Сент-Екзюпері, французького письменника і військового льотчика, який в своєму романі «Земля людей» (1939) сказав наступне: *«Єдина справжня розкіш – це розкіш людського спілкування»*. У нашій творчій педагогічній діяльності, нове бачення якої ми й пропонуємо в цій статті, спілкуванню відведена саме така роль! Тож не випадково його модифікація – віртуальний полілог – є і інструментом, і структурним засадничим компонентом нового поняття «творчої педагогічної діяльності», авторську концепцію якого й презентуємо у цій статті. Тоді як під час проведення нашого дослідження зіткнулися з протилежними фактами, наявними саме в педагогічному спілкуванні, коли ні вчителі, ні учні не бажали спілкуватися один з одним. **У результаті проведеного аналізу дихотомічних станів людського спілкування нами встановлено насамперед причину, чому так і не впроваджено в шкільний навчально-виховний процес особистісно орієнтовану освіту:** з одного боку, вчителям дійсно бракує психолого-педагогічної підготовки, і так вважають **61,4%** вчителів, а, з іншого, вчителям бракує умінь толерантного, духовного людського спілкування – комунікативної компетентності. Більш того, нами також з'ясовано, що таке спілкування в більшості випадків стає причиною виникнення у школярів дидактогенічних хвороб, статистика яких засвідчує значне їх збільшення від початкової школи до моменту завершення шкільного навчання. А це вже й пояснення однієї з головних причин іншої проблеми, вже світового рівня, означеної ще у 1904, коли у Нюрнберзі зібралися з усього світу вболівальники шкільної освіти, щоб з'ясувати причини встановленого ними факту – погіршення здоров'я дітей-школярів від початкових класів до випускних. Проблема була окреслена її назвою: **«Чому школа погіршує здоров'я дітей?!»**. Причин було виявлено багато, а вчительське спілкування залишилось поза увагою. У наш час здоров'ю школярів також було присвячене спільне засідання МОЗ України та Президії НАПН України. На порядку денному було й з'ясування причин погіршення здоров'я дітей від початкових класів до випускних. Але ж так само вчительське спілкування залишилось знову поза увагою. Можу відверто заявити, що наступні **«ноу-хау»** зроблено прямо зараз, коли, працюючи над цією статтею, мені знадобились різні результати моїх попередніх досліджень, а системно-аналітичний погляд довершив бажане. Відтепер можемо вважати завершеним фактом встановлення причин як проблеми погіршення динаміки здоров'я школярів від початкових класів до випускних (у тяглій проблемі з 1904 р. по сьогодні), так і у проблемі вчительського вигорання – це **педагогічне спілкування, яке має подвійну силу, тож і спричинює або позитивні результати, або негативні!** Продовжимо далі: а щоб позбутися останніх у шкільній практиці, потрібно ввести відбір кандидатур на вчительські посади! А далі й таке: щоб було з кого обирати, а фактично, ми всі з Вами, колеги, знаємо, що українських дітей мають вчити найкращі вчителі, якщо дійсно хочемо дати Україні шанс повного апокаліпсису²! А ось ця проблема давно має бути вирішеною, принаймні з моменту народження вільної й самостійної України, тобто з 1991 р.

Так не сталося й до сьогодні! Тому ця проблема – на часі й має вирішитися на державному рівні патріотичним урядом України, бо її вирішення взаємопов'язане з іншою, тяглою проблемою – пріоритетності освіти, як галузі, статусу її разом з освітянами й науковцями, фінансування та ін.

²Я не обмовилась: саме ЗМІ використовують його у значенні «кінця світу», тоді як правильне, сутнісне його значення – це повне очищення!

Окреслена ситуація стосовно спілкування вчителів з учнями потребувала й потребує по теперішній час негайних змін, бо **безмежні, невичерпні можливості автентичної педагогічної діяльності для людського розвитку, що є найголовнішим завданням для будь-якого соціоорієнтованого суспільства, народу, держави – знехтувані, їх не бачать й не розуміють – все «працює на холостому ході»**. Математичною мовою, коефіцієнт корисної дії (к.к.д.) педагогічної діяльності вчителя не просто «нульовий», а «мінусовий»! Наслідком цього, як і підтвердженням нашого висновку є думка академіка НАПН України *І.Ф. Прокопенка* відносно виховної функції в діяльності вчителя – її вже позбулися, залишилася лише одна – дидактична функція. [10].

Чому такий стан з педагогічною практикою у школах? *Кремень В.Г.* відповідає: «Досі, готуючи педагога-предметника, ми давали переважно тільки знання предмета. Не приділялася належна увага психологічній підготовці вчителя до розпізнання сутності конкретної людини, вміння виявити ті позитивні риси, які потрібно розвинути в дитині, і те негативне, що необхідно загальмувати» [9, с. 337]. На сьогоднішній день, щоб зрозуміти реальний стан того, що відбувається в українських школах, такого пояснення недостатньо. Тож, підтримуючи думку *В.Г. Кременя* стосовно необхідності переорієнтації освітянської сфери на розвиток людини, вважаємо пропозицію посилити підготовку вчителя лише психологічною складовою, на сьогодні замалою. Тут час дослухатися думки *К.Д. Ушинського*, який вважає, що вчитель потребує широкого знання ... «До великого кола антропологічних наук належать: анатомія, фізіологія і патологія людини, **психологія**, логіка, філологія, географія, що вивчає землю як житло людини і людину як мешканця земної кулі, статистика, політична економія й історія у великому змісті, куди ми відносимо історію релігії, цивілізації, філософських систем, літератури, мистецтва **і саме виховання в тісному значенні цього слова. У всіх цих науках визначаються, ототожнюються та групуються факти та ті співвідношення фактів, в яких виявляються якості предмету виховання, тобто людини.** (виділення – О.В.) [12, с.4]

За визначенням автора, творчою називають педагогічну діяльність, у якій під час її здійснення на правах її цілі та результату та за рахунок її засобів твориться її суб'єкт – учитель. [4]

Як у педагогічній діяльності, так і у творчій педагогічній діяльності створюються найкращі умови як для учнів, так і вчителів, для задоволення їхніх основних людських потреб у спілкуванні, у само прояві, у пізнанні світу, себе в ньому та сенсу життя в цілому. Завдяки здатності вчителів до емпатії стану інших суб'єктів спілкування виникає можливість створення виключно значущої ситуації для їх самотворення, коли вчитель стає здатним до фіксування сутнісної єдності між людьми, до більш повного розуміння себе як особистості, тобто до глибинного занурення у себе, до вияву себе нового, до пізнання своєї суті. Це явище ми й називаємо *віртуальним полілогом*, а саму здатність до віртуального полілогу вважаємо показником опанування людиною найефективнішим механізмом самотворення, так само і технологією самотворення.

Отже, лише у творчій педагогічній діяльності в обумовленому вище розумінні **дійсно створюються найоптимальніші гармонійні умови для творення та самотворення всіх суб'єктів педагогічної діяльності**. Учитель у творчій педагогічній діяльності є не тільки створювачем умов для розвитку своїх вихованців, але й виявляє себе як саморозвиваюча істота, яка реалізує головне право людини бути вільною, свідомою, здатною до будь-яких змін у власній діяльності, тобто бути вільною і у власній педагогічній діяльності, що

фактично означає стати її суб'єктом. Таким чином, вчитель стає «*стимулятором*» розбудови держави, у якій людина повинна стати «*мірою всіх речей*», бо без виконання останнього розвиток нового суспільства взагалі можна поставити під сумнів. У такий спосіб учитель виходить на спіраль власного, особистісного зростання, що забезпечить йому вихід на власну вершину, «акме», бо як сказав Парацельс, «*лише вершина людини – це людина*».

Встановлення виключної значущості творчої педагогічної діяльності в запропонованому розумінні для збереження й розвитку людського потенціалу країни дозволяє нам піднести **готовність майбутніх учителів до її здійснення на рівень цілі та результату педагогічної освіти**, як критеріального показника стану підготовки сучасного вчителя.

У власному дослідженні, яке присвятили підготовці сучасного вчителя, ми розробили й технологію забезпечення його готовності до творчої педагогічної діяльності.

Офіційно до такої діяльності вчителя й не готують наші українські виші, а от авторським спецкурсом «*Педагогічна творчість*» (1988 р.), цю проблему було зрушено з «мертвої точки»: дещо більше, ніж за 2 роки (точніше: 2 р. 4 міс.) одноосібним читанням спецкурсу на декількох факультетах КДПІ ім. М. Горького (історичному та природничо-географічному, фізико-математичному та філологічному, педагогічному – відділенні початкової освіти) було створено в Інституті атмосферу усвідомлення затребуваності такого курсу, а також переконаності в його необхідності для усіх студентів педагогічного виша, без жодних виключень! Наслідком зазначеного стало Рішення Вченої Ради Інституту щодо створення загальноінститутської кафедри «Педагогічної творчості», 1-ої кафедри в Україні, якою з лютого 1990 р. вже на всіх факультетах викладався курс «Основи педагогічної творчості вчителя» (106 годин).

Авторська ремарка. Щодо історії назви цієї кафедри, бо часто у колег виникали питання, а чому «педагогічна творчість», а не «педагогічна майстерність». Коли на початку 1987 р., року завершення моєї трирічної аспірантури, я запропонувала читання такого курсу ректору М.І. Шкілю, він спитав: «А цей курс, що ти пропонуєш, відрізняється від того, що у Зязюна в Полтаві?» й отримав мою миттєву відповідь: «Докорінно!» Далі пролунав його вердикт: «Буде така кафедра в Інституті!» Ось тому відтоді й на сьогодні УДУ імені М.П. Драгоманова має кафедру «Педагогічної творчості». Для адекватного розуміння цієї давньої ситуації, додам, що ми разом з І.А. Зязюном під час моїх з ним бесід, неодноразових інтерв'ю для журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» (але це вже у 21 столітті!) не раз узгоджували проблему співвідношення «творчості» і «майстерності» як у підготовці майбутніх учителів, так і щодо педагогічної діяльності працюючих у школах вчителів – про це більш детально у численних статтях нашого журналу [7].

Маю підкреслити, що де б і ким би я не працювала: вчителем фізики й астрономії, завідувачем кабінетом фізики Центрального інституту удосконалення вчителів МО УРСР, викладачем КДПІ ім. О.М. Горького, так і доцентом НПУ ім. М.П. Драгоманова, а на межі 20-21 століть стала ініціатором і співзасновником науково-практичного журналу для керівників шкіл «Директор школи, ліцею, гімназії», тож вже як чверть століття є його головним і науковим редактором, так і видавцем з 2004 р., а також ініціатором і керівником спільного проекту Журналу і НАПН України – «Педагоги-новатори в Україні» – все це мною робилося заради зміни підготовки вчителів: в епіцентрі уваги завжди були або вчителі, або все те, що їм чи сприяє, чи заважає! Тому й перебувала в стані постійного пошуку як причин неналежного стану вчителів, так і того, як його виправляти: останнє вимагало й участі у страйках, неодноразових виступів на мітингах перед громадськістю, освітянською спільнотою, ініціації та проведення інтерв'ю з керівниками галузей освіти та науки, а також проведення всеукраїнських й міжнародних форумів та круглих столів, конкурсів, захисту дисертацій, публікацій. Будучи обізнаною з даними результатів дослідження С.І. Пирожкова (віце-президента НАН України) й повірив у їхню дієвість, у 1-ому, як і презентаційному, номерах науково-практичного журналу у моїй статті я доводила, що нашою місією, освітян і науковців, які вболівають за державу, тож і розуміють, що стан освіти, шкіл, педагогічних

вишів і вчителів не відповідає визначальній/пріоритетній місії освіти і освітян, тому й маємо самі (бо *порятунок потопуючих – справа їхніх рук!*) переконати владу у тому, чим і ким ми є для держави, чому треба негайно виправляти ситуацію з освітою, яка є й має стати пріоритетом у державному будівництві України: правильність нашої позиції й дій доводили числові дані статистичного дослідження С.І. Пирожкова, коли наша впливовість на перебіг гуманітарних процесів у державі є незначною: **4,5%** громадян підтримували думку представників гуманітарної інтелігенції (до якої належали і ми), а от до влади дослухалося **56%** наших співвітчизників: тому й прийнято було таке рішення: переконувати владу (круглі столи з представниками МОНУ та депутатами ВР, форуми, статті: обіцяли та йшли ...). Єдиний раз від високопосадовця ми, організатори 1-го форуму в Україні освітянських лідерів (у 2008 р.) отримали, не традиційну «згоду на словах», а «протягнуту руку» й готовність «підставити плече», тож і реально співдіяти, співпрацювати з нами заради виправлення усіх негараздів з освітою та вчителями в державі. В.І. Полохало, тодішній голова Комітету освіти й науки ВР України, єдиний раз, від нього почула уперше (і востаннє), чесно сказав: «Освіта не є пріоритетом № 1» [6], а до цього, як і зараз, майже у кожному виступі високопосадовців йдеться про освіту, як пріоритет № 1 – видається бажане за дійсне, що ні змінам, ні результатам не сприяє: результат – «нульовий», жодного руху, все залишається так само, як і було – у «сплячому, замороженому режимі»!

Актуальні проблеми: статусу освіти й освітян, педагогічної освіти, науки й науковців так і не вийшли на державний рівень – ВЛАДА НАС НЕ ПОЧУЛА! Тож проблеми й стали тяглими! І так дотепер!

Тому й вирішила підняти головну проблему підготовки українського вчителя саме до ТПД, принаймні, у цій статті! Зрозуміло, що розкриття цієї проблеми варте декількох монографій, тут у статті – лише «підходи», передумови до цієї проблеми, але без їх постановки (озвучення), не буде осмислення, не буде рішень і дій – не буде і руху в напрямі змін!

Які ж важкі реалії вишівської та шкільної практики: між тим, що є та що треба – величезна дистанція!

Ремарка автора. Дві концепції вчителя протистоять одна одній: **Учитель-функція та Педагог-місія!**

Маю звернути Вашу увагу на відмінності між традиційною практикою здійснення/проведення уроків з будь-якого навчального предмету, коли вчителю рекомендовано реалізувати отакі цілі та вирішити отакі-то завдання. При цьому, чи це рекомендації МОНУ, або Інституту педагогіки НАПН України, чи нижчих за рангом управлінсько-методичних структур – усі їхні рекомендації можуть стосуватися лише предметної складової уроку саме вчителя, але **не Педагога!**

У моїй уяві вчитель був завжди педагогом, таким, як у словнику С.У. Гончаренка, у книгах А.С. Макаренка й В.О. Сухомлинського, як у школах наших українських директорів – авторів-героїв спільного проєкту журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» і НАПН України – «*Педагоги-новатори в Україні*» (тому для останнього я і є його ініціатор та керівник).

Залишатися вчителю і надалі вчителем-предметником чи ставати справжнім педагогом – вибір за ним! А чи потрібні нам будуть вчителі-предметники в умовах цифрової країни? Сьогодні у планах Уряду (Мінцифри спільно з МОН) вирішення цієї проблеми – на часі!

Тоді як стан українського суспільства потребує піклування й хорошого виховання. Підтримують цю думку й Я.А. Коменський та К.Д. Ушинський. А отже Україна потребує Педагогів! Це відповідальний вибір, реалізація якого передбачає значну роботу наших учителів, насамперед, над собою, що й мав на увазі М.І. Пирогов, коли говорив: «прийдеться багатьом перевиховувати себе»....! Відразу й скажу: **не лише перевиховувати, а й багато знати та вміти – цього й треба вчитися, такі знання й вміння й має надати українській педагогічній виш, сформувати їх!**

Це також і критеріальний фрагмент готовності вчителя до ТПД в авторському розумінні, опанувати ним – це перейти відразу в інший статус: з вчителя – до педагога. Для нашого педагога цифрова освіта, зокрема і ШІ, можуть бути лише дієвими помічниками! Але нашого Педагога замінити будь-яким з найкращих роботів неможливо, бо українські діти мають виховуватися найкращими з наших Людей, спеціально підготовленими державою для виховання нації, тож які відповідно й мають отримати найкращу педагогічну освіту натомість сучасній – найдешевшій! **Вони, педагоги, вирішать й проблему виховання, а отже повернуть можливість бути країні – Україні!**

Завдання непросте, **як це зробити**, так само і **як вам про це розказати?** Передати живу тканину наших занять з курсу «ОПТ», або уроків у школі важко, тож і обрала отаку форму – телеграфним способом дещо й проявити з наших занять, а відтепер й сподіваюся, що мені вдалося створити той «живий» образ занять, який проводився з кожною групою студентів, а ви його –приймете, бо відчуєте!

Вся попередня підготовка вчителя вбирає в себе цей етап вибору – 1-ий фрагмент ТПД – цілепокладання. Пройде 1/3 занять курсу, поки студенти *«вживуться»* в свою роль педагога й почнуть думати й діяти так, як говорив К.Д. Ушинський: *«Враховуючи поки що переважаючу в університетах підготовку вчителя-предметника, візьмемо до уваги наступне: ...Але... медик, історик, філолог можуть принести безпосередню користь справі виховання тільки в тому випадку, якщо вони не тільки фахівці, але і педагоги; якщо педагогічні питання передують у їхньому розумі всім їхнім пошукам, якщо вони, крім того, добре знайомі з фізіологією, психологією і логікою – цими трьома головними основами педагогіки» (всі виділення – О.В).* [12, с.7] У нашому випадку ми так і робили! Насамперед вчителів-математиків і фізиків переорієнтовували на учня, на клас, робили все, щоб діяльність з учнями, для учнів, стала пріоритетною. **Діяли** за алгоритмом також розробленим нами на основі усіх відомих психологічних законів, передової педагогічної практики вчительства, відомих книжок з педагогічної майстерності, а також з повним підключенням до цього й мого власного досвіду вчителя, методиста, викладача різних вишів: КНУ імені Т.Г. Шевченка, так і НПУ ім. М.П. Драгоманова – лише з тим, **щоб влюбити студентів у педагогічну діяльність**, щоб вони відчули на собі: що це за діяльність, що про неї треба знати, як має працювати педагог – з ким, чим, для кого та як? Скільки *«перевідкриттів»* знаних педагогів ми робили поодиночі й разом у наших навчальних аудиторіях, а коли підводячи підсумки я об'являла, що наш Петро відкрив формулу Л.С. Виготського, а Юля підтвердила думку В.О. Сухомлинського, тоді як Настя організувала фрагмент виховної діяльності так само, як описано у А.С. Макаренка, у більшості з Вас (веду перелік імен студентів) я декілька разів побувала на уроках у В.Ф. Шаталова та й у М.М. Палтишева, а Тетянка мене вразила тим, що вона для Себе стала вже цікавою (прямо як соратниця Є.М.Ільїна), а колись поставилася до цього як «до не існуючої реальності», якоїсь непотрібної вигадки... – Це заключний фрагмент одного з наших занять з курсу «ОПТ». Розповідати про це можу безкінечно, бо мені завжди цікава була й моя робота та її результати. *Натхненні студенти, й такий же і їх викладач!* Це ситуації з розряду педагогічного щастя, чи не так, колеги? А починалось з простого, традиційного. На заняття можна було зайти в будь-який момент, але мовчки (чому – стане зрозуміло після знайомства з 1-ою ситуацією), лише кивнувши викладачеві, щоб не псувати дійство, атмосферу заняття з курсу ОПТ.

По-перше, розпочну з характерної, **тестової ситуації**, яка трапилась з моєю студенткою-випускницею фізико-математичного факультету, коли вона після уроків в школі прибігла на заняття з «Основ педагогічної творчості» (ОПТ).

Ремарка автора. Як потім мені стало відомо, що ця студентка ще й відмінниця навчання, в результаті отримала червоний диплом. На той час вона суміщала навчання з роботою в школі, але не за власним бажанням, а на прохання мерії міста Києва (сьогодні таке навчання, як одне із «ноу-хау» має назву – дуальна освіта, але давати характеристику такому ноу-хау зараз не будемо, бо не час). Тоді вчителів у школах Києва, й справді, бракувало, а

причиною став ефект «гойдалки», який виник тоді, коли у шкільній українській освіті мінявся курс на гуманізацію та гуманітаризацію, тож філологічні курси отримали пріоритет натомість фізико-математичним, тому небажаних наслідків у школах значно побільшало, до яких належить і різке зменшення в школах учителів фізико-математичних предметів. Надолужували цю проблему, як і завжди, за рахунок студентів.

Вона відразу й включилася в групову студентську роботу, й публічно почала розказувати усім, що трапилось у неї на уроці, а далі, звернувшись до мене, проговорила: «Я б їх навчила математики, я її люблю і добре знаю, але ж вони мене не слухають!?» Я й питаю: «А хто ж це має зробити, щоб вони тебе слухали?» І миттєва відповідь: «Директор школи, або класний керівник!» Студентська група засміялась природним, людським добрим сміхом: так завжди буває, коли люди розуміють суть того, що трапилось... До кінця пари й вона вже зрозуміла як мала б себе повести, при тому, що самі однокласники з нею й проводили цей діалог, я лише інколи втручалася у хід їхньої розмови, щоб або емоційно підтримати її, або щось додати для активізації розмови...

По-друге, розкажу ще про один мій методичний прийом, як завзятого предметника, який педагогіку й за предмет не вважає (всі приклади взято з занять на фізматі) переорієнтувати на педагогічну діяльність, внаслідок чого не лише зацікавлення відбудеться як предметом, а й повага й визнання педагогіки як найважливішого предмета у педагогічному виші. Методичний прийом полягав у наступному: на одній з пар з ОПТ ми знайомились з конкретним класом учнів за їхніми відповідями на спеціально розроблену мною анкету. Саме з цим класом через деякий час студенти й почнуть реально співпрацювати... Мені було цікаво, чи впізнають студенти клас (з яким знайомі лише за анкетами учнів цього класу), коли реально «наживо» з ним познайомляться? Чи буде аналіз стану класу відрізнятися, коли ми його робимо за готовими анкетами, чи коли студенти самі за групами знайомляться з учнями, але опитують учнів в рамках запитань анкети.

Так поступово від заняття до заняття студенти, коли глибше з дітьми познайомилися, провели з ними тематичні бесіди, як і ін., тож й почали зацікавлювались дітьми, у них виникало бажання з ними спілкуватись, спільно з ними щось і вирішувати – вочевидь, процес був взаємним: діти душею тягнулись до моїх студентів, а вони – до них, утворювались дружні взаємини, підкріплені співдіяльністю навчального та навчально/пізнавально-виховного характеру. Коли вчитель, класний керівник цього класу, зустрічав нас через тиждень знову у школі, то й говорив, що діти дуже на нас чекають. У цей момент ви б бачили моїх студентів: Їх обличчя проявляли назвні їхні емоційні реакції – байдужих не було! Відразу скажу, що після декількох пар, коли і з класом познайомилися, і тематичні бесіди на цікаві теми з учнями провели й урок спільно підготували й провели вже його для учнів цього класу, а потім проаналізували все, що ми зробили, як педагоги, а також як вчителі фізики, вже й розмову провели про те, що на сьогодні зробили б по-іншому... Лише після отакої підготовчої роботи, звертаючись до студентів й починаю особливу людську розмову про різне, але з переходом на особисте: а чи хтось з учнів може здивував когось з вас чи своєю відповіддю на запитання з фізики, чи чогось іншого, чи може хтось звернув увагу на їхню роботу в групах, чи всім їм було комфортно? А хто звернув увагу, як Ваня захищав однокласницю, коли вчителька зробила їй зауваження, він же її раніше й не помічав, вона для нього була «пустим місцем»? А як це сталося? Це ми з Вами повпливали чи якимось само собою виправилось? Маю також і про таке дещо розказати: коли ми працюємо з реальними класами, аналізуємо стан у дитячому колективі, то робимо все це за авторською методикою, яку й назвала СТМ (системно-точкова методика), тож під час аналізу стану цього класу нам стає очевидним психологія взаємин у класі (лідери, ізгої, що цікавить, чому віддають перевагу та ін.): нам стає зрозумілим як і кому живеться добре в цьому класі, а кому й не дуже, як можемо охарактеризувати атмосферу взаємин у класі – яка вона? У результаті цієї бесіди ми й обираємо тих учнів, кому зможемо й допомогти, до цього я підштовхую їх, щоб вони пригадали все, що нами було зроблено у цьому класі, щоб відчувати знову всі емоційні фрагменти проведених нами уроків, а може щось і призабули, або тоді й

уваги на це не звернули й т. ін. – все це робиться мною спеціально, щоб, згадуючи деталі уроків, вчинки дітей, їхні взаємини, а особливо зміни в цих взаєминах, до яких може й ми причетні (?!), останнє також обговорюється окремо й додатково. Нарешті настає момент, коли з усіх розмов я чую саме тих (а за реакцією їхньою вже й бачу їх), хто й над собою почав замислюватися, а я продовжую їх питати: а може хтось помітив у дитячому ставленні чи поведінці таке ж саме, що і дорослим (і комусь з нас, можливо, властиве), але вразило, як дитина себе повела просто, але нестандартно? У кого так було? Й проводимо публічну розмову з тими, хто пережив цей досвід ... Мені наостанок залишається лише підвести підсумки, тож я і говорю: *«Чим з більшою кількістю дітей ми працюємо, тим у нас з'являється більше можливостей й себе краще пізнати, а десь душевно й збагатитися, тож і бути вдячними тим дітям, які подарували нам цей стан, це нове усвідомлення себе»!* Ми знайдемо і час, і форму, як і цим дітям по-людськи подякувати... – останнє інколи для дітей буває більш важливим, ніж будь-яка інша розмова про фізику, світ й, навіть, про людину. Щойно було продемонстровано процес, у якому вчитель мав змогу і в собі відчутти щось нове, тобто певні зміни, набуття нового потенціалу – власне зростання у ТПД: зворотню її форму, коли справжня педагогічна діяльність стає оазою для людського зростання самого Вчителя! Скажіть, чи є інша така діяльність у світі, як наша ПЕДАГОГІЧНА?! Відповідь, гадаю усім нам відома!... Цю розмову веду не випадково: згодом підведу їх до висновку «що собою уявляє ТПД в авторському розумінні». Зверніть увагу на те, що мною сказано: **«Підведу їх до висновку»!** Чому не я маю розказати про те, що собою уявляє ТПД? Мої студенти вже набули певного людського досвіду, який їм і дозволить самостійно дійти певних висновків! І отак всі 106 годин, відведених на курс «ОПТ»! Тому є й надія, що **наш студент і стане тим творчим вчителем, який насамперед і буде здатним та спроможним здійснювати ТПД в авторському розумінні.**

По-третє, школа, в яку ми ходили зі студентами на наших парах з ОПТ, була поруч у університетом. В одному з класів, у яких ми працювали зі студентами, вчилась і моя донька. Коли вона закінчила школу, педагогічний університет, сама вже працювала в школі, вона пригадала те, що її вразило тоді, коли ми зі студентами були в її школі й почала мені розповідати про давні взаємини у їхньому класі та питати, як могла статися така зміна у стосунках її однокласників? Про що йшла мова? В їх класі був хлопчина, як у народі кажуть *«мав золоті руки»*, але всі, найбільше дівчата, ним відкрито нехтували, при цьому він свою голову вбирав глибоко в плечі, червонів й очі заплющував, – у цей момент дівчата, насміхаючись, злісно раділи... Ми все це, насамперед, виявили за СТМ, далі переконалися, що таке дійсно відбувається в реальному житті й почали діяти: наші студентки просили його про різну для них фізичну допомогу (потім вголос щиро й дякували), разом з ним готували демонстраційне приладдя для наступного уроку, де він завжди асистував – студентки виявляли ознаки, що вони пишаються «дружбою» з таким хлопцем, до нашої колективної роботи підключилися й студенти-чоловіки й разом ми робили все, щоб поміняти йому імідж (ми бачили всіх дітей цього класу: хтось дививсь мовчки, хтось дивувався, хтось разом з нами і з ним щось почав і спільне робити, ми не забували хвалити всіх й його...) – так робили одночасно з іншими, які також потребували педагогічної, людської підтримки, протягом місяця, а далі почали помічати різні зміни: то там, то в іншому. Зміни відбулися й з нашим хлопцем, а ми зі студентами святкували свою перемогу!!! Ось коли знадобилося мені й моїй донечці розказати, як, для чого і що я зі студентами робила в їх школі. Результат: вона зацікавилася моєю методикою й почала впроваджувати її у своїй роботі.

Назвемо ще раз **компоненти структурної моделі творчої педагогічної діяльності: цілепокладання, віртуальний полілог, рефлексивний етап.** [4] Тож, якщо бажаємо розвивати/формувати, сприяти розвитку/становленню творчій особистості вчителя, то варто подбати про достатній комплект знань і вмінь за складовими ТПД. Так реалізація **цілепокладання, 1-го компонента ТПД**, насамперед вимагає широких і глибоких знань самих дітей, за К.Д. Ушинським, щоб цілі уроку, а потім створювані вчителем умови

відповідали б потребам дітей цього класу: актуальній та зоні їх найближчого розвитку за Л.С. Виготським.

Звернімо увагу ще й на таке: для проведення кожного уроку, насамперед вчитель має подбати про створення оптимальних умов для навчання і виховання кожного учня цього учнівського класу. Зрозуміло, щоб організовувати такі умови своїм вихованцям, вчитель й має знати все про них: про певні їх уподобання, як і про ставлення до однолітків, про особливості сприйняття ними суспільства, Всесвіту, природи та багато іншого, що стане основою для проведення уроків, щоб обирати адекватний зміст, насичувати ним простір... Розкажу ще й про одне особливе вчительське правило: перед кожним уроком переглядати списки К. Д. Ушинського, такі собі «вузлики на пам'ять» (розробленими за працею «Людина як предмет виховання») – це найцінніші вказівки, як треба в процесі навчання шляхом вправи розвивати активну увагу дітей, виховувати свідому пам'ять, закріплювати в пам'яті учнів навчальний матеріал шляхом повторення, яке є органічною частиною процесу навчання. Як уважав К. Д. Ушинський, повторення потрібно для того, щоб попередити можливість забуття, тоді як всякий крок вперед у справі навчання має спиратися на знання пройденого.

З точки зору психології його найважливіші дидактичні принципи навчання, що виховують: наочність, систематичність і послідовність, ґрунтовність і міцність засвоєння учнями навчального матеріалу, різноманітність методів навчання.

Окремою позицією у списку *«Підготовка людини до життя» – моральна вихованість*. За К. Д. Ушинським, моральне виховання дитини слід починати з найменшого віку і здійснювати постійно і систематично!

Наостанок додам лише й про таке: коли на парах з курсу «ОПТ» ми обговорювали підготовлені студентами уроки, кожного разу «списки» зачитувались різними студентами. [12] **Це все робимо перед уроком**, до його початку маємо чітко уявити собі, що представляє собою цей клас, поодиноці й разом, хто лідери і з якого напрямку, ізгої (що саме не подобається), які тенденції розвитку взаємин, чого прагне кожна дитина, чи є «кричущі проблеми», що реально могло б їм допомогти: хто, що, як. А яка допомога може бути від навчального предмету, кому подобається, а кому ні, може якраз розповіді про людське з життя вчених-фізиків зі схожими ситуаціями й багато чого ще пропливає в образах перед очима – обговоренню цього присвячуємо всю пару: скільки пропозицій, варіантів зацікавити не тільки змістом предмету, а й взаєминами з однолітками, з можливостями робити спільну роботу, її перевагами, тож і наостанок відшукуємо родзинку цього уроку. **Прописуємо партитуру уроку:** вимальовуємо лінії взаємодії, групи, пари, індивідуальне пізнання нового – обираємо форми, в яких можемо представити фактично зміст уроку: задачі, проєкти, їх розв'язок у вигляді колективної гри, чи у формі конференції, чи щось інше. На моделі уроку передивляємось все, що нами підібрано, розроблено, осмислюємо чи достатньо всього, щоб цілі, які ми ставили/визначили, були б досягнуті. Обираємо, за чим/ким нам у цьому дійстві захочеться уважніше споглядати, чому – даємо собі орієнтовну відповідь та ін. **Все проявиться під час нашого віртуального полілогу:** чи праві ми, що не так, а чому – **відповіді осмислюватимемо під час рефлексивного етапу.** На проведення уроку та його аналіз – витрачаємо час 2-х пар (4 години).

Вичленимо з усього виключно пізнавальну діяльність дітей/учнів: її етапи, складові. У якому контексті вони були реалізовані, ким, якими дітьми, що відбувалося, які результати цієї діяльності для кожного з дітей, а що кожним з учнів привнесене в урок, а що отримано в результаті? **Подумки повертаємось до вчителя:** чи вміє організовувати навчально-виховний процес, чи з цього потребує допомоги, якої саме та ін. – Тут якраз і з'ясовуємо усі результати, досягнуті цим уроком: які ЗУНи, але ж не лише вони, а що відбувалося у виховній площині уроку: як взаємодіяли учні між собою, як можемо схарактеризувати їхню поведінку з точки зору людських цінностей, чи хтось з дітей проявив (чим, у який спосіб) ставлення чи до Світу взагалі, чи до природи, чи до наукових знань, до місця Людини у Всесвіті Буття, тощо – чи були ці прояви творчими (у яких формах, чи видах співдіяли учні

між собою), а яка роль була у вчителя (видима/невидима; зовнішня/внутрішня). А чи відбувалося на уроці постійне спостереження (яке і за ким) на кшталт нашим педагогам-новаторам? Наприклад, В.Ф. Шаталов за плечиками дитини сприймав її душевний і фізичний стан, на спостереженні акцентував увагу В.О. Сухомлинський. Безліч об'єктів уваги й їх різновидів!

2-ий компонент ТПД – віртуальний полілог, який базується на спілкуванні вчителя з учнями на кшталт Сент-Екзюпері, як вище про це й розповідали.

Коли схоплюємо щось абсолютно для нас несподіване й нове, то саме це й розширює ваші уявлення про Людину, природу людську. А наостанок – **рефлексивний етап, 3-ій компонент ТПД**, ним завершуємо будь-яку спільну діяльність вчителя з дітьми. **Наприкінці уроку, знаходячись у стані рефлексії, порівнювати – власний стан «до уроку» з таким же «після його проведення».** Тоді як наодинці, частіше відслідковуємо, як післядію уроку, з посмішкою пригаданим образам і вдячністю за подаровану можливість пізнавати й себе нового (може й не такого, як хотілося б, або, навпаки, дуже приємного, несподіваного, загалом – пізнаючи в собі людське: так поступово набуваємо досвіду, майстерності в контексті «*вік живи – вік учись!*»).

Результатом для кожного вчителя й має стати таке ж, як колись Максим Горький, під час відвідування у Харкові колонії А.С. Макаренка, заявив йому: «Яку ж ви душу собі нажили, Антоне Семеновичу!» Повторюючи від уроку до уроку **рефлексивний етап, ми фактично набуваємо унікального досвіду знайомства з Собою й пізнання Себе на фоні, в контексті більш глибокого пізнання своїх учнів-вихованців.** Латинське прислів'я стверджує: *«Experientia est optima magistra»*. – *Досвід – найкращий вчитель.* День за днем такий студент, як і будь-який вчитель, стають все більш досвідченими педагогами! Аналогічну думку знаходимо і у В.О. Сухомлинського, з якою в цілому і погоджуємось: *«Кожен рік, який ви працюєте в школі, повинен збагачувати вашу технологічну лабораторію педагогічної праці»*, для нашого випадку ми робимо суттєве уточнення – у нас збагачення технологічної лабораторії й психологічної майстерні відбувається частіше – від уроку до уроку!

- «За рахунок чого досягалися результати цього курсу?» , – якщо хтось з вас питає. – Моя відповідь буде простою: за рахунок титанічної роботи його автора й викладача! Але ж таку роботу можливо проводити й на засадах наукової організації праці! Така робота вимагатиме такого ж інноваційного організаційно-методично-укравлінського супроводу. Було б бажання, все можна зробити!
- «Чи можна повторити мій авторський курс?», – якщо хтось також питає. – Авжеж! Лише треба бажаних навчити так працювати! Просто взяти і навчити їх робити цю роботу, як і говорив С.Т. Шацький.

Є над чим подумати, коли маємо справу з результатами творчої діяльності колег. **Моя думка**, як автора першого в Україні спецкурсу *«Педагогічна творчість»*, ефективність викладання якого викликала бажання вчити такому усіх без винятку студентів КДПУ імені М.П. Драгоманова, що й спричинило появу 1-ої кафедри в Україні – *«Основи педагогічної творчості»*, така: **зазначений курс маємо масштабувати насамперед в цілях підготовки викладачів для усіх педагогічних вишів, щоб згодом усі українські школи отримали отаких вчителів-педагогів!**

Наявність такої підготовки Педагогів, про яку розказано у цій статті, не в одному екземплярі, на кшталт «для зразка», а саме на державному рівні з масштабуванням на рівень педагогічних університетів та кожної школи, має значні переваги, бо **призводить до системних змін: змінює суспільство, здатна змінити країну, державу в цілому!** Тоді в школах і булінг зникне, оздоровлення шкільної атмосфери відбудеться, і суспільство визнає освіту пріоритетом у державі, тоді з думкою вчителів, вчених буде рахуватись і Уряд: **передова освіта й країна передова!** Суспільство щасливе! Ось тут й І. Франко у нагоді

стане: «Держава школою стоїть, а школа отаким Вчителем!» **Українське суспільство на власні очі переконується в цьому.** Нашому українському вчителю, насамперед буде притаманно *розуміння й широта кругозору*, чим колись вирізнявся своєю освітою Європейський університет, який за словами Гайдеггера й помер, коли розпочалася науково-технічна революція (скорочено: НТР). Головна причина такого стала масова культура, масове суспільство, породжене НТР. В.Г. Кремень якраз і зазначав, що ознаки такого притаманно вже і українському суспільству [9]. Тож, взявши за основу підготовку такого Педагога в Українських педагогічних університетах, ми матимемо шанс відродитися на кшталт Європейському! **Це реальний шлях до відродження України!**

Список використаних джерел

1. Виговська О.І. Авторська концепція людини та особистісно орієнтоване навчання: наукове обґрунтування семантичних змін. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 5-6. С.41- 47.
2. Виговська О.І. Людиноцентристка педагогічна освіта: стратегічні орієнтири, методологічні засади. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2016. № 1-3. С.101-109
3. Виговська О.І. Особистісно орієнтоване навчання: чому відсутні бажані результати. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2015. № 4-5. С. 118-125.
4. Виговська О.І. Творча педагогічна діяльність у цілісному навчально-виховному процесі: Дис...канд. пед. наук.: 13.00.01. - Київ, 1995. 203 с.
5. Виговська О.І. Учительське цілепокладання як платформа становлення компетентного професіонала. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2014. № 5-6. С. 74-93.
6. Гарячі точки шкільного простору у палких виступах учасників форуму : темат.-реферат. огляд виступів учасників Першого міжнар. форуму освітян. керівників «Лідери української школи: роль директора сучасного навчального закладу» / уклад.: О. І. Виговська, О. С. Виговський, О. В. Павловська. *Директор шк., ліцею, гімназії*. 2009. № 1. С. 4–64.
7. Зязюн І.А. Три кити нової філософії освіти: гуманізація, індивідуалізація, інтеграція. *Директор шк., ліцею, гімназії*. 2000. № 1. с. 74–79.
8. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 448 с.
9. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. К.: Т-во «Знання» України, 2010. 520 с.
10. Прокопенко І., Бойчук Ю. Роль педагогічної науки в модернізації сучасної освіти та українського суспільства. *Новий Колегіум*. 2019. №3. С. 4–12.
11. Україна: шлях до консолідації суспільства: нац. доп. / ред. кол.: С. І. Пирожков, Ю. П. Богущкий, Е. М. Лібанова, О. М. Майборода та ін.; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : НАН України, 2017. 336 с.
12. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології (витяги). Т. 1. Передмова. Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича: Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/5461547/> К. Д. Ушинський (studfile.net) С. 1-47 (дата звернення: 24.04.2024).

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЗАСАД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Галина Кіт, кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CREATIVE DEVELOPMENT OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER: REFLECTING THE MODERN PRINCIPLES OF THE EUROPEAN UNION

Halyna Kit, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Анотація. У статті наголошено на необхідності творчого розвитку вчителя в контексті європейських освітніх тенденцій. Розкрито досвід творчого розвитку майбутніх учителів початкових класів у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського.

Ключові слова: творчий розвиток, майбутні вчителі початкових класів, освітній процес.

Abstract. The article highlights the importance of the creative development of teachers within the context of European educational trends. It presents the experience of fostering creativity in future primary school teachers at Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.

Key words: creative development, future primary school teachers, educational process.

Активний процес становлення людини відбувається перш за все в школі, і його рівень безперечно залежить від учителя, його загальної культури, духовності та творчості. Це висуває принципово нові вимоги до вчителя, оскільки лише його творча особистість здатна до розбудови Нової української школи, прокладання інтенсивних шляхів її розвитку. Звідси постає проблема вивчення, аналізу педагогічної діяльності вчителів та надання практичної допомоги з метою розвитку їх творчого потенціалу.

Проблема творчого розвитку учителя початкової школи особливо актуалізується у контексті модернізації освітніх систем, зокрема в межах інтеграції України до європейського світного простору. Згідно з основними документами Європейського Союзу, такими як «Європейська рамка компетентностей для викладачів» (European Framework for the Digital Competence of Educators) та «Європейський простір освіти», сучасний педагог має бути не лише передавачем знань, а й активним фасилітатором навчання, інноватором, носієм цінностей демократичного суспільства, творчою особистістю.

Творчий розвиток учителя розглядається як процес постійного самовдосконалення, що ґрунтується на відкритості до інновацій, критичному мисленні та здатності адаптувати освітні підходи до індивідуальних потреб учнів. Сучасні засади ЄС акцентують увагу на міждисциплінарності, цифровій компетентності, соціальній відповідальності, культурній обізнаності, творчій самореалізації – як ключових елементах професійного зростання педагога. Вони також передбачають активну участь учителів у професійних спільнотах, безперервну освіту та залучення до європейських програм обміну досвідом (Erasmus+, eTwinning Україна тощо).

Таким чином, творчий розвиток учителя початкової школи в умовах європейських освітніх тенденцій є багатовимірним процесом, що включає оновлення педагогічного мислення, формування нових професійних і міжособистісних компетентностей та інтеграцію європейських цінностей у щоденну педагогічну практику.

Професійне становлення майбутнього педагога відбувається у процесі його навчання у закладі вищої освіти. Закон України «Про вищу освіту» націлює на: підготовку конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти упродовж життя; міжнародну інтеграцію та інтеграцію системи вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти, дотримуючись умов збереження і розвитку досягнень та прогресивних

традицій національної вищої школи. З огляду на це сучасний педагогічний заклад вищої освіти має забезпечувати своїх випускників великим обсягом систематизованих знань, практичних умінь і навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, необхідних компетентностей, умовами для творчого розвитку та самореалізації [1].

Ідеї творчого характеру педагогічної діяльності мають глибоке історико-філософське підґрунтя та знайшли своє відображення у спадщині видатних мислителів, таких як Я. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Їхні погляди сформували засади гуманістичної педагогіки, в основі якої – розвиток творчої особистості вчителя як активного суб'єкта освітнього процесу.

Ян Коменський, вважаючи навчання природовідповідним, цілісним і безперервним процесом, підкреслював, що вчитель має бути мудрим наставником, який творить середовище для самостійного мислення і пізнання. У знаменитій праці «Велика дидактика» Я. Коменський заклав основи педагогічної творчості через дидактичну організацію навчання, що враховує інтереси і здібності учня.

Йоганн Песталоцці, зосереджуючи увагу на гармонійному розвитку дитини в поєднанні «голови, серця і рук», вважав, що справжній учитель – це особистість із високим рівнем емоційної та інтелектуальної самореалізації, що постійно шукає нові форми і методи навчання, відтак педагогіка у його спадщині постає як творча практика.

Адольф Дістервег, акцентуючи увагу на необхідності вільного і гнучкого мислення педагога, у відомій праці «Керівництво до освіти німецьких учителів» зазначав, що «поганий учитель подає істину, хороший – вчить її знаходити». Творчість учителя, на думку А. Дістервега, проявляється у здатності до самостійного осмислення змісту освіти та його адаптації до конкретних умов.

Український філософ і просвітитель Григорій Сковорода у своїй педагогічній творчості пропагував ідею «сродної праці», що відображає природну схильність людини до певного виду діяльності. Творчість учителя, за Г. Сковородою, полягає у вмінні відчувати покликання і сприяти його відкриттю в інших, зокрема в учнях.

Основоположник наукової педагогіки в Україні Костянтин Ушинський вважав творчість необхідною умовою ефективної педагогічної діяльності. Він стверджував, що педагог не може бути лише технічним виконавцем: його діяльність – це мистецтво, що ґрунтується на науці, моральності та глибокому знанні особистості дитини.

У спадщині Антона Макаренка педагогічна творчість розглядається як активний, динамічний процес побудови виховного колективу на засадах співпраці, довіри та відповідальності. Він підкреслював роль учителя як творця морального середовища, що формує особистість у спільній діяльності, з опорою на педагогічний такт, дисципліну та перспективу. Цікавим є його вчення про педагогічну техніку, де він розробляє взаємозв'язок між «чистою» технікою і творчістю.

Педагогічну спадщину Василя Сухомлинського можна з повним правом вважати дослідно-експериментальним обґрунтуванням творчого характеру праці вчителя. Його «бесіди з молодим директором» без перебільшення стали енциклопедією творчості. Найвищу насолоду життя він вбачав у творчій праці, що наближається до мистецтва, до найвищого рівня майстерності. Ідеї видатного педагога-гуманіста допомагають глибше зрозуміти природу творчості в роботі вчителя, переконують, як важливо спрямувати його на творчі пошуки, на виховання потреби у творчому підході до педагогічної праці. На сучасному етапі розвитку школи головним є навчити самих учителів оволодівати основами життєтворчості.

Отже, всі згадані мислителі минулого розглядали педагогічну діяльність як високодуховну, творчо насичену практику, що вимагає від учителя глибоких знань, внутрішньої свободи, постійного самовдосконалення та натхнення.

Сучасні психологічна і педагогічна науки розглядають творчість як цілеспрямовану діяльність, наслідком якої є відкриття нового, що відповідає потребам часу, засвоєння вже

існуючого багатства культури. Педагогічна література все частіше звертається до проблеми якості підготовки творчого вчителя на основі змістовного аналізу рівня знань абітурієнтів, випускників закладів вищої педагогічної освіти, якості практичної діяльності молодих учителів, їх професійної активності і творчої спрямованості.

Учитель як суб'єкт педагогічної творчості повинен бути сформований як творча індивідуальність, яка включає в себе творче мислення і здатність до творчої діяльності. Ми розділяємо думку науковців про те, що школа отримає сучасного вчителя з потужним творчим потенціалом лише завдяки радикальним змінам у педагогічній освіті, нововведенням у сфері підготовки педагогічних кадрів. Часто молоді вчителі, незважаючи на те, що мають достатню теоретичну підготовку, відчують труднощі і невпевненість у ситуаціях, для вирішення яких потрібен досвід творчої діяльності. Отже, майбутніх учителів треба навчати творчого підходу до роботи ще тоді, коли вони перебувають на студентській лаві.

Навички творчої педагогічної праці формуються у процесі професійної підготовки і продовжують розвиватись шляхом включення у педагогічну діяльність учителя в умовах школи. Тому на їх формування і розвиток має комплексно працювати весь освітній процес у ЗВО (лекційні курси, практично-лабораторні заняття, факультативи і гуртки, науково-дослідна робота, педагогічна практика, позааудиторна діяльність, громадська робота і самоврядування), щоб виконати завдання першочергової важливості – пробудити та розвинути в учителя дух творчості, що відповідає новим соціальним потребам.

У процесі нашого дослідження ми вивчили і проаналізували досвід роботи факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського з питань творчого розвитку майбутніх учителів початкових класів. З'ясовано, що серед пріоритетів професійного становлення майбутнього педагога вагоме місце посідає творчий характер педагогічної діяльності. За результатами проведеного нами опитування студентів до основних пріоритетів вибору майбутніми педагогами своєї професії є самоствердження у суспільстві, підвищення авторитету серед рідних, здобуття вищої освіти, активна участь у долі держави та її розбудові, активний професійний розвиток, великий позитив від роботи з дітьми, постійне самовираження, перспективи досягти кар'єрних висот, власна приватна педагогічна діяльність та інші. Серед названих пріоритетів виділяються і погляди студентів стосовно педагогічної професії, її особливостей, характерних ознак. В числі типових наведемо приклад відповіді однієї із студенток III курсу, яка заявила: *«Професія педагога буде займати дуже велике місце в моєму житті. Це вічний творчий марафон, джерело для саморозвитку»* [5, с.137].

Дослідження готовності студентів до творчої діяльності показало, що більшість з них усвідомлює поняття «творчість», трактуючи його наступним чином: *«Творчість – це вияв креативності, нестандартного мислення, вирішення певного завдання цікавим та захоплюючим способом», «Творчість – це здатність нестандартно та оригінально проявляти свою педагогічну діяльність в конкретних ситуаціях»* тощо. Значна частина студентів позитивно оцінюють наявність у себе творчих здібностей, оптимістично налаштовані на можливість їх реалізації, вірять у себе. Типовими для студентів випускного курсу є такі висловлювання: *“Так, звичайно, я вірю у свої творчі здібності. Планую застосовувати творчі види діяльності у своїй роботі; буду розвивати творчість в учнів та вчити їх нестандартно мислити.”; “Так, буду реалізовувати свій творчий потенціал під час проведення уроків, у своєму хобі та повсякденному житті”*. Однак, попри усвідомлення значущості творчого процесу, його сутнісних характеристик, майбутні педагоги недостатньо володіють уміннями творчої діяльності, організації творчого процесу. Тому виникає необхідність в удосконаленні організації творчої діяльності у ЗВО, у розробці методик, які б сприяли включенню здобувачів освіти у творчий процес, ефективній підготовці майбутніх учителів до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів.

Було виявлено, що важливою передумовою формування творчих умінь та навичок студентів є організація творчого процесу на заняттях і залучення їх до активної участі в ньому. Студенти постійно мають включатися до різних видів пізнавальної діяльності, пробувати себе у різних видах творчого пошуку. Активна участь у навчально-практичній діяльності сприяє виявленню інтересів, нахилів, творчих здібностей і можливостей, урахування яких допомагає створювати необхідні умови для їх підтримки й розвитку. Отже, освітній процес має організовуватись таким чином, щоб викликати у студентів потребу у творчому застосуванні знань, використанні здібностей, нестандартного мислення і подальшого їх розвитку, чого ми і прагнули досягти.

З огляду на це на лекціях з педагогічних дисциплін створюється творча атмосфера наукового пошуку. У процесі теоретичного аналізу піднятих проблем, дискусій розвивається творчий потенціал її учасників, їх образне і продуктивне мислення, творча уява, мовлення. Студенти вчаться самостійно мислити, висловлювати свої думки, робити висновки. Використання методики наукового аналізу озброює студентів не тільки знаннями, а й методами їх здобуття. З цією метою на лекціях викладачі широко використовують метод проблемного викладу знань, акцентуючи увагу студентів на ступені розробленості проблеми, що вивчається, на тих її аспектах, які потребують теоретичних і методичних пошуків, на різних поглядах і підходах до її розв'язання. Інтегруючи зміст навчального матеріалу з сучасними науковими проблемами, у лекційному викладі викладачі факультету практикують проблемні задачі та ситуації професійної спрямованості.

У процесі розв'язання педагогічних задач на заняттях із загальної педагогіки, теорії навчання у початковій школі, теорії і методиці виховання, основ педагогічної майстерності, історії педагогіки студенти проникають у суть того, що вивчається, розглядають педагогічні явища у нових зв'язках і залежностях, вчаться творчо підходити до розв'язання проблеми в кожному конкретному випадку. Аналіз і розв'язання педагогічних задач формує у студентів педагогічні уміння гностичного і конструктивного характеру, наприклад таких, як уміння аналізувати педагогічні явища, виявляти причини, проблеми, а також тенденції їх розвитку, підбирати педагогічно доцільні засоби, методи, прийоми, форми педагогічної діяльності та вивчати їх ефективність; прогнозувати результати педагогічних впливів; творчо відбирати матеріал для досягнення поставлених цілей.

Під час проведення аудиторних занять та організації самостійної роботи з історії педагогіки [2, с. 43-44] упроваджуються інноваційні технології, використовуються проблемні методи та творчо орієнтовані завдання. До кожної теми даються проблемні питання для самоконтролю, аналізу та осмислення, пропонуються завдання для вивчення документів, праць видатних учених і просвітників тощо. На основі аналізу ідей класиків педагогіки студенти розширюють свою обізнаність з питань творчого педагогічного процесу, творчої діяльності педагога, ролі педагога в особистісному зростанні та творчій самореалізації учнів тощо.

З метою розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога студентам пропонується система занять, наприклад: лекція з дисципліни «Загальна педагогіка» у поєднанні з вільною дискусією на тему «Самоактуалізація і творчий потенціал майбутнього фахівця» (розкриття питань: в чому полягає сутність ідеї творчої самореалізації особистості, які способи самореалізації особистості найприйнятніші у сучасному суспільстві, за яких умов творча діяльність успішно виконує місію активної самореалізації); практичне заняття з дисципліни «Теорія виховання з методикою виховної роботи» на тему «Творчі завдання як засіб активізації творчого потенціалу студентів» (презентація виконання студентами різних творчих завдань, які безпосередньо пов'язані з розробкою різних форм виховання учнів початкової школи, проектною діяльністю тощо); лабораторне заняття з основ педагогічної майстерності на тему «Психокорекційна казка» (має на меті ознайомити майбутніх учителів початкових класів з методикою використання казкотерапії для розвитку емоційної сфери дітей. Під час заняття студенти аналізують структуру психокорекційної казки, створюють власні приклади казок та обговорюють їхній вплив на поведінку та самопочуття учнів).

Особливе місце у творчому розвитку майбутніх педагогів належить тренінговим заняттям. Наприклад, до тренінгу «Розвиток креативності майбутніх педагогів» варто включити інформаційний блок, групові завдання та практичну роботу. Основний акцент, звичайно, відводиться практичній роботі, яка може включати такі вправи: «Розбите скло», «Не може бути», «Чарівний ліс», «Що було б, якби», «Античас», «Розвиток невербальної креативності», «Перевтілення», «Групова картина».

Для того, щоб залучити студентів до виконання різноманітних видів творчих робіт, викладачі кафедри початкової освіти використовують різні форми, методи та прийоми роботи, які стимулюють студентів до творчості. Варто наголосити, що велика кількість педагогічних дисциплін має на меті не тільки дати студенту відповідні знання, уміння і навички, компетентності, а й підготувати креативних педагогів, які у майбутньому зможуть належно організувати творчий навчально-виховний процес у школі I ступеня.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання, які широко використовуються у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, – це також переважно завдання творчого характеру. Вони передбачають підготовку повідомлень, рефератів, створення презентацій, проведення спостережень з подальшим аналізом, виконання творчих практичних завдань, пов'язаних із професійною діяльністю тощо.

Вагоме місце в освітньому процесі відводиться рольовим і, особливо, діловим іграм. За даними психологічних досліджень, гра забезпечує гармонійну роботу головного мозку (стимулюючи роботу правої півкулі, впливає на функціонування всього мозку). У процесі гри активізуються пошукові емоції, на повну силу починає працювати образне і логічне мислення, мобілізуються всі види пам'яті, вмикаються вольові механізми, залучаються всі, навіть потаємні, резерви психіки. У діловій грі, зазначають дослідники (О.Демченко, Г.Кіт, О.Голюк та ін.), засвоєння знань студентами і формування творчих педагогічних умінь і навичок відбувається не абстрактно, а в реально змодельованому освітньому процесі, у динаміці розвитку сюжету ділової гри. У студентів формуються навички творчої педагогічної взаємодії, ціннісні орієнтації й установки, актуалізуються і закріплюються теоретичні знання, розвивається пізнавальний інтерес – в цілому, потужно розвивається творчий потенціал. Знання ж з теоретичного рівня трансформуються у більш високий – творчо-практичний [6].

Пропонуємо добірку тем ділових ігор для творчого розвитку майбутніх учителів початкових класів, які орієнтовані на практичну педагогічну діяльність, креативне мислення, імпровізацію, емпатію тощо:

«Урок навпаки». Гра передбачає формування уміння виявляти нестандартні підходи до викладання, розвиток критичного й дивергентного мислення. *Суть гри:* студенти розробляють урок, на якому учні самі навчають учителя або пояснюють тему одне одному.

«Школа майбутнього». Формує концептуальне, візійне мислення, здатність до педагогічного проектування, стимулює уяву. *Суть гри:* команди створюють модель інноваційної початкової школи (фізичний простір, методики навчальної і виховної роботи, змінюють роль учителя, пропонують інноваційні технології).

«Казкотерапія в дії». Гра спрямована на формування уміння використовувати казки як інструмент розвитку емоційного інтелекту, розвиток творчої емпатії та навичок сторітелінгу. *Суть гри:* учасники створюють терапевтичну казку на задану проблему (страх, конфлікт, самотність) і презентують її з елементами театру.

«Педагогічний квест: місія – зацікавити!». Здійснює тренування креативних підходів до навчання, формує практичні навички гейміфікації та нестандартної подачі матеріалу. *Суть гри:* команди розробляють міні-квест або гру для пояснення навчальної теми (наприклад, множення суми на число і числа на суму, вивчення однієї з частин мови тощо).

«Інклюзивний лабіринт». Гра забезпечує розвиток креативності і чутливості до потреб дітей з особливими освітніми потребами, творчий підхід до організації диференційованого навчання молодших школярів. *Суть гри:* кожна команда отримує

умовного учня з особливостями (наприклад, з аутизмом, порушеннями слуху та ін.) та повинна адаптувати звичайний урок до особливостей та можливостей даного учня.

«30 секунд на ідею». Гра спрямована на розвиток швидкого нестандартного реагування, тренування імпровізації та педагогічного креативу. *Суть гри:* учасникам дають педагогічну ситуацію (наприклад, неуважний клас, конфлікт між дітьми) – і 30 секунд на креативне педагогічно доцільне рішення.

Традиційним стало проведення щорічного факультетського конкурсу педагогічної майстерності, який передбачає залучення до активної презентації творчих та професійних умінь широкої аудиторії студентів III курсу. Конкурсанти демонструють не лише здатність до креативної самопрезентації себе як творчого педагога, професійно-педагогічні вміння у проведенні традиційних та нетрадиційних (інтерактивних та ін.) уроків та цікавих фрагментів занять, наприклад з елементами гейміфікації, з казковими театралізованими постановками тощо, а й вражають щирістю, проявом любові до обраної професії. Конкурси педмайстерності завжди характеризуються яскравістю, професійною спрямованістю, справжньою атмосферою творчості та педагогічного натхнення. Вони переконливо підтверджують тезу про те, що вчитель початкової школи є не лише фахівцем, а творчою особистістю, яка залюблена у свою професію, світ дитинства, яка творить себе, майбутнє освіти і надихає на творчість інших.

Викладачі кафедри мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти вважають, що на розвиток креативних якостей особистості найефективніше впливає саме мистецька діяльність, оскільки вона є творчим процесом, що продукує народження власних особистісно-значущих думок, творчого самовираження. Ряд дослідників (Коваль Т., Граб О. та ін.) особливо наголошують на ролі засобів народного мистецтва у розвитку творчої особистості майбутнього педагога [4]. Загалом варто підкреслити, що саме музика, живопис, театр створюють неповторний комплекс засобів художньої виразності, який дає свободу фантазії, активізує прояви інтуїції та пошукової ініціативи, якнайкраще впливає на розвиток мислення, мови і мовлення, уяви, які є провідними когнітивними складниками інтелекту. Тому інтелектуально-творчий розвиток майбутнього вчителя початковим класів зусиллями кафедри будується на основі взаємодії різних видів мистецтв в умовах глибокого й ефективного поєднання інформаційної і творчої функцій навчання.

Важливою умовою формування в майбутніх педагогів досвіду творчої діяльності, на нашу думку, є перебудова дидактичної системи переважно інформативного навчання на таке, яке б розвивало пізнавальні творчі здібності студентів і забезпечувало внесення елементів дослідництва в усі види занять. Пошуково-дослідницька діяльність на сучасному етапі виступає одним із найбільш суттєвих факторів, який сприяє посиленню творчого мислення студентів, розвитку їх творчого потенціалу. Правильна організація науково-дослідної роботи, на думку вчених, дає можливість залучити студентів до творчого, наукового осмислення педагогічної дійсності, сприяє швидкому професійному зростанню майбутнього вчителя [7; 8]. Як відомо, будь-яка творчість пов'язана з елементами дослідження. Основним у навчально-дослідній роботі є розвиток творчих здібностей, які якісно підносять рівень сформованості дослідницьких умінь, спонукають до розробки спеціальних методик дослідження та впровадження їх у повсякденну практику.

Традиційним є проведення на факультеті науково-методичних заходів та конференцій різного рівня, як от: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти»; Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами»; Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (школа методичного досвіду)»; Регіональна студентська наукова конференція «Актуальні проблеми культури мовлення». У 2024 році на факультеті започаткована Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Наукові перспективи та методичні інновації у

розвитку початкової освіти», яка вже другий рік демонструє: глибоку зацікавленість студентами науковою роботою, усвідомлення того, що професіоналізм вчителя початкових класів неможливий без наукових пошуків; широке розмаїття проблем, які викликають інтерес у молодих дослідників; поєднання теоретичного аналізу з практичним педагогічним досвідом; творче використання різноманітних емпіричних методів дослідження; здатність креативно мислити, робити адекватні висновки, формувати методичні рекомендації, практичні поради педагогам; вести наукову дискусію. Молоді науковці не просто діляться ідеями, а потужно продукують інноваційні підходи, пропонують нестандартні рішення, відкривають нові горизонти освітнього простору Нової української школи.

Отже, науково-дослідницька діяльність студентів факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної як один із найважливіших компонентів їх педагогічної творчості є багатогранною, різноманітною, а головне – результативною. Вона засвідчує творення нового на основі перетворення пізнаного: дає новий результат або пропонує оригінальні шляхи і методи його одержання. А наявність у майбутніх педагогів певних особистісних якостей, що дають їм змогу займатися активною пошуковою діяльністю, самоосвітою, самовдосконаленням, саморозвитком, є важливою передумовою забезпечення творчого характеру педагогічної діяльності, який уможлиблює його високу результативність.

Серед форм підготовки майбутніх учителів, розвитку у них творчого педагогічного мислення, формування творчої особистості – одне з провідних місць займає педагогічна практика. Педагогічна практика у ЗВО є об'єднуючою ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою самостійною роботою в школі. Вона покликана здійснювати підготовку студента до творчої діяльності як учителя-вихователя, озброювати його комплексом умінь і навичок, які необхідні для організації творчої навчально-пізнавальної діяльності у школі I ступеня.

Для залучення студентів до професійно-педагогічної творчості під час педагогічної практики вважаємо за необхідне створити певне середовище, атмосферу творчих пошуків. По-перше, треба створити таку громадську думку у студентській групі, де б переважали цінності, які б сприяли становленню творчої особистості майбутнього вчителя. По-друге, організувати студентські осередки, які б функціонували при школах, вирішували свої творчі завдання і водночас надавали допомогу освітнім закладам в організації процесу навчання і виховання учнів. По-третє, необхідно розробити загальні та індивідуальні творчі завдання-рекомендації, які б максимально відображали завдання і специфіку кожного виду практики та були націлені на становлення творчої особистості майбутнього вчителя [3].

Таким чином, навчальні заняття на факультеті дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної, активне залучення студентів до пошуково-дослідницької діяльності, а також якісно організована педагогічна практика сприяють розкриттю й розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи. Усе це створює міцне підґрунтя для їхньої професійно-педагогічної самореалізації, що є важливою умовою успішної освітньої діяльності. Творчість, як обов'язковий компонент сучасного освітнього процесу, повинна зайняти ключове місце у підготовці фахівців, здатних відповідати викликам європейського освітнього простору. Формування творчої особистості вчителя початкових класів є не лише актуальним завданням, а й стратегічним пріоритетом закладів вищої педагогічної освіти в контексті євроінтеграційних змін.

Список використаних джерел

1. Закон про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Демченко О., Гавриленко Т., Коваль Т., Стахова І. Розвиток творчих здібностей студентів під час вивчення історії педагогіки у контексті підготовки до роботи з обдарованими дітьми. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. № 1(17). С. 36-52. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259974> (дата звернення: 12.05.2025).

3. Кіт Г.Г. Педагогічна практика в системі ступеневої підготовки вчителя початкових класів: Навчально-методичний посібник для студентів педагогічних закладів освіти (спеціальність: початкове навчання). Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2007. 222 с.
4. Коваль Т.В., Граб О.Д. Розвиток творчої особистості майбутнього педагога засобами народного музичного мистецтва. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. 216 с. Т. 2. С. 211-215. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/74/part_2/43.pdf (дата звернення: 14.05.2025).
5. Крутий К.Л., Кіт Г.Г., Голіук О.А., Стахова І.А. Особливості пріоритетів професійного становлення сучасного студента педагогічного закладу вищої освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2020. Випуск 61. С. 131-140.
6. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., Hryhorovych, O. Business Games in Quasi-Professional Future Teachers' Training to the Development of Gifted Children. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I*. 2019, May 24th -25th. С. 144-159. URL: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/3993> (дата звернення: 08.05.2025).
7. Halyna Kit, Alla Vasylyuk, Natalia Kazmirchuk. Future primary school teachers preparation for research activities. *Exploring Quality of Life Amid Global and Local Transformations: monograph*. Tadeusz Pokusa, Tetyana Nestorenko, Dominika Kalita (eds.) Publishing House of the Academy of Applied Sciences – Academy of Management and Administration in Opole. Opole, 2024. S. 235-250.
8. Sivachenko Inna, Demchenko Olha, Vakaliuk Ivanna, Valentieva Tatyana, Kit Halyna. Problems and Perspectives of Pedagogical Research in the Context of Digitalization. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security* VOL.22 No.6, June 2022. pp.652-657. URL: http://www.ijcsns.org/07_book/html/202206/202206081.html. (дата звернення: 07.05.2025).

ФОРМУВАННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ЗАПОРУКА ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Михайло Коробов, здобувач ступеня вищої освіти «доктор філософії»

Науковий керівник: Л.В. Чемоніна, к.п.н., доцент,
Бердянський державний педагогічний університет (Україна)

THE FORMATION OF FACILITATIVE COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS AS A KEY TO CREATIVE PEDAGOGICAL ACTIVITY

Mykhailo Korobov, PhD student

Berdiansk State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розкривається значення сучасної освіти як безперервного процесу, що сприяє професійній та особистісній самореалізації. Автор презентує роль педагога-фасилітатора, який не лише передає знання, а й створює умови для активного навчання, самоорганізації та розвитку студентів. Фасилітаційний підхід, як зазначено у статті, сприяє формуванню професійних компетентностей майбутніх педагогів, розвиває їхню здатність до аналітичного мислення, ефективної комунікації, творчої педагогічної діяльності та співпраці.*

***Ключові слова:** фасилітація, фасилітаційна компетентність, педагог-фасилітатор, творча педагогічна діяльність.*

Abstract. *The significance of modern education as a continuous process that fosters both professional and personal self-fulfillment is explored in the article. The role of the facilitator-teacher, who not only transmits knowledge but also creates conditions for active learning, self-organization, and student development, is presented by the author. As stated in the article, the formation of professional competencies in future educators is facilitated by the facilitation approach, and their ability for analytical thinking, effective communication, creative pedagogical activity and collaboration is enhanced.*

Key words: *facilitation, facilitative competence, facilitator-teacher, creative pedagogical activity.*

Сьогодні освіта у всьому світі сприймається як безперервний процес, що супроводжує людину протягом усього життя та сприяє її максимальній самореалізації у професійній, особистісній і суспільно-політичній сферах. Одним з основних завдань професійної освіти є підготовка молодого покоління до існування в соціумі та надання йому необхідних інструментів для подальшого саморозвитку.

Суспільні зміни, що відбуваються сьогодні, по-новому ставлять питання щодо професійної компетентності вчителя. Особистість педагога, його професійний рівень, соціальна зрілість, творчий підхід і духовне багатство стали визначальними чинниками ефективності освітнього процесу. Рівень підготовки майбутніх педагогів і ступінь розвитку їхніх професійних компетентностей є важливими соціальними індикаторами ефективності освітнього процесу, а також показником його відповідності вимогам сучасного суспільства щодо підготовки висококваліфікованих фахівців.

Закон України «Про вищу освіту» наголошує, що метою вищої освіти є підготовка «конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях», адже сучасний світ вимагає підготовки високоосвічених, етичних та ініціативних особистостей, які здатні самостійно ухвалювати відповідальні рішення в ситуаціях вибору, зберігати гнучкість і динамічність, мислити конструктивно й успішно конкурувати у професійному середовищі [1].

Отже, зростає потреба у педагогічних кадрах нового покоління, які мають інше мислення та творчий підхід до професійної діяльності, а також володіють як загальними, так і професійно-педагогічними компетентностями. Це дає їм змогу виконувати різні функції, зокрема дослідника, викладача, консультанта, тьютора, керівника проєктів і фасилітатора.

Живучи у сучасному світі, що постійно змінюється, освітяни мають усвідомити, що знання й уміння є важливими складниками підготовки майбутнього фахівця, проте поодиночі вони не гарантують успіху. Компетентності набувають справжньої цінності лише тоді, коли формуються через практичний досвід студента та його готовність до безперервного навчання впродовж життя.

Нам імпонує думка науковця К. Роджерса, що «єдиною по-справжньому освіченою людиною є та, яка навчилася вчитися, здатна адаптуватися, змінюватися й розуміти, що жодне знання не є остаточним, а лише власне процес його пошуку створює основу для впевненості» [3, с. 12].

Щоб педагог став активним учасником освітнього процесу, необхідно формувати в нього відповідні професійні установки ще на етапі підготовки. Їх завданням є формування такого освітнього середовища, де студенти зможуть усвідомити свою індивідуальність, незалежність і можливість впливати на власне майбутнє, розкриваючи свій потенціал для самореалізації.

Сучасний викладач повинен відмовитися від класичної моделі навчання, змістивши акцент із простого передавання знань на організацію фасилітаційного освітнього процесу, що сприяє розвитку творчого педагогічного підходу та забезпечує реальне розмаїття освітніх методів.

Акцент на фасилітаційному підході спрямований на вдосконалення підготовки студентів, упровадження освітнього процесу, заснованого на принципах фасилітації, а також розкриття природної фасилітаційної компетентності педагогів. Ця компетентність трактується як комплексна особистісна якість учителя, що відображає його здатність і готовність стимулювати розвиток особистісного потенціалу учнів, спонукаючи їх до активної участі у творчій та пізнавальній діяльності.

Сьогодні організація освітнього процесу має ґрунтуватися на компетентнісному та діяльнісному підходах, у яких основний акцент робиться не на обсяг засвоєної інформації, а на здатність студента вирішувати проблеми в реальних ситуаціях, усвідомлювати основну ідею завдання, рефлексувати власний досвід і визначати результативність своїх дій.

Логіка названих підходів дає змогу виокремити зазначені нижче складники фасилітаційної компетентності.

Мотиваційно-ціннісний компонент – усвідомлення значущості фасилітаційної діяльності в освітньому процесі; зацікавленість фасилітацією, що відображає потребу педагога у здобутті знань і засвоєнні ефективних методів організації фасилітаційної взаємодії з різними групами учнів; прагнення до безперервного професійного розвитку і самовдосконалення; ціннісні орієнтири, спрямовані на активізацію професійно-педагогічної діяльності та стимулювання творчої активності; розуміння сутності педагогічної діяльності, заснованої на гуманістичних ідеях; відповідальність за результати своєї роботи; віра у власну здатність досягати поставлених фасилітаційних цілей.

Когнітивний компонент охоплює знання в галузі педагогічної фасилітації, здатність самостійно формулювати цілі та визначати завдання фасилітаційної діяльності. Він включає вміння забезпечувати інформаційну підтримку освітнього процесу, прогнозувати можливі результати, аналізувати й оцінювати досягнуті показники. Окрім того, цей компонент передбачає здатність до коригування та гнучкого налаштування фасилітаційної діяльності відповідно до змінних умов освітнього середовища.

Операційно-діяльнісний компонент – здатність організовувати власну діяльність та освітній процес учнів, спираючись на гуманістичні принципи освіти; вміння застосовувати методи та форми навчання, що стимулюють пізнавальну активність учнів; уміння налагоджувати продуктивну взаємодію з іншими, базуючись на принципах толерантності та взаємної поваги; здатність об'єктивно оцінювати ситуацію й ефективно працювати в команді; усвідомлення власних мотивів, потенціалу та особливостей у професійній сфері та комунікації, а також навички аргументованого відстоювання своєї точки зору; здатність прогнозувати динаміку міжособистісних стосунків і здійснювати управління конфліктними ситуаціями у процесі фасилітаційної взаємодії.

Рефлексивний компонент передбачає вміння оцінювати й аналізувати власну професійну діяльність, глибоке розуміння та усвідомлення поставлених цілей і завдань. Він включає творчий підхід до розв'язання складних проблемних ситуацій, здатність передбачати можливий розвиток подій і приймати обґрунтовані управлінські рішення, що дозволяють передбачити можливі наслідки; володіння методами психологічної саморегуляції та розвиток навичок релаксації.

Принцип фасилітації як ефективного підходу до управління освітнім процесом розглядають О. Галіцан, М. Казанжи, О. Кондрашихіна, К. Роджерс, О. Фісун. Цей принцип ґрунтується на низці ключових ідей, серед яких виділені такі: визнання свободи особистості та її невід'ємних прав, прагнення людини до самореалізації, творчість як визначальна якість, освіта й виховання як засоби сприяння особистісному розвитку, надання педагогічної підтримки, розвиток індивідуального досвіду через повсякденну діяльність, формування довіри й віри в людський потенціал, а також забезпечення рівноправної участі всіх суб'єктів освітнього процесу.

Дотримання принципу фасилітації передбачає активне залучення студентів до освітньої діяльності, створення умов для їхньої самоорганізації та особистісного зростання. Фасилітаційна стратегія акцентує увагу на скоординованій взаємодії між студентами та

їхніми наставниками під час освітнього процесу. Отже, для формування фасилітаційної компетентності майбутніх фахівців важливим фактором є виконання викладачем функції фасилітатора.

Дослідник А. Трофименко наголошує, що педагог-фасилітатор має опанувати низку важливих навичок, серед яких, насамперед, доцільно виділити здатність не просто слухати, а й глибоко сприймати думки кожного учасника освітнього процесу. Важливо вміти запам'ятовувати й аналізувати моменти, що сприяють зростанню зацікавленості навчальним матеріалом та підвищенню мотивації до самостійного розв'язання завдань. Окрім того, цінно вміти тонко відчувати зміни в колективі, грамотно організовувати структуру заняття з урахуванням емоційного стану та поведінкових особливостей студентів. [2, с. 274].

Викладач-фасилітатор, який прагне досягти стійких освітніх результатів, застосовує синергетичні організаційні формати, зокрема ділові ігри, дискусії, лабораторії невирішених проблем, презентацію читацького портфоліо, колективні наукові дослідження, читацькі бенефіси, конференції, інтелектуальні змагання тощо.

Серед форм колективної взаємодії, що ефективно стимулюють творчу пізнавальну активність студентів, на нашу думку, доцільно використовувати такі: аналіз конкретних кейсів, проєктна діяльність, тренінги, дискусії, практичні заняття, круглі столи, наукові семінари, дебати, форуми, симпозіуми, рольові ігри, лекторії, обговорення інноваційних педагогічних методик, конкурси професійної майстерності, педагогічні читання, конференції, творчі майданчики, науково-методичні зустрічі, імітаційні ігри, виставки, творчі звіти, аналіз і оцінювання авторських освітніх програм, науково-методичні клуби, управлінські та психологічні ділові ігри, колективні творчі проєкти, зустрічі у форматі діалогу, педагогічні майстерні, школи майстерності та творчості, методичні вітальні та форуми, панельні дискусії, презентації нових ідей, методичні панорами, мозкові штурми, ситуаційний аналіз, розв'язання педагогічних і управлінських завдань, освітні ярмарки, аукціони, брейн-ринги тощо.

Викладач-фасилітатор не лише активізує та розвиває суб'єктивний досвід студентів, а й стимулює їхню здатність до саморефлексії та самоорганізації. Він сприяє формуванню толерантності в міжособистісному сприйнятті, розвитку комунікативних навичок, тактовності, впевненості в собі, емпатії, конгруентності, а також – уміння гнучко адаптувати власну поведінку відповідно до контексту спілкування. Окрім цього, викладач-фасилітатор заохочує здобувачів вищої освіти до співпраці у розв'язанні спільних завдань і допомагає їм вибудовувати модель майбутньої професійної діяльності та формувати власну Я-концепцію як майбутнього педагога.

Отже, підготовка майбутніх педагогів до фасилітаційної діяльності є важливим аспектом сучасної освіти, який сприяє формуванню професійних компетенцій, необхідних для ефективної взаємодії зі студентами. Вона передбачає розвиток умінь активного слухання, аналізу навчальних ситуацій, моделювання освітнього процесу з урахуванням психологічних особливостей учасників. Компетентний педагог-фасилітатор здатний створювати середовище, що мотивує до навчання, підтримувати самостійність здобувачів освіти та сприяти їхньому особистісному та професійному зростанню. Тому фасилітаційна компетентність є ключовою умовою успішної творчої педагогічної діяльності в сучасному освітньому просторі.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.03.2024)
2. Трофименко А. Фасилітаційна компетентність як невід'ємна складова професійної компетентності сучасного вчителя. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 10 (104) С. 269-279.
3. Rogers C. The Interpersonal Relationship in the Facilitation of Learning. Humanizing Education: The Person in the Process / T. Leeper (ed.). Boston : Houghton Mifflin, 1967. P. 1–18.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Марта Протс, кандидат педагогічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна).

WAYS OF FORMING CREATIVE COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Marta Prots, Candidate of Pedagogy, Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

***Анотація.** В статті йдеться про важливість розвитку та формування творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи. Окреслено основні шляхи формування творчої компетентності під час професійної підготовки: використання інноваційних методів навчання, практичного застосування знань, розвиток критичного мислення та залучення до науково-дослідницької діяльності.*

***Ключові слова:** творча компетентність, майбутні учителі початкової школи, інноваційні методи навчання, нова українська школа.*

***Abstract.** The article discusses the importance of developing and shaping the creative potential of future primary school teachers. It outlines the main ways of fostering creative competence during professional training, including the use of innovative teaching methods, practical application of knowledge, development of critical thinking, and engagement in research activities.*

***Key words:** creative competence, future primary school teachers, innovative teaching methods, New Ukrainian School.*

Сучасні зміни в змісті та структурі освітньої діяльності на всіх ланках освіти, пов'язані з оновленням освітньої парадигми, вимагають вирішення стратегічних завдань реформування освіти. У Законі України «Про освіту» мету освіти визначено як «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1].

Нова українська школа базується на формуванні цінностей в освітньому процесі, в якій заохочується нестандартний підхід у викладанні, що дає змогу прокинутися творчому началу здобувача освіти та вчителя. Саме тому сучасна освіта потребує молодих фахівців не лише з належною теоретичною фаховою підготовкою, але й наділені потенціалом до реалізації творчого та інноваційного підходу до освітнього процесу. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування професійної творчої компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти.

Формування творчої особистості майбутнього учителя стала предметом дослідження у наукових працях Н. Гузій, В. Загвязинського, І. Зязюна, Ю. Карпової, С. Коновець, Н. Кічук, В. Мамігонова, М. Никандрова, О. Пехоти, С. Сисоєвої, Р. Шакурова, С. Яланська та ін.

Творча компетентність майбутнього вчителя, як зазначає С. Яланська, є найвищим рівнем розвитку професійної компетентності, коли людина має можливість та належні умови здійснювати професійну діяльність на творчій основі стабільно і неперервно [2, с. 685].

Для успішної реалізації творчої компетентності здобувача вищої освіти у майбутньому, слід подбати про розвиток і формування творчих навичок під час професійної підготовки.

До основних шляхів формування творчої компетентності майбутнього учителя початкової школи відносимо:

1. Інтеграцію творчих (креативних) методик в освітній процес. В освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх учителів початкової школи мають бути освітні компоненти, або окремі змістові модулі, присвячені розвитку творчої компетентності. До прикладу, освітній компонент «Педагогічна творчість», «Діяльнісний підхід у початковій школі», «Педагогічні технології у початковій школі». Також доцільним є систематичне використання в освітньому процесі елементів інтерактивних технологій, проєктного навчання, рольових ігор та мозкового штурму, адже саме такий підхід до організації освітнього процесу сприяє розвитку творчого мислення студентів.

2. Розвиток критичного мислення. Під час лекційних та практично-семінарських занять ефективним є використання методів аналізу, порівняння та рефлексії, дискусії, що допомагає майбутнім педагогам генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення в освітньому процесі.

3. Організація педагогічної практики у творчому середовищі. Нова українська школа зорієнтована на створення сприятливого середовища для розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти. Відтак, практичне застосування інноваційних методів та підходів до навчання під час проходження педагогічної практики сприяє набуттю реального досвіду творчого підходу до навчання.

4. Залучення до науково-дослідницької діяльності. Творчий потенціал майбутніх учителів має реалізовуватися не лише у практичній підготовці в умовах шкільного середовища, але й в розвитку наукового потенціалу. Зокрема, у виконанні наукових досліджень (в межах курсової чи іншої наукової роботи), написання статей, участь у конференціях сприяє розширенню світогляду майбутніх педагогів та стимулює їх до творчої самореалізації.

5. Співпраця з творчими освітянами та участь у педагогічних майстер-класах. Під час педагогічної практики, у навчально-наукових лабораторіях ЗВО слід створювати умови для тісної систематичної взаємодії майбутніх учителів з досвідченими учителями та творчими педагогами. Саме тренінги, вебінари, воркшопи, семінари та творчі майстер-класи допомагають студентам навчатися новим методикам і розвивати власні педагогічні здібності та творчу компетентність.

Формування творчої компетентності майбутніх учителів початкової школи є важливим завданням сучасної педагогічної освіти. Під час удосконалення освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти варто дбати про реалізацію творчих компетентностей шляхом використання інноваційних методів навчання, практичного застосування знань, розвиток критичного мислення та залучення до науково-дослідницької діяльності. Саме такий підхід до організації освітнього процесу буде належною основою для підготовки творчих і висококваліфікованих педагогів, здатних ефективно працювати в сучасних умовах освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu (дата звернення: 19.03.2025).
2. Яланська С.П. Творча компетентність як механізм успішної психолого-педагогічної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 682-693 (дата звернення: 19.03.2025).

ІГРОВА ТЕХНОЛОГІЯ ТВОРЧОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ

Микола Шуть, кандидат педагогічних наук, доцент, магістр психології
Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (Україна)

GAME TECHNOLOGY OF THE CREATIVE TEACHER AS A CONDITION FOR THE IMPLEMENTATION OF A PRODUCTIVE EDUCATIONAL STRATEGY

Mykola Shut, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Master of Psychology
Hryhoriy Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито особливості реалізації ігрової технології творчого вчителя як продуктивної освітньої стратегії.

Ключові слова: гра, технологія, майстерність, дитина, ігрові потреби.

Abstract. The article reveals the peculiarities of the implementation of game technology of a creative reader as a productive lighting strategy.

Key words: game, technology, mastery, child, gaming needs.

Гра є невід'ємною серцевиною людської культури. Саме гра й опанування життям як грою створили людину, дозволили їй вижити, викарбувати її культуру (Й. Хейзинга) [3].

Право дитини на гру зафіксовано в статті 31 Конвенції ООН «Про права дитини» (Україна ратифікувала в 1997 році) та розтлумачено у Генеральному коментарі №17 до статті 31 у 2013 році, де наведено: «гра – це будь-яка поведінка, діяльність чи процес, ініційовані, контрольовані та структуровані самими дітьми» [1].

Гра посідає найперше і найвизначніше місце в генезисі людини в дошкільному (провідний вид діяльності) і молодшому шкільному віці (ефективний інструмент навчання й розвитку школярів). Тому гра розглядається в педагогічній науці як специфічний, суто дитячий світ життя дитини, як провідна потреба та засіб самореалізації й самовираження, завдяки яким дитина може вийти за рамки обмеженого дитячого світу, пізнаючи навколишній світ у його безкінечних контекстах і смислах, формуючи уявлення про саму себе і свій внутрішній світ.

У грі дитина знаходить і вчиться саморегуляції (Л. Виготський), висловлювати власне «Я», керуючись власними бажаннями, намірами, проявами, задумами. Гра стимулює розвиток мозку, відчуття життєвого оптимізму, підтримує психічне здоров'я та благополуччя. Саме у грі дитина розбудовує свій власний світ, природно навчаючись вдовольняти численні різновекторні власні потреби, які день за днем стають не суто ігровими.

Сучасні діти мають широку доступність до різноманіття ігор та іграшок (здебільшого – монофункціональних), розважальних центрів та майданчиків. Збільшується кількість часу, проведеного дітьми за використанням цифрових технологій, відвідуванням гуртків та секцій, супроводом батьків у дорослих справах.

Але разом із цим, психологи світу наголошують на тому, що діти втрачають гру й ігровий простір, вказуючи на стрімке зниження кількості часу, відведеного на вільну гру. І особливо потерпають сюжетно-рольові ігри: батьки не готові до органічного керування грою; вихователі та вчителі перетворюють ігри на традиційні заняття «в ігровій формі». А в результаті, через втрату ігрової культури люди втрачають гнучкість, витривалість, стійкість, емоційну рівновагу, життєвий оптимізм. Збіднений ігровий досвід веде до ігрової дистрофії людини, яка має значні обмеження у життєтворчості.

Пізнання гри як технології ґрунтується на визначення термінологічного апарату. Аналіз наукових досліджень привів нас до визнання суто технологічного означення гри професорки Т. Хомуленко: «Гра є формою здійснення діяльності чи поведінки суб'єкту, яка пронизана полімотивацією (синтез інтересу до ідеї, процесу і результату) та оптимізмом,

засобами символізації, інтерактиву, дивергентності, і проявляється в реалізації імітаційних, рольових, змагальних, маніпулятивних функцій».

Виконання такого рівня діяльності відповідає найвищому рівню педагогічної майстерності (творча активність педагога, що виявляється у доцільному використанні методів і засобів педагогічного взаємовпливу у кожній конкретній ситуації навчання і виховання на рефлексивній основі).

Педагог, який використовує ігрову технологію як провідну освітню стратегію має стати ігромайстром (новий фах, який обґрунтовано нашими дослідженнями). Тоді, ігромайстерність – найвищий рівень вияву творчої активності організатора й ведучого гри (педагога), що виражається в доцільності використання засобів для успішної взаємодії його та аудиторії в досягненні обраних ними цілей на основі оптимізму і життєтворчості (М. Шуть) [2].

Ігромайстер (греч. Mageia - магія, мистецтво) – фахівець найвищого рівня, здатний здійснити всі компоненти ігрової діяльності (відбір (розробка), організація, проведення, оцінка результатів) задля оптимізації потенціалів учасників гри (М. Шуть).

Освітній процес у ДНЗ та початковій школі побудований на принципах ігрового підходу чи інструментах його. Але часто позбавлений саме неструктурованої (не керованої дорослим) гри. У розкладі ДНЗ і школі замало місця і часу для вільної гри. І, навпаки, відбувається надмірна інтенсифікація інтелектуального розвитку дитини та збільшення кількості занять, орієнтованих на досягнення обов'язкових результатів, жорстка регламентація режиму дня дітей. А програми підготовки фахівців дошкільної освіти не мають курсів, на кшталт, «Ігромайстерність педагога», «Практичне керування грою дитини» тощо. Однак, настав час для трансформації педагогічного базису організації виховання й освіти за істинними природними параметрами. Гра в освіті очікую на свій ренесанс!

Задля того, щоби у закладах освіти створити умови для розгортання різних видів ігрової діяльності, спочатку потрібно виявити ті ігрові потреби, які дитина вдовольняє у грі. Ми підійшли до вирішення цього питання через зіставлення елементів «Піраміди потреб» А. Маслоу (1954) [4] і «Піраміди потреб дитини у грі» М. Шутя, які є пов'язаними з сутнісними силами людини у наближенні її до стану стійкого задоволення життям, усталеності, психологічної рівноваги й благополуччя. Пізніше А.Маслоу розширив свою ієрархію (1970), додавши на вершину піраміди ще три потреби: пізнавальні (люди досліджують світ і себе в ньому), естетичні (люди насолоджуються та формами краси)і, трансцендентні (вихід за межі свого фізичного «я» в пошуках сенсу життя)), які називають потребами самовираження. І кожна з цих потреб, без сумніву, отримує життя і вдовольняється завдяки грі та її можливостей.

Будь-яка гра, як вид діяльності, містить декілька етапів:

1. цілепокладання (визначення мети гри і комплексу завдань для її досягнення);
2. проектування (пошук вірного алгоритму гри, передбачення подій у розвитку гри);
3. підготовка гри (надбання необхідних ресурсів (внутрішніх, зовнішніх) до гри);
4. реалізація гри (здійснення задуманого сценарію і досягнення поставленої мети);
5. аналіз результатів (підбиття підсумків гри разом із дітьми (тут, зараз) та самостійно у найближчий час (аналіз ефективності власного керівництва грою).

Гра в освіті має відповідати критеріям педагогічної майстерності: доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків), оптимальність, (за вибором засобів), творчість (за змістом діяльності).

Умовами ефективної освітянської гри педагога-ігромайстра ми вважаємо» [2]:

- уміння бути гравцем, мати ігровість (особистісна якість), бажання й насагу грати;
- знання вікових особливостей, процесів сприймання і засвоєння інформації, реакцій;
- знання реальних вікових потреб, цінностей, інтересів;
- знання закономірностей поведінки й комунікації у групах (вікові, соціальні);
- уміння конкретизувати ігрові цілі та завдання, декларувати їх;

- уміння доцільно організувати (трансформувати) ігровий простір;
- уміння добрати необхідні ресурси для реалізації гри;
- уміння мати акцентовану інтуїцію, готовість до ефективного розв'язання ситуативних, непередбачуваних ігрових і поведінкових ситуацій;
- уміння забезпечити передігрову та ігрову інтригу.

Готуючи ігрові інструменти, педагог-ігромайстер має дати собі відповідь на декілька запитань:

- Як називається гра (не в посібнику, а саме для твого уроку, в момент його)?
- У чому полягає мета, смисл гри (у відповідності до теми і змісту уроку)?
- Які правила, обмеження гри (чого з ними можна досягти, чому навчитися, чим опанувати, що контролювати, чого застерігатися)?
- Скільки ролей та гравців потребує гра (аби міняти ігрові групи, команди)?
- Які дії мають вчиняти гравці (аби вважатися вправними)?
- Як розпочнеться гра (який момент старту для всіх груп гравців)?
- Як буде проходити гра (етапи, алгоритм, хід; засоби ігрового контролю, стимулювання)?
- Який реквізит і допоміжні матеріали потрібні для гри (доступні, дієві, прості)?
- Як і чим закінчиться гра (що є моментом фінішу)?
- Хто буде визнаний переможцем у грі (персони, команди, групи)?
- Як оцінювати результати гри та успіхи гравців (очевидно і показово для всіх)?
- Як можна підсилювати інтерес до ходу гри (якими ігровими засобами)?
- Які доцільні допоміжні ресурси потрібно залучити до гри?

Звичайно, педагог до впровадження гри в освітній процес має надбати потрібні ресурси (внутрішні, зовнішні, матеріальні, технічні тощо) для гри. А після гри обов'язково педагог має здійснити аналіз ефективності власного педагогічного керівництва грою. Тільки в такому випадку індивідуальний практичний досвід (навіть емпіричний) має підстави стати цінним досвідом, що стане основою для нових, ще більш вдалих спроб, знахідок, досягнень.

Після реалізації гри будуть доречними такі, наприклад, запитання-рефлексії:

- Чи досягнуто мети гри (в якій мірі)?
- Чи вдалося ефективно організувати гру? (чи всі важелі було враховано попередньо)?
- Чи вдалося дотриматись алгоритму гри (чи потрібно було імпровізувати)?
- Чи зуміли ефективно мотивувати і стимулювати дітей (що було найдієвішим)?
- Чи зуміли коректно визначити переможців (вказати кращий досвід)?
- Чи вдалося у грі позбутися конфліктів, прикрощів, зайвих емоційних піків?
- Які імпровізації (відхилення) від сценарію гри відбулися (чи вдалі)?
- Які сталися цікаві знахідки, відкриття, моменти у грі (як гра ваша інтуїція)?
- Які виникли нові питання чи думки після гри?
- Чого не вдалося досягти?
- Яких помилок припустилися, і як уникнути їх надалі?
- Що саме ви тепер змінили б у вашій наступній грі?

Безперечно, праця ігромайстра-педагога є надто складною, ресурсною, відповідальною справою. Але тільки тоді, коли педагог навчиться «грати» різновидами ресурсів (починаючи з особистісних), коли гармонійно заграють мотиви, потреби, інтереси, коли розіграються дійсні творчі сили й спроможності учнів, помножені на щирий сміх, радість і досконалість дітей – він може гордо носити високе звання справжній «педагог-ігромайстер», надихаючи майбуття у своїх учнях. Адже, за думкою відомого сучасного психолога і філософа М. Чиксентмихайї (автор теорії потоку), «людина, яка вміє грати є людиною майбутнього».

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини. - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
2. Шуть М.М. Майстерність організації та проведення гри. Харків: ФЛП Вашук. 2017. 198с.
3. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation, Originally Published in Psychological Review, 50, 370-396.

РОЗДІЛ 5. ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ РІЗНИХ ТИПІВ І ФОРМ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧО ОРІЄНТОВАНОЇ ПАРАДИГМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

ТРАВМА-ЧУТЛИВИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ

Олеся Жовнич, доктор педагогічних наук, доцент,
Таїсія Тертична, доктор філософії (PhD), практичний психолог I категорії
відділу молодіжної політики та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

A TRAUMA-SENSITIVE APPROACH TO FORMING A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN WAR CONDITIONS

Olesia Zhovnych, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Taisiia Tertychna, Doctor of Philosophy (PhD), Practical Psychologist,
Department of Youth Politics, Social Work and Psychological Service,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність впровадження в освітній процес травма-чутливого підходу, що зумовлено зростанням кількості учнів, які пережили травматичні події, а також необхідністю створення безпечного й підтримуючого середовища, яке запобігає їх повторному травмуванню та сприяє ефективному відновленню.

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, військовий стан, травма-чутливий підхід, учасники освітнього процесу.

Abstract. The article substantiates the relevance of implementing a trauma-sensitive approach in the educational process, which is due to the growing number of students who have experienced traumatic events, as well as the need to create a safe and supportive environment that prevents their re-traumatization and promotes effective recovery.

Key words: safe educational environment, martial law, trauma-sensitive approach, participants in the educational process.

Умови воєнного стану ставлять перед освітою низку складних викликів, які вимагають негайної уваги й ефективних стратегій адаптації. Під час війни надзвичайно важливим є здійснення заходів, спрямованих на створення сприятливого освітнього середовища для учнів. Зацікавлення представників різних галузей цією проблемою обумовлене впливом надзвичайної ситуації воєнного характеру на різні аспекти розвитку дітей, а саме: фізичне та психічне здоров'я, емоції й спілкування, міжособистісні відносини, навчальну діяльність тощо.

Внаслідок травматичного досвіду, який в умовах війни проживають діти, вони стають дуже чутливі до навколишнього середовища. Неочікувані або різкі жести, гучні звуки, візуальні образи, які викликають важкі спогади, можуть стати для них тригером. Тому заклад освіти має стати для учнів простором не лише отримання знань, а й безпеки. Саме педагоги покликані створити такий простір. Для формування безпечного освітнього середовища в умовах війни учителі мають володіти знаннями з травма-чутливості, навичками стабілізації емоційного стану школярів, уникати ситуацій та обставин, які можуть їх травмувати чи ретравмувати.

З цією метою в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» МОН України впроваджує проєкт «Психосоціальна підтримка та психологічна допомога на всіх рівнях освіти». Наприкінці 2022-2023 навчального року ЮНІСЕФ спільно з програмою підтримки ментального здоров'я «Ти як?» реалізовано ініціативу «Одним словом», у межах

якої проведено опитування серед учнівства та вчительства. Діти й дорослі одним словом називали, що їм допомагало та що змушувало хвилюватися впродовж року. За результатами дослідження, для більшості учнів випробуванням, на рівні з вибухами й повітряними тривогами, є оцінки [4]. Тож педагогам слід переглянути вимоги до оцінювання навчальних досягнень у військовий час, адже школа не буде безпечним освітнім середовищем, якщо учні бояться помилитися поруч із учителем. А ключове правило травма-чутливості – з педагогом дитина має почуватися спокійно й безпечно.

Травма-чутливий підхід враховує травматичний досвід і передбачає пошук способів мінімізації його негативного впливу на ментальне та фізичне здоров'я особистості. Основною метою цього підходу є надання підтримки й допомоги людям у їх відновленні через усвідомлення наслідків травми. Травма-чутливий підхід включає:

- 1) розуміння й прийняття того, що події, які відбувалися в минулому та призвели до психологічних травм, можуть впливати на психічний розвиток особистості, на її здатність будувати довірливі відносини й почуватися у безпеці;

- 2) попередження ретравматизації [5].

Травма-чутливий підхід передбачає турботу про створення простору психологічної безпеки й довіри. В його основі лежить співчутливе піклування, що визнає широкий спектр наслідків травми та спрямоване на відновлення почуття безпеки, самооцінки, соціальних зв'язків, а також на розширення можливостей і прав особистості [1, с. 35].

Як зазначає С. Ройз, «Травмачутливість у школі – особлива тема, бо діти більшу частину дня проводять у школі. Їм має бути там безпечно. Завдання вчителя – не прибирати складні задачі, а слідкувати, щоб вони були дитині під силу. Не уникати складних тем, а вести в них так, щоб вони не були травмуючими» [4].

Упровадження травма-чутливого підходу в освітній процес включає низку важливих аспектів, що забезпечують ефективність і чутливість у роботі з учнями, які пережили травму:

1. Оцінка впливу травми. Важливо, щоб учителі мали розуміння того, як травма може впливати на психічне й фізичне здоров'я, поведінку та міжособистісні стосунки. Це включає знання про посттравматичний стресовий розлад, тривожність і інші можливі наслідки травми.

2. Створення безпечного середовища: фізична й емоційна безпека. Уникнення ситуацій, які можуть викликати страх або дискомфорт. Створення підтримуючого середовища, де учні можуть відкрито виражати свої почуття без страху бути засудженими.

3. Чутливий підхід: активне слухання. Важливо уважно слухати дитину, яка пережила травму, та проявляти емпатію й розуміння її досвіду. Виявлення й уникнення ситуацій або слів, що можуть бути тригерами для повторного переживання травми.

4. Активна участь. Залучення учня у процес прийняття рішень, які стосуються його допомоги та підтримки. Це включає визнання його автономії та права на вибір, рівність.

5. Навчання та підготовка учителів щодо травма-чутливого підходу, включаючи розуміння травматичних переживань і відповідні стратегії підтримки. Педагоги мають бути обізнані про власні можливі стреси та емоційні реакції, що можуть вплинути на їхню роботу.

6. Розробка та впровадження стратегій підтримки: індивідуальні плани підтримки й допомоги, які відповідають конкретним потребам учнів.

7. Забезпечення ресурсів: доступ до додаткових ресурсів і послуг, які можуть допомогти в процесі відновлення.

8. Культурна чутливість: врахування культурних, соціальних та індивідуальних особливостей, які можуть впливати на сприйняття травми й методи підтримки.

9. Етичний підхід: забезпечення конфіденційності та поваги до особистого простору й меж учня [6].

В екстремальних умовах сучасності педагогам необхідно дуже обережно використовувати тексти на теми, що можуть викликати непередбачувані емоції в учнів (матеріали про батьків, війну, дід, а також шкільні завдання про родину). Учитель може не знати, які події проживають школярі, тому деякі тексти навчальної програми можуть стати

для них травматичними. Важливо передивлятися матеріали й відео, які вчитель планує показувати дітям, щоб перевірити, чи немає там травмуючих кадрів, які можуть спровокувати неочікувані негативні реакції учнів. Перед педагогами стоїть непросте завдання – сприяти інтелектуальному розвитку дітей та, водночас, піклуватися про їх емоційний стан. Учитель не може передбачити, що стане тригером для учня, але має намагатись мінімізувати негативний вплив стресових ситуацій. Не привертаючи увагу до дитини, варто дізнатися, що відбувається в її родині. В умовах війни важливим є спілкування педагога з батьками й отримання інформації про сімейні обставини, на які учителю необхідно звернути увагу, про те, як дитина реагує на стрес, якої допомоги потребує тощо.

Учням, які мають травматичний досвід, властиво все контролювати. Якщо дитина заплющить очі (це означає втрату контролю) і пролунає сигнал повітряної тривоги – це може спричинити негативну емоційну реакцію. Тому в умовах війни педагогам не варто застосовувати з дітьми практики, що передбачають заплющення очей. Важливою є повага до особистого простору й особистих кордонів учня. Під час спілкування варто бути уважним до дистанції з ним. У випадку, якщо учитель хоче доторкнутися до школяра, щоб підтримати або надати допомогу, потрібно запитати дозволу, щоб дитина не сприйняла цей прояв як агресію.

Чим вищий рівень тривоги в дітей, тим більше вони потребують послідовності, передбачуваності, контролю, створення «рамки безпеки». Наскільки це можливо, необхідно якомога більше й чіткіше інформувати учнів про те, які події відбуватимуться в класі, яких правил вони мають дотримуватися, яка послідовність їх дій тощо. Важливими й ефективними є спільні дії, тому для налагодження емоційного контакту між дітьми корисно пропонувати більше групових завдань.

Упродовж дня і навіть уроку в учнів може різко змінюватися настрій, вони можуть заплакати чи повністю втратити над собою контроль. Учитель має володіти багажем стабілізаційних практик чи руханок, щоб нормалізувати психоемоційний стан учнів. Школярі наразі дуже чутливі до того, як учитель подає інформацію. В екстремальних умовах сучасності їм, як ніколи, необхідні емоційна підтримка й досвід перемог. Тому ефективним є використання на початку уроку знайомих і нескладних завдань, під час виконання яких можна отримати швидкий результат для підбадьорення дітей [2].

Стан дорослих, які поруч, важливий для учнів. Саме учитель своїм станом створює «рамку безпеки» в закладі освіти. Учні зчитують, в першу чергу, невербальні сигнали педагога: міміку, позу, поставу тощо. Для власного спокою й безпеки дітям необхідні авторитетність і стабільність дорослих, яким вони довіряють. Тому турбота педагога про себе, свій емоційний і фізичний стан є необхідною передумовою забезпечення емоційно сприятливого клімату в класному колективі [2; 3; 4].

Отже, травма-чутливий підхід є перспективним напрямом психосоціальної роботи в закладах освіти, що набуває особливого значення для ефективної психологічної та соціальної реабілітації учасників освітнього процесу, які постраждали внаслідок російсько-української війни. З огляду на зростання кількості учнів, які пережили травматичні події, такі як війна, насильство або втрата близьких, впровадження травма-чутливого підходу є ефективним засобом формування в закладах освіти безпечного й підтримуючого середовища, яке сприяє відновленню та запобігає повторному травмуванню дітей.

Незважаючи на масивний травматичний вплив війни, матеріалів на тему травма-чутливого підходу в формуванні безпечного освітнього середовища дуже мало в українських джерелах. Тому перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні й запровадженні спеціальних навчальних курсів щодо розвитку травма-чутливості педагогічних працівників задля забезпечення емоційно сприятливого освітнього процесу та психосоціальної підтримки учнів в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання : монографія / за ред. В. О. Климчук. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 125 с.
2. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни / упоряд.: Д. Арцимеєва, Г. Терентьєва, О. Чуйко, В. Шкуро, А. Голотенко. URL: <https://globaloffice.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/Koli-svit-na-mezhi-zmin-strategiyi-adaptatsiyi.pdf>
3. Коломієць А., Жовнич О., Литвин А., Тертична Т. Формування навичок емоційної стійкості учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2023. Вип. 76. С. 79–85.
4. Ройз С. Травмачутливість у школі. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/11/22/svitlana-royz-rekomendatsiyi-04-12-2024.pdf>
5. Травма і учасницький перформанс: травма-чутливий підхід. URL: <https://zbruc.eu/node/118946>
6. Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. In Substance Abuse and Mental Health Services Administration. 2014. Vol. 57. pp. 13–49.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Карина Коваль, асистентка кафедри педагогіки
Бердянський державний педагогічний університет (Україна)

TOLERANCE AS A CONCEPTUAL BASIS FOR THE FORMATION OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Karyna Koval, assistant professor at the Department of Pedagogy
Berdiansk State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розкривається значення толерантності як концептуальної основи формування безпечного освітнього середовища охоплюючи фізичний, інформаційний та психологічний аспекти.*

***Ключові слова:** толерантність, безпечне освітнє середовище, Нова українська школа.*

***Abstract.** The article reveals the significance of tolerance as a conceptual basis for the formation of a safe educational environment, covering physical, informational and psychological aspects.*

***Key words:** tolerance, safe educational environment, New Ukrainian School.*

В умовах диджиталізації та модернізації усіх сфер життєдіяльності суспільства освіта відіграє провідну роль в процесі формування особистості, її соціалізації та підготовки до життя у багатокультурному соціумі. У цьому контексті постає питання організації освітнього процесу на засадах безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану, що охоплює фізичну, психологічну та інформаційну безпеку [4]. Однією з концептуальних основ організації безпечного освітнього середовища є толерантність, що охоплює не лише терпимість до різноманіття, але й розвиток вміння сприймати людину без упередження та стереотипних норм.

Проблема формування толерантності у здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти є відносно новим напрямком дослідження сучасних науковців (Б. Барчі, О. Гордійчук, Ю. Денисюк, С. Довбенко, І. Резніченко, Ю. Самойлова, Т. Сергієнко, Е. Шелея та ін.).

Толерантність як особистісна якість допомагає долати бар'єри непорозуміння, налагоджувати взаємодію між представниками різних культур, релігій, світоглядів та зменшує ризики фізичних, психологічних та інформаційних впливів учнів на інших [2]. Окрім того, вагомою перевагою є те, що формуючи толерантне середовище у закладі загальної середньої освіти ми створюємо умови для розвитку емпатії, співпереживання та формування вміння взаємодіяти один з одним, що є основою для побудови гармонійного суспільства [5]. Таким чином безпечне освітнє середовище, що ґрунтується на принципах толерантності сприяє не лише загальному розвитку та академічному комфорту, але й закладає основу для формування демократичних цінностей, соціальної згуртованості та гармонійного співіснування кожної особистості в суспільстві.

Задля створення безпечного освітнього середовища необхідно особливу увагу приділити цілеспрямованому та систематичному запобіганню булінгу та дискримінації, фізичному насильству та інших проявам девіантної поведінки. Першочергово цей процес необхідно починати з інформування та профілактики міжособистісних конфліктів між здобувачами освіти [6]. За необхідності доречно залучати провідних фахівців з інших галузей: практичного психолога, соціального педагога, представників ювенальної поліції та ін.

Високий рівень толерантності в освітньому середовищі сприяє зменшенню кількості конфліктних ситуацій, що позитивно впливає на загальну атмосферу навчального процесу та забезпечує комфортні умови для всіх його учасників. Крім того, толерантність сприяє покращенню якості міжособистісних комунікацій, що виражається у розвитку навичок ефективної взаємодії, взаємоповаги та конструктивного діалогу між усіма учасниками освітнього процесу [3].

Важливим аспектом впровадження толерантності у ЗЗСО є гуманізація освітнього процесу, яка передбачає використання особистісно орієнтованого підходу, спрямованого на виховання в учнів морально-етичних цінностей та формування культури взаємоповаги [6]. Не менш важливим є моделювання толерантної поведінки, коли педагоги та адміністрація освітніх закладів демонструють толерантність у своїй професійній діяльності, що сприяє її закріпленню на рівні учнівської спільноти.

Толерантність вчителя відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективного освітнього процесу, оскільки створює сприятливе середовище для навчання, розвитку, виховання та соціалізації учнів. Високий рівень толерантності педагога сприяє формуванню довірливих стосунків між учасниками освітнього процесу, що є запорукою емоційного комфорту, мотивації до навчання та активної участі в освітній діяльності. Толерантний вчитель здатний з повагою ставитися до особистісних якостей кожного учня, наперекір його культурному походженню, соціальному статусу, релігійним переконанням та індивідуальним потребам. Це сприяє зниженню рівня конфліктності в класі, попередженню булінгу та створенню атмосфери взаємної підтримки й співпраці. Крім того, така поведінка педагога формує у здобувачів освіти соціально значущі якості [1].

З впровадженням дистанційного навчання особливого значення набула толерантність у соціальних мережах. Учні та учениці активно використовують онлайн-платформи для спілкування, самовираження та отримання інформації, рівень толерантності у віртуальному просторі безпосередньо впливає на їхній емоційний стан, соціалізацію та особистісний розвиток. Одним із ключових аспектів толерантної поведінки в соціальних мережах є повага до думок, культурних особливостей та індивідуальних відмінностей інших користувачів. Це сприяє запобіганню конфліктів, кібербулінгу та мови ворожнечі, які можуть мати негативні наслідки для психічного здоров'я дітей. Навпаки, створення доброзичливого онлайн-середовища допомагає учням відчувати себе впевнено, розвивати навички конструктивного діалогу та відповідального ставлення до інформації [4].

Значущість толерантності також проявляється і в розвитку взаємостосунків. Здобувачі освіти, що виховуються на засадах взаємоповаги та прийняття різноманітності, легше знаходять спільну мову з однолітками, вчителями та представниками різних соціальних груп.

Вони навчаються конструктивному вирішенню конфліктів, усвідомлюють важливість співпраці та взаємодопомоги, що є необхідними навичками для подальшого життя в суспільстві [3].

Отже, толерантність є ключовим чинником формування безпечного освітнього середовища, що відповідає сучасним стандартам демократичного суспільства. Запровадження принципів толерантності в систему освіти потребує комплексного підходу, який охоплює нормативно-правове забезпечення, впровадження освітніх інновацій, застосування міждисциплінарних методів та активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу. В умовах глобалізації та міжкультурної комунікації розвиток толерантності в освіті виступає стратегічним завданням, спрямованим на забезпечення соціальної згуртованості, зміцнення демократичних цінностей і створення гармонійного суспільного простору.

Список використаних джерел

1. Барчі Б. В., Шелея Е. М. Толерантність вчителя як умова успішної взаємодії з учнями. *Освіта і наука*. Вип. 1 (36). 2024. С. 62–68.
2. Гордійчук О. Є. Виховання толерантності молодших школярів крізь призму вивчення літературних творів інклюзивного спрямування. *Перспективи та інновації науки*. № 10 (28). 2023. С. 126–141.
3. Довбенко С. Ю. Виховання толерантності у школярів в умовах полікультурного суспільства. *Освітній дискурс*. 2020. № 20 (2). С. 33–44.
4. Лесик А. С., Попова О. І., Коваль К. В. Організація безпечного освітнього простору в початковій школі в умовах воєнного стану: тенденції та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки*. № 6 (40). 2024. С. 245–253.
5. Резніченко І. Г. Формування інклюзивного середовища в початковій школі: виховання толерантності у молодих школярів. *Педагогічна академія: наукові записки*. № 8. 2024. С. 1–16.
6. Сергієнко Т. М., Самойлова Ю. І., Денисюк Ю. І. Толерантність як соціально-педагогічний інструмент вирішення конфліктних ситуацій. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 22. Т. 2. 2020. С. 153–156.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ТА ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Віра Корх, кандидат психологічних наук, старший викладач
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF CHILDREN AND TEACHERS OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS DURING WAR IN UKRAINE

Vira Korkh, Candidate of Psychological Sciences, Senior Lecturer
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

Анотація. У статті здійснено аналіз психоемоційних станів дітей в умовах воєнного конфлікту та охарактеризовано особливості надання психотерапевтичної допомоги зазначеній категорії. Розглянуто ефективність застосування трансформаційних психотерапевтичних технологій і технік, спрямованих на стабілізацію психоемоційного стану дітей в рамках терапевтичного процесу. Особливу увагу приділено арт-терапевтичним методам, зокрема ігровій терапії, казкотерапії, лялькотерапії, зображувальній терапії, а також пісенній казкотерапії в аудіоформаті з використанням цифрових інновацій. Описано комплекс антистресових стабілізуючих технік (дихальних,

медитативних, арт-терапевтичних), які застосовуються у роботі з дітьми та дорослими в умовах війни. Представлено програму тренінгу для педагогів закладів дошкільної освіти, спрямовану на профілактику, психокорекцію психоемоційних станів та збереження психічного здоров'я в умовах війни.

Ключові слова: психологічний супровід, заклад дошкільної освіти, діти дошкільного віку, вихователі, стрес, арт-терапія.

Abstract. The article analyzes the psycho-emotional states of children in conditions of military conflict and characterizes the features of providing psychotherapeutic assistance to this category. The effectiveness of the use of transformational psychotherapeutic technologies and techniques aimed at stabilizing the psycho-emotional state of children within the framework of the therapeutic process is considered. Particular attention is paid to art-therapeutic methods, in particular game therapy, fairy tale therapy, puppet therapy, depiction therapy, as well as song fairy tale therapy in audio format using digital innovations. A complex of anti-stress stabilizing techniques (respiratory, meditative, art-therapeutic) that are used in working with children and adults in war conditions is described. A training program for teachers of preschool education institutions aimed at prevention, psycho-correction of psycho-emotional states and preservation of mental health in war conditions is presented.

Key words: psychological support, preschool education institution, children of preschool age, educators, stress, art therapy.

Оцінка психоемоційного та психофізіологічного стану дітей, які зазнали психотравмувальних впливів унаслідок війни в Україні, засвідчує нагальну потребу в наданні цій категорії дітей психологічного супроводу, психокорекційної та психотерапевтичної допомоги. Актуальність проблеми обумовила активізацію наукових досліджень і практичних розробок відповідних психотерапевтичних технологій, що здійснюються українськими науковцями й фахівцями у галузях педагогіки та психології. Серед дослідників, які зробили вагомий внесок у вивчення зазначеної проблематики, варто відзначити А. Богуш, Н. Булатевич, Л. Бейкун, Г. Братасюк, О. Вознесенську, Т. Василюшину, Л. Галіцину, Ю. Губарєву, Л. Калмикову, В. Кузьменко, Т. Курганську, І. Литвинову, І. Луценко, К. Мілютіну, А. Нестера, Н. Опришко, С. Поворознюк, С. Ройз, Н. Сабліну, О. Скордіну, О. Тараріну, О. Рейпольську, В. Хромець, Ю. Хмелівську та інших. Дана проблематика також розроблялась зарубіжними дослідниками, які зробили значний внесок у розвиток арт-терапії в роботі з дітьми: М. Наумбург (M. Naumburg) – засновниця сучасної арт-терапії, вважала, що мистецтво допомагає дітям виражати несвідомі емоції та конфлікти; Е. Крамер (E. Kramer) – розвинула концепцію арт-терапії як форми «терапії через мистецтво», підкреслюючи значення творчого процесу у розвитку дитини; Д. Рубін (J. Rubin) – популяризувала арт-терапію через свої книги та фільми, підкреслювала важливість творчості у психотерапевтичній роботі з дітьми; Ш. Макніфф (S. McNiff) – досліджував інтеграцію арт-терапії з іншими видами творчої терапії, такими як музика та рух; К. Малчіоді (C. Malchiodi) – сучасний експерт у галузі арт-терапії, писала про роботу з травмованими дітьми; європейськими дослідниками теж зроблено значний внесок у дану проблематику: А. Хілл (A. Hill, Велика Британія) – один із перших, хто використав термін «арт-терапія» та застосував її для роботи з дітьми в лікарнях; М. Т. Брун (M. T. Brune, Німеччина) – досліджувала використання мистецтва для роботи з дітьми, які зазнали психічних травм; Д. Едвардс (D. Edwards, Велика Британія) – писав про клінічне застосування арт-терапії та її ефективність у роботі з дітьми; Л. Копітц (L. Kopitz, Франція) – досліджувала арт-терапію в контексті дитячого розвитку та соціальної адаптації; С. Фінч (S. Finch, Велика Британія) – спеціалізувалася на арт-терапії для дітей з особливими освітніми потребами. Ці дослідники суттєво вплинули на розвиток арт-терапії як напрямку психотерапії, особливо в роботі з дітьми, які пережили психотравматичні події.

Мета і завдання дослідження. Метою даної статті є окреслення специфічних особливостей психокорекційної та психотерапевтичної взаємодії з дітьми та педагогами

закладів дошкільної освіти в умовах війни в Україні. Завдання дослідження: 1) охарактеризувати психоемоційні стани дітей та вихователів в умовах війни; 2) визначити особливості психологічної допомоги дітям та педагогам ЗДО в умовах війни; 3) описати психотерапевтичні технології та техніки роботи з психоемоційними станами дітей з травматичним досвідом у психотерапевтичному процесі; 4) описати тренінгові технології психологічної роботи з педагогами ЗДО з метою психічного здоров'язбереження в умовах війни.

У психолого-педагогічній практиці в умовах воєнного стану основними психоемоційними станами, що спостерігаються у дітей, є тривожність, страх, стан стресу, травматичний стрес, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і психотравма. До характерних проявів ПТСР у дітей відносяться нав'язливі спогади, про які дитина часто не повідомляє дорослим, одночасно виявляючи уникання всього, що асоціюється з травматичними подіями; підвищене емоційне напруження, агресивна поведінка або, навпаки, апатичність, депресивні стани, емоційна відстороненість. Також фіксуються порушення сну, наявність нічних жахів, підвищена тривожність та очікування повторного переживання подій. Окрім того, спостерігаються зміни у когнітивному функціонуванні та зацикленість на травматичних сюжетах, які часто відтворюються у грі [7].

Тривога розглядається як негативно забарвлений емоційний стан, що супроводжується очікуванням небажаного розвитку подій, внутрішнім напруженням, відчуттям загрози, страхом і хвилюванням. Тривожність, у свою чергу, є індивідуальною психологічною характеристикою, яка виявляється в підвищеній чутливості до незначних подразників та тенденції до переживання сильного занепокоєння у відповідь на них. Згідно з концепцією Г. Айзенка, тривожність може трактуватися як інтегральна риса особистості, пов'язана з особливостями нервової системи та темпераменту. Вона поділяється на особистісну (стабільну характеристику індивіда) та ситуативну (реакцію на конкретні обставини). Відповідно до поглядів К. Ізарда, стан тривоги може виступати як комбінація кількох емоцій, зокрема гніву, агресії, роздратування та сорому.

Страх є базовою емоцією, що виникає у відповідь на реальну або уявну загрозу фізичному чи соціальному благополуччю особистості. Це емоційне напруження активізується тоді, коли індивід усвідомлює існування потенційної небезпеки для життя чи безпеки. За В. Ковальовим, стан страху може супроводжуватися як неспецифічними проявами тривожності, так і чітко вираженими соматичними (вегетативними) реакціями — від невизначеного відчуття загрози до відвертого жаху.

Стрес визначається як специфічний психофізіологічний стан організму, що характеризується мобілізацією внутрішніх резервів з метою подолання дії стресора. Його основними ознаками є інтенсивність, що перевищує рівень звичайної мотиваційної активності; виникнення у відповідь на загрозову ситуацію; зв'язок із недостатністю звичних адаптаційних механізмів. Таким чином, стрес є наслідком складної взаємодії між індивідом і середовищем, яке сприймається як загрозове.

Травматичний стрес являє собою окремий різновид стресової реакції, яка виникає внаслідок надзвичайної події та перевищує можливості психофізіологічної адаптації індивіда. У таких випадках стрес набуває травматичного характеру та потенційно призводить до формування психологічної травми. Психологічна травма — це стан глибокого страху, що виникає у відповідь на раптову, критичну подію, яка загрожує життю або здоров'ю. Цей стан супроводжується відчуттям безпорадності та втратою здатності до ефективного самоконтролю й реагування.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) трактується як комплексна психофізіологічна відповідь організму на вплив травматичного досвіду. Такий досвід зазвичай супроводжується почуттями страху, жаху та безсилля — особливо в умовах, коли людина особисто пережила загрозу життю, була свідком смерті чи поранення інших осіб, зокрема близьких. Симптоми ПТСР можуть проявитися як безпосередньо після події, так і через значний проміжок часу — місяці або навіть роки після пережитого [2; 11].

З метою ефективного психоемоційного функціонування в умовах стресових ситуацій, дорослим — зокрема батькам, педагогам і вихователям — рекомендовано передусім подбати про стабілізацію власного психоемоційного стану. Це передбачає усвідомлення та вербалізацію власних емоційних реакцій у спілкуванні з дітьми, акцентування на тому, що емоційна адаптація потребує часу та є спільним процесом, у якому можливе поступове покращення. Важливим є вміння звертатися по допомогу та приймати її, а також відновлення структурованого режиму дня і включення звичних елементів повсякденної діяльності за наявності такої можливості. Рекомендується також активізація соціальної підтримки (з боку родини, близького оточення), залучення до фізичної активності, критичне ставлення до інформаційного контенту з обмеженням споживання новинного потоку та відбір релевантної інформації. Значущим джерелом енергетичного ресурсу може бути участь у волонтерській або допоміжній діяльності.

Аналогічні рекомендації є релевантними і для дітей, з урахуванням їхніх вікових особливостей: відновлення базового відчуття безпеки, задоволення первинних потреб, дотримання режиму дня, фізична активність, емоційна підтримка з боку батьків або опікунів, можливість вираження емоцій через вербальні та невербальні способи, підтримка контактів із ровесниками, а також формування й підтримка чітких, здорових меж і моделей поведінки у взаємодії з оточенням.

У контексті воєнного часу особливо актуальною та ефективною є психокорекційна й психотерапевтична робота, спрямована на опрацювання психоемоційних станів дітей і педагогів із застосуванням арт-терапевтичних технологій. Одним із дієвих методів виступає ігрова терапія, що базується на використанні рольової гри як засобу розвитку особистісного потенціалу дитини. Обираючи ту чи іншу роль, дитина без надмірного зусилля входить у образ, що створює природні умови для емоційного та поведінкового самовираження.

Процес *ігрової терапії* включає виконання спеціально підібраних вправ, які охоплюють як вербальні, так і невербальні форми комунікації та передбачають моделювання різноманітних життєвих ситуацій. У ході ігрової взаємодії діти усвідомлюють значущість мовленнєвої поведінки в процесі спілкування, набувають навичок саморегуляції, підвищують рівень самооцінки, знижують рівень тривожності та емоційного напруження, формують здатність до прийняття рішень і засвоюють ефективні стратегії комунікації, зокрема — навички активного слухання та самокорекції мовлення.

Ігрова терапія сприяє формуванню позитивного емоційного фону, стимулює прояви позитивних емоцій у дітей, а також створює умови для редукції симптомів посттравматичного стресового розладу. Тривожні риси поведінки поступово трансформуються у прояви творчості, активізується мовленнєвий потенціал дошкільників, що загалом позитивно впливає на особистісне самовираження й процес самореалізації дитини [4].

У взаємодії з дітьми, які пережили психотравматичні події, психологам та педагогам треба бути дуже уважними, етичними, делікатними та обережними в словах та діях. Невдало підібране слово, словосполучення або речення може послужити тригером для виникнення негативних спогадів, асоціацій та призвести до повторних емоційних переживань і душевних страждань дитини.

Лялькотерапія є одним із провідних напрямів психотерапевтичного впливу на дітей дошкільного віку, що спрямований на профілактику розвитку посттравматичних симптомів і подолання тривожних рис, які виникли внаслідок психотравматичних подій. Даний метод ефективно інтегрується з елементами казкотерапії та ігрової терапії, доповнюючи їх терапевтичний потенціал.

Завдяки високому рівню залучення дитини до взаємодії з лялькою як привабливим об'єктом, активізується мовленнєва активність, знижуються прояви емоційного напруження, тривожності, депресивності, психоемоційного виснаження, а також такі риси, як сором'язливість і невпевненість у собі. Лялька може виступати як автономний терапевтичний засіб, що стимулює дитину до вербалізації власних переживань і думок, або ж

бути елементом комплексного підходу — через ознайомлення з її образом, історією, ігровими сюжетами — з метою розвитку комунікативних навичок та надання психологічної підтримки [4].

Казкотерапія є універсальним та ефективним психокорекційним методом у роботі педагогів і психологів з дітьми, зокрема тими, хто зазнав впливу травматичних подій війни. Цей метод сприяє розвитку творчих здібностей дитини, стимулює мовленнєву активність і активізує внутрішні ресурси особистості. В межах казкотерапевтичного процесу створюється особлива символічна атмосфера, що відіграє терапевтичну роль: завдяки відчуттю безпеки, яке притаманне сюжетам казок, відбувається поступове зниження рівня тривожності, подолання емоційної напруги, страхів і невпевненості. Казка, як форма колективної творчості, що поєднує елементи свідомого та підсвідомого, відкриває дитині шлях до власного творчого потенціалу через інтуїтивне мислення та уяву. У казковому просторі звичні об'єкти набувають символічного й чарівного змісту, а сам процес взаємодії з казковими сюжетами сприяє формуванню нового досвіду, в якому дитина постає як активний учасник і творець — суб'єкт власної внутрішньої трансформації та зцілення [4].

В межах казкотерапевтичної практики для роботи з дітьми рекомендовано використовувати автентичні авторські аудіоказки, створені Заслуженою артисткою України Русланою Лоцман. Ці твори є складовою частиною низки інноваційних мистецько-педагогічних проєктів, зокрема: «Пісенна світлиця», «Пісенна казка», «Пісенний щоденник» та «Пісенний кошик».

Аудіоказки розміщено на електронному ресурсі «Писульки від мамульки», де представлені такі назви, як: «Про вовка, а не про муху», «Зомбик», «Козак Визволяка», «Стрітенська свічка», «Ластівчине гніздо», «Країна вітамінів», «Плутанка», «Пектораль», «Казка про каску», «Крила працьовитості», «Маруся в Полтаві», «Папороть» та інші. Ці аудіоматеріали не лише мають пізнавальне та виховне значення, а й є ефективним засобом емоційно-ціннісного впливу, що сприяє стабілізації психоемоційного стану дітей у кризових ситуаціях [3].

Арт-терапія, як ефективна психотехнологія для роботи з дітьми в умовах війни стимулює креативні здібності дитини та її внутрішні психічні механізми саморегуляції. Дана технологія релевантна дитячим потребам, зокрема у мовленнєвому самовираженні, що ж важливим у процесі соціалізації дитини. Важливо використовувати різні форми арт-терапії, оскільки вони сприяють виникненню позитивного настрою, допомагають дітям подолати апатію, депресивні стани, байдужість до соціальних контактів, сприятливо впливають на активність та творчість, допомагають впоратися із тривогою, невпевненістю та пасивністю, нервовим напруженням, спричиненими психотравматичними стресовими подіями. Під час занять з арт-терапії кожній дитині надається можливість очиститись від негативних спогадів про невдалі спроби висловлювання, страхів та тривожних спогадів про минулі події. Заняття арт-терапією допомагають дітям зцілитися в благоприємній атмосфері творчості, саморозкриття та самореалізації через індивідуальне мовлення [4].

З метою стабілізації емоційного стану дітей українська психотерапевтка С. Ройз пропонує працювати за допомогою дихальних технік: дихання діафрагмою для старших дітей та **техніки «Долонька»** для молодших дітей. Техніка полягає у тому, що треба дихати і одночасно обводити вказівним пальцем однієї долоні пальчики іншої долоні. Так по черзі обвести пальчики спочатку однієї долоньки, а потім іншої (всього 10 вдихів та видихів). Друга психотерапевтична **вправа «Дай п'ять»** (5 кіл підтримки, 5 кіл турботи). Інструкція: «Покажіть долоню і подумки згадайте людей, які вас підтримують у житті, загинаючи по черзі пальчики: на перший великий пальчик згадайте людину, яка може вас обійняти, на другий вказівний пальчик — людину, яка може пояснити вам щось незрозуміле, на третій середній пальчик — людину, яка може допомогти щось зробити, на четвертий безіменний пальчик — людину, яка може вам поспівчувати, на п'ятий пальчик мізинець — людину, яка може вас розсмішити. Потім образи всіх цих людей помістіть у своєму серці. Це є 5 кіл вашої підтримки і турботи» [2; 6].

З метою профілактики та психокорекції психоемоційного вигорання та стресових станів вихователів закладів дошкільної освіти, в період з вересня по грудень 2024 року було проведено серію тренінгів з педагогами мережі ЗДО міста Києва «Hello kids». Допис про ці події розміщено на сайті кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова [1].

Програма тренінгу для вихователів ЗДО розрахована на 1,5 години і має таку структуру:

1. **Знайомство, коло почуттів та емоційних станів** (учасники називають ім'я, настрій, самооцінювання власного енергетичного заряду у % на даний момент початку тренінгу – вправа «Батарейка», озвучування правил взаємодії тренінгової групи: конфіденційність, повага, активність, правило стоп, відкритість, чесність; очікування від тренінгу);

2. **Вправа «Мої стосунки»** (учасники ділять лист паперу А4 на 4 частини: у першій частині малюють символ стосунків у родині, на другій частині – символ «Мої стосунки з колегами», на третій частині – символ «Мої стосунки з керівництвом», на четвертій частині зображують символ-малюнок «Мої стосунки з дітьми та батьками в ЗДО», обговорення значень символічних зображень для кожного, пояснення, озвучування почуттів та емоцій з метою усвідомлення);

3. Список чинників психоемоційного вигорання (прописування на ватманах або фліпчартах та озвучування, узагальнення по групі);

4. **Арт-терапевтична вправа «Робота з образом дому».**

Під час війни у дітей та дорослих атакується базова потреба в БЕЗПЕЦІ. Тому дуже важливо психологічно працювати з переживаннями, пов'язаними з небезпекою, тривогою втрати домівки чи змушеного переселення. Перший спосіб – малювання будиночків. Ви пропонуєте дітям намалювати, наприклад, дім для щастя, дім для тривоги. Розвивається уява та фантазія дитини. Вона отримує задоволення, коли гарно виходить. Важливо хвалити дитпей та виставляти їх роботи на виставки. Таким чином вони отримують позитивний досвід успіху, досягнення, що впливає на формування самоцінності та Я-концепцію. Другий спосіб роботи з темою дому це – ліпка. Разом з дитиною можна зліпити багато будиночків, укриттів, коконів, контейнерів, яєць тощо. Їх можна виготовляти з різних матеріалів – із пластичних матеріалів, тіста, глини, пластиліну тощо. З технікою детально можна ознайомитись в авторській статті [2; 10].

З образом дому у собі пропонує також працювати в арт-терапевтичному напрямку авторка арт-терапевтичного альбому «Дім у собі». Підтримка в малюнках і текстах для тих, хто береже свій дім у собі – прості мереживні малюнки та психотерапевтичні тексти, народжені на межі війни, допоможуть прожити непрості емоції та почуття, віднайти внутрішню опору та відчути спокій. Це книга для тих, хто шукає тепло, силу і віру, щоб жити далі в умовах війни. Це простір, де можна сховатися від бурі, наповнити сторінки власними кольорами і нагадати собі: дім у собі – це те, що ніхто і ніколи не зможе забрати, це внутрішня опора, ресурс та символ безпеки [9].

5. **Дихальні вправи «Долонька», «Свічка-квітка», «Птах розправляє крила», «Наповнення кулі», «Вдихаю позитив - видихаю негатив».** Зміст дихальної вправи «Долонька» описана вище. Її можна використовувати для дітей та дорослих. Друга вправа «Свічка-квітка» полягає у тому, що на вдиху ми уявляємо як вдихаємо аромат запашної квітки, а на видиху уявно здуваємо полум'я свічки. Зміст вправи «Птах розправляє крила»: напружуємо м'язи між лопатками на спині, а потім розводимо руки в сторони, ніби крила і розслабляємо м'язи спини. При цьому на напруження видих, а на розслаблення – вдих. Сутність вправи «Наповнення кулі» полягає в уявному надуванні кулі (можна надувати справжню повітряну кулю), ніби видуваючи всі негативні почуття та емоції, а потім відпускаючи кулю, ми «звільняємось» від них. Зміст вправи «Вдихаю позитив – видихаю негатив»: знайти опору під ногами, піднімаючи руки вгору роботи вдих, низивати позитивну емоцію, опускаючи руки вниз, видихаємо, називаючи негативну емоцію. Перелік

емоцій та почуттів: я вдихаю радість – видихаю смуток, я вдихаю любов – видихаю злість, я вдихаю спокій – видихаю тривогу, я вдихаю здоров'я – видихаю хворобу, я вдихаю щастя – видихаю нещастя, я вдихаю інтерес – видихаю відразу, я вдихаю натхнення – видихаю виснаження, я вдихаю надію, видихаю безнадію, я вдихаю силу – видихаю безсилля, я вдихаю віру – видихаю маловір'я, я вдихаю окриленість – видихаю відчай, я вдихаю мотивацію, видихаю побоювання, я вдихаю довіру – видихаю зневіру, я вдихаю насолоду, видихаю образ, я вдихаю подив, видихаю обурення, я вдихаю благословення – видихаю страждання, я вдихаю прощення, видихаю гординю, я вдихаю блаженство – видихаю гнів [8].

6. Психотерапевтична вправа на прийняття життя «Життя – це...».

Хід вправи: учасники тренінгової групи уважно слухають слова ведучого, який озвучує керівництво до вдосконалення: «Життя це виклик – прийми його! Життя це дар – прийми його! Життя це пригода – зважся на неї! Життя це горе – подолай його! Життя це трагедія – без страху зустрінь її! Життя це обов'язок – виконай його! Життя це гра – грай її! Життя це таємниця – розкрий її! Життя це пісня – співай її! Життя це зручний випадок – скористайся ним! Життя це подорож – доведи її до кінця! Життя це обіцянка – виконай її! Життя це Любов – відкрий її! Життя це краса – хвали її! Життя це Істина – усвідом її! Життя це боротьба – веді її! Життя це загадка – відгадай її! Життя це мета – досягни її!» Учасники діляться враженнями та почуттями, відзначають те, що найсильніше резонувало з камертоном душі.

7. **Арт-терапевтична вправа «Кольорові емоції».** Учасникам пропонується папір, фарби і дається завдання намалювати свої емоції...Після завершення кожен у колі показує свій малюнок, пояснює та описує свої емоції та почуття.

8. **Психорелаксаційна вправа «Медитація»** під спокійну музику. Сідаємо зручно в колі з опорою на спину, ніг на землю або підлогу, закриваємо очі, дихаємо спокійно. Далі ведучий говорить, а всі працюють внутрішньою увагою і виконують: «Уявіть в основі хребта квітку з чотирма пелюстками – це перший енергетичний центр, який відповідає за наші якості: чистота, невинність, мудрість та відданість Енергії Творця Всесвіту. Провернемо цю квітку вправо за годинниковою стрілкою, ніби заводимо внутрішній механізм та подумки пробуджуємо внутрішню енергію, піднімаємо її уздовж хребта вгору. Увагу піднімаємо вище до другого центру творчості, далі вище до третього центру на рівні живота, який відповідає за якості задоволення, умиротворення, спокою. Подумки заповнюємо живіт теплом. Піднімаємо увагу вище до серцевого центру, місця Духу, любові та милосердя. Заповнюємо наше серце світлом любові до всіх. Усвідомлюємо нашу духовну природу. Повторюємо «Я – Дух». Рухаємось вище до горлового центру, який пробуджує у нас якості дипломатії, колективності, приємної мови, об'єктивного свідка життєвих подій. Піднімаємо енергію вище до головного центру на рівні лоба, який відповідає за прощення. Скажемо «Я прощаю...». Далі увага вище на тім'яну область, на голові, над головою...». Звучить музика. Медитація (розслаблений стан без думок) триває 5-7 хвилин. Слухаємо себе, свої відчуття на відкритих долонях рук та над головою. Після медитації обговорюємо відчуття та враження з учасниками тренінгової взаємодії [2].

9. Завершальне коло емоцій, вражень, почуттів, взаємної подяки.

Отже, у даній статті охарактеризовано психоемоційні стани дітей, визначено особливості психотерапевтичної допомоги дітям та педагогам закладів дошкільної освіти в умовах війни; описано психотерапевтичні технології та техніки роботи з психоемоційними станами дітей війни у психотерапевтичному процесі (вітчизняний та зарубіжний підхід). Акцентовано увагу на важливості індивідуального підходу до дітей в арт-терапевтичному процесі, створення позитивної, сприятливої атмосфери довіри та безумовного прийняття з метою особистісного саморозкриття, відновлення психоемоційного стану дітей, постраждалих від психотравматичних воєнних подій, для забезпечення оптимального функціонування у суспільстві, адаптації, соціалізації, відновлення почуття психологічного благополуччя, психічного здоров'язбереження. Перспективу даного дослідження вбачаємо у

розширені технічного і технологічного інструментарію для практичного використання у психотерапевтичній роботі з дітьми, батьками та педагогами в умовах війни в Україні та у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Кафедра дошкільної освіти УДУ імені Михайла Драгоманова. Допис Корх В. про тренінги з педагогами закладів дошкільної освіти 2024. URL:<https://kdo.pf.udu.edu.ua/steikkholdery/z-mizhnarodnym-dnem-volontera-vitaiemo-profesiinykh-volonteriv-kafedry-doshkilnoi-osvity-kandydata-pedahohichnykh-nauk-dotsentairynu-voitiuk-ta-kandydata-pedahohichnykh-nauk-starshoho-vykladacha-vitaliia-klaka-2> (сайт)
2. Корх В. Особливості психотерапевтичної роботи з психоемоційними станами дітей війни. *Освітньо-науковий простір*. (5 (2)). Київ: Ліра-К, 2023. С.103-114. DOI: [https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.5\(2\).2023](https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.5(2).2023) URL: <https://ess.npu.edu.ua/index.php/ess/article/view/69>
3. Лоцман Р. Українські аудіоказки для дітей. Київ. 2022. URL:<https://youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vV9mXXbHjo0QnQ3QThLIy6-&si=NuDvXmRAtrgxhAAr>
4. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології: навч.-метод. посіб. / І. Луценко, А. Богуш, Л. Калмикова, В. Кузьменко, С. Поворознюк, О. Рейпольська; за наук. ред. І. Луценко. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 211 с.
5. Психологія сім'ї: техніки підтримки родини: метод. посіб. / за ред. І. Литвинової, Т. Курганської. Київ: ТОВ «7БЦ». 2023. 264 с.
6. Ройз С. Антистресові техніки відновлення. Київ. 2023. URL: https://megogo.net/ua/view/22559076-vseukrains-kiy-urok-z-mental-nogo-zdorov-ya-1-6-klasi-ti-yak-povertaiemos-doshkoli.html?fbclid=IwAR0eDa586nF_dR4_7wRcKnR6D8321jMXGUrkgVNkaciXJag_WsHTbn-8Iw
7. Ройз С., Булавінова К., Побережна Ю. *Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам: методичні рекомендації. Всеукраїнська програма ментального здоров'я за ініціативою О. Зеленської «Ти як?»*. (Я. Дзюбенко, Ред.). 2023. 54 с. URL:<https://howareu.com/storage/app/media/2%20Selfhelp/zdorovyaditeipidchasviiniaptechka-1.pdf>
8. Сабліна Н. Арттерапія у робот із військовими та їх родинами: посібник для психологів, педагогів, психотерапевтів, військових та арттерапевтів. Вінниця: ТВОРИ. 2023. 112 с.
9. Скордіна О. Арттерапевтичний альбом «Дім у собі». Підтримка в малюнках і текстах для тих, хто береже свій дім у собі. Київ: Вид-во Ростислава Бурлаки. 2024. 176 с.
10. Тараріна О. Практикум з арт-терапії в роботі з дітьми: навч-метод. посіб. 2-е вид. доп. Київ: АСТАМІР-В, 2019. 256 с. URL: https://vtkosnova.com/wp-content/uploads/2019/10/Praktikum_po_art_terapii_v_rabote-2.pdf
11. Туриніна О. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 160 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Наталія Олійник, кандидатка педагогічних наук, доцентка
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

PECULIARITIES OF ENSURING MENTAL HEALTH OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Nataliia Oliinyk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
Department of Primary Education,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто актуальність проблеми формування психологічного здоров'я молодших школярів у контексті сучасних соціокультурних викликів. Розкрито зміст поняття «психологічне здоров'я», його критерії та підходи до визначення, а також акцентовано увагу на важливості створення сприятливих педагогічних умов для гармонійного психологічного розвитку дітей.

Ключові слова: психологічне здоров'я, молодший шкільний вік, тривожність, психокорекція, освітнє середовище, саморегуляція, гармонійний розвиток.

Abstract. The article highlights the relevance of the problem of forming the psychological health of primary schoolchildren in the context of modern socio-cultural challenges. The content of the concept of 'psychological health', its criteria and approaches to definition are revealed, and the importance of creating favourable pedagogical conditions for the harmonious mental development of children is emphasised.

Key words: psychological health, primary school age, anxiety, psychocorrection, educational environment, self-regulation, harmonious development.

Проблематика формування психологічного здоров'я дітей нині перебуває у фокусі уваги науковців різних галузей знань, що зумовлено складним впливом соціально-економічних чинників сучасного суспільства на розвиток підростаючого покоління. Молодший шкільний вік виступає критичним періодом становлення особистості, коли формуються основи фізичного, психічного, морального, культурного й інтелектуального потенціалу, що мають довготривалий вплив і складно піддаються корекції в подальшому. Відтак рівень психологічного благополуччя дітей визначає не лише актуальний стан соціуму, а й впливає на соціально-демографічні та психологічні характеристики майбутніх поколінь.

У вітчизняній науці термін «психологічне здоров'я» уперше був уведений наприкінці ХХ століття З. Крупник, яка визначила його як необхідну умову повноцінного функціонування й розвитку особистості в процесі життєдіяльності. Науковий інтерес до феномену психологічного здоров'я зумовив появу різноманітних підходів до його трактування. Зокрема Р. Ассаджолі розглядає його як стан внутрішньої рівноваги між різними аспектами особистості, С. Фрайберг – як узгодженість між індивідуальними потребами та соціальними вимогами. О. Шукатка й Н. Олійник підкреслюють значення гармонійної взаємодії структурних компонентів особистості в контексті її життєдіяльності, а в межах адаптаційного підходу, який підтримує З. Діхтяренко, психологічне здоров'я трактується як здатність особистості ефективно адаптуватися до зовнішніх умов і будувати продуктивні міжособистісні стосунки.

Молодший шкільний вік розглядається як надзвичайно важливий етап у психічному та фізичному розвитку дитини, що супроводжується кризою семи років – переходом до нового рівня психологічної організації, коли зростаючі можливості вступають у суперечність із усталеними формами поведінки та взаємодії з соціальним оточенням [6, с. 127]. У цей період особливої ролі набуває вплив дорослих (батьків і вчителів), які формують потребнісно-мотиваційну сферу дитини, а несприятливі умови родинного або шкільного

середовища можуть призводити до дестабілізації її психологічної рівноваги. Науковці, зокрема О. Яцина, наголошують, що гармонійний розвиток можливий лише за умов позитивного емоційного клімату, який забезпечує базове відчуття безпеки та підтримки, а психологічне здоров'я дитини визначається як динамічна рівновага між її особистістю та середовищем, що відображається в емоційній стабільності, психічному розвитку, соціальній адаптованості та здатності до відповідального вибору [8, с. 554].

До ключових критеріїв психологічного здоров'я дитини науковці зараховують такі індикатори: сформоване усвідомлення власного «Я», позитивне ставлення до себе, здатність до емоційної та поведінкової саморегуляції, розвиток емпатії, наявність довірливих міжособистісних стосунків з однолітками, прийняття соціальних норм, орієнтація на гуманістичні цінності, а також чітка система життєвих орієнтирів. Психологічне здоров'я вважається нормальним, якщо особистісні характеристики дитини забезпечують не лише її адаптацію до соціального середовища, а й сприяють активному саморозвитку, що позитивно впливає на соціальний прогрес.

На основі аналізу досліджень З. Крупник, Я. Руденко, А. Кушнерьової та ін. можна стверджувати, що формування психологічного здоров'я молодших школярів тісно пов'язане з розвитком внутрішньої картини здоров'я, зокрема з формуванням ціннісних орієнтацій і мотивації до саморозвитку. Я. Руденко підкреслює важливість створення педагогічних умов, які моделюють складні життєві ситуації, сприяють самопізнанню, формують позитивний емоційний клімат і підтримують психологічну рівновагу дитини [6, с. 242]. З огляду на те, що психологічне здоров'я є результатом подолання внутрішніх суперечностей у процесі психічного розвитку, важливо забезпечити умови для успішної соціальної адаптації дітей у динамічному соціокультурному середовищі.

Список використаних джерел

1. Алексюк О. Особливості роботи вчителя початкової школи із здоров'язбереження учнів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Сер.: Педагогіка і психологія. Зб. статей: Київ: РВВ КГУ, 2020. Вип.37. Ч. 2. С. 116-120
2. Басюк А., Іщик А., Олійник Н. Технології здоров'язбереження у практиці навчання у початковій школі. *Зб. матеріалів «The 7th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (January 19–21, 2022), 2022. Cognum Publishing House, Manchester, С. 360–36.*
3. Карамушка Л.М. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни : Навч.-методичний посібник. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 124 с.
4. Крупник З. І. Формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації: теоретичний аспект. *Освітологічний дискурс*, 2015. № 4. С. 110-118.
5. Коцан І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини, 2011. Київ. 392с.
6. Психічне здоров'я особистості: підручник для вищих навчальних закладів. / С.Д. Максименко, Я.В. Руденко, А.М. Кушнерьова, В.М. Невмержицький. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 438 с.
7. Шукатка О., Олійник Н. Формування здорового способу життя молодших школярів. *Humanitarian forum*, 2023. Вип. 1. № 1 С. 35-40.
8. Яцина О. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. *Наукові перспективи*. 2022. № 7 (25). С 554-557.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ВІЙНИ: АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДНИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ

Анатолій Шендрик, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Г.Г.Кіт, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF THE CREATIVE PERSONALITY OF A PRIMARY SCHOOL STUDENT IN THE CONTEXT OF WAR: THE ASPECT OF PSYCHOLOGICAL SAFETY AS A COMPONENT OF THE EUROPEAN EDUCATIONAL STRATEGY

Anatoliy Shendryk, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається проблема формування творчої особистості молодших школярів в умовах війни, особливості досягнення психологічної безпеки в освітньому процесі та її значення в рамках європейської освітньої стратегії. Автор аналізує вплив психологічної безпеки на розвиток креативного мислення та стійкості учнів початкової школи, а також підходи до створення безпечного освітнього середовища.

Ключові слова: творча особистість, психологічна безпека, освіта, війна, стресостійкість.

Abstract. The article discusses the issue of forming a creative personality in younger schoolchildren in the context of war, the peculiarities of achieving psychological safety in the educational process, and its significance within the framework of the European educational strategy. The author analyzes the impact of psychological safety on the development of creative thinking and resilience in primary school students, as well as approaches to creating a safe educational environment.

Keywords: creative personality, psychological safety, education, war, stress resistance.

В умовах воєнного стану питання психологічної безпеки молодших школярів набуває особливої актуальності. Ця вікова категорія знаходиться на перехідному етапі між дошкільним дитинством і підлітковим віком, що робить її вразливою до стресових факторів, але водночас відкритою до різноманітних форм самовираження. Творчість відіграє ключову роль у подоланні страхів, зниженні рівня тривожності та формуванні позитивної картини світу. Творча особистість здатна до нестандартного мислення, генерації нових ідей та продуктивної діяльності. Формування цих якостей потребує безпечного середовища, особливо у кризові періоди. Європейська освітня стратегія наголошує на важливості емоційного добробуту та розвитку креативного мислення як складників стійкості дитини. Саме тому формування творчої особистості молодшого школяра в сучасних реаліях є не лише освітнім завданням, а й засобом психологічної підтримки.

Війна створює перешкоди для навчального процесу: руйнування шкіл, вимушене переселення, емоційне виснаження учнів. За офіційними даними, сфера освіти є однією з найбільш постраждалих унаслідок війни за кількістю зруйнованих, пошкоджених та втрачених об'єктів інфраструктури. Станом на 2024 рік прямі збитки від руйнувань закладів освіти становили \$7,3 млрд. Унаслідок бойових дій пошкоджено понад 4 тисячі освітніх закладів. [2, с. 9]. Згідно з опитуваннями ЮНІСЕФ, діти, які вимушено покинули свої домівки через військові конфлікти, мають високий рівень стресу та потребують психологічної підтримки для продовження навчання [1]. Це вимагає адаптації освітніх методик, впровадження програм психологічної підтримки та розвитку креативного потенціалу.

Справжня творчість неможлива без відчуття безпеки, адже саме в спокійному емоційному стані дитина може вільно висловлювати свої думки, фантазувати та експериментувати. Постійна напруга, страх, невизначеність блокують креативність,

обмежуючи здатність до самовираження. Психологічна безпека є фундаментом, на якому будується здорова творча активність: коли дитина почувається захищеною, вона може виходити за межі звичного у творчому процесі, пробувати нові ідеї та розвивати власний потенціал. У сучасних реаліях особливо важливо створювати середовище, яке дає дітям можливість не лише навчатися, а й творити без страху, що сприяє їхньому емоційному відновленню та гармонійному розвитку.

Психологічна безпека є ключовою умовою для гармонійного розвитку особистості, зокрема в умовах кризових ситуацій. Вона передбачає відсутність страху, можливість самовираження, довіру між учасниками освітнього процесу та підтримку з боку педагогів і батьків. Створення безпечного середовища сприяє зниженню рівня тривожності учнів, підвищенню їхньої самооцінки та активному залученню до творчої діяльності. До заходів, які забезпечують психологічну безпеку в навчальному закладі, належать розробка програм психологічної підтримки, впровадження методів арт-терапії, організація групових занять для розвитку емоційного інтелекту, інтеграція ігрових методик у навчальний процес, а також регулярний моніторинг психоемоційного стану учнів. Європейські освітні стратегії наголошують на важливості ментального здоров'я дітей, особливо в країнах, які зазнали наслідків збройних конфліктів, адже емоційний добробут є запорукою ефективного навчання та особистісного розвитку.

Серед сучасних заходів психологічної безпеки, які активно використовують у роботі з дітьми, Г. Заїкіна та В. Лобанова особливо виділяють арт-терапію (та її різновиди, такі як ізотерапія, звукотерапія, кольоротерапія, казкотерапія, глиняна терапія тощо), також згадують ігротерапію, аутогенне тренування та тілесно-орієнтовані техніки [3, с. 45–46]. Арт-терапія, як один із найбільш м'яких і природних методів психологічної підтримки, сприяє гармонізації емоційного стану, зниженню стресу та розвитку самовираження через художню творчість. Її доступність дозволяє дітям займатися нею самостійно, що особливо важливо у кризових ситуаціях. Останніми роками методика набуває педагогічного спрямування, інтегруючись у навчальний процес та виконуючи виховну, корекційну, психотерапевтичну, діагностичну й розвивальну функції. Вона ефективно допомагає подолати тривожність, страхи, труднощі у соціальній взаємодії, депресивні стани та наслідки стресу, зокрема спричиненого війною. Тому впровадження арт-терапевтичних методик у школах є важливим інструментом досягнення психологічної безпеки молодших школярів і створення умов для їхнього творчого розвитку.

Отже, підтримка психологічної безпеки в освітньому середовищі під час війни є ключовим фактором для збереження та розвитку творчої особистості молодших школярів. Відчуття захищеності сприяє зниженню рівня тривожності, відкритості до самовираження та активному залученню дітей у навчальний процес. Впровадження в навчальний процес арт-терапії та інших методик підтримки допоможе стабілізувати емоційний стан дітей і сприятиме їхньому гармонійному розвитку та підвищенню рівня мотивації до навчання.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт за результатами опитування українських підлітків у 2022/2023 роках «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» в межах міжнародного проєкту BOO3 «Health behaviour schoolage children» (HBSC). Київ, 2024. 94 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/51006/file/Health%20Behaviour%20in%20School-Aged%20Children%20study_Ua%201.pdf.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року. Київ, 2025. С. 9. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
3. Заїкіна Г., Лобанова В. Принципи використання психокорекції у навчально-виховному процесі. *Молодий вчений*. 2016. № 11.1. С. 44–47. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:BhFvYAG-Z9EJ:scholar.google.com/+заходи+психологічного+відновлення+молодших+школярів+арт-терапія&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1 (дата звернення: 20.03.2025).

РОЗДІЛ 6. СТВОРЕННЯ ВІДКРИТОГО ЗЕЛЕНОГО СЕРЕДОВИЩА І ЗАХОДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ НА СВІЖОМУ ПОВІТРІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ТА УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ

РОЛЬ ЗЕЛЕНОГО СЕРЕДОВИЩА В КОМПЛЕКСНІЙ ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Ліна Береженна, фізичний терапевт відділення фізичної та реабілітаційної медицини
ДРУЦКРОІ «Поділля», асистент кафедри дошкільної освіти

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)
Альона Зайнулліна, логопед КНП «Вінницька обласна дитяча клінічна лікарня Вінницької
обласної Ради»

THE ROLE OF THE GREEN ENVIRONMENT IN COMPREHENSIVE PHYSICAL REHABILITATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Lina Berezhenna, Physical therapist, Department of Physical and Rehabilitation Medicine,
DRUTSKROI «Podillia», Assistant Professor, Department of Preschool Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Alyona Zainullina, Speech Therapist, KNP «Vinnitsia Regional Children's Clinical Hospital of the
Vinnitsia Regional Council»

Анотація. У статті розглядається значення зеленого середовища як простору для фізичної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами. Особливу увагу приділено використанню ігрових технологій у природному середовищі, що сприяє активізації рухової діяльності, соціальній адаптації та комплексному розвитку дитини. Аналізуються національні стратегії, педагогічні умови та соціальні механізми, що підтримують інтеграцію інклюзивного підходу в освітній і реабілітаційний процес.

Ключові слова: зелене середовище, фізична реабілітація, діти з ООП, інклюзія, ігрові технології, рухова активність.

Abstract. The article considers the importance of the green environment as a space for physical rehabilitation of children with special educational needs. Particular attention is paid to the use of game technologies in the natural environment, which contributes to the activation of motor activity, social adaptation and comprehensive development of the child. National strategies, pedagogical conditions and social mechanisms that support the integration of an inclusive approach into the educational and rehabilitation process are analyzed.

Keywords: green environment, physical rehabilitation, children with special educational needs, inclusion, game technologies, motor activity.

Одним із сучасних напрямів у фізичній реабілітації дітей з особливими освітніми потребами є інтеграція природного середовища, зокрема зелених зон, у реабілітаційний простір. Зелене середовище розглядається як простір, насичений природними елементами: деревами, кущами, квітами, газонами, парками, водоймами, що позитивно впливають на психофізіологічний стан дитини.

Особливої уваги заслуговує впровадження ігрових технологій у зеленому середовищі, які стають важливим засобом розвитку рухової активності, самостійності та соціальної взаємодії в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Як підкреслює Л. Береженна, використання природного простору в поєднанні з ігровими методиками активізує фізичну, когнітивну та емоційну сфери дитини, сприяючи її комплексному розвитку [1].

На національному рівні важливість створення доступного, інклюзивного, безпечного зеленого середовища відображена в Національній стратегії із створення безбар'єрного

простору в Україні на період до 2030 року. Згідно з цим документом, передбачається розвиток доступної інфраструктури для фізичної активності та дозвілля осіб з інвалідністю, зокрема дітей з ООП, у тому числі через благоустрій парків, скверів, відкритих майданчиків [2].

Рухова активність дітей як компонент фізичної реабілітації потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки. Дослідники наголошують, що активізація руху в природному середовищі значно ефективніша завдяки емоційній привабливості, динаміці простору та участі у групових формах діяльності (табл.1) [3].

Таблиця 1. Порівняння ефективності видів простору для реабілітації

Критерій	Закрите середовище (зал)	Відкрите середовище зелене
Доступ до природних стимулів	Обмежений	Максимальний
Варіативність руху	Обмежена	Висока
Зниження психологічної напруги	Частково	Значне
Можливість соціалізації	Помірна	Висока
Інклюзивність	Часто потребує адаптацій	Природно інклюзивне

У дослідженнях з теми реабілітації в умовах соціальної інтеграції також зазначається, що природне середовище може виступати ефективним чинником, який підтримує самостійне життя людей з інвалідністю та створює додаткові можливості для їхньої участі в соціумі. Соціальний супровід, включення навчальних тренувальних квартир, створення доступного простору та взаємодія з природою – усе це є частиною комплексного підходу до реабілітації [4; 5].

Крім цього, зелене середовище дозволяє дитині самостійно досліджувати навколишній світ, взаємодіяти з природними об'єктами, набувати сенсорного досвіду, що надзвичайно важливо в процесі реабілітації. Саме такі умови сприяють формуванню навичок орієнтування в просторі, розвитку координації рухів, дрібної та загальної моторики.

Педагогічні умови, що сприяють ефективній реабілітації дітей у природному середовищі, мають включати індивідуальний підхід, використання адаптивних ігрових форм, урахування вікових і фізіологічних особливостей дитини. Важливим є також психологічний комфорт та відчуття безпеки, які забезпечуються як фізичним простором, так і кваліфікованим супроводом фахівців [3].

У сучасних реаліях війни та повоєнної відбудови України роль інклюзивного середовища набуває нового значення. Як відзначають Л. Береженна, О. Шлапак і Р. Штогрин, навчальні тренувальні квартири та інші інноваційні форми підтримки самостійного життя мають бути інтегровані в систему реабілітаційних заходів. При цьому важливо не тільки створювати фізичну інфраструктуру, а й формувати середовище, яке підтримує розвиток і соціалізацію дітей та дорослих з інвалідністю [4; 5].

Значний потенціал для фізичної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами має використання ігрових технологій у зеленому середовищі, зокрема на базі парків, шкільних дворів, ботанічних садів чи спеціально облаштованих територій. Як зазначає Л. Береженна, ігрова діяльність у природному середовищі дозволяє дітям засвоювати нові соціальні ролі, формує навички командної взаємодії, учить орієнтуватися в просторі та долати перешкоди [1].

Згідно з Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, особливу увагу слід приділяти доступності навколишнього середовища та інфраструктури для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. У документі наголошується, що створення безпечного й комфортного фізичного простору має бути пріоритетом для закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо. Важливо не лише усунути фізичні бар'єри, а й забезпечити можливості для активної участі дітей у

соціальному житті, у тому числі через використання відкритих природних просторів для навчання та реабілітації [2].

Також варто зазначити, що рухова активність є важливим чинником здоров'я та реабілітації. За даними дослідження О. Мирухи, Н. Пахальчук та Н. Романенко, активізація рухової діяльності дітей сприяє гармонійному фізичному розвитку, покращує функціональний стан організму та знижує ризик порушень опорно-рухового апарату. Особливо важливим є створення умов для самостійної фізичної активності дитини з урахуванням її індивідуальних можливостей, що легко реалізується в зеленому середовищі [3].

Крім суто педагогічних і фізіологічних аспектів, варто звернути увагу на соціальну інтеграцію дітей з ООП, яка можлива через участь у спільній діяльності з іншими дітьми. Зелений простір, на відміну від закритих приміщень, є менш формалізованим і більш відкритим до комунікації. Таке середовище знижує психологічну напругу, дозволяє розкрити потенціал дитини та підвищує її самооцінку. Створення інклюзивного зеленого середовища сприяє формуванню толерантного ставлення в суспільстві та зміцнює соціальні зв'язки в дитячих колективах.

Таким чином, зелене середовище як простір фізичної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами є багатофункціональним та перспективним інструментом. Його використання в поєднанні з ігровими технологіями дозволяє створити природне, безпечне, доступне та емоційно комфортне середовище для комплексного розвитку дитини. Результати досліджень підтверджують, що інтеграція природного простору в реабілітаційний процес сприяє формуванню життєвих навичок, руховій активності та соціальній адаптації.

Реалізація таких підходів потребує підтримки на державному рівні, відповідного педагогічного супроводу та розвитку інклюзивної інфраструктури. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на розробці методичних рекомендацій та моделей інклюзивного простору у закладах освіти, реабілітаційних центрах та громадах.

Список використаних джерел

1. Береженна Л. Використання ігрових технологій в зеленому середовищі як засіб розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference «Methodological and attitudinal principles of classical science»*. Stockholm, Sweden, 2024. С. 17-20.
2. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.
3. Пахальчук Н., Мируха О., Романенко Н. Педагогічні умови активізації рухової активності дітей. *Молодий вчений*. 2019. С. 72-75.
4. Штогрин Р.Л., Шлапак О.В., Береженна Л.Ю. Реабілітація людей з інвалідністю в контексті інтеграції на відкритий ринок праці через соціальний супровід. *Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політичні, правові та організаційні проблеми діяльності органів публічної влади та публічних службовців у воєнний та повоєнний період»*. Вінниця: ТОВ «Друк», 2024. С.188-191.
5. Штогрин Р.Л., Шлапак О.В., Береженна Л.Ю. Механізм інтеграції навчальних тренувальних квартир у систему реабілітації та підтримки самостійного життя в Україні. *Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політичні, правові та організаційні проблеми діяльності органів публічної влади та публічних службовців у воєнний та повоєнний період»*. Вінниця: ТОВ «Друк», 2024. С.191-194.

**РУХОВА АКТИВНІСТЬ ДІТЕЙ НА СВІЖОМУ ПОВІТРІ ЯК СТРАТЕГІЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Наталія Левінець, кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут проблем виховання НАПН України (Україна)

**CHILDREN'S MOTOR ACTIVITY IN THE FRESH AIR AS A STRATEGY FOR THE
FUNCTIONING OF A HEALTH-PROTECTING EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN A
PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION**

Nataliia Levinets, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Institute of Problems of Education of the NAPS of Ukraine (Ukraine)

***Анотація.** У статті розглядається роль рухової активності дітей на свіжому повітрі як ключового компонента здоров'язбережувального освітнього середовища закладу дошкільної освіти, обґрунтовується важливість рухової активності для гармонійного фізичного та психічного розвитку дітей дошкільного віку. Аналізуються переваги перебування дітей на свіжому повітрі та його вплив на зміцнення здоров'я, підвищення опірності несприятливим впливам довкілля та загального самопочуття. Розглядаються стратегії організації рухової активності дітей на свіжому повітрі в умовах закладу дошкільної освіти, включаючи форми організації, методи та засоби.*

***Ключові слова:** рухова активність, свіже повітря, здоров'язбережувальне освітнє середовище, заклад дошкільної освіти, збереження і зміцнення здоров'я.*

***Abstract.** The article examines the role of children's physical activity in the fresh air as a key component of a health-preserving educational environment in a preschool educational institution, and justifies the importance of physical activity for the harmonious physical and mental development of preschool children. The benefits of children being outdoors and its impact on improving health, increasing immunity, and overall well-being are analyzed. Strategies for organizing children's outdoor physical activity in a preschool educational institution are considered, including forms of organization, methods and means.*

***Keywords:** physical activity, fresh air, health-preserving educational environment, preschool educational institution, preservation and promotion of health.*

Посилення впливу кризових явищ на якість системи фізкультурно-оздоровчої діяльності закладу дошкільної освіти спонукає науковців і практиків до пошуку шляхів модернізації її змісту та організаційно-методичних умов. Вирішення даної проблеми дозволить зреалізувати мету фізкультурно-оздоровчої роботи, яка полягає в охороні й зміцненні здоров'я дітей; підвищенні опірності й захисних сил дитячого організму, підвищенні його працездатності; формуванні рухового досвіду; розвитку фізичних якостей і забезпечення належного рівня фізичної підготовленості; вихованні стійкого інтересу до рухової активності; прилученні до здорового способу життя.

На сьогодні одним із пріоритетних напрямів діяльності сучасного закладу дошкільної освіти є створення здоров'язбережувального освітнього середовища, яке орієнтоване на:

- дотримання безпечних умов для рухової діяльності;
- контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм;
- максимальне використання природних факторів для оздоровлення дітей;
- проведення фізкультурно-оздоровчих заходів на свіжому повітрі.

Одним з ключових компонентів такого середовища є достатня рухова активність дітей, особливо на свіжому повітрі. Дошкільний вік є сенситивним періодом для формування основ здоров'я та розвитку рухових навичок. Недостатня фізична активність у цьому віці може призводити до низки негативних наслідків, включаючи зниження імунітету, порушення постави, надмірну вагу, а також негативно впливати на психоемоційний стан дитини. Натомість, регулярні заняття фізичними вправами та перебування на свіжому повітрі

сприяють гармонійному розвитку організму, зміцненню здоров'я та підвищенню загальної життєздатності дітей.

Зважаючи на постійні обмеження, в яких зростають діти дошкільного віку, слід збільшувати час перебування на свіжому повітрі, і за можливості (погодні, температурні, безпекові вимоги) усі види рухової активності планувати на вулиці. Це дозволить активізувати рухову діяльність дітей за рахунок збільшення інтенсивності вправ (сприятливі умови для різних видів швидко-силових рухів), позитивного впливу природних факторів (повітря, сонця), збільшення варіантів самостійного вибору фізичних вправ та спортивних ігор.

Перебування дітей на свіжому повітрі в цілому, і поєднання з рухами зокрема, має значні освітньо-розвивальні та виховні переваги.

Насамперед, покращується обмін речовин, підвищується опірність організму до несприятливих впливів довкілля, зміцнюються системи організму, зокрема серцево-судинна, дихальна та опорно-рухова, сприяє гармонійному фізичному розвитку.

Також активна рухова діяльність на свіжому повітрі підвищує розумову працездатність, розвиває увагу та пам'ять, сприяє покращенню психоемоційного стану, мінімізує впливи різноманітних стрес-факторів, знижує тривожність, покращує сон та загальне самопочуття.

У природному довкіллі відбувається вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, формування рухового досвіду, який забезпечує здатність дитини вирішувати повсякденні ситуації за допомогою рухів.

Умови перебування на свіжому повітрі сприяють збагаченню сенсорних вражень (зорових, слухових, тактильних), що позитивно впливає на розвиток органів чуття та пізнавальних процесів, і також сприяє формування соціальних та комунікативно-соціальних навичок. Оскільки на прогулянках переважає ігрова діяльність, то діти вчаться об'єднуватися на гру, домовлятися в розподілі ролей, слідкувати за дотриманням правил, запобігати виникненню конфліктів, у разі необхідності знаходити способи їх вирішення.

Узагальнюючи дослідження проблеми створення та функціонування здоров'язбережувального середовища [1; 2; 3], виокремимо стратегії та підходи для ефективної реалізації потенціалу рухової активності дітей на свіжому повітрі в закладі дошкільної освіти:

- створення безпечного та сприятливого середовища (дотримання санітарно-гігієнічних норм; організація безпечного простору для рухової активності). На території має бути достатня кількість спортивних та ігрових майданчиків з безпечним та цікавим обладнанням, що стимулює різні види рухової активності (гірки, гойдалки, пісочниці, спортивні комплекси тощо), тіньових зон для відпочинку в спекотну погоду;

- дотримання тривалості щоденних прогулянок у першу та другу половину дня (не менше 3-х годин) й занять фізичною культурою у розпорядку. За можливості організувати денний сон на свіжому повітрі та реалізацію усіх фізкультурно-оздоровчих заходів, передбачених руховим режимом;

- використання спортивного й фізкультурного інвентарю (м'ячі, скакалки, обручі, кеглі тощо) та природних матеріалів (шишки, каштани для метання, гілочки для розмітки майданчиків, інвентар для ігор малої рухливості, пісок, вода) для організації рухової активності;

- забезпечення організаційно-методичної підтримки педагогів через ознайомлення із сучасними технологіями й методиками організації рухової діяльності дітей на свіжому повітрі;

- сприяти залученості батьків до оздоровчої діяльності вдома та до організації спільних із закладом освіти фізкультурно-оздоровчих заходів на свіжому повітрі.

Провідна роль у реалізації зазначених стратегій належить керівникові закладу дошкільної освіти та педагогічному колективу.

Так керівник забезпечує:

- стратегічне планування та організацію здоров'язбережувального середовища із максимальним використанням оздоровчого потенціалу сил природи в освітньому процесі;
 - розробку та реалізацію комплексного плану оздоровчих заходів, що охоплює всі аспекти здоров'я дітей, забезпечує інтеграцію оздоровчих технологій в освітній процес;
 - створення безпечного та розвивального середовища (дотримання санітарно-гігієнічних норм; організація безпечного простору для рухової активності, в тому числі на свіжому повітрі);
 - забезпечення матеріально-технічної бази (спортивне та фізкультурне обладнання, ігровий інвентар, матеріалами для оздоровчих процедур; організація харчування, що відповідає потребам дітей);
 - координацію роботи педагогічного та медичного персоналу;
 - контроль за виконанням фізкультурно-оздоровчих заходів;
 - підвищення кваліфікації педагогів (організація семінарів, тренінгів, майстер-класів з питань оздоровлення дітей силами природи; стимулювання педагогів до використання інноваційних оздоровчих технологій);
 - взаємодію з батьками (проведення батьківських зборів, консультацій з питань оздоровлення, в тому числі прогулянок на свіжому повітрі, залучення батьків до участі в оздоровчих заходах);
 - моніторинг стану здоров'я дітей (організація регулярних медичних оглядів, аналіз показників захворюваності);
 - оцінку ефективності оздоровчих заходів (аналіз результатів роботи, виявлення проблем та шляхів їх вирішення);
 - внесення коректив до фізкультурно-оздоровчої програми закладу.
- Педагоги, у свою чергу, реалізують оздоровчі підходи в певній віковій групі, а саме:
- планують рухову активність на свіжому повітрі з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних потреб дітей;
 - заохочують дітей до різноманітної за змістом цілеспрямованої та довільної (самостійної) рухової активності на свіжому повітрі, створюють емоційно-позитивне ставлення до рухів на майданчику;
 - контролюють дотримання безпечних умов та запобігають травматизму дітей на ігровому та спортивному майданчиках;
 - систематично оцінюють рівень рухової активності дітей на свіжому повітрі;
 - надіють батькам рекомендації щодо організації рухової активності дітей вдома з використанням оздоровчого потенціалу сил природи.

Отже, рухова активність дітей на свіжому повітрі є важливими складником здоров'язбережувального освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Систематичні заняття фізичними вправами та перебування на свіжому повітрі сприяють всебічному розвитку дітей, зміцненню їхнього здоров'я та підвищенню якості життя. Ефективна організація рухової активності в закладі дошкільної освіти вимагає комплексного підходу, що включає створення сприятливих умов, планування діяльності, використання різноманітних форм та методів, а також активну підтримку та належний рівень професійної компетентності педагогів. Впровадження стратегій, спрямованих на підвищення рухової активності дітей на свіжому повітрі, є необхідним кроком на шляху до формування здорового та гармонійно розвиненого покоління.

Список використаних джерел

1. Вінарчук Н. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти як чинник фізичного розвитку дошкільника, збереження та зміцнення здоров'я. URL: DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-28>.
2. Здоров'язбережувальна складова освіти: навчально-методичний посібник. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2024. 128 с. URL: <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/wp->

3. Формування та розвиток здоров'язбережувального середовища в закладах освіти різного рівня: колективна монографія / за заг. ред. Івана Стасюка [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 284 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7700>

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ

Аріна Чупріна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.О.Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE FORMATION OF MORAL VALUES OF PRESCHOOLERS

Arina Chupryna, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено роль фізичної культури у формуванні моральних цінностей дошкільників, зокрема через фізичну активність та ігрову діяльність. Встановлено, що регулярні фізичні вправи сприяють розвитку не тільки фізичного здоров'я, а й соціальних та моральних якостей, таких як відповідальність, співпраця, доброзичливість та здатність до самоконтролю.

Ключові слова: фізична культура, моральні цінності, дошкільники, фізичні вправи, ігри.

Abstract. The article explores the role of physical education in the formation of moral values of preschoolers, in particular through physical activity and play activities. It has been established that regular physical exercise contributes to the development of not only physical health, but also social and moral qualities, such as responsibility, cooperation, friendliness and the ability to self-control.

Key words: physical education, moral values, preschoolers, physical exercise, games.

Фізична культура є невід'ємною складовою гармонійного розвитку дитини, що охоплює не лише зміцнення фізичного здоров'я, а й формування морально-етичних цінностей, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи соціальної поведінки, світогляду та взаємодії з навколишнім середовищем. У цьому контексті інтеграція фізичної культури в освітній процес сприяє формуванню чесності, відповідальності, доброзичливості та дисциплінованості.

Роль фізичної культури у формуванні моральних цінностей дошкільників була об'єктом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Зокрема значний внесок зробили: Н. Дорош, О. Дурманенко, Н. Ковалевська, Т. Фазан, Л. Чівуріна та інші.

Дошкільний вік є найбільш важливим періодом у житті дитини, адже саме в цей час формуються основи фізичного, емоційного та соціального розвитку. Організм дошкільника активніше росте, формується опорно-руховий апарат, удосконалюється робота серцево-судинної та дихальної систем, а нервова система набуває більшої стійкості. Крім того, у даному віці в дітей виникає потреба у схваленні та визнанні з боку оточування, формування почуття власної гідності. Вони починають краще розуміти себе в часі, усвідомлюють події минулого, можуть аналізувати теперішній момент і замислюватися про майбутнє. Також у

цьому періоді відбувається становлення своєї статевої приналежності, що впливає на їх поведінку та самоідентифікацію.

У сучасній системі освіти України питанню морального виховання дошкільників приділяється особлива увага, що підтверджується рядом законодавчих документів: закони України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту», «Державна національна програма Освіта (Україна ХХІ століття)», «Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану» тощо.

Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти відображено сучасні тенденції щодо оновлення змісту освіти та виховання, що спрямовані на переосмислення моральних цінностей та визначення нових підходів до розвитку особистості дитини. Особливий акцент робиться на гармонійному поєднанні фізичного виховання з виховним процесом, що сприяє становленню моральних орієнтирів та розвитку соціально значущих якостей дошкільників [1].

У дошкільному віці регулярна фізична активність сприяє зміцненню здоров'я, покращує кровообіг, стимулює роботу внутрішніх органів і допомагає розвивати координацію, витривалість, спритність і силу. Тому діти, які з раннього віку залучені до активної рухової активності, не тільки краще розвиваються фізично, а й демонструють вищу емоційну стійкість, кращу здатність до самоконтролю та адаптації в соціальному середовищі [2].

Фізична культура відіграє важливу роль у формуванні моральних якостей дошкільників, а гра є одним із найбільш ефективних засобів цього процесу. Саме в ігровій діяльності діти дошкільного віку найбільше проявляють свою самостійність, що є ключовим для їх становлення як особистостей. У рухливих іграх вони не лише вдосконалюють фізичні навички, а й навчаються взаємодіяти з однолітками, узгоджувати дії, вирішувати конфлікти мирним шляхом та підтримувати партнерів. Граючи разом, дошкільники набувають важливого соціального досвіду, який згодом застосовують у реальному житті. Тим самим вони розвивають доброзичливість, уміння співпрацювати, терпіння та взаємоповагу. Наприклад, під час командних спортивних ігор діти навчаються допомагати товаришам, заспокоювати їх у разі невдачі, мотивувати до подальших зусиль і використовувати можливості кожного учасника. Відповідно в спільній фізичній активності відбувається гармонійне поєднання фізичного, емоційного та морального розвитку дошкільників, що формує їх як відповідних і соціально зрілих особистостей [3, с. 33]

У процесі фізичної активності дошкільники переживають різні емоційні стани: радість від перемоги, розчарування через невдачу, задоволення від виконаного завдання, гордість за командну співпрацю, що безпосередньо, дозволяє їм розвиватися, керувати своїми емоціями, аналізувати ситуацію та адаптуватися до змін. Крім того, у процесі спільних фізичних занять діти формують вміння співпрацювати в парах чи команді, слідувати за правилами, проявляти ініціативу та підтримувати інших. Наприклад, у командних іграх вони навчаються не лише досягти власних цілей, а й діяти в інтересах колективу, поступатися індивідуальними успіхами заради спільного результату, розподіляти обов'язки та розташовувати спільну мову з однолітками.

Фізичне виховання просто неба не лише покращує фізичну підготовку дітей, а й сприяє розвитку важливих особистісних якостей, таких як лідерство, відповідальність, взаємодопомога та вміння працювати в команді. На свіжому повітрі можна організовувати командні ігри, наприклад, граючи у футбол, діти засвоюють, що успіх залежить не тільки від індивідуальних здібностей, а й від взаємодії з командою. Тому вони розуміють, що невміння співпрацювати з членами своєї команди, нечесна поведінка, нехтування правилами чи сильна агресія можуть призвести до втрати довіри з боку товаришів.

Наприклад, у грі «Рятувальників» діти діляться на команди, кожна з яких повинна «врятувати» потерпілого, застосовуючи логіку, кмітливість та фізичну активність. Такі заняття сприяють розвитку емпатії, навичок планування та відповідального ставлення до

завдань. Проводячи подібні ігри на природі, педагоги створюють сприятливе середовище для гармонійного формування не лише тіла, а й особистості дитини.

Рухливі та спортивні ігри просто неба спряють засвоєнню дошкільниками важливих соціально-моральних принципів. Працюючи в команді на спільний результат, вони розуміють, що необхідно допомагати слабшим, підтримувати друзів у складних ситуаціях, радіти не тільки своїм, а й загальним досягненням. Також вони навчаються сприймати перемогу та поразку і не засмучуватися через невдачі, а навпаки, робити висновки та намагатися працювати над собою. Відповідно це формує в них стійку систему цінностей, яка впливає на їхню поведінку в майбутньому, допомагаючи стати відповідальними, чесними, співчутливими та соціально активними.

Фізичне виховання відіграє важливу роль у формуванні ключових моральних якостей, які є основою розвитку особистості. До них належать загальнолюдські цінності, а саме морально-духовні надбання, які включають ідеали, норми співпраці та етичні принципи, що сприяють гармонійному розвитку особистості [4, с. 77]. Адже в спільних ігор діти отримують досвід комунікації, підтримки та взаємодопомоги, що сприяє формуванню дружби та товариських відносин. Командні види спорту розвивають довіру та вчать цінувати співпрацю, адже спільні досягнення об'єднують дітей та допомагають налагоджувати соціальні зв'язки.

Національні цінності формуються на основі історичних традицій, звичаїв та обрядів, характерних для певного народу та ґрунтуються на загальнолюдських принципах, але мають унікальні національні особливості, які забезпечують соціальну взаємодію та культурну ідентичність представників певної етнічної групи. Громадянські цінності відображають усвідомлення особистої гідності, свободи, відповідальності та дисциплінованості. Вони сприяють вихованню поваги до інших, формуванню патріотичних почуттів і гармонійному поєднанню національної та міжнаціональної свідомості.

Батьки відіграють ключову роль у вихованні моральних цінностей через фізичну культуру, адже вони є першими прикладами для своїх дітей. Тому, якщо батьки активно займаються спортом, підтримують здоровий спосіб життя та демонструють правильні моделі поведінки, то діти будуть переймати ці звички, вважаючи їх як норму. Однак батькам важливо не тільки заохочувати дітей до фізичних вправ, а й активно обговорювати з ними різні аспекти поведінки під час ігор. Наприклад, батьки можуть пояснити дитині важливість допомоги іншим, навчати її, як поводитися у випадку перемоги чи поразки, та розповідати, чому важливо дотримуватися правил гри.

У сучасному світі фізична активність дітей зменшується під впливом викликів, пов'язаних із стрімким розвитком цифрових технологій. Дошкільники дедалі частіше надають перевагу смартфонам, комп'ютерним та онлайн-іграм, що негативно впливає на рівень їхньої рухової активності. У зв'язку з цим перед педагогами та батьками постає важливе завдання – зробити заняття з фізичної культури максимально привабливими, динамічними та мотивувальними для дітей.

Одним із перспективних напрямків у фізичному вихованні дошкільників є інтеграція фізичних вправ з іншими видами діяльності. Наприклад, поєднання музичних ігор із руховими завданнями або використання казкових сюжетів у фізичних вправах може зробити заняття більш цікавими для дітей і сприяти розвитку не тільки фізичних, а й моральних цінностей. Крім того, створення інтерактивних спортивних програм, які включають елементи гри та творчості, сучасної музики, дозволяють зробити фізичну активність частиною повсякденного життя дитини, стимулюючи її до розвитку як фізично, так і морально.

Отже, фізична культура, на сьогодні, є не лише засобом зміцнення здоров'я, а й ефективним інструментом виховання моральних якостей дошкільників, адже фізична активність сприяє розвитку чесності, відповідальності, дружелюбності, самодисципліни, взаємоповаги та командної роботи, що допомагає дітям краще адаптуватися до соціального середовища, навчитися працювати в команді та сформувати стійку моральну основу на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://surl.li/jzazgw> (дата звернення: 26.03.2025).
2. Гончаренко А.М. Дошкільний вік. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. URL: <https://esu.com.ua/article-21154> (дата звернення: 26.03.2025).
3. Дорош Н., Дурманенко О. Формування культури спілкування дітей середнього дошкільного віку засобами гри. Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації. Матеріали Х Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Київ, 2024. С. 32-35.
4. Ковалевська Н.В., Фазан Т.П. Формування духовно-моральних цінностей у дошкільників в умовах військового стану. *Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану*, 2022. № 1. С. 75-79. URL: <https://surl.li/cywxex> (дата звернення: 26.03.2025).
5. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 3 (58). С. 90-93.
6. Пахальчук Н. Формування естетичного досвіду дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання. *Реалізація ідей В.О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: зб. матеріалів пед. читань*. Вінниця: ТОВ «Ландо ЛТД», 2015. Вип. 10. С. 8-11.

РОЗДІЛ 7. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Наталія Баюрко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

INNOVATIVE APPROACHES TO TRAINING FUTURE TEACHERS OF NATURAL SCIENCES IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Nataliia Baiurko, Candidate of Pedagogy, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються основні концептуальні підходи до підготовки педагогів: особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний та міждисциплінарний. Наведено приклади інноваційних практик у педагогічній освіті України та країн ЄС. Підкреслюється важливість інтеграції екологічної тематики в освітній процес і забезпечення наступності екологічного виховання на всіх рівнях освіти.

Ключові слова: екологічна освіта, інноваційні підходи, підготовка вчителів, природничі дисципліни, наступність освіти.

Abstract. The article reveals the main conceptual approaches to teacher training are outlined, including the learner-centered, competency-based, activity-based, and interdisciplinary approaches. Examples of innovative practices in teacher education in Ukraine and EU countries are provided. The article emphasizes the importance of integrating environmental topics into the educational process and ensuring the continuity of environmental education at all levels of learning.

Key words: environmental education, innovative approaches, teacher training, natural sciences, educational continuity.

Серед актуальних проблем сучасної педагогічної науки екологічна освіта є однією із ключових. В умовах погіршення екологічної ситуації в Україні у зв'язку з військовими діями, а також загостренням глобальних екологічних проблем, важливим завданням є формування екологічної свідомості та екологічної культури, відповідального ставлення кожної людини до природного середовища та готовності діяти відповідно до принципів сталого розвитку. Особлива роль у цьому процесі належить фахівцям природничої освітньої галузі, адже саме вони безпосередньо закладають у дітей основи екологічного мислення та розвивають уміння і навички екологічної і природоохоронної діяльності. Ефективність екологічної освіти значною мірою залежить від якості професійної підготовки педагогів, що зумовлює потребу в упровадженні інноваційних підходів у педагогічну освіту.

Сучасні виклики, зокрема кліматичні зміни, деградація довкілля, вичерпання природних ресурсів, потребують нової генерації освічених громадян, які усвідомлюють цінність природи, прогнозують наслідки впливу антропогенної діяльності, мислять екологічно і діють відповідально. Формування таких громадян починається ще з дошкільного віку і продовжується в шкільні роки. Тому надзвичайно важливо забезпечити наступність в екологічній освіті на всіх рівнях, особливо через підготовку педагогів, які зможуть інтегрувати екологічні знання в освітній процес. Інноваційні підходи до підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін дають змогу не лише модернізувати зміст навчання, а й сформувати нову педагогічну культуру, орієнтовану на сталий розвиток [4].

На думку науковців, екологічну культуру майбутнього фахівця слід розуміти як «компонент інтелектуальної і духовної культури особистості, що дає змогу осмислювати й свідомо підходити до розв'язання екологічних проблем» [1, с. 256].

Підготовка майбутніх учителів до екологічної освіти учнівської молоді ґрунтується на низці ключових концептуальних засад, які визначають зміст, методи та підходи до організації освітнього процесу. Однією з основоположних є концепція сталого розвитку, що формує в студентів цінності гармонійного співіснування людини та природи, сприяє усвідомленню взаємозалежності соціальних, економічних та екологічних процесів [2, с. 786]. Важливим є також особистісно орієнтований підхід, який враховує індивідуальні можливості майбутніх педагогів, їхню мотивацію, рівень підготовки та інтерес до екологічної тематики, що в свою чергу дозволяє забезпечити ефективне засвоєння змісту екологічної освіти. Компетентнісний підхід, що акцентує увагу не лише на передачі екологічних знань, а й на формуванні здатності здобувачів використовувати їх у практичній діяльності, ухвалювати екологічно відповідальні рішення. Міждисциплінарний підхід, що передбачає поєднання різних навчальних дисциплін з метою цілісного погляду на формування екологічної свідомості майбутніх педагогів. Завершує комплекс підходів діяльнісний підхід, який передбачає активну участь студентів у розв'язанні реальних екологічних завдань, зокрема шляхом участі в проєктній роботі, волонтерських ініціативах, екологічних акціях та дослідницьких експериментах. У поєднанні зазначені підходи забезпечують цілісне формування екологічної компетентності майбутніх учителів [3, с. 62].

Серед інноваційних підходів, що використовуються у процесі підготовки вчителів природничих дисциплін до екологічної освіти учнів, можна виокремити:

- 1) інтеграцію екологічного контенту у вибіркові навчальні дисципліни з циклу професійної підготовки (наприклад, екологію та теорію і практику екологічної освіти, охорону довкілля);
- 2) проєктну діяльність, під час якої студенти виконують науково-дослідницькі завдання, створюють освітні продукти, розробляють і проводять екологічні акції);
- 3) застосування цифрових ресурсів (електронні карти, екологічні моніторингові сервіси, віртуальні лабораторії), що сприяють розвитку екологічного мислення;
- 4) створення екологічних гуртків, клубів за інтересами, де студенти залучаються до реальних екологічних ініціатив, беруть участь у форумах, конференціях, обмінах досвідом;
- 5) використання міждисциплінарного підходу у процесі практичної підготовки здобувачів (пропедевтичної практики, практики з природничих дисциплін та ін.).

У низці українських педагогічних університетів впроваджено курси з екологічної освіти, зокрема «Основи екології», «Екологічна безпека», «Методика екологічного виховання». Наприклад, на базі Уманського державного педагогічного університету реалізується проєкт «Зелений університет», який об'єднує студентів у практичну діяльність з охорони довкілля. Крім того, деякі заклади вищої освіти співпрацюють із міжнародними організаціями в межах програм Erasmus+ та eTwinning, які передбачають участь студентів у міжнародних екоосвітніх проєктах. У Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського створені умови для реалізації проєкту «Екологічна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: європейський підхід» (Erasmus + Jean Monnet Module EcoEdEU-101085524), що передбачає формування у майбутніх педагогів глибоких переконань у необхідності запровадження цілісної європейської системи екологічної освіти. Проєкт реалізується у процесі викладання чотирьох модулів: «Екологічна освіта Європи», «Екологічне виховання дітей дошкільного віку: європейський контекст», «Європейські освітні практики формування екологічної компетентності молодших школярів», «Позашкільна екологічна освіта: європейський аспект» [6].

Екологічна освіта в країнах Європейського Союзу відіграє ключову роль у підготовці майбутніх учителів, адже саме вона формує основу сталого мислення та екологічної культури, що є необхідними як для особистісного розвитку, так і для збереження довкілля в умовах сучасних глобальних викликів [1; 2; 4].

У Швеції, наприклад, реалізується програма «Екологічна освіта для сталого розвитку», яка інтегрована на всіх рівнях освіти. Вона надає студентам необхідні знання й навички для усвідомленого ставлення до довкілля та відповідальної поведінки в межах

концепції сталого розвитку [5]. У Фінляндії екологічне виховання є частиною освітньої системи вже з п'ятирічного віку, що забезпечує ранній старт у формуванні екологічної свідомості дітей [7]. Данія застосовує міждисциплінарний підхід до екологічної освіти, що дозволяє ефективно інтегрувати екологічні знання в різні навчальні дисципліни, створюючи цілісне уявлення про взаємозв'язки в природі та суспільстві [8]. Водночас у таких країнах, як Австрія, Болгарія, Хорватія, Чехія, Угорщина, Румунія, Сербія, Словаччина та Словенія, активно впроваджуються шкільні екологічні ініціативи.

Одним із яскравих прикладів є міжнародний проєкт «Європейські школи за живу планету», який залучає школярів до практичної природоохоронної діяльності та формує в них навички командної роботи, екологічної активності та відповідальності за навколишнє середовище [5]. Ці приклади свідчать про різноманітність підходів до екологічної освіти в Європейському Союзі та підкреслюють важливість інтеграції екологічної тематики в систему підготовки педагогів для формування екологічно свідомих громадян нового покоління.

Таким чином, підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до екологічної освіти є не просто актуальним, а стратегічно важливим завданням сучасної системи освіти, що безпосередньо визначає якість формування екологічної свідомості наступних поколінь. Йдеться про формування педагогів нової формації – професійно компетентних, екологічно свідомих, особистісно вмотивованих до впровадження змін. Такі фахівці здатні не лише передавати знання, а й надихати учнів мислити критично, розуміти глобальні екологічні процеси та відповідально діяти в інтересах збереження довкілля.

На нашу думку, забезпечення наступності екологічної освіти, починаючи з дошкільного віку й до початкової та середньої школи вимагає міждисциплінарного підходу, який дозволяє інтегрувати екологічні знання в різні предмети. Важливо забезпечити практичну спрямованість навчання, що сприятиме формуванню реального досвіду взаємодії з природним середовищем. У цьому контексті екологічна освіта у підготовці майбутніх педагогів має розглядатися не як окремий компонент навчального плану, а як наскрізна цінність і освітня стратегія, що формує основу для сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Акімова О. В., Фрицюк В. А., Баюрко Н. В. Формування екологічної культури майбутніх фахівців в освітньому середовищі закладу вищої освіти. «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Педагогіка»): журнал. 2023. № 2(16) 2023. С. 248–258. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2\(16\)-248-258](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2(16)-248-258).
2. Баюрко Н. В., Казьмірчук Н. С. Екологічна освіта – рушійна сила сталого розвитку: європейський досвід. Наука і техніка сьогодні (Серії «Педагогіка», «Право», «Економіка», «Техніка», «Фізико-математичні науки»): журнал. № 3(31) 2024. С. 783–790. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3\(31\)-783-790](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-3(31)-783-790).
3. Власенко Н. Сучасні підходи до формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи в процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2021. Вип. 24. С. 54–56.
4. Гончарук В. В. Формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2019. 20 с.
5. Іваненко О., Несен А. Міжнародний досвід змішаного навчання здобувачів вищої освіти. Scientia et societas. 2023. № 3. С. 33–40. URL: <https://doi.org/10.31470/2786-6327/2023/3/33-40>.
6. Казьмірчук Н. С., Карук І. В., Стахова І. А. Інноваційні технології формування екологічної культури. «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал. 2024. № 6 (34). 2024. С. 471–482. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6\(34\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6(34))

7. Перга Т.Ю. Досвід країн Європейського Союзу у впровадженні екологічної освіти в систему початкової і загальної середньої освіти. «Україна: контекст світових подій». Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017–2019 рр.). / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А.І., 2019. С. 230–234. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4807/>.
8. Шкільна екологічна ініціатива : школярі з 10 країн презентували власні еко-проекти. URL: <https://bit.ly/3FWKZwp>.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ ПРИРОДОЮ

Анжеліка Гусенко, здобувач ступеня вищої «магістр»

Науковий керівник: І. В. Карук, доктор філософії (PhD), старший викладач, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

INTERACTIVE METHODS AS A MEANS OF ACTIVATING CHILDREN'S COGNITIVE ACTIVITY IN THE PROCESS OF GETTING ACQUAINTED WITH NATURE

Anzhelika Husenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається використання інтерактивних методів як засобу активізації пізнавальної діяльності дітей у процесі ознайомлення із природою. Особлива увага приділяється таким методам, як ігри, проекти, екскурсії та інтерактивні презентації. Описано переваги інтерактивних методів, їх вплив на мотивацію та інтерес дітей, а також можливості адаптації до індивідуальних потреб дошкільників.

Ключові слова: інтерактивні методи, природа, пізнавальна діяльність, індивідуальні потреби.

Abstract. The article considers the use of interactive methods as a means of activating children's cognitive activity in the process of familiarization with nature. Particular attention is paid to such methods as games, projects, excursions and interactive presentations. The advantages of interactive methods, their impact on children's motivation and interest, as well as the possibilities of adaptation to the individual needs of preschoolers are described.

Key words: interactive methods, nature, cognitive activity, individual needs.

Інтерактивні методи навчання відіграють важливу роль у сучасній освіті, особливо у процесі ознайомлення дітей із природою. Вони сприяють активізації пізнавальної діяльності дітей, допомагають розвивати критичне мислення, творчі здібності та підвищують мотивацію до навчання. Завдяки цим методам освітній процес стає більш цікавим, насиченим та ефективним, оскільки діти не просто отримують знання, а й активно взаємодіють із навколишнім середовищем.

Природа являє собою «лабораторію», з якою стикається дитина. Саме через спостереження за навколишнім середовищем формується допитливість, яка згодом перетворюється на пізнавальну активність. Якщо цей інтерес не підтримати в ранньому віці, він поступово згасає, а з ним – і здатність дитини до самостійного пошуку знань.

Традиційні методи навчання часто обмежуються розповіддю або демонстрацією ілюстрацій. Однак цього недостатньо: сучасні діти мислять образно, їм потрібно не просто чути чи бачити – вони прагнуть експериментувати, ставити запитання, отримувати власний

досвід. Саме тому інтерактивні методи дозволяють зробити навчання природним процесом, у якому дитина не просто засвоює факти, а глибоко усвідомлює їхній сенс [2].

Одним із найефективніших способів інтерактивного навчання є ігри. Ігрові методи дозволяють дітям глибше засвоювати матеріал у невимушеній атмосфері, оскільки навчання відбувається у формі розваги. Наприклад, екологічні ігри, що включають завдання на пошук та ідентифікацію рослин, спостереження за комахами чи тваринами, допомагають дітям краще розуміти природні процеси. Такі ігри розвивають не лише пізнавальну активність, а й формують екологічну свідомість та відповідальне ставлення до довкілля. Крім того, вони сприяють розвитку соціальних навичок, адже багато ігор передбачають роботу в команді, обговорення ідей та спільне прийняття рішень. Ігри, можуть містити загадки, вікторини, кросворди, інтерактивні завдання, що допомагають дітям закріпити здобуті знання та розширити світогляд [3].

Ще одним ефективним методом є рольові ігри, які дозволяють дітям зануритися у певну тему, втілюючи різні образи та виконуючи відповідні завдання. Наприклад, під час рольової гри «Маленькі дослідники» діти можуть перетворитися на дослідників, які спостерігають за життям рослин і тварин, вивчають природні явища та взаємозв'язки у природі. Вони можуть грати ролі вчених, біологів, зоологів, ботаніків, створювати власні гіпотези та перевіряти їх на практиці. Це допомагає дітям не лише краще зрозуміти природничі науки, а й розвивати навички комунікації, співпраці та критичного мислення [8].

Проектна діяльність є ще одним дієвим методом інтерактивного навчання. Вона дозволяє дітям не лише отримувати знання, а й застосовувати їх у реальних ситуаціях, працювати з різними джерелами інформації, аналізувати та узагальнювати отримані дані. Наприклад, проєкт "Вивчення рослинності нашого регіону" дає змогу дітям досліджувати місцеву флору, проводити спостереження, збирати гербарій, тощо. Це не лише сприяє глибшому вивченню природи, а й розвиває вміння самостійної роботи. Крім того, під час виконання таких проєктів діти вчаться працювати у команді, розподіляти обов'язки та відповідально ставитися до виконання завдань [1,с.7].

Екскурсії також є важливим засобом активізації пізнавальної діяльності дітей, оскільки вони надають можливість безпосередньо взаємодіяти з природним середовищем, спостерігати за різними явищами та процесами. Наприклад, екскурсії до саду чи лісу допомагають дітям ознайомитися з екосистемами, вивчити особливості місцевої флори і фауни. Під час таких виїздів діти можуть вести щоденники спостережень, робити замальовки або фотографії, збирати зразки для подальшого дослідження. Важливим елементом екскурсії є обговорення побаченого, формування власних висновків, участь у дискусіях. Це сприяє більш глибокому розумінню природних процесів, розвитку допитливості та вміння аналізувати інформацію [9].

Окремо варто згадати інтерактивні презентації, які допомагають зробити освітній процес більш цікавим. Використання мультимедійних засобів, анімацій, відеоматеріалів дозволяє дошкільникам краще засвоювати інформацію, візуалізувати складні природні процеси та зберігати інтерес до вивчення певних об'єктів. Наприклад, інтерактивна презентація про екосистеми може містити анімаційні моделі ланцюгів живлення, відео про життя тварин у їхньому природному середовищі, інтерактивні завдання, що спонукають дітей до аналізу та критичного мислення. Завдяки такому підходу діти не просто отримують інформацію, а й активно беруть участь у її засвоєнні, ставлять запитання, шукають відповіді, діляться своїми думками [5].

Реалізація інтерактивних методів у освітньому процесі не потребує складного обладнання чи спеціальних ресурсів – головне, створити ситуацію, в якій дитина сама хоче знайти відповідь. Наприклад, під час вивчення зміни пір року можна не просто пояснити, а запропонувати дітям стежити за природою у своєму дворі, вести щоденник спостережень і аналізувати отримані результати.

Так само і з тваринами: замість розповіді про різницю між денними та нічними птахами можна організувати простий експеримент – записати звуки вночі та вдень,

порівняти їх, знайти інформацію про птахів, які їх видають. Інтерактивне навчання не є лише модною тенденцією – воно стає потужним інструментом для формування в дітей самостійного, усвідомленого ставлення до знань [6].

Таким чином, використання інтерактивних методів у процесі ознайомлення дітей із природою сприяє активному залученню їх до освітнього процесу, розвитку критичного мислення, творчих здібностей, формуванню екологічної свідомості та позитивного ставлення до навчання. Вони допомагають зробити освітній процес більш цікавим, адаптованим до індивідуальних потреб кожної дитини, що сприяє формуванню навичок самостійного навчання, пізнавальної активності та відповідальності за навколишній світ. Інтерактивні методи не лише роблять навчання ефективнішим, а й перетворюють його на захопливу подорож у світ знань, що мотивує дітей до подальшого саморозвитку та дослідження навколишнього середовища.

Інтерактивні методи навчання відкривають нові можливості для розвитку пізнавальної активності дітей. Вони допомагають не просто вивчати природні явища, а й розуміти їхню суть, будувати причинно-наслідкові зв'язки, самостійно шукати відповіді на запитання [4].

Сучасний світ потребує людей, які вміють мислити, аналізувати, шукати рішення. Якщо дати дитині можливість не просто запам'ятовувати факти, а досліджувати світ навколо, ми отримаємо не просто грамотних, а й мислячих особистостей, здатних усвідомлено взаємодіяти з природою та суспільством.

Список використаних джерел

1. Бадіца М. В. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників засобами проектної діяльності. Колективна монографія. Кривий Ріг, 2020 С.130.
2. Іщенко Л. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку творчого потенціалу дітей 5-6 років. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2018. Вип. 1 (42), ч. 1, ч. 2. С. 82–86.
3. Іщенко Л., Кривошея Т., Карук І. Актуалізація аксіологічної сфери майбутнього вихователя до формування екологічно-вихованої особистості старшого дошкільника. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 1(35). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-166-177](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-166-177)
4. Карук І. Екологічна освіта та виховання дошкільників як пріоритетний напрям розвитку культури європейського суспільства. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 9(23). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-320-328](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-320-328)
5. Карук І., Стахова І. Аналіз європейського програмно-методичного забезпечення екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 5(5). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5\(5\)-241-250](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5(5)-241-250)
6. Людмила Іщенко, Тетяна Дука, Ірина Підлипняк. Providing of senior and junior pupils' nature holistic perception formation. *Psychological and pedagogical problems of modern school*. 2020. No. 2(4). P. 49–58. URL: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(4\).2020.222908](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(4).2020.222908)
7. Lazarenko N., Kolomiets A., Kolesnik K. Особливості організації групової взаємодії дітей дошкільного віку в процесі експериментування. *Preschool education: global trends*. 2022. T. 2. С. 123–138. URL: <https://doi.org/10.31470/2786-703x-2022-2-123-138>
8. Inna Karuk, Kateryna Kolesnik, Tetiana Kryvosheya, Natalia Pakhalchuk, Svitlana Pokhyla. Trends of implementation of research-experimental activities in preschool educational institutions of Ukraine in today's conditions. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume II, May 24th, 2024. 16-26. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol2.7890>
9. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Prysiashniuk L., Shykyrynska O. Organization of group activities of older preschool children in the process of experimenting. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION*. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume

II, May 28 th - 29th, 2021. P. 729-743. Retrieved from <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6247>.

10. Stakhova Inna, Oliinyk Nataliia, Karuk Inna, Kazmirchuk Natalia. Environmental problems of Ukraine during the war period: ways of them overcoming. *Environment. Technology. Resources*. Rezekne, Latvia Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference. Volume I, 334-338.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЧЕРЕЗ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНІ ПРОЄКТИ

Руфіна Колош, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І. В. Карук, доктор філософії (PhD), старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMATION OF AN ECOLOGICAL CULTURE IN PRESCHOOLERS THROUGH PRACTICALLY ORIENTED PROJECTS

Rufina Kolosh, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ukraine

Анотація. В статті розкриваються особливості формування екологічної культури дошкільників через практико-орієнтовані проєкти. Описано значення проєктної діяльності. Визначено функції практико-орієнтованих проєктів. Наведено тематику проєктів, які організовуються в закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: екологічна культура, практико-орієнтовані проєкти, діти дошкільного віку, інноваційні форми і методи роботи.

Abstract. The article reveals the features of the formation of the ecological culture of preschoolers through practice-oriented projects. The meaning of project activity is described. The functions of practice-oriented projects are determined. The topics of projects organized in preschool educational institutions are presented.

Key words: ecological culture, practice-oriented projects, preschool children, innovative forms and methods of work.

Екологічна культура як складний соціально-педагогічний феномен включає три взаємопов'язані компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний. Когнітивний компонент передбачає набір екологічних знань і уявлень про природу, її закони та взаємозв'язки. Емоційно-ціннісний компонент включає формування емпатії до живих істот, естетичне сприйняття природи та усвідомлення її цінності. Діяльнісний компонент проявляється у практичних навичках екологічно відповідальної поведінки. Як показують дослідження [3], саме таке комплексне розуміння екологічної культури дозволяє ефективно формувати справжню екологічну компетентність у дітей дошкільного віку. Важливо, що ці компоненти розвиваються нерівномірно: у дошкільному віці особливе значення має емоційно-чуттєвий досвід взаємодії з природою. Педагогам слід пам'ятати, що екологічна культура формується не через нав'язування правил, а через створення ситуацій, де дитина самостійно робить висновки. Також важливим є красназавчий принцип – вивчення природи своєї місцевості, краю, що дає можливість пов'язати в єдине ціле процес навчання та виховання, перетворюючи теоретичні знання на практичні вміння.

Практико-орієнтовані проєкти створюють ідеальні умови для розвитку наукового мислення у дітей дошкільного віку. Через спостереження за природними явищами, проведення елементарних дослідів та експериментів, а також через фіксацію результатів діти

формують базові дослідницькі навички. Наприклад, проєкт «Чому листя змінює колір?» дає можливість не лише отримати знання про сезонні зміни, а й розвинути вміння аналізувати, порівнювати та робити логічні висновки [8]. Важливо, що в процесі такої діяльності у дітей формується розуміння причинно-наслідкових зв'язків у природі. Педагогічні дослідження таких науковців як: Л. Іщенко, І. Карук, Т. Кривошея, І. Стахова, Н. Казмірчук показують, що діти, які регулярно беруть участь у практичних дослідженнях, демонструють вищий рівень пізнавальної активності та критичного мислення. Особливо цінним є те, що такі проєкти дозволяють поєднувати навчання з природничими науками, розвиваючи у дітей науковий підхід до вивчення навколишнього світу. Крім того, практична дослідницька діяльність сприяє розвитку мовлення, оскільки дошкільники вчаться описувати свої спостереження та формулювати висновки. Важливим аспектом є те, що такі проєкти формують у дітей уявлення про науку як про цікавий творчий процес.

Практико-орієнтовані проєкти в екологічному вихованні виконують дві важливі взаємопов'язані функції. По-перше, вони формують конкретні практичні навички догляду за навколишнім середовищем – від сортування сміття до догляду за рослинами. По-друге, вони виховують глибоке усвідомлене ставлення до природи, що проявляється у щоденній поведінці дитини [9]. Участь у таких акціях, як «Полий квіточку» чи «Збери насіння», демонструє дітям конкретні результати їхньої діяльності, що є потужним мотиваційним фактором. Ці проєкти дозволяють дитині відчувати себе справжнім захисником природи, що значно підвищує ефективність екологічного виховання. Важливо відзначити, що така діяльність формує не лише знання та навички, а й екологічну свідомість – розуміння власної відповідальності за стан довкілля. Крім того, такі проєкти дають можливість наочно продемонструвати складні екологічні поняття, такі як кругообіг речовин у природі або взаємозалежність живих організмів.

Практико-орієнтовані проєкти, які спрямовані на формування екологічної культури в дітей відіграють важливу роль у процесі соціалізації дітей. Спільне планування та проведення екологічних акцій розвиває в дітей важливі соціальні навички: вміння працювати в команді, розподіляти обов'язки, досягати компромісів та спільної мети [7]. У процесі такої діяльності діти вчаться слухати думку інших, висловлювати власні ідеї та спільно знаходити оптимальні рішення. Такі проєкти часто передбачають взаємодію дітей різного віку, що сприяє розвитку турботи про молодших і вміння вчитися у старших. Крім того, вони формують у дошкільників почуття приналежності до спільної справи, що є важливим аспектом громадянського виховання. Важливо відзначити, що в процесі спільної екологічної діяльності діти природним чином засвоюють норми соціальної поведінки, вчаться вирішувати конфлікти та будувати конструктивні відносини.

Інтеграція екологічного виховання з творчою діяльністю створює потужний ефект цілісного розвитку дитини. Виготовлення виробів із природних матеріалів поєднує екологічну освіту з художньо-естетичним вихованням, розвиваючи креативність та формує розуміння цінності ресурсів [1]. Така діяльність дозволяє дитині не лише пізнавати природу, а й виражати своє ставлення до неї через мистецтво. Важливим аспектом є те, що робота з природними матеріалами розвиває дрібну моторику, просторове мислення та художній смак. Організація виставок дитячих робіт підвищує самооцінку дітей та демонструє практичну значущість їхньої творчості. Крім того, такий підхід формує у дітей естетичне сприйняття природи, розвиває здатність бачити красу в природних об'єктах і явищах. Дослідження показують, що діти, які займаються творчою діяльністю з природними матеріалами, демонструють більш бережливе ставлення до довкілля. Важливо також відзначити, що такі заняття розвивають уяву та нестандартне мислення, оскільки природні матеріали часто мають непередбачувані форми і властивості, що стимулює творчий підхід до їх використання.

Залучення батьків до практико-орієнтованих проєктів є важливою складовою успішної екологічної освіти. Спільні заходи, такі як екологічні свята, майстер-класи з виготовлення годівничок чи екскурсії, створюють єдиний освітній простір для дитини [3].

Важливо організовувати роботу таким чином, щоб батьки виступали не лише як спостерігачі, а як активні учасники освітнього процесу. Ефективними формами роботи є сімейні екологічні проекти, де діти разом з батьками виконують певні дослідницькі завдання. Такі спільні заходи не лише зміцнюють родинні зв'язки, а й забезпечують послідовність екологічного виховання в різних соціальних середовищах. Особливо важливим є те, що через участь у проєктах батьки також підвищують свій рівень екологічної свідомості. Для ефективної роботи доцільно створювати «екологічні батьківські клуби», де можна обговорювати актуальні питання екологічного виховання.

Професійна підготовка педагогів є вирішальним чинником успішної реалізації практико-орієнтованих проєктів. Сучасний вихователь повинен володіти не лише глибокими теоретичними знаннями з екології, а й практичними методиками організації проєктної діяльності [2]. Важливими професійними якостями є: вміння створювати сприятливе освітнє середовище, залучати батьків до освітнього процесу, організовувати дослідницьку діяльність дітей. Особливу увагу слід приділяти вмінню педагога підтримувати пізнавальний інтерес дітей, правильно ставити проблемні запитання, стимулювати самостійність у пошуку відповідей. Система підвищення кваліфікації має включати не лише теоретичні курси, а й практичні семінари, майстер-класи, відкриті заняття, що дозволяють обмінюватись найкращим педагогічним досвідом. Важливо також розвивати в педагогів здатність до рефлексії та аналізу власної професійної діяльності.

Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для екологічного виховання дошкільників. Використання цифрових мікроскопів дозволяє дітям побачити мікросвіт природи, що значно розширює їхні уявлення про біорізноманіття [9]. Інтерактивні панелі дають можливість у наочній динамічній формі вивчати складні природні процеси, такі як кругообіг води в природі або зміна пір року. Віртуальні екскурсії дозволяють «відвідати» унікальні екосистеми (океани, тропічні ліси, арктичні простори), які неможливо побачити в реальному житті. Особливо перспективними є екологічні симулятори, що дозволяють моделювати наслідки різних дій на довкілля. Однак важливо пам'ятати, що цифрові технології повинні використовуватись дозовано і лише як доповнення до реального досвіду взаємодії з природою. Оптимальним є поєднання цифрових технологій з практичною діяльністю, наприклад, коли діти спочатку вивчають рослину в природі, а потім розглядають її клітини під мікроскопом.

Створення мережі еко-орієнтованих закладів дошкільної освіти відкриває нові можливості для системного підходу до екологічного виховання. Такі заклади могли б стати центрами екологічної освіти не лише для дітей, а й для їхніх родин та всієї громади [4]. Основою їх діяльності має стати цілісна екологічна освітня програма, що охоплює всі аспекти життєдіяльності закладу – від харчування до енергоспоживання. Важливою характеристикою таких закладів має бути створення освітнього екологічного середовища як у приміщенні, так і на території закладу освіти.

Перспективи подальшого розвитку екологічного виховання пов'язані з інтеграцією інноваційних технологій, розширенням міжнародної співпраці та створенням мережі еко-орієнтованих дошкільних закладів. Такі зміни дозволять не лише вдосконалити методику роботи, а й створити єдиний освітній простір, де формування екологічної культури відбуватиметься через спільні зусилля педагогів, дітей, батьків і всієї громади. На нашу думку, саме реалізація цих підходів сприятиме вихованню нового покоління, яке усвідомлюватиме свою відповідальність за стан довкілля та здатне до екологічно збалансованої життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Бадіца М. В. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників засобами проєктної діяльності. Колективна монографія. Кривий Ріг, 2020 С.130.

2. Іщенко Л. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку творчого потенціалу дітей 5-6 років. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2018. Вип. 1 (42), ч. 1, ч. 2. С. 82–86.
3. Іщенко Л., Кривошея Т., Карук І. Актуалізація аксіологічної сфери майбутнього вихователя до формування екологічно-вихованої особистості старшого дошкільника. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 1(35). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-166-177](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-166-177) (дата звернення: 13.03.2025).
4. Карук І. Екологічна освіта та виховання дошкільників як пріоритетний напрям розвитку культури європейського суспільства. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 9(23). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-320-328](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-320-328) (дата звернення: 13.03.2025).

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ЕКОКРИТИКИ

Дмитро Фролов, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних дисциплін

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (Україна)

ACTUALIZATION OF ENVIRONMENTAL EDUCATION AND AWARENESS OF STUDENTS USING ECOCRITICISM

Dmytro Frolov, candidate of Agricultural Sciences, of the Department of Didactics and Methods of Teaching Natural and Mathematical Disciplines

Municipal Institution «Zaporoshshye Regional Institute of the Postgraduate Pedagogic Education» of Zaporizhzhia Regional Council (Ukraine)

Анотація. Екологічна освіта відіграє ключову роль у формуванні екологічно свідомого суспільства. Література, як потужний засіб впливу на свідомість, може стати ефективним інструментом для актуалізації екологічної освіти. Використання екокритики в шкільній програмі з літератури сприяє розвитку критичного мислення учнів, їхньої здатності аналізувати та оцінювати інформацію. Учні вчаться бачити екологічні проблеми в контексті літературних творів, розуміти їхні причини та наслідки.

Ключові слова: екокритика, освіта, література, природа, природне середовище, людина.

Abstract. Environmental education plays a key role in the formation of an environmentally conscious society. Literature, as a powerful means of influencing consciousness, can become an effective tool for updating environmental education. The use of ecocriticism in the school literature curriculum contributes to the development of students' critical thinking, their ability to analyze and evaluate information. Students learn to see environmental problems in the context of literary works, to understand their causes and consequences.

Key words: ecocriticism, education, literature, nature, natural environment, human.

Сучасний світ стикається з безпрецедентними екологічними викликами, які вимагають негайних дій для збереження нашої планети. Глобальне потепління, забруднення довкілля, втрата біорізноманіття – це лише деякі з проблем, що загрожують нашому майбутньому. Світова екологічна криза обумовлена не тільки умовами існування сучасних екосистем, але й специфікою функціонування системи етичних принципів сучасного соціуму. Необхідність виходу з техногенної кризи вимагає адекватного розуміння впливу людства на природу й навіть більше – розуміння особливостей функціонування існуючої

етичної системи та усвідомлення необхідності її реформування. Історики, антропологи, літератори та філософи не можуть її реформувати кардинально, проте вони можуть привести до розуміння необхідності проведення трансформаційних процесів [1, с. 259].

У цьому контексті екологічна освіта відіграє ключову роль у формуванні екологічно свідомого суспільства. Література, як потужний засіб впливу на свідомість, може стати ефективним інструментом для актуалізації екологічної освіти. Екокритичний ракурс літературознавчого дослідження дає можливість науковцям переосмислювати творчість окремого письменника, викладати в них свою особисту візію світу природи, що може співпадати з баченням довкілля у ту чи іншу епоху, або ж навпаки, заперечувати традиційні уявлення про зовнішнє середовище, виявляючи індивідуально-авторські неординарні тлумачення природного елементу. Що в свою чергу додає дидактичної можливості актуалізації екологічної освіти через залучення та опрацювання текстів різних жанрів літератури кристалізуючи світ відносин «людина» – «природа» [4].

Як науковий термін, поняття «екокритика» уперше було застосоване наприкінці 1970-х рр. та використане на симпозіумі Асоціації західної літератури [WLA] – організації, сферою зацікавлення якої є література американського Заходу. У вступі до низки програмних статей (усі вони за назвою «Що таке екокритика?») Майкл П. Бранч виводить поняття «екокритика» з есею Вільяма Рукерта «Література й екологія: спроба екокритики» 1978 р. Пов'язане з нею слово «екологіка» до літературної критики застосував відомий американський вчений Карл Крьобер у своїй статті «Дім у Грасмірі: екологічна святість», що вийшла у журналі PMLA. Обидва терміни («екокритика» й «екологіка»), стверджує Бранч, очевидно, були латентно присутні в критичному словнику, аж до конференції WLA 1989 р. у Кер-д'Алені [5].

Не зважаючи на відносну, так звану молодість «екокритики», як напряму дослідження літературних текстів у всьому світі, вона увійшла до методологій інтердисциплінарних методів дослідження художніх та нефікційних текстів, і має важливий практичний аспект – виокремлення та дослідження цілісної системи взаємовідносин «людина» – «природа». Таким чином, аналізуючи літературні твори в контексті екокритики можна стверджувати, що вона виступає своєрідною інтегральною основою для поєднання розуміння взаємодії між природою та людиною.

Екокритика на сучасному етапі розвитку дидактики та формуванні екологічної компетентності може набувати ролі подвійної екологічної освіти. Тобто в перший раз при підготовці чи перепідготовці безпосередньо вчителів. Викладання курсу «Екокритики» адаптованого під використання в педагогічній діяльності в умовах реформи НУШ та надання нового інструментарію вчителям для розвитку екологічної освіти. В другий вже безпосереднє застосування набутих знань на уроках з дітьми.

Використання екокритики в шкільній програмі з літератури сприяє розвитку критичного мислення учнів, їхньої здатності аналізувати та оцінювати інформацію. Учні вчаться бачити екологічні проблеми в контексті літературних творів, розуміти їхні причини та наслідки. Це сприяє формуванню екологічної відповідальності та спонукає до активної участі в збереженні природи. Для ефективного використання екокритики в освітньому процесі необхідно застосовувати різноманітні форми та методи навчання. Проведення екокритичних дискусій та дебатов дозволяє учням обмінюватися думками, аналізувати різні точки зору та формувати власну позицію щодо екологічних проблем через призму вивчених літературних творів [2].

Сучасна література відображає актуальні екологічні проблеми, такі як зміна клімату, забруднення довкілля, втрата біорізноманіття. Аналіз літературних творів, присвячених цим проблемам, дозволяє учням усвідомити їхню серйозність та необхідність негайних дій. Виявлення та аналіз екологічних конфліктів у літературних творах, таких як конфлікт між людиною та природою, конфлікт між різними групами людей через використання природних ресурсів, сприяє розвитку критичного мислення учнів, їхньої здатності аналізувати складні соціальні та екологічні проблеми. Пошук шляхів вирішення екологічних проблем через

літературу, таких як пропаганда екологічного способу життя, заклик до збереження природних ресурсів, є важливим завданням екокритики. Роль літератури у формуванні екологічного світогляду полягає у тому, що вона здатна впливати на емоції та почуття людей, формувати їхні цінності та переконання.

Екокритика сприяє формуванню екологічних цінностей та переконань учнів, їхнього розуміння важливості збереження природи для майбутніх поколінь реалізуючи філософію стратегії сталого розвитку [3]. Виховання екологічно відповідальної поведінки, такої як економне використання ресурсів, сортування сміття, участь в екологічних акціях, є важливим завданням екологічної освіти. Розвиток емпатії та співчуття до природи, розуміння взаємозв'язку між усіма живими істотами сприяє формуванню екологічної культури учнів.

Популяризація екологічного способу життя, такого як використання екологічно чистих продуктів, відмова від шкідливих звичок, активний відпочинок на природі, є важливим фактором формування екологічно свідомого суспільства.

Таким чином, екокритика є ефективним інструментом формування екологічної свідомості здобувачів освіти. Інтеграція екокритики в освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, екологічної відповідальності та формування екологічної культури учнів. Література відіграє важливу роль у формуванні екологічно відповідального суспільства, здатного до збереження нашої планети для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Сухенко І. М. Екокритичні орієнтири на сучасному етапі літературознавчих досліджень : проблема визначення. *Актуальні проблеми та перспективи дослідження літератури зарубіжних країн*. Сімферополь. 2011. С. 259 – 266.
2. Курінна А., Фролов Д. Формування екологічної свідомості успішної особистості як складник сучасної освіти та виховання. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 3-4 (26-27). С. 253-268. doi: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.3-4.253267>
3. Сталий розвиток суспільства : 25 запитань та відповідей. Тлумачний посібник. Київ : Поліграфекспрес, 2001. С. 5 с.
4. Dean Th. What is Eco-Criticism? URL: https://www.asle.org/wp-content/uploads/ASLE_Primer_DefiningEcocrit.pdf (accessed: 16.03.2025).
5. Branch M. Symposium. ASLE articles. URL: www.asle.umn.edu/other_conf/wla/1994.html (accessed:16.03.2025).

ЕКСКУРСІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Лілія Цехановська, здобувач ступеня вищої «магістр»

Науковий керівник: І. В. Карук, доктор філософії (PhD), старший викладач,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

EXCURSIONS AS AN EFFECTIVE METHOD OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

Lilia Tsekhanovska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто екскурсії як ефективний метод екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку. Акцентовано увагу на важливості формування екологічної культури з раннього дитинства та перевагах екскурсій перед традиційними формами навчання. Проаналізовано історичні підходи до сенсорного пізнання природи,

розглянуто основні види та принципи організації екскурсій. Наведено приклад практичного заняття, що сприяє розвитку спостережливості, екологічної свідомості та відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Ключові слова: екологічне виховання, екскурсії, природничо-екологічна компетентність, діти дошкільного віку, природа.

Abstract. The paper considers excursions as an effective method of environmental education of children of senior preschool age. Attention is focused on the importance of forming an ecological culture in early childhood and the advantages of excursions in comparison with traditional forms of education. Historical approaches to sensory cognition of nature are analyzed, the main types and principles of organizing excursions are considered. An example of a practical lesson that contributes to the development of observation, environmental awareness and responsible attitude to the environment is given.

Key words: environmental education, excursions, natural and ecological competence, preschool children, nature.

Сучасні тенденції розвитку суспільства вимагають підвищеної уваги до екологічного виховання, починаючи з раннього дитинства. Дошкільний вік є надзвичайно сприятливим часом для формування екологічної грамотності, так як діти в цьому віці активно пізнають навколишній світ і легко засвоюють нову інформацію. Одним з найбільш ефективних методів екологічної освіти є екскурсії, які дозволяють дітям безпосередньо взаємодіяти з природою, отримувати реальні враження і переймати екологічно чисте ставлення. Крім того, такі заходи сприяють розвитку соціальних навичок, спільній діяльності, розширенню прав і можливостей та обережному ставленню до природи. Екскурсії також допомагають сформувати цілісне сприйняття екосистем та розуміння взаємозв'язку між живими організмами та навколишнім середовищем [1].

Екологічна освіта є одним з пріоритетних напрямків у розвитку дошкільної освіти, так як саме в дошкільному віці закладаються основи ставлення до навколишнього світу. Екскурсії як форма організованої діяльності дозволяють дітям безпосередньо взаємодіяти з природою, отримувати практичні знання та переймати відповідальне ставлення до навколишнього середовища. На відміну від занять, екскурсії сприяють активному задіянню всіх органів чуттів, що значно покращує процес пізнання. Під час екскурсій діти не лише дізнаються про рослини, тварин та сезонні зміни природи, а й вчаться доглядати за ними за допомогою практичних занять, таких як збір сміття, догляд за рослинами чи годування птахів. Такий досвід сприяє формуванню екологічної свідомості з раннього віку, що є важливим фактором виховання відповідального громадянина.

Екскурсія як педагогічний метод має глибоке історичне коріння. Видатний педагог Я. Коменський у своїй праці «Великій дидактиці» підкреслював важливість сенсорного сприйняття як основи пізнання. Він стверджував, що діти повинні «бачити, чути, торкатися» предметів, щоб знання стали для них живими і зрозумілими [8]. Дослідник Ж.-Ж. Руссо в своїй концепції природного виховання закликав до повернення дитини до природи, вважаючи його кращим вчителем [8].

Екскурсії в природу створюють прекрасні умови для розвитку сенсорної культури дітей старшого дошкільного віку. Адже природа є джерелом найбільшого розмаїття форм, кольорів, звуків, запахів. Ці фактори, впливаючи на сенсорну сферу дитини, діють цілісно, в природній гармонії. Кожен вихователь повинен максимально використовувати ці можливості природи [7].

Предмети й явища природи мають таємничу магію життя, яка постійно привертає увагу, інтерес і пробуджує цікавість дітей. А інтерес є великою рушійною силою розвитку пізнавальних процесів. Чим більше інформації діти отримують під час екскурсій на природу, тим більше вони хочуть знати. Пробудження у дітей старшого дошкільного віку бажання пізнавати нове – важливе завдання, яке стоїть перед вихователями, оскільки її вдале

вирішення в дошкільному віці є запорукою, що в майбутньому діти будуть успішно навчатися в школі.

Природа має фантастичну властивість щодня робити сюрпризи тим, хто нею цікавиться: розпустилася квітка, прилетіли снігурі, з'явилася веселка [6]. Нова інформація, що надходить щодня, сприяє формуванню пізнавальної активності дітей, яка в свою чергу виступає основою для розвитку моральних якостей особистості дошкільного віку, джерелом естетичного задоволення і натхнення [7].

Екскурсії надають дошкільнятам унікальну можливість дізнатися про природні об'єкти в природному середовищі. Переваги екскурсій як методу екологічної освіти:

1. Наочність і безпосередність: екскурсії пропонують дітям можливість побачити природні об'єкти і явища та безпосередньо взаємодіяти з ними.
2. Емоційне забарвлення: спілкування з природою викликає у дітей позитивні емоції, що сприяє формуванню любові та поваги до навколишнього світу.
3. Активне пізнання: екскурсії стимулюють дітей до активного пізнання, спостереження, дослідження та експериментування.
4. Формування екологічної культури: під час екскурсій діти знайомляться з правилами поведінки на природі, вчаться доглядати за рослинами та тваринами та усвідомлюють необхідність захисту навколишнього середовища.
5. Розвиток спостережливості та уваги: екскурсії сприяють розвитку спостережливості, уваги, вміння помічати деталі та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки [5].

Організовані екскурсії дають можливість інтегрувати пізнавальний, творчий та соціальний розвиток дитини. Педагог, виступаючи в ролі організатора і ведучого, створює умови для активного залучення дітей в процес пізнання природи, а також для корекції їх дій і поведінки [11].

Наведемо план проведення екскурсії, яку можна організувати для дітей старшого дошкільного віку.

Екскурсія до парку.

Тема: «Листяні дерева»

Вік: старший дошкільний.

Мета: навчити дітей розпізнавати дерева за формою листя, а саме: каштан, тополя, дуб, біла акація; розвивати увагу та екологічну свідомість.

Матеріали: природні.

Хід екскурсії:

1. Встановлення зв'язку з попереднім досвідом:

Вихователь: - Діти, ви вже знаєте, що дерева бувають листяні та хвойні. А сьогодні ми спробуємо навчитися розрізнити листяні дерева за їхніми листочками. Як ви гадаєте всі листяні дерева мають однакове листя? (Відповіді дітей). Спробуйте здогадатися куди ми з вами підемо, щоб їх дослідити! У цьому місці багато різних дерев та тваринок. Там обожають гуляти діти і ще там чудове свіже повітря (Відповіді дітей). Молодці, діти, це парк. Але перед цим як ми підемо туди, пригадаємо правила поведінки. Отож, не можна ламати гілки! Не можна зривати листя! Не топтати рослини та не шуміти, щоб не заважати мешканцям парку.

2. Повідомлення мети екскурсії:

Вихователь: - Діти, гляньте який гарний у нас парк! Зараз ми знайдемо чотири дерева: каштан, тополя, дуб та білу акацію. І ми спробуємо розрізнити ці дерева за формою їхнього листя.

3. Колективне спостереження:

Вихователь: - Гляньте, а ось і перше дерево яке нам потрібне! Так, це каштан! Дуже гарне та велике дерево. Ану, гляньте на його листя! На що схоже? Так, сходе на долоньку чи на розкрити руку.

- А ось і тополя! Подивіться на її листочки – які вони за формою? Так, округлі, загострені, схожі на сердечко. А ще воно тремтить навіть від легкого вітру.

- А тепер гляньте на **дуб**! Це дерево міцне та живе дуже довго. А яке ж у нього листя? Так, велике та з округлими краями.

- А це у нас біла акація. І у цього дерева зовсім інше листя! Воно складається з маленьких листочків, які ростуть уздовж стебельця.

4. Збирання природного матеріалу:

Вихователь: - Діти, у мене з'явилася чудова ідея! коли ми повернемося у дитячий садок ми можемо зробити гербарій. Для цього давайте зберемо по одному листочку кожного дерева. (Діти збирають та порівнюють листя)

5. Дидактична гра «Знайди дерево за листком»:

Мета: вміння розрізняти листя дерев (каштан, тополя, дуб, акація), розвиток уваги, виховувати любов до природи.

Матеріали: іграшка білочки.

Хід гри: Діти, чи помітили ви, що з нами на екскурсії була білочка. Вона все одно не зрозуміла де чий листочок. Давайте ми з білочкою будемо показувати вам листочок і ви вкажете з якого він дерева. Молодці! Тепер білочко вивчила де чий листочок.

5. Підведення підсумків:

Вихователь: - Діти, пора нам вирушати до нашого садочку. Отож, тепер розкажіть, як можна розпізнати каштан? А як виглядає листя тополі? Чим ж особливе листя дуба? А яка у білої акації листкова пластинка? Молодці, діти. Отже, ми бачимо, що листя кожного дерева має свою особливу форму. Тепер ми можемо розпізнати каштан, топлю, дуб і білу акацію за їхніми листочками. І пам'ятаємо, що потрібно любити, оберігати та цінувати природу.

Організація екскурсій для дітей вимагає ретельного планування, з урахуванням їх вікових і психологічних особливостей. У цьому віці у дітей розвинена допитливість, здатність до узагальнення і порівняння, але їх увага швидко розсіюється і фізична витривалість обмежена. Тому екскурсії повинні бути короткими, з продуманим маршрутом і насиченими цікавими об'єктами природи. Доцільно використовувати ігрові методи, головоломки, елементи експериментування, що стимулюють активне пізнання. Крім того, необхідно забезпечити належний рівень безпеки, роз'яснити правила поведінки під час екскурсії, а також забезпечити комфорт дітей, включаючи відповідний одяг та взуття. Вдало організована екскурсія залишає яскраві враження, сприяє поглибленню знань та формуванню позитивного емоційного ставлення до природи [2].

Отже, екскурсії є ефективним методом екологічного виховання, який сприяє повноцінному розвитку дошкільнят. Вони тренують природні та екологічні навички, розвивають емоційний зв'язок з природою, стимулюють соціальну взаємодію. Регулярні екскурсії в поєднанні з іншими формами активностей (ігри, досліди, спостереження, малювання) дозволяють закласти міцний фундамент екологічної освіти, який в майбутньому стане основою екологічно свідомого ставлення.

Список використаних джерел

1. Бадіца М. В. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників засобами проектної діяльності. Колективна монографія. Кривий Ріг, 2020 С.130.
2. Бастркова Т. О. Сучасні проблеми екологічного виховання дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. № 69. С. 26-31.
3. Волкова В. А., Барсук С. О. Педагогічні умови екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2017. Т. 2, № 75. С. 11-15.
4. Іщенко Л.В., Кривошея Т.М., Карук І.В. Актуалізація аксіологічної сфери майбутнього вихователя до формування екологічно-вихованої особистості старшого дошкільника. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал*. 2024. № 1(35) 2024. С.166-179. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-166-177](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-166-177)

5. Карук І. В. Екологічна освіта та виховання дошкільників як пріоритетний напрям розвитку культури європейського суспільства. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 9(23) 2023. С. 320-329.
6. Кулеш, О. С., Сорочинська, О. А. Екскурсія як форма екологічного виховання старших дошкільників. Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 6-7 грудня 2019 року).. 2019, С. 42-46.
7. Організація та методика проведення екскурсій у природу. URL: https://cherems.blogspot.com/p/blog-page_30.html.
8. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки. За ред. З.Борисової. К.: Вища школа, 2004. С. 10-25.
9. Inna Karuk, Kateryna Kolesnik, Tetiana Kryvosheya, Natalia Pakhalchuk, Svitlana Pokhyla. Trends of implementation of research-experimental activities in preschool educational institutions of Ukraine in today's conditions. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume II, May 24th, 2024. 16-26. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol2.7890>
10. Lazarenko N. I., Kolomiets A. M., & Kolesnik, K. A. Peculiarities of Organization of Group Interaction of Preschool Children in the Process of Game-Experimentation. *Preschool Education: Global Trends*, 2. 2022. Retrieved from <https://preschool-journal.com/index.php/journal/article/view/16>

ЗАСОБИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анастасія Якимова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л.В. Іщенко, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

METHODS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION FOR SENIOR PRESCHOOLERS

Anastasia Yakymova, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриваються засоби екологічного виховання старших дошкільників. Автор презентує основні методи екологічного виховання, серед яких спостереження, практична природоохоронна діяльність, художньо-естетичні засоби, ігрова та дослідницька діяльність. Обґрунтовано їхню ефективність у формуванні екологічної свідомості дітей. Зроблено висновки щодо подальших перспектив інтеграції цих методів у систему дошкільної освіти.

Ключові слова: екологічне виховання, дошкільний вік, природа, екологічна культура, природоохоронна діяльність.

Abstract. The article reveals the means of environmental education of senior preschoolers. The author presents the main methods of environmental education, including observation, practical environmental activities, artistic and aesthetic means, game and research activities. Their effectiveness in forming children's environmental awareness is substantiated. Conclusions are drawn about further prospects for the integration of these methods into the system of preschool education.

Key words: environmental education, preschool age, nature, environmental culture, environmental protection activities.

Сучасні умови розвитку суспільства зумовлюють необхідність виховання екологічно свідомої особистості, здатної гармонійно взаємодіяти з природним середовищем. Особливу роль у цьому процесі відіграє дошкільне дитинство як сенситивний період формування екологічної культури. Саме тому важливим завданням є визначення ефективних засобів екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Проблема екологічного виховання висвітлюється досліджується відомими науковцями як в історично-педагогічній спадщині (Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, Ф. Фрєобель, К. Ушинський та інші), так і в сучасних дослідженнях (Н. Баюрко, Н. Гавриш, О. Григорович, І. Карук, Н. Лисенко, З. Плохій Л. Присяжнюк, І. Стахова, Г. Тарасенко та інші).

Вони зазначають, що раннє залучення дітей до природоохоронної діяльності сприяє розвитку екологічної культури, емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, формуванню відповідальної поведінки в природному середовищі. Проте залишається актуальним питання вибору засобів екологічного виховання, які забезпечать максимальну ефективність у процесі формування екологічної свідомості дошкільників.

Екологічне виховання дошкільників ґрунтується на принципах природовідповідності, гуманізму та інтеграції. Науковці підкреслюють, що цей процес має відбуватися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, їхніх інтересів та потреб. Екологічне виховання дошкільників повинно бути спрямоване не лише на формування системи знань про природу, але й на розвиток емоційно-ціннісного ставлення до неї, формування мотивації до екологічно доцільної поведінки.

С. Ніколаєва [6] визначає екологічне виховання як процес формування у дітей уявлень про взаємозв'язки у природі та усвідомлення людини як її частини. Дослідниця наголошує на важливості практичної діяльності дітей у природі, що дозволяє їм набути безпосереднього досвіду взаємодії з природними об'єктами.

Визначення основних засобів екологічного виховання старших дошкільників є необхідним для формування їхнього свідомого ставлення до природи. Комплексне використання різноманітних засобів забезпечує ефективність виховного процесу та сприяє всебічному розвитку дитини.

Спостереження дозволяє дітям усвідомити взаємозв'язки у природі, розвинути спостережливість, пізнавальний інтерес і відповідальне ставлення до довкілля. Систематичні спостереження за сезонними змінами, ростом рослин, поведінкою тварин формують у дітей уявлення про природні закономірності та сприяють розвитку екологічного мислення.

Важливо організовувати спостереження так, щоб діти мали можливість не лише пасивно сприймати інформацію, але й активно досліджувати об'єкти та явища природи, висловлювати свої думки та припущення. Для цього доцільно використовувати методи порівняння, аналізу та узагальнення, що сприяють розвитку логічного мислення дошкільників.

Практична природоохоронна діяльність, зокрема догляд за рослинами та тваринами, участь у створенні екологічних стежин і озеленення території закладу дошкільної освіти, сприяє формуванню відповідальності та навичок природокористування. Через безпосередню взаємодію з природними об'єктами діти навчаються дбайливо ставитися до них, розуміти їхні потреби та створювати умови для їхнього нормального розвитку.

Участь у природоохоронних акціях, таких як «Годівничка для птахів», «Допоможемо зимуючим птахам», «Посади дерево», формує у дітей активну екологічну позицію та розуміння власної ролі в збереженні природи. Систематична участь у таких заходах сприяє формуванню екологічної свідомості та стійкого інтересу до природоохоронної діяльності.

Схарактеризуємо більш детально засоби навчання та виховання, які варто застосовувати у процесі формування екологічної культури та свідомості:

1. Художньо-естетичні засоби – це читання художніх творів природничого спрямування, малювання, ліплення, аплікація, що допомагають дітям емоційно сприймати

красу природи та сприяють вихованню любові до неї. Художня література збагачує уявлення дітей про природу, розвиває їхню емоційну сферу та формує еталони екологічно доцільної поведінки. Образотворча діяльність дозволяє дітям відобразити свої враження від спілкування з природою, виразити своє ставлення до неї. Малювання пейзажів, ліплення тварин, створення аплікацій з природних матеріалів розвивають естетичне сприйняття природи та сприяють формуванню позитивного емоційного ставлення до неї.

2. Ігрова діяльність допомагає дітям засвоювати знання про природу, навчає екологічно доцільній поведінці та формує екологічну культуру та свідомість так як саме такий вид діяльності дітей раннього та дошкільного віку є провідним та ефективним. Різноманітні ігри (дидактичні, сюжетно-рольові, ігри-експериментування тощо) екологічного спрямування допомагають дітям систематизувати знання про природу, розвивають увагу, пам'ять та мислення, дозволяють дошкільникам відтворювати різні ситуації взаємодії з природою, формують навички екологічно доцільної поведінки. Театралізовані ігри екологічного змісту, такі як інсценізація казок про природу, екологічні казки-драматизації, сприяють емоційному сприйняттю екологічних проблем та формуванню мотивації до їх вирішення.

3. Екскурсії, дослідницька діяльність, спостереження, які є незамінними засобами під час екологічного виховання дітей дошкільного віку. Саме організація та проведення елементарних дослідів та експериментів з природними об'єктами, спостереження за навколишнім середовищем у лісі, парку чи біля водойм, формують практичний досвід взаємодії з природою та поглиблюють знання дітей про навколишній світ. Дитяче експериментування розвиває у дошкільників інтерес до пізнання природи, формує дослідницькі вміння та навички. Важливо, щоб дослідницька діяльність була організована з урахуванням вікових особливостей дітей та відповідала їхнім інтересам і можливостям. Екскурсії дозволяють дітям безпосередньо контактувати з об'єктами природи, вивчати їх у природних умовах, що сприяє формуванню цілісного уявлення про природні екосистеми [7].

Сучасні методи екологічного виховання також передбачають інтеграцію цифрових технологій, які можуть використовуватися для поглиблення знань дошкільників про природу. Використання інтерактивних ресурсів, аудіовізуальних засобів навчання, а саме: екологічних мультфільмів та пізнавальних відео сприяє формуванню свідомого ставлення дітей до навколишнього середовища.

Мультимедійні презентації, віртуальні екскурсії, інтерактивні ігри дозволяють дітям отримати інформацію про об'єкти та явища природи, які недоступні для безпосереднього спостереження. Проте важливо пам'ятати, що використання цифрових технологій має бути доповненням до безпосереднього контакту з природою, а не його заміною.

Важливим засобом є залучення батьків до екологічного виховання дітей, що дозволяє забезпечити єдність підходів у вихованні вдома та в закладі дошкільної освіти. Створення сімейних екологічних проєктів, спільні екскурсії на природу, догляд за кімнатними рослинами вдома сприяють формуванню у дітей екологічної культури та відповідальності.

Проведення екологічних акцій за участю батьків та дітей, таких як «Чиста планета», «Збережемо первоцвіти», «Допоможемо птахам взимку», формує спільні екологічні цінності у сім'ї та сприяє розвитку екологічної свідомості дітей. Важливо проводити систематичну роботу з батьками щодо підвищення їхньої екологічної компетентності, організовувати консультації, батьківські збори, семінари-практикуми з питань екологічного виховання дітей у сім'ї.

Ефективність екологічного виховання підвищується за умови інтеграції різних освітніх напрямів за Базовим компонентом дошкільної освіти [5]. Екологічні знання можуть інтегруватися з математичними уявленнями (вимірювання росту рослин, порівняння розмірів природних об'єктів), мовленнєвим розвитком (складання розповідей про природу, вивчення віршів екологічного змісту), художньо-естетичним розвитком (малювання природи, ліплення тварин), фізичним розвитком (рухливі ігри екологічного змісту).

Інтеграційний підхід дозволяє формувати в дітей цілісне уявлення про природу, усвідомлювати взаємозв'язки між її об'єктами та явищами. Важливо планувати інтегровані заняття таким чином, щоб екологічний зміст був представлений у різних видах діяльності дітей та сприяв формуванню екологічної культури.

Таким чином, екологічне виховання старших дошкільників є комплексним процесом, що передбачає використання різних засобів, зокрема спостережень, практичної діяльності, художньої творчості, ігор та екскурсій. Використання цих методів сприяє формуванню екологічної культури дитини, розвитку її свідомого та відповідального ставлення до природи.

Ефективність екологічного виховання залежить від системності та послідовності використання різноманітних засобів, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, створення сприятливого середовища для екологічного розвитку. Важливою умовою успішності цього процесу є співпраця закладу дошкільної освіти та сім'ї, що забезпечує єдність виховних впливів на дитину.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення інтегрованих підходів у системі екологічного виховання дітей дошкільного віку, розробку інноваційних методик формування екологічної культури та дослідження ефективності різних засобів екологічного виховання в умовах сучасного дошкільного закладу.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: наук. Видання. Либідь, 2003. 280 с.
2. Виховання гуманних почуттів у дітей. С. О. Ладивір, О. П. Долинна, В. Котирло та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 164 с.
3. Іщенко Л.В., Кривошея Т.М., Карук І.В. Актуалізація аксіологічної сфери майбутнього вихователя до формування екологічно-вихованої особистості старшого дошкільника. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал.* 2024. № 1(35) 2024. С.166-179. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-166-177](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-166-177).
4. Іщенко Л.В., Дука Т.М., Підлипняк І. Ю. Забезпечення наступності у формуванні цілісного сприйняття природи старшими дошкільниками та молодшими школярами. Збірник наукових праць. Уманського державного педагогічного університету. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи.* 2020. Вип. 2(4). С. 49–58.
5. Піроженко Т. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К.: Видавництво. 2021.
6. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / від упорядн., вступні нариси та упоряд. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; за заг. ред. З. Н. Борисової. К. : Вища школа, 2004. 511 с.
7. Inna Karuk, Kateryna Kolesnik, Tetiana Kryvosheya, Natalia Pakhalchuk, Svitlana Pokhyly. Trends of implementation of research-experimental activities in preschool educational institutions of Ukraine in today's conditions. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference.* Volume II, May 24th, 2024. 16-26. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol2.7890>
8. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Prysiazniuk L., Shykyrynska, O., Vyshkivska V., Komarivska N. The development of cooperation skills of senior preschoolers in the experimentation process. *Society. Integration. Education*, I, 2022. 404-414. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6838>
9. Lazarenko N. I., Kolomiiets A. M., Kolesnik, K. A. Peculiarities of Organization of Group Interaction of Preschool Children in the Process of Game-Experimentation. *Preschool Education: Global Trends*, 2. 2022. Retrieved from <https://preschool-journal.com/index.php/journal/article/view/16>

РОЗДІЛ 8. СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У СЕРЕДОВИЩІ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анастасія Вирова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: А.В. Хіля, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPING THE PRIMARY SCHOOL TEACHER'S READINESS TO ORGANISE CREATIVE ACTIVITY IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE

Anastasiya Vyrova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається питання формування готовності вчителя початкових класів до організації творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Автор аналізує значення творчого підходу у роботі педагога, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами, та визначає основні аспекти його професійної підготовки. Окрему увагу приділено важливості гуманістичного підходу, адаптації методик і розвитку креативних компетентностей у майбутніх вчителів.

Ключові слова: арт-терапія, діти з особливими освітніми потребами, ігрова діяльність, інклюзивна освіта, креативні компетентності, професійна підготовка вчителя, творчий підхід

Abstract. The article examines the development of primary school teachers' readiness to organize creative activities in an inclusive educational environment. The author analyzes the importance of a creative approach in the work of teachers working with children with special educational needs and identifies key aspects of their professional training. Special attention is given to the significance of a humanistic approach, the adaptation of teaching methods, and the development of creative competencies in future teachers.

Key words: art therapy, children with special educational needs, play activities, inclusive education, creative competences, teacher training, creative approach.

Вчитель початкових класів є ключовою фігурою у впровадженні інклюзивної освіти. Адже саме він формує у дітей систему цінностей, яка в подальшому забезпечує їх адаптацію та самореалізацію у житті. Впливаючи на спілкування, пізнання, взаємодію з іншими та різноманітну діяльність, система цінностей закладена вчителем початкових класів визначає життєву позицію, що дозволяє свідомо будувати своє життя та розвивати свою індивідуальність. Оскільки провідна ідея інклюзії для освіти полягає в подоланні шляху від інтегрування у школу до інтегрування у суспільство [8], ми прийшли до потреби зміни акцентів у викладанні. тому, основна мета інклюзивної освіти, на нашу думку, полягає не стільки в навчанні, скільки в соціалізації дитини, підтримці її адаптації та інтеграції в суспільство як повноцінного члена громади, що сприятиме її прагненню до самореалізації в майбутньому [5].

Звертаючись до дослідження проведеного Альохіною С., що є аналітичним звітом щодо комплексного вивчення проблем інклюзивної освіти в Україні, ми виокремили для себе наступні аспекти, що безпосередньо впливають на ціннісну систему з якою працює вчитель та на особливості соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. А саме:

– стан підготовки фахівців в Україні для роботи в інклюзивному освітньому середовищі не відповідає існуючим потребам.

– Якість інклюзивної освіти в школах, попри великі зусилля вчителів, іноді залишає бажати кращого, оскільки школам бракує кваліфікованих фахівців та ставок для них (психологів, дефектологів, логопедів), часто відсутні асистенти, а шкільні психологи перевантажені.

– Методологічна та психологічна неготовність педагогічних працівників, класних керівників і вчителів (як початкової, так і середньої школи) до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

– Забезпеченість початкової школи методичними матеріалами складає лише близько 30%.

– Мотивація вчителів загальноосвітніх шкіл до впровадження інклюзивної освіти низька через незадовільний рівень заробітної плати та перевантаження [1].

За визначенням Демченко І. [4] можна зробити висновок, що специфіка підготовки вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, полягає в розумінні цього процесу як формування суб'єкта педагогічної діяльності. Основними елементами процесу є визначені цілі, зміст і методи, що застосовуються на кожному етапі професійної підготовки, а також результати, які відображаються у змістовних характеристиках цих етапів. І, що важливо, формування ключових компетентностей учнів початкової школи через мистецьку освіту стає важливою частиною навчально-виховного процесу НУШ та інклюзивної школи. Це включає перехід від репродуктивного навчання до дитино-центричної педагогіки, розвиток комунікативних навичок у різних соціальних середовищах, здатність бути творчими та емпатійними, а також проявляти ініціативу. Результатом є формування ключових компетентностей, які визначають здатність успішно виконувати навчальну та професійну діяльність [5].

В цьому аспекті, Демченко І. виокремлює у структурі готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти місіонерський компонент, що характеризується певними показниками [3]. Що дає нам можливість виокремити такі показники як самовідданість та прийнятність цінностей інклюзивної освіти; усвідомлення себе як суб'єкта такої освіти; саморегуляція.

Переважна кількість методів та технологій в освітньому процесі орієнтовані на типовий урок без адаптації чи врахування індивідуальних потреб учнів, зокрема і дітей з ООП. Тому вчителю необхідно приділити достатню кількість уваги і креативний підхід у виготовленні чи виборі дидактичного матеріалу на урок. Слід звернути увагу й на те, що матеріал має бути доступним для дітей з особливими освітніми потребами, але при цьому достатнього рівня складності для роботи і з іншими учнями в класі. Інклюзивні класи передбачають взаємодію учнів між собою для вдалої соціалізації кожного учня. Тож варто приділяти увагу і тим завданням, які передбачають роботу в групах чи проєкту, дослідницьку діяльність. За таких умов вчитель теж повинен проявляти свою творчість. Через низький розвиток інклюзивної освіти в Україні, методичний матеріал не є завжди доступним в необхідній кількості. Тож робота з виготовлення такого матеріалу лягає на плечі учителя початкових класів, а також асистентів учителя за наявності.

Таким чином, у рамках інклюзивної освіти професійна діяльність вчителя початкових класів є сукупністю основних і додаткових функцій педагога, які повинні виконуватись на високому рівні. Тому, окремої уваги щодо роботи з дітьми в інклюзивному освітньому середовищі, яка включає питання формування цінностей та має забезпечити соціалізацію дитини з особливими освітніми потребами (далі ООП), науковцями та практиками приділено використанню вихователями, учителями та асистентами різних форм мистецтва. І, зважаючи на те, що мистецтво виступає як невидима сила, яка допомагає знайти «спільну мову», ми звертаємося до нього як до процесу, що не потребує слів. Адже під час акту творчості кожен може висловлюватися через свій творчий доробок.

Крім того, творчість здатна зменшити вплив соціального тиску, забезпечити емоційну стабільність, допомогти впоратися з позитивними чи негативними подіями, розкрити таланти, зняти внутрішні переживання та стрес, як від зовнішніх обставин, так і від

особистих проблем. Так, серед інструментів мистецтва вчителю на допомогу у навчальному процесі приходить арт-терапія [7]. Адже саме арт-терапевтичні технології дозволяють, на нашу думку, створити умови реалізації принципу єдності й рівності для інклюзивної освіти, де діти навчаються разом, не зважаючи на відмінності між собою, зокрема й за станом здоров'я. Оскільки в процесі арт-терапевтичної взаємодії є можливість адаптувати та творчо модифікувати навчальний матеріал, поєднати освітню й ігрову діяльність учнів початкових класів.

Так, одним із творчих засобів реалізації учителем інклюзивного навчання виступає ігрова діяльність учнів з особливими освітніми потребами. Цей вид діяльності характеризується як:

- вільна розвивальна діяльність, яка виникає лише за бажанням дитини на основі процедурного задоволення;
- творчий, значною мірою імпровізаційний, активний процес;
- діяльність, якій властиві емоційна піднесеність, суперництво, змагання, конкуренція («емоційна напруга»);
- взаємодія дітей, які виконують прямі або непрямі правила, що відбивають зміст гри, логічну і тимчасову послідовність її розвитку [3].

Отже, гра є багатогранним процесом, що включає різні форми взаємодії між учасниками. Вона поєднує реальний і фантастичний світи, емоційні й інтелектуальні аспекти, які виражаються через суб'єктивне сприйняття дітей. Створення ігрового задуму, розробка сюжетної лінії та її реалізація дозволяють ефективно вирішувати завдання навчання, розвитку та виховання учнів початкових класів. Крім того, гра допомагає дітям розвивати творчі здібності, соціальні навички та здатність до адаптації в різних умовах.

Тому, на нашу думку поєднання гри та елементів арт-терапії дозволить досягти мети інклюзивної освіти та сприятиме освітнім процесам в початковій школі. Так, на основі вище зазначеного та в рамках нашої практичної діяльності було підібрано ряд творчих технологій, що дозволять досягти цілей соціалізації та створити рівні та комфортні умови для всіх учнів в інклюзивному класі:

- **мозаїка емоцій** – учні створюють мозаїку із різних елементів, кожен з яких символізує певну емоцію або почуття. Це допомагає дітям зрозуміти та висловити свої емоції, а також розвиває креативність.
- **інтерактивні казки** – учні можуть брати участь у створенні казки, де кожен додає свою частину. Це не тільки розвиває фантазію, а й сприяє розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок.
- **арт-терапія** – використання мистецтва для вираження почуттів і емоцій учнів. Це може бути малювання, ліплення або інші види творчості, які допомагають дітям виявляти себе та працювати з власними переживаннями.
- **мозковий штурм** – це метод, за допомогою якого учні в групах генерують різноманітні ідеї на задану тему, не оцінюючи їх одразу. Цей метод розвиває критичне мислення та вміння працювати в команді.
- **проектна діяльність** – учні працюють над проектами, де вони можуть застосувати свої знання з різних предметів. Це сприяє розвитку креативності та навичок самостійної роботи.
- **театральні постановки** – діти створюють маленькі вистави, де кожен може проявити свою творчість, вигадуючи персонажів, сценарії, костюми. Це допомагає розвивати комунікативні здібності та уяву.
- **картографія думок (Mind Mapping)** – створення мап думок для візуалізації знань, які учні набувають. Це сприяє кращому засвоєнню інформації і розвитку логічного мислення.

Ці ж технології вчитель може використовувати і для власного творчого розвитку, як наприклад:

– **мозковий штурм** – вчитель може організувати обговорення або генерацію ідей, де він або колеги пропонують різні варіанти рішень чи підходів до навчання. Це допомагає розвивати нестандартне мислення.

– **арт-терапевтичні техніки для особистого зростання** – використання творчих методів, таких як малювання або ліплення, щоб виразити свої емоції та ідеї. Це може допомогти вчителю розслабитися і знайти нові способи для вирішення навчальних завдань.

– **проектна діяльність** – вчитель може створювати власні проекти або навчальні завдання, що включають креативні підходи, щоб вивчити нові методи викладання та взаємодії з учнями.

– **театральні постановки** – вчитель може організувати театральні заняття або ролі для себе, що допоможе розвивати уяву, покращити презентаційні навички та знайти нові способи подачі матеріалу.

– **картографія думок** – створення схем або карт для організації своїх ідей і думок, що сприяє розвитку творчого підходу до вирішення завдань.

Отже, використання творчих технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є важливим інструментом для розвитку різноманітних компетентностей, емоційної стабільності та соціальної адаптації. Творчі методи допомагають дітям виражати себе, розвивати комунікаційні та когнітивні навички, а також сприяють покращенню психоемоційного стану.

Отже, використання мистецтва та ігрових методик у початковій школі сприяє інклюзивному навчанню та допомагає учням з особливими освітніми потребами адаптуватися до соціального середовища. А творчий підхід у діяльності вчителя урізноманітнює способи передачі навчальної інформації допомагаючи знайти підхід до кожного, врахувати можливості та навички дітей з ООП. Якби методи не використовував вчитель, важливо донести: людину не можна вимірювати лише через дефіцит чогось. Та навіть здібності і досягнення — хоч це і важливий вклад у життя класу, але й ними не можна виміряти цінність людини.

Крім того, дискусійним та важливим залишається питання, яке сьогодні гостро стоїть при організації освітнього процесу інклюзивного класу і, яке не вирішується лише зміною підходів чи творчою адаптацією програми та завдань. Це питання способу організації навчальних занять під час очного чи дистанційного навчання. Так, під час очної форми освіти ми можемо використати наведені форми та методи взаємодії. Їх адаптація або модифікація відповідно до можливостей дитини та процесів соціалізації буде проходити більш зрозуміло і якісно із ігровими та арт-терапевтичними елементами. Тоді як дистанційна форма потребує не лише творчості, а й додаткових компетенцій вчителя.

Таким чином, ми розглянули питання формування готовності вчителя початкових класів до організації творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, проаналізували значення творчого підходу у роботі педагога. Також частково визначили основні аспекти професійної підготовки, зокрема потреби в адаптації методик і розвитку креативних компетентностей у майбутніх вчителів з використанням ігрової діяльності та елементів арт-терапевтичної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні : здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Бондаренко Т. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності і розвитку інклюзивної освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 67, № 5. С. 31-43.

3. Демченко І. Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика: навч.-метод. посіб. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2014. 160с.
4. Демченко І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі: монографія. Умань, 2015. 500с.
5. Тодосієнко Н., Барановська І. Формування мистецької компетентності дітей як необхідна складова професійної підготовки майбутніх учителів, *SJ-TMAE Theory and Methodology of Arts Education*, вип. 32, с. 115–124, 2024.
5. Хіля А. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії : дис.... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2017. 339с.
7. Чупахіна С. Формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій в інклюзивному навчанні молодших школярів з ускладненням процесів розвитку і соціалізації: монографія. Івано-Франківськ, 2020. 402 с.
8. Gajdzica Z. Red. Wspólne i swoiste zagadnienia edukacji i rehabilitacji osób z upośledzeniem umysłowym. - 2008; Opis fizyczny: 168 s.

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ З СІМЕЙ ВПО У НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Еліза Горкушова, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: М.О. Давидюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і освітнього менеджменту,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS FROM IDP FAMILIES IN NEW TERRITORIAL COMMUNITIES

Eliza Horkushova, bachelor's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті визначені найбільш поширені соціально-психологічні проблеми, з якими стикаються діти з особливими потребами, котрі мають статус внутрішньо переміщених осіб, в адаптації до життя у нових територіальних громадах. Автор акцентує необхідність створення системи соціально-психологічної та реабілітаційно-культурної підтримки таких дітей на основі активної залученості усіх державних інституцій – закладів освіти, органів місцевого самоврядування, соціальних служб та громадських організацій, медичних установ і реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів.

Ключові слова: діти з особливими потребами, внутрішньо переміщені особи, адаптація, інтеграція, інклюзивне дозвілля

Annotation. The article identifies the most common socio-psychological problems faced by children with special needs who have the status of internally displaced persons in adaptation to life in new territorial communities. The author emphasizes the need to create a system of socio-psychological and rehabilitation and cultural support of such children on the basis of active involvement of all state institutions-educational institutions, local self-government bodies, social services and public organizations, medical institutions and rehabilitation and inclusive-resource centers.

Keywords: children with special needs, internally displaced persons, adaptation, integration, inclusive leisure

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України у лютому 2022 року спричинило потужні міграційні процеси – як в середині країни, так і за її межі. Величезна кількість людей вимушені були змінити місце свого проживання, рятуючись від воєнних дій. Люди, які перемістилися у межах країни в інші, відносно безпечні регіони, отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Серед цих людей дуже багато дітей з особливими потребами, котрі зазнали травматичного впливу трагічних подій, свідками яких вони мимовільно стали. Для цих дітей потрібна специфічна психологічна, соціальна, медична, правова, педагогічна підтримка – як з боку держави загалом, так і з боку окремих державних інституцій – школи, соціальних служб, медичних установ, реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів, органів правопорядку, церкви, культурних осередків, органів місцевого самоврядування.

З огляду на ситуацію висока відповідальність покладається на ті територіальні громади, які стають приймаючими для ВПО: діти з сімей ВПО, зокрема діти з особливими потребами, котрі пережили досвід втрати рідної домівки і звичного способу життя, були свідками насильства і вбивств, стають найбільш уразливою категорією осіб, які надзвичайно чутливо реагують на будь-які процеси та зміни у своїй повсякденній реальності. Завданням нового соціального оточення стає полегшення адаптації до нових умов життя, сприяння соціалізації та особистісному розвитку названої категорії дітей з сімей ВПО.

Зі свого боку приймаючі громади також опиняються перед новими для себе соціально-психологічними викликами, пов'язаними з інтеграцією цих дітей у нові соціальні, освітні та культурні контексти.

Мета дослідження полягає у визначенні найбільш поширених проблем інтеграції дітей ВПО, які мають особливі потреби, у нових територіальних громадах та окресленні шляхів їх розв'язання

Діти є тією демографічною групою, котра потребує особливого захисту. У низці міжнародних нормативно-правових актів (Конвенції ООН про права дитини, Женевських конвенцій і протоколах до них, а також у Декларації прав дитини) задекларовані основні права дітей, що мають дотримуватися у будь-якій державі: право на життя, на освіту, охорону здоров'я, право на захист від насильства та експлуатації, право на сім'ю, право участі в культурному житті, право на відпочинок та дозвілля, право на свободу думки та вираження, право на захист від дискримінації, право на ім'я та громадянство, право на інформацію, право на соціальну допомогу та захист, право на особисту недоторканність. Особливо важливим серед цих прав є право на захист у разі війни та збройного конфлікту [1].

Науковці визначають місцеву (приймаючу) громаду через «...сукупність взаємодій між людьми, які об'єднані спільними соціокультурними, економічними та іншими аспектами життя, а також спільним проживанням на певній географічній території, що знаходиться під управлінням одного органу влади. Крім того, громада формується через взаємодію людей, що виявляється у відносинах, зв'язках, організаціях та структурах, які охоплюють соціально-економічні, культурно-комунікативні, морально-психологічні, політико-державні та громадські аспекти» [2, с. 28].

Територіальна громада, в яку перемістилися сім'ї вимушених переселенців, стає приймаючою громадою для новоприбулих, свого роду суб'єктом інтеграції для своїх нових членів.

Нині інтеграційні ресурси нової – приймаючої – територіальної громади стосовно особливих дітей з сімей ВПО часто виявляються обмеженими: брак соціокультурних можливостей для самореалізації дитини (скажімо, в рідному місті дитина займалася сценічним танцем контемпорарі, а на новому місці проживання студій такого танцю немає взагалі, і дитина не може продовжувати розвиватися в цьому напрямку), відсутність реабілітаційної установи відповідного напрямку, обмежені можливості місцевого інклюзивно-ресурсного центру (які не дозволяють отримувати специфічні медичні та реабілітаційні послуги залежно від нозології дитини), продовження дистанційного навчання в рідній школі,

котра працює винятково в режимі онлайн, і відмова відвідувати місцеві заклади освіти, що можуть стати новим середовищем комфортного живого спілкування й побудови дружніх стосунків у нових колективах; низький рівень етичного сприйняття новоприбулих сімей серед місцевого населення через деякі культурні та етнічні відмінності (характерне для західноукраїнських територіальних громад, які стали приймаючими для ВПО зі східних регіонів України), що уповільнює формування позитивного ставлення до дітей вимушених переселенців як серед однолітків, так і серед дорослих (зокрема педагогів). Усе це в сукупності створює ситуацію, коли для дорослих осіб з числа ВПО в нових громадах виявляється більше ресурсів і сприятливих умов для адаптації та інтеграції, аніж для дітей, зокрема для дітей з особливими потребами.

Величезне адаптаційне й соціалізаційне значення для особливої дитини має організація дозвілля для дітей та підлітків із сімей ВПО, що дозволяє зменшити рівень стресу та сприяє інтеграції в нове соціальне середовище. Але часто у нових територіальних громадах діти вимушених переселенців переживають певну соціальну ізоляцію саме через відсутність інклюзивно-орієнтованого дозвілля: екскурсій новими містами для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, з порушеннями зору й слуху, неможливість долучитися до інклюзивних спортивних заходів через відсутність досвіду їх проведення як такого та багато іншого.

Соціальна інтеграція дітей ВПО з особливими потребами у нових територіальних громадах стає наразі не просто метою соціальної політики держави, а й важливим фактором української національної стабільності, безпеки та розвитку. Успішна адаптація дитини з сім'ї вимушених переселенців сприяє зміцненню єдності в суспільстві, знижує соціальну напругу, будує новий тип соціальної комунікації між переміщеними особами та місцевими громадами. Розв'язання проблеми соціальної інтеграції дитини з особливими потребами в нову територіальну громаду потребує системного підходу, соціально-психологічної та реабілітаційно-культурної підтримки та активної залученості усіх державних інституцій – закладів освіти, органів місцевого самоврядування, соціальних служб та громадських організацій, медичних установ і реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів, що можуть створювати й реалізовувати програми підтримки та супроводу особливої дитини, яка пережила травмуючий досвід.

Розв'язання проблем інтеграції дітей ВПО, які мають особливі потреби, до приймаючих громад є актуальним і важливим для забезпечення їхньої успішної адаптації та соціалізації, розвитку особистісного потенціалу, подолання наслідків психофізіологічних і психологічних порушень, стресу, виниклого внаслідок трагічних подій, спричинених війною, і це вимагає системного підходу та координації зусиль на рівні держави, місцевої громади та громадських організацій.

Список використаних джерел

1. Галіахметов І. А. Змістова характеристика прав внутрішньо переміщених осіб та хост-територіальних громад. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2022. №11. С. 63–68.
2. Попок А. А., Дяченко А. В. Приймаюча громада як суб'єкт інтеграції внутрішньо переміщених осіб. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2020. № 2. С. 21–30.

РОЛЬ МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Оксана Граб, провідний концертмейстер

Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Олександр Граб, вчитель-методист, вчитель вищої категорії,
фізико-математичний ліцей №17 м. Вінниця (Україна)

THE ROLE OF MUSICAL INSTRUMENTAL PERFORMANCE IN THE SOCIAL ADAPTATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Grab Oksana, leading accompanist of Art Disciplines of Preschool and Primary Education,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, (Ukraine)

Grab Oleksandr, teacher-methodologist, teacher of the highest category of Physics and
Mathematics Lyceum No. 17, Vinnytsia (Ukraine)

***Анотація.** У статті висвітлено роль музичного мистецтва в соціальній адаптації дітей з особливими потребами, підготовки їх до інструментального виконавства, виховання засобами музичного мистецтва, залучення до музики та виконавської творчої діяльності; пробудження в дітей інтересу до мистецтва та формування в процесі виконання інструментальних музичних творів, залучення до світових цінностей та європейської музичної культури.*

***Ключові слова:** музичне інструментальне виконавство, музичне мистецтво, інструментальні музичні твори, особливі освітні потреби, дошкільний та молодший шкільний вік.*

***Abstract.** The article highlights the role of musical art in the social adaptation of younger schoolchildren, the features of preparing children for instrumental performance, the formation of aesthetic competence of children of primary school age by means of musical art, their involvement in music and performing and creative activities; awakening in children an interest in art and the formation of the personality of a younger schoolchild in the process of performing instrumental musical works, engaging children in world values and European musical culture.*

***Keywords:** musical instrumental performance, musical art, instrumental musical works, special educational needs, preschool and primary school age.*

Удосконалення мистецької освіти в контексті формування музичної компетентності дошкільників та учнів початкової школи, з'ясування педагогічних методів і засобів на заняттях мистецької галузі відповідно до вимог сучасної освіти та європейських стандартів є важливими питаннями. Нова гуманістична програма освіти спрямована на розвиток творчого потенціалу особистості дитини з особливими освітніми потребами. В дитинстві у дітей формується новий рівень самосвідомості. На важливості «наступності дошкільної та початкової освіти» наголошує Т. Кривошея [3, с. 349]. «У молодшому шкільному віці відбувається збагачення емоційної сфери дитини, її розвиток, що проявляється у вмінні усвідомлювати, сприймати, аналізувати речі та події», підкреслює Н. Олійник [5, с. 304]. З цієї точки зору необхідно покращити систему освіти та виховання, оскільки розвиток естетичної освіти визначає рівень духовної культури українців, враховуючи освітні процеси європейської інтеграції.

Так «Національна стратегія розвитку інклюзії на період до 2029 року» визначає основні напрями організації інклюзивної освіти, її доступність для кожної дитини, застосування різних засобів, в тому числі і мистецьких задля покращення розумової і творчої діяльності дітей з особливими потребами. Основні концептуальні положення розвитку педагогічної освіти відображені в таких державних нормативних документах, як Закон України «Про освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти», «Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», «Концепція розвитку педагогічної

освіти», «Стратегія національно-патріотичного виховання» та інших інструктивних документах Міністерства освіти України.

Інклюзивний потенціал музичної освіти та включення дітей з особливими потребами в активне суспільне життя відображено в наукових працях Н. Овчаренко, В. Кащенко, А. Колупаєвої, Л. Комісарової, І. Левченка, Л. Масол, С. Мащенко, О. Медведєвої, Г. Падалки, О. Парасочки. Щоб надати теоретичне обґрунтування проблеми музично-виконавської діяльності дітей з особливими освітніми потребами, дослідники визначають способи, за допомогою яких можна підвищити її розвиток. А саме за допомогою матеріалу колективного музикування, найкращих умов і ефективних методів керівництва нею. Методи дослідження передбачають системну організацію музично-виконавської діяльності дітей з особливими потребами.

Метою статті є організація музично-виконавської діяльності дітей з особливими потребами в процесі їхньої соціалізації в контексті євроінтеграції.

Багато дослідників музичної освіти давно звертали увагу на те, що розвиток дітей з особливими потребами стає ефективнішим в процесі музичного виховання. Вони відмічають, що творчі та виконавські ініціативи є засобами, які можуть стимулювати та активізувати навчання. Так відомий український педагог Б. Яворський вважав її важливим інструментом для емоційного та раціонального пізнання, який служить основою для реалізації творчих здібностей дітей. Г. Костюк переконаний, що особиста участь у виконавстві сприяє музичному розвитку учнів. Кожна дитина має певний талант виконавця і композитора, тому першочергове завдання пробудити музичну творчість. Тобто звертати увагу на те, як вони співають, грають, імпровізують. Ідея, використання музичного інструментарію для залучення дітей до колективної музичної діяльності, є актуальною для сучасної загальної і музичної освіти, а також є засобом соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Також музичний інструментарій дозволяє «поєднати творчі здібності дітей з різними видами музичної діяльності» [1, с. 60].

У своїх дослідженнях Н. Ветлугіна, Е. Бальчітіс, Л. Грабець, З. Жофчак вивчали можливості активізації та покращення фізичного розвитку дітей засобами музики. Вони надають перевагу співу та слуханню музики як основним засобам розвитку ритмічного, методичного та гармонічного слуху, головних структурних компонентів музикальності. Ми вважаємо, що сучасна музична діяльність дітей з особливими освітніми потребами не повинна обмежуватися співом і слуханням творів, оскільки це пасивний процес і не може бути основним засобом загального музичного розвитку. Творчий імпульс у дітей завжди проявляється в їхньому бажанні брати активну участь у творчій самодіяльності, а не просто споглядати чи механічно виконувати задумане. Відомо, що викладачі, які використовують хоровий спів як метод навчання музиці, стикаються з труднощами, особливо коли вони працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

За дослідженнями вчених, фізіологічне формування голосового апарату завершується лише після десятого року життя. Крім того, широкий діапазон співочих голосів у молодших школярів значно обмежує різноманітність вокального репертуару, який вони можуть вибрати. Через обмежений час, відведений на музичну діяльність, вчитель не в змозі приділити достатню увагу дітям, які не дуже добре володіють інтонацією, і таких дітей є багато в кожному класі. До 50% учнів у класі мають труднощі з дотриманням співочої інтонації. Тому теорія компенсації музичних здібностей, розроблена Г. Костюком, повинна стати основою музичного розвитку, щоб залучити учнів до активної участі в інструментальному музикуванні.

Система музичного розвитку дітей була розроблена відомим композитором Карлом Орфом, який враховував такі фактори, як особливість уяви, жвавість дітей, бажання займатися рухливими вправами, грою та інші фактори. Система К. Орфа спрямована на всебічне виховання особистості кожної дитини і включає майстерність педагога, елементарне активне музикування, багатий інструментарій, використання ритмічної діяльності як засобу розвитку музичних здібностей та творчих можливостей, уміння

рухатись та імпровізувати відповідно до програмного змісту музики. Всі ці елементи є важливими компонентами, які сприяють розвитку продуктивної музично-виконавської творчості у дітей. Система К. Орфа також сприяє розвитку різноманітних творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. З іншого боку, багато педагогів стверджують, що це не допомагає учням навчитися вдумливо сприймати музику, виконувати її. Практичне вивчення цього питання дає підстави вважати, що система К. Орфа, поєднана зі структурними елементами музичних занять та за допомогою спеціально розробленої методики, може бути з успіхом використана для розвитку музичного мислення дітей молодшого шкільного віку, розвитку їхньої творчості. Створення відповідного чеського варіанта «Шульверка», розробленого професором В. Пош і композитором П. Ебенем, є доказом цього. В цій системі пісні, що виконані на ритмічних інструментах переважають імпровізаційні інструментальні акомпонементи, використовуються мелодичні інструменти для ритмічної та мелодичної імпровізації.

У республіці Польща розроблена система музичного навчання, яка наслідуює «орфівський» принцип з деякими змінами, що робить процес навчання більш цікавим завдяки введенню різноманітних музичних інструментів. На наш погляд, популярність системи К. Орфа та подібних систем у країнах Євросоюзу пов'язана з тим, що елементарне активне музикування доступне для всіх дітей і є захоплюючим видом музичної діяльності для дітей з особливими освітніми потребами. Уроки самостійної музики забезпечують рівні умови для всіх дітей.

Звичайно, самостійна музична діяльність є ефективним засобом досягнення мети загальної музичної педагогіки – підготовки активного, компетентного слухача музики. Формування нових динамічних стереотипів найлегше відбувається в ранніх роках дитинства, а музичні заняття корисні вже в дошкільному віці. Відсутність активного інструментального виконання в освітньому процесі дітей призводить до штучної паузи в їх музичній практиці після дошкільного музичного виховання, що призводить до невиправданої перерви в розвитку.

Сучасні умови розвитку суспільства вимагають від освітян застосування методів музичного навчання та розвитку дітей на високохудожніх творах. Одним із таких методів є самостійна музична діяльність, яка на матеріалі колективного інструментального виконавства на початковому етапі навчання створює міцні основи для музичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Така діяльність допомагає краще сприймати матеріал.

На нашу думку, вдосконалення і збільшення кількості складових елементів музичної діяльності (інструментальне виконання) повинно бути корисним для вирішення складних навчально-виховних завдань, які виникають у сучасних освітніх умовах. Цей процес повинен бути раціонально поєднаний з іншими видами музичної діяльності. Його навчальні можливості розширюються за допомогою самостійної музично-практичної діяльності, що дозволяє краще зрозуміти структурну канву і характер творів.

Слухання музики – це важка діяльність, яку важко визначити. В порівнянні з іншими видами музичного мистецтва, активність і усвідомленість сприйнятого виглядають непомітними та досить пасивними. Згідно з аналізом, навчальний матеріал, який використовується для ритмічного навчання, переважно репродуктивний, а не творчий. Як наслідок, «практичні навички дітей, такі як імпровізація, самостійний підбір ритмічного супроводу до пісень, танців, маршів, передача образно-емоційного змісту через виразність рухів і практичне музичне виконання, часто є лише окремими компонентами музичного навчання в молодшому шкільному віці, які є найсприятливішим для розвитку музики» [6, с. 115]. Дітям складно аналізувати текст музичного твору, виділяти важливе. Вони не вміють абстрактно мислити та розмірковувати в теоретичному аспекті, оскільки судження є складною формою мислення. Це дуже важливо для музично-творчої діяльності, оскільки головне при розвитку самостійних музичних умінь і навичок – це розумне застосування виконавських умінь та знань.

Інструментальне виконання, яке супроводжується внутрішнім приспівуванням, тобто рухом голосових зв'язок, які відтворюють ритмічну канву музики та регулюються відповідно до звукового малюнка, має важливе значення для дітей з недостатньою слухо-вокальною координацією, і має позитивний вплив на розвиток дітей з особливими потребами. Відповідно до експериментального дослідження В. Лапченко, виявлення музичних здібностей учнів початкових класів, гармонійне поєднання різних видів музичної діяльності під час навчання дозволяє їх залучити в процес музикування в рівних умовах, оптимально поєднати гру та спів, інструментальне виконання та слухання музичних творів, які є ефективними методами розвитку та активізації самостійної музичної діяльності. Співвідношення гри та співу є основою для єдності художнього та технічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. «Нагромадження певного музично-практичного досвіду у дітей є важливою умовою успішного розвитку самостійної музичної діяльності, добре засвоєні форми співу та музично-ритмічний супровід роблять творчість молодших школярів яскравішою та повною, незалежно від їх природних здібностей» [7, с. 19].

Особливість виконавських музичних умінь полягає в тому, що вони поєднують знання з певними діями, пов'язаними зі сприйняттям музики. На першому етапі формується набір певних музично-слухових уявлень, а на другому етапі ці уявлення перетворюються на знання. «Удосконалення самостійних умінь є основою формування теоретичних і практичних навичок самостійної музичної діяльності. А володіння такими навичками визначає рівень сформованості навичок виконавської музичної діяльності» [4, с. 72]. Багато речей впливають на здатність самостійно порівнювати музичні твори. Це включає ступінь складності музики, здатність ідентифікувати спільні та відмінні елементи, а також різноманітність мислення. «Порівняння музичних творів і контрастність їх частин відкривають безмежні можливості для творчого мислення музикантів. Вміння виділити найважливіше є наступним компонентом інтелектуального способу самостійної музичної діяльності» [1, с. 60].

Зважаючи на вищесказане, музична освіта передбачає доступність навчання для кожної дитини, застосування різних мистецьких засобів задля покращення розумової, фізичної і творчої діяльності дітей з особливими потребами. Інклюзивний потенціал музичної освіти полягає у включенні дітей з особливими потребами в активне суспільне життя шляхом музично-виконавської діяльності; у визначенні способів, за якими можна підвищити психічний та фізіологічний розвиток за допомогою матеріалу колективного музикування, найкращі умови і ефективні методи керівництва музичною інструментальною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Андрійців О.М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами музичного мистецтва. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 26-27 березня 2024 року*. Вінниця. С. 60–62.
2. Колупаєва А. В. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення. Практика управління закладом освіти. Київ: ТОВ «Міжнародний центр фінансово-економічного розвитку України», 2010. № 4. С. 8–12.
3. Кривошея Т. М. Наступність у навчанні та вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині Я. А. Коменського. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка: збірник наукових праць*. 2009. № 28. С. 349–354.
4. Мальов С.В. Формування естетичної компетентності дітей молодшого шкільного віку: методичний посібник. Вінниця. Вид-во «Твори», 2024. 120 с.
5. Олійник Н. А., Білик Т. С., Басюк А. М. Формування толерантності у молодших школярів. *Перспективи та інновації науки. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, 2022. № 6 (11). С. 299–309.

6. Тодосієнко Н. Л., Барановська І. Г. Формування мистецької компетентності дітей як необхідна складова професійної підготовки майбутніх учителів. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Київ. 2024. Вип. 32. С.115–124. <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.32.15>
7. Тодосієнко Н. Л., Коваль Т. В., Граб О. Д. Арт педагогіка в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: перспективи та творчий потенціал. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. Вінниця, 2024. Вип. 76. С. 19–27. <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped> Фахове видання (Б).<https://doi.org/10.31.652/2415-7872-76-19-2703.pdf>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Марина Давидюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і освітнього менеджменту,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE OF SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS BY MEANS OF VOLUNTEER ACTIVITY

Maryna Davydyuk, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Pedagogy and Educational Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine).

***Анотація.** У статті представлено приклади успішного використання волонтерської діяльності для соціальної інтеграції дітей з особливими потребами в європейських країнах. Визначено репертуар соціальних ролей і соціально-етичних навичок, що формуються і розвиваються у дітей в ході участі у волонтерських проєктах. Окреслено шляхи імплементації досвіду європейських волонтерів у вітчизняних умовах.*

***Ключові слова:** інклюзивне волонтерство, соціальні навички, діти з особливими потребами, самореалізація*

***Annotation.** The article provides examples of successful use of volunteer activity for social integration of children with special needs in European countries. The repertoire of social roles and socio-ethical skills that are formed and developed in children in the course of participation in volunteer projects is determined. The ways of implementing the experience of European volunteers in domestic conditions are outlined.*

***Keywords:** inclusive volunteering, social skills, children with special needs, self-realization*

Волонтерська діяльність у сучасному світі набула статусу одного з провідних чинників розвитку громадянського суспільства: її зміст і результати втілюють ціннісні орієнтири людства – прагнення до миру, свободи, безпеки, стабільності і справедливості. Волонтерство є засобом здобуття нового досвіду, нових знань і навиків, соціальних компетентностей для людей будь-якого віку, статусу, національності.

Дослідження соціального ефекту волонтерства свідчать, що воно може відігравати велику роль у навчанні людей з інвалідністю, дітей з особливими потребами та сприяти подальшому їх залученню до нових соціальних і культурних контекстів.

У суспільстві за останні десятиліття утвердилось сприймання дітей з особливими потребами як об'єктів волонтерської діяльності, одержувачів волонтерських послуг. Натомість більшість із цих дітей можуть самі бути суб'єктами – активним учасниками волонтерського руху, адже ця діяльність є надзвичайно корисним досвідом, що сприяє соціалізації, особистісному розвитку, посилює ефект реабілітаційних заходів.

Мета статті: визначити можливості імплементації в Україні досвіду європейських волонтерських організацій щодо соціальної інтеграції дітей з особливими потребами.

Нині в науковому дискурсі проблеми волонтерства з'явився термін «інклюзивне волонтерство» для підтримки зусиль суспільства щодо досягнення інклюзії. «Реалізація інклюзивного волонтерства у нашій країні здійснюється за допомогою розробки та впровадження інклюзивних волонтерських програм та проєктів, що реалізуються на базах освітніх установ та волонтерських організацій, залучення волонтерів з інвалідністю до роботи в центрах реабілітації» [2, с. 143]. Інклюзивне волонтерство має наразі три контексти своєї наукової інтерпретації: підхід «волонтерство, відкрите для всіх» передбачає розуміння цього явища як активності, що об'єднує всіх без винятку людей для досягнення соціально значущої мети і сприяє подоланню стигматизації осіб з порушеннями розвитку; прихильники другого підходу вважають, що інклюзивне волонтерство – це інструмент мобілізації людей з особливими потребами для покращення середовища їхнього існування. Третій підхід можна назвати «інтеграційним» – у його рамках інклюзивне волонтерство потрактовується як простір інтеграції дітей і дорослих з нормотиповим і особливим розвитком, при чому волонтерська діяльність стає свого роду «...мостом між світом осіб з інвалідністю та без. Результатом цієї концепції є недиференціація волонтерів на основі наявності або відсутності інвалідності, але вона працює з окремими особами як відповідними суб'єктами волонтерства» [4].

Переваги волонтерської діяльності для дітей з особливими потребами порівняно з іншими видами соціальної активності полягають у:

а) *заохоченні особливої дитини до співпраці з іншими людьми, формування навиків роботи в команді.* Різні волонтерські ролі можуть навчити дітей та підлітків дослухатися до вказівок керівників проєкту і продуктивно спілкуватися з іншими;

б) *розвитку емпатії:* щоб навчити дітей з особливими потребами співчувати іншим, важливо поставити їх у ситуації, де лунатимуть історії від людей різного походження й соціального статусу. Досвід допомоги цим людям допомагає дитині ставати уважною і співчутливою до інших;

в) *розвитку інтересу до різних предметів і занять.* Працюючи волонтером, діти стикаються з новим середовищем, професіями, діяльністю та навичками, яких вони зазвичай не мають можливості побачити під час звичайної рутини вдома та в школі. Це може допомогти їм знайти нові хобі та заняття та надихнути на вибір майбутньої професії;

г) *позитивному впливі на самооцінку.* Важливо заохочувати дітей вивчати та використовувати свої особливі таланти та навички, щоб сформувати адекватну самооцінку. Коли дитина чи підліток стає волонтером, вона може налагодити контакт з однолітками й отримати нові навички. Це посилює у дитини відчуття, що вона може змінити довколишній світ, і відволікає її від внутрішніх стереотипних моделей мислення. Усвідомлення мети допомагає виховувати почуття незалежності. Діти, які волонтерять, почнуть відчувати себе більш здатними до особистих досягнень вдома, у школі та в особистому житті, коли у них з'явиться мотивація просуватися трохи далі в усьому, що вони роблять;

д) *розвитку лідерських якостей.* Волонтерство навчає важливих лідерських навичок, як-от: відповідальність, упевненість у собі, самостійність, хоробрість, здатність іти на компроміс, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність, уміння планувати свої дії і прогнозувати їх наслідки тощо;

е) *зниженні рівня стресу та тривоги:* волонтерство знижує рівень стресу, депресії та тривоги, а також покращує загальний стан здоров'я та задоволеність життям. Коли ми допомагаємо іншим людям, це активує центр винагороди в нашому мозку та виділяє

серотонін, дофамін та ендорфіни. Тому багато людей після волонтерства часто почуваються краще. Ми народжені так відчувати, оскільки є соціальними істотами, і виживання виду залежить від співпраці та турботи один про одного [1, с. 329-331].

Волонтерство може бути чудовим способом підготувати дитину з особливими потребами до вибору майбутньої професії. Участь дітей з особливими потребами у волонтерських проєктах містить багато різних аспектів залежно від потреб людей, з якими доводиться працювати.

У багатьох європейських країнах на постійній основі діють чимало різноманітних волонтерських проєктів, відкритих до участі в них дітей з особливими потребами. Коротко опишемо найбільш відомі з них.

Проєкт International Volunteer HQ (Хорватія) орієнтований на допомогу людям з особливими потребами та на підтримку обдарованих дітей та підлітків, які мають особливі потреби. Робота в проєкті дає волонтерам можливість допомагати дітям і підліткам у центрах догляду та реабілітації, підтримувати їхнє прагнення стати більш прийнятними та менш стигматизованими у своїх колективах (в т.ч. шкільних) і громадах. Волонтери служби підтримки особливих потреб ваші залучаються до проведення заходів на свіжому повітрі: прогулянки, велосипедні тури, робота на тваринницьких фермах. Волонтери задіяні також у різних видах діяльності у приміщенні, як-от мистецтво, ремесла та кулінарія, – що є стимулом для розвитку соціальних навичок. Волонтери, з-поміж іншого, надають дітям та підліткам допомогу під час проходження фізіотерапії, організовують спілкування з представниками різних професій, митцями, спортсменами, котрі теж мають особливі потреби і можуть поділитись досвідом особистісно-професійної самореалізації [6].

Волонтерський проєкт підтримки осіб з особливими потребами в Румунії International Volunteer HQ «Догляд за людьми з особливими потребами» – це чудовий спосіб для волонтерів допомагати центрам для людей з обмеженими можливостями. Волонтери набувають досвіду роботи з людьми з різними проблемами психофізичного розвитку, які часто не мають можливості реалізуватися. У Румунії багато сімей намагаються забезпечити належний догляд за своїми близькими з обмеженими можливостями через поширену соціальну стигматизацію та неадекватну державну підтримку. Волонтери відіграють трансформаційну роль у ліквідації цієї прогалини в догляді, даруючи натхнення та радість дітям і дорослим, які стикаються з особистими труднощами через особливі потреби.

Залучення до цього проєкту підлітків (від 14 років) та молоді, які мають подібний досвід життєдіяльності, передбачає участь в організації та проведенні ігор та навчальних занять, призначених для людей з різними розумовими та фізичними проблемами, що максимізує позитивний ефект терапії та реабілітації. Волонтерство з людьми, котрі мають певні функціональні обмеження, вимагає терпіння та співчуття. У волонтерів цього проєкту розвиваються організаційні навички та здатність до адаптації в умовах обмеженості ресурсів [5].

RVS (Королівська волонтерська служба) – це національна благодійна організація, яка надає практичну підтримку людям похилого віку за допомогою волонтерської діяльності: 45 000 волонтерів працюють по всій Англії, Шотландії та Уельсі. До роботи у RVS залучаються діти і підлітки з 14 років, зокрема ті, хто має особливі потреби (розлади аутистичного спектру, синдром Дауна, порушення слуху). Вони можуть працювати на посадах: **волонтер громадської кав'ярні**: така діяльність пропонує отримання досвіду у сфері громадського харчування задля збагачення життя людей похилого віку новими враженнями та позитивними емоціями; **волонтер громадського клубу**. Допомога в організації та проведенні занять у місцевих центрах, щоб надати літнім людям можливість зустрічатися з іншими та насолоджуватися регулярними соціальними заходами [1, с. 333].

Інклюзивний театральний фестиваль, організовуваний продюсерською компанією Ніїх. Ніїх є однією з провідних європейських інклюзивних театральних компаній, яка створює вистави за участю артистів з обмеженими можливостями, зокрема людей з аутизмом. Поєднує в собі всі елементи цілей компанії регулярний фестиваль Unity, що

відбувається раз на два роки, і відзначається різноманітністю та інклюзивністю, забезпечуючи платформу для виступів інших інклюзивних компаній з усього світу перед аудиторією Уельсу. Починаючи з 2008 року, фестиваль розвивається і натеper проводиться по всьому Уельсу, залучаючи волонтерів різного віку з усієї Європи [7].

На сайті фестивалю можна побачити опис волонтерських ролей, яких потребує проєкт (<https://www.hijinx.org.uk/about-hijinx/>), при чому найбільш затребуваними є: а) **«Волонтери перед входом»**: вітають аудиторію, надають інформацію про фестиваль, збирають відгуки аудиторії та працюють у команді, щоб переконатися, що люди входять і виходять з подій безпечно та без проблем; б) **«Стюарди»**: робота в команді, щоб гарантувати, що люди безпечно дістаються до подій і назад. Пропонувати допомогу та поради відвідувачам фестивалю, щоб зробити їхній досвід чудовим. Допомога з доступом до аудиторії. Збір відгуків аудиторії.

У європейських країнах нині активно розвивається інклюзивне волонтерство, досвід якого може бути адаптованим до українських реалій. Сьогодні вже зарекомендували себе як соціально значущі і ефективні такі інклюзивні волонтерські проєкти, як «Доступно.UA», «Третя після опівночі», «Право на щастя», «Мій телефонний друг» [3].

Волонтерська діяльність має потужний потенціал для адаптації, реабілітації, соціалізації, культурного та етичного розвитку дітей з особливими потребами. Вона спонукає їх бути самостійними, ініціативними та активними, враховуючи свої можливості, стимулює розвиток емпатії, соціально-етичних навичок через переживання позитивних емоцій, виховує почуття власної гідності, допомагає знайти себе та зрозуміти свою життєву місію.

Список використаних джерел

1. Бондар Ю.. Давидюк М. Європейські практики розвитку соціальної компетентності обдарованих дітей у регіональному інклюзивному просторі. *Інклюзивні практики країн ЄС та України з підготовки дітей до соціальної взаємодії : навчально-методичний посібник*. Вінниця : ВДПУ, ФДПО. 2024. 348 с. Електронний ресурс. DOI: [https://doi.org/10.31652/373-056.2/.3\(4\)\(075.8\)-1-348/](https://doi.org/10.31652/373-056.2/.3(4)(075.8)-1-348/) URL. : <https://library.vspu.net/handle/123456789/13952>
2. Дубосару В., Коляда Н. Інклюзивне волонтерство як напрям волонтерської діяльності. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2024. №1 (12). С. 140–145.
3. Інклюзивне волонтерство в Українських реаліях. URL. : <https://www.prostir.ua/?library=inklyuzyvne-volonterstvo-v-ukrajinskyh-realiyah>
4. Markova A. The «inclusive volunteering» phenomenon : Research into the volunteering of people with disabilities. *Kontakt*. Vol. 20, Issue 1, March 2018, Pages e48–e56 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1212411717300703>
5. Special Needs Support Volunteer Project in Romania – Miercurea Ciuc. URL. : <https://www.volunteerhq.org/destinations/romania/special-needs-support-in-miercurea-ciuc/> Volunteer in Croatia. URL: <https://www.volunteerhq.org/destinations/croatia> Volunteer. *Hijinx*. URL. : <https://www.hijinx.org.uk/volunteer/>

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІТЕЙ З РАС ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ЇХНЬОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ З ЄВРОПИ

Сніжана Драбинюк, практичний психолог опорного закладу ЗСО-ліцею з дошкільним підрозділом с. Корделівка Калинівської міської ради
Вінницької області (Україна)

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CHILDREN FROM RACIAL GROUPS AS A KEY ASPECT OF THEIR SOCIAL INTEGRATION: PRACTICAL CASES FROM EUROPE

Snizhana Drabyniuk, practical psychologist of the supporting institution of the secondary school-lyceum with a preschool unit in Kordelivka village, Kalynivka City Council, Vinnytsia region (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто значення емоційного інтелекту в процесі соціальної інтеграції дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). Проаналізовано європейський досвід розвитку цієї сфери через освітні та терапевтичні підходи. Представлено практичні кейси, що демонструють ефективність інтеграційних методів, спрямованих на формування емоційного інтелекту дітей з РАС.

Ключові слова: емоційний інтелект, діти з РАС, соціальна інтеграція, європейський досвід, освітні практики.

Abstract. The article discusses the importance of emotional intelligence in the process of social integration of children with autism spectrum disorders (ASD). The European experience of developing this area through educational and therapeutic approaches is analyzed. Practical cases are presented that demonstrate the effectiveness of integration methods aimed at forming the emotional intelligence of children with ASD.

Keywords: emotional intelligence, children with ASD, social integration, European experience, educational practices.

За офіційними даними, в Україні понад 20 тисяч дітей мають розлади аутистичного спектра, проте реальна кількість може бути значно більшою через труднощі з діагностикою. Розлади аутистичного спектра (РАС) є комплексними нейророзвитковими порушеннями, що впливають на комунікативні та соціальні навички дитини, характеризуються наявністю стереотипної (повторюваної) поведінки, опором змінам та обмеженими інтересами дитини. Вони проявляються у дитинстві (здебільшого в перші 5 років життя), проте зберігаються у підлітковому і дорослому віці.

Відповідно до законодавства України про освіту та права людей з інвалідністю, ключовим аспектом є забезпечення соціальної інтеграції – створення умов, за яких кожна дитина відчуває себе прийнятою в колективі. Цю мету визначають такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», а також Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною у 2009 році.

Одним із ключових аспектів успішної соціальної інтеграції «дітей дощу» є розвиток їхнього емоційного інтелекту, що передбачає розпізнавання, вираження та саморегуляцію емоцій [1]. Адже такі школярі відчувають сильний дискомфорт серед інших людей, а з часом – тривогу. Вони не завжди грають з однолітками, не розуміють емоцій інших людей і тому віддають перевагу усамітненню, яке захищає їх від сильних переживань з приводу складнощів спілкування. Часто страждають від незрозумілих нападів паніки, гніву, злості. Інколи виконують агресивні дії, спрямовані проти самого себе та інших людей в своєму оточенні.

У країнах Європи застосовуються різноманітні методи розвитку емоційного інтелекту дітей з РАС, що демонструють позитивні результати у покращенні їхньої соціальної адаптації. Так, Німеччина активно використовує візуальні розклади, піктограми (графічний

знак, що схематично передає суть предмета, явища чи дії) та комунікаційні пристрої, що допомагають дітям з РАС долати тривожність, висловлювати свої почуття та потреби [2].

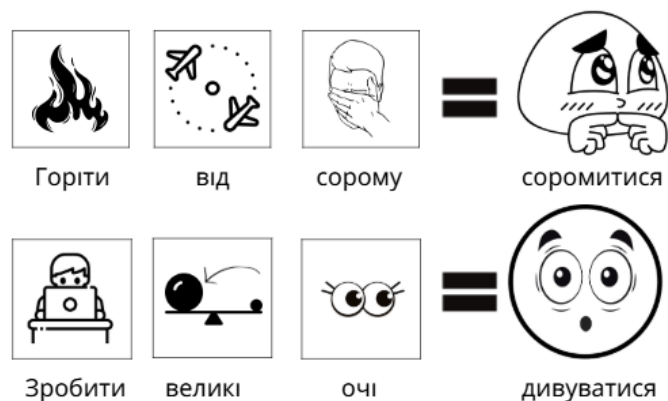

Рис. 1. Зразок застосування піктограм з фразеологізмами

Наприклад, восьмирічна дівчинка з аутизмом, спочатку уникала контактів в класі, не знаючи, як реагувати на звернення інших дітей, проте завдяки піктограмам навчилася знайомитися та грати; в іншій ситуації вона відчувала сильний стрес через зачинені входні двері, але візуальні підказки (спочатку, потім, в кінці) допомогли їй прийняти зміни та спокійно зайти через зворотні двері; а 13-річна дівчина, яка не використовувала мову для спілкування, після знайомства з комунікаційною програмою змогла скласти речення за допомогою піктограм.

Важливо в цьому процесі використовувати в роботі з дітьми з РАС не більше 1-3 нових піктограм за раз. Вони мають містити актуальну лексику, прості слова та знайомі фрази, послідовні ряди. Називати картки краще виразно, поступово, в повільному темпі, звертаючи безпосередню увагу на стан учня і загалом на його вмотивованість (які картки зацікавили більше, а які – менше).

Починається робота з картками з привітання і простих запитань про самопочуття: «Тебе звуть... (Меланія)?», «Як твої справи? Добре?», «Як ти почуваєшся? Погано?». Під час спілкування важливо залишати достатньо часу (30–40 секунд), щоб діти могли осмислити запитання та сформулювати відповідь. Щоб переконатися, що запитання було правильно зрозуміле, його перефразовують, адаптуючи формулювання під індивідуальні особливості молодшого школяра. Якщо він дає неправильну відповідь (наприклад, неправильно називає власне ім'я), педагог чітко та виразно коригує його, використовуючи фрази на кшталт: «Ні», «Це неправильно», після чого спокійним, впевненим тоном озвучує правильну відповідь. Це допомагає дитині усвідомити помилку та закріпити правильний варіант. Якщо учень позитивно реагує на розвиток бесіди, можна ставити уточнювальні запитання.

Цікавим є досвід, в контексті якого дітям читаються терапевтичні казки з використанням карток, ілюстрацій або ключових моментів казки. Однак щоб уникнути втоми, фахівці рекомендують розподіляти навантаження, не читати за раз багато тексту. Поділити його так, щоб він мав логічне завершення і продовжувати вже наступного разу. Також робити паузи для обговорення – ставити запитання, які спонукатимуть дитину аналізувати ситуації та емоції героїв.

У Франції широко поширена методика **DIR / Floortime** (терапія емоційного розвитку), розроблена Стенлі Грінспером. Вона передбачає слідування за ініціативою дитини у грі й соціальній взаємодії [5]. Місце гри займає спеціально побудована бесіда. На заняття дитини з фахівцем приходить той, хто більше часу проводить з цією дитиною. Також запрошують і тих з ким в дитини є труднощі в спілкуванні (братів/сестер, однолітків). Загалом, методику можна описати як таку, що ґрунтується на припущенні: впливаючи на емоційні або афективні прояви, можна сприяти розвитку базових здібностей, які визначають взаємини, мислення та комунікацію.

Велика Британія для дітей з РАС адаптувала спеціалізовані програми когнітивно-поведінкової терапії (СВТ), що допомагають їм навчитися керувати емоціями та розвивати соціальні навички [4]. Діти працюють над покращенням навичок спілкування та самоконтролю через структуровані ігри, комікси, перегляд відео та обговорення. Позитивний результат має використання методу «Соціальних історій» – дітям розповідають прості історії, які ілюструють правильну поведінку у певних ситуаціях (як реагувати на запрошення до гри, як вести себе при роботі в парах тощо). Якщо дитина відчуває сильну тривожність перед груповим завданням, їй пропонують вправу: «Що я думаю? Що я відчуваю? Що я можу зробити?». До того ж фахівці пояснюють батькам, як підтримувати дітей поза школою. Наприклад, якщо дитина навчилася технікам зниження тривожності (глибоке дихання, переформулювання негативних думок), батьки можуть використовувати їх у повсякденному житті для закріплення результатів.

Швеція славиться своєю програмою «Емоційний компас» (Emotionell Kompass), що передбачає роботу з дітьми в малих групах, де через рольові ігри вони вчаться розпізнавати емоції за допомогою невербальних сигналів та реагувати на них у соціальних ситуаціях [6].

Як приклад, діти працюють у групах із картками, на яких зображені різні емоційні вирази обличчя. Їхнє завдання – розпізнати емоцію казкового персонажа та придумати ситуацію, у якій вони могли б її відчути. Можна й намалювати цю ситуацію, створити пісочну анімацію. Дозволяється використання у творчості будь-яких дрібних предметів, з якими дитина нерозлучна.

Окрім цього, дітям пропонують розігрувати сценарії із пластиліновими іграшками, зробленими власноруч з допомогою фахівця, що допомагають контролювати емоції. Наприклад, вони вчаться правильно реагувати на несправедливість або шукати способи заспокоїтися після конфлікту.

Ще одна важлива вправа – моделювання ситуації підтримки. Педагог зображує сумного друга, а діти гуртом шукають різні способи його підтримки. Після цього вони разом обговорюють, який метод був найефективнішим і чому.

В Нідерландах застосовують віртуальну реальність для моделювання соціальних ситуацій. Там переконані, що інтерактивні навчальні середовища дають можливість дітям з РАС оцінювати реакції на поведінку робота, стимулювати соціальну взаємодію, навчати та відпрацьовувати навички, а також надавати зворотній зв'язок в конкретних середовищах (наприклад, під час терапевтичних сесій) [3].

Отже, досвід роботи практичним психологом дозволяє констатувати, що розвиток емоційного інтелекту дітей з РАС є критично важливим для їхньої соціальної інтеграції. Успішні європейські програми передбачають використання інтерактивних методів, візуальних комунікаційних засобів та когнітивно-поведінкових стратегій. Подальші дослідження та впровадження подібних підходів у систему освіти України сприятимуть кращій адаптації дітей з РАС у суспільство.

Список використаних джерел

1. Демченко, О., & Драбинюк, С. (2022). Формування емоційної культури молодших школярів засобами театрального мистецтва в інклюзивному освітньому просторі. *Молодий вчений*, 12 (112), 65-71. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-12-112-12>
2. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с.
3. Boucenna, S., Narzisi, A., Tilmont, E., Muratori, F., Cohen, D., & Chetouani, M. (2014). Interactive Technologies for Autistic Children: A Review. *Cognitive Computation*, 6(4). <https://doi.org/10.1007/s12559-014-9276-x>

4. Kurz R, Huemer J, Muchitsch E, Feucht M. Cognitive behavioral therapy for children with autism spectrum disorder: A prospective observational study. Eur J Paediatr Neurol. 2018 Sep;22(5):803-806. doi: 10.1016/j.ejpn.2018.05.010. Epub 2018 May 30. PMID: 29887491.
5. Leclerc M. Psychotherapeutic approaches to the development of emotional intelligence in children with ASD: Éditions Psychologie, 2021. 198 p.
6. Lundberg J. Emotionaler Kompass: Integration von Kindern mit ASD in die Gesellschaft - Stockholm: Nordiska Förlaget, 2022. 176 S.

НАУКОВО - ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Вікторія Казноха, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)
**SCIENTIFIC AND THEORETICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF DEVELOPMENT
OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN WITH
AUTISM SPECTRUM DISORDERS**

Victoria Kaznokha, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті висвітлено психолого-педагогічні особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. Здійснено дефінітивний аналіз поняття «емоційний інтелект дітей старшого дошкільного віку», розкрито сутність його структури та компонентів. Проаналізовано використання основних засобів арт-педагогіки для розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

Ключові слова: емоційний інтелект, розлади аутистичного спектра, аутизм, соціальна адаптація, арт-педагогіка.

Abstract: The article highlights the psychological and pedagogical features of the development of emotional intelligence in older preschool children with autism spectrum disorders. A definitive analysis of the concept of "emotional intelligence of older preschool children" was carried out, and the essence of its structure and components was revealed. The use of basic art pedagogy tools for the development of emotional intelligence in older preschool children with autism spectrum disorders is analyzed.

Key words: emotional intelligence, autism spectrum disorders, autism, social adaptation, art pedagogy.

У наш час розвиток емоційного інтелекту набуває дедалі більшої важливості. Це зумовлено тим, що здатність усвідомлювати, розуміти та контролювати емоції – як власні, так і чужі – є критично важливою для досягнення життєвого та професійного успіху та загального благополуччя. Людина з високим рівнем емоційної обізнаності краще справляється з викликами повсякденного життя: вона вміє будувати гармонійні стосунки, уникає конфліктів, швидше адаптується до змін і зберігає внутрішню рівновагу у складних ситуаціях. Вміння керувати емоціями є також основою психологічної стійкості та позитивного самопочуття. Людина з високим рівнем емоційної обізнаності краще справляється з викликами повсякденного життя: вона вміє будувати гармонійні стосунки, уникає конфліктів, швидше адаптується до змін і зберігає внутрішню рівновагу у складних

ситуаціях. Вміння керувати емоціями є також основою психологічної стійкості та позитивного самопочуття. У професійній діяльності емоційний інтелект забезпечує ефективну командну взаємодію, підтримує лідерські якості та підвищує здатність до емпатії – важливої навички для розуміння потреб інших і встановлення довіри. Отже, розвиток емоційного інтелекту не просто актуальний, а є необхідною умовою успішного та гармонійного існування в динамічному й складному світі XXI століття.

Проблема розвитку емоційного інтелекту є особливо актуальною у процесі виховання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей із розладами аутистичного спектра. Ці діти мають характерні труднощі в соціальній комунікації, взаємодії з оточенням, а також демонструють стереотипні форми поведінки та обмежене коло інтересів. Такі особливості значно ускладнюють їхній особистісний розвиток і створюють бар'єри для ефективної адаптації в новому освітньому середовищі, що, своєю чергою, гальмує процес соціалізації загалом.

Отже, одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки є створення оптимальних умов для формування емоційного інтелекту в дітей з розладами аутистичного спектра саме на етапі дошкільного віку. Саме цей період є критично важливим для становлення особистості, успішної інтеграції дитини в соціум і розвитку здатності адаптуватися до змін у сучасному освітньому середовищі [10].

Мета статті – дати визначення поняттю «емоційний інтелект», окреслити його основні компоненти, які необхідно формувати в дітей старшого дошкільного віку та обґрунтувати специфіку формування та розвитку емоційного інтелекту вихованців старшої групи з розладами аутистичного спектру засобами арт-педагогіки.

У науковій літературі існує чимало тлумачень поняття «емоційний інтелект» та підходів до його вдосконалення. Особливої уваги дослідники приділяють здатності дітей дошкільного віку розуміти власні емоції та емоційні стани інших людей. Саме цей період вважається психологами ключовим етапом у розвитку психічних процесів і формуванні особистісних характеристик дитини, що робить питання емоційного становлення особливо актуальним [7].

На основі аналізу наукових джерел поняття «емоційний інтелект» трактується як цілісна здатність дитини усвідомлювати, розпізнавати й виражати власні емоції, а також враховувати емоційний стан іншої людини під час міжособистісної взаємодії та у власній поведінці.

Власне дефініція «емоційний інтелект» з'явилася на початку XX століття [5]. Учені розробили поетапну концепцію «емоційного інтелекту» як набору здібностей особистості: 1) сприйняття, оцінка і вираження емоцій; 2) використання емоцій для підвищення ефективності мислення і діяльності; 3) розуміння і аналіз емоцій; 4) свідоме управління емоціями.

З деталізації змісту наукових джерел можна констатувати, що у своїх дослідженнях науковці визначають не тільки сутність і характеристики емоційного інтелекту як психологічного феномену, а і виокремлюють його різновиди та структуру [8]. До основних компонентів емоційного інтелекту сьогодення, які необхідно розпочинати формувати в дітей уже зі старшого дошкільного віку, належать три структурні компоненти: емоційний, когнітивний і поведінковий.

На думку Н. Лужбіної, емоційний розвиток дитини складається з трьох основних частин. Перша – це емоційний компонент, який допомагає дитині відчувати, що є важливим або цінним у світі навколо неї. Друга частина – це когнітивний компонент, тобто вміння розпізнавати власні емоції за змінами в тілі (наприклад, серцебиття чи тремтіння), а також розуміти, що відчувають інші, спостерігаючи за їхньою поведінкою, мовленням чи творчістю. І третя – це поведінковий компонент, що проявляється у здатності контролювати свої емоції в спілкуванні з іншими дітьми, що свідчить про емоційну зрілість і гармонійні стосунки [11].

Щоб краще зрозуміти емоційний інтелект старших дошкільників, розглянемо детальніше його складові. **Когнітивний компонент** охоплює знання про емоції, їх сприймання та розуміння. Коли дитина взаємодіє з навколишнім світом – предметами чи подіями – вона завжди емоційно на них реагує. Щось викликає радість, інше – невдоволення чи роздратування. Подібні емоційні реакції – це почуття, які виникають у відповідь на досвід чи взаємодію з іншими людьми або самим собою. Якщо певна ситуація допомагає задовольнити потреби дитини – вона переживає **позитивні емоції** (радість, любов, задоволення). Якщо ж, навпаки, щось заважає цьому – з'являються **негативні емоції** (гнів, сум, розчарування, неприязнь).

Емоційний компонент емоційного інтелекту передбачає здатність керувати своїми емоціями, усвідомлювати й розуміти власні почуття, а також розпізнавати емоційні стани інших людей. Він включає вміння щиро та доречно проявляти емоції, виявляти емпатію. Розвинені рефлексивні навички свідчать про вміння усвідомлено виконувати соціальні ролі та зберігати позитивний емоційний настрій, що створює стан внутрішнього емоційного комфорту й допомагає правильно виражати свої почуття зовні. У взаємозв'язку когнітивного та емоційного компонентів проявляються важливі інтелектуальні якості: розуміння, знання соціальних норм, здатність адаптуватися до соціального середовища, емоційна чутливість та виразність, а також контроль поведінки у соціальних ситуаціях.

Поведінковий компонент базується на таких ключових навичках, як емпатія, вміння поєднувати емоції з розумовою діяльністю, здатність керувати своїм емоційним станом і регулювати його у відповідності до ситуації.

Важливо підкреслити, що дитина ні в якому разі не повинна придушувати свої емоції або соромитися їх. Навпаки, старшим дошкільникам слід допомогти усвідомити, що переживання різних почуттів – це абсолютно природно і властиво кожній людині. Дитина має навчитися розпізнавати власні емоції, розуміти, що саме стало їх причиною, контролювати свою поведінку у відповідь на ці переживання. Також важливо розвивати здатність прогнозувати розвиток ситуацій, аналізувати можливі варіанти дій, знаходити конструктивні рішення й виходити з конфліктів у позитивний спосіб.

Емоційний інтелект дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру зазвичай виявляється недостатньо сформованим. Їм властиві недиференційовані емоції, тобто такі, що не мають тонких відтінків. Почуття в таких дітей, як правило, досить прості – вони або задоволені, або відчують незадоволення. Більш складні, глибокі емоційні переживання виявляються слабо або майже відсутні. Емоційна сфера характеризується поверховістю та нестабільністю: реакції часто повільні, а самі емоції – надмірно яскраві або, навпаки, мляві. Також спостерігається егоцентричність емоцій, коли дитина не враховує емоційний стан інших людей [9].

У дітей з РАС емоційні реакції іноді бувають непропорційними до зовнішніх подій як за силою, так і за тривалістю. В одних випадках помітна надмірна легковажність у ставленні до серйозних ситуацій і стрімка зміна настроїв, в інших – надмірна емоційна інтенсивність і тривале збереження переживань, навіть якщо їх спричинили незначні чинники.

Окрім емоційної незрілості, що проявляється у невідповідності емоційних реакцій віковим нормам, у дошкільнят з РАС спостерігаються й глибші порушення емоційної сфери. Вони мають труднощі з контролем власних емоційних проявів і здебільшого навіть не прагнуть цього. Недостатній розвиток інтелектуальної регуляції емоцій виявляється в тому, що діти не адаптують свої емоції до конкретної ситуації та не здатні переключитися на альтернативні способи задоволення потреб, якщо початковий варіант виявився недосяжним.

У більшості дітей з розладами аутистичного спектру спостерігається низький рівень соціальної взаємодії або повна відсутність контакту: вони не прагнуть до спілкування з однолітками і часто уникають їхньої присутності. Такі діти рідко залучаються до спільної діяльності – не наслідують дії інших дітей з іграшками чи предметами, а граються самотійно у властивий лише їм спосіб. Їхні ігри часто мають стереотипний характер: наприклад, безкінечне катання машинки вперед-назад, розташування фігурок у лінію або

повторюване складання і викидання іграшок. Таке заняття може тривати годинами без ознак втоми чи втрати інтересу.

Дошкільнята з розладами аутистичного спектру зазвичай не повертаються до гри після перерви, не проявляють ініціативи у спільному ігровому процесі – не діляться іграшками та не приймають їх від інших дітей. Більшість таких дітей не реагують на запитання однолітків, не використовують традиційних форм вітання чи прощання – ні словами, ні жестами, як-от помах руки. Вони також не встановлюють зоровий контакт із ровесниками, уникаючи будь-якої соціальної взаємодії [12].

Розвиток емоційного інтелекту у дітей з РАС значною мірою залежить від зовнішнього середовища, серед найважливіших чинників якого – спеціалізоване навчання та правильно організоване повсякденне життя.

Навчання дітей з розладами аутистичного спектру в умовах інклюзивних груп закладів дошкільної освіти може бути цілком результативним за умови врахування їхніх особливостей та застосування відповідних методів, адаптованих до специфіки цього розладу. Основними труднощами для таких дітей є стійкий дефіцит у сфері соціальної комунікації та взаємодії. Інтелектуальний і мовленнєвий розвиток у дітей з РАС часто має нерівномірний та своєрідний характер [4].

У зв'язку з цим найбільш ефективним для них є візуальний стиль навчання, який забезпечує краще засвоєння матеріалу. Для цього використовується поняття «візуальна підтримка» – спосіб подачі інформації у наочній формі, що є зрозумілішою для дітей, які відчувають труднощі у сприйнятті усного мовлення та навколишнього середовища.

Властиві цим дітям імпульсивні прояви образи, злості, радості поступово згладжуються під впливом навчання і виховання. В дошкільнят з'являється осмислення своїх дій і вчинків, формуються позитивні звички і правильна побутова поведінки, необхідні для їх успішної соціальної адаптації.

Нестабільність емоційної сфери є гострою проблемою у освітньому процесі у дітей з розладами аутистичного спектру і ускладнює процес їхньої соціалізації [9]. Тому виникає необхідність корекції та розвитку їхньої емоційної сфери. Основне завдання корекції та розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру – навчити їх розуміти емоції, правильно і спокійно реагувати в будь-яких ситуаціях, в результаті чого негативні емоції не виключаються, а поступово витісняються позитивними. Таким чином дитина вчиться адекватно вести себе в несприятливих ситуаціях [3].

Одним із сучасних психолого-педагогічних засобів, що сприяють розвитку емоційного інтелекту у дошкільнят з розладами аутистичного спектру, є арт-терапія. Вона допомагає дітям справлятися з внутрішніми психологічними труднощами, відновлювати емоційну рівновагу, а також переключатися з негативних переживань на позитивні емоції та думки [6].

Термін арт-терапія – походить від слів «art» – мистецтво і «therapy» – лікування, тобто – лікування засобом мистецтва. Як один з універсальних методів реабілітації вона не має обмежень у використанні та застосовується в роботі з дітьми всіх вікових груп і практично всіх фізіологій. Арт-терапія є одним із методів реабілітації, що включає різні види реабілітаційних методик. Наведемо приклади реабілітаційних методик: ігрова терапія, лялько терапія, танцювально-рухова терапія, бібліотерапія, казкотерапія, звукотерапія (ґрунтується на позитивному впливі звуків природи та музики на психологічний стан людини), драмотерапія (театр і артистична майстерність), відеотерапія (перегляд фільмів, мультфільмів), пісочна терапія (тактильний контакт дитини з піском та водою), кольоротерапія, ізотерапія.

Арт-терапевтичні заняття можна розглядати як одну з інноваційних форм роботи з дошкільниками, які мають розлади аутистичного спектру [1]. Дослідження підтверджують, що такі заняття ефективно сприяють вирішенню цілого комплексу важливих педагогічних завдань: виховних, корекційних, розвивальних, діагностичних і психотерапевтичних.

Педагогічна арт-терапія є м'яким, гуманним методом, який дозволяє спостерігати за дитиною під час творчої діяльності, виявляти її інтереси, заглядати у внутрішній світ та визначати глибинні психологічні проблеми, що потребують корекції [10]. Застосування різноманітних форм арт-педагогіки в роботі з дітьми старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру демонструє високу ефективність у межах педагогічної практики.

Педагоги, які мають тривалий досвід роботи з такими дітьми, можуть спостерігати позитивну динаміку під впливом арт-терапевтичних занять. Адже через психічні та фізичні порушення діти з РАС часто проявляють пасивність, мають обмежене коло інтересів і знижений інтерес до взаємодії з навколишнім світом, що ускладнює їхню адаптацію. У результаті дитина замикається в собі й не здатна самотійно подолати цю ізоляцію. Арт-терапія допомагає розірвати це замкнене коло: у процесі творчості дитина з РАС знаходить нові способи вираження своїх почуттів і встановлення контакту з навколишнім середовищем.

Отже, емоційний інтелект – це здатність дитини розуміти, виражати, контролювати свої емоції, звертати увагу на емоції інших людей, співчувати, співпереживати, відчувати потреби інших людей та усвідомлювати свої потреби. До основних компонентів емоційного інтелекту, які необхідно розпочинати формувати в дітей уже зі старшого дошкільного віку, належать: емоційний, когнітивний і поведінковий. Засоби арт-педагогіки сприяють становленню емоційного інтелекту старшого дошкільника, забезпечують його соціалізацію, всебічний та гармонійний розвиток [2]. Заняття із застосування засобів арт-педагогіки допоможуть дітям через творчість у вільній формі навчитись виражати свої негативні емоції, почуття за допомогою різних образотворчих матеріалів; краще зрозуміти свої проблеми, подивитися на них по-іншому, не так як раніше; підвищити впевненість у своїх силах, зміцнити почуття власної гідності; прояснити природу своїх емоцій і навчитися ними керувати, знімаючи зайве напруження; знайти альтернативні варіанти в разі неуспіху; підвищити адаптивність (гнучкість) в своєму середовищі.

Формування емоційно зрілої особистості, здатної до усвідомленого переживання та вираження почуттів, є одним із ключових педагогічних завдань, яке розпочинається вже з перших років життя дитини. Емоційне ставлення до навколишнього світу визначає мотивацію, цілі та способи застосування здобутих знань і навичок. Дошкільне дитинство справедливо вважається «золотим періодом» емоційного розвитку, адже саме в цей час формуються основи емоційно-чуттєвої сфери, яка відіграє вирішальну роль у психічному становленні дитини та забезпечує передумови для формування гармонійної, цілісної особистості.

Список використаних джерел

1. Березка С.В. Особливості застосування арт-терапії в роботі з дошкільниками з порушенням інтелекту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 2, С. 208-213.
2. Вовк О.А. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами методами арт-терапії. *Дитина з особливими потребами*. 2020. № 3, С.22-25.
3. Волік Н.М. Система формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2022. № 2. С. 9 –15.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект: переклад з англійської С.-Л. Гуменецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.
5. Клевака Л.П., Гришко О.І., Заїка В.М. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Технології розвитку інтелекту*. 2022. Т. 6. № 1 (31). С. 74–89.
6. Колосова О.В., Антонюк О.В. Мультиплікаційний фільм як засіб формування соціальних умінь у дітей дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами* : збірник матеріалів II Всеукраїнської науко-во-практичної конференції. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 85 – 90

7. Колосова Олена, Мариянчук Ольга. Особливості виховання та навчання дітей з аутизмом. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Випуск 2. Вінниця, 2019. – С. 87-91.
8. Косенко Ю.М. Забезпечення емоційного розвитку дошкільників: підготовка вихователів на етапі професійного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету (Серія «Педагогічні науки»)*. 2018. № 1. С. 159–164.
9. Мельник О. Розвиток емоційного інтелекту молодших дошкільників. *Педагогіка формування творчої особистості у закладах дошкільної освіти*. Т. 1. 2020. № 73. С. 128–133.
10. Колосова О.В., Хіля А.В. Педагогічні технології роботи з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами в сучасних умовах: європейські підходи й український досвід. *Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах інтеграції України в європейський освітній простір*: Колективна монографія. Вінниця. 2023. С. 106-127.
11. Скрипник Т.В. Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху: монографія. Київ: Вид-во Університету ім. Б. Грінченка, 2019. 208 с.
12. Шульженко, Д.І. Психологічна корекція аутичних дітей в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2009. № 6 (8), с. 194–203.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯПОНІЇ

Олена Колосова, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN JAPAN

Olena Kolosova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Mykhailo
Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: В статті проаналізовано досвід впровадження інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти Японії. Представлено особливості створення інклюзивного середовища, зокрема архітектурна, освітня складові. Презентована методика «Хо-Ме-І-Ку», яка базується на концепціях гуманістичної та позитивної психології, зокрема на принципі позитивного підкріплення.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта Японії, інклюзивне середовище, навчальна інфраструктура, метод «Хо-Ме-І-Ку».

Abstract: The article analyses the experience of implementing inclusive education in preschool education institutions in Japan. The features of creating an inclusive environment, including architectural and educational components, are presented. The methodology 'Ho-Me-I-Ku' is presented, which is based on the concepts of humanistic and positive psychology, in particular on the principle of positive reinforcement.

Keywords: children with special educational needs, inclusive education in Japan, inclusive environment, educational infrastructure, Ho-Me-I-Ku method.

Інклюзивна освіта в Японії є важливою складовою національної стратегії забезпечення рівного доступу до навчання для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, розумових чи емоційних особливостей. У дошкільних закладах країни впровадження

інклюзії відбувається поступово, з акцентом на інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у звичайне освітнє середовище.

З 2007 року, відповідно до змін у законодавстві, Японія офіційно взяла курс на інклюзивну освіту, що відповідає принципам Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Відтоді зусилля уряду, місцевих органів влади та освітніх установ були спрямовані на створення умов для спільного навчання всіх дітей, включно з тими, хто має особливі потреби.

Система дошкільного виховання в Японії ґрунтується на принципах ранньої соціалізації, формування морально-етичних орієнтирів та глибокої поваги до традицій. Ще до початку формального навчання у школі діти оволодівають базовими нормами етикету, вчаться шанобливому ставленню до батьків, педагогів і однолітків, а також засвоюють цінність колективної взаємодії. Такий підхід має назву «культ авторитетів», згідно з яким дорослі виступають моральними прикладами для наслідування [1].

Центральною ідеєю японської виховної системи, відомої під терміном *ікудзі*, є м'яке й доброзичливе спілкування між дорослими та дітьми. Як батьки, так і педагоги не вдаються до крику чи покарань, натомість надають перевагу лагідному тону й емоційній підтримці. Такий підхід не лише знижує ризик психологічної травматизації, але й сприяє формуванню самодисципліни, вміння регулювати власну поведінку та дотримуватися моральних норм [2].

Заклади дошкільної освіти в Японії виконують важливу функцію у процесі становлення особистості дитини як майбутнього свідомого громадянина. Особлива увага приділяється формуванню ціннісного ставлення до здоров'я, довкілля, міжособистісних стосунків, а також розвитку емоційної чуйності й уміння співпереживати. Освітній процес орієнтований на розвиток самостійності, колективної свідомості та соціальної відповідальності [3].

Зазначені цінності впроваджуються через продуману систему педагогічних методів та організацію повсякденного життя в дитячому садку: носіння уніформи, участь у групових активностях, спільне святкування з родиною подій та свят. Це створює стійке відчуття приналежності до колективу й відповідальності за спільний добробут [4].

Японська модель виховання, попри зменшений акцент на індивідуалізм, сприяє формуванню гармонійної особистості, здатної діяти в інтересах спільноти. Важливу роль відіграє родина, яка з дитинства слугує джерелом психологічного комфорту. Особливо підкреслюється роль матері як центральної фігури емоційної підтримки. Покарання у традиційному розумінні тут замінюється моральним дискомфортом від короткочасного відлучення від сім'ї, що має глибокий виховний вплив [5].

На рівні культурних практик значне місце займають традиційні свята та обряди, які поглиблюють зв'язок дітей із національною культурою. Зокрема, 3 березня проводиться свято *Хінамацури* (день дівчаток), 5 травня — *Кодомо но хі* (день хлопчиків), а 15 листопада — церемонії у храмах з нагоди досягнення дітьми віку трьох, п'яти й семи років (*Cimi-gosan*). Ці події сприяють формуванню національної ідентичності та причетності до культурної спільноти [7].

Таким чином, японська система дошкільного виховання демонструє високий рівень інтеграції культурних традицій, моральних орієнтирів та педагогічної практики, що разом забезпечує цілісний розвиток особистості дитини в гармонії з собою та соціумом. Такі підходи є ефективними для організації інклюзивної освіти для дітей особливими освітніми потребами, адже дозволяють врахувати особливості всіх дітей.

Навчити дитину можна будь-чого, особливо якщо врахувати середовище, в якому вона зростає. Велике значення має не лише зміст занять, а й простір, де дитина проводить значну частину свого часу. Саме це врахували фахівці архітектурного бюро *Hibinosekkei*, створюючи проєкт Центру підтримки дітей з особливими потребами, що розташований у Хамурі, передмісті Токіо.

Цей центр був спроектований спеціально для малюків із різними порушеннями розвитку — як фізичними, так і психічними. Його головна мета — створити безпечне й

водночас стимулююче середовище, де діти можуть досліджувати, взаємодіяти, грати та навчатися. Простір наповнений елементами, що впливають на всі п'ять органів чуття, – це важливо для дітей, яким важко висловлювати свої емоції й відчуття словами.

Архітектори наголошують: для таких дітей критично важливо мати можливість у комфортних умовах відчутти власне тіло, розвивати сенсорне сприйняття, торкатись, чути звуки, пробувати нові смаки, вдихати аромати, бачити навколишній світ якомога ширше й різноманітніше.

У Центрі створено два головні простори. Перший поверх відведено під спокійне навчання, тоді як другий – для активних ігор. Зовні ці кімнати мають вихід на терасу, яка одночасно є адаптованим ігровим майданчиком. Серед оснащення – стіна для лазіння, спортивна трапа, а також конструкції для підвісних гойдалок.

Центр також забезпечує різноманітні тактильні та сенсорні враження: камін із теплим полум'ям, лід для експериментів, а також столи з фарбами, папером, олівцями, пластиліном та іншим приладдям для творчості. Основний принцип – через гру дитина отримує новий досвід, розвиває емоційне й сенсорне сприйняття, і саме так, іноді навіть не помічаючи цього, в Японії допомагають дітям з особливими освітніми потребами розвиватися [6].

Також в Японії діє Центр ранішнього втручання та соціального розвитку дітей з особливими потребами та їх сімей «Umeda Akebono», в якому навчаються близько 400 дітей віком від народження до шести років. В «Umeda Akebono» є кімнати для дітей з фізичними порушеннями, ігрова кімната, зала для занять музикою, кімнати для спільних занять батьків та дітей.

Таким чином, державна політика Японії передбачає всебічну підтримку модернізації навчальної інфраструктури з урахуванням потреб дітей з особливими освітніми потребами. За потреби здійснюється фінансова допомога на нове будівництво, реконструкцію або розширення будівель закладів освіти. Особлива увага приділяється забезпеченню архітектурної доступності, зокрема встановленню ліфтів, пандусів та спеціально обладнаних туалетних кімнат для осіб з інвалідністю. Крім того, надаються національні субсидії на оснащення навчальних закладів спеціалізованим обладнанням, таким як 3D-принтери, FM-пристрої для слуху, VOCA (голосові пристрої для альтернативної комунікації), портативні системи виклику для безпеки, а також автобуси.

Відповідно до «Керівних принципів розвитку освітнього середовища для дітей з особливими потребами», передбачено дотримання чотирьох основних засад: врахування індивідуальних освітніх потреб дитини як основи для організації підтримки; створення адаптивного та функціонального середовища; забезпечення безпечної та здорової інфраструктури; а також підтримка приміщень у належному технічному стані за активної участі місцевої спільноти.

В освітніх установах для дітей з особливими освітніми потребами на всіх рівнях реалізується система з шести форм «діяльності самостійного розвитку». До них належать заходи зі збереження здоров'я, формування психологічної стабільності, налагодження міжособистісних відносин, орієнтації у навколишньому середовищі, розвитку моторики та навичок комунікації. Така структура дає змогу адаптувати освітній процес відповідно до типу порушення, з яким стикається дитина. Наприклад, для дітей з порушенням зору передбачено навчання орієнтуванню з використанням тростини, розвиток тактильного сприймання як додаткового до зорової інформації, а також використання допоміжних засобів – таких як амбліопічні лінзи або збільшувальне відеообладнання.

Японська освітня система традиційно характеризується високим рівнем академічної вимогливості, дисципліни та орієнтацією на соціальну згуртованість. Проте вона стикається з певними викликами у забезпеченні повної інклюзії, зокрема у контексті психічного благополуччя здобувачів освіти, прийняття дітей з особливими освітніми потребами, а також їх інтеграції з різноманітним культурним і мовним бекграундом.

У цьому контексті метод «Хо-Ме-І-Ку» (ほめ育), що у перекладі з японської означає «освіта через похвалу», пропонується як ефективна педагогічна практика, орієнтована на

підтримку індивідуального розвитку дітей через позитивне підкріплення, визнання зусиль та формування довірливого навчального середовища. Впровадження цього підходу узгоджується з цілями ЮНЕСКО у сфері забезпечення інклюзивної, справедливої та якісної освіти для всіх здобувачів.

Методика «Хо-Ме-І-Ку» базується на концепціях гуманістичної та позитивної психології, зокрема на принципі позитивного підкріплення, який довів свою ефективність у підвищенні навчальної мотивації, впевненості у власних силах та емоційної стійкості дітей. Основна увага приділяється підтримці сильних сторін особистості, формуванню позитивної самооцінки та культивуванню орієнтації на зростання.

Ключові педагогічні принципи цього методу включають:

- акцент на процесі зусиль, а не на природжених здібностях, що сприяє розвитку настанови на зростання;
- визнання проміжних досягнень, яке стимулює витривалість і наполегливість;
- використання конструктивного зворотного зв'язку з фокусом на потенціал розвитку;
- створення безпечного та підтримувального освітнього простору, у якому помилки розглядаються як необхідний компонент освітнього процесу.

Цілісний характер методу забезпечує розвиток не лише академічних компетентностей, а й соціальних, емоційних та особистісних складових, що є важливим елементом інклюзивної освіти.

До основних цілей політики впровадження «Хо-Ме-І-Ку» відносять:

1. Забезпечення інклюзивності – гарантування рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, включно з дітьми з особливими потребами, мовними бар'єрами та представників вразливих соціальних груп.
2. Сприяння психічному здоров'ю – створення навчального середовища, що знижує рівень стресу та сприяє формуванню емоційного добробуту через практику похвали, підтримки та заохочення.
3. Формування цілісної особистості – розвиток когнітивної, емоційної, соціальної та фізичної сфер особистості дітей.
4. Заохочення безперервного розвитку – підтримка ідеї навчання протягом усього життя шляхом формування внутрішньої мотивації, віри у власні сили та здатності до самовдосконалення.
5. Професійний розвиток педагогів – забезпечення вихователів відповідними знаннями, навичками та педагогічним мисленням для ефективного впровадження методу «Хо-Ме-І-Ку» в освітній практиці.

У дитячих садках (hoikuen і uōchien) впроваджуються такі ключові підходи інклюзивної освіти:

- індивідуалізація навчання: педагоги адаптують програми та методи навчання відповідно до потреб дитини.
- підтримка спеціалістів: у групах можуть працювати асистенти вихователя, логопеди, психологи та спеціальні педагоги.
- співпраця з батьками: важливим є налагодження комунікації між педагогами та родинами дітей з ООП.
- інтегративні ігрові методи: використовуються спільні ігри, мистецькі заняття для формування атмосфери прийняття й взаємодії.

Попри значний прогрес, Японія продовжує вдосконалювати систему підтримки інклюзії в дошкільній освіті. Серед викликів залишаються нестача кваліфікованих кадрів, недостатнє фінансування і необхідність підвищення поінформованості суспільства щодо переваг інклюзивного навчання.

Успішні практики, такі як створення «ресурсних кімнат» та мобільних консультаційних служб, демонструють прагнення Японії до створення по-справжньому відкритого та доброзичливого освітнього середовища для всіх дітей.

Список використаних джерел

1. Біла І. Гуманістичні тенденції освіти Японії. *Дошкільне виховання*. 2011. № 6. С. 11-16.
2. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи URL: http://inklyuzi.blogspot.com/p/blog-page_66.html
3. Колосова О. В., Саранча І.Г., Хіля А.В. Історико-культурні передумови формування інклюзивного освітньо-виховного середовища в країнах ЄС. Інклюзивний соціоосвітній простір: порівняльна характеристика європейського та українського досвіду. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 468с.
4. Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії (MEXT). *The Course of Study for Kindergarten*. Tokyo. MEXT. 2018. URL: <https://www.mext.go.jp/>
5. Хіля А.В., Саранча І.Г., Кронівець Т.М., Колосова О.В., Давидюк М., Бондар Ю.В. Інклюзивні практики країн ЄС та України з підготовки дітей до соціальної взаємодії. Навчально-методичний посібник. Вінниця. ВДПУ. ФДПО. 2024. 348 с.
6. Dezeen: журнал про архітектуру та дизайн URL: <https://www.dezeen.com/>
7. Takiro Nori Fuoka. *Preschool Education in Japan*. Tokyo. 2009. 190 с.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Іван Коновальчук, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE INTEGRATION OF CHILDREN IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT OF A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Ivan Konovalchuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associated Professor,
Head of the Chair Department of Theory and Methods of Preschool and Inclusive Education,
Zhytomyr Ivan Franko State University

Анотація. У статті конкретизовано завдання та функції методичного супроводу процесу інтеграції дітей в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти. Проаналізовано сутність й основні ознаки інклюзивного освітнього середовища та його можливості для повноцінної інтеграції дітей. Уточнено зміст діяльності команди фахівців і батьків в організації процесу інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Ключові слова: інтеграція дітей з особливими освітніми потребами, інклюзивне освітнє середовище, методичний супровід, командний підхід.

Abstract. The article specifies the tasks and functions of methodological support for the process of integrating children in an inclusive environment of a preschool educational institution. The essence and main features of an inclusive educational environment and its possibilities for the full integration of children are analyzed. The content of the activities of a team of specialists and parents in organizing the process of integrating a child with special educational needs in an inclusive educational environment is specified.

Key words: integration of children with special educational needs, inclusive educational environment, methodological support, team approach.

Одним із пріоритетних завдань реалізації Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні є забезпечення умов для успішної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами

(ООП) в освітній процес закладів дошкільної освіти. Створення відповідного інклюзивного освітнього середовища дає можливість кожній дитині набувати необхідних життєвих компетентностей, досвіду адаптації, соціалізації, взаємодії у спільній діяльності. Методичний супровід інклюзивного освітнього середовища спрямований на створення умов для повноцінного розвитку, навчання, соціалізації дітей з ООП із врахуванням особливостей їх психофізичного розвитку.

Теоретичні засади інтеграції дітей в системі інклюзивної освіти, методичні рекомендації щодо їх супроводу в інклюзивному освітньому середовищі розроблено в працях Н. Андрійчук, Д. Аргіропулоса, О. Балахонової, В. Бондаря, О. Вознюка, Е. Данілавичюс, Д. Деспелер, І. Калініченко, А. Кліхи, Л. Козіброди, А. Колупасової, І. Малишевської, Ю. Найди, Т. Пантюк, А. Поліхроніди, І. Рогальської, О. Тараненко, Н. Тарнавської, Г. Тимошко, А. Шевцова, З. Шевців та ін.. Науковці та практики зазначають, що методичний та психолого-педагогічний супровід дітей з ООП в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти відіграє ключову функцію у забезпеченні можливостей для їх доступу до отримання якісних освітніх послуг.

Мета статі полягає в конкретизації завдань та функцій методичного супроводу інтеграції дітей в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція дітей з ООП в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти – це забезпечення їх суб'єктності при включенні в освітній процес і всі інші сфери життєдіяльності разом з іншими дітьми для набуття соціального досвіду й формування ключових життєвих компетентностей. І. Рогальська зміст процесу інтеграції дитини з ООП вбачає у розвитку її соціальності – активного соціального досвіду особистості (соціальних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та життєвих цінностей, соціальних якостей, емоцій, зразків поведінки), що отримує реалізацію й соціальне втілення завдяки суб'єктності [4, с. 384].

Для успішної інтеграції дітей з ООП в закладі дошкільної освіти необхідно створити інклюзивне освітнє середовище. А. Колупасова зазначає, що середовищний підхід в інклюзивній освіті визначає вплив соціального контексту на процес створення умов для залучення дитини з особливими потребами у загальноосвітній простір [2, с. 14]. При проєктуванні та створенні інклюзивного освітнього середовища в ЗДО необхідно виходити з положень середовищного підходу. Середовище створює умови, стимули, визначає перспективи розвитку особистості. Якість функціонування середовища визначає рівень і стиль спілкування, взаємодії, спільної діяльності його суб'єктів. Певний тип середовища регулює й формує відповідну поведінку й життєвий досвід дитини. Середовище зумовлює зміни в його суб'єктів і саме змінюється в результаті впливу цих змін [3, с. 289].

При методичному забезпеченні процесу інтеграції дітей з ООП необхідно враховувати принцип середовищного підходу, який визначає, що інклюзивне середовище повноцінно функціонує не тільки як комплекс необхідних матеріальних об'єктів та умов. Важливим є методична розробка й організація цілеспрямованих форм і методів взаємодії дітей, педагогів, батьків, соціальна активність яких забезпечує як їх розвиток, так і зміни у функціонуванні самого середовища. І. Бех зазначає, що процес інтеграції відбувається через педагогічно обґрунтовані форми і методи навчання, що забезпечують засвоєння дітьми з особливими потребами необхідних знань, умінь та соціальних навичок, з врахуванням (а за можливості – корекції) особливостей розвитку дитини [1, с. 20].

У наукових дослідженнях інклюзивне освітнє середовище розглядається з різних позицій: як розумне пристосування на основі універсального дизайну умов закладу дошкільної освіти для всіх дітей з урахування всіх їх потреб; як сукупність умов для інтеграції, особистісного розвитку, соціалізації, навчання, виховання дітей з ООП разом з іншими дітьми; як динамічне середовище, в якому враховуються індивідуальні потреби та можливості дітей, однак яке також вимагає від них гнучкості та здатності адаптуватися до його умов; як комплекс психологічних факторів, матеріальних ресурсів та міжособистісних відносин, які сприяють особистісному, розумовому, соціальному, фізичному розвитку дітей; як технологія

інклюзивної освіти, яка спрямована на соціалізацію дітей з ООП; як засіб соціально-психологічної підтримки процесу інтеграції, розвитку й соціалізації дітей. Таке середовище створюється з метою забезпечення для всіх дітей доступності в здобутті дошкільної освіти з урахуванням їх індивідуальних особливостей, потреб і можливостей.

Метою методичного супроводу інклюзивного середовища ЗДО є планування та реалізація необхідних заходів, які спрямовані на адаптацію його складових та всіх аспектів освітнього процесу до потреб й особливостей дітей з особливими освітніми потребами щоб забезпечити умови для їх соціальної, освітньої, культурної інтеграції. Щоб освітнє середовище ЗДО стало інклюзивним і забезпечувало можливості для повноцінної інтеграції дітей необхідно: забезпечити для всіх його учасників безперешкодний в архітектурному контексті доступ до всіх його об'єктів; створити відповідні організаційно-педагогічні умови для реалізації індивідуальних потреб дітей в розвитку, навчанні, різних видах діяльності, спілкуванні; підготувати матеріально-технічне, навчально-методичне, інформаційне, кадрове забезпечення освітнього процесу з урахуванням різних можливостей дітей; підтримувати емоційно-психологічну атмосферу прийняття цінності різноманітності дітей; задіяти ефективні способи психолого-педагогічної підтримки та стимулювання досягнення успіху всіма дітьми; спроектувати форми та методи комунікації та співпраці всіх суб'єктів на основі спільної діяльності та потреб; забезпечити можливості реалізації індивідуальної освітньої траєкторії розвитку дитини з ОПП.

Функції методичного супроводу полягають у проєктуванні, моделюванні, плануванні, моніторингу процесів розвитку, виховання, навчання дітей в освітньому інклюзивному середовищі. У результаті необхідно забезпечити високий рівень структурно-динамічної інтенсивності інклюзивного середовища, що характеризується насиченістю різноманітними можливостями для реалізації дітьми своїх потреб. У такому середовищі створюються умови для інтеграції дитини в різних видах діяльності, у яких вона набуває соціального досвіду у взаємодії з іншими.

Успішність методичного супроводу інтеграції дітей з ООП в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти забезпечує командний підхід у співпраці з батьками вихователів, їх асистентів, психолога, логопеда, соціального педагога та інших фахівців. Вони здійснюють діагностику особливостей розвитку дитини та аналіз її особливих освітніх потреб, визначають рівень і зміст додаткової підтримки, планують потрібні зміни в інклюзивному середовищі, приймають рішення щодо необхідності адаптації чи модифікації освітнього процесу. Фахівці спільно обговорюють, розробляють та реалізують індивідуальну програму розвитку, індивідуальний навчальний план, індивідуальну програму навчання для дитини з ООП. На основі результатів постійного моніторингу особистісного розвитку дитини надаються методичні рекомендації та консультації педагогам і батькам щодо коригування роботи з нею, планування подальших розвивальних, навчальних, психокорекційних, реабілітаційних групових та індивідуальних занять. Важливою у процесі методичного супроводу є інформаційно-просвітницька діяльність з батьками, дітьми, педагогами, яка спрямована на розуміння й прийняття цінностей інклюзивної освіти, формування позитивного ставлення до дітей з ООП, недопущення їх дискримінації. Для формування в батьків дітей з ООП необхідних компетентностей з ними проводяться тренінги, консультації.

Висновки та перспективи подальших досліджень проблеми. Таким чином, цілеспрямований методичний супровід спрямований на забезпечення ефективності діяльності команди фахівців і батьків в організації процесів інтеграції, адаптації, соціалізації, розвитку дітей з ООП в інклюзивному освітньому середовищі ЗДО. Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці форм методичної роботи з вихователями для підвищення їх компетентності в реалізації потенціалу інклюзивного освітнього середовища для інтеграції дітей з ООП в єдиний освітній простір.

Список використаних джерел

1. Бех І. Гуманізація спеціальної освіти аномальних дітей як соціально-педагогічна проблема. *Дефектологія*. 2016. №1. С. 19–23.
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
3. Коновальчук І. Інноваційні технології в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 66. С. 288–292.
4. Рогальська І. П. Взаємодія сім'ї та освітньої установи в соціалізації особистості в дитинстві. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 37. С. 382–388.

РОЗРОБКА ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДЛЯ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО, ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ ОСОБЛИВИХ ПОТРЕБ

Альона Король, докторка філософії (PhD), доцентка
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.
Громадська організація «ЛогоКлуб» (Україна)

CREATION OF AN ASSESSMENT TOOLKIT FOR THE DEVELOPMENT OF CHILDREN IN EARLY CHILDHOOD, PRESCHOOL, AND EARLY SCHOOL YEARS TO IDENTIFY SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Alona Korol, PhD, Associate Professor
Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. NGO «LogoClub» (Ukraine)

Анотація. Рання діагностика особливостей розвитку дитини є критично важливою для своєчасного надання допомоги та запобігання ускладненням. У рамках проєкту «Підтримка відновлення Криворізького району», що реалізується спільно PROMAN та агенцією розвитку LuxDev (Люксембург) за фінансування Великого Герцогства Люксембург, розроблено інструментарій для оцінки розвитку дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку¹. Інструментарій включає діагностичні комплекти для батьків та фахівців, а також тренінгові програми для підвищення їхньої компетентності. Розробка базується на комплексному підході, що включає теоретичний аналіз, експертне оцінювання, створення практичних матеріалів та освітню діяльність. Результатом є комплексний інструментарій, що сприяє своєчасному виявленню дітей з особливими потребами та наданню їм необхідної підтримки.

Ключові слова: рання діагностика, раннє втручання, діти з особливими потребами, показники розвитку, труднощі в розвитку, особливі потреби.

Abstract. Early diagnosis of child developmental peculiarities is critically important for the timely provision of assistance and the prevention of complications. Within the framework of the «Support for Recovery of Kryvyi Rih Raion» project, implemented by PROMAN and the LuxDev development agency (Luxembourg) with funding from the Grand Duchy of Luxembourg, a set of tools for assessing the development of children in early childhood, preschool, and primary school age has been developed². This set includes diagnostic kits for parents and specialists, as well as

¹ Зміст цього матеріалу є виключною відповідальністю автора і жодним чином не відображає погляди Проєкту.

² The content of this material is the sole responsibility of the author and does not necessarily reflect the views of the Project.

training programs to enhance their competence. The development is based on a comprehensive approach, incorporating theoretical analysis, expert evaluation, the creation of practical materials, and educational activities. The outcome is a comprehensive set of tools that facilitates the early identification of children with special needs and the provision of necessary support.

Keywords: *early diagnosis, early intervention, children with special needs, developmental indicators, developmental difficulties, special needs.*

Рання діагностика особливостей розвитку дитини є критично важливим фактором для своєчасного надання корекційно-розвиткової допомоги та мінімізації ризику виникнення вторинних ускладнень у майбутньому. Згідно з дослідженнями, значна частина дітей з особливими освітніми потребами не отримує необхідної підтримки через несвоєчасне виявлення особливих потреб. Це призводить до поглиблення труднощів у навчанні, соціалізації та емоційному розвитку, що, у свою чергу, негативно впливає на якість життя дитини та її сім'ї [4].

Розробка інструментарію для оцінки розвитку дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку з метою виявлення особливих потреб здійснюється в рамках проєкту «Підтримка відновлення Криворізького району» (комунікаційна назва проєкту «КРИЦЯ: Підтримка відновлення Криворіжжя»). Цей проєкт, що реалізується спільно PROMAN та агенцією розвитку LuxDev (Люксембург) за фінансування Великого Герцогства Люксембург, спрямований на комплексну підтримку населення Криворізького району, зокрема, через покращення доступу та якості освіти для дітей віком 3-17 років. Розробка інструментарію є складовою частиною проєкту, що має на меті покращити доступ та якість освіти для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Ця ініціатива базується на результатах дослідження, проведеного у 2024 році, яке виявило зростання кількості дітей з ООП, що здобувають освіту за інклюзивною формою навчання й у спеціальних групах і класах для дітей з ООП, та недостатність ресурсів для їх повноцінного розвитку.

Розроблений інструментарій включає діагностичні комплекти для батьків та фахівців, а також тренінгові програми для підвищення їхньої компетентності у сфері ранньої діагностики та підтримки дітей з особливими потребами, що відповідає цілям проєкту щодо покращення якості освіти для дітей з ООП.

Актуальність розробки ефективного інструментарію для оцінки розвитку дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку зумовлена низкою факторів, як от:

- різноманітність проявів, адже особливості розвитку можуть стосуватися різних сфер: когнітивної, моторної, мовленнєвої [1], соціально-емоційної, тому комплексна оцінка вимагає використання різноманітних методів та інструментів;
- вікова динаміка, оскільки розвиток дитини є динамічним процесом, що потребує постійного моніторингу та адаптації інструментарію до вікових особливостей;
- врахування індивідуальних відмінностей, адже кожна дитина є унікальною, тому інструментарій повинен враховувати ці відмінності, а також індивідуальні темпи розвитку.

Метою статті є обґрунтування необхідності розробки та впровадження комплексного інструментарію для оцінки розвитку дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку, а також визначення основних принципів та підходів до його створення.

Розробка ефективного інструментарію для раннього виявлення особливостей розвитку дитини передбачає комплексний підхід, що включає:

- підвищення компетентності ключових стейкхолдерів через надання батькам доступних та зрозумілих інструментів для спостереження та оцінки розвитку дитини в домашніх умовах; розробку навчально-методичних матеріалів та тренінгових програм для вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів закладів загальної середньої освіти, спрямованих на підвищення їхньої обізнаності щодо показників розвитку дітей та методів раннього виявлення труднощів у їх розвитку; організацію тренінгів та семінарів для

медичних працівників з метою покращення їхніх навичок ефективної комунікації з батьками в процесі діагностики розвитку дітей та виявлення труднощів у їх розвитку;

- створення діагностичного інструментарію, що відповідає віковим особливостям дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку, забезпечення доступності інструментарію для широкого кола фахівців та батьків, впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності використання інструментарію;

- формування інституційних навичок через створення механізмів міжвідомчої співпраці між закладами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, розробку алгоритмів дій для фахівців у разі виявлення у дитини труднощів у розвитку, забезпечення системної підтримки дітей з особливими потребами та їхніх сімей [4; 5].

Реалізація цих заходів сприятиме:

- своєчасному виявленню труднощів у розвитку дітей;
- наданню їм ранньої корекційно-розвиткової допомоги;
- покращенню якості їхнього життя та соціальної адаптації;
- зниженню ризику виникнення вторинних ускладнень;
- підвищенню рівня обізнаності батьків та педагогів [2; 3].

Таким чином, розробка та впровадження ефективного інструментарію для оцінки розвитку дітей є важливим кроком на шляху до створення інклюзивного освітнього простору та забезпечення рівних можливостей для всіх дітей.

Для досягнення поставленої мети – розробки ефективного інструментарію для оцінки розвитку дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку – було застосовано комплексний методологічний підхід, що включає чотири етапи: теоретичний аналіз, експертне оцінювання, розробку практичних матеріалів та освітню діяльність. Розглянемо детальніше кожен з цих етапів.

Етап теоретичного аналізу полягав у систематичному огляді наукової літератури з питань психології та педагогіки раннього розвитку, діагностики та корекції порушень розвитку, аналізі сучасних концепцій та підходів до оцінки розвитку дітей з особливими потребами, вивченні міжнародного досвіду в створенні інструментів для раннього виявлення труднощів у розвитку дітей [6-12].

Етап експертного оцінювання передбачав залучення до співпраці провідних фахівців у галузі дитячої психології, медицини та спеціальної освіти, проведення експертної оцінки розроблених матеріалів та організації фокус-груп з педагогами та батьками для апробації та доопрацювання матеріалів.

Етап розробки практичних матеріалів передбачав створення доступних та зрозумілих інформаційних матеріалів, чек-листів, рекомендацій, маршрутів для батьків, що дозволяють їм самостійно спостерігати за розвитком дитини та виявляти можливі ознаки труднощів в розвитку; розробку методичних рекомендацій для педагогів, що містять інформацію про особливості розвитку дітей різних вікових груп, методи первинної діагностики труднощів у розвитку та виявлення особливих потреб; створення діагностичних тестів, відповідно до вікових груп, згідно міжнародних стандартів [6-12].

Етап освітньої діяльності містив розробку програм онлайн та офлайн тренінгів для вихователів, вчителів та медиків, спрямованих на підвищення їхньої компетентності у сфері раннього виявлення та підтримки дітей з особливими потребами та ефективної комунікації з батьками, створення просвітницьких відео матеріалів для широкого загалу, проведення майстер-класів та семінарів.

Застосування цих методів дозволило створити комплексний та ефективний інструментарій, який може бути використаний для раннього виявлення дітей з особливими потребами та надання їм своєчасної підтримки.

В результаті проведеної роботи було розроблено комплексний інструментарій, що включає:

- діагностичні комплекти для батьків, вихователів та вчителів з детальними чек-листами для оцінки розвитку дітей у вікових групах 0-12 місяців, 12-36 місяців, 2-5 років та

6-7 років, які дозволяють систематично спостерігати за розвитком дитини та виявляти можливі відхилення від нормативних показників розвитку;

- «червоні прапорці» в розвитку, тобто чітко сформульовані ознаки, маркери, які можуть свідчити про наявність порушень у розвитку та допомагають своєчасно звернути увагу на потенційні проблеми;

- маршрут для батьків – покрокову інструкцію, яка надає батькам чіткий алгоритм дій у разі виявлення ознак труднощів у розвитку дитини;

- тренінгові програми для фахівців, зокрема: тренінгова програма для сімейних лікарів, педіатрів та дитячих неврологів, що охоплює принципи використання діагностичних комплектів та ефективну комунікацію з батьками, а також тренінгова програма для педагогів закладів дошкільної та загальної середньої освіти, що передбачає теоретичну та практичну частини, спрямовані на формування навичок первинної діагностики труднощів у розвитку, виявлення особливих потреб у дітей та ефективної взаємодії з батьками.

Очікуваними результатами від проведення тренінгів очікуються такі, як-от:

- підвищення компетентності педагогічних працівників у проведенні первинної діагностики для виявлення труднощів у розвитку та особливих потреб у дітей;

- покращення навичок педагогічних працівників у ефективній взаємодії з батьками, наданні їм консультативної допомоги та підтримки;

- підвищення загальної обізнаності суспільства стосовно особливостей розвитку дітей в нормі та ранньому виявленні труднощів у їх розвитку;

- створення ефективної системи раннього втручання.

Розроблені інформаційні матеріали та тренінгові програми сприятимуть своєчасному виявленню дітей з особливими потребами, наданню їм необхідної підтримки та покращенню якості їхнього життя.

Розроблений діагностичний комплект та тренінгові програми є важливим інструментом для раннього виявлення та підтримки дітей з особливими потребами. Однак, для забезпечення максимальної ефективності їх використання, необхідно:

- активне їх поширення та впровадження через організацію презентацій розроблених матеріалів для батьків, медичних та педагогічних працівників, проведення регулярних тренінгів для фахівців з метою навчання їх ефективному використанню діагностичного комплекту;

- забезпечення системи зворотного зв'язку та постійне вдосконалення через впровадження механізмів збору відгуків від учасників тренінгів та користувачів діагностичного комплекту, аналіз отриманих відгуків та внесення необхідних змін та доповнень до матеріалів, проведення пілотної апробації та внесення корективів згідно отриманих результатів;

- запровадження міжвідомчої співпраці через налагодження ефективної взаємодії між закладами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту для забезпечення комплексного підходу до підтримки дітей з особливими потребами.

Отже, реалізація проєкту «Підтримка відновлення Криворізького району», зокрема, його складової – розробки інструментарію для оцінки розвитку дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку, дозволила створити ефективний інструмент для ранньої діагностики особливих потреб дітей. Розроблені інформаційні, методичні та тренінгові матеріали, а також проведені тренінги сприятимуть підвищенню обізнаності фахівців та батьків щодо важливості ранньої діагностики, своєчасному виявленню дітей з особливими потребами, наданню їм необхідної корекційно-розвиткової допомоги, покращенню якості життя дітей та їхніх сімей, формуванню інклюзивного суспільства. Таким чином, розроблений інструментарій є важливим кроком на шляху до створення системи раннього втручання та забезпечення рівних можливостей для всіх дітей.

Список рекомендованої літератури

1. Король А.В. Дидактичний матеріал із логопедичного обстеження мовленнєвого розвитку дитини: мовленнєва картка з картинками: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2023. 24, [8] с.: іл., вкладка.
2. Король А. В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу. *Young Scientist*. 2018. № 5.2 (57.2). С. 54-56.
3. Король А.В. Дистанційно-інтерактивні форми як вид просвітницької діяльності вчителя-логопеда. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*. Вип. 8, 2017. Т.1. С. 54-56.
4. Король А.В. Формування дистанційно-інтерактивного середовища підтримки батьків дошкільників з особливими мовленнєвими потребами: дис. ... доктора філософії. Київ, 2023. 304 с.
5. Сайт громадської організації ЛогоКлуб. URL: <https://www.logoclub.com.ua/>
6. Balasundaram P, Avulakunta ID. Bayley Scales Of Infant and Toddler Development. [Updated 2022 Nov 21]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK567715/>
7. Del Rosario, C., Slevin, M., Molloy, E. J., Quigley, J., & Nixon, E. How to use the Bayley Scales of Infant and Toddler Development. *Archives of disease in childhood. Education and practice edition*, 2021. 106(2). p. 108–112. URL: <https://doi.org/10.1136/archdischild-2020-319063>
8. Frankenburg, W. K., Dodds, J., Archer, P., Shapiro, H., & Bresnick, B. The Denver II: a major revision and restandardization of the Denver Developmental Screening Test. *Pediatrics*, 1992. 89(1). 91–97.
9. Kiphard, Ernst J. Steps of development: A guide to checking a child's development from birth to four. Broadstairs: Borgmann, 1990. 136 p.
10. Sinnhuber, Helga. Sensomotorische Förderdiagnostik: Ein Praxishandbuch zur Entwicklungsüberprüfung und Entwicklungsförderung für Kinder von 4-7 1/2 Jahren. Dortmund, 2021. 256 p.
11. Squires, J., & Bricker, D. *Ages & Stages Questionnaires, Third Edition (ASQ-3)*. Paul H. Brookes Publishing Co. 2009. 191 p.
12. Theodor Alexander Hellbrügge. Munich Functional Developmental Diagnosis: (new Born - 12 Months; 12 Months - 36 Months). Munich: Indo-German Project «Surya Jyothi», 1978.

РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНИХ ШКІЛ У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСВІД ШВЕЦІЇ

Анастасія Обозюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О. В. Жовнич, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE ROLE OF INCLUSIVE SCHOOLS IN THE SOCIAL ADAPTATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: THE SWEDISH EXPERIENCE

Anastasia Oboziuk, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У доповіді розглядається роль інклюзивних шкіл у соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами на прикладі досвіду Швеції. Аналізуються ключові аспекти шведської моделі інклюзивної освіти, її переваги та виклики.

Ключові слова: інклюзивна освіта, соціальна адаптація, діти з особливими освітніми потребами, Швеція, європейський досвід.

Abstract. The report examines the role of inclusive schools in the social adaptation of children with special educational needs, using the experience of Sweden as an example. The key aspects of the Swedish model of inclusive education, its advantages and challenges are analyzed.

Key words: inclusive education, social adaptation, children with special educational needs, Sweden, European experience.

У сучасному світі, де повага до людської гідності та рівноправ'я набуває все більшого значення, інтегрована освіта розглядається не лише як метод навчання, але й як засадничий принцип розвитку соціуму. Це відображення прагнення до формування такого суспільства, де кожна особистість, незалежно від її фізичних, когнітивних чи соціальних особливостей, має можливість повністю розкрити свій потенціал. Інклюзія в освіті – це не тільки про доступ до навчальних закладів, але й про створення такого освітнього середовища, де кожна дитина відчуває себе прийнятою, цінною та здатною до розвитку.

В умовах глобалізації та зростаючого різноманіття суспільства, інклюзивна освіта стає ключовим елементом для побудови справедливого та гармонійного співтовариства. Вона передбачає не тільки включення дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до загальноосвітніх закладів, але й реформування самих освітніх систем, щоб вони відповідали потребам кожної дитини. Це вимагає від суспільства не лише зміни підходів до навчання, але й переосмислення ставлення до різноманітності, розвитку толерантності та емпатії.

Інклюзивна освіта – це не тільки право кожної дитини на якісну освіту, але й вклад у майбутнє суспільства. Вона сприяє зміцненню соціальної єдності, зменшенню дискримінації та стигматизації, а також формуванню активних та відповідальних громадян.

Інклюзія передбачає, що кожна дитина, незалежно від її фізичних, когнітивних чи соціальних особливостей, має право на якісну освіту в загальноосвітньому просторі. У цьому контексті, досвід країн, які досягли значних успіхів у впровадженні інклюзивної освіти, є надзвичайно цінним для України. Існує чимало країн, які успішно реалізували якісну інтегровану освіту: Швеція, Канада, Данія, Бельгія, ЮАР, Іспанія, США та Великобританія. Досвід Швеції, країни з давніми традиціями соціальної справедливості, є надзвичайно цінним у цьому контексті. Швеція вважається однією з найбільш прогресивних країн у сфері інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до загальноосвітніх шкіл [1, с. 15]. У цій статті буде розглянуто досвід Швеції щодо впровадження інклюзивної освіти, її вплив на соціальну адаптацію дітей з ООП та основні методи й інструменти, що застосовуються у шведських школах.

Шведська модель інклюзивної освіти базується на трьох основних принципах: рівноправ'я, доступності та залучення [2; 6]. Рівноправ'я означає, що кожна дитина має право на освіту, яка відповідає її потребам. Доступність передбачає адаптацію освітнього середовища для всіх учнів, а залучення – активну участь кожної дитини в освітньому процесі та шкільному житті. Ключовим елементом шведської моделі є інтеграція дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до загальноосвітніх шкіл [3]. Це дозволяє їм навчатися разом зі своїми однолітками, розвивати соціальні навички, будувати дружні стосунки та відчувати себе повноцінними членами суспільства.

Однією з ключових переваг шведської системи є її адаптивність. Для кожної дитини з ООП розробляється індивідуальний навчальний план, який враховує її унікальні потреби та особливості [4]. У школах працюють команди фахівців: педагоги, психологи, соціальні працівники та асистенти, які надають підтримку дітям з ООП та сприяють їхній адаптації до освітнього процесу [5]. Важливим аспектом шведської моделі є також тісна взаємодія між

школою, родиною та громадою [7, с. 42]. Батьки активно залучаються до процесу навчання та виховання дітей, а громада підтримує школи у створенні інклюзивного середовища.

Однак, незважаючи на значні успіхи, шведська система інклюзивної освіти стикається з певними труднощами. Однією з них є брак достатньої кількості професіоналів, які мають досвід роботи з дітьми з ООП. Крім того, деякі школи відчувають складнощі з пристосуванням навчального простору до вимог усіх школярів. *Попри зазначені виклики, шведський досвід є цінним орієнтиром для інших держав, які прагнуть збудувати ефективну систему інклюзивної освіти. Він показує, що інклюзія не лише можлива, а й вкрай необхідна для надання рівних перспектив усім дітям.*

Інклюзивна освіта відіграє важливу роль у соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Основними компонентами системи є: індивідуальний підхід до навчання, комплексна підтримка, співпраця між школою, сім'єю та громадою, а також адаптація освітнього середовища. Досвід Швеції демонструє, що за умови правильного підходу та достатньої підтримки інклюзивна освіта може стати потужним інструментом для соціальної адаптації дітей з особливими потребами.

Досвід Швеції вказує на надзвичайну роль інклюзивних шкіл у процесі соціальної інтеграції дітей, які потребують особливої освітньої підтримки. Застосовуючи індивідуалізований підхід, професійну підтримку з боку педагогічного колективу та використовуючи інтерактивні методики навчання, ці діти отримують можливість ефективно влитися в життя суспільства. Україна має потенціал використати цей досвід для вдосконалення власної системи інклюзивної освіти, враховуючи особливості та потреби нашої країни.

Шведська система інклюзії акцентує на ранньому втручанні, що дозволяє виявляти та коригувати проблеми розвитку на ранніх етапах. Особлива увага приділяється підготовці педагогів, які працюють з дітьми з ООП, через спеціалізовані курси та тренінги. У школах активно використовуються сучасні технології для підтримки навчання та соціальної адаптації дітей з ООП. Важливим є також створення позитивного соціального клімату в школах, де кожен учень відчуває себе прийнятим та підтриманим.

Однак, існують виклики, такі як недостатнє фінансування, стереотипи у суспільстві та нестача кваліфікованих фахівців. Для їх подолання необхідно збільшити державне фінансування, проводити інформаційні кампанії та стимулювати підготовку фахівців. Крім того, важливо розвивати партнерство між школами, батьками та громадськими організаціями для створення ефективної системи підтримки дітей з ООП. Також, для успішної інклюзії необхідна адаптація навчальних програм та методик, щоб вони відповідали потребам кожної дитини з ООП. Важливим є створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти, де можна отримати консультації та методичну допомогу.

Безсумнівно, шведський досвід інклюзивної освіти відкриває перед нами не просто модель, а цілу філософію, де кожна дитина, незалежно від її особливостей, є повноцінним учасником освітнього процесу. Це не лише про надання рівних можливостей, а й про створення суспільства, де різноманітність є цінністю, а не перешкодою. Інклюзія в Швеції – це не просто включення дітей з ООП до звичайних шкіл, це глибока трансформація самої сутності освіти, де індивідуальні потреби кожної дитини стають пріоритетом.

Шведська система показує, що справжня інклюзія не обмежується лише адаптацією освітнього простору, але й вимагає трансформації суспільних поглядів. Це процес, який потребує постійного обміну думками між навчальним закладом, сім'єю та суспільством, де кожен учасник активно сприяє створенню інклюзивного середовища. Важливо усвідомлювати, що інклюзія – це не одноразова дія, а безперервний шлях розвитку, де кожен крок вперед відкриває нові можливості для особистісного зростання та вдосконалення.

Для України, яка прагне розвивати власну інклюзивну освіту, шведський досвід є не лише джерелом натхнення, а й практичним керівництвом. Він демонструє, що успішна інклюзія вимагає системного підходу, де кожна деталь має значення: від підготовки

педагогів до адаптації навчальних програм, від створення доступного середовища до розвитку співпраці з батьками та суспільством.

Однак, найважливіше, що ми можемо запозичити у Швеції, – це глибоке розуміння того, що інклюзія – це не лише про дітей з ООП, це про нас усіх. Це про формування суспільства, де кожен відчуває себе прийнятим та цінним, де різноманітність є джерелом сили, а не слабкості. Інклюзія – це не лише право кожної дитини на освіту, це наше спільне прагнення до побудови справедливого та гармонійного суспільства, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал.

Список використаних джерел

1. Бондар, В. І. (2018). Інклюзивна освіта: сутність та особливості організації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (8 (82)), 15-22. [1, с. 15]
2. Закон України «Про освіту» (2017). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380.
3. Іванова, О. В. (2019). Інклюзивна освіта: світовий досвід та українські реалії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, (2 (45)), 112-116.
4. Колупасва, А. А. (2017). Інклюзивна освіта: від основ до практики. *Видавничий дім «Освіта»*.
5. Мартиненко, С. М. (2018). Інклюзивна освіта: теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, (1), 38-44.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
7. Софій, Н. З. (2016). Інклюзивна освіта: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, (2 (39)), 41-44. [7, с. 42]

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Оксана Поясик, кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри педагогіки і психології, Коломийський навчально-науковий інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
м. Коломия, Україна

PEDAGOGICAL APPROACH TO THE SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE CONTEXT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Oksana Poyasyk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Education Science and Psychology Department, Kolomyia Educational and Research Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Kolomyia, Ukraine

Анотація. У статті аналізується педагогічний підхід до соціальної інтеграції дітей з особливими потребами в умовах Нової української школи. Основну увагу приділено інклюзивній освіті, яка забезпечує рівні можливості для всіх учнів, враховуючи їхні індивідуальні потреби. Підкреслюється важливість співпраці вчителів, фахівців і батьків для успішної інтеграції дітей у загальноосвітнє середовище.

Ключові слова: інклюзія, учні з особливими потребами, освітній процес.

Abstract. The paper deals with the pedagogical approach to the social integration of children with special needs under the New Ukrainian School. The focus is on inclusive education,

which provides equal opportunities for all students, with due regard for their individual needs. The study emphasizes the importance of cooperation between teachers, specialists and parents for the successful integration of children into the general education environment.

Keywords: *inclusion, students with special needs, educational process.*

Педагогіка є наукою, яка досліджує організацію діяльності, спрямовану на формування особистості. Вона аналізує різноманітні методи навчання, виховання та освіти, а також досліджує способи розвитку людини. Оскільки різні сфери людської діяльності, як мистецтво, спорт, медицина, мають специфіку, що стосується вікових чи індивідуальних особливостей, виникає необхідність у розробці різноманітних напрямків педагогічної діяльності. До таких напрямків відносяться корекційна педагогіка, медична, соціальна та інші спеціалізовані дисципліни, що орієнтовані на потреби окремих категорій учнів.

В умовах сучасної освіти ці напрями збагачуються інклюзивними елементами. Ідея інклюзії полягає у тому, щоб створити умови для рівноправної участі в освітньому процесі всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей. Цей підхід надає право кожній дитині отримати освіту у звичайному середовищі, враховуючи її індивідуальні потреби. Така педагогіка включає процеси навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх закладів.

Інклюзивна педагогіка стала важливою складовою частиною загальної освітньої системи, оскільки надає можливість рівного доступу до якісної освіти всім дітям, не зважаючи на фізичні чи розумові обмеження. Важливо, щоб ці підходи були реалізовані на всіх рівнях освіти, починаючи з дошкільних установ, де основним є виховний аспект.

У Концепції розвитку інклюзивної освіти (Наказ МОН від 01.10.2010 р., № 912) зазначено, що інклюзивне навчання – «це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. У цьому документі наголошується, що інклюзивна освіта в Україні має запроваджуватися, починаючи з закладів дошкільної освіти, де провідною є виховна діяльність» [1].

Об'єктом інклюзивної педагогіки є дитина з особливими освітніми потребами, яка навчається в умовах Нової української школи. Однак цей процес потребує спеціалізованого підходу, який включає в себе не лише корекційні методи, а й підтримку з боку вчителів, психологів, соціальних педагогів, а також батьків. Всі учасники процесу повинні взаємодіяти і співпрацювати для того, щоб кожна дитина могла розвиватися в комфортних умовах.

Інклюзія є більш глибоким процесом, ніж просто інтеграція дітей з особливими потребами в звичайні класи. Вона передбачає трансформацію освітнього середовища, зміну філософії та підходів до навчання, щоб система могла відповідати потребам усіх учнів, включаючи дітей з фізичними чи інтелектуальними порушеннями. Такий підхід дозволяє створити рівні можливості для всіх учнів, забезпечуючи їм не лише доступ до знань, а й соціалізацію в суспільстві.

Зміна підходів до освіти в багатьох країнах світу вказує на те, що раніше існуюча система спеціальної освіти, яка передбачала окреме навчання дітей з особливими потребами, вже не відповідає сучасним вимогам. Тепер важливо створити умови для того, щоб діти з особливими потребами мали можливість навчатися разом зі своїми однолітками в закладах загальної середньої освіти. Ось чому створення єдиної освітньої системи, яка включає різні категорії учнів, стало важливою метою для багатьох країн, в тому числі і для України.

Останнім часом термін «інтеграція» все частіше замінюється на «інклюзія», що має ширше значення. Якщо інтеграція означала просто залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл, то інклюзія включає більш комплексний підхід. Вона не тільки передбачає участь таких дітей, але й зміну всієї освітньої системи, її філософії та політики,

аби вони відповідали потребам усіх учнів, як обдарованих, так і тих, що мають особливі освітні потреби.

Раніше створення та розвиток системи спеціальної освіти сприймалися як прояв турботи про дітей з особливими потребами. Однак, з часом, це уявлення змінилося у багатьох країнах світу.

Нова українська школа стикається з необхідністю розробки педагогічних методів, які відповідають індивідуальним потребам кожної дитини. Це включає в себе як спеціальні підходи до навчання дітей з обмеженими можливостями, так і створення умов для успішного навчання для учнів з різними здібностями.

Знання, досвід і оснащені приміщення залишаються важливими, але тепер сегрегація учнів вважається неприпустимою, оскільки порушує право дитини на освіту. Загальний підхід полягає в тому, що більшість дітей з особливими потребами повинні навчатися разом з однолітками в звичайному середовищі. Це має призвести до створення єдиної освітньої системи, яка включатиме учнів різних категорій [2, с. 87].

Методика інклюзивного навчання передбачає розробку спеціальних педагогічних стратегій, які враховують індивідуальні потреби учнів. Це включає адаптацію навчальних програм, застосування спеціальних методів навчання, а також індивідуальний підхід до оцінювання та корекції порушень. Вчителі повинні забезпечити рівні умови для навчання всіх учнів, включаючи тих, хто має фізичні чи розумові обмеження.

Одним із основних принципів є індивідуалізація освітнього процесу, що означає адаптацію матеріалів і завдань під кожну дитину. Для цього використовуються спеціальні технології та матеріали, які дозволяють дітям з особливими освітніми потребами успішно засвоювати навчальний матеріал.

Активна співпраця між вчителями, фахівцями та батьками є важливим елементом для створення інклюзивного середовища. Психологи, дефектологи та соціальні педагоги можуть допомогти в корекції освітнього процесу, створюючи індивідуальні програми для кожної дитини. Батьки, в свою чергу, мають забезпечити підтримку в домашніх умовах і бути активними учасниками освітнього процесу.

Також інклюзивне навчання дозволяє дітям з особливими потребами розвивати соціальні навички, взаємодіючи з іншими учнями в класі. Це сприяє розвитку їх емоційної та соціальної сфери, що є важливим аспектом успішної адаптації до навколишнього світу.

Таким чином, методика інклюзивного навчання включає в себе різні підходи і стратегії, які дозволяють створити рівні умови для навчання та розвитку кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей. Це дозволяє реалізувати принципи рівності та доступності в освіті, що є важливою складовою для створення більш інклюзивного та гармонійного суспільства.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти. URL: <https://surl.li/xjhwkj>.
2. Олійникова Н.Д., Дудченко Л.О., Кудлай С.В. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми із особливими потребами: Посібник для практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів, батьків. Первомайськ, 2011. 136 с.

Наукове електронне видання

Головний редактор – Тетяна Кривошея
Комп'ютерна верстка – Тетяна Кривошея

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Позиція редколегії не завжди збігається з думками авторів.

Розміщено в репозитарії бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Режим доступу: <https://dspace.vspu.edu.ua>

21001, Вінниця, вул. Острозького, 32
Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
(0432) 61-22-66
Кафедра дошкільної освіти

e-mail: kdo@vspu.edu.ua

